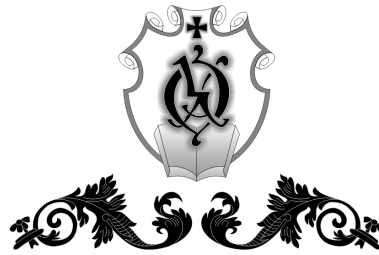

ISSN 2519-2558

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологія»

Збірник наукових праць

Випуск 1(69)

ЧАСТИНА 1

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2018

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Збірник затверджено наказом Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23. 02. 2018 року*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 11 від 29 березня 2018 року)*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, професор;
Глотов О. Л., доктор філологічних наук, професор;
Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор;
Лещак О. В., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор;
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. 270 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

*Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

ISSN 2519-2558

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2018
© Автори, 2018

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olga.alimenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-3-6

Аліменко О. С. Засоби графічного відтворення складноструктурованих фонем у корейській письмовій системі XV–XXI ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 3–6.

УДК: 81'352(811.531) «14/20»

Аліменко Ольга Сергіївна,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЗАСОБИ ГРАФІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ СКЛАДНОСТРУКТУРОВАННИХ ФОНЕМ У КОРЕЙСЬКІЙ ПИСЬМОВІЙ СИСТЕМІ XV–XXI СТ.

Стаття присвячена вивченню засобів графічної фіксації мовленнєвого потоку корейської мови у рамках дослідження загальної проблеми формування і функціонування фонографічної писемності як феномена. Основними завданнями дослідження є розгляд складноструктурованих фонем, характерних для фонематичної системи корейської мови XV–XXI ст., та засобів їх графічного відтворення з метою визначення логічних взаємозв'язків між графічним і фонетичним інвентарями мови та виявлення загальних тенденцій розвитку корейської писемності у період з XV до XXI ст.

Ключові слова: корейська письмова система, фонографічна писемність, складноструктурована фонема, графічний інвентар мови, фонетичний інвентар мови.

Аліменко Ольга Сергеевна,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

СРЕДСТВА ГРАФИЧЕСКОГО ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ СЛОЖНОСТРУКТУРИРОВАННЫХ ФОНЕМ В СИСТЕМЕ КОРЕЙСКОГО ПИСЬМА XV–XXI ВВ.

Статья посвящена изучению средств графической фиксации речевого потока корейского языка в рамках исследования общей проблемы формирования и функционирования фонографической письменности как феномена. Основными заданиями исследования являются рассмотрение сложноструктурированных фонем, характерных для фонематической системы корейского языка XV–XXI вв., и средств их графического воспроизведения с целью обнаружения логических взаимосвязей между графическим и фонетическим инвентарями языка и определения общих тенденций развития корейской письменности в период с XV по XXI век.

Ключевые слова: система корейского письма, фонографическая письменность, сложноструктурированная фонема, графический инвентарь языка, фонетический инвентарь языка.

Olga Alimenko,

Kyiv National Linguistic University, Kiev

MEANS OF GRAPHIC REPRODUCTION OF COMPLEX PHONEMES IN KOREAN WRITING SYSTEM IN XV–XXI CENT.

The article focuses on the study of the graphic means used to reproduce the Korean speech sounds while discussing the general problem of the Phonographic writing system formation and functioning. The main objectives of the research are to examine complex phonemes, which appear in Korean phonological system during 15th-21st cent., and the means of their graphic representation in order to determine the logical relationships between graphic and phonetic inventory of the language and distinguish the general trends of Korean writing system development during 15th-21st cent.

While studying the graphic inventory the correlation between phoneme and grapheme is considered to be rational if it keeps the following principle: 1 phoneme must be represented by 1 monograph. Other cases are considered to be an established tradition. The results of the study show, when it comes to the reproduction of the complex phonemes, Korean writing system is mostly traditional, as far as it contains a number of complex graphemes and uses different graphemes with the same meaning in the closed and unclosed syllables etc.

Key words: Korean writing system, phonographic system, complex phoneme, graphic inventory, phonetic inventory.

Писемність як вторинна знакова система покликана графічно відтворювати особливості мовленнєвого потоку певної мови, тим самим реалізуючи свою репрезентативну функцію. Представники графічної лінгвістики (Т.О. Амірова [1], І.О. Бодуен де Куртене [2,3], І.Дж. Гельб [4], О.О. Реформатський [5], Л.В. Сидельникова [6] та ін.) наголошують на раціональності фонографічних писемностей як таких, що є найбільш наближеними до реалій мовленнєвого потоку, однак вчені констатують наявність певних асиметрій між звуком і буквою навіть у таких письмових системах. З огляду на такі спостереження, виникає питання, а чи дійсно фонографія є раціональним способом фіксації мовлення, і яку алфавітну систему можна вважати раціональною.

Така широка постановка проблеми торкається базових принципів формування структури фонографічної писемності і безперечно стосуються тих мов, що користуються алфавітними системами письма як графічним інвентарем. Однією з таких мов є корейська, буквене письмо якої було створене у XV ст. Саме тому **актуальним** залишається питання, на яких засадах формуються логічні взаємозв'язки між графічним і фонетичним інвентарями мови, і яким чином ці взаємозв'язки формують структурні складові писемності.

Для вирішення цього питання варто насамперед усвідомити, що таке алфавітна писемність як система. На думку І. О. Бодуена де Куртене, існує три основних типи відношень між письмом і мовою: алфавіт, графіка і орфографія [3, с. 221]. Сукупність цих відношень формує тривірневу структуру будови фонографічної писемності. Відповідно до цього можна зробити припущення, що максимальна раціональність письма може бути досягнута при дотриманні принципу *1 звук : 1 буква : 1 монограф : 1 монограма*. Однак присутність у мові великої кількості алофонів значно ускладнює реаліза-

цію такого співвідношення, оскільки вимагає великої кількості графічного матеріалу, тому навряд чи такий підхід можна вважати раціональним. Через це більшість алфавітних систем орієнтована на принцип *1 фонема : 1 буква : 1 монограф : 1 монограма*, що дозволяє відносно точно відтворити особливості мовленнєвого потоку при порівняно невеликих затратах графічних ресурсів.

Вважається, що ідеальний алфавіт має складатися із такої кількості літер, яка відповідає кількості фонем у мові [5, с. 195]. Однак оскільки писемність складалася історично, дуже часто її елементи відображають традицію, а не реальний стан мови, тому ідеальних алфавітів не існує, а існують більш або менш раціональні [5, с. 195].

Аналіз наукових праць, наявних на сьогодні, дозволяє дійти висновків, що при відтворенні простих фонем коефіцієнт точності співвідношення між фонетичним і графічним інвентарями мови є більш високим. Однак коли мова йде про складноструктуровані фонем (дифтонгоїди, поліфтонги тощо), цей коефіцієнт знижується, оскільки акустичні властивості таких фонем ускладнюють процес формування засобів їх наочного відтворення.

Метою нашої статті є розкриття засобів графічного відображення складноструктурованих фонем корейської мови з початку формування алфавітної писемності і протягом її подальшого розвитку до сучасного стану та визначення коефіцієнту раціональності співвідношення між фонетичним і графічним інвентарями мови.

Завдання:

- охарактеризувати складноструктуровані фонем корейської мови станом на XV століття та дослідити процеси їх історичного розвитку до XXI століття;
- описати набір графічних конструкцій, що вживалися для позначення досліджуваних фонем у корейській мові станом на XV століття, та прослідкувати зміни їх функціонального навантаження відповідно до фонетичних змін у мові;
- визначити коефіцієнт раціональності співвідношення між фонетичним і графічним інвентарями складноструктурованих фонем;
- проаналізувати одержані результати для виявлення загальних тенденцій розвитку корейської писемності у період з XV до XXI століття.

Матеріалом дослідження слугували історичні джерела корейської мови, датовані XV–XXI століттями.

Розглядаючи фонологічну систему корейської мови варто зазначити, що станом на XV століття нараховувалося 16 власне корейських складноструктурованих фонем: а) 6 дифтонгоїдів, серед яких 4 і-подібних [ʼa], [ʼɔ], [ʼo], [ʼy] і 2 у-подібних [ʼya], [ʼyo]; б) 6 дифтонгів [ʼai], [ʼoi], [ʼyi], [ʼui]; в) 4 трифтонги [ʼiai], [ʼioi], [ʼyai], [ʼyoi] [7, с. 51–79].

Ряд дифтонгоїдів [ʼa], [ʼɔ], [ʼo], [ʼy], [ʼya], [ʼyo] зберігає структурну стабільність протягом XV–XXI ст., так як і набір графічних засобів, що відтворює його на письмі. Розглянемо ці засоби детальніше.

Дифтонгоїд [ʼa] у прикритих складах відображається за допомогою монографа ㅏ, напр., 당자 [14, строфа 24], 쌍성 [9, с. 136], 장관 [17, с. 16], 자랑 [11, с. 2a], 향자 [18, с. 46], 대략 [12, с. 20], 잔략 [16, с. 14]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється шляхом написання диграфічної конструкції ㅑ, напр., 야슈 [14, строфа 55], 가ㅑ야 [9, с. 12a], 야순 [17, с. 216], 약ㅑ [11, с. 96], 음양 [18, с. 6a], 분야 [12, с. 15], 요약 [16, с. 17].

Дифтонгоїд [ʼɔ] у прикритих складах відображається за допомогою монографа ㅓ, напр., 저석 [14, строфа 24], 뽕성 [9, с. 56], 전혜 [17, с. 2a], 처첩 [11, с. 46], 명녕 [18, с. 6a], 변별한 [12, с. 22], 변형 [16, с. 12]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється шляхом використання диграфічного комплексу ㅕ, напр., 여위 [14, строфа 28], 여늬 [9, с. 3a], 어넛비 [15, строфа 50], 영귀 [11, с. 4a], 역절 [18, с. 36], 역사 [12, с. 20], 영화 [16, с. 4].

Дифтонгоїд [ʼo] у прикритих складах зображується за допомогою монографа ㅜ, напр., 도타 [14, строфа 32], 축급 [9, с. 14a], 풀애산 [15, строфа 43], 교만 [11, с. 36], 쇼만 [18, с. 1a], 효과적으로 [12, с. 19], 교환 [16, с. 60]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється шляхом написання диграфічної конструкції ㅠ, напр., 옥심 [14, строфа 47], 요곡 [8, с. 39], 요동 [17, с. 7a], 요란케 [11, с. 3a], 요성 [18, с. 66], 용어 [12, с. 15], 옥함 [16, с. 6].

Дифтонгоїд [ʼy] у прикритих складах відображається за допомогою монографа ㅠ, напр., 화주 [14, строфа 51], 쓸捲 [9, с. 56], 유장 [17, с. 26], 방술 [11, с. 3a], 턴주 [18, с. 5a], 홀룡한 [12, с. 48], 흥내 [16, с. 31]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється шляхом застосування диграфічного комплексу ㅠ, напр., 유무보샤 [14, строфа 114], 옥유 [8, с. 31], 옥담 [17, с. 2a], 유익게 [11, с. 36], 융적 [18, с. 6a], 유사한 [12, с. 21], 유럽 [16, с. 4].

Дифтонгоїд [ʼya] у прикритих складах відображається за допомогою диграфічної конструкції ㅑ, напр., 광명 [14, строфа 7], 엄과 혀 [9, с. 156], 좌영 [17, с. 5a], 관략 [11, с. 9a], 양화 [18, с. 4a], 정확한 [12, с. 15], 명확 [16, с. 11]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється шляхом написання триграфа ㅑ, напр., 단왕 [14, строфа 82], 칭鞏와 정칭 [9, с. 156], 망와중 [17, с. 15a], 와담 [11, с. 106], 완약ㅑ [18, с. 3a], 왕숙 [12, с. 29], 왕벽한 [16, с. 26].

Дифтонгоїд [ʼyo] у прикритих складах відображається за допомогою диграфічного комплексу ㅑ, напр., 체권 [14, строфа 8], 권당 [10, с. 96], 齣ㅑ [15, строфа 88], 권세 [11, с. 10a], 권병 [18, с. 6a], 뛰니뛰니해도 [12, с. 376], 권총 [16, с. 34]. У неприкритих складах дифтонгоїд відтворюється як триграф ㅑ, напр., 계위 [14, строфа 181], 청원쇼 [8, с. 34], 원앙 [17, с. 8a], 원슈 [11, с. 26], 원망齣- [17, с. 76], 원본 [12, с. 29], 원근법 [16, с. 26].

Ряд дифтонгів, широко представлений у корейській фонологічній системі XV століття, зазнає суттєвих змін під час загального процесу монофтонгізації поліфтонгів у XVIII столітті, після завершення якого дифтонг [ʼai] зникає з фонологічної системи, дифтонги [ʼai] і [ʼoi] спрощуються до монофтонгів [e] і [e] відповідно. Фонем [oi] і [yi] залишаються незмінними протягом новокорейського періоду, однак зазнають монофтонгізації на поч. XX ст., спростившись до монофтонгів [o] і [i] відповідно. І лише дифтонг [ʼui] залишається незмінним у фонологічній системі протягом всього досліджуваного періоду. Розглянемо засоби їх графічного відображення детальніше.

Дифтонг [ʼai] у прикритих складах відтворювався за допомогою диграфічного комплексу ㅑ, напр., 龔柔 [14, строфа 28], 전ㅑ라 [9, с. 2a], 선攢 [15, строфа 80], 위挪 [11, с. 16], ㅑ실 [18, с. 26]. У неприкритих складах дифтонг зображувався шляхом написання триграфа ㅑ, напр., 齣龔 육심 [14, строфа 111], 齣엇도다 [8, с. 24], (궁감) 齣 다시언마齣 [15, строфа 17], 유齣罷리라 [11, с. 32a], 齣공齣- [18, с. 4a]. Після зникнення фонем з мови у XVIII ст. відповідні графеми продовжували традиційно використовуватися на письмі на місці етимологічного [ʼai] до кінця XIX століття, після чого були виведені із офіційного вжитку.

Дифтонг [ai] у прикритих складах відображався за допомогою диграфічного комплексу ㅞ, напр., 세개 [14, строфа 12], 태 [14, строфа 34], 냉증 [9, с. 116], 내히 [15, строфа 2], а у неприкритих складах шляхом написання триграфічної конструкції ㅞ, напр., 몸애 [14, строфа 76], 몰랫더리에 [8, с. 34]. Після закінчення процесів монофтонгізації у XVIII ст. фонетичне значення фонему спростилося, однак графеми традиційно продовжують функціонувати для позначення монофтонга [ɛ] на місці етимологічного [ai].

Дифтонг [oi] у прикритих складах відображався за допомогою диграфічного комплексу ㅟ, напр., 제간 [14, строфа 40], 겨체 [9, с. 16], 햇말 [17, с. 16], а у неприкритих складах шляхом написання триграфічної конструкції ㅟ, напр., 숨엇더시니 [14, строфа 108], 덕누리엿 [8, с. 29], 媿귀에 [17, с. 216]. Після процесів монофтонгізації у XVIII ст. відповідні графеми почали відтворювати монофтонг [e] на місці етимологічного [oi].

Дифтонг [oi] у прикритих складах відображався за допомогою диграфічного комплексу ㅟ, напр., 법牆 [14, строфа 13], 쇠잔 [8, с. 3], 담뱃 [15, строфа 32], 죄악 [11, с. 1a], 괴슈 [18, с. 3a]. У неприкритих складах дифтонг відтворювався шляхом написання триграфічної конструкції ㅟ, напр., 괴외뵤더니 [14, строфа 157], 령외 [8, с. 34], 윈편 [17, с. 36], 외심 [11, с. 56], 유중외대 [18, с. 1a]. У сучасний період відповідні графеми функціонують для зображення монофтонга [ø] на місці етимологічного [oi].

Дифтонг [yi] у прикритих складах відтворювався за допомогою диграфічного комплексу ㅟ, напр., 媿귀 [14, строфа 26], 뉥귀 [9, с. 16], 뒤혜 [15, строфа 28], 영귀 [11, с. 4a], [18, с. 6a]. У неприкритих складах дифтонг відображався шляхом написання триграфа ㅟ, напр., 여위 [14, строфа 28], 춘위 [8, с. 38], 세위든 [17, с. 8a], 위엄 [11, с. 36], 교위라일 [18, с. 76]. З початку XX ст. відповідні графеми передають монофтонг [y] на місці етимологічного [yi].

Дифтонг [ii] у прикритих складах відображається за допомогою диграфічного комплексу ㅟ, напр., 청辯 [14, строфа 24], 괴러기 [8, с. 49], 여희신 [15, строфа 91], 괴록 [11, с. 1a], 두괴운 [18, с. 1a], 식멋 [16, с. 84], 무늬 [12, с. 16], 희소하다 [16, с. 7]. У неприкритих складах фонема відтворюється шляхом написання триграфа ㅟ, напр., 목련의 眞뵤록 [14, строфа 138], 엄의여시니 [9, с. 45], 유의뵤- [17, с. 2a], 혐의뵤- [11, с. 16a], 의불 [18, с. 76], 의약 [12, с. 24], 의심스러운 [16, с. 13].

Ряд трифтонгів [iai], [ioi], [yai], [yoi] також підпадає під загальні процеси монофтонгізації XVIII століття, у результаті чого акустичні властивості фонем зазнають змін, і вони спрощуються до дифтонгоїдів [ʔ], [e], [ʔ], [ʔ] відповідно.

Трифтонг [iai] у прикритих складах відображався за допомогою диграфічного комплексу ㅞ, напр., 鎡蔚매 [14, с. 59a], 밧채 [10, с. 446], 두번채 [17, с. 5a], а у неприкритих складах шляхом написання триграфа ㅞ, напр., 뽕뵤엇더니 [14, строфа 174]. Дифтонгоїд [ʔ], виникши протягом XVIII ст. на основі етимологічного [iai], продовжує традиційно використовувати графічні конструкції, раніше вживані для відтворення трифтонга [iai], напр., 매편채 [11, с. 246], 성품된채 [18, с. 1a], 개 [13, с. 280] у прикритих складах, i애애 [13, с. 100], 애기해요 [13, с. 163] у неприкритих складах.

Трифтонг [ioi] у прикритих складах відображався за допомогою диграфічного комплексу ㅟ, напр., 세존 [14, строфа 2], 신쟁 [9, с. 26], 꽃화계 [8, с. 46], 전혜 [17, с. 2a], а у неприкритих складах шляхом написання триграфа ㅟ, напр., 전세에 [14, строфа 59], 시내에 [8, с. 32]. Дифтонгоїд [ʔ], сформований протягом XVIII ст. на основі етимологічного [ioi], продовжує традиційно використовувати графеми, що раніше функціонували для відображення трифтонга [ioi], напр., 은혜 [11, с. 2a], 경계 [18, с. 2a], 용례 [12, с. 15], 유폐된 [16, с. 16] у прикритих складах, i에뵤- [11, с. 13a], 예형벌 [18, с. 7a], 문예적 [12, с. 274], 예컨대 [16, с. 13] у неприкритих складах.

Трифтонг [yai] у прикритих складах відображався за допомогою триграфа ㅞ, напр., 쾌락 [14, строфа 124], 과쇄 [8, с. 44], 누괘 [10, с. 366], а у неприкритих складах шляхом написання тетраграфічного комплексу ㅞ, напр., 앳掣 [14, строфа 156], 왜攸초 [9, с. 146]. Дифтонгоїд [ʔ], утворений у XVIII ст. на основі етимологічного [yai], продовжує використовувати набір відповідних графем для свого відтворення, напр., 양화 [11, с. 1a], 세쇄 [18, с. 9a], 상쇄한 [12, с. 295], 봉쇄한 [16, с. 34] у прикритих складах, i 왜소하- [12, с. 137], 왜곡할 [12, с. 378] у неприкритих складах.

Трифтонг [yoi] у прикритих складах відображався за допомогою триграфа ㅟ, напр., 휘방 [11, с. 26], а у неприкритих складах шляхом написання тетраграфічного комплексу ㅟ, напр., 닐웨 [14, строфа 108], 설웨라 [10, с. 426], 계웨- [17, с. 226]. Дифтонгоїд [ʔ], виникши у XVIII ст. на основі етимологічного [yoi], традиційно продовжує відтворюватися за допомогою графем, тотожних написанню трифтонга [yoi], напр., 휘역 [18, с. 36], 초취해졌다 [12, с. 237], 쾌적 [16, с. 11] у прикритих складах, i 웰메이드 [16, с. 46], 웨이브 [16, с. 149] у неприкритих складах.

Таким чином можна підсумувати, що із 16 складноструктурованих фонем, присутніх у корейській мові XV ст. лише 7 залишилися незмінними до XXI ст., 1 фонема вийшла з ужитку, а 8 одиниць зазнали спрощення у процесі свого історичного розвитку, що дає змогу говорити загалом про 24 різні фонему та проаналізувати засоби їх графічного відтворення.

Для відображення зазначеної кількості фонологічних одиниць у корейській графічній системі функціонувало 32 графічних одиниць. Серед них 4 монографи, 14 диграфів, 10 триграфів і 2 тетраграфи. Така кількість складних графічних конструкцій говорить про значне тяжіння корейської писемності до традиції, адже співвідношення 1 фонема : 1 монограф зберігається лише у 4-х одиниць і лише у прикритих складах. У всіх інших випадках наявність складних графічних комплексів, вживання різних графічних конструкцій із тотожним значенням у прикритих і неприкритих складах, а також функціонування полівалентних графем говорить про домінування усталеної графічної традиції, притаманної саме корейській писемності.

Отже, при графічному відтворенні складноструктурованих фонем у корейській системі письма коефіцієнт раціональності 1:1 зберігається лише у прикритих складах у 4-х із 24-х одиниць, а у всіх інших випадках зберігаються загальні тенденції до вживання поліграфічних конструкцій на основі сформованої автохтонної традиції.

Перспективами подальших досліджень є вивчення шляхів впливу графічного відображення складноструктурованих фонем на формування традиційно-історичного принципу письма у процесі історичного розвитку корейської мови.

Література:

1. Амирова Т.А. Функциональная взаимосвязь письменного и звукового языка / Тамара Александровна Амирова. – М. : Наука, 1985. – 286 с.
2. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по языкознанию / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ. – Том 1. – М. : АН СССР, 1963. – 385 с.
3. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по языкознанию / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ. – Том 2. – М. : АН СССР, 1963. – 376 с.

4. Гельб И. Дж. Опыт изучения письма (основы грамматики) / Игнас Джей Гельб / [пер. с англ.] – [2-е изд.] – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 368 с.
5. Реформатский А. А. Введение в языковедение / Александр Александрович Реформатский ; [под. ред. В. А. Виноградова]. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
6. Сидельникова Л. В. Еволюція системи літерних знаків французького письма IX – початку XXI століття: фонографічний та ідеографічний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.02.05 – «романські мови» / Лариса Вікторівна Сидельникова. – К., 2012. – 32 с.
7. Kim-Cho S. Y. The Korean Alphabet of 1446 : Expositions, Orthographic Alphabet, Visible Speech Sounds, Translation with Annotation, Future Applicability / Sek Yen Kim-Cho. – Seoul : Asea Culture Press and Humanity Books, 2001. – 430 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Пэкрён Чхохэ : антология лирических стихотворений Рён-гу с корейским переводом / [изд. текста, перевод и предисл. Д. Д. Елисеева]. – М. : Изд-во восточной литературы, 1960. – 84 с.
9. Факсимиле Седжон одже Хунмин Чонгым, конволют «Ворин Сокпо», квон 1, 1568 г. // Мир «Хунмин Чонгым» / Лев Рафаилович Концевич. – М. : Первое марта, 2013. – С. 570–577.
10. 경민편언해. – 1579. – Переклад книги Буддйських сутр для народу. – 1579. – 54 аркуша.
11. 경신록언석. – 1796. – Пояснення усних і письмових відомостей про віру і повагу. – 1796. – 86 аркушів.
12. 김도련. 한국 고문의 원류와 성격 / 김도련. – 서울 : 태학사, 1998. – 481 장.
13. 김상선. 한국문학의 현주소, 그 실상과 허상 / 김상선. – 서울 : 국학자료원, 1998. – 608 장.
14. 세종대왕. 월인천강지곡 / 세종대왕. – 1447. – Великий Король Седжон. Пісня про віддзеркалення місяця у тисячі річок / Великий Король Седжон. – 1447. – 194 строф.
15. 세종대왕. 용비어천가 / 세종대왕. – 중판. – 1612. – Великий Король Седжон. Пісня про драконів, що літають у небі / Великий Король Седжон. – [передрук.]. – 1612. – 125 строф.
16. 영화와 여성 : 영화로 보는 한국 사회와 여성 / [표넌이 이병훈]. – 서울 : KOFA, 2012. – 247 장.
17. 최숙. 진법언해 / 최숙. – 1693. – Чхве С. Переклад керівництва з розташування військових загонів у битві / Суг Чхве. – 1693. – 23 аркушів.
18. 헌종왕. 윤음언해 (유중외대소민인등척사윤음) / 헌종왕. – 1839. – Король Хонджонг. Переклад королівського наказу (Королівський наказ про вживання внутрішніх і зовнішніх заходів для витіснення неправильної релігії серед громадян) / Король Хонджонг. – 1839. – 9 аркушів.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: Natasha1273@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-7-10

Антюхова Н. І. Структури вторинної предикації у філологічній науці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 7–10.

УДК: 81.373'338 (167:70-91'27)

Антюхова Наталія Ігорівна,

Національний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Київ

СТРУКТУРИ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ У ФІЛОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовано предикативність як обов'язкову ознаку речення, що співвідносить зміст речення з дійсністю. Наведено диференційні ознаки об'єктно-предикаційної структури. Зазначено, що прийнято розглядати *Complex Object* як тричленну конструкцію з так званим «об'єктно-предикативним» членом. Проаналізовано відмінності у вживанні в реченнях двох понять – *Complex Object* та *Objective Predicative*. Також зазначено, що *Complex Object* розглядають як складний член речення, або нексус чи «складний додаток» (*Nexus Object* чи *Complex Object*) при дієслові. В статті наведено приклади вторинної предикації з твору Фредеріка Форсайта «Одеський файл».

Ключові слова: предикативність, вторинна предикація, об'єктно-предикаційні структури, нексус, складний член речення, складний додаток.

Антюхова Наталья Игоревна,

Національный университет им. Т. Г. Шевченко, г. Киев

В статье проанализирована предикативность как обязательный признак предложения, который соотносит смысл предложения с действительностью. Описаны дифференциальные признаки объектно-предикативной структуры. Отмечено, что принято рассматривать *Complex Object* как трехчленную конструкцию с так называемым «объектно-предикативным» членом. Проанализированы различия в употреблении в предложениях двух понятий – *Complex Object* и *Objective Predicative*. Также указано, что *Complex Object* рассматривают как сложный член предложения, или нексус или «сложное приложение» (*Nexus Object* или *Complex Object*) при глаголе. В статье приведены примеры вторичной предикации из произведения Фредерика Форсайта «Одесский файл».

Ключевые слова: предикативность, вторичная предикация, объектно-предикативные структуры, нексус, сложный член предложения, сложное приложение.

Natalia Antyukhova,

National Taras Shevchenko University, Kyiv

The article deals with the problem of predicate as a mandatory sign of the sentence, which correlates the content of the sentence with the reality. It is noted that predicate is: a) a category that contains signs of time, modality and personalization; b) a category that is essentially quasi-communicative, that is the only one that manifests itself in the attitudes of the opposition to themes and rams; c) a category that contains signs of time and modality.

The author considers predicative as a syntactic modality, the leading in which is the semantics of the relation of denotate to the reality which is surround us; a special quasi-communicative peculiarity of a sentence that implements its qualitative certainty and, accordingly, is not inherent in another, more truncated structure or units of language. It is noted that in the scientific literature there are two main concepts – *Complex Object* and *Objective Predicative*. In the case of dealing with the *Complex Object*, the nominal part with the predicate element can form one integer, which will necessarily be object-oriented to the verb and, in its meaning, be equated to a subordinate sentence, although not in all cases it may be replaced by it.

Differential signs of object-predicative structure are presented. It is noted that it is customary to consider the *Complex Object* as a three-component construct with the so-called “object-predicative” member. The differences in the use of two concepts in the sentences – *Complex Object* and *Objective Predicative* – are analyzed. It is also noted that the *Complex Object* is considered as a complex sentence term, or a nexus or “complex application” (*Nexus Object* or *Complex Object*) with a verb. The article presents examples of secondary prediction from the novel “The Odessa file” by Frederick Forsyth.

Key words: predicative, secondary prediction, object-predicative structures, nexus, complex sentence term, complex addition.

Постановка проблеми. У більшості сучасних філологічних досліджень неодноразово наголошується, що поняття предикативності не має загально визнаного так би мовити сталого визначення. Більшість вчених та науковців дотримуються думки, що предикативність є обов'язковою ознакою речення, яка співвідносить зміст речення з дійсністю [4; 8]. Предикативність у філологічній літературі характеризується як: а) структурна ознака [2, с. 11]; б) суттєва, базова ознака будь-якого речення або висловлювання як мовленнєвого фрейму [1, с. 32]; в) ознака певного виду (або типу), що експлікується, передусім, через форму дієслова, яке, в свою чергу, характеризується конкретними категоріями часу, особи та способу [7, с. 139].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі лінгвісти класифікують предикативність як категорію, що фасилітує конституювання речення у вигляді мінімальної комунікативної одиниці, що сприяє встановленню ідентичності змісту речення та змісту оточуючої нас дійсності. Для Г. Т. Ісаєвої, Ж. Л. Патрушевої [2, с. 10–16] предикативність – це: а) категорія, що вміщує ознаки часу, модальності та персоналізації; б) категорія, що є за своєю суттю квазікомунікативною, тобто такою, що виявляє себе у відношеннях опозиції теми та реми; в) категорія, що вміщує ознаки часу й модальності.

Проте, не дивлячись на проаналізовані досить-таки ґрунтовні філологічні дослідження, співвідношення предикативності та модальності все ще залишається дискусійним питанням. Так, існує думка [4], що модальність є категорією, яка передбачає характеристики предикативності. Тоді розуміння предикативності як категорії, що формує речення в цілому, або як ознаки віднесення змісту тексту щодо реальної дійсності буде відповідати суто структурному визначенню категорії модальності. Хоча слід зазначити, що остання є значно ширшою, ніж, наприклад, морфологічна категорія способу дієс-

лова, оскільки модальність реалізується не лише дієслівними формами присудка (так звана первинна модальність, що визначає співвіднесення змісту висловлювання із ситуативними умовами оточуючої дійсності), а й через вставні елементи, мовленнєві вкраплення тощо (йдеться про так звану вторинну модальність, що виражає ставлення мовця до змісту висловлення).

Отже, завданнями нашої статті є:

1. Проаналізувати предикативність як обов'язкову ознаку речення.
2. Окреслено відмінності у вживанні в реченнях двох понять – Complex Object та Objective Predicative.
3. Навести приклади вторинної предикації з твору Фредеріка Форсайта «Одеський файл».

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Ми поділяємо точку зору І.Д.Карамишової про те, що предикативність відповідає модальності, коли йдеться про віднесення змісту речення до оточуючої дійсності (або – текстової реальності) [3, с. 75]. Беззаперечним є факт про те, що модальність є базовою ознакою речення, оскільки в реченні експліковане не лише повідомлення щодо передумов оточуючої дійсності, а й безпосередньо ставлення до останньої мовця. Однак, слід чітко розрізняти характеристики модальності за такими параметрами: 1) модальність, що є ознакою будь-якого речення – йдеться про *об'єктивну модальність*; 2) модальність як ставлення мовця до того, що повідомляється, – так звана *суб'єктивна модальність* [3, с. 76].

Стосовно термінів та їхнього квазі-взаємовідношення предикативності та предикації у філологічній літературі теж не було досягнуто єдності поглядів. На думку одних дослідників (Ф.С.Бацевич [1], Г.В.Колшанський [5]) ці два поняття не є ідентичними, адже слід розглядати предикацію як суто граматичне втілення значення предикативності, яке експлікується в реченні за допомогою комбінації слів (словосполучень, частин речень, речень та навіть цілих текстів). Когнітивний аспект певної ситуації передбачає наявність специфічних граматичних значень, які у своїй сукупності утворюють значення предикації, що структурно та змістово відрізняє просте речення від словосполучення. До складу предикації включено такі обов'язкові значення:

– *значення особи*: будь-яке речення відображає те, чи є учасник квазі-комунікативного чи комунікативного акту, що описаний реченням, сам по собі мовцем, слухачем чи сторонньою для цього акту комунікації особою. Слід відразу ж зазначити, що ми не погоджуємося із визначенням «значення особи», адже, за Р.Мейєм, під «особою» слід називати людину – творця оточуючого світу, особистість, яка не тільки і не стільки здатна до творчості, а й сама всім своїм існуванням, поглядами, думками, мріями, потягами привносить творчість до оточуючої дійсності. У даному контексті, який філологи вкладають до словосполучення «значення особи», йдеться про «значення суб'єкта, що, на нашу думку, найбільшою мірою передає антропоцентризм мовця певного висловлювання»;

– *значення часу*: у будь-якому реченні експлікується те, як саме мовець співвідносить час події, що описується, з реальним часом комунікативного акту. На нашу думку, більш доцільно було б назвати «значення часу» «значенням локально-темпоральної віднесеності висловлювання»;

– *значення способу* (ми б сказали «значення способу презентації висловлювання» – це значення є більш широким, ніж модальність): у будь-якому реченні виражається те, як саме мовець оцінює реальність описуваної ним події. Усі компоненти значення предикації передаються, як правило, через дієслівний компонент, у ньому зосереджені всі граматичні ознаки простого речення. Так, у граматичному плані дієслово виявляється основним. Водночас, предикація надає ту чи іншу додаткову ознаку певному предметові, суб'єктові, субстанції тощо [8].

У філологічних працях поняття предикативності описується, як правило, через використання різних лінгвістичних понять, наприклад, предикативної одиниці [8, с. 35]. Предикативним у лінгвістиці називається зв'язок між підметом та присудком предикативної одиниці [8, с. 64].

У дослідженнях Ф.А.Литвина [6] розрізняють експліцитну та імпліцитну предикативність, або, за термінологією Ф.С.Бацевича [1], дієслівну та бездієслівну. Остання, на думку В.І.Перебийніса [7], Ю.С.Степанова [8], притаманна і словосполученням типу «означення+означуваний іменник», а також і складному додатку (Complex Object) (оскільки ми розглядаємо Complex Object як структуру вторинної предикації, то зауважимо, що в цьому випадку предикативність, а саме бездієслівна предикативність, ампліфікуватиме до поняття *вторинної предикації*).

Так, передусім наведемо диференційні ознаки об'єктно-предикаційної структури. Найбільше вивченою серед структур вторинної предикації є об'єктно-предикаційна структура, відома в нормативній граматиці як Complex Object. Існує кілька тлумачень цієї структури:

1. По-перше, Complex Object розглядають як тричленну конструкцію з так званим «об'єктно-предикативним» членом [8, с. 36].

Відомо, що структури Complex Object є складними дієслівними сполученнями з об'єктним та кваліфікаційним додатком. До цього типу словосполучень відносять конструкції, наприклад, to see one smile, to make him weep etc., де дієслово – базис словосполучення – належить до так званого «закритого» лексичного переліку. Перший додаток – об'єктний – у цьому словосполученні може бути репрезентований іменником, субстантивним займенником чи субстантивним (рідше – займенниковим) словосполученням. Другий додаток – кваліфікаційний – може бути виражений частиною мови, словосполученням чи формою слова, яке може вживатися як кваліфікаційний додаток у простому дієслівному словосполученні. Це може бути, наприклад, іменникове чи субстантивне словосполучення, прикметникове чи ад'єктивне словосполучення тощо.

Наведемо приклади іменникового чи субстантивного словосполучення з твору Фредеріка Форсайта «Одеський файл»:

– «It was two thirty in New York, seven-thirty in the evening in London, and eight-thirty **on a chilly, sleet-swept night** in Hamburg» [9, с. 11].

– «His first and only impression was that he had never seen anything **so old and ugly**» [9, с. 17].

– «Then he remembered them, more than a year earlier, in 1962, **singing way down on the program at a small cabaret off the Reeperbalm**» [9, с. 19].

– «The reference to Kennedy as a Jew-lover baffled none of the five men in the room. On March 14, 1960, while Dwight Eisenhower was still President of the United States, the Premier of Israel, David Ben-Gurion, and the Chancellor of Germany,

Konrad Adenauer, had met secretly at the Waldorf-Astoria hotel in New York, a meeting that ten years earlier **would have been deemed impossible**» [9, с. 21].

– «The steely November light washed across the room, **making him blink**» [9, с. 24].

– «He had recently finished a well-received series on the steady infiltration of Austrian, Parisian, and Italian gangsters into the gold mine of the Reeperbahn, Hamburg's half-mile of nightclubs, brothels, and vice, and had not yet been paid for it. the thought he might contact the magazine to which he had sold the series, **then decided against it**» [9, с. 24].

– «At the end of her turn, when the applause started, the girl had dropped the bored poise of the professional dancer, bobbed a shy, half-embarrassed little bow to the audience, and given a big sloppy grin like a half trained bird dog which against all the betting has just brought back a downed partridge» [9, с. 26].

– «On the outside of the front cover a square of white paper had been pasted, and over it a larger square of cellophane **to keep it clean**» [9, с. 32].

Наведемо приклади прикметникового чи ад'єктивного словосполучення з твору Фредеріка Форсайта «Одеський файл»:

– «Miller looked **pained**» [9, с. 17].

– «An envious friend had once told him, "You could pull breads in a monastery," and he had laughed but been pleased at the same time **because he knew it was true**» [9, с. 18].

– «Earlier that summer he had idly opened a pop magazine while waiting in a barber shop **to have his hair cut**» [9, с. 19].

– «The two statesmen had signed an agreement whereby West Germany agreed to open a credit account for Israel to the tune of fifty million dollars a year, **without any strings attached**» [9, с. 22].

– «She stripped to the music with the habitual supposedly sensual gestures, **her face set in the usual bedroom pout of strippers**» [9, с. 26].

– «He could not **make them personal**» [9, с. 30].

– «The contents consisted of a hundred and fifty pages of typewritten script, apparently banged out on an old machine, for some of the letters were above the line, others below it, **and some either distorted or faint**» [9, с. 32].

– «I hated the people, and the trees and the rocks, for they had conspired against me **and made me suffer**» [9, с. 33].

– «"Well, what have we here?" he cried, pointing to her with his quirt to draw the attention of his comrades in the center of the square **guarding the hundred already chosen**» [9, с. 41].

У словосполученнях типу to see him run обидва залежні члени – him та run – є додатками (complements) при дієслові.

2. В науковій літературі розрізняють два поняття – Complex Object та Objective Predicative [8, с. 55]. У випадку, коли маємо справу з Complex Object, іменна частина з предикативним елементом можуть утворювати одне ціле, яке обов'язково буде перебувати в об'єктних відношеннях до дієслова і за своїм значенням прирівнюватиметься до підрядного речення, хоча не у всіх випадках може бути ним замінене:

You'll find it dry = You'll find that it is dry [4, с. 83].

Перший випадок експлікований у реченнях з тексту:

– «"Will you be quiet! You'll get us all killed!"» [9, с. 43].

– «This at least was the argument I repeated to myself, but was it the real reason?» [9, с. 46].

– «From among the crowded stretchers in the snow of the quay **I heard a voice shout** in the Hamburg dialect, "Good for you, Captain. You tell the swine."» [9, с. 52].

– «This group, mainly unwittingly, is playing our game for us, bringing pressure on the fool Erhard, even as high as cabinet level, **to call off the arms deal**» [9, с. 62].

– «**Brandt considered the request**, then slowly shook his head» [9, с. 69].

– «We didn't do him no harm» [9, с. 72].

– «How could he be so sure?» [9, с. 76].

– «Police subsequently discovered the black Mercedes abandoned» [9, с. 87].

– «Then they go and bring him back» [9, с. 92].

У другому випадку – це Objective Predicative. Іменна частина сама перебуває в об'єктних відношеннях із дієсловом, тоді як предикативний елемент, так званий кваліфікуючий іменний компонент, пов'язаний із дієсловом, перебуває з ним у відношеннях, подібних до відношень іменної частини присУДК:а із своїм дієсловом-зв'язкою. Прикладами другого випадку є:

– «I stepped forward as he arrived in front of me» [9, с. 43].

– «He spun over backward and was dead before he hit the quay» [9, с. 52].

– «However, I think the time is ripe to tell you why these rockets and the men who build them are in truth so vitally important» [9, с. 63].

– «He vowed that one day Israel would be totally destroyed» [9, с. 64].

– «If by any chance, therefore, you should get a whisper of anyone asking inconvenient questions about this man, that person should be – discouraged» [9, с. 68].

– «Nobody's going to start detaching overworked detectives to hunt a man for what he did in Riga twenty years ago» [9, с. 69].

– «He could not describe the smile but just said he would recognize it among a million others, anywhere in the world» [9, с. 76].

– «People didn't know what to believe» [9, с. 82].

– «During the meeting, two men in dark glasses warned Heidi G6rke and her young brother to persuade their father to get out of Egypt if he valued his life» [9, с. 88].

– «The lawyers were mainly taken from private practice, to which they would one day return» [9, с. 99].

3. Complex Object розглядають як складний член речення, або нексус [2, с. 15]. Дане тлумачення, запропоноване свого часу О.Есперсеном, постає зрозумілим, виходячи з теорії домінувального типу синтаксичного зв'язку, що називається «нексусом». Згідно з цим тлумаченням, у словосполученні to see him run два останні елементи – him run – утворюють «залеж-

ний нексус» (dependent nexus), який є «нексусним», чи «складним додатком» (nexus object чи complex object) при дієслові [4, с. 74].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, предикативність ми будемо розглядати як синтаксичну модальність, провідною в якій є семантика ставлення денотатів до оточуючої нас дійсності; особлива квазікомунікативна властивість речення, що реалізує його якісну визначеність і, відповідно, не є такою, що властива іншій, більш усіченій за структурою, одиниці мови. В наступних наших публікаціях розглянемо особливості використання структур вторинної предикації у творах художньої літератури більш докладно.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу / Флорій Сергійович Бацевич // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: Проблеми української термінології. – Львів, 2002. – № 453. – С. 30–34.
2. Ісаєва Г.Т., Патрушева Ж.Л. Поліпредикативне ускладнення речення структурами вторинної предикації / Галина Тимофіївна Ісаєва, Ж.Л. Патрушева // Іноземна філологія. – 1990. – Вип. 97. – С. 10–16.
3. Карамішева І.Д. До питання моделювання синтаксичних структур вторинної предикації (на матеріалі англійської мови) / Ірина Дамірівна Карамішева // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту. – Львів, 2001. – № 419. – С. 71–76.
4. Карамішева І.Д. Структури вторинної предикації у англійській мові: до питання класифікації / Ірина Дамірівна Карамішева // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту та питання лінгвометодики. – Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2002. – № 465. – С. 82–86.
5. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. – М.: Наука, 1984. – 176 с.
6. Литвин Ф.А. Заметки о понятии и термине «предикативность» / Феликс Абрамович Литвин // Предикативность и полипредикативность: [межвуз. сб. науч. тр.]. – Челябинск, 1987. – С. 20–28.
7. Перебийніс В.І. Системні та функціональні характеристики мовних одиниць / Василь Іванович Перебийніс // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 200-річчя харківської мовознавчої школи. Наук. видання. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Константа, 2004. – № 635. – С. 138–141.
8. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. Семиологическая грамматика / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
9. Forsyth F. The Odessa file / Frederic Forsyth. – L.: Book club, 1973. – 285 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: julia_artemova@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-11-14

Артемова Ю. І. Поняття про лінгвокультуру в контексті міжкультурної комунікації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 11–14.

УДК: 81:008

Артемова Юлія Ігорівна,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ПОНЯТТЯ ПРО ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМУ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядається поняття базової одиниці лінгвокультурології – лінгвокультуреми, що акумулює в собі як власне мовні уявлення, так і тісно пов'язане з ними позамовне культурне середовище. Розкриваються особливості лінгвокультуреми як основного джерела пізнання духовної культури етносу і кращого розуміння його суспільного устрою в процесі міжкультурної комунікації. Проаналізовано праці вітчизняних та закордонних мовознавців, що працювали у сфері лінгвокультурології, показано розбіжності в їх поглядах на виокремлення та визначення основної лінгвокультурологічної одиниці. Доведено важливість розуміння інформації, що несе в собі лінгвокультурема для успішного міжкультурного спілкування.

Ключові слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурема, міжкультурна комунікація, концепт, мовна картина світу.

Артемова Юлія Игоревна,

Ровенский государственный гуманитарный университет, г. Ровно

ПОНЯТИЕ О ЛИНГВОКУЛЬТУРЕМЕ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНІКАЦИИ

В статье рассматривается понятие базовой единицы лингвокультурологии – лингвокультуреми, которая аккумулирует в себе как собственно языковые представления, так и тесно связанную с ними внеязыковую культурную среду. Раскрываются особенности лингвокультуреми как основного источника познания духовной культуры этноса и лучшего понимания его общественного строя в процессе межкультурной коммуникации. Проанализированы труды отечественных и зарубежных лингвистов, работавших в сфере лингвокультурологии, показано разногласия в их взглядах на выделение и определение основной лингвокультурологической единицы. Доказано важность понимания информации, что несет в себе лингвокультурема для успешного межкультурного общения.

Ключевые слова: лингвокультурология, лингвокультурема, межкультурная коммуникация, концепт, языковая картина мира.

Yuliia Artemova,

Rivne State University of Humanities, Rivne

THE CONCEPT OF LINGUOCULTUREME IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION SUMMARY

The article deals with the concept of the basic unit of linguocultural studies – uocultureme, which accumulates in itself both the linguistic representations and closely connected with them extra-language cultural environment. The peculiarities of linguocultureme as the main source of knowledge of the spiritual culture of the ethnos and a better understanding of its social structure in the process of intercultural communication are revealed. The works of domestic and foreign linguists working in the field of linguocultural studies have been analyzed; differences in their views on the identification and definition of the main linguocultural unit are shown. Culture has mental and symbolic levels. The basic unit of the mental level is the concept, and as a consequence, the entire culture is understood as a set of concepts and relations between them. The basis of the symbolic level of linguocultural studies is identified as linguocultureme, a unit that combines linguistic and non-linguistic content. The theoretical comprehension of this concept, a deep understanding of the information that carries linguocultureme in itself, creates favourable conditions for successful intercultural communication.

Key words: linguocultural studies, linguocultureme, intercultural communication, concept, linguistic world view.

Постановка наукової проблеми та її значення. Теорія міжкультурної комунікації як специфічної суб'єктної взаємодії, в якій відбувається обмін інформацією, досвідом, уміньми й навичками носіїв різних культур, за останній час зазнала значного розвитку. Основні проблеми та питання теорії міжкультурної комунікації привертають до себе все більшу увагу науковців, що збагачують її глибоким проникненням у сутність комунікаційних процесів, проявів культурної ідентичності. Лінгвокультурологія як наука, що вивчає мову як феномен культури репрезентує бачення світу крізь призму національної мови, коли мова виступає як виразник особливої національної ментальності. Застосування саме лінгвокультурологічних принципів та прийомів при вивченні міжкультурної взаємодії є надзвичайно актуальним сьогодні. Відомо, що між різними культурами є риси подібності та відмінності. Тож лінгвокультурологічний підхід до теорії міжкультурної комунікації передбачає виявлення цих відмінних рис; виокремлення лінгвокультурних одиниць, які в концентрованому вигляді виражають специфічний досвід народу, що цією мовою користується. Неоднозначність та розбіжність у підходах та визначеннях такої одиниці викликає необхідність конкретизації даного поняття.

Орієнтуючись на комплекс понять та знань лінгвокультурології, **нашою метою** є з'ясувати особливості виокремлення основних її одиниць – лінгвокультурем, як базових складових мовної картини світу окремого народу, та довести, що лінгвокультуреми є основним джерелом пізнання духовної культури етносу і тим самим кращого розуміння його соціокультурного буття в процесі міжкультурної комунікації. Отже, «питання, як досягти успіху/бажаного результату в контактах з особами, що представляють інший культурний простір, набуло особливої актуальності і його значущість постійно зростає» [3, с. 26].

У наш час простежується тенденція до значної активізації наукових, економічних та культурних контактів країн. В умовах світової глобалізації, що зумовлена розвитком економічних зв'язків, удосконаленням транспортних сполучень, значним впливом засобів масової інформації та всесвітньої інтернет-мережі відбувається зближення націй у цілісну світову систему. Така інтеграція сприяє численній міграції людей та розширенню культурних контактів між народами світу. Міжкультурна комунікація як специфічне явище вивчається на міждисциплінарному рівні, у співвідношенні таких галузей знань, як філософія, психологія, культурологія, лінгвістика, соціологія, антропологія та ін. В умовах міжкультурної комунікації народів постає гостра необхідність вивчення особливостей взаємозв'язків мови та культури кожного окремого народу. Існує велика потреба у дослідженні універсальних і специфічних характеристик поведінки та спілкування різних народів при вирішенні тих чи інших питань, «потреба знати заздалегідь ті ситуації, в яких велика ймовірність міжкультурного нерозуміння, важливість визначення і точного позначення тих культурних цінностей, які лежать в основі комунікативної діяльності» [6, с. 73].

Хоча лінгвокультурологія не займається питаннями взаємовпливу і взаємопроникнення різних мов і культур, проте вона вивчає становлення мовної картини світу та поняття мовної особистості як вагомих соціолінгвістичних та загально-мовознавчих проблем. Лінгвокультурологія – «наукова дисципліна синтезуючого типу, що характеризується, перш за все, цілісним, паритетним і системним розглядом культури і мови як сукупності одиниць (лінгвокультурем), що утворюють польові структури» [2, с. 4]. Об'єктом вивчення лінгвокультурології є елементи і мови, і культури певного народу, а також їх взаємодія та взаємозалежність. У зв'язку з цим великого значення набуває теоретичне осмислення усіх можливих підходів, принципів, наукових парадигм, що дозволять показати реальну взаємодію мови й культури. Лінгвокультурологічні дослідження направлені на дійсну систему культурних цінностей, що сформована в сучасному житті суспільства, орієнтовані на об'єктивну та повну інтерпретацію наявної інформації про явища і факти із різних сфер культурного життя країни.

Аналіз останніх досліджень із проблематики роботи. До витоків європейської лінгвокультурології відносимо праці Ф. де Сосюра, Р. О. Якобсона, Р. Барта, Т. ван Дейка. Авторитетним теоретичним джерелом, з якого беруть початок більшість сьогоднішніх лінгвокультурологічних праць є дослідження фундаментальних проблем взаємозв'язку мови, культури і мислення Вільгельма фон Гумбольдта – вчення про дух народу і внутрішню форму мови як вираження індивідуального, самобутнього світосприйняття. В. фон Гумбольдт перманентно наголошував на нерозривності понять «мова» і «народ», «мова» і «культура» [4, с. 38]. Із його досліджень випливає, що, «будучи середовищем нашого існування, мова не існує без нас як об'єктивна даність, вона знаходиться в нас самих, в нашій свідомості, нашій пам'яті; вона змінює свої обриси з кожним рухом думки, з кожною новою соціально-культурною роллю» [8, с. 46]. Отож, наголошуючи на тому, що не лише культура певного народу має вплив на його мову, а й навпаки – мова значно впливає на культуру, вели свої дослідження науковці Е. Сепір і Б. Уорф. Вони розробили так звану гіпотезу лінгвістичної відносності, «в основі якої лежить переконання, що люди бачать світ по-різному – крізь призму своєї рідної мови. Для її прихильників реальний світ існує постільки, поскільки він відбивається в мові. Але якщо кожна мова відображає дійсність притаманним тільки їй способом, то, отже, мови розрізняються своїми «мовними картинками світу»» [8, с. 46]. Лінгвокультурний підхід розглянутий у працях Н. Арутюнової, А. Вежбицької, В. Воробйова, В. Карасика, Ю. Караулова, В. Маслової, Ю. Степанова, В. Телі, С. Тер-Мінасової, М. Стернина тощо.

Існує велика необхідність вивчення діалогу національних культур для взаєморозуміння народів саме крізь призму лінгвістичних досліджень та аналізу мовної картини світу окремого народу. Лінгвокультурологія, на відміну від інших суміжних галузей (лінгвокраїнознавства, етнолінгвістики, етнопсихолінгвістики, соціолінгвістики), має на меті цілісне теоретично-описове дослідження об'єктів як функціонуючої системи культурних цінностей, що відображаються в мові, контрастивний аналіз лінгвокультурологічних сфер різних мов та характеризується, перш за все, системним і цілісним аналізом культури і мови як сукупності одиниць. Саме виявлення у співвідношенні мови та культури певного народу таких значущих одиниць – лінгвокультурем – дозволяє вивчити лінгвокультурні доміанти, які, з одного боку, репрезентують культуру суспільства, а з іншого, є їх вербальним вираженням. «Дослідження мови в аспекті лінгвокультурології дозволяє з'ясувати лінгвокультурну специфіку певної нації та проаналізувати її етносвідомість і мовомислення; встановити розвиток лінгвокультурного статусу народу; описати культурні компоненти в семантиці мовних знаків і текстів, в тому числі збережені в мові культурні коди тощо» [10, с. 57].

В. В. Воробйов зазначає, що «при вивченні взаємозв'язку і взаємодії мови і культури як комплексної проблеми виявляється доцільним виділення особливої одиниці, що синтезує в собі обидва феномени, які корелюють між собою» [2, с. 44]. Мовознавець називає такі одиниці лінгвокультуремами і вперше вводить в науковий обіг даний термін, визначаючи його як «діалектичну єдність лінгвістичного і екстралінгвістичного (понятійного і предметного) змісту» [2, с. 45]. На відміну від слова і лексико-семантичного варіанту як власне мовних одиниць, лінгвокультурема включає в себе сегменти не тільки мови (мовного значення), але і культури (позамовного культурного сенсу), що репрезентується відповідним знаком.

Існують, проте, певні проблеми у сфері лінгвокультурології як відокремленої галузі знань, що проявляються, передусім, у недосконалості її термінової системи та, як наслідок, сплутуванні основних лінгвокультурологічних понять. Різноманітність методів і прийомів, що застосовуються в лінгвокультурології обумовлює використання в дослідженнях термінів різних теорій. З одного боку, це збагачує науковий пошук, з іншого створює ряд проблем. Неправильне розуміння термінів іноді призводить до ототожнення абсолютно різних явищ: концепт – образ – слово; образ – лінгвокультурема; концепт – символ і т. д. Тому слід коректновикористовувати терміни, щоб уникнути ускладнення наукових проблем. До основних одиниць ментального рівня відносяться: архетип, концепт, культурна установка, ідеологема, уявлення, стереотип та ін. «В лінгвокультурології використовують цілий ряд термінів, які застосовуються в ході аналізу, позначають конструкти: лінгвосеміотичний ряд, тезаурус культури, картина світу, лінгвокультурема, міфологема, культурно-когнітивна база та ін.» [11, с. 115]. Тож існує велика необхідність чіткого окреслення базової одиниці дослідження, яка б синтезувала у собі елементи мови і культури і стала основою понятійно-термінологічного апарату дисципліни, «в семантиці якої б зливались денотація і конотація, знання про світ та суб'єкт, що його пізнає» [2, с. 10].

В. А. Маслова у своїх лінгвокультурологічних дослідженнях послуговується терміном «лінгвокультурний концепт» і зазначає, що це – «культурно-ментально-мовна одиниця, яка лежить у свідомості, детермінується культурою і реалізується

в мові» [8, с. 16]. Дослідниця аналізує дані одиниці як такі, що «набули символічного, еталонного, образно-метафоричного значення в культурі й узагальнюють результати власне людської свідомості, тобто це безеквівалентні одиниці; міфологізовані одиниці; пареміологічні одиниці; символи, стереотипи, ритуали, еталони; образи; стилістично марковані одиниці; етикетні мовні одиниці; одиниці, що належать до християнської культури» [8, с. 36].

С. Я. Єрмоленко наголошує, що лінгвокультуреми – це етнопсихолінгвальні явища – одиниці мовної картини світу. Такий підхід до розгляду мовної картини світу є незвичним, адже до цього «мовна картина світу членувалась на такі одиниці: концепти, фрейми, сценарії» [5, с. 95]. Одиницями мовної картини світу також визначаються лексичні парадигми, побудовані за принципом організації тематичних груп лексики; «лексико-синонімічні ряди; семантичні поля, що об'єднуються навколо ядерного слова-поняття; лексико-асоціативні поля тощо [5, с. 98].

О. О. Селіванова визначає термін «лінгвокультурема» як мінімальний мовно-знаковий носій етнокультурної інформації, міжривнева одиниця так званого лінгвокультурологічного поля, яке належить до мовно-культурної компетенції людини. О. О. Селіванова зазначає, що лінгвокультурема «не є одиницею мовної системи, а лише базовим терміном лінгвокультурології і служить на позначення одиниці вербалізації культурного змісту». Планом форми лінгвокультуреми може бути як лексема, так і словосполучення і навіть цілий текст. Планом її змісту є культурна інформація, як «сукупність культурно маркованих знань й уявлень носіїв певної етнічної культури» [9, с. 298].

Існує також інше визначення поняття мовного вираження культурного концепту як альтернативне позначення змісту лінгвокультуреми. Запропонований термін лінгвістами С. М. Верещагіним, В. Г. Костомаровим, Н. Д. Бурвіковою є спробою уникнути багатозначності терміну «концепт», одне зі значень якого і є змістовна сторона лінгвокультуреми. Вони впроваджують термін «логоепістема», під яким розуміють «знання, що несе слово як таке – своєю внутрішньою формою, індивідуальною історією, власними зв'язками з культурою» [1, с. 7]. В. І. Карасик у зв'язку з цим не вважає за необхідне виводити поняття «концепт» із обігу в лінгвокультурології, адже дане поняття не є тотожним у лінгвістиці, логіці, психології та культурології. Він наголошує на тому, що «логоепістема зорієнтована на слово як основний носій знання, сконцентрованого в лексичному значенні і пов'язаного з усім багатством даної культури. Зміст концепту виражається не тільки словом, оціночні характеристики концепту, що становлять суть цього ментального утворення при лінгвокультурному зіставленні, розкриваються в тлумаченні, в тексті» [6, с. 114].

В. І. Карасик, наголошуючи у своїх дослідженнях на багатозначності поняття «концепт», аналізує його з точки зору когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та, зрештою, лінгвокультурології. У його розумінні основною одиницею лінгвокультурології є культурний концепт – «багатовимірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна сторони [6, с. 91]. Великого значення мовознавець надає концептуалізації дійсності, що здійснюється як її позначення, вираження і опис. Вираження концепту – це вся сукупність мовних і немовних засобів, які прямо або побічно ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Культурний концепт має кілька пов'язаних між собою, але відокремлених параметрів і «набуває ім'я, якщо концептуалізована сфера осмислена в мовній свідомості й одержує однослівне позначення». Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту, у дослідженнях В. І. Карасика являє собою конкретизацію вивчення культурних концептів з точки зору їх ціннісного компонента, тобто «зіставлення відношення до тих чи інших предметів, явищ, ідей, які представляють цінність для носіїв культури» [6, с. 98].

Про важливість дослідження концепту як центрального поняття лінгвокультурології також наголошує мовознавець В. І. Кононенко. Він вважає, що вивчення духовно-культурних концептів здійснюється в різних напрямках і аспектах, серед яких провідне місце посідає наукова галузь – лінгвокультурологія. Науковець не погоджується із розумінням концепту лише як ідеї або поняття, але зазначає, що також не можна обмежитись опертям лише на лексико-семантичну характеристику слова-поняття. Тож «коли йдеться про той чи той концепт, виражений іменем, його характеристика має супроводжуватися встановленням його відношень з іншими компонентами «ситуації», ширше кажучи, з текстом» [7, с. 7].

Через невизначеність багатьох основоположних для лінгвокультурології категорій, а, передусім, її основної одиниці дослідження, що поєднувала б у собі мовно-культурні елементи бачимо неоднозначність у поглядях мовознавців. Більшість лінгводидактів роблять акцент на тому, що лінгвокультурологічні одиниці є результатом специфічної компресії так званих «фонових» знань і являють собою вербальні знаки національної культури. Ці слова-знаки або символи дослідники називають по-різному, але спільним у визначенні таких одиниць є те, що вони конденсують в собі певну інформацію про національну культуру. Базовою одиницею понятійно-термінологічного апарату лінгвокультурології також називали й такі поняття: «етнокультурознавча лексика», «знаки етнокультури», «етнокультурні концепти», «культурно марковані одиниці», «слова з національно-культурним компонентом семантики», «мовні знаки національної культури», «мовно-естетичні знаки національної культури», «національно-культурні одиниці», «культуреми». Отож виникає проблема обмеження кола наукового пошуку лінгвокультурології, об'єктом її вивчення помилково вважають лише ту частину позамовного світу, «предмети» якого є вербалізованими духовно значущими для того чи іншого мовно-культурного колективу цінностями.

Зважаючи на те, що культура має ментальний і знаковий вимір, в лінгвокультурологічному аналізі слід чітко розрізняти одиниці і застосовувати до них інструментарій ментального і знакового рівня. Основною одиницею ментального рівня є концепт, і, як наслідок, вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. При вивченні концепту як головного осередку культури в ментальному світі людини увагу слід приділяти культурній інформації, яку він передає. Концепт як одиниця культури – це фіксація колективного досвіду, який стає набуток окремого індивіда. Основою ж знакового рівня лінгвокультурології все ж будемо вважати лінгвокультуреми як одиницю, що поєднує в собі мовний та позамовний зміст, як сукупність форми і змісту мовного знака, і культурного навантаження що несе цей знак. В терміні «лінгвокультурема», на нашу думку, найбільш точно та концентровано відображено сутність феномену поєднання як власне мовного вираження, так і тісно пов'язаного з ним позамовного культурного середовища. Слідом за В. В. Воробйовим, ми схильні вважати, що лінгвокультурема володіє конотативним сенсом, а іноді й не одним, який може не завжди актуалізуватися в свідомості суб'єкта, що сприймає її (особливо іншомовного) та «живе до тих пір, поки живе контекст, який її породив» [2, с. 13].

Остаточним та основним результатом будь-якої комунікації є не лише розуміння мови як такої, а й засвоєння позамовної інформації, в тому числі і культури, в межах якої відбувається це спілкування. Ступінь розуміння змісту реалій і

концептів культури однієї мови представниками іншої під час спілкування з носієм даної мови залежить від рівня їх лінгвокультурологічної компетенції та від вміння виявляти притаманні чужій мові лінгвокультурами. Укладені в лінгвокультурологічно-предметні відмінності яскраво виявляються під час зіставлення їх в різних мовах, що дає можливість отримати уявлення про культурну специфіку того народу, з представником якого відбувається комунікація. Зазвичай поняття відображені лінгвокультурами, що характерні для соціокультурного буття одного народу, є відсутніми в інших мовних картинах світу, а тому їх розуміння потребують знань із різних сфер розвитку людства. Пояснення цих понять вимагає звернення до історії, психології, філософії того чи іншого народу.

Висновки. Отже, лінгвокультура – це концентроване джерело інформації про цінності, норми поведінки, становлення і розвиток, особливості світобачення певного народу. Тож теоретичне осмислення даного поняття, відмежування його від інших категорій лінгвокультурології, глибоке розуміння цієї інформації, яку несе в собі лінгвокультура створює сприятливі умови для вдалого спілкування представників різних культур, тобто успішної міжкультурної комунікації.

Перспективи подальших досліджень. Важливим є завдання проаналізувати це поняття саме в лінгвокультурологічному аспекті, існує потреба в узагальненні всіх значень, що несе в собі концепт та вивчити мовне вираження цих значень – лінгвокультурному, як основну одиницю лінгвокультурології. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні лінгвокультур, притаманних одній мові та їх функціонування в інших лінгвокультурних спільнотах на конкретних літературних творах. Адже щоб пізнати культуру нації, необхідно детально з'ясувати ментальні процеси, які вербалізуються певними мовними засобами, і навпаки.

Література:

1. Верецагин Е. М., Костомаров В. Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. М. : Ин-т рус.яз. им. А. С. Пушкина, 1999. 84 с.
2. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : монография. М. : Изд-во РУДН, 1997. 331 с.
3. Гавриш М. М. Лінгвокультурологічні знання як один з чинників міжкультурного порозуміння. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ [Електронний ресурс]: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ (21 березня 2017 р.). К. : КНЕУ, 2017. С. 25-30.
4. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовно-развитие человечества / Избр. труды по языкознанию. М., 1984. 400 с.
5. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. Мовознавство. 2009. № 3-4. С. 94-103.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
7. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу : монографія / Київ-Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений М. : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
10. Совтис Н. М. Поетична мова Л. Е. Венгліського в контексті лінгвокультурного діалогу України та Польщі. Київ : ПП «ТД «Едельвейс і К», 2015. 352 с.
11. Токарев Г. В. В развитие учения В.Н. Телия о языке культуры: квазиэталоны. Язык, сознание, коммуникация : сб. статей. М. : МАКС Пресс, 2013. Вып. 46. С. 113-121.

Отримано: 26 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 10 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: afanasieva.olga.n@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-15-18

Афанасьєва О. М. Теорія агентивності та перспективи її застосування до дослідження ритуалізованих комунікативних практик. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 15–18.

УДК: 811: 316.77

Афанасьєва Ольга Миколаївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕОРИЯ АГЕНТИВНОСТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РИТУАЛІЗОВАНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК

Статтю присвячено аналізу поняття агентивності в сучасних суспільних та мовознавчих науках та виокремленню теоретичних засад для застосування цього поняття у дослідженні ритуалізованих форм комунікації на матеріалі англomовної лінгвокультури.

Ключові слова: агентивність, комунікація, лінгвопрагматика, семантика, ритуал.

Афанасьєва Ольга Николаевна,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

ТЕОРИЯ АГЕНТИВНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ К ИССЛЕДОВАНИЮ РИТУАЛИЗОВАННЫХ КОМУНІКАТИВНЫХ ПРАКТИК

Статья посвящена анализу понятия агентивности в современных общественных и языковедческих науках и выделению теоретических основ для применения этого понятия в исследовании ритуализованных форм коммуникации на материале англоязычной лингвокультуры.

Ключевые слова: агентивность, коммуникация, лингвопрагматика, семантика, ритуал.

Olga Afanasieva,

Kyiv National Taras Shevchenko University, Kiev

THE AGENCY THEORY AND THE PROSPECTS FOR ITS APPLICATION IN THE STUDIES OF RITUALIZED COMMUNICATIVE PRACTICES

The article is devoted to the analysis of the agency concept in the modern social and linguistic sciences and to highlighting the core theoretical principles for this concept's application in the study of ritualized forms of communication on the material of English-language linguistic culture. The article envisages the contemporary philosophical, sociological, anthropological, semiotic, linguistic, pragmatic and communicative approaches to the study of agency, its definition, the allocation of its components, types and expression levels. Comprehensive study of ritualized forms of communication requires the development of theoretical foundations for in-depth analysis of agency in the formation and expression of the socio-communicative status of participants in such a communicative interaction, the establishment of linguistic and pragmatic features that characterize the correlations between them as well as elaboration of semiotic characteristics of the types and forms of ritualized performance, both in behavioral and in linguistic aspects. The specificity of the ritualized forms of communication makes it particularly important to conduct a research of such aspects of agency in contemporary English-language communicative practices as correlations of intentionality / non-intentionality, animate / inanimate, agency levels, structural and semantic organization of the relationship between the agent / patient in communicative interaction as well as distribution and mediation properties.

Key words: agency, communication, linguopragmatics, semantics, ritual.

Ритуалізовані форми комунікації є наразі об'єктом досліджень різних суспільних, гуманітарних, мовознавчих наук, зоокрема, антропології, етнографії, соціології, соціальної психології, когнітивної психології, антрополінгвістики, лінгвокультурології, комунікативних студій, дискурсології, лінгвосеміотики тощо. Такий інтерес зумовлено визнанням ролі ритуалу як одного з найважливіших аспектів формування і функціонування людської культури, суспільних відносин, організації життєдіяльності спільноти й окремого індивіда (див. праці Е. Дюркгайма, Б. Малиновського, А. Ван Геннепа, Дж. Фрейзера, В. Уорнера, В. Тернера, М. Дуглас, К. Лоренца, М. Мосса, А. Редкліфа-Брауна, М. Блоха, Р. Раппопорта, Ф. Лардельє, Р. Коллінза, Р. Граймса, А. Байбурина та ін.). Таким чином, ритуалістична проблематика є **актуальним** напрямком сучасного наукового пошуку, зокрема, мовознавчого. Ми розглядаємо ритуал як складну моделювальну систему, у якій конструється, фіксується та поширюється певне знання про світобудову, способи існування в світі та функціонування певної спільноти. Серед основних категорій такого осмислення і конструювання слід визначити як центральну – проблему суб'єкта, суб'єктно-об'єктних, актантних відношень, що можна резюмувати як загальне питання агентивності.

Дослідження ритуалу в різних його аспектах показало також необхідність застосування до його вивчення комплексного міждисциплінарного підходу (І. Крейнат, І. Сноек, М. Стаусберг). Комплексне дослідження ритуалізованих форм комунікації вимагає розробки теоретичних засад для поглибленого аналізу агентивності у формуванні та вираженні соціокомунікативного статусу учасників такої комунікативної взаємодії, встановлення лінгвопрагматичних ознак, які характеризують відношення між ними, семіотичних характеристик типів та форм ритуалізованого перформансу як у поведінковому, так і в мовленнєвому планах.

Отже метою цієї розвідки є критичний огляд сучасних підходів до вивчення агентивності та визначення основних теоретичних засад та параметрів вивчення агентивності в ритуалізованих формах комунікації, що зумовлює також її **новизну, теоретичну та практичну** значущість для досліджень таких форм комунікативної взаємодії. **Об'єктом** дослідження є по-

няття агентивності, а **об'єктом** – встановлення її складових, типів, мовно-комунікативного виміру. **Матеріалом** аналізу слугували сучасні філософські, соціологічні, антропологічні, лінгвістичні теорії агентивності.

Поняття агентивності було введено до обігу у суспільних науках Е. Гідденсом, П. Бурдьє та стало предметом вивчення у працях Д. Девідсона, Ч. Філлмора, Л. Болтанські, Л. Тевено, А. Турена, Б. Латура, Д. Круза, М. Арчер, А. Дуранті, Н. Маріньє, Л. М. Ахерн та багатьох інших. Агентивність розглядається у філософському плані (Л. Вітгенштайн, Д. Девідсон, П. Стросон, Ч. Тейлор, М. Фуко, П. Рікер, Б. Латур), соціологічному (Е. Гідденс, П. Бурдьє, Л. Тевено, М. Арчер, П. Бергер, Т. Лукман, М. де Серто), у праксисній теорії (Ш. Б. Ортнер, А. Реквіц, Т. Р. Шацкі та ін.), гендерних студіях (Дж. Батлер, С. Андермар, Б. Девіс, Дж. К. Гардінер, А. І. Маклюд, В. А. Годдард, Н. Кумар, Л. Макней, Н. Фрезер, П. Екерт, С. Макконнел-Джінет та ін.), психології (А. Бандура), антропології (У. Кін, П. Кокельмен), лінгвокультурології (Дж. Гіл, Б. Мангейм та ін.). Питання агентивності також стало одним із центральних в лінгвістичній антропології, де мова розглядається як соціальна дія, набір соціокультурних практик (Д. Гаймз, А. Дуранті, П. Кроскриті, Б. Шіфлін, Е. Окс, К. Тейлор).

Інтерес до вивчення агентивності як у суспільних, так і мовознавчих науках був зумовлений розвитком прагмалінгвістичних, дискурсологічних напрямків, в річищі яких мова, комунікація поставали в своєму діяльнісному аспекті. Агентивність вивчається в лінгвістиці як проблема граматична, синтаксична, порівняльно-типологічна (Л. Талмі, Б. Комрі, Р. М. Діксон, А. Дуранті, Е. Л. Кінан, В. А. Фолей, Р. Д. Ван Валін, К. Веекок та ін.), у соціолінгвістичному плані (Д. Гаймз, Дж. Гамперц, Г. Гарфінкель, Е. Гоффман та ін.), у прагмакомунікативних та дискурсологічних дослідженнях, передусім як питання мовленнєвої діяльності (Дж. Остін, Дж. Серль), комунікативної інтеракції та прагмалінгвістичних принципів її організації (П. Шародо, Д. Таннен, Д. Менгено, П. Грайс, Р. Лакофф, К. Кербра-Ореккйоні), «лиця» та відповідальності комунікантів (див. численні дослідження іпостасей мовця, різних аспектів теорії ввічливості та аналіз цих питань у [1; 2]). Цю проблему вивчають також з погляду когнітивної лінгвістики в рамках структур «подієвості» (*eventivity*) (А. С. Шеллі, Ю. Д. Апрессян, Є. В. Падучева), пов'язуючи її з питаннями предикативності і модальності у рамках функціональної, когнітивної граматики, граматичної семантики тощо (Дж. Коутс).

Поняття агентивності по-різному тлумачиться і визначається сучасними дослідниками з огляду на складність цього явища та різноманітні форми його вияву. Як зазначає А. Бандура, люди змушені навігувати в складному середовищі незчислених варіантів, нововведень, двозначностей та непередбачуваності. Це середовище включає динамічні зміни, які вимагають адаптативну гнучкість в мультиагентних взаємодіях, де їх учасники є водночас акторами та об'єктами дії. Вони не лише спостерігають за своїми діями, але впливають на перебіг подій. Як логічний наслідок агентивної здатності індивіди створюють довкілля, а не лише реагують на нього у запрограмований спосіб [5, с. 89]. Критично аналізуючи філософські, соціологічні, семіотичні теорії та підходи до агентивності та намагання підігнати її різноманітні вияви під певні рубрики, такі як «суспільство», «культура», «структура», «поле», «індивіди», тощо, Б. Латур говорить про необхідність почати з невизначеності дії, непевності і протиріч щодо того, хто і що діє, коли «ми» діємо [17, с. 45].

Л. М. Ахерн вважає, що агентивність стосується соціокультурно медіатизованої здатності до дії [4, с. 112]. У свою чергу, А. Дуранті надає таке визначення агентивності: агентивність розуміється як властивість тих суб'єктів (1), які мають деякий ступінь контролю над власною поведінкою, (2) чий дії впливають на інших суб'єктів (а іноді на самих себе) та (3) чий дії є об'єктом оцінки (наприклад, з точки зору їх відповідальності за певний результат). З погляду ученого, ці три властивості агентствності є взаємопов'язаними [3, с. 453]. Схожої думки дотримується і Г. Боссонг, який вважає, що поняття агентивності охоплює пучок конвергентних семантичних ознак, таких як контроль, який індивід здійснює над своїми діями і довкіллям, волітвність, яка спрямовує його дії, і сама агентивність, яку він здійснює відносно зовнішнього світу [7, с. 198]. У свою чергу Д. А. Круз виділяє чотири основні ознаки агентивності – волітвність, ефективність, ініціативність та власне агентивність, артикульовані навколо загального поняття «doing» [11, с. 18-21].

П. Кокельмен розглядає агентивність у термінах гнучкості, відповідальності, знання і влади [16, с. 387]. А. Дуранті вводить до параметрів конструювання агентивності оцінку, пов'язуючи її не лише з мораллю, а й з лінгвопрагматичним перформансом. Оцінка виступає тут у кількох вимірах: по-перше, існує оцінка чийхось слів, оскільки вони сприяють презентації та реалізації особи мовця, яка завжди також є, за Е. Кантом, суб'єктом моральності; по-друге, існує оцінка чийхось слів, оскільки вони сприяють фоомуванню культурно-специфічних актів та дій на етнопрагматичному рівні; по-третє, існує оцінка чийхось слів, як вони демонструють знання (мовну компетенцію), джерела таких знань (достовірність, модальність) та їх використання для конкретних цілей, включаючи естетичні, як це розглядали Р. Бауман, В. Чейф, Дж. Ніколз, Д. Гаймз та ін. [3, с. 454].

При цьому численні дискусії серед науковців викликають питання щодо ролі інтенційності в структурі агентивності. Саме проблема інтенційності, свободи волі зумовлює різні підходи у розгляді питання агентивності – від заперечення агентивності як свободи волі у працях М. Фуко до різноманітних її потрактувань у кореляціях інтенційності, свободи вибору, цілеспрямованості (Д. Девідсон, П. Стросон, М. Братмен та ін.), агентивності і соціальної структури (Е. Гідденс, М. Арчер, Бергер і Лукман, П. Бурдьє), агентивності і супротиву (зокрема у гендерних студіях), у відношеннях *Я* та *Інший* (П. Рікер) тощо.

Д. Девідсон вважає інтенційність основною умовою, семантичною засадою агентивності, у той час як вираження агентивності є чисто екстенсивним. Елементарною або примітивною дією учений вважає дію, яка є чистою дією, тілесним рухом, адже крім цього людина нічого іншого не робить [12, с. 46-47, 59]. Погляди Д. Девідсона були піддані критиці багатьма дослідниками, серед яких М. Братмен, який вважає, що «інтенційність є дволиким Янусом, яка пов'язує інтенційну дію і координувальні плани» [8, с. 404]. У свою чергу А. Дуранті зазначає, що перша властивість агентивності (ступінь контролю над власною поведінкою) є тісно пов'язаною, але не ідентичною поняттю інтенційності: «якщо під інтенційністю ми маємо на увазі, за Гуссерлем..., властивість суб'єкта бути спрямованим на щось або стосуватися чогось – наприклад, психічної сторони людського життя – немає сумнівів у тому, що така властивість є задіяною в тих діях чи подіях, які ми розуміємо як такі, що включають агентивність» [3, с. 453].

Крім того, на думку вченого, ще однією причиною протистояти визначенню інтенційності, яка передбачає свідоме планування, є те, що, як зазначалося низкою соціальних теоретиків (найбільш вдало Г. Гарфінклем), існує такий тип рутинного

моніторингу своїх дій у звичному світі, який не підлягає тому ж рівню аналітичної раціоналізації, який стає необхідним, коли нас просять надати звіт про ці дії постфактум. Водночас поняття контролю над своїми діями тісно пов'язано не тільки з поняттям влади, а й з поняттям оцінки через поняття свободи, яке розуміється як можливість діяти по-іншому. Ця можливість повинна зберігатися як особливість агентивності, незважаючи на те, що існують ситуації, коли людина-актор може відчувати, що не може вчинити інакше [3, с. 454]. Це питання набуває особливого значення з огляду на те, що деякі дослідники ритуалу, такі як Ф. Стааль, Дж. Лейдло і К. Хамфрі, М. Блох, вважають, що ритуальна дія позбавлена індивідуальної інтенційності [14, с.6].

Дослідники включають до вимірів агентивності час і простір, тілесність, динаміку, зміни (А. Р. Дамасіо, Л. Талмі, К. Веттер) [19, с.29-30], а також контроль, структуру, обов'язки, тематизацію, характеристикацію, причину [16, с. 387]. Крім того, агентивність реалізується на декількох рівнях та включає багатомірні, градуйовані і дистрибутивні процеси [16, с. 376]. Перший рівень агентивності, за А.Дуранті, є «его-підтверджувальним», а другий – «дієвірним». Перший «само» або «его-підтверджувальний» півень виражається і реалізується мовою. «Цей тип агентивності, – зазначає учений, – зазвичай досягається, хоча і в різних ступенях, кожного разу коли використовується мова» [3, с. 455]. Дистрибутивні властивості агентивності виділяються ученими при розгляді ритуалізованих форм діяльності [14] і складають, з нашого погляду, одну з основних властивостей ритуальної агентивності.

Серед необхідних напрямків дослідження агентивності Л. М. Ахерн зазначає виділення її різних типів, які базуються на опозиційних, владних, інтенційних відношеннях, співучасті. Дослідниця зазначає, що будь-яка дія включає численні типи агентивності [4, с. 130]. Крім того, учені виділяють чотирирівневу шкалу агентивності: неживий суб'єкт, людський неагентивний суб'єкт, людський експерієнційний суб'єкт (волітивного чи когнітивного типу), агентивний ефективний людський суб'єкт [15, с. 299-300]. Так, виникають питання щодо можливості застосування цього поняття до живих і неживих об'єктів, людей і тварин чи технологій, зокрема комп'ютерних, надлюдських феноменів, знаків і т.п. [4, с. 112]. Г.Тевбнер розглядає еволюцію юридичного трактування агентивності в історії європейської цивілізації та інших культур від наділення агентивністю нелюдських сутностей, предків, духів, богів, святині, дерева, тварин, птахів тощо в попередні періоди до обмеження її людськими акторами в новітні часи. Водночас у сучасній юриспруденції йдеться також про колективного актора (юридичну особу), трактування якого включає як міфологізоване поняття корпоративної ідеології, так і формалізовану нексусну модель множинних контактів між індивідами. Крім того, до юридичного поля починають включати електронних агентів, а сучасна екологічна діяльність веде до залучення нелюдських об'єктів [18].

Як зауважує Д. Круз, неживі об'єкти можуть тимчасово набувати агентивності за допомогою їх кінетичної або іншої енергії. Проте в деяких випадках різниця між *do* і *happen* нейтралізується [11, с.16-17]. Підсумовуючи погляди Дж. Лайонза, Р. Джекендоффа, Л. Талмі, Дж. Лакоффа і М. Джонсона, А. Дуранті зауважує, що агенти – це ті суб'єкти, дії яких мають наслідки для них самих або для інших. Іншими словами, вони «впливають» на себе чи на деякі інші суб'єкти, або беруть участь у причинному ланцюжку. Ступінь, в який такі дії виконуються свідомо і з конкретними цілями, варіюється та впливає на ступінь агентивності, приписувану даному суб'єкту, і на те, як це буде оцінено [3, с.454]. У такій перспективі дослідники, зокрема Н. Маузеліс, виділяють макро-акторів, які мають більший вплив [9, с. 7-8]. Крім того, учені розрізняють сильну та слабку агентивність в залежності від того чи використовує агент (живий чи неживий) свою власну енергію, чи йдеться про волітивність без реальної ефективності, що приводить до висновку про відсутність чіткого розмежування між агентивністю і неагентивністю [10, с. 233].

Особливу увагу дослідників привертає проблема агентивності в її лінгвістичному, соціолінгвістичному, лінгвопрагматичному, комунікативному аспектах. Як зазначає Д. Девідсон, філософи часто думають, що має бути простий граматичний визначник агентивності, проте його немає. Так само помилковою є думка про те, що дієслова можна класифікувати в залежності від того, чи наділяють вони агентивністю суб'єкт або об'єкт [12, с. 44]. Водночас у сучасних дослідженнях в галузі морфології, синтаксису, порівняльно-типологічного мовознавства, особливо з погляду граматичної семантики, когнітивної граматики, проблеми агентивності приділяється особлива увага, зокрема вираженню категоріальних опозицій живого / неживого. Як зазначає Н. Боссонг, серед семантичних властивостей, які впливають на формування морфологічних категорій, саме категорія живого / неживого без сумніву відіграє провідну роль, а в плані мовної типології однією з визначальних характеристик є диференційне суб'єктне і об'єктне маркування [6, с. 8-9].

У семіотичному плані, застосовуючи розроблені Ч. Пірсом засади теорії значення, П.Кокельман виділяє резидентну агентивність, пов'язану з поняттями влади і вибору, яку можна визначити як ступінь (1) контролю вираження знаку (тобто коли і як він може бути виражений), (2) встановлення відношень знак – предмет (тобто який предмет заміщує знак або який знак заміщує предмет), (3) інтерпретації цього відношення знак – предмет (тобто визначення впливу знака, якщо він заміщує цей предмет). Репрезентативна агентивність, пов'язана з поняттями знання і свідомості, визначається як ступінь (1) тематизації процесу (тобто визначення про що говориться), (2) характеристичності цієї теми (визначення того, що говориться про те, що говориться), (3) причини цього відношення тематизації – характеристичності (визначення того, що виводиться з того, що говориться про те, що говориться). Якщо резидентна агентивність задіює владу над соціальним, семіотичним і матеріальним процесами, репрезентативна агентивність включає володіння знаннями про соціальні, семіотичні і матеріальні процеси. Таким чином агентивність визначається як два набори з трьох вимірів, які мають різні ступені в залежності від семантичних властивостей знака, соціальних властивостей семіотичних спільнот і когнітивних властивостей користувачів знаками [16, с. 376].

У соціолінгвістичному і лінгвопрагматичному планах Б. Картер і Е. Сілі, виділяють два рівні агентивності – ситуативний і параметральний («налаштувальний»). На рівні ситуативно зумовленої діяльності мова є основним ресурсом комунікації для передачі іншим особистісних смислів та позиціонування інших відносно цієї особистісності, а ситуаціями є контексти, в яких інтеракція віч-на-віч породжує «визначення» реальності і в яких актори мають різний ступінь впливу на ці визначення. Водночас цю владу мови зумовлено галузями соціальної параметризації та контекстуальними ресурсами, що є провідниками для узгодження аспектів цих відносин між учасниками, таких як статус, ступінь близькості тощо, що вивчаються з позицій етнометодології, конверсаційного аналізу, прагматики, символічного інтеракціонізму, соціального

конструктивізму, дискурсивного аналізу, соціолінгвістики [9, с. 9]. На рівні ж соціальної параметризації йдеться передусім про колективну агентивність та «інституційні факти», як їх визначали Дж. Серль і М. Стаббз, які виявляються у процесах легітимації, дозволу, ідеології. Критичний дискурс-аналіз розглядає їх як порядок дискурсу з його соціальними структурами, соціальними відносинами, системами знань, вірувань, ідеологій (див. праці Н. Феркло) [9, с. 10].

Сам акт мовлення, як зауважує А. Дуранті, позиціонує мовця як людину, чие існування слід враховувати з точки зору її комунікативних цілей та компетенцій. Використання мови означає, що його користувачі також повинні володіти іншими людськими якостями, включаючи здатність впливати на власні та сторонні способи буття. Отже, йдеться про базовий рівень агентивності – агентивність екзистенційного типу, яка, однак, потребує інших (як реальної, так і уявної аудиторії), виражається в мові самій по собі як людській здатності, а не в сенсі слів, і є достатньою для здійснення агентивності, для его-підтвердження в дії [3, с. 455]. Дослідник пропонує відштовхуватись від двох основних вимірів агентивності в мові: перформансу та кодування, які є фактично взаємно конститутивними, адже перформанс, тобто реалізація агентивності, її поява, залежить від і одночасно впливає на кодування, а саме яким чином людська дія зображується через лінгвістичні засоби. І навпаки, кодування завжди виконує перформативні функції, хоча і по-різному і з різним ступенем ефективності [3, с. 454].

Як зазначалося вище, поняття агентивності тісно пов'язано з опозицією живого / неживого, суб'єкта та об'єкта дії, агенса і пацієнса. Так, Г. Боссонг надляє живого агента більшим рівнем агентивності, адже у структурі висловлення саме він є точкою відліку, а не-агент – кінцевою точкою, та розрізняє первинний полюс агентивності та потенційну агентивність або не-агентивність [7, с. 198]. Д.Р.Доуті виділяє п'ять ознак, які розрізняють прото-ролі агента і прото-ролі пацієнса. У першому випадку йдеться про: (а) волітвене залучення до події чи стану; (б) усвідомлення і/або сприйняття; (с) спричинення події чи зміни стану іншого учасника; (д) рух (відносно позиції іншого учасника); (е) існує незалежно від події, названої дієсловом. Прото-роль пацієнса характеризується такими ознаками: (а) зазнає зміну стану; (б) інкрементальна тема; (с) спричинений вплив іншого учасника; (д) має сталі відношення до руху іншого учасника; (е) не існує незалежно від події або взагалі не існує [13, с. 572]. Носій агентивності може розглядатися у часово-просторовій дистрибуції, єдності (над- та субіндивідуальній), чисельності (одиночності та множинності), як суб'єкт (людський і нелюдський), як індивід [16, с. 376]. До такого кола проблем слід віднести також питання про індивідуальну, супраіндивідуальну та субіндивідуальну агентивність (Е. В. Деніел, М. К. Меріотт, Б. Макелхіні), агентивність делеговану [4, с. 112].

Таким чином, агентивність розглядається сучасними суспільними і мовознавчими науками як складне явище, сукупність компонентів психокогнітивного, праксисного і семіотичного (мовного) планів. Вона виявляється у різних типах та на різних рівнях, передусім в опозиціях живого / неживого, ієрархіях агентивного плану, як явище дистрибутивне. Специфіка ритуалізованих форм комунікації зумовлює особливу значущість для їх дослідження таких аспектів агентивності, як кореляції інтенційності / неінтенційності, живого / неживого, рівні агентивності та структурно-семантична організація відносин агенса / пацієнта у комунікативній взаємодії, дистрибутивні та медіаційні властивості. Перспектива подальших досліджень полягає у комплексному описі структури агентивності в ритуалізованих формах комунікації на матеріалі сучасних англійських комунікативних практик.

Література:

1. Афанасьєва О. М. Образ мовця в структурі комунікації / О. М. Афанасьєва // Мовні і концептуальні картини світу. – 2015. – Вип. 51. – С. 26-34.
2. Афанасьєва О. М. Ритуал та його кореляції з іншими регулятивно-нормувальними форматами комунікації / О. М. Афанасьєва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Інземна філологія. – 2017. – Вип. 1(50). – С. 27-31.
3. A Companion to Linguistic Anthropology / Ed. by Alessandro Duranti – Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing 2004. – XX, 625 p.
4. Ahearn L. M. Language and Agency / L. M. Ahearn. – Annual Review of Anthropology. – 2001. – Vol. 30. – P. 109-37.
5. Bandura A. The reconstrual of «free will» from the agentic perspective of social cognitive theory / A. Bandura // In : Are we free ? Psychology and Free Will. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 86 – 127.
6. Bossong G. Animacy and Markedness in Universal Grammar / G. Bossong // Glossologia. – 1983-1984. – Vol. 39 (2-3). – P. 7-20.
7. Bossong G. Le marquage différentiel de l'objet dans les langues d'Europe / G. Bossong // In : Actance et valence. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1998. – P. 193-258.
8. Bratman M. Two Faces of Intention / M. Bratman // The Philosophical Review. – Vol. 93 (3). – 1984. – P. 375-405.
9. Carter B. Language, structure and agency: What can realist social theory offer to sociolinguistics? / B. Carter, A. Sealey // Journal of Sociolinguistics. – 2000. – Vol. 4 (1). – P. 3-20.
10. Coates J. The semantics of the modal auxiliaries / J. Coates. – London : Routledge, 1983. – 272 p.
11. Cruse D. A. Some thoughts on agentivity / D. A. Cruse // Journal of Linguistics. – 1973. – Vol. 9. – P. 11-23.
12. Davidson D. Essays on Actions and Events / D. Davidson. – Oxford: Clarendon Press, 2002. – xxi, 324 p.
13. Dowty D. R. Thematic proto-roles and argument selection / D. R. Dowty // Language. – 1991. Vol. 67. – P. 547-619.
14. Engler S. Ritual Theory and Attitudes to Agency in Brazilian Spirit Possession / S. Engler // Method and Theory in the Study of Religion. – 2009. – Vol. 21. – P. 460-492.
15. François J. L'espace sémantique comparé des deux verbes français tenir et allemand halten: noyau et extensions / J. François // In: Constructions verbales et production de sens: Actes du colloque organisé à Besançon, les 26, 27 et 28 janvier 2006. – P. 293-306.
16. Kockelman P. Agency: The relation between meaning, power, and knowledge / P. Kockelman // Current Anthropology. – 2007. – Vol. 48 (3). – P. 375-401.
17. Latour B. Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory / B. Latour. – New York: Oxford University Press, 2005. – x, 302 p.
18. Teubner G. Rights of non-humans? Electronic agents and animals as new actors in politics and law / G. Teubner // Journal of Law and Society. – 2006. – Vol. 33 (4). – P. 497-521.
19. Veacock C. Agentivité, modalités de contrôle et subjectivité : Thèse de doctorat en Linguistique / C. Veacock. – Bordeaux III, Université Michel de Montaigne, 2012. – 465 p.

Отримано: 19 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: iryna.babiy@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-19-22

Бабій І. М. Індивідуально-авторська номінація осіб у романі «Рай» Василя Барки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 19–22.

УДК: 821. 161. 2: 81'373.43

Бабій Ірина Михайлівна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА НОМІНАЦІЯ ОСІБ У РОМАНІ «РАЙ» ВАСИЛЯ БАРКИ

Стаття присвячена розгляду індивідуально-авторських назв осіб, виявлених у романі «Рай» Василя Барки. Проаналізовано семантику, творення та функціонування авторських неолексем на позначення осіб. Виокремлено семантичні групи назв осіб. Виявлено основні способи їх творення – суфіксація і складання. Звернено увагу на оцінно-експресивну функцію індивідуально-авторських назв осіб у романі.

Ключові слова: новотвір, авторський неологізм, неолексема, індивідуально-авторська номінація, назви осіб, спосіб творення.

Бабій Ірина Михайлівна,

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г. Тернополь

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКАЯ НОМИНАЦИЯ ЛИЦ В РОМАНЕ «РАЙ» ВАСИЛИЯ БАРКИ

Стаття посвячена рассмотрению индивидуально-авторских названий лиц, которые функционируют в романе «Рай» Василия Барки. Проанализированы семантика, образование и функционирование авторских неолексем – названий лиц. Выделены семантические группы. Выявлены основные способы образования – суффиксация и сложение. Обращено внимание на оценочно-экспрессивную роль в романе.

Ключевые слова: новообразование, авторский неологизм, неолексема, индивидуально-авторская номинация, названия лиц, способ образования.

Iryna Babiy,

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil

INDIVIDUALLY-AUTHOR'S NOMINATION OF PERSONS IN THE NOVEL «PARADISE» BY VASYL BARKA

The article is devoted to the consideration of individual author's neologisms in Vasyly Barka's works. The subject of the analysis was neologisms on the designation of persons in the novel «Paradise», which today is little investigated. The article analyzes the semantics, creation and functioning of author's neo-lexem names of individuals. Lexical-semantic groups of these nominations are distinguished: names of persons by activity, names of persons according to psychological properties, names of persons in appearance, by age, names of persons according to political preferences. The article deals with the creation of author's neo-lexem nominations of persons. The main methods of their creation – suffixation and composition are revealed. The aesthetically important component of the language-expressive system of Vasyly Barka is the individually-author's lexical neologisms. According to the research material, author's neo-lexemes, the names of persons often perform an estimated role. Through the using of neologisms, author presents his own assessment of a certain phenomenon. The article focuses on the evaluative and expressive role of individually-author's names of persons in the novel.

Key words: neologism, author's neologism, neolexeme, individual author's nomination, names of persons, complex word.

Постановка наукової проблеми та її значення. В останні десятиліття проблема номінації залишається актуальною та центральною в сучасних лінгвістичних студіях. «Номінація (як процес творення назв) реалізується в мові на основі власних ресурсів (шляхом словотворення, зміни значення мовних одиниць і формування переносного значення (метонімія, метафора та ін.), лексикалізації компонентів слова, словоформи, вільних сполучень слів тощо) або в результаті запозичень з інших мов», як зауважує О. Тараненко [11, с. 385].

Мова як динамічна система постійно поповнюється новими лексичними одиницями. Крім номінативної, новостворені одиниці виконують виразну естетичну роль, зокрема у мові художньої літератури. Такі неолексеми є результатом індивідуально-авторської мовотворчості письменників. С. Єрмоленко наголошує, що дослідження художньої стилістики обов'язково «передбачає виявлення традиційної та індивідуально-авторської образності, що міститься у лексико-семантичній сполучуваності, текстових зв'язках мовних елементів» [11, с. 813].

Проблема вивчення індивідуально-авторської номінації відображена у працях В. Русанівського, Н. Сологуб, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, О. Стишова, А. Мойсієнка, Н. Клименко, Є. Карпіловської, Л. Ставицької, С. Єрмоленко, Г. Сюти, Н. Адах та ін.

У сучасній науковій літературі поки що не знаходимо наукових розвідок, присвячених аналізу індивідуально-авторських номінацій у прозових творах Василя Барки, тому наше дослідження є **актуальним**. Вивчення авторських неологізмів у поезіях письменника здійснено у монографії Г. Вокальчук «Словотворчість українських поетів ХХ століття» (2008 р.) [4] та у праці Н. Адах «Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти)» (2007 р.) [1].

Об'єктом нашого аналізу будуть іменникові лексичні інновації в романі «Рай», який сьогодні поки що є маловідомим і малодослідженим.

Актуальність нашої праці зумовлена також самобутністю та оригінальністю ідіостилю Василя Барки, «творчого нахненного митця, який імпульсивно реагував на всі проблеми українського політичного і літературного життя» [5, с. 8].

Мовний світ Василя Барки у прозових творах цікавий і багатогранний. Письменник використовує різні мовно-виражальні засоби для свого художнього зображення, застосовуючи усе словесне багатство української мови. Крім цього, автор створює власні лексеми. М. Жулинський зауважує, що «мовна палітра Василя Барки надзвичайно широка і різнобарвна, цілеспрямовано «нарошувана» власними словотворами, образно експериментальна і складна для сприйняття» [5, с. 9].

Мета пропонованої праці – проаналізувати семантику, дериваційну структуру та функціонування авторських неологізмів-назв осіб у романі «Рай» Василя Барки.

Для реалізації задекларованої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: виявити лексичні оказіональні утворення, звірити їх наявність у лексикографічних джерелах, описати семантику, дериваційну структуру, простежити стилістичні навантаження авторських назв осіб у романі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема номінації осіб висвітлювалась у працях Н. Клименко, Є. Карпіловської, Г. Вокальчук, О. Стишова, А. Архангельської, Д. Мазурик, М. Навальної, Г. Віняр, Г. Сюті та ін. Однак, за твердженням О. Стишова, у сучасних дослідженнях поки що «недостатня увага приділена комплексному вивченню назв осіб, зокрема найновіших» [9, с. 23]. Науковий інтерес викликають назви осіб у художньому мовленні.

Індивідуально-авторські номінації осіб нерідко виступають влучним характеризувальним засобом у художньому тексті, тому письменники активно залучають такі мовні одиниці до своєї оповіді, зокрема Василь Барка.

Матеріал дослідження дає підстави виокремити кілька лексико-семантичних груп авторських неолексемна позначення осіб. Поширеною є група **назв осіб за дією**. Вони характеризують діяльність, рід занять, професію персонажів: **мистець-маляр, отець-просфорник, з'явець, «вибивайло», терзатель, крадіжник, студент-добувайло, вчитель-подвижник** та ін. (*Туркот-Семидзвонник задкує до безодні і прославляє свого **терзателя** (с.38); <...>коли циклопічний **«вибивайло»** рушав із-за стійки і, взявши беікетників за коміри, висипав їх, як груші, на вулицю і з брязкотом зачинив двері (с.18)).*

Авторські неолексеми зі значенням діяча – похідні одиниці, основними способами творення яких виступають суфіксальний і складання. Як правило, усі виявлені складні за структурою лексичні новотвори зі значенням агентивності утворені способом юкстапозиції, а твірними виступають два іменники, а саме: **мистець-маляр, отець-просфорник, з'явець, «вибивайло», терзатель, крадіжник, студент-добувайло, вчитель-подвижник** та ін. (*Туркот-Семидзвонник задкує до безодні і прославляє свого **терзателя** (с.38); <...>коли циклопічний «вибивайло» рушав із-за стійки і, взявши беікетників за коміри, висипав їх, як груші, на вулицю і з брязкотом зачинив двері (с.18)).*

Авторські неолексеми зі значенням діяча – похідні одиниці, основними способами творення яких виступають суфіксальний і складання. Як правило, усі виявлені складні за структурою лексичні новотвори зі значенням агентивності утворені способом юкстапозиції, а твірними виступають два іменники, а саме: **мистець-маляр** ← мистець, маляр; **вчитель-подвижник** ← вчитель, подвижник.

У сучасній українській мові іменники-агенти традиційно утворені за допомогою суфіксів -тель, -ач, -ець, -ник, -ист (-іст) та ін. У словотвірних типах відсубстантивних іменників на позначення людей за родом діяльності, фахом продуктивними є суфікси -ар (-яр), -ець (-івець), -ник, -ік (ік), -ир, -ист (-іст) [10, с. 276].

При творенні іменникових лексичних інновацій продуктивними є також суфікси -ець, -ник, -тель: **спричинник, крадіжник, терзатель**, утворені від дієслівних твірних основ, а саме: **спричинник** – спричиняти, **терзатель** – терзати. Суфікс -тель запозичений зі старослов'янської мови, вказує на назви осіб за фахом або за якоюсь дією [6, с. 387].

Оригінальністю творення та незвичністю семантики характеризується оказіоналізм **ням-ням** на позначення особи. Цей незвичний композит утворений словоскладанням шляхом редуплікації, повторення слова **ням**. У романі «Рай» новотвір виступає зі значенням агентивності, а саме: – *Якоби ви були **ням-нямом**, – сказав він, то з'їли б сусідку і весело поплескували себе по череву. Явища совісті історично зумовлені, але не так, як ви гадаєте (с.325)*. У наведеному контексті лексема **ням-ням** містить виразну конотацію, характеризує жорстоку, хитру, лицемірну людину.

Влучність художнього зображення, оригінальність авторського мислення демонструють іменникові лексичні новотвори, які є **назвами осіб за психологічними властивостями**. Вони характеризують внутрішні якості, риси характеру персонажів. До них можна віднести такі лексеми: **мрійник-чоловік, блазень-лжесвященик, мудрець-гречкосій, плескотуха-всезначка, чолов'яжка, «Митька-Мікроб»** та ін. (*<...> то демонічну жінку з очима, як чорне сонце, **мрійника-чоловіка** з волошковими очима (с. 7); *Позатихали, дивляться на **блазня-священника**; очі у всіх блищать (с. 15); *Мить і вічність сполучалися в уяві нашого сільського **мудреця-гречкосія**, філософа з істиком, **всесвітнього громадянина** і **корінного самостійника** <...> (с. 286)).***

Більшість таких неолексем утворено способом юкстапозиції шляхом поєднання двох іменників, а саме: **мрійник-чоловік** – мрійник, чоловік; **мудрець-гречкосій** – мудрець, гречкосій; **блазень-священик** – блазень, священник.

Оказіоналізм **чолов'яжка** утворений суфіксальним способом, містить суб'єктивну оцінку, зокрема, зневажливе ставлення до героя. Так, простежуємо негативну оцінність у контексті: *...цей адміністратор будинку, чи то домком, чи то домуправ, чи кат його зна, хто такий (неможливо було з'ясувати ролі всюдиприсутнього місячновидого **чолов'яжки**), – нагадував своєю натурою круглий музичний інструмент, на якому напнуто одну-єдину струну, його вереску, найтоншу з можливих (с. 62).*

Експресивно-емоційну оцінність містить іменник **шахраюга**, утворений за допомогою непоширеного суфікса -уг(а) від іменникової твірної основи. Цей суфікс вказує на негативну оцінку. Зневажливе ставлення до героя, осуд його вчинків, поведінки простежується в контексті: *На диво, знаходиться десять мільйонів осіб, третина – порядних і наївних, як курчата, третина – хитрючих **шахраюг**, третина – безнадійних для неба і землі ідіотів: вони починають кричати, що он будується рай, а хто заперечує, той реакціонер, ворог міжнародної робітничої класи і «справжньої» демократії, підпалювач війни... (с. 211).*

Балакучих жінок, пліткарок В. Барка називає цікавим з погляду творення та функціонування оказіоналізмом **плескотухи-всезначки**. Цією особливою назвою автор виражає певний сарказм та іронію в такому контексті: *Що виходило з того, невідомо; **плескотухи-всезначки** твердили: Маргарита – мармур, і зальоти Маринчука даремні (с. 120).*

Зауважимо, що в оказіоналізмах цієї групи один із компонентів виступає власною назвою, наприклад, «**Митька-Мікроб**». Такі назви осіб є надзвичайно промовистими, містять чіткий характеризувальний та оцінний компонент. Є певні підстави, аргументи, щоб людину назвати мікробом. Сам автор у романі так мотивує появу такої назви: *Серед південного оточення, де «ов» легко відпадало, а перша-ліпша асоціація за містом спричинялася до калічення прізвища, Дмитро дістав титул: «Митька-Мікроб». Можливо, другою причиною до спотворення цілком пристойного прізвища в бактеріологічне була властивість Дмитра безперервно і невтомно, вдень і вночі встряпати у вуличні скандали і при тому – в скандали найгірші, найбрутальніші, найдикіші. Можна було подумати, що ця персона має невідомий психологам «комплекс скандального». Виникнення брутальних сцен **Митька-Мікроб** передчував; підкоряючись інстинктивному прагненню, кидав роботу, знайомих, виривався на вулицю і, попльовуючи з «цвірканням» крізь зуби, ішов туди, де повинна була розігратися драма непристойності (с. 111-112).* Другий компонент прізвиська характеризує героя як нікчемну, недобру людину.

У романі «Рай» заманіфестовано низку авторських неологізмів, які характеризують вік особи: дівчинка-малолітка, снінок-підліток, старигайчик та ін. Частина з них – стилістично нейтральні лексеми, зокрема, в реченнях: *Сидить на лавці сивий чоловічок у сірій сорочці; бавить дівчину-малолітку на руках <...> (с. 90); Не одна мати проносила ранковими вулицями позеленілий труп синка-підлітка <...> (с. 291).*

У сучасній українській мові суфікси -ик/-чик виражають зменшено-пестливе значення. Лексема **старигайчик** характеризує вік героя, водночас виражає певну іронію та зневажливе ставлення автора: *Почасти спричинником невдачі був мізерний **старигайчик**, на якого всі дивилися, як на руїну з генеральськими еполетами і жовтими бакенбардами (с. 145).*

Лексеми **дівчинка-малолітка, снінок-підліток** утворені способом словоскладання шляхом поєднання двох іменників.

Невелику групу назв осіб становлять лексеми, які характеризують інтелект, розумові здібності, особливості мислення: безклепок, буквогриз (<...> *такий самий **безклепок**, як став професор, його побратим, – той теж ману бачить... (с. 4).*)

В українській мові звичною є лексема **буквоїд**, яка має значення «формаліст, педант, який надає великого значення дрібницям і за ними не бачить суті іронії» (СУМ, Т.1, с. 675). В. Барка вживає неологізм **буквогриз** (*А я сиджу на противній комедії. Ось цей **буквогриз** нарочито добирає уїдливі вирази, щоб мені дошкулити (с. 261),* утворений способом складання з нульово суфіксацією, як і іменник **буквоїд**. Лексеми **буквогриз** і **буквоїд** виступають синонімами.

У романі «Рай» виявлено тільки одну індивідуально-авторську номінацію особи, яка характеризує зовнішній вигляд, портрет: мордар (*Мордар наставляє зміїсто скручений залізний прилад і вганяє його молотком дядькові під ребра (с. 336).*) Іменник **мордар** утворений суфіксальним способом за допомогою суфікса -ар. Традиційно в сучасній українській мові суфікс -ар вказує на назви людей за характером і місцем роботи, за приналежністю до якоїсь організації (бунтар, дояр, каменяр, кобзар, шахтар) [8, с. 377]. В іменнику **мордар** суфікс -ар вказує не тільки на певну рису зовнішності героя (людину з великим і широким лицем), а й на внутрішні якості (жорстокість, немилосердність).

У неологічному словнику В. Барки виявлено індивідуально-авторські назви осіб за політичними уподобаннями, роллю в суспільстві, вираженням поглядів: єдиноподілімець, Андрій-руїнник, приклонник, «партеука» (<...> *то й тоді старі генерали «неділимой» повинні були дістати пекельну кару. Довго «подвизався», наприклад, **єдиноподілімець** на прізвище Паша (с.128); Відбулись урочисті похорони, на які прибуло багато **приклонників** впокійного теософа і сила старців <...> (с.148); Що почав князь **Андрій-руїнник** та довершили Петро I та Катерина II, які остаточно придушили українську культуру <...> (с. 250).*) Такі неолексеми естетично навантажені в художньому тексті. Так, цікавим є вживання неологізму **Андрій-руїнник**.

Як свідчить матеріал дослідження, авторські неологізми В. Барки часто виконують оцінну роль. Шляхом уживання новотворів письменник виражає власне бачення певного явища, подає власну оцінку. Так, з повагою та захопленням автор говорить про вчительську працю, дає високу оцінку прогресивним освіченим учителям в уривку: *Безсмертні **вчителі-подвижники** стояли біля колицки народного духа; виховали серце народне на віки вічні. Крім доброти, мирності, милосердя, вдихнули йому здатність обстоювати віру. Під час свого навчання за підручною книгою житий народ був змушений оборонятися від напасників, від орд, від **королів'ят** загребущих (с. 156).* Іменник **королів'ята** виражає соціальний статус, матеріальне становище.

Цікавим та оригінальним є прізвисько «товариш Убийбога», яким студенти в романі назвали свого викладача (доцента І. І. Бісмурчак). В. Барка сам пояснює, чому саме таке прізвисько має викладач, зокрема: *...доцент І. І. Бісмурчак. А втім серед студентів він був відомий як «товариш Убийбога». Щодо незвичайного прозвиська, від якого для релігійної людини міг повівати містичний жах, як від поняття, що виходить за межі дозволеного для людського думання, то воно в країні з «науковою» і державно узаконеною безбожністю приносило своєму власникові навіть деяку особливу, можна сказати, пікантну в політичному відношенні популярність (с. 172).*

У романі «Рай» виявляємо й інші авторські лексичні інновації, значення яких сам письменник мотивує, наприклад, іменник студент-«добувайло» в такому реченні: *Минулого року Антон Никандрович дістав був через доброго **студента-«добувайла»** (себто майстра т. зв. «блату») талон на нові черевики (с. 132).*

Висновки і перспективи подальшого дослідження. В. Барка – талановитий письменник, який, як зауважує М. Жулинський, «одразу ж причарує своєю спокійною, вистражданою логікою сприйняття і свого драматичного буття та буття народу українського, до якого він надіється повернутися своїм Словом [6, с. 46]. Читача захоплює і вражає влучність авторського слова, образно-виражальна символіка В. Барки. Естетично вагомим компонентом мовно-виражальної системи письменника виступають індивідуально-авторські лексичні новотвори.

У романі «Рай» представлено широкий корпус індивідуально-авторських назв осіб. Усі вони утворені за традиційними словотвірними моделями, властивими українській мові. У художньому тексті такі індивідуально-авторські номінації найчастіше містять оцінно-експресивне забарвлення. Глибоке та всебічне дослідження ідіостилу Василя Барки – актуальне завдання наступних наукових розвідок.

Література:

1. Адах Н. Авторські лексичні новотвори Василя Барки: [семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти] / За ред. Г. М. Вокальчук / Н. Адах. – Рівне: Видавництво Олега Зеня, 2007. – 136 с.

-
2. Барка В. Рай: Роман/ В. Барка. – Харків: Фоліо, 2009. – 348 с.
 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
 4. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія / Г. М. Вокальчук. – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2008. – 536 с.
 5. Жулинський М. Г. Високийсвітчівіри: Голодомор в Україні та роман Василя Барки «Жовтий князь» / М. Г. Жулинський. – К.: Педагогічна преса, 2003. – 56 с.
 6. Полюга Л. М. Морфемний словник / Л. М. Полюга. – К.: Рад. школа, 1983. – 464 с.
 7. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
 8. Словник української мови: В 20 т. – Т. 1-4. – К.: Наукова думка, 2010 – 2014.
 9. Стишов О. А. Номінації осіб у сучасній українській мові (на матеріалі дискурсу ЗМІ) / О. А. Стишов // Мовознавство. – 2012. – № 6. – С. 23-37.
 10. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. – 2-ге вид. перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1997. – 493 с.
 11. Українська мова. Енциклопедія. – К.: «Укр. енцикл.», 2000. – 752 с.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: julya_babchuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-23-25

Бабчук Ю. Й. Залежність тембральних характеристик вигуків від соціального статусу мовців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 23–25.

УДК: 811.111'27'42:801.6

Бабчук Юлія Йосипівна,

Київський національний університет Імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗАЛЕЖНІСТЬ ТЕМБРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВИГУКІВ ВІД СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОВЦІВ

У статті з'ясовано залежність тембральних характеристик вигуків від соціальної приналежності мовців. Автор статті вказує на кількісний розподіл вживання вигуків за соціальною приналежністю. Основну увагу автор акцентує на ілюстрації тембральних особливостей вигуків (формантної структури звучання) для обох статей із залученням багатфункціональної комп'ютерної програми Praat.

Стаття пов'язана з аналізом формантної структури звучання вигуків, кількісного розподілу дикторів між різними групами мовців, залежності формант вигуків від соціального статусу мовців.

За допомогою таблиць наочно зображено показники кількісного розподілу дикторів, залежності формант від соціальної приналежності мовців до відповідного соціального класу, кількість розподілу вживання окремих вигуків.

Автором продемонстровано приклади посилення формант звучання відповідно приналежності до певного соціального класу, кількісне та процентне співвідношення розподілу формант звучання різних дикторів у представників різних статей.

Ключові слова: тембральні особливості, соціальна приналежність, вигук, мовець, форманта, формантна структура звучання.

Бабчук Юлія Йосифовна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, г. Киев

ЗАВИСИМОСТЬ ТЕМБРАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК МЕЖДОМЕТИЙ ОТ СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА ДИКТОРОВ

В статье выяснены тембральные особенности междометий, а именно формантной структуры звучания. Автор статьи указывает на количественное распределение употребления междометий в зависимости от социальной принадлежности. Основное внимание автор акцентирует на иллюстрации формантной структуры звучания междометий для обоих полов с привлечением многофункциональной компьютерной программы Praat. Статья связана с анализом формантной структуры звучания междометий, количественного распределения дикторов между разными социальными группами, зависимости формант междометий от социального статуса говорящих.

С помощью таблиц наглядно изображены показатели количественного распределения дикторов, влияние социального статуса на доминирование формант в речи дикторов, количественном распределении употребления отдельных междометий.

Ключевые слова: тембральные особенности, социальная принадлежность, междометие, диктор, форманта, формантная структура звучания.

Iuliia Babchuk,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE DEPENDENCE OF TIMBRE CHARACTERISTICS OF THE INTERJECTIONS FROM THE SOCIAL STATUS OF THE SPEAKERS

The timbre peculiarities of using interjections, especially the structure of formant analysis are found out in the article. The author of the article specifies on the quantitative distributing of using interjections depending on social belonging. The author accents basic attention on illustration the structure of formant analysis for both sexes using multifunctional computer programme Praat.

The article is related to the structure of formants, quantitative distribution of speakers between different social groups, the formants' depending on social status. The indexes of quantative distribution of the speakers, influence of social status on prevailing the formants in the speech of speakers, quantative distribution of using separate interjections are visually represented.

Key words: timbre peculiarities, social status, interjection, speaker, formant, the structure of formant analysis.

Постановка проблеми. Більшість лінгвістів визначає залежність мовлення не лише від ситуації спілкування, а й ролі, яку мовець виконує під час комунікації, та його соціального статусу [4, с. 45]. Вигуки відповідають різноманітним ситуаціям та емоційним станам мовця. Вагому роль при цьому відіграють тембральні характеристики вигуків, а саме формантна структура їх звучання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний статус, положення людини у суспільстві, ролі в відносини, сфери вживання вигуків мовцями прямо впливають на їх просодичну організацію.

Розглядаючи мовлення як мовленнєве середовище творення мови звуків нами було здійснено експериментально-фонетичне дослідження вживання вигуків під час спонтанного мовлення. Тембральне забарвлення умовно розділяє мовлення на емоційне та неемоційне. Тембр мовлення слугує засобом індивідуальної ідентифікації мовця, а також відображає широкий спектр емоційних відтінків мовлення [2]. Тембр є елементом просодії, що сприймається з першого моменту вимовлення вигуку та передає його емоційну складову [1].

Матеріалами слугували записи фрагментів взятих з американського розважального ток-шоу “America’s Got Talent” [5].

Мета статті є аналіз тембральних особливостей вигуків, а саме формантної структури звучання за соціальною приналежністю. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань:** розглянути кількісний розподіл вживання

вигуків за соціальною приналежністю; розподіл дикторів між різними соціальними групами; з'ясувати формантну структуру звучання вигуків для обох статей із залученням багатофункціональної комп'ютерної програми Praat [7].

Всі відібрані та досліджувані нами вигуки було поділено за соціальним фактором, в межах якого описувались тембральні (формантні) властивості кожного вигуку. Схема розподілу експериментального матеріалу дослідження за впливом на нього соціального фактору представлено в Табл. 1

Таблиця 1

Кількісний розподіл експериментального матеріалу між різними соціальними класами мовців

Соціальні класи мовців	
Мовці	К-сть випадків вживання вигуків
Вищий клас	348
Середній клас	216
Нижчий клас	36

Побудуємо аналогічну таблицю (Табл.2) та покажемо розподіл дикторів (мовців), поділених за соціальним фактором впливу під час спонтанної комунікації.

Таблиця 2

Кількісний розподіл дикторів між різними групами мовців

Соціальний фактор	
Мовці	К-сть випадків вживання вигуків
Вищий клас	12
Середній клас	8
Нижчий клас	5

Як видно з таблиці 2, в групі досліджуваних, які поділені за соціальним фактором у мовців вищого класу зафіксовано найбільше дикторів, у представників з середнього та нижчого класів дещо менше – 8 та 5 представників відповідно.

Наведемо у таблиці 3 приклади найбільш вживаних вигуків різними соціальними групами мовцями.

Таблиця 3

Кількісний розподіл вживання окремих вигуків

Вигуки	Кількість
Yeah	172
Oh	77
Well	75
Wow	63
Uh	51
Hey	39
Um	34
Mmm-hmm	17
Ah	13
Aww	12
Oh-Yeah	12
Yep	12
Huh	9
Whoo	9
Whoa	5
Разом	600

Розподіл вживання вигуків між групами мовців за соціальним фактором впливу має неоднорідний характер. Вигуки при проведенні експериментального дослідження використовувались мовцями під час спонтанного спілкування по-різному. Найбільше було зафіксовано вживання таких вигуків як: *Yeah, Oh, Well, Wow, Uh, Hey, Um, Mmm-hmm, Ah, Aww, Yep, Oh-Yeah, Huh, Whoo, Whoa*.

Дослідивши формантну будову слова (вигука) за допомогою програми PRAAT, результати дослідження соціальних особливостей тембральної характеристики кожного вигуку та залежності форманти вигуків від соціального статусу мовців під час спонтанної комунікації відображено в Табл. 4.

Аналізуючи дані таблиці, можна стверджувати, що тембральні характеристики 57 % досліджуваних вигуків не залежать від приналежності мовців до різних соціальних груп. Кількісний розподіл формант вигуків між різними соціальними групами мовців в спонтанній комунікації представлено в Табл. 3.

Таблиця 4

Залежність формант вигуків від соціального статусу мовців

№	Вигуки	Нижчий клас за соціальним статусом	Середній клас за соціальним статусом	Вищий клас за соціальним статусом
1	Oh	5	4	5
2	Oh-Yeah	-	4	4
3	Yeah	5	5	5
4	Well	5	5	5
5	Hey	4	4	5
6	Uh	5	4	5
7	Huh	4	5	5
8	Mmm-hmm	4	-	5
9	Ah	5	5	5
10	Um	4	5	4
11	Wow	5	5	5
12	Aww	-	4	4
13	Whoa	5	5	5
14	Whoo	5	5	5
15	Yep	-	-	5

Більшість мовців в усіх соціальних групах вимовляють вигуки рівним тоном. Посилення звучання у групі дикторів нижчого класу за соціальною приналежністю, у 66,7 % від усіх вживаних ними вигуків з ймовірністю 81% відбувається у п'ятій форманті. Посилення звучання у групі мовців середнього класу за соціальною приналежністю, у 61,5 % від усіх вживаних ними вигуків з ймовірністю 75 % відбувається у п'ятій форманті. Посилення звучання у групі вищого класу за соціальною приналежністю, у 80 % від усіх вживаних ними вигуків з ймовірністю 72 % так само відбувається у п'ятій форманті.

Таблиця 5

Кількісний розподіл формант вигуків між різними соціальними групами мовців

Нижчий клас за соціальним статусом		Середній клас за соціальним статусом		Вищий клас за соціальним статусом	
f5	f4	f5	f4	f5	f4
29	7	163	53	251	97
81%	19%	75%	25%	72%	28%

Що стосується вживання вигуків різними соціальними групами, але лише чоловіками, слід відзначити, що вживання 76,5% досліджуваних вигуків не залежать від приналежності мовців до різних соціальних груп. В основному посилення звучання у всіх соціальних групах відбувається в п'ятій форманті, відповідно 93,8% від усіх вживаних вигуків у мовців нижчого соціального статусу, 70% від усіх вживаних вигуків у мовців середнього класу та 84,6% від усіх вживаних вигуків у мовців вищого соціального статусу.

Що стосується вживання вигуків жінками в різних групах мовців за соціальною приналежністю, то 50,0% досліджуваних вигуків не залежать від соціальної приналежності мовців. Посилення звучання у жінок нижчого та середнього соціальних статусів в основному відбувається у п'ятій форманті, відповідно у 87,5% та 61,5% від усіх вживаних вигуків, в той час, як посилення звучання у жінок вищого класу, в основному, відбувається вже у четвертій форманті, що свідчить про нестабільність, нестійкість, експресивність мелодики при вживанні вигуків цієї групи мовців.

Висновки дослідження. Соціальний фактор демонструє рівномірний характер частотності вживання вигуків, з переважанням чисельності вживаних вигуків серед дикторів середнього класу. Тембральні характеристики більшості досліджуваних вигуків не залежать від приналежності мовців до тієї або іншої соціальних груп. Більшість з них вимовляють вигуки рівним тоном (modal), а посилення звучання у всіх соціальних групах мовців відбувається у п'ятій форманті.

Література:

1. Александрович М.В. Новітні тенденції дослідження експресивного мовлення в зарубіжній лінгвістиці / М. В. Александрович // «Мовні і концептуальні картини світу»: Зб. Наукових праць. Випуск 26. – ВПЦ «Київський університет», 2009. – С. 4-7.
2. Алексієвць О.М. Просодичні засоби інтенсифікації висловлювань сучасного англійського мовлення [монографія] / О.М. Алексієвць. – Тернопіль: «Економічна думка», 2002. – 200 с.
3. Бабчук Ю.Й. Дослідження тембральних характеристик вигуків за допомогою сучасних комп'ютерних програм Speech Analyzer та PRAAT/ Бабчук Юлія Йосипівна// Вісник Житомирського державного університету імені І. Я. Франка. – 2012. – Вип. – С. 220-224.
4. Белл Р. Социолінгвістика / Белл Р. Пер. с англ. / Под. ред. А.Д.Швейцара. – М.: Международные отношения, 1980. – 320 с.
5. America's Got Talent [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.en.wikipedia.org/wiki/America's_Got_Talent.
6. Campbell Nick Integrating different prosodic systems in speech synthesis / Campbell Nick // Prosody 2000 Abstracts on the Web.
7. Paul Vaerma's writings on the Praat program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://>

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: elenabalaban@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-26-30

Балабан О. О. Методи та прийоми дослідження когнітивно-семантичних універсалій у споріднених мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 26–30.

УДК: 811.111.42

Балабан Олена Олександрівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ УНІВЕРСАЛІЙ У СПОРІДНЕНИХ МОВАХ

Статтю присвячено огляду існуючих міждисциплінарних, комплексних методів та прийомів, що застосовуються в лінгвістичних дослідженнях переважно в галузі когнітивної семантики на сучасному етапі. З'ясовано, що сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються використанням міжпарадигмальних, комплексних методів дослідження і залучають до способів такі складні мисленнєві операції як категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція, профілювання тощо, що дозволяють отримати найбільш об'єктивні результати для сучасної лінгвістики.

Ключові слова: методи, прийоми, категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція, профілювання.

Балабан Елена Александровна,
Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ УНІВЕРСАЛІЙ В РОДСТВЕННЫХ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена обзору существующих междисциплинарных, комплексных методов и приемов, которые применяются в лингвистических исследованиях преимущественно в области когнитивной семантики на современном этапе. Выяснено, что современные лингвистические исследования характеризуются использованием межпарадигмальных, комплексных методов исследования и применяют такие мыслительные операции как категоризация, моделирование, параметризация, реконструкция, профилирование и т.д., что позволяет получить наиболее объективные результаты для современной лингвистики.

Ключевые слова: методы, приемы, категоризация, моделирование, параметризация, реконструкция, профилирование.

Olena Balaban,
The National Pedagogical Dragomanov University

METHODS AND WAYS OF RESEARCH OF COGNITIVE AND SEMANTIC UNIVERSALS OF RELATED LANGUAGES

The article is dedicated to the review of the existed methods and means of interdisciplinary, complex methods and means which are applied in linguistic researches on modern stage. There clarified that modern linguistic researches are characterized by the usage of interdisciplinary, complex methods of research and appliance of such mental operations as categorization, modeling, parametrization, reconstruction, profiling etc. that gives possibility to get more objective results for modern linguistics.

Key words: methods, means, categorization, modeling, parametrization, reconstruction, profiling.

Сучасні лінгвістичні дослідження, що характеризуються використанням міжпарадигмальних, комплексних методів дослідження, залучаючи до способів такі складні мисленнєві операції як категоризація [24; 19; 3], моделювання [10; 20; 12; 9], параметризація [17; 21; 6], реконструкція [25; 23], профілювання тощо, що дозволяють отримати найбільш об'єктивні результати для сучасної лінгвістики.

Мета статті узагальнити існуючі на сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень методи та прийоми дослідження когнітивно-семантичних універсалій саме у споріднених мовах.

Завдання полягають у тому, щоб: 1) розглянути наявні в сучасному мовознавстві методи і прийоми дослідження; 2) резюмувати та конкретизувати ці методи і прийоми.

Говорячи про принципи аналізу та комплексність сучасних методів лінгвістичних досліджень В.В. Левицький та його співавтори зазначають, що «для мовних явищ, як відомо, притаманні діалектично пов'язані між собою план вираження та план змісту, який здебільшого суб'єктивності дослідника, варто звернутися до формалізації сторін об'єкта, безпосередньо пов'язаних планом змісту (синтагматика, парадигматика), завдяки чому перевіряються інтуїтивні припущення та об'єктивно встановлюються змістовні характеристики. Певні формальні та змістовні характеристики можуть при цьому позначатися відповідними символами, що створює ефект наочності, який простежується при моделюванні» [13, с. 21].

Серед методів, що застосовувались для дослідження когнітивно-семантичних універсалій у сучасних лінгвістичних парадигмах були:

Категоризація, як головний спосіб надання світу, що сприймається впорядкованого характеру, дозволяє систематизувати спостережаєме та побачити в ньому схожість одних явищ на противагу відмінності інших [11, с. 85]. Здійснюючи категоризацію дійсності, свідомість людини «зводить безліч різних своїх відчуттів та об'єктивну безліч форм матерії і форм її руху в певні рубрики, тобто класифікують їх та підводить під такі об'єднання – класи, розряди, групування, категорії тощо» [11, с. 45-46].

Історія вивчення явища категоризації налічує багато століть. Класична теорія категоризації була розвинена ще Платоном та Аристотелем. Платон у діалозі «Кратил» говорить про принцип класифікації об'єктів, базуючись на їх загальних

властивостях. У трактаті «Категорії» Аристотель розглядає категоризацію в трьох аспектах: онтологічному, логічному та лінгвістичному. Він вводить поняття категорії через його лінгвістичний аспект [5]. Класична теорія категоризації отримала подальший розвиток в межах різних філософських течій: номіналізму, реалізму та концептуалізму. Основне положення номіналізму полягає в тому, що загальні поняття позбавлені онтологічного статусу, а їх існування в якості імен пов'язано тільки зі сферою мислення. Так згідно номіналізму, схожість речей та їх приналежність до однієї категорії визначається завдяки імені та його здатності відноситися до класу предметів. З точки зору представників реалізму, категоризація відбувається завдяки об'єктивному положенню речей: деякі предмети та об'єкти існують незалежно від нашої свідомості, а мова позначає лише те, що існує в світі. Компромісна точна зору була запропонована представниками концептуалізму. Концептуалісти заперечували реальне існування загального незалежно від окремих речей, але на відміну від номіналістів визнавали існування в свідомості загальних понять, тобто концептів як особливої форми пізнання дійсності.

У 20 роки минулого століття школа гештальт-психології довела, що сприйняття є результатом взаємного злиття одержуваної ззовні інформації і активних принципів роботи свідомості, яке накладає свої структури на цю інформацію. Основним постулатом теорії гештальту став розгляд цілісних структур, без аналізу їх складових частин. У 50-ті роки було проведено серію експериментів, що націлені безпосередньо на вивчення процесу категоризації і його властивостей. Р. Браун та Е. Ленненберг проводять експерименти із категоризації кольорів. Дослідники дійшли до висновку, що при відображенні слів у простір референції виникає деяка вірогідна змінна, яку вони позначили як детермінант назви.

Однак серед усього розмаїття підходів можна виокремити лише декілька, що внесли суттєвий вклад у формування сучасного бачення процесу категоризації: класична теорія категоризації, її сучасні варіації і прототипічна теорія категоризації. Починаючи з 1980-х років, прототипічна теорія категоризації отримала відображення і подальший розвиток у працях А. Вежбицької, Дж. Лакоффа, Р. Ленекера, Дж. Тейлора, Д. Геєртса, С. Тсохадзидіса та багатьох інших.

Аналіз явища категоризації неможливий без звернення до теорії прототипів, оскільки процес її розробки представляє собою історичний контекст розвитку когнітивної лінгвістики в цілому [10]. Як відомо, теорія прототипів була вперше сформульована в працях Е. Рош, що були виконані в межах психолінгвістики [29], а головний акцент був зроблений на дослідженнях внутрішньої структури категорій. Далі теорія прототипів почала розвиватися одразу в декількох напрямках – в межах когнітивної психології, теорії обробки інформації, а також лінгвістики.

Е. Рош, розроблюючи свою теорію прототипів, висунула гіпотезу, відповідно з якою свідомість оперує, базуючись на певних прототипах і базових категоріальних структурах. Серед питань, якими цікавилась Е. Рош в межах вивчення категоризації, була градація категорій, виокремлення категорій різного рівня (базового, субординантного, суперординантного), особливості категорій базового рівня, поняття центральності тощо [29].

Загалом теорія прототипів передумовлює дескриптивний підхід до вивчення лексичного значення, приділяючи особливу увагу розмитості меж, градації, гнучкості та кластеризації смислів, що може бути дуже перспективним для подальших досліджень в галузі когнітивної семантики.

Моделювання. Не зважаючи на те, що поняття модель та моделювання почали найбільш активно застосовуватись у наукових дослідженнях початку ХХІ ст., з'явилися вони набагато раніше. У сучасній науці активно використовується математичне моделювання та його прикладні напрями (економіко-математичне, комп'ютерне, цифрове, статистичне, фізичне тощо), в гуманітарній сфері набуло широкого вжитку інформаційне моделювання, активно формується моделювання педагогічне, психологічне, культурологічне.

Розглядаючи історію виникнення наукового терміну «модель», слід зауважити, що вперше цей термін зустрічається в працях математиків кінця ХІХ ст. Е. Бельтрамі та Ф. Клайна в геометрії, а дещо пізніше в роботах філософів Г. Фреге та Б. Рассела, присвячених проблемам математичної логіки. У 1944 році термін «модель» був використаний американським лінгвістом З. Херрісом при описі специфіки наукової методології Е. Сепіра [14]. Як вірно зазначає В.І. Карасик, «модель як дослідницький конструкт реальності становить інструмент для вивчення сутності явища, що розглядається» [8, с. 6].

На сьогодні поняття «модель» та моделювання стають невід'ємною частиною наукових досліджень. Моделювання виступає як метод уявлення об'єкта, явища або процесу і як метод верифікації. Окрім того, конкретна модель залежить від завдань, що вирішуються суб'єктом. Поняття моделювання та моделі неодмінно припускає наявність суб'єкта, який відтворює риси реальності або реальності потенційної, гіпотетичної [18, с. 37].

Довгий час була популярна точка зору, що мовні процеси, на які впливає значна кількість не завжди відомих факторів, не підлягають моделюванню. Вважалося, що не можна моделювати формування семантичної структури слова (тобто полісемію) або поява нових фразеологізмів. Тим не менше, лінгвісти виокремлювали різні словотворчі та граматичні моделі (patterns). Із появою робот Н. Хомського [22] особливе значення набули продукуючі моделі, породжуючі моделі. А після виявлення деяких регулярностей у процесі полісемії та фразеотворення, з'явилися описуючі та породжуючі ці явища моделі [2; 7]. Граматичний устрій мови може бути представлений у формі моделей, що показує Р. Ленекер у побудованій ним когнітивній граматиці. Виявляється, що граматики – це не тільки невід'ємна частина процесу пізнання, але ключ до розуміння цього процесу. Граматика – це незалежна формальна система. Вона має своє значення і відображає сприйняття людиною навколишнього світу [27].

Когнітивне моделювання – це важливий інструмент когнітивної лінгвістики, яка вивчає мову в його безперервному зв'язку з інтелектуальною діяльністю людиною. Когнітивна модель – це «базовий механізм, що забезпечує обробку та зберігання інформації про світ у свідомості людини» [16, с. 58]. Добре відомо, що наші знання зорганізовані за допомогою певних структур. Безсумнівно, що усі когнітивні структури знаходяться в основі категоризації та концептуалізації світу, тому їх можливо розглядати як основний механізм, а забезпечує обробку та збереження інформації про світ у свідомості людини [16, с. 117].

Моделювання – основний метод семантичних досліджень в межах когнітивної лінгвістики. Зокрема, вважається перспективним вивчати принципи моделювання полісемії, оскільки це дозволить не тільки фіксувати мовні факти, але і визначити причинно-наслідкові зв'язки, що пояснюють чому для розглядуваної мови характерна певна система позначень і форма вираження думок [2]. Об'єктом когнітивного моделювання можуть виступати найрізноманітніші аспекти мов-

них явищ. Наприклад, принципи організації категорій іменників [4], основи семантики англійських прикметників, що номінують інтелектуальні характеристики людини [1], побудова просторових уявлень у тексті англо-шотландської балади [15] тощо. На цей час когнітивного моделювання вже назвали такі мовні явища як метафора (Дж. Лакофф, М. Джонсон; Ю. В. Кравцова), семантичні аномалії мовних суперечностей (Г. А. Черненко), вторинна префікація (І. Д. Кармишева), емпатія (Т. Ю. Ковалевська), детективний дискурс (Т. О. Бехта), звуконаслідувальна лексика (Ю. В. Юсип-Якимович), категорія лімітативності (Н. І. Добжанська), дискурс програмного забезпечення (І. П. Біскуб), фразеологічна система (О. О. Картамишев; Г. С. Артеменко), семантичні поля (О. В. Петров; І. А. Кучер), медіатексти (Ю. Є. Кійко) та ін.

Американський лінгвіст Дж. Лакофф у 80-ті роки ХХ ст. увів поняття ідеалізованої когнітивної моделі, що розглядається як абстрактна схема фрагмента культурно-зумовленого досвіду, набутого у взаємодії зі світом дійсності. Ця модель створюється на підставі чотирьох типів структур знань: пропозиційних, образно-схемних, метафоричних і метонімічних – і має властивості гешталта як цілісної константної структури свідомості. Пропозиційні моделі представляють елементи та їхні ознаки, ситуації, у яких вони фігурують. Схеми репрезентують емпіричне сприйняття елементів однієї предметної сфери в термінах іншої за аналогією. Метонімічні охоплюють різні можливості категорійної метонімії за суміжністю елементів у межах одного класу та стереотипи, які пов'язують суміжні поняття у стійку фіксовану структуру [7, с. 176-183].

Таким чином, модель, з когнітивної точки зору, є механізм, тип мислення, концептуалізації, категоризації. Структура – його змістова форма, форма існування моделі. Рисами, що характеризують структури, є її складові частини, вид зв'язку між ними, принцип побудови. Серед моделей можна виокремити пропозиційні, образні, метафоричні, метонімічні, понятійні, міфологічні, символічні, аналогові, прототипічні, архітипічні. До когнітивних структур відносимо схеми, скрипти, фрейми, сценарії, поняття, пропозиції, відношення частина-ціле, концептуальні характеристики (когнітивні ознаки), структури порівняння, матриці.

У загальнонауковому сенсі параметризація, як вважає О. О. Борисов, моделювання процесу або явища, яке передбачає три дії: 1) встановлення складу ознак явища; 2) встановлення нормативних (прототипових) форм прояву кожної його ознаки; 3) встановлення діапазону варіювання форм її прояву, яке не руйнує ідентичності явища. Тож параметром є будь-яка конститутивна ознака явища, описана в динаміці її якісного та кількісного прояву в заданому діапазоні. Варіювання за деяким параметром визначається відношенням маркованості: біполярним (марковано: немарковано) / безперервним (зростання: зменшення) [6, 105-106].

На думку вченого в лінгвістиці також під *параметризацією* в широкому сенсі розуміється процес формування та вербалізації особливої національної концептуальної картини світу, в якому беруть участь одиниці мови різних рівнів, занурювані у відповідні типи і жанри дискурсу залежно від потреб людини. Останні запускають механізм орієнтації людини у світі, що розпочинається з усвідомлення параметрів його фрагментів, які актуалізуються через логічні операції порівняння та зіставлення з відповідними результатами – сформованими умовиводами. Репертуар параметрів постійно розширюється за рахунок регулярного задоволення людських потреб, у першу чергу, завдяки провідній потребі людської свідомості, – потребі в інформованості. Можна стверджувати, що існують своєрідні *параметричні картини світу*, які накладаються на концептуальні поля лінгвокультури, дозволяючи дискретизувати їх національно специфічним способом. Інструментами такої дискретизації є когнітивні прототипи, фрейми, сценарії, семантичні примітиви тощо [6].

А стосовно реконструкції, то дослідниця О. О. Черхава [23] вбачає сучасне розуміння “лінгвістичної реконструкції” як поліпарадигмальної теоретико-методологічної проблеми пов'язано з міждисциплінарним підходом до аналізу устрою мовних і концептуальних картин світу як складних архітектурних моделей/матриць філософського смислу дискурсу і зумовлене доміантними лініями розвитку лінгвістичної науки загалом. До цих доміант вона відносить:

Антропоцентричні доміанти, з позицій яких вивчення мови здійснюється з метою пізнання її носія (мови як продукта людської діяльності), а реконструкція стає теоретичним підґрунтям і методологічним інструментом у витлумаченні «мовної свідомості (індивіда, колективу, етносу) як стрижня мовної особистості (колективної, індивідуальної), яка дозволяє повному інтерпретувати процеси і тенденції розвитку літературних мов у конкретну історичну епоху з урахуванням “людського” чинника» [23, с. 63-65].

Текстолого-дискурсивні доміанти, де термін «реконструкція» пов'язують безпосередньо з: 1) аналізом *усної народної творчості* (фольклорних текстів); 2) *ретроспективною трансформацією*, що відбувається як «будь-яка реконструкція процесу, який колись реально мав місце, завжди замінюється його моделлю, породженою свідомістю учасника мовленнєвого акту»; 3) *контекстуальним відновленням у риторичі/contextual reconstruction in rhetoric*, що здебільшого стосується реконструкції “загального контексту (текстових мотивів), яка дає змогу визначити референцію, то реконструкції підлягають різні текстові мотиви; 3) *етимологічним аналізом* та самими *прийомами реконструкції* слів та їх значень як компонентів фраз, що відображають фрагменти тексту (зокрема і фразеологічних одиниць), оскільки фрагменти прото-текстів дають зразки і.-є. синтагматичного мовного рівня (англ. word-level syntagmatics), що охоплює не поєднання реконструйованих ізольованих слів, а прямо відтворених цілих фрагментів тексту, вказуючи на етимологічну ідентичність фрази / висловлювання [...]; це допомагає широко висвітлити духовну культуру епохи із її особливим світоглядом / сприйняттям / розумінням людей, бачення різних релігійних феноменів у суспільстві; 4) *розумінням* «тексту як дискурсу», де з'являється орієнтація на «створення моделей на основі реконструкції презумпції інтерпретатора-лінгвіста, що дозволяє ретроспективно конструювати смислові побудови автора тексту (адресанта) і адресата»; 5) *методичним етапом* «вияву діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретацією; значимості тексту для епохи його рецепції [...], яке стає можливим за умови реконструкції вбудованої у текст програми адресованості»; 6) *механізмом* «перенесення тексту» з однієї історичної епохи в іншу; термінологічно дублетним до поняття «реконструкція тексту» у цьому випадку вважаємо словосполучення «*трансмісія тексту*» (від англ. to transmit «to cause to pass or be conveyed through space or a medium»); 7) *поняттям* «герменевтичного кола» (за Ф. Шлеєрмахером) як «своєрідної метафори, покликаної описувати продуктивний рух думки герменевта в рамках техніки герменевтичної реконструкції [...], яка є механізмом людського розуміння і діє на різноманітних рівнях» [23, с. 63-65].

Когнітивні доміанти, де на перший план виходить людська *пізнавально-мисленнєва діяльність* як *операція* породження та сприйняття мовлення; де структура репрезентації знання зображується схематично, а метод **концептуального ана-**

лізу передбачає «реконструкцію когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [...], моделювання й опис концептів і векторність – від думки до слова (а при семантичному аналізі – від слова до думки), від знань до знака». Перші когнітивні процеси та їх семіотику «щодо мовних процесів і пам'яті [...] розглядали як припущення про наявність активної реконструкції у пам'яті і представлення цілого повідомлення як знака [...]. Уся парадигма дослідження побудована на вивченні активної реконструкції вербального повідомлення з точки зору семіотичної репрезентації у пам'яті [...], а відмінність між оригіналом та реконструйованим повідомленням представлено як напрям емпіричного спостереження у цій парадигмі» [23, с. 63-65].

Дослідниця зауважує, що у подальшому лінгвокогнітивні студії термін «реконструкція» починають розглядати у тісному зв'язку з його лінгвокомпаративним розумінням, зокрема, як а) *когнітивно-зорієнтовану переробку концепту як діахронного феномену* (аналіз механізмів метафоричного світосприйняття та інтерпретації просторової, силодинамічної й інших образотворчих систем у мові); б) процедуру *верифікації семантичної реконструкції текстів* для виявлення механізму текстотворення, зокрема *ідіо- та колективних* (фольклор, казки і легенди, танці і пісні, сакральні тексти та ритуали, ремесла) *когнітивних матриць творчості*; в) аналіз *«світосприйняття* письменником слова та *експлікації концептуального змісту його творів»* [23, с. 63-65].

Узагальнюючи дослідниця доводить, що більш широкого теоретико-методологічного тлумачення термін **реконструкція** набув у зв'язку з вивченням різних типів картин світу: мовної, концептуальної тощо. В науковий обіг поступово вводяться дескрипції: «реконструкція мовної картини світу продуцента реципієнтом», «реконструкція індивідуальної картини світу на базі лексичної структури тексту». Зроблено спроби розмежувати *процедуру реконструкції від методики моделювання* в художньому творі (на матеріалі трагедії В. Шекспіра) [23, с. 63-65].

Підсумовуючи вчена свідчить, що поняття «лінгвістична реконструкція» зазнало еволюції: від примітивного інтуїтивного розуміння відтворення первинних коренів слів у вузькому його розумінні (зокрема методичного прийому порівняння звукових та морфологічних систем мов, граматичних та синтаксичних відповідностей), до теоретико-семантичних законів стану схожості генетично споріднених мов, процедури когнітивних у пізнавальних процесів діяльності людини, дійшовши до сучасного широкомасштабного теоретико-методологічного підходу до трактування філософського смислу буття [23].

Таким чином, можна відзначити, що сучасні лінгвістичні розвідки характеризуються міжпарадигмальними комплексними методиками дослідження такими як, наприклад, категоризація, моделювання, параметризація, реконструкція тощо і це дає змогу одержати результати з більш достовірними даними. У нашому дослідженні ми використовуємо метод когнітивного моделювання для конструювання концептуальних моделей когнітивно-семантичних універсалій.

Література:

1. Антонова М.Б. Концептуальная оппозиция СВЕТ–ТьМА как концептуальное основание семантики английских сложных прилагательных // Когнитивные исследования языка: материалы Всеросс. науч. конф. (11-12 апреля 2013 г.) / отв. ред. вып. Л.А. Фурс. – Вып. XIV. Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы, 2013. – С. 149-152.
2. Беляевская Е.Г. К проблеме моделирования полисемии (межязыковые соответствия как основание изучения принципов формирования семантической структуры слова) // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2008. – № 544. – С. 14
3. Біскуп І.П. Лінгвістична категоризація і моделювання знань в англomовному дискурсі програмного забезпечення: автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Біскуп Ірина Павлівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 36 с.
4. Бондарчук Г.Г. Когнітивно-семіотическіе основания развития категории предметных имен в английском языке (на материале английских наименований одежды): Дисс. ... д. філол. н. – М., 2011. – 324 с.
5. Борисов В.Н. О смысле категории усия в философии Аристотеля [Электронный ресурс] / В.Н. Борисов – Режим доступа до джерела: <http://filosof.historic.ru/book/item/f00/s00/z0000199/index.html>
6. Борисов О.О. Типологія британських та українських діалогових дискурсивних практик: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.17 / О.О. Борисов. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – 543 с.
7. Зыкова И.В. Роль концептосферы культуры в формировании фразеологизмов как культурно-языковых знаков: Автореф. дисс. ... д. філол. н. – М., 2014. – 52 с.
8. Карасик В.И. Языковая матрица культуры. – М.: Гнозис, 2013. – 320 с.
9. Кійко Ю.Є. Фрактальне моделювання інваріантно-варіантної структури медіатекстів у німецькій та українській мовах: автореф. дис.... д-ра філол. наук: 10.02.17, 10.02.21 / Кійко Юрій Євгенович; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2017. – 39 с.
10. Кравцова Ю.В. Метафоричне моделювання світу в художньому тексті (на матеріалі творів російських поетів-прозаїків першої половини ХХ ст.): автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Кравцова Юлія Валентинівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 36 с.
11. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина; под ред. Е.С. Кубряковой. – М.: філол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова. – 245 с.
12. Кучер І.А. Структурно-когнітивне моделювання лексико-семантичного поля неперехідних дієслів руху у фінській і українській мовах: автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.17 / Кучер Ігор Анатолійович; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2016. – 24 с.
13. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко С.В., Кійко Ю.Є. Апроксимативні методи лексичного складу / В.В. Левицький, О.Д. Огуй, С.В. Кійко, Ю.Є. Кійко. – Чернівці: Рута, 2000. – 136 с.
14. Лосев А.Ф. Введение в общую теорию языковых моделей / под ред. И.А. Василенко. Изд-е 2-е, стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 296 с.
15. Манерко Л.А., Проконичев Г.И. Концептуализация пространственных представлений в тексте англо-шотландской народной баллады / Л.А. Манерко, Г.И. Проконичев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2012. – № 2. – С. 16-24.
16. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 35 с.
17. Махачашвілі Р.К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04 / Р.К. Махачашвілі; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 22 с.
18. Мишанкина Н.А. Специфика метафорического моделирования научного дискурса // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2010. – № 1. – С. 37-46.
19. Павлюк О.О. Категоризація негативних моральних якостей людини у французькій мовній картині світу: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.05 / О.О. Павлюк; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
20. Петров О.В. Семантичні поля в ідеографічному моделюванні російського лексикону: автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Петров Олександр Володимирович; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні НАН України. – К., 2013. – 40 с.

-
21. Попова Л.П. Семантична параметризація абстрактних іменників у лінгвістичних словниках: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / Л.П. Попова ; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. – К., 2008. – 16 с.
 22. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса: Пер. с англ.; под ред. и с предисл. В.А. Звегинцева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 129 с.
 23. Черхава О.О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія / О.О. Черхава – К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. – 400 с.
 24. Шутак Л.Б. Словотвірна категоризація суб'єктивної оцінки в сучасній українській мові: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.Б. Шутак; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 20 с.
 25. Шутова М.О. Етнокультурні стереотипи в англійській та українській мовах: реконструкція і типологія: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.17 / М.О. Шутова. – К.: КНЛУ, 2016. – 433 с.
 26. Geeraerts D. Cognitive Linguistics. Basic Readings / D. Geeraerts. – B., 2006.
 27. Langacker R.W. Essentials of Cognitive Grammar / R.W. Langacker. – USA: OUP, 2013. – 288 p.
 28. Lehrer A. Prototype theory and its implications for lexical analysis / A. Lehrer // S.L. Tsohatzidis. Meanings and prototypes. – L., 1990. – P. 368-381.
 29. Rosch E. Natural categories / E. Rosch // Cognitive Psychology. Elsevier, 1973. – V 7. – P. 328-350.

Отримано: 8 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: ba4unliliya@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-31-33

Бачун Л. І. Дещо про псевдоніми періоду 1942-1954 років (за матеріалами українських прозових творів). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 31–33.

УДК: 81'373.22

Бачун Лілія Ігорівна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

ДЕЩО ПРО ПСЕВДОНІМИ ПЕРІОДУ 1942-1954 РОКІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ)

У статті проаналізовані мотиваційні принципи добору псевдо для іменування та умови, які впливають на псевдонімну номінацію персонажів романів про національно-визвольний рух 1942-1954 років. З'ясовано різні семантично-мотиваційні категорії вибору псевдо, а саме: назви на позначення тваринного і рослинного світу; одно- або двочленні антропоформули; псевдоніми, обрані за родинним статусом або родом діяльності персонажа; псевдоніми, семантика яких вказує на зовнішні та внутрішні ознаки людини; псевдоніми, які є одночасно і топонімічними одиницями, іменами міфологічних та історичних осіб, назвами природних або штучних утворень; псевдоніми, семантикою яких є назви почуттів, знарядь праці, частин людського тіла. Показано їхню частотність вживання в аналізованих художніх текстах.

Ключові слова: антропонімія, онім, ономастика, псевдонім.

Бачун Лилия Игоревна,

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г. Тернополь

КОЕ-ЧТО О ПСЕВДОНИМАХ ПЕРИОДА 1942-1954 ГОДОВ (ПО МАТЕРИАЛАМ УКРАИНСКИХ ПРОЗОВЫХ СОЧИНЕНИЙ)

В статье проанализированы мотивационные принципы отбора псевдо для именованя и условия, которые имеют влияние на псевдонимную номинацию персонажей романов о национально-освободительном движении 1942-1954 годов. Выяснено различные семантически-мотивационные категории отбора псевдо, а именно: названия для обозначения животного и растительного мира; псевдонимы, избранные по семейному статусу или родом деятельности персонажа; псевдонимы, семантика которых указывает на внешние и внутренние признаки человека; псевдонимы, которые являются одновременно и топонимными единицами, именами мифологических и исторических лиц, названиями природных или искусственных образований; псевдонимы, семантикой которых являются названия чувств, орудий труда, частей человеческого тела. Также показано их частотность употребления в рассматриваемых художественных текстах.

Ключевые слова: антропонимия, оним, ономастика, псевдоним.

Liliia Bachun,

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil

SOMETHING ABOUT THE PSEUDONYMS OF THE PERIOD OF 1942-1954 YEARS (FROM THE MATERIALS OF THE UKRAINIAN PROSE COMPOSITIONS)

The motivational principles of choosing the pseudo for naming a person have been analyzed in this article, as well as the conditions, that have the influence on the pseudonym nomination for the characters of the novels about the national – liberation movement in 1942-1954. The different semantic and motivational categories of the pseudo's choice also have been found out, for example: the names for the marking of the animal and plant world; one- or two-part anthropological formulas; the pseudonyms chosen for a family status or for the character's occupation; the pseudonyms the semantics of which point to the external and internal features of a man; the pseudonyms, which are simultaneously the toponymic units, the names of mythological and historical persons, the names of natural or artificial formations; the pseudonyms, the semantics of which are the names of feelings, tools and parts of the human body. In addition, their frequency of use was shown in the analyzed fiction texts.

Key words: anthroponomy, onim, onomastics, pseudonym.

Антропонімікон художньої прози про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття є вдячним матеріалом для аналізу та досліджень, оскільки письменники найменували персонажів відповідно до тогочасних подій. Згідно з цим, більшість імен мають не лише варіативність одного імені у текстах, але й свої паралельні способи номінацій. До таких способів відносимо псевдоніми осіб, оскільки у воєнний час повстанці добирали собі псевдо для приховування власного імені. Псевдоніми як мовне явище висвітлювали такі вітчизняні та інші слов'янські лінгвісти, як П. П. Чучка, В. В. Німчук, М. П. Лесюк, О. В. Петрова, Н. М. Павликівська, О. В. Суперанська, В. А. Никонов. Зокрема, П. П. Чучка зазначає, що псевдоніми – не звичайні лексеми. Це, як правило, промовисті іменування, кожне з яких зберігає внутрішню форму, а отже, й первісну мотивацію. Оскільки псевдоніми переважно є самоназвами, то більшість із них одночасно є і власною самооцінкою [10, с. 83]. У «Словнику термінів» В. Г. Дмитрієва псевдонім – загальна назва для вигаданих або змінених імен і прізвищ, які замінили справжнє ім'я і прізвище [2, с. 276]. Властиво, Д. Г. Бучко стверджує у «Словнику української ономастичної термінології», що «псевдонім – вид антропоніма, особисто вигадане, приbrane конкретно особою прізвище (іноді й ім'я), щоб скрити своє справжнє найменування й уникнути переслідування себе й своїх рідних існуючою владою; саме тому більшість учасників визвольних змагань за незалежність України використовували псевдо та псевдоніми» [1, с. 159]. Про вживання інших назв для позначення псевдонімів пише і Н. М. Павликівська: «Використання готових лек-

сичних одиниць для позначення особи характеризується широким застосуванням антропонімів (прізвищ, імен, імен по батькові), топонімів (гідронімів, ойконімів, оронімів), міфонімів, астронімів та апелятивів. Псевдоніми утворюються шляхом онімізації апелятивної та трансонімізації пропріальної лексики. Такий спосіб номінації високопродуктивний у літературно-мистецькій, політичній та кримінальній псевдонімії [5, с.341]. Тому, висока зацікавленість вітчизняних та інших слов'янських лінгвістів з приводу мотивації добору псевдоніма та його структури зумовлює актуальність обраної теми. Мета статті: на матеріалі семи українських прозових творів художньої мемуаристичної літератури про національно-визвольний рух 1942-1954 років з'ясувати мотиви іменування та умови, які впливали на псевдонімну номінацію. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: подати загальне поняття «псевдоніма» як терміна; проаналізувати наявність псевдонімів у семи романах про національно-визвольний рух за незалежність України, принципи їхнього добору, структуру та функціонування одних і тих же онімів у різних романах.

У семи романах про визвольний рух 1942-1954 років (А. Кокотюха «Червоний», У. Самчук «Чого не гоїть вогонь», Р. Федорів «Палиця для прокажених», «Срусалим на горах», Р. Іванчук «Рев оленів на розвидні», О. Яворська «На чужих вітрах», С. Семенюк «І гинули першими») загальна кількість найменувань осіб – 1380 одиниць, де лише псевдоніми становлять 107 позицій, і це є 7,7% іменувань. У вказаних вище творах автори наводять як справжні імена персонажів, так і їхні псевдоніми. Властиво, із загального числа ми виділяємо семантично-мотиваційні категорії вибору псевдо:

1. Група псевдонімів, мотиваційною базою яких служать назви на позначення тваринного світу: «**Лев**», «**Олень**», «**Рись**»: «...сидять змучені сотенні: «**Олень**» (Славко) та «**Лев**» (Лесь)» [11, с. 228]; «**Ведмідь**, **Кобила**, **Олень**: «сидить, спершися на стовбур, вістун **Кобила**, читає останнє число газети «**Волинь**»» [6, с. 83]; «**Лис**» («Палиця для прокажених»); «**Вовк**» (Омельян Грабець), «**Сіроманець**» (Василь Макар): «...цим питання доручили зайнятись Володимирові і **Сіроманцеві** (Сіроманець – Василь Макар, референт СБ КЕ ПЗУЗ)» [7, с.58]; та пташиного: «**Крук**», «**Яструб**», «**Сокіл**», «**Орел**»: «У пам'яті закарбувалися «**Хмара**», «**Крук**», «**Яструб**...»» [11, с. 236]; «**Ворон**, **Орел**: «**Ворон** уже пробував – не вигоріло» [6, с.152]; «**Пташка**: «...провідником був Сильвестр Затовканюк (Уголь) з Полонки, знаний також як **Пташка**» [7, с. 80].

2. Псевдоніми, семантика яких мотивується назвами рослин: «**псевдо «Смерічка»**, «**псевдо «Яворина»**: «У цю ніч вона отримала **псевдо «Смерічка**...» [11, с. 126]; «**Верба**, **Береза**: «...пояснивши, що я мав **псевдо Пасічник**, але воював без нього під своїм родовим іменем, потім назвав **Вербу**, **Кривоноса**, **Лиса**, **Орача**, **Петруся** й наостанку **Березу**...» [9, с.418]; «**Верба** (Олена Мостович), «**Квітка**» (Люба Гнатюк): «**Люба Гнатюк** (Біла, Русалка, **Квітка**) – донька селянина із с.Гаразджі...» [7, с. 39].

3. Категорія псевдонімів, які представлені одночленими («ім'я» чи «прізвище») або двочленими («ім'я+прізвище») антропоформулами різної структури: «**Андрій**», «**Боремський**», «**Василь**», «**Володимир**», «**Галина**», «**Гриша**», «**Кайдаи**», «**Левко**», «**Марко Бараболя**», «**Оксана**», «**Олег**», «**Остап**», «**Охрім**», «**Прокіп**», «**Семенюк**», «**Юрко**: «Інформацію прислав Ананій Закоштур (Василь)...провід ПЗУЗ очолили Володимир Робітницький (Левко)» [7, с.102]; «**Борис**», «**Булава**», «**Качан**», «**Куля**», «**Небаба**», «**Ступницький**», «**Троян**», «**Царенко**: «всі три – **Троян**, **Царенко** й **Булава** – сильно диміли цигарками» [6, с. 76]; «**Буреверх**», «**Мирон**: «...в якій перецікували енкаведистську операцію хлопці з бойки сотенного «**Буреверхи**...» [8, с. 302]; «**Борівітер**», «**Оленка**», «**Петрусь**» («Палиця для прокажених»); «**Мирт**: «При відступі загинув четовий «**Мирт**», ровейий «**Сокіл**...» [11, с. 216].

4. Псевдоніми, обрані за родинним статусом або родом діяльності персонажа: «**Відьма**», «**Дід**», «**Циганка**: «Василина Демчинська (Циганка), бідна селянка із с. Піддубців...» [7, с. 40]; «**Танкіст**: «– Е, **Танкіст**...Тайга перетерти хоче!» [4, с. 213]; «**Ворожун**», «**Пасічник**», «**Орач**: «...Василь Кузьмак, син Івана, який у підпіллі мав **псевдоВорожун**...» [9, с.322].

5. Група псевдонімів, семантика яких об'єднує зовнішні та внутрішні ознаки, які характеризують людину: «**Вишневий**» («На чужих вітрах»), «**Дужий**: «Командир, тоді він проходив під **псевдо Дужий**, втратив майже всіх людей» [4, с.49]; «**Пампушка**: «...кучерявого Івана з Дерманя, що назвав себе, відповідно до фаху, **Пампушкою**» [6, с.146]; «**псевдо Рудий**: «...став своєю людиною при штабі відтинку УПА «**Карпати**» і мав **псевдо Рудий**» [9, с.43]; «**Біла**» (Люба Гнатюк), «**Сизий**» (Рахвальський): «Того ж року гестапо арештувало Рахвальського (Сизого, Діда), колишнього обласного референта...» [7, с. 79].

6. Одночленні псевдоніми осіб, які є одночасно і топонімами і одиницями: «**псевдо Берлін**: «Попереду йшов боєць на **псевдо Берлін** з Києва» [7, с.109]; «**Хотин**: «...сиділи **Залізник**, **Царенко**, **Булава**, не минаючи й **Терешка**, що разом з вістуну **Хотином**, який перший відкрив увесь цей **скарб**...» [6, с. 85]; «**Ташкент**: «Командиром узбеків був капітан **Ташкент** – Мір Алієв, чудова людина...» [7, с. 56].

7. Псевдоніми повстанців, які одночасно є іменами міфологічних та історичних осіб: «**Гонта**», «**Залізник**», «**Еней**», «**Мавка**», «**Русалка**», «**Сатана**: «Процаємося з волинським проводом **ВО** – **Клишачем**, **Білою** (досі бачу її обличчя...), **Мавкою**...» [7, с. 122]; «**Кривоніс**», «**Опришок**» («Палиця для прокажених»); «**Опришко**», «**псевдо «Орлик»**», «**Сагайдачний**: «Серед постріляних був сам «**Сагайдачний**» – **Петро Козуляк**, середущий син старої **Анни**.» [8, с. 269]; «**Еней**», «**Мамай**», «**Парис**: «**Курені Докса**, **Довбенка** і **Мамая** вимкнулись з оточення і зайняли нові позиції...» [6, с. 167].

8. Група псевдонімів, лексичною базою яких є назви природних чи штучних утворень: «**Хмара**», «**Граніт**», «**Гора**», «**Скеля**», «**Могिला**: «Бойовим охоронцем табору сотенний призначив Мілиного **Юрка** на **псевдо «Граніт**» [11, с. 239]; «**Тайга**» («Червоний»), «**Гай**: «**Анатолій Козяр** (**Гай**, **Володимир**), син безземельних селян...» [7, с. 39].

9. Псевдоніми, семантика яких позначає назви почуттів, знаряддя праці: «**Помста**: «В її пам'яті закарбувалися... «**Рись**», «**Помста**», «**Могила**», «**Граніт**...» [11, с. 236]; «**псевдо Довбня**: «Друже **Крук**, та ж упізнай мене, я куцовий із **Боднарівки** на **псевдо Довбня**!» [3, с. 106].

10. Псевдоніми, назви яких вказують на частини людського тіла: «**Вухо**: «**Вухо**» – тобто повстанець, що вартував біля входу...» [9, с. 412].

Важливо зазначити, що окремі псевдоніми персонажів романів про визвольні події 1942-1954 років повторюються у різних текстах, називаючи інших осіб. Наприклад, роман волинського підпільника Степана Семенюка «І гинули першими» є автобіографічним і, відповідно, антропоніміком цього твору можна вважати історично достовірним. Псевдонім **Еней** ми бачимо у нотатках Степана Семенюка із поданням реального імені повстанця: «Під кінець вибрали представників на Крайову конференцію. Вони виїхали до **Енея***. ***Еней** – **Петро Олійник** (1909-1946), командир військової округи УПА» [7, с. 109]. У свою чергу, у художньому тексті Уласа Самчука є псевдонім **Еней**, котрий не супроводжується іменем реального денотата:

«Від серпня починаючи, Троянова бригада діяла як окрема оперативна бойова одиниця УПА - Північ, ВО «Заграва», під верхністю командира *Енея*» [6, с. 136]. Аналогічно, Степан Семенюк використовує історично правдивий антропонім *Залізняк* як керівника гайдамацького повстання: «*Залізняк і Гонта почали творити гетьманат України...*» [7, с. 153], в той час, коли в Уласа Самчука цей онім функціонує як псевдо: «...за столом президії сиділи Троян, Царенко й Булава, окремо на обрізку – *Залізняк* у ролі секретаря» [6, с.160]. Тема повстанських рухів та ролі їхніх лідерів в Україні в попередні століття, вочевидь, надихала письменників (та й повстанців) для власного вибору псевдонімів. Так, у двох різних художніх романах Романа Федорова ми зустрічаємо псевдо «*Опришко*»: «*А взагалі то ніякий я не Джус, я «Опришко» із тих прадавніх сорокових років*» [8, с. 292] та «*Опришок*»: «...був це найулюбленіший у боївці кучерявий юнак на псевдо «*Опришок*» [9, с. 400].

Правдивість викладу та достовірність існування згадуваних персонажів Степан Семенюк підтверджує у власному романі, називаючи осіб (хоча псевдонім їхній і забув): «*Через Буг була зв'язковою дівчина із Крилова, дуже жвава і мила. На жаль, забув її псевдо*» [7, с. 53].

Можемо зробити висновок, що псевдоніми як спосіб позначення особи був досить популярний як в художній літературі, так і в мемуаристиці про визвольний рух 1942-1954 років. Автори романів або ж власне повстанці найчастіше замінювали свої імена, імена персонажів на інші здебільшого одночленні християнські оніми: *Василь, Галина, Охрім, Юрко* («*І гинули першими*»); назви на позначення із тваринного світу: «*Рись*», «*Олень*», «*Лев*» («*На чужих вітрах*»); назви рослинного світу та роду діяльності людини: *Верба, Береза* («*Палиця для прокажених*»), *Танкіст* («*Червоний*»). За структурою це переважно одночленні позиції, хоча є і двочленні: «*Друг Яцур*», «*Марко Бараболя*» («*І гинули першими*»).

У статті проаналізовано мотиваційні принципи добору псевдонімів для персонажів українських прозових творів про національно-визвольний рух 1942-1954 роки, їхню структуру та частотність псевдонімних однакових найменувань у різних текстах. Через не цілком достатню дослідженість псевдонімії у художніх творах і мемуарах вважаємо подальші пошуки в цій царині актуальними.

Література:

1. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
2. Дмитриев В. Г. Скрывшиесвоеимя (Изисторианонимов и псевдонимов) / В. Г. Дмитриев. – М: Наука, 1977. – Изд. 2-ое, доп. – 312 с.
3. Іваничук Р. І. Вогненні стовпи: Тетралогія / Худож. - ілюстратор Л.Е.Чайка; Худож - оформлювач С. В. Вдовиченко. – Харків: Фоліо, 2009. – 507 с.
4. Кокотюха А. Червоний: роман / Андрій Кокотюха. – 2-ге вид. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2015. – 320 с.
5. Павликівська Н. М. Українські псевдоніми як об'єкт ономастичних досліджень / Н. М. Павликівська // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Філол. науки. – 2012. – № 1. – с. 339 – 342.
6. Самчук У. Чого не гоїть огонь / Улас Самчук. – Київ: МАУП, 2008. – 352 с.
7. Семенюк С. І гинули першими. Нотатки волинського підпільника. – Луцьк: ВМА «Терен», 2010. – 228 с.
8. Федорів Р. М. Єрусалим на горах: роман / Р. М. Федорів. – Київ: Вид-во гуманіт. л-ри, 2008. – 608 с.
9. Федорів Р. М. Палиця для прокажених. Роман. – Львів: «Червона Калина», 2000. – 424 с.
10. Чучка П. П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції // Наукові записки КДПУ. – Вип. 37. – Кіровоград, 2001. – С. 82-83.
11. Яворська О. На чужих вітрах / Ольга Яворська. – Львів: Априорі, 2015. – 260 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: beheka_dmytro@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-34-38

Бегака Д. А. Підготовка майбутнього викладача іноземної філології до формування англомовної лексичної компетентності у студентів іноземної філології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 34–38.

УДК: 378.147.011.3-051:8

Бегака Дмитро Анатолійович,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ДО ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Виявлено основні засоби вивчення і впливу на процес професійної підготовки майбутніх магістрів іноземної філології до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності, у тому числі і лексичної компетентності, у студентів іноземної філології. Майбутніх магістрів у роботі зі студентами орієнтували використовувати порівняльне вивчення англійських і українських слів, словотворення, словосполучуваності, фразеологічних одиниць, переносного значення слів, а також – багатозначності синонімії, омонімії і антонімії. Представлено методичні поради стосовно підвищення ефективності роботи над лексичним матеріалом, визначено лексичну компетентність викладача іноземної філології педагогічного університету. Встановлено позитивний вплив експерименту на здатність майбутніх магістрів формувати англомовну лексичну компетентність у студентів.

Ключові слова: майбутній магістр, лексична компетентність, професійна підготовка, лексична навичка, лексичні знання, лексична усвідомленість.

Бегака Дмитрий Анатольевич,

Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, г. Киев

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ К ФОРМИРОВАНИЮ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ

Вывявлены основные средства изучения и влияния на процесс профессиональной подготовки будущих магистров иностранной филологии к формированию профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности, в том числе и лексической компетентности, у студентов иностранной филологии. Будущих магистров ориентировали использовать в работе со студентами сравнительное изучение английских и украинских слов, словообразования, словосочетания, фразеологических единиц и переносного значения слов, а также – многозначности, синонимии, омонимии, антонимии. Представлены методические советы по повышению эффективности работы над лексическим материалом, дано определение лексической компетентности преподавателя иностранной филологии педагогического университета. Установлено положительное влияние эксперимента на способность будущих магистров формировать англоязычную лексическую компетентность у студентов.

Ключевые слова: будущий магистр, лексическая компетентность, профессиональная подготовка, лексическая навика, лексические знания, лексическая осознанность.

Dmytro Beheka,

National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

TRAINING OF THE FUTURE FOREIGN PHILOLOGY TEACHING ASSISTANT FOR FORMING ENGLISH LEXICAL COMPETENCE TO STUDENTS OF FOREIGN PHILOLOGY DEPARTMENTS

The article deals with the main means of studying and influencing the process of professional training of future masters of foreign philology to the formation of professional foreign language communication competence, including lexical competence, to students of foreign philology departments. Future masters were oriented to use comparative study of the content and forms of English and Ukrainian words, the study of word-formation, word-combining, phraseological units and the figurative meaning of words, as well as polysemy, synonymy, homonymy, antonymy, in comparative study with students. The criteria for choosing a vocabulary are defined. Methodical advice on improving the efficiency of work on lexical material is presented, the lexical competence of the teacher of foreign philology of the pedagogical university is given. The positive effect of the experiment on the ability of future masters to form the English lexical competence of students is established.

Key words: future master's degree, lexical competence, professional training, lexical skills, lexical knowledge, lexical awareness.

З рівнем сформованості іншомовної лексичної компетентності (ЛК) тісно пов'язані спроможність людини зрозуміло продукувати і сприймати іншомовне мовлення та – розвиток іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) і умінь міжкультурної комунікації. У зазначеному контексті обумовлена необхідність систематичного удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх викладачів іноземної філології педагогічного університету, адже останні покликані готувати фахівців для всіх типів навчальних закладів. Однак, питання підготовки майбутнього магістра (ММ) як викладача іноземної філології педагогічного університету досліджено не достатньо [3; 5; 6; 8] і потребує подальшого науково-методичного вивчення.

Загальна мета даного дослідження полягає у пошуку шляхів підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх магістрів іноземної філології (ММФ) до формування фахової ІКК у студентів іноземної філології як майбутніх викладачів навчальних закладів. Мета публікації – висвітлення питання про підвищення ефективності підготовки ММФ до формування англомовної ЛК у студентів іноземної філології педагогічного університету.

У дослідженні брали участь ММ трьох університетів у період проходження асистентської виробничої практики в педагогічному університеті. Засобами вивчення і впливу на процес професійної підготовки ММІФ до формування фахової ІКК, у тому числі і ЛК, у студентів іноземної філології, були комунікативно-орієнтовані: підходи [2, с. 82-85]; принципи [2, с. 85-91]; вимоги [2, с. 68-77]; педагогічні умови [2, с. 135-149]; методи навчання (загальнометодичні, загальнодидактичні, власне методичні, включаючи комунікативний, свідомо-практичний та інші методи); методи дослідження [2, с. 7-8]; діагностика ступеня підготовки ММ на основі критеріїв, показників та рівнів [2, с. 149-160]; модель професійної підготовки ММІФ до формування фахової ІКК студентів [2, с. 100-115].

На початку проведення експерименту ММ були розподілені на експериментальні (ЕГ) і контрольні (КГ) групи; досліджувані обох груп давали самооцінку та оцінювалися експертами і експериментатором за спеціально розробленими критеріями і показниками [2, с. 92-100] стосовно умінь формувати фахову ІКК. Величини оцінок обох груп ММ на констатувальному етапі експерименту статистично не відрізнялися. На підставі вихідних даних, отриманих на зазначеному етапі, ММ були розподілені на чотири рівні: елементарний – 2,7%; середній – 45,3%; достатній – 44,3%; поглиблений – 7,7%.

ММ ЕГ викладався спеціалізований навчальний курс «Основи формування фахової іншомовної комунікативної компетентності» та опрацьовувався ними методичний посібник [1]. До того ж зазначені навчальні засоби містили питання про формування англомовної ЛК, які опрацьовувалися ММ ЕГ.

При роботі над лексичним матеріалом ураховувались зміни слова, які відбуваються при його засвоєнні суб'єктами навчання: запам'ятоване, мислене і сказане. Кожний із цих різновидів відіграє відповідну роль у процесі оволодіння словом у цілому. Так, запам'ятоване слово утримується в пам'яті на асоціативних зв'язках; у разі необхідності висловитись воно за допомогою психофізіологічних механізмів із довготривалої передається в оперативну пам'ять для включення у фразовий контур. Мислене слово є компонентом мислення та творчої активності особистості. Сказане чи графічно зображене слово – виразником результату мислення і елементом комунікації. З огляду на все це, етапи засвоєння лексичного матеріалу включали осмислення, запам'ятовування, збереження в пам'яті, впізнання і відтворення.

При роботі над словом позитивним є когнітивно-комунікативний підхід [4, с. 87], який передбачає на етапі запам'ятовування створення когнітивного образу іншомовного слова на основі різноманітної інформації та його мовних особливостей, а також – формування умінь використовувати нову лексичну одиницю та перехід її у довготривалу пам'ять. Інформація про слово переробляється свідомістю, у тому числі і за участю когнітивних систем, і організовується у вигляді спеціальних об'єднань. Асоціативні зв'язки попереднього досвіду студента та ті, які виникли в його уявленні у зв'язку з засвоєнням нового слова, викликають за схожістю, за суміжністю чи протилежністю інше представлення про слово, яке закріплюється. Для запам'ятовування важливими є мотивація, позитивний мовний та мовленнєвий досвід, чуття мови, комбінаційні здібності та креативність у мовленнєвій діяльності студента. Все це призводить до «кристалізації», «вротчення» сформованих образів у різні види асоціативних зв'язків [4, с. 87].

Разом з тим ураховувалось і те, що слово як одиниця мови і мовлення є формою існування поняття. Воно як семантична одиниця виражає одне чи декілька суттєвих ознак об'єкта дійсності. Хоча одне і те ж поняття може бути виражено одним або декількома словами. Такі характеристики слова і його зв'язки з іншими словами утруднюють процес оволодіння ЛО. Ускладнює цю роботу і той факт, що англійська мова характеризується відносно незначною кількістю слів з одним значенням.

До методичних вимог оволодіння ЛО належало опрацювання питання змісту і форми слова, що давало можливість розглядати обсяг його значень у порівнянні з іншими англійськими та українськими аналогами. Таке зіставлення сприяло правильному засвоєнню лексичних понять і лексичного матеріалу в цілому. Зміст роботи над лексичним матеріалом передбачав вивчення словотворення, словосполучуваності, фразеологічних одиниць та переносного значення слів. ММ наставляли на заняттях навчати студентів використовувати різні способи словотворення: афіксація, односкладання, словоскладання, абрєвіація. При вивченні словосполучуваності слів у ММ формували уміння аналізувати внутрішні зв'язки відтінків значень слова, яке вживається у сполученні з іншими словами, встановлювати його переважне значення, складати словосполучення та тексти. Опрацьовувалися англійські речення з метою виявлення у них слів, вживаних у переносному значенні, з наступним аналізом, записом і вивченням. Приділялася увага роботі над фразеологічними одиницями, включаючи знаходження їх у тексті, переклад, аналіз компонентів, порівняння з українськими аналогами; пророблялася заміна фразеологізмів еквівалентними словами та ін. ММ орієнтували навчати студентів оволодівати не тільки словами, а й номінативними і фразеологічними одиницями та кліше різних типів.

У ММ формували навички з організації вивчення слова як одиниці комунікації і проведення роботи з ним з точки зору багатозначності, синонімії, омонімії, антонімії, сполучуваності з іншими словами, а також – на основі мовної здогадки. До того ж проводилися порівняння з рідною мовою, опрацювання лексики за допомогою спеціальних вправ, письмових робіт, читання іноземної літератури, робота над словосполучуваністю тощо. Вживаність ЛО вивчалась з урахуванням їхньої семантичної значущості, частоти вживання, стилевих різновидів та ін. Значна увага приділялась активізації пам'яті. Вищезгадані підходи сприяли кращому запам'ятовуванню слів та переходу їх із пасивного в активний словник. Оволодіння різними способами словотворення розширювало потенційний словник студентів. На основі добраних слів студенти склали індивідуальні словники нової лексики, в які записували окрім транскрипції і перекладу основні синоніми, антоніми, словосполучення. Послідовна методична робота давала можливість формувати у ММ уміння навчати студентів проводити відбір лексичного словника з урахуванням таких характеристик слова:

- здатність до словосполучуваності, у тому числі у своїх номінативних значеннях;
- багатозначність;
- здатність бути компонентом фразеологічних одиниць;
- здатність бути осередком словотвірних ланцюжків.

Упродовж п'ятирічного курсу навчання згідно Програми з англійської мови для університетів/інститутів [7] студенти мають нарощувати обсяг оволодіння іншомовною лексикою у залежності від курсу навчання (таблиця 1):

Таблиця 1

Рекомендований обсяг іншомовного лексичного запасу для студентів (п'ятирічний курс навчання)

Словниковий запас	Курс навчання				
	1	2	3	4	5
	1500	2500	3500	4500	5500

Отже, упродовж кожного навчального року студент має збільшувати словниковий запас на одну тисячу ЛО, досягнувши його обсягу до 5500 слів на кінець п'ятого курсу.

Провідним засобом для розкриття значення англійського слова є переклад на рідну мову. Крім переваг переклад у ряді випадків має певні мінуси. Нерідко це пов'язано з тим, що не завжди можна віднайти потрібний український еквівалент. У такому разі ММ радили послуговуватися на заняттях перекладом на основі контексту та тлумачення слова. Робота над словом у контексті передбачала закріплення його кінстатичного і зорового образу шляхом групування слів, написання та промовляння, опрацювання основного значення слова і його відтінків та фонетичних, граматичних і орфографічних правил. До того ж для семантизації слова вживалась мовна наочність, при застосуванні якої ММ набував уміння пояснити значення слова:

- згідно контексту та описання слова на англійській мові;
- за допомогою синонімів, антонімів та аналізу словотвірних ознак.

У разі необхідності (переважно на першому курсі навчання) значення слова ММ пояснював до читання, у процесі або після читання тексту. Хоча основним видом роботи була організація ММ самостійного опрацювання студентами лексичного матеріалу, включаючи роботу над багатозначністю, словосполучуваністю, фразеологізмами, переносним значенням слова, інші форми самостійної діяльності.

Окрім дотримання принципу наочності ММ готували використовувати й інші дидактичні, лінгвістичні, психологічні та власне методичні принципи [9, с. 147-174]. Зокрема, опора на принцип свідомості і мотивації сприяла формуванню усвідомлення ММ лексичного матеріалу в аспекті роботи зі студентами.

Формування ЛК відбувалося переважно комплексно з оволодінням ІКК і реалізовувалося на основі динамічної взаємодії лексичних знань, лексичних навичок та лексичної усвідомленості. Враховуючи те, що мовленнєві лексичні навички лежать в основі усіх видів мовленнєвої діяльності, ММ орієнтували на формування їх у студентів в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та перекладі. Наголошували, що знання ЛО необхідне перш за все для англомовного усного і писемного спілкування у взаємодії з фонетичними, граматичними і невербальними засобами. При цьому опрацьовувалися як рецептивні так і репродуктивні навички та їх елементи, що лежать в основі формування лексичних автоматизмів; зокрема, вони включають [3, с. 216]:

1) рецептивна навичка: пізнання, диференціація та ідентифікація лексичних одиниць; співвіднесення їх з відповідним об'єктом чи явищем; здогадка щодо значення ЛО;

2) репродуктивна навичка: виклик ЛО із пам'яті; відтворення її у зовнішньому мовленні; сполучення з іншими словами; вибір стилю мовлення.

Окрім того, у ММ формували уміння передавати студентам знання лексикології, які охоплюють питання про лексичний бік мовлення; слово як мовну і комунікативну одиницю; денотативне і конотативне значення слова; здатність його мати антоніми, синоніми, омоніми, пароніми, стилістичні і соціокультурні нюанси; сполучувальні та словотвірні властивості слова.

Лексична усвідомленість ММІФ розглядається як свідомий рефлексивний підхід до явищ мови і мовлення [3, с. 217] та – оцінка власного рівня володіння ЛК. До його лексичної усвідомленості були віднесені такі основні аналітичні показники: аналіз рівня своїх лексичних знань і лексичних навичок, лексичної сторони мовлення та усвідомлений розгляд своєї здатності формувати ЛК у студентів.

Одним із вагомих методичних засобів оволодіння ЛК у поєднанні з ІКК були створені педагогічні умови, що забезпечували підготовку ММ до навчання студентів усного і писемного англомовного спілкування. На перший план виходили інтерактивні форми роботи, діяльність у створеному в студентській групі іншомовному комунікативному середовищі, творчі, групові і проектні роботи. Широко опрацьовувалися професійні ЛО у розмовних темах і письмових роботах. Обсяг активного лексичного мінімуму корелював з якістю роботи і кількістю часу, витраченого на самостійну аудиторну і домашню роботу. Пасивний лексичний мінімум зростає у процесі значного обсягу читання. Тематика ситуативного спілкування охоплювала особистісну, публічну, виробничу сфери. Наприклад, для першого курсу студентів – майбутніх англомовних філологів, коло розмовних тем було таким: Personal Identification, Family, There's no Place Like Home, Meals and Cooking, Shopping, Places.

Важливою педагогічною умовою була методична підготовка ММ до проведення комунікативно-орієнтованих занять, на яких він оволодівав навичками реалізовувати методологію комунікативно-діяльнісного методу та комунікативно-орієнтованих підходів, принципів, вимог та змісту. Водночас приділялася увага реалізації педагогічної умови стосовно набуття ММ навичок опрацювання наукової літератури з питань англомовної комунікації, методики формування лексичних навичок, лексичних знань. Ця умова наряду з іншими педагогічними умовами була в основі педагогічного процесу підготовки зазначеного фахівця.

Контроль сформованості ЛК у студентів здійснювався ММ безпосередньо в усному спілкуванні і письмових роботах та у інших видах мовленнєвої діяльності. Критерієм оцінювання сформованості ЛК була правильність розуміння тексту в аудіюванні і читанні та правильність вживання ЛО у говорінні і письмі.

На формувальному етапі експерименту ММ в режимі закритого анкетування на основі визначених ними самооцінок та оцінок експертів і експериментатора були розподілені за рівнями підготовленості до формування у студентів фахової ІКК. Ці рівні у порівнянні з констатувальним етапом зросли. Так, до елементарного рівня у ЕГ не було віднесено жодного майбутнього магістра; у КГ показник становив 0,5%. До середнього рівня було віднесено 17,3% ММ ЕГ і 37,7% ММ КГ. До достатнього рівня віднесено 65,1% ММ ЕГ, тоді як у КГ показник становив 51,2%. Поглиблений рівень характеризувався такими показниками: ЕГ – 17,6%; КГ – 10,6%. Узагальнений середній показник підготовленості ММ ЕГ був вищий на 9,6% у порівнянні з КГ.

У підсумку зазначимо, що у процесі професійної підготовки ММ ознайомили зі способами організації і систематизації вивчених ЛО та з методичними порадами, у яких зверталася увага на те, що:

1. Основна мета роботи над лексикою спрямовується на оволодіння словами у говорінні, аудіюванні, читанні, письмі та перекладі.

2. Уся робота над лексикою має забезпечити створення мобільного словникового запасу у студентів та умов попередження забування слів.

3. Кожний студент має завести словник, щоденно переглядати його, запам'ятовувати нові й повторювати засвоєні слова. Ефективним навчальним засобом є тлумачний словник, у якому значення слів трактується на англійській мові.

4. Запам'ятовування складних слів, поширених фраз має опиратися на комунікативну мотивацію студента, включення їх у висловлювання, взаємодію лексичної, фонетичної і граматичної сторони мовлення.

5. Використання розмовних формул, кліше, міміки, жестів сприяє оволодінню фоновою і безеквівалентною лексикою.

6. Ефективним є запам'ятовування окремих слів на основі самостійно створених асоціацій.

7. Читання чи переказ текстів в усній формі одночасно з невербальним супроводом покращує оволодіння новою лексикою, мовними шаблонами і граматичними конструкціями. Читання текстів і книг сприяє мимовільному запам'ятовуванню тих слів, що часто повторюються.

8. Міцніше фіксуються у пам'яті ті слова, що сприймаються у контексті. Для цього слід виписати слова, які потрібно запам'ятати, і для кожного з них придумати речення або словосполучення та використовувати їх у різних мовленнєвих ситуаціях (переказ, спілкування з колегами, з носіями мови, написання текстів). Такий прийом забезпечуватиме постійну актуалізацію засвоєної лексики, збільшення активного словника.

9. Прийнятним є записування нових слів на окремих аркушиках, прикріпивши їх на видному місці, прочитувати вголос і відображати образи слів в уяві.

10. Створення внутрішньої установки пришвидшить і полегшить запам'ятовування іноземних слів.

11. Актуальним є зосередження уваги на лексичі, яку вживають носії мови (радіо, телебачення, інтернет, фільми, спілкування з іноземцями) і урахування того факту, що вона час від часу змінюється.

12. Важливо запам'ятовувати значення слова спільно із ситуацією, у якій воно вжито, а потім відтворити у пам'яті дану ситуацію і вжити це слово. Після вимови слів доречно перевіряти транскрипцію.

13. Нове слово доцільно порівнювати з подібними до нього українськими або іншомовними словами і відмічати відмінності та схожості. Це зміцнює запам'ятовування.

14. Важливо вивчати слова групами, що об'єднані однією темою: «Сім'я», «Професія», «Зовнішність» тощо.

15. Контроль володіння студентами лексикою здійснюється шляхом складання ними усних і письмових висловлювань, а також у читанні, аудіюванні та перекладі.

Отже, лексика як важлива компонента комунікативної компетентності має спільно засвоюватися з іншими видами мовленнєвої діяльності. Ефективним в оволодінні лексикою є різні види вправ, комунікативна мотивація та внутрішня установка студента, ситуації спілкування, контексти, самостійно створені асоціації, мимовільне і довільне запам'ятовування у всіх видах комунікації.

Висновки

1. Професійна підготовка ММІФ до формування англомовної ЛК у студентів іноземної філології педагогічного університету відбувалася на основі засвоєння лексичних знань, лексичних навичок і лексичної усвідомленості та набуття здатності формувати у студентів ЛК.

Лексичні знання репрезентують обізнаність учасників навчального процесу та володіння актуальною інформацією в галузі лексикології, включаючи:

- номінативну, конотативну, експресивну функції слова;
- лексичну семантику;
- лексичне значення слова у мовленні;
- поєднання слова з іншими словами (словосполучуваність, словотворення, формотворення);
- характеристики слова з точки зору наявності синонімів, антонімів, омонімів, паронімів;
- стилістичний і соціокультурний відтінок слова;
- професійну лексику;
- інші характеристики слова.

Лексична навичка характеризує наявність автоматизмів, що забезпечують правильну вимову ЛО (продуктивна навичка) та адекватне сприйняття їх учасником навчального процесу з різних джерел інформації (рецептивна навичка).

Лексична усвідомленість майбутнього викладача іноземної філології педагогічного університету являє собою його аналітично-оціночну здатність щодо явищ мови і мовлення, обізнаності стосовно рівня власного володіння ними та умінь формувати ЛК у студентів як ключову складову усного і писемного англомовного спілкування.

2. Професійна іншомовна ЛК викладача іноземної філології педагогічного університету являє собою наявність лексичних знань, лексичних навичок і лексичної усвідомленості, що забезпечують здатність коректно продукувати висловлювання і тексти, адекватно сприймати іноземне мовлення з різних джерел інформації та формувати у студентів іншомовну ЛК.

3. Експеримент показав, що викладання ММ ЕГ спеціалізованого навчального курсу, опрацювання методичного посібника, створення і дотримання педагогічних умов (уміння опрацьовувати наукові дані, створювати іншомовне комунікативне середовище, проводити комунікативно-орієнтовані заняття), використання комунікативно-орієнтованих підходів, вимог, принципів, змісту підвищило рівень підготовленості ММ ЕГ до формування фахової англомовної комунікативної компетентності у студентів іноземної філології і було вищим у порівнянні з КГ ММ. У ММ ЕГ у порівнянні з КГ мала місце більш значна сформованість англомовної ЛК та здатність формувати її у студентів іноземної філології педагогічного університету.

Перспективи подальших робіт полягають у дослідженні процесу професійної підготовки майбутнього викладача іноземної філології до формування конкретних мовленнєвих компетентностей у студентів іноземної філології.

Література:

1. Бегека Д.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції / Д.А. Бегека. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 235 с.
2. Бегека Д.А. Підготовка майбутніх магістрів іноземної філології до формування фахової комунікативної компетентності студентів педагогічного університету : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Бегека Дмитро Анатолійович. – К., 2015. – 256 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних ун-тів / Бігич О. Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Негривода О.О. Комунікативно-когнітивний підхід у навчанні лексичного матеріалу під час підготовки майбутніх філологів / О.О. Негривода // Scientific and Pedagogic Internship: Philological Education of the Future: Prospective and Priority Directions of Scientific Research. – 2017. – Lublin, Poland. – С. 85-88.
5. Ніколаєва С.Ю. Ступенева підготовка вчителя/викладача іноземної мови в університеті / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1999. – №2. – С. 3 – 8.
6. Організація педагогічної та науково-асистентської практики (освітньо-кваліфікаційний рівень “магістр”) / укл. : Соловей М.І., Спіцин Є.С., Бориско Н.Ф., Склярєнко Н.К., Кудіна В.В., Бражник Н.О., Демчук В.С. – К. : Ленвіт, 2007. – 112с.
7. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п’ятирічний курс навчання). Проект / [кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої]. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 245 с.
8. Шишко А.В. Основи педагогічної компетентності майбутніх викладачів іноземної : навч. посіб. / А.В. Шишко. – Кіровоград : ТОВ “Імекс-ЛТД”, 2008. – 66 с.
9. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика / А.Н. Щукин. – Учеб. пособие для препод. и студ. – М.: Филоматис, 2007. – 480 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: olena.belyavska@oa.edu.ua,
juliakratiuk@tlen.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-39-42

Белявська О. О., Кратюк Ю. К. Особистість конструктивного викладача і його роль в процесі вивчення іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. – Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 39–42.

УДК: 37.02:811

**Белявська Олена Олександрівна,
Кратюк Юлія Казимирівна,**
Національний університет «Острозька академія»

ОСОБИСТІТЬ КОНСТРУКТИВНОГО ВИКЛАДАЧА І ЙОГО РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті висвітлені результати дослідження особистості викладача, визначені психолого-педагогічні особливості особистості конструктивного викладача, та його роль у навчальному процесі вивчення іноземних мов. Також, презентоване переконання, що конструктивний викладач повинен не тільки бути ерудованим, професіоналом своєї справи, але повинен теж бути психологом, тобто особою, яка дбає про психічний стан студентів, їхнє самопочуття та всебічний розвиток.

Ключові слова: особистість викладача, конструктивний викладач, професійні якості викладача.

**Белявская Елена Александровна,
Кратюк Юлия Казимировна,**
Национальный университет «Острожская академия»

ЛИЧНОСТЬ КОНСТРУКТИВНОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И ЕГО РОЛЬ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

В статье рассматриваются результаты исследования личности преподавателя, определены психолого-педагогические особенности личности конструктивного преподавателя и его роль в учебном процессе изучения иностранных языков. Также, представлено убеждение, что конструктивный преподаватель должен не только быть эрудированным, профессионалом своего дела, но одновременно должен быть психологом, обращать внимание на психическое состояние студентов, их самочувствие и всестороннее развитие.

Ключевые слова: личность преподавателя, конструктивный преподаватель, профессиональные качества преподавателя.

**Olena Belyavska,
Yuliya Kratiuk,**
The National University of Ostroh Academy

THE PERSONALITY OF CONSTRUCTIVE TEACHER AND HIS ROLE IN A PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The article is devoted to the investigation of teacher's personality, highlights psychological and pedagogical features of the personality of constructive teacher, and determines the role of such constructive teacher in the process of foreign language teaching. We made an attempt to characterize the teacher's personality, namely to identify the main essential features of teacher's personality, and noticed that professionalism, emotionality and interactivity constitute the working aspect of the personality of a constructive teacher of a foreign language. In addition, there was presented the convincing statement that constructive teacher should not only be erudite, be a professional in his/her job, but also should be a psychologist, that is, a person who cares about the mental state of students, their general condition and their comprehensive development. Considering the characteristic features of the personality of the constructive teacher, we came to the conclusion that being in this role is relatively difficult. On the one hand, it is undoubtedly due to huge stress and continuous reflection. On the other hand, noting the eagerness and active participation of the students, their successes, the positive attitude towards learning, the development of autonomy, intellectual and creative potential, progress that they themselves do not realize, it can undoubtedly be stated that constructive learning is extremely effective, especially in the study of foreign languages.

Key words: teacher's personality, constructive teacher, teacher's professional qualities.

Вступ. Спостерігаючи за навчальним процесом, зокрема у вищому навчальному закладі, можна стверджувати, що інноваційне, інтегроване, конструктивне навчання набирає все більшої сили. Інноваційністю можна окреслити використання викладачами новітніх методів роботи зі студентами, а інтегрованістю – конструктивну співпрацю між викладачем та студентами.

Останнім часом все більше уваги приділяється особистості викладача, а особливо тому, які роль відіграє викладач в навчальному процесі вивчення іноземної мови. Все більш важливими є його компетентність, відношення до суб'єктів навчання, а також почуття відповідальності за перебіг навчального процесу і прагнення автономії. Прихильники традиційного навчання відводять викладачу головну роль в навчальному процесі, тоді коли прихильники альтернативного навчання відсторонюють викладача на периферію навчального процесу. Все більше автономії приділяється суб'єкту навчання, в свою чергу роль викладача зводиться до створення сприятливого мікроклімату для навчання студентів. Однак, оминається увагою головне, а саме, які риси притаманні особистості викладача. Й. Г. Гарднер вбачав в особистості викладача найміцнішу основу навчального закладу, наділяючи його поняттям грації (Grazie) в античному розумінні. Саме грація є тим провідним стрижнем, що завойовує і прив'язує студентів, розвиває в них чесноти, а талант викладача, різноманітність його методів, спонукає їх засвоювати знання легко і творчо [4].

Метою нашого дослідження було визначити психолого-педагогічних особливості особистості конструктивного викладача та охарактеризувати його роль в процесі вивчення іноземних мов.

Для цього ми спробували охарактеризувати особистість викладача, а саме визначити основні найважливіші риси притаманні його особистості. Основним **методом** застосованим у дослідженні було проведення опитування респондентів. Виділивши одинадцять рис, які відповідають образу ідеального викладача, нами було проведено дослідження серед викладачів та студентів Національного університету «Острозька академія», в якому взяло участь 60 викладачів та 60 студентів.

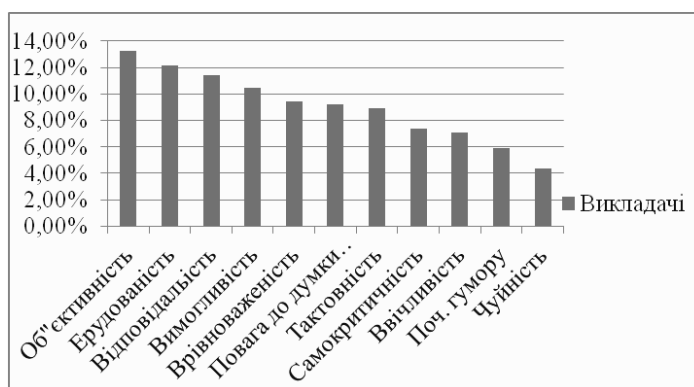
Респондентам було роздано анкети та запропоновано оцінити характеристики особистості викладача за одинадцятибальною шкалою, де одинадцять балів відводиться найбільш важливій характеристиці а один бал, відповідно, найменш важливій. В результаті ми отримали дані, які наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Найважливіші характеристики викладача на думку викладачів та студентів

	Викладачі		Студенти	
	К-сть балів	%	К-сть балів	%
Об'єктивність	524	13,23	493	12,45
Ерудованість	482	12,17	506	12,77
Відповідальність	452	11,41	384	9,69
Вимогливість	414	10,45	370	9,34
Врівноваженість	374	9,44	300	7,57
Повага до думки інших	366	9,24	424	10,70
Тактовність	354	8,94	327	8,26
Самокритичність	292	7,37	241	6,08
Ввічливість	280	7,07	312	7,87
Почуття гумору	234	5,91	332	8,38
Чуйність	174	4,39	276	6,97

Результати дослідження. Отримані результати засвідчили, що опитані викладачі найважливішими в особистості викладача визначили такі риси, як об'єктивність (13,23%), ерудованість (12,17%), відповідальність (11,41%) та вимогливість (10,45%). Це підтверджує те, що викладачі надають перевагу професійним якостям особистості викладача. На нижчих позиціях знаходяться такі якості, як: врівноваженість (9,44%), повага до думки інших (9,24%), тактовність (8,94%) та самокритичність (7,37%). Найменш важливими якостями у списку викладачів виявилися ввічливість (7,07%), почуття гумору (5,91%) та на останній позиції – чуйність (4,39%). Беручи до уваги отримані результати, можна стверджувати, що викладачі не приділяють значної уваги думці студентів та не враховують у педагогічній діяльності емоційного компоненту. Більш зрозуміліше результати висвітлені на **рис. 1.1.**

Рис. 1.1. Найважливіші характеристики особистості викладача на думку викладачів

Варто зазначити, що в деякій мірі погляди студентів значно відрізняється від переконань викладачів. Якщо викладачі віддали перевагу професійним якостям, то студенти поряд з професійними якостями розмістили звичайні людські якості, які повинні бути присутні в особистості викладача.

Отже, дані таблиці 1.1 та діаграма на рис. 1.2. вказують на те, що найголовнішими рисами особистості викладача на думку студентів є ерудованість (12,77%), об'єктивність (12,45%), повага до думки інших (10,70%), відповідальність (9,69%), та вимогливість (9,34%). Досить вагоме місце в особистості викладача займають: почуття гумору (8,38%), тактовність (8,26%) та ввічливість (7,87%). Найменш важливими на думку студентів виявилися врівноваженість (7,57%), чуйність (6,97%) та самокритичність (6,08%).

Отримані дані свідчать про те, що для студента важливо, щоб викладач відповідально ставився до своєї роботи та якісно її виконував, надавав більше значення особистості студента, трактував їх як особистості, які здатні мислити, аналізувати, тощо, звертав увагу на емоції суб'єктів навчання, та ввічливо до них ставився.

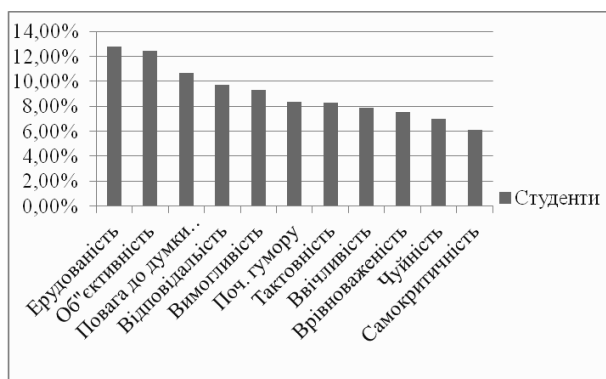

Рис. 1.2. Найважливіші характеристики особистості викладача на думку студентів

Таким чином, в результаті отриманих даних помічаємо, що професіоналізм, емоційність та інтерактивність становлять робочий аспект особистості конструктивного викладача іноземної мови.

Отже, охарактеризовуючи викладача іноземних мов, можна стверджувати, викладач:

- повинен мати глибокі і різноманітні знання з іноземної мови, бути обізнаним та начитаним;
- бути позбавленим упередженого, суб'єктивного ставлення до студентів;
- рахуватися та розділяти думку студентів, брати до уваги їхні поради та зауваження, реагувати на їхні твердження;
- сумлінно виконувати свої обов'язки, аналізувати вчинки та слова;
- ставити перед студентами великі вимоги, домагатися ретельного виконання поставлених завдань;
- бути доброзичливим, створювати емоційно-приємну атмосферу, застосовувати позитивні сугестії у своїй роботі;
- володіти тактом, культурою поведінки, дотримуватися правил пристойності, виявляти уважність та люб'язність;
- володіти витримкою, бути стриманим та спокійним;
- бути здатним швидко реагувати на події та факти;
- критично оцінювати свою діяльність та поведінку.

Обговорення. Найголовнішою умовою ефективного конструктивного навчання є саме особистість викладача, що сприяє задоволенню потреб студента, як пізнавальних, так і емоційних, а також його інтелектуальному і морально-суспільному розвитку. Виникає запитання, якою є конструктивна особистість викладача? З. Заборовський конструктивну особистість окреслює особистістю «піднесеною», яка найповніше проявляється у співпраці зі студентами[8]. Щоб запевнити студентам відповідний інтелектуальний і суспільний розвиток, відносини між суб'єктами навчання, повинні характеризуватися почуттям взаємодовіри та безпеки. Таким відносинам сприяє акцептування викладачем особистості студента. Акцептування полягає на повазі до особистості студента, вірі в його позитивні риси, в його здатність розвиватися у відповідних умовах. Акцептування пов'язане з розумінням потреб і переживань студента, а отже емпатією. Конструктивний викладач характеризується ввічливістю, тактовністю. Працюючи зі слабким у навчанні чи «важким» студентом, викладач приймає його відмінності, намагається подивитися на ситуацію очима студента, а також, застосує відповідні види діяльності, щоб змінити його думку, мотиви і поведінку.

Викладач, будучи конструктивною особистістю трактує студента як інтегральну цілісність, одночасно впливаючи на його пізнавальний, емоційний та суспільний розвиток. Викладач усвідомлює, що ефективний процес навчання неможливий без зацікавлення, почуття довіри до викладача і власної безпеки, без підвищення самооцінки студента і віри в його власні можливості.

У викладача, як особистості конструктивної, часто виникає переконання, що студент потребує його допомоги і опіки, і одночасно з'являється почуття відповідальності за актуальний стан студента, наприклад, за некоректну поведінку на заняттях. Такий викладач переконаний, що здатний змінити ситуацію студента допомагаючи йому.

Конструктивний викладач загалом позитивно оцінює свої інтелектуальні, моральні, суспільні якості, знання предмета, а також якості професійні. З такою самооцінкою пов'язане позитивне, емоційне ставлення до власної особи. Тільки такий викладач, який має почуття власної цінності спроможний передати таку цінність своїм вихованцям, а отже й відповідним чином розвивати їх як особистість.

У витоків ефективної педагогічної праці, на нашу думку, знаходиться симпатія до студентів, ввічливість і акцептування. Байдужі відносини послаблюють ефективність впливу викладача на студентів. Позитивний емоційний стан викладача і студентів сприяють збільшенню авторитету, тоді коли такі риси особистості викладача, як справедливості, віра у можливості студентів, заохочення до навчання сприяють ефективнішій і швидшій передачі інформації між викладачем та студентами.

Конструктивного викладача можна перш за все окреслити «тренером», організатором, творцем середовища сприятливого для суб'єктів навчання, який:

- безпосередньо не відповідає за перебіг навчального процесу, але планує його спільно зі студентами, підкреслюючи цим їхню автономію, і власну ініціативність;
- створює умови навчання максимально наближені до автентичних, а студентів робить співвідповідальними за перебіг та результативність навчання;
- намагається урізноманітнити навчання, щоб воно було цікавим для студентів;
- спонукає студентів до діалогу, а також заохочує самостійно знаходити відповіді використовуючи різноманітні матеріали, інтерактивні джерела інформації;
- «вчить» їх мислити самостійно, робити власні висновки та не боятися висловлювати власне ставлення до тієї чи іншої проблеми;

– мотивує студентів навчатися, діяти, цінує їхню зацікавленість та підтримує самостійність і креативність, заохочує їх створювати різні проекти, працювати у групі та індивідуально;

– надихає студентів до роздумів та сприяє виробленню самооцінки;

– застосовує «творче» оцінювання, що характеризується різноманітністю форм, і ґрунтується на роздумах студентів, на наданні зворотної інформації стосовно успіхів у навчанні, що одночасно дозволяє запобігти виникненню негативних емоцій, які зазвичай притаманні традиційній моделі оцінювання;

– головним чином, допомагає студентам виробити такі навички і вміння, які дадуть змогу їм навчатися протягом усього життя [3, 5, 6, 7].

Однак, не менш важливим є те, що конструктивний викладач не повинен забувати про свій власний особистісно-інтелектуальний розвиток. Важливо бути авторитетом для студентів, а для того, щоб стати авторитетом чи індивідуальністю потрібно пройти досить довгий шлях психологічної підготовки, потрібно, насамперед, на собі відчути все те, що пізніше будуть відчувати студенти, а також розвивати власну інтуїцію. Для цього потрібно звертати увагу на такі риси особистості викладача як, відкритість, зацікавлення у випробовуванні нових речей та повага до людей. Викладач, поряд з власною, соціальною, фаховою та дидактико-методичною компетенціями з іноземної мови, повинен володіти багатосторонньою психологічно – психотерапевтичною, музичною та акторською компетенціями, тобто важливо, щоб він був особистістю, в якій поєднанні усі вище згадані елементи.

До цього слід додати, що такий викладач повинен володіти ширшими фаховими і мовними знаннями. Адже, студенти, будучи співорганізаторами перебігу навчального процесу добирають такий дидактичний матеріал, з яким викладач стикається вперше тільки на занятті. В такому ритмі роботи неможливо підготувати відповіді на потенційні запитання студентів. Крім того, конструктивні заняття, де викладач виступає співавтором, на практиці можуть стосуватися ширшого контексту, ніж ті, які були ним опрацьовані. Конструктивним викладачем повинна бути особа відкрита на потреби студентів, яка б акцентувала їхню ініціативність та бачення вирішення навчальної проблеми.

Однак, спостереження за навчальним процесом дозволили стверджувати, що конструктивний викладач має обмежені можливості своєї діяльності в традиційній системі навчання, оскільки він не в змозі прийняти до уваги усі преференції студентів, не зважаючи на те, що вони беруть активну участь в навчальному процесі і спільно визначають цілі навчання. Також не можна задовольнити усі їхні потреби, оскільки кожному з них притаманне індивідуальне бачення проблеми. Важко також не погодитися з тим фактом, що можливості впливу на студентів (наприклад, під час створення групових проектів) є досить таки обмеженими; неможливим є переконати кожного індивідуально, що запропоновані заняття цікаві, і відповідно заохотити їх приймати активну участь у виконанні завдань.

Висновки. Отже, розглядаючи характерні риси особистості конструктивного викладача, слід визнати, що перебувати в цій ролі досить складно. З одного боку, це безсумнівно пов'язано з величезним стресом і безперервними роздумами. З іншого ж боку, помічаючи запал і активну участь студентів, їхні успіхи, позитивне ставлення до навчання, розвиток самостійності, інтелектуальне та творчого потенціалу, прогрес, який вони самі не усвідомлюють, можна безсумнівно стверджувати, що конструктивне навчання є надзвичайно ефективним особливо при вивченні іноземної мови.

Література:

1. Болотин И, Березовский А. Кадры современной высшей школы // Высшее образование в России. – 1998 – № 2. – С. 22-27.
2. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи в контексті сучасної філософії освіти / Т. Равчина // Вісник Львівського університету. – Серія педагогіки. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 11–22.
3. Czetwertyńska, G. 2005. «Konstruktywizm, a ocenianie kształtujące. Jak to się dzieje, że wiemy, to co wiemy i co to ma wspólnego z poglądami na ocenianie». *Języki Obce w Szkole* 6. 16-19.
4. Gardner, H. 1983. *Frames of mind: The theory of multiple intelligence*. New York, Basic Books
5. Lewicka, G. 2007. *Glottodydaktyczne aspekty akwizycji języka drugiego a konstruktywistyczna teoria uczenia się*. Wrocław: Oficyna wydawnicza ATUT.
6. Rinder, A. 2003. «Das konstruktivistische Lernparadigma und die neuen Medien». *Info DaF* 30. S. 3-22.
7. Wolski, P. 2008. «Autonomia a konstruktywizm», w: Pawlak, M. (red.). 2008. S. 65-73.
8. Zaborowski Z., «Psychospołeczne problemy wychowania», *Nasza Księgarnia*, Warszawa 1977, s. 153.

Отримано: 8 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: besarabtp73@gmail.com,
natalia.lutai@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-43-46

Бесараб Т. П., Лутай Н. В. Связующие приемы юридического дискурса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 43–46.

УДК: 81'42.

Бесараб Татьяна Петровна,
Національний Юридический Університет ім. Ярослава Мудрого, г. Харків
Лутай Наталья Викторовна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», г. Харків

СВЯЗУЮЩИЕ ПРИЕМЫ ЮРИДИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

В данной статье рассматриваются связующие средства в письменном правовом дискурсе, который представляет дифференцированное лингвистическое разнообразие, обладающее определенными характеристиками. Предлагается теоретическое объяснение целостности юридического текста, также анализируются примеры из литературы и корпуса правовых документов Европейского Союза. Основная цель этой статьи – рассмотреть связующие средства как прагматические категории, путем обоснования теоретических фреймов понятия когерентности и связности, а также исследовать их использование с помощью отобранных примеров связующих средств из корпуса данных, которые включают юридические документы Европейского союза. Исследование также доказало необходимость упрощения некоторых из этих средств для создания понятных текстов, а также подчеркнуло различия между языком общего права и законов Европейского Союза, поскольку закон считается одним из самых важных аспектов социального и политического развития общества.

Ключевые слова: правовой дискурс, когерентность, связующее средство, прагматика текста.

Бесараб Тетяна Петрівна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків
Лутай Наталія Вікторівна,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ЗВ'ЯЗУВАЛЬНІ ЗАСОБИ В ПИСЬМОВОМУ ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядається зв'язувальні засоби в письмовому правовому дискурсі, який представляє диференційоване лінгвістичне різноманіття, що має певні характерні особливості. Пропонується теоретичне пояснення цілісності юридичного тексту, аналізуються також приклади з літератури та корпусу правових документів Європейського Союзу. Основна мета цієї статті – розглянути сполучні засоби як прагматичні категорії, шляхом обґрунтування теоретичних фреймів поняття когерентності і зв'язності, а також дослідити їх використання за допомогою відібраних прикладів сполучних засобів з корпусу даних, які включають юридичні документи Європейського союзу. Дослідження також довело необхідність спрощення деяких з цих засобів для створення зрозумілих текстів, а також підкреслило відмінності між мовою загального права і законів Європейського Союзу, оскільки закон вважається одним з найбільш важливих аспектів соціального і політичного розвитку суспільства.

Ключові слова: правовий дискурс, когерентність, сполучний прийом, прагматика тексту.

Tetiana Besarab,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv
Natalia Lutai,
NTU "KPI", Kharkiv

COHESIVE DEVICES IN LEGAL DISCOURSE

This article deals with cohesive devices applied in a written legal discourse that represents a varied linguistic diversity that has certain characteristic features. It is focused on textual analysis of cohesion and language use in legal documents. A theoretical explanation of the integrity of the legal text has been offered, as well as examples from literature and the corpus of legal documents of the European Union have been analyzed. The main objective of this article is to explicate cohesive devices as pragmatic categories by introducing and grounding the theoretical framework for the concept of coherence and cohesion, and furthermore to investigate their use by means of selected examples of cohesive devices from the corpus which comprises legal documents of the European Union. The study has also proved the need to simplify some of those devices to write comprehensible texts as well as has underlined the differences between the language of Common Law and the language of the European Union Law, since law is considered to be one of the most important aspects of social and political development of society.

Key words: legal discourse, coherence, cohesion, pragmatic approach.

Постановка проблеми. Язык играет очень важную роль в законодательстве. Закон не только теряет смысл без языка, но во многом зависит от него. По нашему пониманию правовые нормы вытекают из самого языка, на котором эти правила написаны.

Анализ исследований и публикаций. Ряд авторов писали о взаимосвязи между языком и правом. Вот лишь некоторые из них: Garner (1986, 2002), Hiltunen (1990), Solan (1993), DeGroot (1998), Tiersma (1999), Haigh (2004), Williams (2004), Buttand Castle (2006), Schane (2006), Coulthard and Johnson (2007), Станоевич (2011). Они описали общие черты юридического языка и изменения, которые он претерпел. В основном, прагматичный подход к изучению языка права был использован в работах Danet (1980, 1985) и Trosborg (1992, 1997), чей анализ юридического дискурса ознаменовал сдвиг от изучения синтаксиса и лексики к области прагматики.

Основная цель работы – установить когезионные элементы как прагматические категории путем введения теоретического определения понятий связности и целостности, а затем исследовать их использование на примерах связующих фигур

речи из корпуса юридических документов Европейского Союза. Особое внимание следует обратить на необходимость упрощения некоторых из этих средств, а также на различия между языком общего права и языком закона Европейского Союза.

Поскольку прагматический смысл основывается на экстралингвистическом значении лингвистических единиц, Yule [8, с. 128] считает, что прагматика – это изучение «невидимого» значения или того, что подразумевается, даже если не сказано или не написано, но зависит от предположений и ожиданий в письменной и устной коммуникации. Прагматика изучает смысл в контексте, особенно социального и профессионального, и поэтому юридический английский, как язык юридической профессии, может быть проанализирован с прагматической точки зрения.

Дискурс, который может быть как письменным, так и устным, представляет собой любую лингвистическую единицу длиннее, чем предложение, либо сегменты связанной речи, большие, чем предложение.

Лингвистические отношения, формы и структуры в дискурсе исследуются посредством дискурсивного анализа, который, как часть стилистического анализа, связан с изучением речи и письма. Дискурсивный анализ носит междисциплинарный характер, поскольку он зависит от лингвистических, социальных, психологических, культурных и других элементов.

Однако, дискурс – это не просто произвольные собрания высказываний, потому что он должен удовлетворять довольно жесткому критерию согласованности [3, с. 241].

Предметом данной статьи является правовой дискурс, который также исследуется как юридический регистр или изучается как английский для юридических целей, в зависимости от терминологии, используемой разными авторами [6]. Он также известен как юридический английский или английский для права.

В настоящее время термин правовой дискурс охватывает не только язык общего права (в отличие от гражданского права, которое является правовой системой Европейского континента), но и международный юридический английский (в качестве языка международных конвенций и судов) и языка законов Европейского Союза представляющих собой наднациональный закон. Таким образом, существуют терминологические различия в использовании языка общего права и языка закона Европейского Союза. Подчеркивая различия в юридических текстах Kosbek [4, с. 75] утверждал, что «в связи с участием Соединенного Королевства в ЕС, должны быть приняты европейско-английские термины, то есть английский перевод европейских концепций утвержденных и включен в словарь англоговорящих стран».

Когерентность дискурса. В концепции представителя французского дискурс-анализа М. Фуко дискурс понимается как связанная последовательность высказываний, условием порождения которых служит некая эпистема, присущая той дискурсивной формации, в рамках которой эти высказывания порождаются. [5]

Если следовать вышеприведенному определению, которое мы берем за основу нашего исследования, юридический дискурс представляет собой связную последовательность высказываний по правовым вопросам, детерминированных контекстуально (контекстом ситуации и контекстом культуры).

В юридическом дискурсе преобладают повторения, архаичные слова и фразы, технические термины, биномиальные и многочленные выражения, сложные предложения, содержащие несколько предложений, необычные пропозициональные фразы и использование номинализации. Создается впечатление, что фигуры речи реципиента не учитываются при написании и составлении документов. Таким образом, проблема, которая возникает в юридическом дискурсе, заключается в том, что неспециалистам очень трудно его понять. Остатки старых формульных выражений еще более усложняют анализ дискурса и препятствует пониманию. Это особенно касается языка общего права.

Призывы к разъяснению письменного юридического дискурса привели к принятию законов на английском языке и созданию документов, касающихся прав и обязанностей граждан. Кроме того, упрощение затрагивало главным образом кредитные договоры, страховые полисы, договоры аренды и аналогичные документы, касающиеся торговли, банковского дела или страхования, в то время как в других типах правовых инструментов устаревшие формулы и шаблоны повторяются, сохраняются и остаются неизменными.

Гарнер [2, с. 191] утверждает, что «большая часть устных формулировок, официальных слов и архаизмов, которые характеризуют речь и письменные речи адвокатов, легко упрощаются».

Целью срочной реформы юридического английского является юридическое письмо и разработка более эффективных и действенных мер, не затрагивая при этом точности значения и не вызывая ухудшения четкости и точности правовой мысли.

Дамова [1] отмечает, что для согласованности юридического дискурса не хватает четких границ предложения. Гарнер [2, с. 65] отмечает важность связующих элементов с точки зрения «структурирования текста», чтобы дать следующий совет авторам и составителям юридических текстов:

«Введение абзацев должно также показывать продвижение от одной идеи к другой, таким образом, что в начале каждого абзаца, сориентировать читателя с помощью соединительных слов или указателей. У нас есть три средства для обеспечения такого перехода:

- 1) слова-связки и фразы, обычно используемые для этой цели,
- 2) указательные слова ((such as this or that),
- 3) эхо-ссылки (слова и фразы, которые условно относятся к тому, что предшествовало).

Часто эти методы работают в комбинации. Среди стандартных слов, используемых в переходных целях *but, and, besides, hereinafter, hereto, thereto even so, further, moreover, nevertheless, still, therefore, thus, yet*. Таким образом, юридический английский также использует архаичные выражения, которые способствуют целостности.

Когезия. Связующие элементы, наряду с интерпретацией читателей, используются для создания целостного последовательного текста. К таким средствам в юридическом тексте относятся: сопоставление, союзы, замена, опущение и лексическая целостность.

Отсылки. Существует референциальные связи между новыми понятиями и терминами, относящимися к ним, где связующее выражение называется анафорой [7, с. 132]. Сопоставление или обеспечение ссылки на слово, особенно существительное, является основным связующим элементом. Анафорическая отсылка направлена на то, чтобы связаться что-либо с упомянутым ранее, чтобы избежать повторения. Типичным примером анафорической ссылки является местоимение.

Тем не менее, в юридическом английском языке часто стараются не употреблять анафоры, чтобы избежать двусмыслен-

ности, поскольку, когда речь заходит об анафорической ссылке не всегда ясно, к какому слову в тексте относятся местоимения или указательные слова.

Анафора может привести к двусмысленности, которая не допускается разработчиками права, и поэтому общая позиция состоит в том, что было бы более целесообразным повторять определенное слово или выражение вместо использования, например, личных местоимений, определителей или детерминантов других типов. Законодатели обычно прибегают к повторениям, которые в свою очередь, делают язык искусственным. Кроме того, повторение лексической единицы может иногда становиться навязчивым. Например, использование существительных *chair and vice-chair*.

С другой стороны, один тип анафорических ссылок, предназначенный для ссылки на нечто ранее упомянутое или что-то, что предшествует ссылке, используется в юридическом дискурсе как характерная особенность. Это архаическое использование *said, such and same, which frequently occur*. В юридических текстах в качестве детерминантов. Однако сторонники написания простым языком считают, что использование *said, such and same* не может быть оправдано в правовых контекстах. Так упомянутое слово *said* произошло от *aforsaid* и имеет цель ограничить понятие путем сужения класса возможных референтов доименной группы.

Более того, считается, что следует воздерживаться от применения «*said*» в качестве замены *the, that, this* либо другого дейктического слова (дейктики – это слова, которые не могут быть интерпретированы вне контекста высказывания, например: *here, there, this, that, now, then, today*, личные местоимения). Например :

.....*is only used as a last resort, where the objectives of the said Treaties could not be attained by applying the relevant procedures laid down therein;*

(2) (...) *after the new paragraphs 1 and 2, there shall be inserted the text of Article 3(1) of the aforesaid Act as paragraph 3; the new paragraph 3 shall read as follows.*

Союзы. Союзы устанавливают связь между предложениями, чтобы создать логически сформулированный дискурс. Наиболее чётко связующими являются *therefore* и *so*, а союзам *and, and/or* присуща двусмысленность.

Поэтому суды, чья функция заключается в том, чтобы толковать законы, иногда обязаны интерпретировать язык этих законов. Например:

[The property] shall be held by my trustees in trust for such charitable benevolent religious and educational institutions societies associations and objects as they in their uncontrolled discretion shall select..

Замена. Замещение одного слова более общим, таким как местоимение, чтобы избежать повторения, считается недостаточным в юридическом дискурсе, который должен быть ясным, полным и недвусмысленным.

Эллипсис. Контекст играет ключевую роль в интерпретации эллиптических высказываний и используется тогда, когда синтаксические структуры высказывания опускаются в тексте. При этом некоторые элементы, которые были ранее упомянуты или поняты, удаляются.

Опущение практически отсутствует в письменных юридических документах. Поскольку точность является одной из основных целей юридического письма на английском языке, в нем нет эллиптических предложений.

Тем не менее, пример эллипсиса можно встретить при использовании *whiz-deletion*, который представляет собой опущение *wh*-форм и некоторых форм глагола *be*. Например: *agreement... (whichis) herein contained or implied.*

Лексическая целостность. В отличие от грамматического единства, в котором изучаются грамматические правила текста или высказывания, лексическое единство определяет семантические отношения слов, составляющих текст или высказывание. Таким образом, лексическая целостность относится к связям между лексическими элементами и тех случаев, когда когезионный эффект достигается путем выбора лексики. Существуют следующие связующие отношения: повторение (*reiteration*), систематические семантические связи (*synonymy*) и несистематические семантические отношения (*collocation*).

Некоторыми из хорошо известных словосочетаний в юридическом английском являются следующие: *assign rights, authorized representative, binding contract, binding obligation, cancel an order, contractual breach, etc.* Словарь юридического дискурса изобилует синонимами, потому что происходит из трех лексических источников: английского, латинского и французского, поэтому несколько синонимов относятся к одной и той же правовой концепции. Они могут рассматриваться как когнитивные синонимы, поскольку понятие *non-existence* реальных или абсолютных синонимов общепринято. Лексическая синонимия в юридической лексике рассматривается как смысловое отношение между двумя или более лексическими единицами с одинаковым смыслом в контекстах, в которых они взаимозаменяемы. Синонимичные лексические единицы также имеют одно и то же концептуальное значение.

Assign – transfer

Breach – violation

Clause – provision – paragraph – article

Contract – agreement

Default – failure

Lessee – tenant

Promise – assurance – undertaking

Void – invalid – ineffective

Однако адвокаты, как правило, неохотно заменяют одно слово другим.

То же самое относится к синонимам, даже если они имеют такое же концептуальное значение. Поскольку существует тенденция повторять слова, чтобы избежать использования местоимений, синонимы не используются для замены одного ранее упомянутого слова в одном и том же тексте. Однако, необоснованное использование синонимов из разных или тех же лексических источников является отличительной чертой двучленных и многочленных выражений, таких как юридические идиомы. Биномы состоят из родных и французских или латинских терминов (*breaking and entering, goods and chattels, last will and testament, order and condition*), где, как правило, один термин объясняет или дополняет ясность смысла. Однако, существуют примеры двучленов выражений происходящих из одного лингвистического источника (*hold and keep, aid and comfort*). Эти идиомы избыточны, так как они отражают многословие и красноречие юристов. Биномиальные и полиноми-

альные выражения в настоящее время расцениваются как старые традиционные модели.

Заключение. В этой статье связующие компоненты правового дискурса рассмотрены как прагматические свойства, которые подчеркивают тесную связь юридического английского с экстралингвистическими элементами смысла. Таким образом, основная часть работы была сосредоточена на теоретической основе связующих компонентов правового дискурса.

Мы исследовали выбранный корпус данных для того, чтобы продемонстрировать повторение лексических единиц, а также примеры с глаголом *said*, который использован в качестве референта. Союзы *and* и *or* могут быть соединительными и разделительными, что может привести к двусмысленности, и в нашем исследовании приведены примеры этого явления.

Перспектива. Правовой дискурс рассматривается многими как особый тип дискурса, который нуждается в реформе. Поэтому юристы и законодатели должны тщательно выбрать связующие средства, чтобы предотвратить разночтение юридических текстов.

Литература:

1. Garner, B. A. The Elements of Legal Style. Oxford: Oxford University Press. Series Linguistics and literature 9(1), 2002, pp. 65-75.
2. Dámová, P. The Language of Law – A stylistic Analysis with a Focus on Lexical (Binomial), 2007.
3. Kehler, A., Discourse Coherence, In: Horn, L.R., Ward, G. (Eds.), Handbook of Pragmatics, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, UK, 2008.
4. Kocbek, A., The principle of cultural embeddedness in legal translation, *Primenjenalingvistika*, iss. 8, 2007, pp. 76-85.
5. Stanojević, M. Legal English – Changing Perspective. *FactaUniversitatis*, 2011.
6. Trosborg, A. The performance of legal discourse, *Hermes* 9, 1992, pp. 9-19.
7. Williams C. Legal English and Plain Language: an Introduction, ESP – 2004
8. Yule, G. The Study of Language, Cambridge: Cambridge University Press Across Cultures 1, 2010, pp. 111-124.

Электронный ресурс:

<http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0143010069>
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: bielykh.oksana@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-47-50

Bielykh O. M., Rys L. F. Die syntaktischen funktionen der partizipien perfekt in den Berthold Von Regensburg mittelhochdeutschen predigten. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 47–50.

УДК: 811.112.2'367.625.43+27-287-9(430)

**Oksana Bielykh,
Larisa Rys,**

Osteuropäische Nationale Lesja-Ukrainka-Universität, Luzk (Ukraine)

DIE SYNTAKTISCHEN FUNKTIONEN DER PARTIZIPIEN PERFEKT IN DEN BERTHOLD VON REGENSBURG MITTELHOCHDEUTSCHEN PREDIGTEN

Im vorliegenden Beitrag sollen die syntaktischen Funktionen der Partizipien Perfekt in einigen Berthold von Regensburg mittelhochdeutschen Predigten untersucht werden. Zunächst wurden alle Arten von verbalen Formen mit den untersuchten Adjektiven dargestellt, anschließend wurden kontroverse Beispiele mit Merkmalen des Partizips II und des Adjektivs analysiert. Es wird festgestellt, dass der Partizip II der untersuchten Periode verschiedene syntaktische Funktionen hat.

Schlüsselwörter: Partizip, Partizip Perfekt, Mittelhochdeutsch, syntaktische Funktionen, Verbformen.

**Белых Оксана Николаївна,
Рись Лариса Федорівна,
СНУ імені Лесі Українки, м. Луцьк**

СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ МИНУЛОГО ЧАСУ СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОГО ПЕРІОДУ У ПРОПОВІДЯХ БЕРТОЛЬДА ФОН РЕГЕНСБУРГ

У представленій науковій статті проведено дослідження синтаксичних форм дієприкметників минулого часу у середньовірхньонімецькому періоді на прикладі проповідей Бертольда фон Регенсбург. Спочатку були представлені усі види дієслівних форм з досліджуваними дієприкметниками, тоді проаналізовано спірні приклади з ознаками дієприкметника й прикметника. Встановлено, що дієприкметник минулого часу досліджуваного періоду має різні синтаксичні функції.

Ключові слова: дієприкметник, дієприкметник минулого часу, середньовірхньонімецький період, синтаксичні функції, дієслівні форми.

**Белых Оксана Николаевна,
Рись Лариса Федоровна,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк**

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ПРИЧАСТИЙ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ СРЕДНЕВЕРХНЕНЕМЕЦКОГО ПЕРИОДА В ПРОПОВЕДЯХ БЕРТОЛЬДА ФОН РЕГЕНСБУРГ

В представленной научной статье проведено исследование синтаксических форм причастий прошедшего времени в средневерхненемецком периоде на примере проповедей Бертольда фон Регенсбург. Вначале были представлены все виды глагольных форм с исследуемыми причастиями, затем проанализированы спорные примеры со свойствами причастия и имя прилагательного. Установлено, что причастия прошедшего времени исследуемого периода имеют разные синтаксические функции.

Ключевые слова: причастие, причастие прошедшего времени, средневерхненемецкий период, синтаксические функции, глагольные формы.

**Bielykh Oksana,
Rys Larisa,
Lesya Ukrainka Eastern European National University in Volyn**

THE SYNTACTIC FUNCTIONS OF THE PARTICIPLES II IN THE MIDDLE HIGH GERMAN PREDIGTS OF BERTHOLD OF REGENSBURG

Participles belong to the infinite forms, which are always difficult to analyze, because they combine features of different categories. The article deals with syntactic functions of Participles II of the Middle High German period in some predigts of Berthold of Regensburg.

At first all possible ways of verbal occurrence of the Participle II were presented. The interpretation was represented then. In the corpus there are examples, classification of which is doubtful. That is why they were proved according to this interpretation.

It was distinguished that Participles II in the researched period have different syntactic functions. In some participle construction different transformations of manner are observed. They can be close whether to the adjective or to the verb. The forms which lean toward the verbal classes can't be used as predicative. But most participles II admit this performance because they have a penchant for the adjective.

From the results of the study it can be argued that participle II can be used either as a part of verbal forms no as an adjective. The examples illustrate that such use of verbs is acceptable for the Middle High German language.

Key words: participle, participle II, Middle High German language, syntactic functions, verbal forms, infinite forms.

Im vorliegenden Beitrag sollen die syntaktischen Funktionen der Partizipien Perfekt (auch Partizip II, Partizip Präteritum für Mittelhochdeutschen genannt) in einigen Berthold von Regensburg mittelhochdeutschen Predigten untersucht werden. Hier werden nur die syntaktischen Funktionen des Partizips Perfekt erforscht, weil die syntaktischen Verhaltensweisen des Partizips I eher stu-

diert wurden [2, S. 33-37]. Dabei handelt es sich um eine besondere regionale Ausprägung des Mittelhochdeutschen. Der Datenerhebung wurde die von Werner Röcke übersetzte und im Jahre 1983 herausgegebene Edition zugrunde gelegt.

Die syntaktische Verwendung der deutschen Partizipien stand schon immer im Mittelpunkt des Erkenntnisinteresses. In verschiedenen neuhochdeutschen wissenschaftlichen Arbeiten werden die syntaktischen Funktionen der Partizipien aufgrund ihrer Mittelstellung zwischen dem Verb und dem Adjektiv beschrieben. Es sind nämlich syntaktische Funktionen der Partizipien sowohl im nominalen als auch im verbalen Bereich zu finden. Es wird auch oft diskutiert, ob die Bedeutung eines Partizips II immer gleichartig angesetzt werden kann. Leider fehlen jedoch diesbezügliche wissenschaftliche Arbeiten und dieser mangelnde Forschungsstand ist im Mittelhochdeutschen noch spürbarer. Es existieren zwar wissenschaftliche Annäherungen an dieses Thema (Paul 2007, Klein / Solms / Wege 2009, Feret 2005), jedoch keinen spezifischen Bezug auf die religiöse Literatur, was diese Untersuchung besonders *aktuell* tut.

Das **Untersuchungsziel** der vorliegenden Untersuchung lautet hierbei: Die syntaktischen Funktionen der Partizipien Perfekt in den Berthold von Regensburg mittelhochdeutschen Predigten zu erforschen.

Zur Erreichung dieses Zieles haben wir folgende **Aufgaben** zu lösen:

- die Problematik bei den syntaktischen Funktionen der mittelhochdeutschen Partizipien kurz zu skizzieren;
- die mittelhochdeutschen Partizipien Perfekt in den Predigten von Berthold von Regensburg zu ermitteln;
- die mittelhochdeutschen Partizipien Perfekt nach ihren syntaktischen Funktionen zu klassifizieren, zu systematisieren und zu analysieren.

Für die meisten Partizipien II (außer lexikalisierten Formen wie *verheiratet*, *gehemmt*) unterscheidet man zwei Positionen: von Rapp, wenn sie eine Verbform für die attributive Verwendung annimmt [9, S. 78]; von Lenz, der das Partizip II zwischen dem prototypischen Verb und prototypischem Adjektiv positioniert [7, S. 39-76].

FERETs Erachtens kann nur PII als Prädikat auftreten, und zwar als Voll- oder Hilfsverb. Andere verbale Erscheinungsformen des PII sind einerseits die modale Partizipialkonverse *gehören + PII*, andererseits die Bildung *kommen + PII* [5, S. 106].

Das Partizip Perfekt kann die adjektivischen Funktionen attributiv, adverbial und prädikativ übernehmen, aber die Attribuierungsfähigkeit hängt von verschiedenen semantischen und syntaktischen Faktoren des entsprechenden Verbs ab: ob das Verb transitiv oder intransitiv ist, drückt Perfektivität, Imperfektivität oder Passivierbarkeit aus. DUPUY-ENGELHARDs Erachtens [4, S. 6] ist im Allgemeinen der attributive Gebrauch des PII nur möglich bei transitiven oder intransitiven Verben.

RATH ordnet den Partizipien andere syntaktische Funktionen zu wie die präpositionale, konjunktionale oder imperativische: Die präpositionale Verwendungsweise des Partizips ist auf wenige Partizipien beschränkt. Diese Partizipien sind dadurch gekennzeichnet, dass sie, wie Präpositionen fallfordernd, stets mit einem angeschlossenen Substantiv auftreten. Zu diesen Partizipien gehört *entsprechend*, *ausgenommen*, *ungeachtet*, *unbeschadet*, *eingerechnet* u.a. Aber auch der zweiwertige Ausdruck abgesehen von gilt in seiner Gesamtheit als Präposition [10, S. 14].

Wendet man sich nun der historischen Entwicklung der mittelhochdeutschen Partizipien zu, können einzelne zu Adjektiven werden oder sich dem Adjektiv stark annähern. Laut «Mittelhochdeutscher Grammatik» sind die Partizipien Präteriti der starken wie der schwachen Verben ihrer Bildung nach Verbaladjektiven und ursprünglich ohne direkte Beziehung auf Tempus und Genus verbi. ... Es ist charakteristisch für das Partizip Präteriti des Mittelhochdeutschen, dass es das Genus verbi nicht in allen Fällen eindeutig zu bezeichnen braucht [6, S. 320].

Aktivischen Sinn haben gewisse Partizipien, welche auf der Grenze zum adjektivischen Bereich stehen oder in diesen übertreten sind, darunter bevorzugt solche, die durch *un-* negiert sind. Sie gehören zu Verben, welche entweder ausschließlich absolut gebraucht werden oder absolut gebraucht werden können, ferner zu Verben, welche den Genitiv nach sich haben, und zu reflexiven Verben. Das Partizip Präteritum von Verben, welche ausschließlich transitiv gebraucht werden, hat dagegen passivische Bedeutung [6, S. 320].

Sprachtypologischen Gesichtspunkten vorgreifend werden im Mittelhochdeutschen von PAUL besondere syntaktische Verbindungen unterschieden, in denen das Partizip Präteritum erscheinen kann:

1. Die finiten Formen von *komen* können (prädikativ) verbunden sein mit dem Partizip Präteritum von Verben der Bewegung wie: *gân*, *rîten*, *loufen*, *slîchen*, *varn*, *dringen*, *strîchen*, *jagen rîeren*, *gewalopieren*.
2. Neben den finiten Formen von *lâzen* kann ein mit *un-* negiertes Partizip Präteritum stehen.
3. Das Partizip Präteritum kann mit den finiten Formen von *tuon* prädikativ verbunden sein.
4. Das Partizip Präteritum kann mit den Modalverben *will*, *sol*, *toue* verbunden sein.
5. Das Partizip Präteritum kann bezogen sein auf Wendungen wie: «es ist gut, besser, das beste, lieb, leicht, schwer, schädlich, nützlich» und ähnliche [8, S. 310-311].

Aus dem Gesagten lässt sich schlussfolgern, dass die facettenreiche syntaktische Verwendung des deutschen Partizips schon immer großes Interesse erweckt hat.

Die ersten Predigtbücher und Predigtsammlungen in deutscher Sprache stammen aus dem 12. Jahrhundert. Die Blütezeit der deutschsprachigen Predigt begann jedoch erst im 13. Jahrhundert, unter dem Einfluss der neuen Bettelorden. Der bedeutendste Prediger dieser Zeit war der Franziskaner Berthold von Regensburg, von dem ein umfangreiches Predigtwerk in lateinischer und deutscher Sprache überliefert ist. Er soll seit 1240 in Augsburg gepredigt haben; historisch bezeugt er seit 1246, als er zusammen mit David von Augsburg beauftragt wurde, das Regensburger Frauenkloster Niedermünster zu visitieren. In den folgenden Jahrzehnten hat er weite Predigtreisen unternommen, die ihn bis in die Schweiz, in die Steiermark, nach Böhmen und Thüringen führten. 1263 wurde er zum Kreuzzugsprediger gegen die Ketzer ernannt.

Ich sitze meine Analyse auf FERETs (2005) Einteilung der syntaktischen Funktionen der Partizipien, denn ich halte es für angemessener. Es werden zunächst die belegten im Korpus Typen der verbalen Erscheinungen von Partizipien II veranschaulicht:

Partizip Perfekt + haben (periphrastisches Perfekt):

Daz ist dîn amt, daz dir got verlihen hât [1, S. 10].

Ir reinen Kristenliute, nû habet den almehtigen got lieb unde seht, wie liep iuch der almehtige got gehabt hât [1, S.58].

haben + Partizip Perfekt (periphrastisches Perfekt):

Dâ sult ir sehen, ir reinen Kristenmenschen, wie liep iuch hât gehabet der almehtige got, und ir sult in herzeclichen liep hân, wan er hât iuch âne mâzen liep gehabet [1, S. 56].

Partizip Perfekt + sein (periphrastisches Perfekt):

Ir andern koere, swâ ir aprünnic worden sît, ... [1, S. 96].

sein + Partizip Perfekt (periphrastisches Perfekt):

Unde swâ ir des niht tuot, sô sît ir dem almehtigen gote aprünnic worden unde sît gevallen ûz der gemeinde der heiligen kristenheit [1, S. 64].

Sie sint von uns gefallen unde habent dehein tuon mit uns [1, S. 70].

Bei Verben, die eine Orts- oder Zustandsveränderung bezeichnen, tritt *sîn* + Partizip II ein.

Die obigen Beispiele illustrieren den Gebrauch des Partizips II, die als Teil periphrastischer Verbformen zur Klasse der Verbformen gehören. Im Korpus treten die Belege auf, wenn das Partizip II entweder mit Hilfsverb *haben* oder *sîn* und vor oder nach dem Hilfsverb vorkommt. Die aspektuale Bedeutung aller Beispiele lässt sich als resultativ qualifizieren.

werden + Partizip Perfekt (Passiv):

... : manic tûsent lîp unde sêle werdent verlorn, die sus niemer wûrden verlorn, der niht wûrfel machte [1, S. 14].

Der hienc einer sich selbe: dâ wirdest dû erhangen an den hellischen galgen umbe dîne grôze untriuwe, ... [1, S. 86].

Partizip II mit dem Hilfsverb *werden* drückt Prozessualität aus. Die aspektuale Bedeutung der *werde* + Partizip II Fügung lässt sich unseres Erachtens als statal beschreiben, was das Verbleiben in einem Zustand bedeutet.

sein + Partizip Perfekt (Passiv):

Unde Salomôn wart betrogen an aller sîner wîsheit unde manic ander man, die betrogen sint von frouwen [1, S. 134].

..., dar umbe sie ouch in den sehsten kôr geprdent sint [1, S. 92].

Im ersten Beleg kommt das Verb *sîn* im Mittelhochdeutschen mit Partizip II zuerst im Hauptsatz dann im Nebensatz passivisch vor. In die deutsche Gegenwartssprache wurde dieser Satz durch *werde* + Partizip II übertragen. In beiden Sätzen tritt das Partizip II zuerst im Hauptsatz, dann im Nebensatz auf. Im zweiten Beispiel erscheint das Partizip II vor dem Hilfsverb *sîn*. Die *sîn*-Fügung drückt die resultative Bedeutung aus.

Modalverb + Partizip Perfekt (periphrastisches Perfekt):

Wê dir, manteler, dû kanst ouch dinem amte niemer rehte getuon! [1, S. 93].

Ez sîn kint oder alte liute, sô ist dir guoter künste gar nôt dar zuo, daz dû den stein gar wol gesniden künnest [1, S. 94].

Im Mittelhochdeutschen ist das Partizip II mit Modalverb zu treffen. Aus unserer Sicht beweist es in solchen Beispielen Notwendigkeit der Vollendung des Vorganges.

Sein + Partizip Perfekt (Konjunktiv):

Waere der getriuwe gewesen, sô waer er neht aprünnic warden der himelischen engelschar und dem almehtigen gote [1, S. 94].

Modalverb + Partizip Perfekt (Konjunktiv):

Wan wolte er dir ein hoehere amt hân gegeben, daz haete er getân [1, S. 12].

Den hete got als starken geschaffen, und haete man alle tage berge ûf in geleit, man möhte in niht erdrücket hân, wan er hete eht in untoetlich geschaffen [1, S. 132].

Wie aus den Beispielen ersichtlich ist, erscheint das mittelhochdeutsche Partizip II sowohl als Teil eines periphrastischen Perfekts als auch ein Teil eines Passivs oder Konjunktivs. Solche Belege stellen eine Mehrheit dar, denn in der Minderheit der Belege erscheint das mittelhochdeutsche Partizip Perfekt adjektivisch, wobei drei adjektivische Hauptfunktionen zu nennen sind: attributiv, adverbial, prädikativ. Im Folgenden wird also die Analyse dargestellt, nach der die Existenz eines Partizips mit diesen Eigenschaften geprüft wird.

Adjektiv:

Sie werdent halt got schelten unde die hôchgelobten küniginne Marîam. [1, S. 14].

Das attributive Partizip II kommt im Hauptsatz vor.

Sô sint eteliche wirte unde gastgeben in den steten, daz sie ein gesoten spise als lange behalten, ... [1, S. 85].

Im obigen Beispiel kommt das Partizip II innerhalb eines Nebensatzes vor und wird mit entsprechender Flexionsendung in adjektivischer Funktion gebraucht. Solche Belege stellen eine Mehrheit dar. Gelegentlich ist das Partizip II unflektiert: *Ir andern sûnder, ir tuot ez gerne oder ungerne sô müezet ir sîn ungetrunken. [1, S. 128].*

Prädikativ:

Daz ist alsô gesprochen: ob dû ein niderez amt hâst, daz dû niht solt murmeln in deinem herzen to noch mit deinem munde [1, S. 12].

Daz ist alsô gesprochen: diu buoch möhten von dem ertriche unz an daz firmament niht geligen, dâ ez allez an geschriben waere daz ich ze himele hân gesehen [1, S. 106].

Das Partizip II vom *sprechen* wird mit entsprechender Flexionsendung in prädikativer Funktion gebraucht.

Adverbial:

Ir morder, ir mordent iezuo nieman, ir sitzet iezuo guoten zûhten hîe [1, S. 30]. Das Beispiel illustriert den adverbialen Gebrauch des Partizips II.

Fazit. In unserem Aufsatz wurden syntaktische Formen der Partizipien Perfekt in einigen Predigten von Berthold von Regensburg untersucht. Es wurde herausgestellt, dass das Partizip Perfekt im Mittelhochdeutschen eine breite Auswahl an syntaktischen Funktionen besitzt.

Zunächst wurden alle Abfolge der verbalen Erscheinungen von Partizipien II präsentiert. Im Folgenden wurde die Analyse dargestellt, nach der die Existenz eines Verbs mit den Eigenschaften zwischen Partizip und Adjektiv bei den Zweifelsfällen vom Korpus geprüft wurde. Zwar wurden alle Formen mit solcher Entsprechung einbezogen, aber innerhalb der Partizipialklasse sind verschiedene Verhaltensweisen zu beobachten, die das Wort entweder an das Adjektiv oder an das Verb annähern. Die Formen, die der verbalen Klassen am nächsten stehen, können nicht prädikativ verwendet werden. Sie können auch weder graduiert noch negiert werden. Aber die Partizipien lassen diese Verwendungen gewöhnlich zu, weil sie dem Adjektiv nahe kommen.

Aus den Korpus-Ergebnissen lässt sich feststellen, dass die Partizipien II als Teil verbaler Formen und in adjektivischer Verwendung vorkommen können. Aus der Darstellung der Nachstellungsmöglichkeiten geht allgemein hervor, dass eine derartige grundlegende Verbendstellung für das Mittelhochdeutsche anzunehmen ist.

Die behandelten Aspekte öffnen auch neue Forschungsperspektiven, da die vorliegenden Ergebnisse in anderen mittelhochdeutschen Texten überprüft werden sollten, um die Entwicklungstendenz des deutschen Partizips Perfekt beschreiben zu können.

Literatur:

1. Berthold von Regensburg. Vier Predigten. Mittelhochdeutsch / Neuhochdeutsch. Übersetzt und herausgegeben von Werner Röcke. – Philip Reckam Jun. Stuttgart, 1983. – S. 187.
2. Bielykh, Oksana. Syntaktische Funktionen der Partizipien Präsens im Mittelhochdeutschen. – International Scientific and Practical Conference World Science «Modern Methodology of Science and Education», № 6(22), Vol.3 (May 31, 2017, Dubai, UAE)”. – Dubai. : Rost-Tran Trade F Z C company, 2017. – P. 33-37.
3. Bumke, Joachim. Geschichte der deutschen Literatur im hohen Mittelalter. – Verlag C. H. Beck'sche Buchdruckerei, Nördlingen, 1996. – S. 440.
4. Dupuy-Engelhardt, Hiltraud. Realisiertes und Nichtrealisiertes im System des deutschen Verbs. Das syntaktische Verhalten des zweiten Partizips. – Verlag Alfred Kümmerle: Göppingen, 1969. – S. 6.
5. Feret, Andrzej S. Das Partizip im Deutschen und Polnischen. Danziger Beiträge zur Germanistik 18. – Frankfurt a.M.: Peter Lang, 2005. – S. 134.
6. Klein, Thomas / Solms Hans-Joachim / Wegera Klaus-Peter. Mittelhochdeutsche Grammatik. Teil III. Wortbildung. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009. – 684 S.
7. Lenz, Barbara. «Probleme der Kategorisierung deutscher Partizipien». In: Zeitschrift für Sprachwissenschaft, 1993, H. 12/1. – S. 39-76.
8. Paul, Hermann. Mittelhochdeutsche Grammatik. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. – 25. Auflage, 2007. – S. 310-312.
9. Rapp, Irene. Partizipien und semantische Struktur. Zu passivischen Konstruktionen mit dem 3. Status. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1997. – S. 259.
10. Rath, Rainer. Die Partizipialgruppe in der deutschen Gegenwartssprache. – Düsseldorf: Schwann, 1971. – S. 234.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: mariya.lukach@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-51-53

Бігдай М. О. Лексико-семантична група дієслів буття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 51–53.

УДК: 811.161.2 '37

Бігдай Марія Олексіївна,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІЄСЛІВ БУТТЯ

У статті здійснено порівняльний аналіз лексико-семантичних класифікацій дієслів буття в українському та зарубіжному мовознавстві. Окреслено основні характеристики дієслів буття. На прикладі цієї лексико-семантичної групи дієслів продемонстровано, як можна визначити, чи всі лексико-семантичні варіанти досліджуваного дієслова належать до однієї лексико-семантичної групи.

Ключові слова: лексико-семантична класифікація, лексико-семантична група, дієслова буття.

Бигдай Мария Алексеевна,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ГРУППА ГЛАГОЛОВ БЫТИЯ

В статье осуществлен сравнительный анализ лексико-семантических классификаций глаголов бытия в украинском и зарубежном языкознании. Определены основные характеристики глаголов бытия. На примере этой лексико-семантической группы глаголов продемонстрировано, как можно определить, все ли лексико-семантические варианты исследуемого глагола относятся к одной лексико-семантической группы.

Ключевые слова: лексико-семантическая классификация, лексико-семантическая группа, глаголы бытия.

Mariia Bihdai,

Lviv Polytechnic National University, Lviv

LEXICAL-SEMANTIC GROUP OF EXISTENCE VERBS

The article deals with a comparative analysis of the lexical-semantic classifications of verbs of existence in Ukrainian and foreign linguistics. The basic characteristics of the verbs of existence are outlined: most verbs of existence reflect a state that occurs in a certain time interval (to hibernate) and in a certain location (to take place); some verbs of existence show the quantitative characteristics of existence (to lack, to count among); and some other verbs of existence show qualitative characteristics of existence (feelings are hibernating), etc. On the example of this lexical-semantic group of verbs and methods of component analysis and step-by-step identification it is demonstrated how to determine whether all lexical-semantic variants of the investigated verb belong to one lexical-semantic group. Further research is aimed at expanding of this classification and constructing a generalized lexical-semantic classification of verbs of the Ukrainian language. Such classification can be used for the semantic markup of verbs in text corpora, creation of semantic and ideographic dictionaries, etc.

Key words: lexical-semantic classification, lexical-semantic group, verbs of existence.

Вступ. Вивчення системних відношень у лексичній є одним з пріоритетних напрямків сучасної лінгвістичної науки. У зв'язку з цим важлива роль належить дослідженням в області лексичної семантики. Оскільки дієслово виступає центральною одиницею лексичної системи мови, то актуальним для української мови є детальне вивчення як окремих лексико-семантичних груп дієслів, так і лексико-семантична класифікація всієї дієслівної лексики.

Мета статті – проаналізувати та порівняти лексико-семантичні класифікації дієслів буття в українському на зарубіжному мовознавстві. Дослідження дієслів буття є однією з частин побудови узагальненої лексико-семантичної класифікації дієслів української мови [4].

В якості матеріалу дослідження дієслівної лексики української мови ми використовували Словник української мови в одинадцяти томах [7].

Поняття буття є вихідним для філософії. Воно є найфундаментальнішою філософською категорією. Буття – філософський термін, що позначає існування взагалі: тобто йде мова про з'ясування слова «бути» у будь-яких твердженнях про існування чого б то не було. Вслід за Аристотелем – «буття як буття» чи «буття як таке» [3].

В українському мовознавстві дієслова буття досліджували О. Леута, С. Дишлева, Л. Лонська, Н. Гуїванюк та ін. У зарубіжному мовознавстві цим питанням займалися Б. Левін, Н. Шведова, Л. Васильєв, Ю. Маслов, Л. Бабенко, Г. Золотова, Н. Арутюнова, О. Селіверстова, С. Кузнецова та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з тих, хто детально дослідив дієслова буття в русистиці є Н. Шведова. Вона визначила такі основні характеристики дієслів буття [6, с. 51 – 54]:

- 1) більшість дієслів буття відображають стан, який відбувається у певному часовому проміжку (зимувати) і в певній локації (знаходиться);
- 2) деякі дієслова буття показують кількісні характеристики буття (роїтися);
- 3) деякі дієслова буття показують якісні характеристики буття, наприклад: урочистість (наука процвітає), таємність (почуття дримають) та ін.

Н. Шведова провела детальну класифікацію дієслів буття і стверджує, що російські буттєві дієслова «представляють існування в цілому як нестабільний стан, що протікає по десятих основних фазах, від очікування до зникнення, кінця». До

цих десяти основних фаз буття вона відносить: 1. очікування (очікувати щось в майбутньому); 2. виникнення (виникати, починатися); 3. становлення (ставати); 4. здійснення (здійснюватися); 5. власне існування (бути, існувати); 6. припинення, загасання, схилення до кінця (призупинятися); 7. перерва протягом буття (перериватися, припинятися); 8. миттєвість буття (майнути); 9. досягнення межі буття (доживати до); 10. зникнення, кінець [9, с. 8-9].

Проаналізувавши дієслова буття і їх вживання, Н. Шведова виділила 19 семантичних класів суб'єктів, які з ними поєднуються: 1. реалії, локально прикріплені, стабільно розташовані на місцевості; 2. рослини; 3. стихійні явища, погода, опади; 4. світло і темрява, світіння, горіння; 5. запах, смак; 6. звук; 7. час, період часу, вік; 8. жива істота (людина, тварина), її зовнішність; 9. життя, смерть, фізичний стан живої істоти, сон, хвороба; 10. думка, свідомість, інтелектуальний стан, бажання, воля, знання, досвід; 11. почуття, емоційні стани та реакції; 12. зовнішні суб'єктивні стани; 13. інформація, переговори, питання, відповідь, плітки; 14. інтелектуальна і творча діяльність; 15. зовнішні ситуативні обставини і умови; 16. події, поодинокі ситуації, вчинки; 17. соціальні контакти; 18. збори, видовища; 19. соціальний устрій, влада, установи і закони, суд, звичаї, церемонії. Для кожної фази буття Н. Шведова наводить список дієслів, що описують дану фазу, а також суб'єкти, що поєднуються з ними. Наприклад третя семантична група суб'єктів – стихійні явища, погода, опади. Слово погода може поєднуватися з наступними дієсловами очікування: (погода) наближається, загрожує, чекає, насувається, наздоганяє, наступає, очікується, підступає, передбачається. Слово мороз або холод поєднується з наступними дієсловами: (холод) наближається, загрожує, йде, насувається, наступає, очікується, підступає, передбачається. Таким чином Н. Шведова характеризує і описує всі фази буття [9, с. 20-28].

Також значний внесок у дослідження цієї групи дієслів внесли Є. Кузнецова та її послідовниця Л. Бабенко. Під керівництвом Л. Бабенко був розроблений Тлумачний словник російських дієслів з ідеографічним описом, який містить в собі всю дієслівну лексику російської мови розбиту по трьох лексико-семантичних групах: дія і діяльність; буття, стан, якість; відношення. Його автори відносять дієслова лексико-семантичної підгрупи буття до ширшої лексико-семантичної групи «Буття. Стан. Якість». Ці дієслова у них позначають наступні етапи буття [8]:

1. Початкова фаза буття, існування
 - 1.1 Давати початок якійсь події, явищу (зароджуватись)
 - 1.2 Початок існування (появитися)
 - 1.3 Початок події, дії (починати, починатися)
2. Існування
 - 2.1 Власне буття (бути, існувати)
 - 2.2 Реалізація події (відбуватися, траплятися)
 - 2.3 Просторово-часова локалізація (знаходитися, перебувати)
3. Закінчення буття
 - 3.1 Закінчення буття, існування, стану (перестати)
 - 3.2 Зникнення (щезнути)

Інший науковець Л. Васильєв [1, с. 38-39] до буттєвих предикатів відносить наступні типи предикатів:

- 1) власне буттєві і подійні (бути, існувати, бувати, відбуватися, мати місце);
- 2) буттєво-релятивні (відповідати, рівнятися, належати);
- 3) буттєво-кваліфікативні (предикати властивості і кількості): «бути / не бути якимось або за якістю, кількістю, за формою або якою-небудь іншою ознакою»;
- 4) буттєво-оцінні: «бути оціненим позитивно або негативно з певної точки зору»;
- 5) буттєво-генеративні (звучати, дзвеніти, світити, мерехтіти, біліти, червоніти);
- 6) буттєво-статальні (кульгати, спати, тремтіти);
- 7) буттєво-локативні (залишатися, сидіти);
- 8) буттєво-акціональні (байдикувати, рибалити);
- 9) буттєво-функціональні (мотор працює, серце б'ється).

Викладення основного матеріалу. У своїй роботі для виділення лексико-семантичних груп дієслів буття ми застосували метод ступінчастої ідентифікації, розроблений Є. Кузнецовою [2]. Він ґрунтується на методиці компонентного аналізу та використання словникових дефініцій, «прийом ступінчастої ідентифікації дозволяє визначити лексико-семантичну групу слів як сукупність одиниць, що тлумачаться через одні й ті ж слова-ідентифікатори» [5, с. 117]. Так, наприклад, лексико-семантична підгрупа дієслів «власне буття» об'єднується спільною архісемою «бути». При аналізі словникових дефініцій даної підгрупи дієслів слово-ідентифікатор «бути» виступає як найбільш частотний поряд з ідентифікаторами «існувати» і «жити».

Розглянемо до прикладу дієслова «існувати» та «жити». Визначення цих дієслів взято зі Словника української мови у одинадцяти томах [7].

ІСНУВАТИ, ую, уеш, недок.

1. **Бути в дійсності; бути.** Чи видавництво існує, чи припинило свою діяльність? (Панас Мирний, V, 1955, 433); – Життя на Марсі існує, але чи є там люди і які вони, поки що невідомо (Григорій Тютюнник, Вир, 1964, 42); Поки існує імперіалізм, людство не може бути спокійним за своє майбутнє (Програма КПРС, 1961, 24).

2. **Бути живим; жити.** [Олексій:] А зайвий розум не завжди буває в пригоді людині, часто розум і шкодить, – все залежить від умов, в яких чоловік існує (Марко Кропивницький, V, 1959, 547); Душа чогось шукала, хотілося якось особливо існувати на землі, між людьми (Іван Ле, С. Голубар, 1950, 46); – Для чого ви існуєте чи то, пак, живете? (Олесь Гончар, Тронка, 1963, 118).

ЖИТИ, живу, живеш, недок.

1. **Бути живим, існувати;** протилежне помирати, вмирати. Він не хоче вмирати. Він хоче жити (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 367); Шумить жито, співає, Заохочує жить (Павло Тичина, I, 1957, 7).

2. Перебувати, проживати де-небудь. Був собі дід та баба. З давнього давна, у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили (Тарас Шевченко, I, 1951, 311); У хаті жила Кармелева дружина з дочкою (Марко Вовчок, I, 1955, 364).

3. Проводити життя в якийсь спосіб. Жили собі [Максим та Явдоха] тихо та мирно (Панас Мирний, II, 1954, 136); Живе наша сім'я Весело, багато (Григорій Бойко, 3 Дон. краю, 1952, 75);

4. чим. Вважати що-небудь основним у житті, бачити в чомусь смисл життя. Живу твоїми листами, цілую тебе в думці (Михайло Коцюбинський, III, 1956, 146); – Тільки й живу надією,..що скоро вернуться наші (Антон Хижняк, Тамара, 1959, 21).

5. Перебувати з ким-небудь у певних стосунках, вести спільне життя. Розмовляли вони про те, як житимуть укупі (Марко Вовчок, I, 1955, 322); – Що ж я тобі пораджу? Маєш жінку, чом з нею не живеш у згоді? (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 49);

6. перен. Бути, існувати, мати місце. Потреба краси, що жила в душі Антона, викликала у нього потребу скрізь шукати її, але дійсність давала мало (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 285).

Використовуючи метод ступінчастої ідентифікації Є. Кузнецової, ми проаналізували кожен лексико-семантичний варіант (ЛСВ) цих дієслів і віднесли їх відповідно до однієї чи іншої лексико-семантичної підгрупи дієслів. Дієслово «існувати» в першому значенні має слово-ідентифікатор «бути», а в другому – «жити». В свою чергу дієслово «жити» у першому значенні має слово-ідентифікатор «бути», «існувати»; в другому – «перебувати», в третьому – «проводити», в четвертому – «вважати» тобто «жити з певним переконанням, думкою», в п'ятому – «перебувати», і в шостому – «бути», «існувати». Далі процедура повторюється для кожного з цих слів-ідентифікаторів. Таким чином, ми віднесли ЛСВ1 і ЛСВ2 дієслова «існувати» до лексико-семантичної підгрупи дієслів буття «власне існування». В цю ж саму підгрупу ввійшли ЛСВ1 і ЛСВ6 дієслова «жити». ЛСВ4 дієслова «жити» знаходиться на стику різних лексико-семантичних підгруп дієслів, проте ми вважаємо, що в найширшому смислі його все-таки слід віднести до дієслів буття «власне існування». А ЛСВ2, ЛСВ3, ЛСВ5 дієслова «жити» ми віднесли до лексико-семантичної підгрупи дієслів буття «просторово-часова локалізація».

Висновки. У статті здійснено порівняльний аналіз наявних лексико-семантичних класифікацій дієслівної лексики, а саме дієслів буття. Подальше дослідження передбачає застосування компонентного аналізу та методу ступінчастої ідентифікації для розширення цієї класифікації та побудови узагальненої лексико-семантичної класифікації дієслів української мови.

Література:

1. Васильев Л.М. Семантика русского глагола. – М.: Высшая школа, 1981. – 184 с.
2. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М.: Высш. шк., 1982. – 152 с.
3. Лісовий В. Буття // Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) [Електронний ресурс]. – 2014. – Доступний з: – <http://esu.com.ua>
4. Лукач М. Лексико-семантична класифікація дієслів української мови / М. О. Лукач // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 46. – 2014. – С. 106-108.
5. Попова З. Д. Лексическая система языка: Внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания: учеб. пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 176 с.
6. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений. РАН Ин-т рус. яз.; Под общей ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: РАН Ин-т рус. яз., 2007. – 952 с.
7. Словник української мови, тт. 1-11, Київ: «Наукова думка», 1970-1980. – Доступний з: – <http://sum.in.ua>
8. Толковый словарь русских глаголов. Идеографическое описание Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы / Под ред. проф. Л.Г. Бабенко. – М.: Аст-пресс, 1999. – 704 с.
9. Шведова Н. Слово и грамматические законы языка: Глагол. – М.: Наука, 1989. – 296 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: svitozara.rv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-54-56

Bihunova S. English Phraseological Units of Latin and French Origin: Component “Domestic Animal”. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 54–56.

УДК: 811.111'373.7

Svitozara Bihunova,
Rivne State University of the Humanities

ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS OF LATIN AND FRENCH ORIGIN: COMPONENT “DOMESTIC ANIMAL”

Any language is a living phenomenon that verbalizes the existence of a particular cultural-historical era. This phenomenon is constantly changing and evolving: something new comes and something useless, unnecessary disappears. In the process of long historical development, the English language has borrowed a significant number of foreign words and expressions that penetrated the vocabulary of the language. Among these borrowings the great inflow of the borrowed phraseological units (especially from Latin and French languages) should be noted. The great number of the Romance elements can be explained by the certain historical conditions of the development of England.

As the problem of the phraseological borrowings is not worked out properly in the linguistic literature, this article is devoted to the study of English phraseological units of Latin and French origin with the component “domestic animal”, which exist in modern English. An attempt was made to make a sample of them, to investigate the origin of the chosen phraseological units and to analyze the inner form of the domestic animal component in English phraseological units of Latin and French origin.

Key words: English phraseological units, Latin origin, French origin, component, domestic animal, borrowing.

Бізунова Світозара Анатоліївна,
Рівненський державний гуманітарний університет

АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЛАТИНСЬКОГО ТА ФРАНЦУЗЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ: КОМПОНЕНТ «СВІЙСЬКА ТВАРИНА»

Стаття присвячена дослідженню англійських фразеологізмів латинського та французького походження з компонентом «свійська тварина», які існують в сучасній англійській мові. Було здійснено спробу зробити їх вибірку, дослідити походження та проаналізувати внутрішній зміст компонента вибраних фразеологічних зворотів.

Ключові слова: англійські фразеологізми, компонент, свійська тварина, запозичення, походження.

Бегунова Светозара Анатольевна,
Ровенский государственный гуманитарный университет

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ ЛАТИНСКОГО И ФРАНЦУЗСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ: КОМПОНЕНТ «ДОМАШНЕЕ ЖИВОТНОЕ»

Данная статья посвящена исследованию английских фразеологических оборотов латинского и французского происхождения с компонентом «домашнее животное», которые существуют в современном английском языке. Была сделана попытка произвести их выборку, исследовать происхождение и проанализировать внутреннее содержание выбранных фразеологизмов.

Ключевые слова: английские фразеологизмы, компонент, домашнее животное, заимствование, происхождение.

The applicability of the article. Every language is a system that has been changing during centuries. All this is due to various historical processes, which in its turn affect different language phenomena. One of such phenomena is borrowing, a process owing to which a new element from another language appears in the language. And English language is not the exception as the amount of the borrowings in its stock is rather notable.

If to speak about borrowed phraseological units it should be mentioned that the great inflow of the borrowed phraseological units (especially from Latin and French languages) into the phraseological stock of the English language caused a deep interest to their study as phraseological units are the wealth of a language, which express the particularities of national culture. This interest is evoked by the necessity of the theoretical working out of the questions of the borrowing of phraseological units. But it should be noted that only few scientists, such as O.V.Kunin, A.G.Nazarian and E.M.Soloduho investigate such an interesting phenomenon but the problem of borrowed phraseological units is still unstudied in details.

That is why *the subject-matter* is the inner form of the domestic animal component in English phraseological units of Latin and French origin.

The tasks of the research are:

- 1) to single out English phraseological units with domestic animal components;
- 2) to make the etymological investigation of the borrowed phraseological units of Latin and French origin with domestic animal components;
- 3) to analyze the inner form of the domestic animal component in English phraseological units of Latin and French origin.

If to speak about Latin borrowings it should be mentioned that they came into English language because Latin language during many centuries has been used in England as a functional language in the sphere of science, school and administration. The wide use of Latin language was peculiar not only for England but also for the catholic part of Europe. That is why, from the 12th century, it becomes difficult to determine whether the given Latin expression was borrowed directly from Latin or it came into English through any other language – mostly from French [1, p. 10]. French borrowings came into English mainly from the Norman dialect during the first centuries after the Norman Conquest, and from the national literary French language starting from the 15th century [1].

As far as understanding phraseology enables a deeper comprehension of the history of people, their attitude to human strengths and weaknesses, specific outlook, let us investigate the borrowed phraseological units of Latin and French origin with domestic animal components more precisely.

Phraseological units with the component “ass”. Recollecting the book which is of great importance for the mankind – the Bible – we should name animals mentioned there. One of them is *an ass* which is an embodiment of humility and gentleness in the Bible (e.g. *Balaam’s ass* etc.). However, in the real life the representation of *an ass* is different – the animal is also treated as an example of laziness, stupidity and obstinacy. That’s why at cognitive level of the inner form the phraseological units contain the knowledge connected with negative conception of this animal.

In the phraseological stock of the English language there are native phraseological units with the component “ass” that present the complex of associations “an ass – a stupid animal”:

- make an ass of oneself (nat.) – to behave stupidly and look silly;
- play / act an ass (nat.) – to behave in a foolish way, to fool around.

The borrowed phraseological units with the key component “ass” are also presented in the English phraseological stock, for example,

lay the burden on the lazy ass (Lat. *onus segni impone asello*) – to act foolishly and uselessly;

dispute about / wrangle for an ass’ shadow (Lat. *de asini umbra disceptare*) – to quarrel or argue about a trifle (Aesop “The Ass and His Shadow”)

***an ass in a lion’s skin* (Lat. *Leonis exuvium super asinum*) – fine clothes may disguise, but silly words will disclose a fool (Aesop “An Ass in a Lion’s Skin”)**

The metaphorical transfer *an ass – an awkward and clumsy person* is presented in the following borrowings:

- an ass among perfumes (Lat. *asinus in unguento*) – a person who causes damage by his clumsiness;
- (an) ass at the lyre (Lat. *asinus ad lyram*) – an awkward or incompetent fellow.

In fables and legends, the ass is also presented as an object of ridicule. The most famous is the story of the French philosopher Jean Buridan (14th century) in which an ass died of hunger being unable to make a choice between two identical piles of hay: Buridan’s ass/ an ass between two bundles (bottles) of hay (Fr. *L’âne de Buridan*). It should be noted here that “*bottle of hay*” was an old alternative for “*haystack*”, which was current in this expression from the 16th to the 18th centuries. “*Bottle*” was an old word for a bundle of hay or straw, from the Old French “*botel*”. O. Kunin gives the following explanation of this phraseological unit: Buridan’s ass (Fr. *L’âne de Buridan*) – a person who can’t make a choice between two identical things or decisions [30, p. 231].

Therefore, the component “ass” has associations connected with a stupid, stubborn, clumsy and absolutely worthless animal.

Phraseological units with the component “cow”. It is considered that the phraseological unit speak French like an enraged cow (Fr. *parler Français comme une vache espagnole*) – to speak the French language very badly is semantically transparent, as cows can’t speak, they can only produce certain sounds – moo.

Also in English language there are such native phraseological units with the component “cow” as till/ until the cows come home – for an extremely long time (cows walk very slowly from the fields to the milking sheds unless someone hurries them along) or its variant when the cows come home – never and a milch / milking / cash cow – a dependable source of money; a good investment [Kunin, 182].

Phraseological units with the component “dog”. The human’s attitude to a dog has been twofold from ancient times. In the Bible, the dog is mentioned as a persecuted creature. The name of this animal gives a large number of negative connotations in the borrowed and native phraseological units:

a dirty dog (Fr. *crotte corré in barbet*) – a low and sneaky person;

(a) dog in the manger (Lat. *canis in praesepi*) – someone who keeps something that he/she does not want in order to prevent someone else from getting it;

wake a sleeping dog / ant. let sleeping dogs lie (Fr. *il ne faut pas réveiller le chat qui dort*) – to provoke a dangerous person / to leave something alone if it might cause trouble;

During the research, any of the native and borrowed phraseological units with the component “dog”, which has a positive connotation, wasn’t found. Although, there are some exceptions, like be like dog and shadow (nat.) – to be inseparable, one to be always following the other, to dog person’s (smb’s) footsteps (nat.) – to follow a person like a dog and a clever dog (nat., fam.) – a smart, clever fellow. However, one cannot be sure which connotation – positive or negative – the given phraseological units possess out of the context.

The following native phraseological units with the component “dog” belong to the phraseological stock of the English language:

- (the) black dog is on one’s back (nat.) – to be in depression, low spirit, melancholy;
- the dogs of war (nat., Shakespeare) – the havoc (disease, famine, death etc.) accompanying military conflict;
- lead a dog’s life/ lead the life of a dog (nat.) – to lead a drab or boring life;
- give / throw to the dogs (nat., Shakespeare) – to throw away as smth. worthless.

The examples show that this language community has developed the pejorative (deprecativ, neglectful) attitude to this animal. The “dog” is associated with melancholy, depression, hunger, fire, war and purposelessness.

Knowing how important the Bible is for people, we can suppose that it was the influence of the Bible due to which all phraseological units with the lexeme “dog” have negative connotation.

Phraseological units with the component “goat”. A very small number of borrowed phraseological units with the component “goat” is presented in the English phraseological stock. Here are some examples:

goat’s wool (Lat. *lana caprina / de lanā caprinā* (rixari)) – something imaginary; a dispute respecting a matter not worth discussion
play (or act) the giddy goat – fool around; act irresponsibly; behave in a silly or playful way.

So, the cognitive structure “goat”, correlated with the borrowed phraseological units, has the meaning “foolishness”, “thoughtlessness” and even “trifle”.

Phraseological units with the component “horse”. A human has been using a horse in the labour activity since ancient times which is depicted in some phraseological units, such as, for example, to put/ set the cart before the horse (Lat. *currus bovem trahit*) – to

reverse the accepted or logical order of things. It is impossible not to notice that literal sense of the initial word combination contains a certain allogism: a cart can not be put ahead of a horse.

In order to control and lead a horse, there is the special device – a metal bar, bit, which is fastened to a bridle and put into the mouth of the horse (behind the back teeth). If the bridle is displaced, it is not possible to control the animal. This practical experience is correlated with the phraseological unit *take/ have/ get the bit between one's teeth* (Fr. *prendre le mors aux dents*) – 1) *to take control of a situation*, 2) *to start doing something in a very enthusiastic and determined way*. The component “horse” in this phraseological unit does not have an explicit expression, the lexeme “bit” supposes the presence of a horse. This expression alludes to a horse biting on the bit and taking control away from the rider.

Besides, we can't but mention some more borrowed phraseological units, such as (to be) *on one's high horse* (Fr. *monter sur ses grands chevaux*) – *in a haughty manner or mood* or its variant *to come/get (down) off your high horse* – *to stop talking as if you were better or more clever than other people*; a Trojan horse (Lat. *equus Trojanus*) – *a person or thing that joins and deceives a group or organization in order to attack it from the inside* (in Greek stories, the Trojan horse was a large wooden horse that the Greeks used to take soldiers secretly into the city of Troy in order to destroy it).

So, the cognitive structure “horse”, correlated with the borrowed phraseological units, contains knowledge, related to the practical activity of a human – use of an animal for his needs.

Phraseological units with the component “ox”. Some phraseological units with the component “ox” are presented in the phraseological stock of the English language. Among them the following ones can be mentioned: (have) *an ox on the tongue* (Lat. *bos in lingua*) – 1) *a weighty reason for silence* (it is possible to imagine a large and heavy animal on the tongue that prevent speaking); 2) *to be unable to talk, often because one has been bribed into silence* (in A. Hyamson's opinion, is correlated with the knowledge that an ox was represented on coins of Athens [61, p. 260]);

use an ox-knife to kill fowl (Lat. *bove leporem venari*) – *to act foolishly and uselessly* (it is pointless killing poultry using a knife for cutting a huge animal).

It is known that cattle (an ox or a bull) had a special ring in a nose in order to be controlled. This knowledge is expressed in phraseological unit *lead smb. by the nose/ be led by the nose* (Lat. *naribus trahere*; Fr. *mener qn par le bout du nez*) – *to be easily influenced; to be able to control completely*. Therefore, in spite of the fact that the component “ox” is not presented in the inner form of the indicated phraseological unit, it is possible to consider this phraseological unit in this thematic group.

Phraseological units with the component “pig”. The following phraseological units with the component “pig” are presented in the phraseological stock of the English language:

make a pig of oneself (nat.) – *to eat or drink too much, too fast or noisily; to take more of something than anyone else gets; to be selfish; drive (one's) pigs to market* (nat.) – *to snore or breathe heavily and noisily while sleeping;*

live like pigs in clover (nat.) – *extremely contentedly* (this expression alludes to pigs being allowed to eat as much clover, their favorite food, as they wish).

The examples show that the component “pig” has the associations connected with a domestic animal that drinks and eats much, and is well-fed and fat.

Also the phraseological unit *bring one's pigs to market* (nat.) – *succeed in realizing your potential* keeps the knowledge that a pig, since olden times, has been a valuable object of purchase and sale at the market. And as pigs were rather expensive some sellers played a mean trick with lazy buyers – the sack which was sold unopened contained a cat or dog and not a pig. Knowledge about this situation is fixed in the borrowed phraseological unit *to buy a pig in a poke* (Fr. *acheter chat en poche*) – *something that is bought or accepted without knowing its value or seeing it first*.

So, the component “pig”, as a result of a metaphorical transfer pig – human, gets a deprecative and, to a certain extent, pejorative meaning. In the borrowed phraseological units this metaphorical transfer is not observed. The similarity of cognitive structures connected with the knowledge of purchase and sale of the animal is observed in the native and borrowed phraseological units.

In the conclusion it should be mentioned that the vocabulary of a language is enriched not only by words but also by phraseological units. Phraseological units are the wealth of a language, which express the particularities of national culture. Understanding phraseology enables a deeper understanding of the history of people, their attitude to human strengths and weaknesses, specific outlook.

The investigation of the inner form of the phraseological units borrowed from Latin and French has shown that the cognitive level of the inner form keeps the knowledge of the specific situations connected with the world observed by a human, with the everyday life and the way of life.

So, the problem of borrowing of phraseological units is rather interesting but not completely examined, and thus, we are going to continue the working out of this problem.

References:

1. Амосова Н.Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка/ Амосова Н.Н. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. – 218 с.
2. Дворецкий Й.Х. Латинско-русский словарь / Йосиф Ханович Дворецкий. – М.: «Русский язык», 1976. – 1096 с.
3. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка : Учебник / Арманд Грантович Назарян. – М. : Высшая школа, 1987. – 288 с.
4. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь/ А.В. Кунин. / Лит. ред. М.Д. Литвинова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Русяз., 1984. – 944 с.
5. Солодухо Э. М. Вопросы сопоставительного изучения заимствованной фразеологии / Эдуард Моисеевич Солодухо. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1977. – 157 с.
6. Brewer E.C. Dictionary of phrase & fable. Giving the derivation, source or origin of common phrases, allusions & words that have a tale to tell / By E. Cobham Brewer, L.L.D.; 14th ed. rev. & corr. – Edinburgh: Chambers Harrap Publishers, 2000. – 1061 p.
7. Cacciari C, Rumiati R. I. The role of word meanings, transparency and familiarity in the mental images of idioms/ Cacciari C, Rumiati R. I./Proceedings of idioms. – Tilburgh, 1992. – 158p.
8. Hendrickson R. Encyclopedia of Word and Phrase Origins / Robert Hendrickson. – Facts on File, 2008. – 948 p.
9. Longman Dictionary of Contemporary English. The Living Dictionary / [ed. by S. Bullon]. – Harlow, England: Pearson Education Limited, 2003. – 1949 p.
10. Vaan de M. Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages / Michiel de Vaan. – BRILL, 2008. – 820 p.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 14 березня 2018 р.

e-mail: bilik.yana@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-57-59

Білик Я. С. Особливості вживання синонімічних просторових конструкцій з прийменниками *коло – біля*. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острогор : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 57–59.

УДК: 811.161.2'367'37

Білик Яна Степанівна,

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ СИНОНІМІЧНИХ ПРОСТОРОВИХ КОНСТРУКЦІЙ З ПРИЙМЕННИКАМИ КОЛО – БІЛЯ

Статтю присвячено розгляду синонімічних просторових дієслівних конструкцій з прийменниками *коло та біля* на позначення безпосередньої близькості щодо просторового орієнтира, які реалізуються за допомогою залежного родового відмінка іменного компонента. Визначено основні форми вираження локативного значення, а також групи залежних іменних компонентів формально-синтаксичної структури словосполучень.

Ключові слова: дієслівні словосполучення, семантичні відношення, просторові прийменникові конструкції, іменний компонент.

Билык Яна Степановна,

Вінницький національний медичний університет ім. Н. И. Пирогова, Винница

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ СИНОНИМИЧЕСКИХ ЛОКАТИВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ С ПРЕДЛОГАМИ ВОЗЛЕ – ОКОЛО

Статья посвящена рассмотрению синонимических локативных глагольных конструкций с предлогами *возле и около* для обозначения непосредственной близости относительно пространственного ориентира, которые реализуются с помощью зависимого родительного падежа именного компонента. Определены основные формы выражения локативного значения, а также группы зависимых именных компонентов формально-синтаксической структуры словосочетаний.

Ключевые слова: глагольные словосочетания, семантические отношения, локативные предложные конструкции, именной компонент.

Yana Bilyk,

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia

FEATURES OF PERFORMANCE OF SYNONOMIC LOCATIV CONSTRUCTIONS WITH PREPOSITIONS CIRCLE – NEAR

The article is devoted to the consideration of synonymic locativ verbal constructions with prepositions of the *circle and near* the sign of immediate proximity to the spatial reference, which are realized with the help of a dependent clan of the nominal component of the design.

The basic forms of expression of the local value of immediate proximity, as well as the group of dependent nominal components of the formal-syntactic structure of phrases, are determined, types of syntactic relations in the analyzed phrases are determined.

Investigated structures with prepositions *near and around* mean spatial proximity to a particular place, item, subject, etc. However, each of the prepositions brings in the semantics of the phrase a certain peculiar tint of a semantic or stylistic character. So, with the help of the preposition, the *circle* expresses the total spatial closeness. He outlines the insignificant distances of objects. A phrase with a preposition *near* means first and foremost an action oriented to an object or space. This action may or not change in time.

Key words: verbal phrases, semantic relations, spatial prepositional constructs, nominal component.

Проблема словосполучення серед актуальних проблем теорії синтаксису досі займає важливе місце і становить значний інтерес як у теоретичному, так і в практичному плані. Базою у вченні про словосполучення є дослідження зв'язків між його компонентами, з'ясування правил і закономірностей співвідношення слів та встановлення чинників, які зумовлюють його структуру.

В україністиці локативні словоформи та предикативні структури зі значенням місця досліджували О.П. Безпалько, І.Р. Вихованець, В.Г. Войцеховська, Н.В. Жигилій, З.І. Іваненко, А.С. Колодяжний, М.П. Коломієць, О.С. Мельничук, М.Я. Плющ, І.І. Слинько, Є.К. Тимченко, М.І. Фурлуй, І.Г. Чердиченко, Г.М. Шелемеха та інші [1, с. 3].

До питання про використання локативних конструкцій із значенням місця у художніх творах зверталися С. Єрмоленко, А. Супрун, В. Чабаненко, О. Виноградова, Л. Вишня, С. Коломієць та ін. Проте лише незначна кількість праць присвячена функціональному вияву форм категорії локативності.

Незважаючи на складність і значущість, категорія локативності на ґрунті українського художнього мовлення М. Миценка ще не була об'єктом комплексного аналізу як у традиційному, так і у функціональному аспектах. Цей факт і зумовлює актуальність пропонованої статті.

Метою статті є опис та аналіз синонімічних прийменникових дієслівних конструкцій з прийменниками *коло – біля*, зокрема їх семантичної і граматичної структури у сучасній українській літературі на матеріалі художніх творів Михайла Миценка.

Завдання статті – подати структурно-семантичну та функціональну характеристику предикативних конструкцій з прийменниками *коло та біля* на позначення безпосередньої просторової близькості щодо просторового орієнтира, з'ясувати їх синонімічні відношення, а також розглянути стилістичне використання залежного родового відмінка (Р.в.).

За своїми семантичними значеннями прийменник *біля* схожий з прийменником *коло*. В українській літературній мові *коло і біля* є синонімічними [4, с. 57]. Ідентичність значення прийменників *коло і біля* в українській літературній мові під-

тверджували своїми дослідженнями такі мовознавці, як А. Колодяжний [5, с. 130], З. Іваненко, яка звертає увагу на те, що причиною нерозпізнання в мовній практиці прийменників коло і біля стало недостатність вивчення синонімічного багатства української мови в галузі синтаксису (довгий час не підкреслювали специфічних відтінків конструкцій з прийменником *коло* і *біля*) [3, с. 13] та ін.

Прийменник і відмінкова форма в плані синтаксичної організації слів становлять собою діалектичну єдність як у формально-граматичному, так і в логіко-смісловому відношенні: утворюється нова, особлива цілісна смислова одиниця. При такій синтаксичній єдності встановити окреме від прийменника значення відмінка у більшості випадків видається неможливим, оскільки «лексико-граматичні сфери відмінка й прийменника у структурі прийменниково-відмінкової конструкції співвідносяться своїми найбільш абстрактними рівнями» [2, с. 10].

Локативна синтаксема переважно вживається при дієсловах власне-локативних, локативних дієсловах процесу і локативних дієсловах дії. Характерну рису цих дієслів становить «наявність у їх структурі локативного постфікса (прийменника), який диференціює лексичні значення дієслів і викликає семантичну і морфологічну варіантність локативних субстанціальних синтаксем» [3, с. 69]. Семантичними варіантами локативної синтаксеми виступають варіанти дієслів із значенням напрямку руху, шляху руху тощо. Морфологічними варіантами локативної синтаксеми є місцевий, знахідний, родовий, давальний і орудний відмінки.

Опорними членами словосполучень, які включають прийменники просторового значення, виступають дієслова різних лексичних груп, серед яких особливо активні дієслова руху, фізичної дії, місцезнаходження, перебування, стану тощо [2, с. 130]. Залежні їх компоненти – іменники просторової і конкретно-предметної семантики, значно рідше в цій функції використовуються особові займенники і субстантивні прикметники.

Семантико-функціональний ряд прийменників за семантичною ознакою близькості щодо просторового орієнтира формують прийменники *біля*, *коло*, *близько*, *поблизу*, *поруч*, *поряд*, *неподалік*, *неподалік від*, *недалеко від*, *край*, *кінець*, *при*. Найбільшу близькість до просторового орієнтира передає прийменник *при*, а прийменники *близько*, *поблизу*, *неподалік*, *неподалік від*, *недалеко від* у значення просторової близькості вносять відтінок відносної віддаленості; прийменник же *біля* в основному виражає загальну просторову близькість до предмета: *поклав був при собі – стояли неподалік міста – зупинилась біля церкви*.

Досліджувані конструкції з прийменниками *біля*, *коло* означають просторову близькість дії до певного місця, пункту, предмета тощо. Однак кожен з прийменників вносить у семантику словосполучення певний своєрідний відтінок значення або стилістичного характеру. Так, за допомогою прийменника *коло* виражається загальна просторова близькість. Він окреслює незначну віддаленість предметів. Подібні конструкції можуть сполучатися із дієсловами різноманітних лексико-семантичних розрядів, зокрема з дієсловами різної спрямованої та неспрямованої чинності, стану, змін стану, повторюваного руху. Дієслова з прийменником *коло* виражають як загальне локативне значення (*бути*, *знаходиться*, *розташовуватись*, *розміститись*), так і позицію іменника (*стояти*, *сидіти*, *лежати*) тощо.

Аналізуючи просторові дієслівні конструкції в творчості письменника, можна зробити певні висновки щодо основної функції прийменників *коло* та *біля*, яка зводиться так чи інакше до засобу дооформлення, увиразнення межі поширення дії, позначуваної іменником у певному відмінку. Так, локативні форми з прийменником *коло* означають:

– просторові відношення близькості, при яких певна дія відбувається в одному місці, що межує з / знаходиться безпосередньо перед чи за певним об'єктом або середовищем: *спали коло скверу; сиділи коло них; ходив коло водограю; хотілося бути коло школи Чагарів*.

– просторові відношення близькості, при яких предмет знаходиться чи перебуває у певному стані, знаходячись на межі з / безпосередньо перед чи за певним об'єктом чи середовищем: *був коло школи сад яблуневий; стояла коло неї, вулички*. У деяких випадках сполучення з прийменником *коло* втрачають своє локативне значення і передають об'єктні відношення: *допомога коло Ренати* = «*допомога готувати весілля*», «*допомога зазивати гостей*».

Часто залежні займенники, які вживаються у Р. в., позначають предмети вжитку, поблизу яких відбувається дія: *коло неї (хати) повно роботи; «пригальмував» коло зошитів*.

Семантика дієслівних локативних словосполучень з прийменником *коло* у досліджуваних творах, крім значення просторової близькості, виявляє додатковий відтінок об'єкта, у напрямку якого відбувається дія при дієсловах зміни стану суб'єкта: *зупинився коло траси; проскочив коло бібліотеки; купався коло степових ланів; вибігла й впала коло зілля*. Цього додаткового відтінку значення конструкція набуває під дією семантики дієслів руху. Іменний компонент також може означати об'єкт, навколо якого відбувається дія (в значенні «навкруги»), виражається локалізація по колу відносно близькості до просторового орієнтира на горизонтальній або вертикальній осях: *нічого не бачив і коло лампадки; коло жасмину неймовірно розходився п'який аромат; світлішало коло вікна*.

Конструкції з *коло* + Р.в. набувають об'єктно-просторових відношень, коли залежні іменники або їх еквіваленти складають окрему семантичну групу, на позначення об'єкта, навколо якого відбувається дія. Засоби вираження локалізації по колу збігаються із засобами передачі ознаки близькості до просторового орієнтира. Вони позначають відбиття близькості щодо просторового орієнтира по відношенню до горизонтальної або вертикальної осі. Однак, на думку І. Вихованця прийменники, які позначають просторову орієнтацію по колу, у центрі якого знаходиться певний об'єкт, в цьому випадку (лише *навколо*, *довкола*) істотно відрізняються своєю семантикою, оскільки вони мають статус домінуючих засобів, а інші функціонують як їх стильові еквіваленти [2, с. 132].

Сполучаючись із дієсловами різних лексико-семантичних розрядів, дієслівні конструкції з прийменником *коло* мають у своєму складі залежні іменники в Р. в. на позначення: різноманітних предметів (порожнистих чи з замкнутим об'ємом, предметів одягу, взуття тощо): *лежали коло портфеля; тремтіли коло рульового колеса; коло легких черевиків в'юнився барвінок*; будівель, прибудов, деталей будівлі особистого призначення, споруд, частин приміщень та будь-яких об'єктів, місць громадського користування: *туцяла (чергова) коло будки; курили коло кіоска; опинився коло залізниці; жили коло школи; чекали коло театру; зібралось коло церкви*; рослин, дерев: *коло каштанів залазили в щілини; доносилися пахощі коло куцив дикої маслини; виднілися коло бур'янів*; тварин, худоби: *мама порались коло птиці; Юхим допомагав коло корів*.

Конструкції з чітко вираженими власне просторовими відношеннями зустрічаються рідше. Означають вони те саме, що і конструкції, які наближаються до об'єктно-просторових, тобто відношення близькості, але тільки приблизної, невизначеної щодо простору граничності об'єкта дії, процесу: *проходили коло берега; дивилися коло хвиль; виринули коло хвиль; шукав коло боліт; жив коло міста; відчував коло моря непереможне бажання змішувати своє життя...; бачив коло моря.*

Залежні іменники в конструкціях подібного типу вживаються також у Р. в., і позначають: назви невеликих відкритих ділянок вкритих рослинністю, а також конкретних типів місцевості, зокрема ділянок вкритих деревами та будь-якою рослинністю: *проїжджали коло степів, лісів; прогулювався коло скверів*; назви гідрооб'єктів, частин водоймищ: *часто відпочивали коло берега моря; розташувався коло моря*; назви основних типів поверхні, гір та гірських масивів: *підібрав, урятував коло кургану.*

Локативні дієслівні словосполучення з прийменником *біля* із залежним родовим указують на те, що особи чи предмети перебувають одні від одних на дуже малій відстані, поруч [3, с. 12; 4, с. 57]. У досліджуваних творах за допомогою прийменника *біля* позначаються просторові відношення тісної близькості у розташуванні, місцезнаходженні об'єктів: *ходять біля школи; згадав біля училища; знайшла біля нього.*

Досліджувані конструкції з прийменником *біля* означають, перш за все дію, яка орієнтована на предмет або простір. Ця дія може змінюватись в часі, а може не змінюватись. Крім того, досліджувані дієслова вимагають певних відповідних своїй семантичній природі локативних відмінків. До їх складу входять іменники в Р. в., які називають: предмети на позначення будівлі, споруд, частин приміщень та будь-яких інших об'єктів, місць громадського та особистого користування, поруч з якими щось відбувається або розташовується: *збирались біля БК; залишились біля церкви; повиростали біля хати; був біля кабінету; зупинився біля дамби*; населені пункти, шляхи сполучення: *біля Дерibasівської показували; чекала біля майдану; чулись біля тих вулиць*; осіб та частин тіла: *знайомилась біля командира; впала біля рук*; рослин, дерев, тварин та птахів: *блиснуло біля жайворонка; хотів був біля чудового мокрого дуба*; географічні ландшафтні об'єкти, зокрема невеликі відкриті ділянки, вкритих травою, частини водоймищ, гірські системи: *їхали біля Мокрих Горбів; довідався біля лісу; міркував біля Буйнопільських кучугур.*

Конструкції з *біля + Р.в.* на позначення різноманітного простору позначають: тісну просторову близькість об'єктів, коли йдеться про деяку віддаленість предметів, переважно при дієсловах стану: *тихо пройшлась біля вікон; сідає біля столу; сиділи біля стоянки*; локалізацію по колу, видимість предмета при близькій віддалі від нього з будь-якого боку: *узрів біля кострів; роздивлялися біля каганка*; загальну просторову близькість, тобто вказівку на місце дії або стану: *складали біля волоських горіхів; подолає біля моря.*

Опорними дієсловами у аналізованих конструкціях виступають дієслова статичної і динамічної локалізації [2, с. 131], тобто дієслова із значенням перебування, зміни місцеположення тощо. Так, дієслова *сидіти, лежати, стояти* та ін., які зустрічаються у творчості М. Миценка на позначення незмінного, постійного процесу, позначають статичну локалізацію стану в межах або поза межами предмета-орієнтира. Інша група дієслів, які позначають процес і вказують на зміну стану, зокрема на відповідну предметну сферу (*надати, похилитись, рухнути* та ін.), мають ознаку динамічної локалізації. Частіше до просторових словосполучень входять дієслова *сидіти, ходити, їхати, стояти тощо, напр.: ходила біля вікон; чекав біля училища; постояв трохи біля свого каштану.*

При вказівці на загальну просторову близькість опорні дієслова виступають переважно статичного характеру, оскільки позначають місце перебування, розташування чогось недалеко від простору. Однак у конструкціях такого типу наявні й дієслова динамічної локалізації, якщо йдеться про фізичну дію, рух та ін., загальну зміну стану: *зустріч відбулася біля моря; добували пісок біля Крейди.*

Отже, аналізовані дієслівні конструкції з прийменниками *коло* та *біля* на позначення безпосередньої близькості щодо просторового орієнтира є синонімічними відповідниками: *коло хати роздивлявся її – тулив біля хати.* Прийменники *коло* – *біля* означають просторову близькість дії до певного місця, пункту, предмета тощо. Однак кожен з них вносить у семантику словосполучення певний своєрідний відтінок значення або стилістичного характеру. Прийменник *коло* такий же нейтральний, як і *біля*, але вживається в текстах дещо рідше.

Література:

1. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2001. 18 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. Київ, 1992. 224 с.
3. Іваненко З. І. Прийменникові конструкції із значенням місця в сучасній українській мові. Чернівці, 1974. 69 с.
4. Коломієць М. П. Робота над синонімічними прийменниками *коло*, *біля*. Укр. мова та літ-ра в шк. 1970. № 12. С. 56 – 58
5. Колодяжний А. С. Прийменник. Харків, 1960. 165 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: bilonozhkolv@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-60-63

Білоножко Л. В. Взаємодія літератури і музики в романі Торнтон Уайлдера «Кабала». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 60–63.

УДК: 821.111

Білоножко Лідія Василівна,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ВЗАЄМОДІЯ ЛІТЕРАТУРИ Й МУЗИКИ В РОМАНІ Т. УАЙЛДЕРА «КАБАЛА»

У статті досліджується проблема взаємодії літератури і музики в романі американського письменника Торнтон Уайлдера. На основі інтермедіального аналізу виявлено спорідненість структури твору з сонатною формою музичної композиції. Висвітлюється художній зміст окремих сцен та образів з позиції музикалізації прози. Розкривається особливості конструювання музичного тексту. В результаті аналізу літературного та музичного текстів виявлено сліди актуалізації культурного дискурсу джазу.

Ключові слова: взаємодія мистецтв, інтермедіальність, література і музика, джаз, втрачене покоління.

Білоножко Лидия Васильевна,
Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, г. Киев

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЛИТЕРАТУРЫ И МУЗЫКИ В РОМАНЕ ТОРНТОНА УАЙЛДЕРА «КАББАЛА»

В статье исследуется проблема взаимодействия литературы и музыки в романе американского писателя Торнтон Уайлдера. На основе интермедиального анализа выявлено сходство структуры произведения с сонатной формой музыкальной композиции. Освещается художественное содержание отдельных сцен и образов с позиций музыкализации прозы. Раскрываются особенности конструирования музыкального текста. В результате анализа литературного и музыкального текстов выявлено следы актуализации культурного дискурса джаза.

Ключевые слова: взаимодействие искусств, интермедиальность, литература и музыка, джаз, потерянное поколение.

Lidiia Bilonozhko,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

LITERATURE AND MUSIC INTERACTIONS IN THE NOVEL OF THORNTON WILDER “CABALA”

The article investigates problems of art interaction in the novel of American writer Thornton Wilder “Cabala”. The strategy of the research is based on the latest achievements in the field of comparative literature. Particularly the article deals with issues of literary-musical intermediality. Due to intermedial analyses techniques author’s emphasis on romanticism decline in the art of music has been revealed. Explicit and implicit musical references have been identified. The whole structure of the novel has been compared to sonata form. Besides, the author’s European orientation has been defined as dominating on the topical level. At the same time, traces of jazz music, in particular, ragtime recording techniques have been found in the stylistic features of “Cabala”. Artistic meanings of particular novel’s scenes have been analyzed from the point of view of musicalization in prose. The intermedial analysis allowed considering character’s involvement into the text of music a way of literary semiotic text composing. As a result, expanded functions of certain characters have been identified in their close relation to jazz epoch in America. The problem of ethnic-cultural values raised in the novel through the means of intermediality techniques has been exposed. Writer’s masterful ability of dialogical interaction with pieces of musical art have been interpreted as basic features of jazz music implications.

Key words: art interactions, intermediality, literature and music, jazz, lost generation.

Торнтон Найвен Уайлдер (1897–1975) – відомий американський драматург, есеїст і романіст, трикратний лауреат Пулітцерівської премії. Свій перший роман «Кабала» автор написав під впливом вражень, що їх справив на нього післявоєнний Рим, де письменник вивчав римську археологію. Досить простий з точки зору сюжету та композиції роман водночас виглядає дещо загадковим і складним для сприйняття.

Серед усіх представників «втраченого покоління» в Америці Т. Уайлдера вирізняє інтелектуалізм, філософічність, глибокі знання традицій античної, середньовічної, європейської та американських літературних традицій. Син дипломата і доньки священика Уайлдер отримав ґрунтовну освіту в Сельському та Принстонському університетах, викладав порівняльне літературознавство в університеті Чикаго та був професором поезії у Гарварді.

В українській та пострадянській літературній критиці творчість Торнтон Уайлдера відома передусім завдяки монографії Т.Денисової [4, с. 191–210], присвяченій висвітленню проблем, пов’язаних із реалізацією в творах письменників «втраченого покоління» філософської концепції екзистенціалізму.

О.Зверев розглядає дебютний роман «Кабала» Т.Уайлдера як певну точку відліку для подальших творчих досягнень письменника [6]. Дисертація А. Нікуліної [12] присвячена дослідженню філософських засад та особливостей поетики романів Т.Уайлдера. У статті В. Ботнер та Н. Мантуло проаналізовано романи Т.Уайлдера з позицій філософії К.Ясперса в контексті художнього втілення «пограничної ситуації». Крім того, дослідники також відзначають вагомий роль мистецтва в творах Т. Уайлдера, зокрема в аспекті формування ознак жанру роману-виховання [2, 3].

У дослідженні з питань трансмедійних зв’язків у художній драматургії США Н. Висоцька розглядає п’єси Т.Уайлдера в ракурсі взаємодії літератури й кінематографу [3, с. 68-69]. Розвиток теорії медіа та концепції інтермедіальності дозволили розширити діапазон напрямів літературознавчих досліджень, де предметом стає не окремий літературний твір, а різні форми взаємодії мистецтв у ньому.

В Україні проблема взаємодії мистецтв розробляється в контексті компаративістичних досліджень. Зокрема, Д. Наливайко наголошує на універсальності художньої мови літератури, у порівнянні з іншими мистецтвами [11, с. 21]. Широкому

спектру питань взаємодії літератури і музики присвячені роботи Н. Жлуктенко, Н. Любарець, С. Маценки, І. Мегели та інших.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб дослідити особливості функціонування музичного медіуму в романі Т. Уайлдера «Кабала». Для досягнення поставленої мети використовуємо принципи інтермедіального аналізу. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що саме роман «Кабала» недостатньо досліджений, особливо з точки зору взаємодії мистецтв.

Відома дослідниця питань інтермедіальності С. Маценка зазначає, що «роман, спрямований до музики, представляє складні взаємовідношення музичного тексту як предмета осмислення й інтерпретації з необхідним для цього контекстом-обрамленням. Не зважаючи на те, що сфера музичної семантики найбільш невизначена та неоднозначна, ймовірно, що саме у вигляді тексту музика здатна функціонувати в семантичному полі роману [8, с. 209]». Отже, спробуємо проаналізувати взаємовідношення музичного та літературного текстів у романі Т. Уайлдера «Кабала».

Афоризм Уайлдера «Literature is the orchestration of platitudes» свідчить про наявність у світогляді письменника розуміння складних взаємозв'язків літератури з музикою і власне літератури з реальним життям. Сюжет твору досить простий. Двадцятип'ятирічний американський студент Семюел одного разу приїздить до Риму для написання наукової роботи з історії стародавнього Риму. Подорожуючи поїздом, він знайомиться з Джеймсом Блером – відомим і досвідченим науковцем, який розповідає йому про таємну організацію аристократів, що має назву Кабала. Протягом року перебування в Римі Семюел знайомиться з членами цього загадкового товариства і, власне, з його філософією. Дізнавшись про те, що учасники Кабали й сам головний герой – це своєрідні реінкарнації Олімпійських Богів, Семюел повертається назад до Америки.

В романі переплітається реальне й фантастичне, ліричне і драматичне, вражає неабиякий мистецький, культурно-філософський контекст. Назва «Кабала», з одного боку, відсилає до назви містичного вчення іудаїзму. З іншого, – в перекладі з італійської «*cabala*» означає групу людей, які діють таємно. Обидва значення цілком виправдані в тематично-сюжетному полі Кабали. Адже діяльність цієї таємничої організації заснована на містичних знаннях.

Зв'язок роману «Кабала» з музикою очевидний. В тексті можна знайти безліч експліцитних та імпліцитних музичних референцій, починаючи від імен відомих композиторів та музичних творів і завершуючи мовними імітаціями музичних технік. Крім того, автор використовує фрагмент партитури, наслідуючи манеру німецького композитора Л. В. Бетховена давати відповіді в листах не за допомогою літер мови, але нот, експромтом створених музичних композицій. Певна обмеженість у представленні просторових координат, однотипність дій персонажів висувають на перший план зображення руху свідомості, що також свідчить на користь виразного «спрямування [8]» або навіть «тяжіння роману до музики [9]».

Відомо, що час написання «Кабали» припадає на культурно-історичний період, який в Америці отримав назву «епохи джазу», коли саме музика і кіно стали домінуючими серед інших мистецтв. Цікавим є те, що на рівні вербальної музики [16; 18] в романі «Кабала» немає жодного елемента, що вказував би на зв'язок із джазом. Лише в епізоді, що змальовує постань мадам Бернштейн, яка грає на фортепіано для учасників Кабали під час зустрічі на виллі Гораціо, наратор відзначає відданість виконавиці традиціям класичної музики, протиставляючи їх сучасним тенденціям відтворювати на фортепіано звуки духових чи струнних інструментів: «As a girl she had often heard Liszt and Tausig in her mother's home; by dint of never playing Schuman or Brahms she had kept her fingers all silver and crystal, and even now, practically in her old age, she evoked the great era of virtuosi, a time when the orchestra had not led piano technique into a desperate imitation of brass and strings [17, с. 55]». Скоріш за все авторові йдеться про регтайм – фортепіанний жанр джазової музики.

Натомість у романі досить виразно відчитуються сліди історії трансформації європейського музичного мистецтва початку ХХ століття. Внаслідок жаклих потрясінь, пов'язаних з Першою світовою війною, початок ХХ століття ознаменувався кардинальними трансформаціями в світогляді європейських композиторів – поступовим відмиранням романтичної традиції: «Пізній романтизм серед низки художніх тенденцій мистецтва є течією специфічно музичною, такою, що майже не має аналогів в інших видах мистецтва. Для музичного постромантизму характерне продовження трагічних ідей романтизму, але, разом з тим, він посилює властиву романтизму суб'єктивність висловлювання, загострює полярність прекрасного і потворного, прагне проникнути у психологічні схованки свідомості [13, с. 10]».

В одному з епізодів роману Блер знайомить Семюела з англійським поетом. Низка деталей вказує на те, що автор зображує Джона Кітса, який помер у 1821 році, натомість дія роману відбувається у 1921 [15]. Часова гра в даному разі вочевидь також натякає на зв'язок літературного твору з музикою ще й тому, що саме романтики почали активно залучати музику в поетичну творчість. Мовою літературного дискурсу автор ніби намагається «виконати» музичний твір сучасний для його епохи.

За структурою роман «Кабала» нагадує сонату. Перший розділ або, як зазначив сам письменник, книга відповідає експозиції. Читач знайомиться з головною темою – лінією Семюела, який дізнається про таємне товариство «Кабала». В якості побічної слугує тема етнічно-культурних цінностей і пов'язана з нею проблема старіння Європи – тобто власне художній зміст роману. Як і властиво сонатній формі, побічна тема набагато ширша за головну.

Знайомство Семюела з Блером на початку оповіді відбувається на фоні різних розмов, що оточують героїв під час подорожі поїздом. Звучання голосів пасажирів наратор порівнює з симфонією: «Symphonically considered, one heard that there had been no sugar in it, that she had told Marietta three mornings running to put sugar in it, or bring sugar, although the Republic of Guatemala had immediately cut them, a few had leaked out to collectors, that more musk-melons than <...> were sold annually at the corner of Broadway and 126th Street [17, с. 7]». Оскільки роман написано від першої особи, формально надалі в тексті головна тема маркована наявністю суб'єктивної точки зору, накладанням голосу і свідомості наратора. Побічна ж – переважанням свідомості персонажів у голосі й словах оповідача.

У другій, третій та четвертій книгах відбувається розробка головної і побічної тем. Читач, з одного боку, стежить за долею головного героя під час його перебування в Римі, з іншого, – знайомиться з різними поглядами, традиціями, проблемами таємної організації «Кабала», занурюється в поле дискусійних проблем, пов'язаних зі станом суспільства повоєнної доби. Зміст п'ятої книги роману відповідає репризи і коді. Міс Гріє зачитує Семюелу історію одного із «сучасних Богів», яка дуже нагадує історію самого головного героя-оповідача. Незважаючи на дещо похмурий настрій роману, кода, тобто завершальна його частина, «звучить» досить піднесено. Перед читачем постає відкритий, спрямований в майбутнє фінал, сповнений містично-сакральних мотивів.

Цікавою з точки зору інтермедіального аналізу видається сцена першого знайомства головного героя з членами «Кабали»: «*Mme. Agaropoulos gave a cry of joy at seeing Blair <...> Miss Grier echoed it <...> For a time the conversation blew fitfully about <...>* [17, с. 10]». Своєрідний звуковий супровід цього епізоду, що передає емоційний стан учасників сцени, – вигук радості і його відлуння, а також дієслово «to blow» навіюють асоціації зі звучанням симфонічного оркестру. Звідси напрашується висновок про паралелізм між персонажами роману та музикантами-виконавцями.

Тим більше, що для майже всіх представників Кабали письменник створює своєрідні портрети, тобто змальовує зовнішність, поведінку, подає біографічні відомості. Як і виконавці в оркестрі, кожен герой ніби представлений як індивідуальність, але разом вони витворюють цілісну картину духовного світу суспільства післявоєнного періоду.

Найбільш виразно музика проявляє себе у зв'язку з образом міс Гріє – голови таємного товариства. Героїня страждає на безсоння і з дитинства боїться привидів, а також самотності. Тому щонаочі, попросившись із товариством після чергової зустрічі, вона слухає твори композиторів різних епох у виконанні власного оркестру: «*Gradually she won away from the more easily appreciated music altogether and cultivated only what was difficult and cerebral. She turned to music that was interesting historically <...> She paid a group of singers <...> She became prodigiously learned. Harold Bauer would listen meekly to her directions on phrasing Bach – he averted that she had the only truly contrapuntal ear of the age <...>* [17, с. 20]». Як видно з наведеного фрагменту, ритм заданий анафоричними висловлюваннями порушується в останньому реченні, що нагадує синкоповану мелодію регтайму [1, с. 7]. В тексті роману можна відшукати чимало подібних зразків.

В іншому епізоді змальовано як міс Гріє поспішає слухати хор, який виконуватиме для неї твори Палестрини, зокрема Пісню над піснями з Книги приповістей Соломона, що вважається одним із найбільш поетичних зразків любовної лірики. Водночас ідеться про Маркантонію, який поспішає на вечірню прогулянку сучасним автомобілем: «*a motor was humming impatiently*». Як бачимо, в обох випадках письменник звертається до ідеї звуку. Поведінка Маркантонію не відповідає традиціям «Кабали», бо юнак захоплюється сучасністю і стоїть на небезпечній стежці повної втрати моралі в стосунках з прекрасною половиною людства.

Отже, сюжетно-композиційний і стилістичний паралелізм актуалізує протиставлення піднесеного і низького, минулого та сучасності. З точки зору інтермедіального аналізу простежується перекодування дводольного базового ритму регтайму [1, с. 5–6]. Цікаво також і те, що розмова між міс Гріє та Маркантонію оформлена у вигляді реплік діалогу, на відміну від більшості діалогічних висловлювань у тексті роману. Діалог – фундаментальна ознака джазу. Діалогічність, трансформована в монологічному мовленні також відповідає поезиці літературного регтайму, художній зміст якого полягає в ідеї уніфікації суб'єктивного і множинного.

Врешті на останнє запитання міс Гріє «*Where are you going?*» юнак так і не дає відповіді, натомість «*the aroused motor drowned the lady's questions* [17, с. 62]». Звуки мотору поглинають людські слова. У зв'язку з цим, останнє запитання закоханої в музику аристократки набуває символічного змісту. Це запитання всієї епохи, яка «*договорює романтизм* [13, с. 10–24]». І письменнику, чий світогляд сформований на фундаменті класичної культури, відповідь бачиться доволі песимістичною: на зміну цінностям духовним приходить технічний прогрес, прагнення пізнати універсальні орієнтири буття поступається світогляду масової культури; вишуканість, шляхетність – неврозу та безпомічності.

Проте цей процес незворотної й водночас закономірний. Як слушно зауважує І.Мегела, «з віками пісня сфер перестала бути гармонійною, космос змінився хаосом, що приніс з собою «музику загибелі», яка зазвучала спочатку у Р.Вагнера і О.Шпенглера, а згодом у Г. Гессе, Т. Манна і Х.Х. Янна [10, с. 24]». В романі Кабала для Алікс де Есполі, молодій принцеси, можливість відвідати концерт давньогрецької музики пов'язана лише з бажанням бути відомою в світському товаристві й нарешті забути своє нерозділене кохання до Блера. Зануривши своїх героїв, Блера та Алікс де Есполі, в дискурс тогочасної музики, письменнику вдається розширити літературний текст, як сітку смислів.

Алікс запрошує Блера відвідати оперу, а саме переглянути балет І.Стравінського «Петрушка», бо «Саломея» Штрауса вже не популярна. Відомо, що мистецтво слова справило значний вплив на творчість Й.Штрауса. Багато симфонічних поем і фантазій композитора пов'язані з творами світової літератури («Макбет», «Дон Жуан», «Дон Кіхот»).

Як і Саломея з однойменної опери, Алікс егоїстична й розпещена донька аристократів. Подібно до того, як Саломея Штрауса закохана в Іоаканана, Алікс має почуття до Джеймса Блера. Однак останній, у свою чергу, ніби справжній пророк, не схильний до земного кохання.

З іншого боку, в образі Алікс також вгадуються характерні риси Балерини з балету І.Стравінського. Відповідно до сюжету, героїня лялькової вистави фокусника захоплюється Арапом і прагне підкорити його увагу. Тож образ Блера можна зіставити з образом Арапа, завдяки чому в романі з'являється мотив чорношкірої людини – символу джазової культури. Враховуючи неабияку освіченість Джеймса, цей мотив відлунує ідеологію Гарлемського ренесансу, коли на зміну образу негра як ляльки, грубого дикуну, приходить своєрідний ідеал самодостатнього афроамериканця-інтелектуала [14].

Водночас роль Семюела, як Петрушки, полягає в актуалізації культурно-етнічних цінностей. Адже відомо, що музика балету, якою водночас захоплюється і сама Алікс, заснована на фольклорних мотивах. Відповідно до сюжету, Арап убиває Петрушку. Отже письменник наголошує на хибній позиції тих же представників Гарлемського відродження сліпо наслідувати зразки європейської культури. Інтелект, освіта можуть становити певну загрозу для національної ідентичності. Саме тому, напевно в тексті роману відчитуються сліди естетики регтайму.

Повернувшись з прогулянки, Семюел та Маркантонію бачать, що товариство все ще слухає музику: «*As we entered the room all eyes were turned towards us and I knew that for the presents the Cabala had laid aside all activity and was brooding over one thing, the rescue of Donna Leda's son* [17, с. 64]». Класична музика, яка звучить у виконанні мадам Бернштейн, виконує роль своєрідної мови-ритуалу, яка, подібно Торі в іудаїзмі, об'єднує етнічну спільноту.

Щоправда Кабала не передбачає диференціювання за національною ознакою. У цьому також простежується натяк на культурно-суспільні цінності американської культури. Формуючи складну систему європейських кодів, у своєму романі письменник водночас презентує новий вимір їхнього функціонування, метафорично зображуючи світоглядну основу американської дійсності.

Семюел сприймає музику як можливість своєрідної подорожі часом і простором, як шлях пізнання глибин буття мистецтва й мистецького мислення. Проводячи час із Маркантоніо, головний герой змальовує звуки навколишнього світу: «From the formal terrace below the casino came the click of topiary shears; <...> The fountain before me gave forth its varied sounds: the whirl of its initial jet and the tinkle as it fell back into the first bowl <...> The monotony of light and the noise of water, of insects, and of doves in the farmhouses behind me, combined to recall those tremulous webs of sound that modern composers set shimmering above their orchestra [17, с. 71]». В цих словах не важко вгадати натяк на творчість К.Дебюссі, якого часто називають художником звуку.

Клод Дебюссі захоплювався поезією символістів і драматичною творчістю М.Метерлінка. Контекст символізму як поетичної течії в романі «Кабала» пов'язаний також і з образом дивакуватого пророка й водночас незвичайного композитора Сарепто Базиліса, який порівнює звуки музики з кольорами: «the note on which my thumb was reposing was an E, a violet E, an E of the quality of a lately-warmed amethyst...music powerless to express <...> [17, с. 111]». В словах Базиліса вгадуються творчі інтенції А. Рембо, який порівнює з кольорами звуки мови.

Як зазначають сучасники, література справляла на К. Дебюссі більший вплив, аніж твори композиторів [13, с. 25]. Тож, звернення письменника Т. Уайлдера до музики як дискурсу в романі «Кабала» можна вважати певною реплікою у відповідь на творчі поривання музикантів. У свою чергу, в естетиці цього діалогу-гри вгадуються і елементи джазової імпровізації.

Таким чином, роман Т. Уайлдера «Кабала» демонструє виразний літературно-музичний інтермедіальний характер. З одного боку, музика постає тут як елемент художнього світу. В цьому аспекті творчі поривання письменника ґрунтуються на традиціях європейських зразків музичного мистецтва.

Водночас музичний текст як система кодів демонструє зв'язок твору «Кабала» з джазовою естетикою, яка вимальовується в процесі читання-інтерпретації. Значну роль при цьому відіграють засоби інтертекстуальності і власне сам інтермедіальний підхід до конструювання художнього цілого. Для Уайлдера мистецтво – це безкінечний простір художньої думки, де не існує кордонів між, зокрема, музикою і літературою. Не зважаючи на тематичну відстороненість роману від проблем тогочасної Америки, «Кабала» насправді виступає виявом американської парадигми художньої літератури. Питання взаємодії мистецтв в творчості Т.Уайлдера потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Білоножко Л.В. Перекодування джазу як вияв інтермедіальності (на матеріалі романів Е. Л. Доктороу «Регтайм» і Т. Моррісон «Джаз») [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.01.05 / Л.В. Білоножко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 20 с.
2. Ботнер В.С. «Погранична ситуація» (К. Ясперс) у романі Т. Уайлдера “Heaven’s my destination” / В.С. Ботнер, Н.Б. Мантуло // Вісник Запорізького державного університету : збірник наукових статей / Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 1999. – С. 8-11. – (Філологічні науки і № 2).
3. Висоцька Н.О. Мова кінематографа у художній системі драматургії США: трансмедійні зв'язки [Електронний ресурс] / Н.О.Висоцька // Синтез мистецтв: In Memoriam професора С.М. Пригодія. – Електронні дані. – К., 2015. – Режим доступу: <http://philology.knu.ua/files/zbirka-syntezy-mystestv.pdf>
4. Денисова Т.Н. Экзистенциализм и современный американский роман : [монография] / Т. Н. Денисова ; АН УССР, Ин-т л-ры им. Т. Г. Шевченко. – К. : Наукова думка, 1985. – 246 с.
5. Жлуктенко Н. Ю. Синтез мистецтв у романі Томаса Гарді «Мер Кестербриджа» передмодерні імплікації / Н. Ю. Жлуктенко // Літературознавчі студії : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філол. – Київ, 2010. – Вип. 29. – С. 134–141.
6. Зверев А. Торнтон Уайлдер. Предисловие к роману Т.Уайлдера Каббала [Электронный ресурс] / А.Зверев // Новый мир – Электрон. данные. – 1995. – № 11, – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1995/11/uaylder.html
7. Любарець Н. О. Ритм художньої прози Вірджинії Вулф : автореф. дис.... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Н. О. Любарець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2008. – 19 с.
8. Маценка С. Інтермедіальна поетика роману, який прагне стати музикою (на матеріалі німецькомовної літератури) / С. Маценка // Питання літературознавства. – 2012. – Вип. 86. – С. 32–43.
9. Маценка С. Партитура роману : монографія / С. Маценка. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2014. – 528 с.
10. Мегела І. П. Інтермедіальна авторська стратегія Германа Гессе у романі «Степовий вовк» [Електронний ресурс] / І. П. Мегела. – Електрон. дані. – 2011. – Режим доступу: http://imegela.com.ua/view_article.php?id=87. – Назва з екрана.
11. Наливайко Д. С. Теорія літератури й компаративістика / Д. С. Наливайко – Київ : Києво-Могилянська акад., 2006. – 347 с.
12. Никулина А.А. Художественный мир романов Торнтон Уайлдера [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.03 / Никулина Алла Константиновна ; Уральский государственный педагогический университет – Екатеринбург, 2005. – 28 с.
13. Стригина Е.В. Музыка XX века: учебное пособие для студентов музыкальных училищ и вузов / Е.В. Стригина. – Бийск: Издательский дом «Бия», 2006. – 280 с.
14. Шимчишин М. Гарлемський ренесанс (історія, теорія, поетика та афро-американська самість) : монографія / М. Шимчишин. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 320 с.
15. Rojcewicz, S. The Cabala: Overview. [Electronic resource] / S. Rojcewicz // The Thornton Wilder Society – Electronic data. – access address: <http://www.twildersociety.org/works/the-cabala/>
16. Scher S. Notes Toward a Theory of Verbal Music / S. Scher // Essays on Literature and Music (1967–2004) / ed. by W. Bernhart, W. Wolf. – New York : Rodopi, 2004. – P. 23–37.
17. Wilder T. Cabala / T. Wilder – New York : Washington square Press, INC. – 1961. – 167 p.
18. Wolf W. The Musicalization of Fiction. A study in the Theory and History of Intermediality / W. Wolf. – Amsterdam ; Atlanta GA : Editions Rodopi, 1999. – 272 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: marina.bogachik@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-64-66

Богачик М. С. Комп'ютерна метафора як один з провідних механізмів семантичної деривації в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 64–66.

УДК: 811.111'373.612.2:004

Богачик Марина Сергіївна,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

КОМП'ЮТЕРНА МЕТАФОРА ЯК ОДИН З ПРОВІДНИХ МЕХАНІЗМІВ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті відображено сутність понять «метафора» та «комп'ютерна метафора». Комп'ютерна метафора розглядається як один з провідних механізмів деривації нової комп'ютерної лексики в сучасній англійській мові. Проаналізовано структурно-семантичний аспект, особливості функціонування комп'ютерної метафори. Узагальнено основні концептуальні групи комп'ютерної метафори. Висвітлено роль комп'ютерної метафори у сучасній англійській мові.

Ключові слова: комп'ютерна лексика, комп'ютерна метафора, семантична деривація, номінація, семантика.

Богачик Марина Сергеевна,

Ровенский государственный гуманитарный университет, г. Ровно

КОМПЬЮТЕРНАЯ МЕТАФОРА КАК ОДИН ИЗ ВЕДУЩИХ МЕХАНИЗМОВ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ДЕРИВАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье отражены суть понятий «метафора» и «компьютерная метафора». Компьютерная метафора рассматривается как один из ведущих механизмов деривации новой компьютерной лексики в современном английском языке. Проанализированы структурно-семантический аспект, особенности функционирования компьютерной метафоры. Обобщены основные концептуальные группы компьютерной метафоры. Освещена роль компьютерной метафоры в современном английском языке.

Ключевые слова: компьютерная лексика, компьютерная метафора, семантическая деривация, номинация, семантика.

Maryna Bohachyk,

Rivne State University of the Humanities, Rivne

COMPUTER METAPHOR AS ONE OF THE LEADING MECHANISMS OF SEMANTIC DERIVATION IN MODERN ENGLISH

The article depicts the meaning and the essence of the concepts «metaphor» and «computer science metaphor». The process of metaphorization is seen as transformation of the original word's meaning by rethinking according to similarity and analogy. Computer science metaphor is regarded as a linguistic and cognitive phenomenon and the main source of derivation of the new computer vocabulary in modern English. Widespread use of computer science metaphors is caused by the desire to understand the new concept by transferring figurative schemes from one conceptual sphere to another through the prism of existing experience. The question of genesis of computer science metaphor is presented. The computer science metaphor is shaped by analogies between intellectual, cognitive activity of a person and computer functions. Transformation of the initial value occurs mainly by external or functional similarity. The structural and semantic aspects are analyzed. Computer science metaphor as one of the leading mechanisms of semantic derivation has certain features: visibility, ability to create vivid associations, which ensures thorough assimilation of information, the ability to duplicate foreign language equivalents, facilitating perception. The peculiarities of functioning of a computer metaphor are considered in the article. The place of computer metaphor in modern English is determined. The article analyzes different «source spheres» (according to J. Lacoff – this concept denotes the commonly used vocabulary of a unit which, as a result of metaphorization, acquires a new specific meaning and becomes a «target sphere»). The article defines and analyzes the following conceptual groups («source spheres»): military profession, fauna, health care, roads, transport, tools, food, books, mythical, biblical characters, etc.

Key words: computer vocabulary, computer science metaphor, semantic derivation, nomination, semantics.

Постановка проблеми та її значення. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій спричинив активне зростання комп'ютерної лексики, оскільки нові комп'ютерні пристрої та програмне забезпечення потребують спеціальної номінації. Представниками комп'ютерної індустрії є переважно молоді люди, які використовують специфічно забарвлену лексику, що відрізняється грайливістю та жартівливістю. Для позначення технічних понять переважно використовуються прості, зрозумілі слова, а тому термінологічний апарат певною мірою має метафоричний характер. Природно, що джерелом поповнення комп'ютерної лексики є англійська мова, оскільки практично всі сучасні інформаційно-комунікаційні технології з'являються у США. Як результат – ці технології одержують словесне позначення англійською мовою. Існують різні способи номінації інформаційно-комунікаційних технологій, проте усі вони покликані або придумати нову назву, або розширити семантику вже існуючого слова для позначення нового явища.

Аналіз останніх досліджень. Когнітивна теорія метафори досліджувалася такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як М. Джонсон, Дж. Лакофф, Н. Арутюнова, О. Кубрякова, О. Потєбня, В. Сомов, В. Телія, Ч. Філлмор, Г. Склярєвська, Ю. Філіппович, М. Тернер, Ж. Фоконьє, З. Ковечеш. Аналіз метафори в інформаційному середовищі здійснювали А. Чудінов, Н. Арутюнова, А. Соколов, Ф. Анкерсміт, З. Резанова, Г. Сощенко, І. Шемет, Т. Чернігівська, І. Кобзар, О. Чирвоний, Ю. Філіппович, Р. Бірон. Метафору як термінотворчий феномен досліджували Н. Крюков, О. Зубкова, С. Мішланова, М. Озінгін. Проте динамічне зростання та збагачення комп'ютерної лексики новими метафорами потребує детальнішого вивчення.

Мета статті – дослідити комп'ютерну метафору як один з провідних механізмів семантичної деривації в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Потреба в номінації специфічних понять інформаційно-комунікаційних технологій та програмного забезпечення спонукає до появи нових термінів за подібністю, чи аналогією. Тому метафора виступає як провідний термінотворчий засіб. Комп'ютерна метафора сформувалась внаслідок аналогій між інтелектуальною, когнітивною діяльністю людини та функціями комп'ютера (наприклад, to cut, to sleep, to paste, to search, to close, to open, to awake, to be sick, to talk, to die, language, memory тощо).

Зокрема, Дж. Лакофф зазначає, що поява метафори-терміна є неминучістю, оскільки використання метафор покращує сприйняття абстрактних понять та складних ситуацій [8].

Н. Арутюнова також підкреслює, що метафора розглядається як ефективний засіб номінації, як вербалізований спосіб мислення та спосіб творення мовної картини світу [1].

І. Кобзар наголошує, що «... метафора не лише відображає наше мислення, а й формує його, надає можливість побачити один предмет чи ідею у світлі іншого, що дозволяє застосувати придбані знання та досвід для засвоєння нових... Метафора розглядається як фундаментальна когнітивна операція, яка забезпечує перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери до іншої, як механізм гносеологічний, що дозволяє сприймати нове знання за допомогою аналогії на підставі вже існуючого досвіду» [2, с. 95].

В. Юшак також зазначає, що метафора розглядається як «... когнітивне явище, когнітивний механізм, як ментальна операція, інструмент пізнання, засіб розумової діяльності» [5, с. 205].

Отже, сутність процесу метафоризації полягає у трансформації значення початкового слова шляхом переосмислення за подібністю та аналогією, у прагненні зрозуміти нове поняття шляхом перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери до іншої через призму вже існуючого досвіду.

Комп'ютерна метафора як механізм семантичної деривації має певні особливості: наочність, здатність викликати яскраві асоціації, що забезпечує ретельне засвоєння інформації, здатність дублювати іншомовні еквіваленти, полегшуючи сприйняття.

Перетворення початкового значення відбувається переважно за зовнішньою чи функціональною схожістю (наприклад, mouse – комп'ютерна мишка, folder – папка, комп'ютерна тека тощо).

Дж. Лакофф пропонує поняття «сфера-джерело» для позначення загальноживаної лексики одиниці якої внаслідок метафоризації набувають нового специфічного значення і переходять у так звану «сферу-мішень» [8].

О. Чирвоний розглядає такі «сфери-джерела» як світ тварин, рослин, природних об'єктів та військова справа, а також виокремлює такі концептуальні метафори як Інтернет – навколишній світ, Інтернет – поле бою, Інтернет – міфологічний світ, хакер – воїн, хакер – мисливець [6, с. 147].

О. Кримець класифікує «сфери-джерела» згідно 13 тематичних груп: 1) дії та процеси/опредмечені дії та процеси; 2) ознаки, якості людини, предметів; 3) предмети побуту; 4) знаряддя праці; 5) засоби пересування та їхні частини; 6) споруди, будівлі та їхні частини; 7) елементи одягу; 8) прикраси та аксесуари; 9) продукти харчування; 10) назви осіб; 11) частини тіла людей, тварин; 12) назви тварин, комах, риб, земноводних; 13) природні об'єкти, рослини [3, с. 24].

Розглянемо комп'ютерні метафори на прикладі найчисельніших концептуальних груп.

1. Військова справа:

War, Wardriving, War-texting, Infowar, Cyberwar, Netwar – хакерство чи інші віртуальні правопорушення.

To attack – спрба комп'ютерного злочину.

To mailbomb – розсилка великої кількості електронних листів на певну електронну адресу з метою перепоповнити та зрйнувати її.

Dead – той, що вийшов з ладу.

2. Тваринний світ:

Mouse – прилад комп'ютерна мишка (аналогія за формою).

Hamster – бездротова комп'ютерна мишка.

Worm – вірусна комп'ютерна програма, яка стрімко розповсюджується і спричиняє шкоду.

Spider – це програма, яка відвідує веб-сайти та читає їх сторінки з метою індексації веб-сторінки для пошукових сайтів.

Mockingbird – шкідлива програма, яка перехоплює пароль, що вводиться. Cuckoo egg – музичний файл, який містить пісню відмінну від заявленої у назві. Snail mail – традиційна пошта.

Bug – помилка в програмі.

3. Медицина:

Infected – інфікований, заражений.

Virus – вірусна комп'ютерна програма, яка стрімко розповсюджується і спричиняє шкоду.

Memory – оперативна пам'ять, призначена для запису, зберігання та читання інформації у процесі її обробки.

Quarantine – помістити до карантину.

Cure – вилікувати.

4. Дорога, транспорт:

Dirt road – погане зеднання з Інтернетом.

Traffic – це обсяг даних, що рухаються мережею в певний момент часу. Information highway – електронна мережа (Інтернет), що використовується для швидкої передачі звуку, відео та графіки в цифровій формі.

5. Інструменти, офісне приладдя та техніка:

Software tools – програмні засоби, інструменти.

Windows – узагальнююча назва операційних систем для ЕОМ, розроблених корпорацією Microsoft.

Desktop – робочий стіл на дисплеї.

Wallpaper – заставка на робочому столі комп'ютера.

Folder – комп'ютерна тека для зберігання даних.

Recycle bin – це каталог, де тимчасово зберігаються видалені файли.

File – папка, файл, інформаційний об'єкт, що містить дані або програми. Clipboard – буфер обміну, проміжне сховище даних, що призначається для переносу або копіювання між програмами або частинами однієї програми.

6. Їжа:

Menu – елемент інтерфейсу користувача, що дозволяє вибрати одну з декількох перерахованих опцій програми.

Mouse potato – людина, яка проводить весь свій час за комп'ютером.

Flame sandwich – негативний коментар щодо чогось, який знаходиться серед позитивних коментарів.

Spam – неконтрольована комерційна розсилка за допомогою електронної пошти.

Ham – замовна розсилка на електронну пошту.

Meatloaf – некомерційні розсилки, які часто асоціюються зі спамом.

Dog food – використання непрофесійних програм.

7. Книги:

Web page – документ або інформаційний ресурс Всесвітньої павутини, доступ до якого здійснюється за допомогою веб-браузера.

Bible – певна інструкція з тієї чи іншої мови програмування.

Icon – піктограма або ідеограма, яка відображається на екрані комп'ютера, щоб допомогти користувачеві орієнтуватися в комп'ютерній системі.

Flames – повідомлення від обурених користувачів Інтернету, які одержували величезну кількість спаму.

8. Міфічні, біблійні персонажі тощо:

Trojan horse – будь-яка шкідлива комп'ютерна програма, яка вводить користувачів в оману, приховуючи справжній намір. Ця метафора з'явилася за аналогією з дерев'яним конем, що став причиною падіння міста Трої згідно давньогрецької історії.

Troll farm – організація, члени якої публікують провокативні коментарі з метою розпалювання конфлікту.

Pegasus Mail – сервер електронної пошти (в давньогрецькій міфології Пегас – крилатий кінь).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, комп'ютерна метафора є одним з провідних механізмів семантичної деривації в сучасній англійській мові, оскільки специфіка сфери інформаційно-комунікаційних технологій потребує розуміння складних технічних понять шляхом перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери до іншої через призму вже існуючого досвіду. Комп'ютерна метафора ще потребує детальнішого вивчення, оскільки жоден словник не в змозі наздогнати темпи виникнення та розвитку цього мовного явища.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогрес, 1990. – С. 5–32.
2. Кобзар І.М. Метафора як базовий спосіб представлення інформації / І.М. Кобзар // Scientific Journal «ScienceRise» : Філософські науки. – 2014. – № 1 (1), С. 95–98.
3. Кринець О. Метафора й метонімія як чинники творення й розвитку української технічної термінології / О. Кринець // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 23–27.
4. Скибицька Н.В. Переносні значення слів як джерело виникнення нової комп'ютерної лексики у сучасній англійській мові / Н.В. Скибицька // Мовні і концептуальні картини світу : [наукове видання : збірник] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Б-ка ін-ту філології. – Київ, 2012. – Вип. 38. – С. 484–488.
5. Юшак В. Концептуальна метафора Software is Magical Creature/Thing в ономастичній групі софтонімів / В. Юшак // Актуальні питання іноземної філології: науковий журнал. – 2015. – № 2. – С. 204–209.
6. Чирвоний О.С. Метафоричні інновації в сучасному англомовному комп'ютерному лексиконі / О.С. Чирвоний // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2016. – № 22. – С. 145–147.
7. Colburn T. R., Shute G. M. Metaphor in Computer Science / T. R. Colburn, G. M. Shute // Journal of Applied Logic. – 2008. – № 6. – P. 526–533.
8. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 2003. – 276 p.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: borkovskaya@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-67-69

Борковська І. П. Термінологічна лексика як характерна особливість ділового мовлення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 67–69.

УДК: 81 '22:81 '42

Борковська Інна Пилипівна,

Національний технічний університет України «Київський Політехнічний інститут», Київ

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА ЯК ХАРАКТЕРНА ОСОБЛИВІСТЬ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

У статті проводиться аналіз термінологічної лексики ділових документів. Було доведено існування полісемантичності термінів та зазначено що терміни-синоніми переважають у текстах ділових документів над термінами-дублетами. На основі вивчення матеріалів дослідження було встановлено існування граматичної омонімії. Було запропоновано тематичний розподіл термінів у текстах ділових документів. Виділені й описані однокомпонентні та багатокомпонентні терміни. Особливу увагу приділено найбільш поширеним моделям двокомпонентних термінів. Акцентовано також увагу на способах утворення термінів, таких як: синтактичний, семантичний і морфологічний. Були продемонстровані дериваційні процеси термінів морфологічного способу. Відзначені певні переваги семантичного способу утворення термінів.

Ключові слова: терміни-синоніми, багатокомпонентні терміни, омонімія, дериваційні процеси, тематичний розподіл.

Борковская Инна Филипповна,

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ТЕРМІНОЛОГІЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА КАК ХАРАКТЕРНАЯ ОСОБЕННОСТЬ ДЕЛОВОГО ОБЩЕНИЯ

В статье проводится анализ терминологической лексики деловых документов. Было доказано существование полисемантичности терминов и указано что термины-синонимы преобладают над терминами-дублетами в текстах деловых документов. Было предложено тематическое распределение терминов в текстах деловых документов. Представлена классификация терминов, выделены и описаны однокомпонентные и многокомпонентные термины. Особое внимание уделено наиболее распространенным моделям двухкомпонентных терминов. Содержание исследования данной работы составляет также анализ способов образования терминов, таких как: синтаксический, семантический и морфологический. Обосновано мнение о том, что именно синтаксический способ преобладает над всеми остальными. Были продемонстрированы деривационные процессы терминов морфологического способа.

Ключевые слова: термины-синонимы, многокомпонентные термины, омонимия, деривационные процессы, тематическое распределение.

Inna Borkovska,

National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"

TERMINOLOGICAL VOCABULARY AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF BUSINESS COMMUNICATION

The article analyzes the terminological vocabulary of business documents. It was proved the existence of polysemantic terms and indicated that the terms-synonyms prevail over the doublet terms in the texts of business documents. Basing on the study of the terms it was established the existence of grammatical homonymy. The thematic distribution of terms in the texts of business documents was proposed. The peculiarity of business documents is determined by such lexical groups: the name of the organization, the name of officials, the title of the parts of the document, the terms of the contract, the cost of services, conditions and modes of transportation and so on.

Single-component and multicomponent terms are singled out and described. Particular attention is paid to the most common models of two-component terms. The content of the study of this work includes analysis of the ways of forming terms, such as: syntactic, semantic and morphological. Derivation processes of the terms of the morphological method were demonstrated. The article establishes that the suffix method prevails over the prefix. Analysis of the morphological structure of single-component terms in business documents showed that nouns predominate in the business terminology. Certain advantages of the semantic way of term formation are noted, despite the inability to provide them all the names in the business sphere.

Key words: terms-synonyms, multicomponent terms, homonymy, derivative processes, thematic distribution.

Термінологія в наш час стала важливим і необхідним складником лексики мовної системи. Точність, яка є одна із основних властивостей ділового тексту, можна досягти за допомогою тих лексичних засобів, які мають однозначність. Термінологічна лексика є маркованим пластом а тому характерною особливістю лексики ділового мовлення є насиченість термінів. Більше того, ми визнаємо, що термінологічна лексика є ядром ділових листів, адже терміни вважаються високоспеціалізованими виразами. Назва термінів інколи робить висловлювання незрозумілим для пересічних людей, але для спеціаліста це шифр для швидкого отримання інформації.

Науковці надають великого значення вивченню термінів а саме їх утворенню, семантики, структури, перекладу тощо. За останні роки з'явилися сотні праць присвячених термінологічній системі в різних сферах.

Основною метою теоретичного дослідження є різноаспектний аналіз термінології ділового мовлення. Для досягнення зазначеної мети слід вирішити ряд завдань:

- визначити основні способи термінотворення у сфері ділового мовлення;
- вивчити питання синонімії даної сфери;
- дати тематичний розподіл термінів у текстах ділових документів.

Слід наголосити, що існує багато розбіжностей щодо визначення терміну, його функцій і типів. В нашій роботі ми розуміємо термін як слова або словосполучення спеціальної сфери використання, яке є найменуванням спеціального поняття і потребує дефініції [1, с. 15].

Терміни здатні максимально точно передати інформацію а також дозволяють надати діловим документам юридичної сили. Функція терміна – однозначно виразити поняття, замінити складні описові конструкції, актуалізувати важливу властивість ділового документу – стислість. Напевно, завдяки великій кількості термінів, можна говорити про відсутність полісемії і синонімії у ділових текстах.

Хотілося б разом з тим підкреслити, що існує ряд термінів, які мають тенденцію бути полісемантичними. Полісемантичність термінів ділових документів можна довести за допомогою даних прикладів: такі терміни мають по 2 значення: *engagement*: 1) справа, заняття, 2) зобов'язання; *receiver*: 1) отримувач вантажу або товару, 2) офіційна особа, призначена для ліквідації компанії; *confirm*: 1) підтверджувати, 2) стверджувати; *investment*: 1) капіталовкладення, 2) капітальні витрати. По три значення мають наступні терміни: *principle*: 1) голова, 2) довіритель, 3) основна сума, капітал; *market*: 1) ринок, 2) біржа, 3) торгівля. Термін *fund* має взагалі чотири значення: 1) запас, резерв, фонд, 2) грошові засоби, 3) державні цінні папери, 4) інвестиційна організація [2, с. 131].

Розглядаючи синонімію термінів, слід пам'ятати, що таке явище кваліфікується як негативне, а тому у діловій сфері розмежовуються терміни-дублети (еквіваленти за значенням) і терміни-синоніми (близькі за значенням, але не тотожні). Терміни-синоніми, звичайно, переважають у текстах ділових документів. Представлені слова часто можна зустріти у діловій сфері: *confirm: confirm-support-bear; witness-substantiate-validate-evidence-corroborate-testify*; *principle-ethics-ideal-standards-morals-morality* і *одине його значення: principle-rule-law-tenet; fund-budget-account-savings-reserve-pocket-purse-stash; principle-ethics-ideal-standards-morals-morality* і *одине його значення: principle-rule-law-tenet; fund-budget-account-savings-reserve-pocket-purse-stash; investment-grant-funding-subsidy-backing-sponsorship-endowme; market-audience-public-clientele* [2, с. 131].

Вважається, що полісемія та синонімія являється закономірним явищем, і, навпаки, омонімія може завадити успішній комунікації. Інколи можуть виникати проблеми щодо розуміння інформації через наявність таких лексичних елементів (в першу чергу термінів), які є тотожні за формою, але відмінні за значенням [4, с. 54].

Аналізуючи термінологічну систему ділових документів нами була помічена лише граматична омонімія (різні частини мови, які пов'язані за значенням спільним походженням та звуковою тотожністю), яка не викликала особливих труднощів під час декодування змісту тексту: *to account – the account; to affiliate – the affiliate; to award – the award; to balance – the balance; to bank – bank; to budget – budget; to loan – loan*.

Системний характер термінології будь-якої сфери можна визначити у розподілені слів по тематиці лексичних груп. Ми пропонуємо такий тематичний розподіл термінів у текстах ділових документів:

- назва організацій, фірм (*Shipping Europe GmbH, Transocean Express LTD, LLC “Terminal”*);
- назва посадових осіб, які представляють організацію (*Export Sales Director, Director*);
- назва частин документу (для договорів) (*subject of the contract, responsibilities of the company, responsibilities of the holding company on behalf of the client, payment order for the company's services, force-majeure circumstances*);
- умови контракту (*calculation and handling, obligations of parties*);
- вартість послуг (*Cost calculation, the total amount, Invoices for the services, the Enterprise makes payment, respective sum onto the Company's bank account.*);
- умови та види транспортування (*commodity flows, container*);
- валідність договору (*valid, inclusively, prolong, written notification, termination*);
- форс-мажорні обставини (*a sequence of force majeure circumstances, to bear responsibility*);
- страхування (*Negotiating on behalf of the Client, insurance issues*);
- назви документів і їх частин (*consultancy agreement, amendment agreement*).

Деякі науковці (О.Зеленська, І.С.Квитко, О.Е.Пчелінцева) виділяють такі групи термінів: прості, складні, словосполучення і аббревіатури [3, с. 224]. Для зручності назовемо прості терміни однокомпонентними, а складні терміни і словосполучення – багатокомпонентними. Уводячи цей поділ, ми хочемо зазначити, що більшість термінів – багатокомпонентні. Серед багатокомпонентних термінів найбільш поширені – двохкомпонентні з наступними моделями: іменник + іменник (*requisite power, profit tax, public opinion*), прикметник + іменник (*original agreement, respective terms, various insurance*), герундій + іменник (*binding obligation, marketing analysis*), дієслово + іменник (*perform obligations, to deliver the goods, the parties agree, entered into an agreement*), терміни із прийменником of (*acceptance of goods, performance of agreement, taxation of profit*). До багатокомпонентних відносяться такі складні іменники, які складаються із двох іменників і є переважно назвами посад чи установ: *Euroterminal, Blacksea Logistics, Director-General, tax-payer* та ін.

Аналізуючи термінологічну систему текстів ділових документів, слід звернутися і до способів утворення термінів, таких як: синтаксичний, семантичний і морфологічний і як відмічають науковці, більшість сучасних англійських термінів утворені синтаксичним способом, тобто за допомогою використання словосполук з метою називання певного поняття [6, с. 60]. Особливо багато такого типу термінів серед юридичної, транспортної, страхової термінології, які завдяки своїй розповсюдженості часто переходять у загальноповсякденну лексику: *the commissioning party, legal advice, insurance issues* і т.д.

Ми виявили і морфологічний спосіб, причому аналіз морфологічної структури однокомпонентних термінів у ділових документах показав, що у складі ділової термінології переважають іменники. Дерииваційні процеси цих термінів представлені суфіксами *-ing, ty, tion, ment, or, tion: agreement, reconstruction, operation, acknowledging, contractor, documentation, submission*.

Префіксальний спосіб не такий поширений як суфіксальний. Найбільше прикладів було знайдено з префіксом *-dis*, що означає обернене значення того слова, до якого він приєднується: *disagreement, disclosure*.

Була помічена значна кількість юридичних термінів, що можна пояснити тим, що вирішення різних проблем йде юридичним шляхом: *under the law, legal advice, current law, competent authority, by the law of any jurisdiction*; транспорт-

на термінологія, яка застосовується в тексті з описом транспортування товару: *transport infrastructure, commodity flows, logistics*; страхова термінологія для частин тексту, де описується умови страхування: *tax-payer, profit tax, taxation of profit of enterprises*.

Становить інтерес і семантичний спосіб утворення термінів, незважаючи на нездатність їх забезпечити всі найменування в діловій сфері. Такий спосіб відіграє певну роль у творенні термінів, оскільки має свої переваги щодо інших способів, адже такі слова короткі і легко запам'ятовуються [5, с. 38]: *marketing, insurance, payment, liability*.

Отже, термінологічна лексика – важливий і невід'ємний пласт будь-якої діяльності людини і являється найбільш динамічним і рухомих а тому вимагає подальшого вивчення.

Література:

1. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания/ В. П. Даниленко. – Москва : Наука, 1977. – 118 с.
2. Жданова И. Ф. Англо-русский экономический словарь = English-Russian economic dictionary: ок. 60 000 терминов и терминологических словосочетаний/ И. Ф. Жданова, Э. Л. Вартумян. – 3-е изд. – Москва: Русский язык, 2001. – 874 с.
3. Зеленська О. Лінгвістичні особливості мови юридичного тексту// Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Вди-во НУ «Львівська політехніка», 2006. – №559. – с. 222-226
4. Карaban В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Навчальне видання, Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі/ В.І. Карaban/–Вінниця: Нова книга, 2001.– 302 с.
5. Марченко В. С. Основні способи термінотворення/ В. Марченко// Культура слова. – 1980. – Вип. 18. – С. 36–40.
6. Судовцев В. А. Научно-техническая информация и перевод : учеб. пособ. для студентов технических вузов/ В. А. Судовцев – М.: Высшая школа, 1989. – 232 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: svbor@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-70-72

Борщевський С. В. Кавказькі паралелі германської лексики невідомого походження. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 70–72.

УДК: 81' 373.6

Борщевський Сергій Вікторович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

КАВКАЗЬКІ ПАРАЛЕЛІ ГЕРМАНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ НЕВІДОМОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті висвітлено результати дослідження лексики невідомого походження сучасних германських (англійської та німецької) мов. Припускається належність виявлених лексичних одиниць до гетерогенних доіндоєвропейських субстратів. Автором запропоновано оригінальні етимології на базі виявлених германсько-кавказьких паралелей, а також постульовано участь кавказького компонента в етногенезі германців та диференціації германських мов.

Ключові слова: лексика невідомого походження, доіндоєвропейський субстрат, гетерогенність, германські мови, кавказький компонент.

Борщевский Сергей Викторович,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

КАВКАЗСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ГЕРМАНСКОЙ ЛЕКСИКИ НЕИЗВЕСТНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

В статье отражены результаты исследования лексики неизвестного происхождения современных германских (английского и немецкого) языков. Предполагается принадлежность выявленных лексических единиц к гетерогенным доиндоевропейским субстратам. Автором предложены оригинальные этимологии на базе выявленных германо-кавказских параллелей, а также постулировано участие кавказского компонента в этногенезе германцев и дифференциации германских языков.

Ключевые слова: лексика неизвестного происхождения, доиндоевропейский субстрат, гетерогенность, германские языки, кавказский компонент.

Serhii Borshchevskyi,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CAUCASIAN PARALLELS OF THE GERMANIC VOCABULARY OF UNKNOWN ORIGIN

In the article the results of research into vocabulary of unknown origin of the modern Germanic (English and German) languages are reflected. As a thorough analysis of etymological dictionaries of modern and classical European languages shows, they contain a significant vocabulary layer that has no satisfactory Indo-European etymology. Today, scientists have at their disposal considerable linguistic proof supported by the evidence of related disciplines such as craniological anthropology and genetics which is an argument in favour of the former spread of non-Indo-European ethnic groups in prehistoric Europe – the native speakers of Basque, Finno-Ugric, and Caucasian languages that have survived in peripheral regions of the continent. It is presupposed that the vocabulary specified was inherited from prehistoric idioms of ancient Europe and therefore belongs to heterogeneous pre-Indo-European substrata whose characteristic features at the lexical-semantic level are the attribution of words of unknown origin to thematic groups of vocabulary, which is marked by a significant degree of autochthony (names of plants and animals, terms of kinship, etc). Original etymologies on the basis of revealed Germanic-Caucasian parallels are suggested. The analyzed lexical material allows us to state the former spread of autochthonous Iberian-Caucasian languages on the territory of the ancient settlement of the Germanic tribes (including the British Isles). Thus, the participation of the Caucasian component in ethnogeny of Germans and differentiation of the Germanic languages is postulated.

Key words: vocabulary of unknown origin, pre-Indo-European substratum, heterogeneity, Germanic languages, Caucasian component.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Як показує ґрунтовний аналіз етимологічних словників сучасних і класичних європейських мов, вони містять досить потужний шар лексики, яка не має задовільної індоєвропейської етимології. У більшості випадків для таких лексем авторитетні лінгвісти припускають остаточно не з'ясоване доіндоєвропейське походження з давніх неіндоєвропейських мов середземноморського басейну, а також Північної та Західної Європи, що є аргументом на користь тези про виникнення індоєвропейських мов унаслідок накладання індоєвропейської прамови або її діалектів на неоднакові доіндоєвропейські субстрати (мови-підоснови) [7, с. 6; 8, с. 53, 62], що потребує ретельного і всебічного вивчення шляхом синтезу лінгвістики з історією, археологією та іншими суміжними науками [10, с. 4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні наука має у своєму розпорядженні значну кількість свідчень суміжних із лінгвістикою дисциплін, які є аргументом на користь колишнього поширення в передісторичній Європі неіндоєвропейських етносів – носіїв мов (баскська, фіно-угорські, кавказькі), що збереглися у периферійних районах континенту. Ідеться передусім про новітні дослідження в галузі краніологічної антропології та генетики, якими встановлено належність кельтів Британських островів до фінонордичного антропологічного типу, а також знайдено прямі докази генетичної близькості басків, сардів, кельтомовних народів Британії та етносів Кавказу [9, с. 56–58, 89]. Деякі авторитетні українські дослідники відзначають кореляцію лексичних даних зі слідами субстратних фонетичних впливів фінських мов у слов'янських, балтійських, германських і навіть романських мовах [там само, с. 78], що, як відомо, утворилися на базі народної латини.

Починаючи з 80-х рр. ХХ ст. вчені дедалі впевненіше заявляють про потужний кавказький (особливо картвельський) компонент баскської мови, яка є єдиним живим продовженням мовного світу доіндоєвропейської Західної Європи [6, с. 70]. Так, видатний індоєвропейець В. І. Абаєв, схилившись до прийняття гіпотези про спорідненість баскської мови з кавказьки-

ми, пише про повернення до теорії про безперервний лінгвістичний континуум, що простягався від Піренеїв до Кавказу і послужив субстратом для індоєвропейських мов середземноморського басейну [1, с. 10].

Пропонована нижче інформація є спробою автора даної статті продовжити обраний у попередніх публікаціях (див., зокрема [2]) напрямком дослідження й звернути увагу етимологів на яскраві кавказькі паралелі лексем невідомого або сумнівного походження англійської та німецької мов – мов народів, історія яких тісно пов'язана з доісторією Європейського континенту, а отже, становить для етимолога неабиякий інтерес з погляду доіндоєвропейського субстрату в контексті багатогранної проблеми наступності культур, що допоможе глибше зазирнути в сиву давнину й краще зрозуміти витоки сучасної цивілізації.

Метою статті є часткова генетична ідентифікація гіпотетично доіндоєвропейських субстратних елементів у лексично-му складі сучасних англійської та німецької мов (переважно з опорою на спільногерманські реконструкції).

Завдання статті:

1) виявити слова невідомого походження за лексикографічними джерелами (в цій публікації висвітлення результатів продовжено за «Оксфордським етимологічним словником англійської мови» за редакцією Ч. Т. Онїонза [14], а також за «Етимологічним словником німецької мови» Ф. Клюге [13]);

2) здійснити розподіл виявлених лексем за тематичними групами;

3) знайти паралелі до тих англійських та німецьких слів, що за межами германських мов не мають надійних індоєвропейських відповідників, у мовах інших сімей (передусім у кавказьких мовах, які більшістю сучасних дослідників пов'язуються з генетично ізольованою баскською мовою), а також науково обґрунтувати можливість таких зближень у контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Наукові результати. Аналіз «Оксфордського етимологічного словника англійської мови» за редакцією Ч. Т. Онїонза [14] на предмет виявлення лексики нез'ясованої етимології дозволив констатувати наявність майже 600 слів без чітких індоєвропейських відповідників за межами германських мов.

З другого боку, за реєстром «Етимологічного словника німецької мови» Ф. Клюге [13] нами виявлено понад 500 лексичних одиниць нез'ясованого походження, причому майже 240 з них не мають надійних індоєвропейських відповідників за межами германських мов. Вилучивши з цього числа безперечні звуко-символічні утворення та жаргонізми, отримаємо близько 200 лексем, які умовно можна поділити на 10 основних тематичних груп, з яких найбільш репрезентативними є перші чотири (в дужках указано кількість слів):

1) рослинний світ (16): *Beere* «ягода», *Traube* «виноград»;

2) тваринний світ (21): *Aal* «вугор», *Dachs* «борсук»;

3) навколишнє середовище, предмети і явища природи (22):

Esch «поле, нива», *Kees* «льодовик», *Regen* «дощ», *See* «море»;

4) суспільне життя, побут (48): *Boot* «човен», *Ruß* «сажа; кіптява; попіл».

Детальніший аналіз реєстрів обох вищезгаданих словників та повний розподіл за тематичними групами див. у наших попередніх публікаціях [3, с. 68–70; 4, с. 78–82, 89–90].

Як і у випадку з [14], представлена лексика відзначається значним ступенем автохтонності (особливо це стосується перших трьох тематичних груп). Заслугою авторів [13] є чітко розроблена процедура синхронізації праформ: для 85 лексичних одиниць (що складають понад 40 % з 200-слівного списку) реконструйовано спільногерманські, пражіногерманські або донімецькі праформи, що значно полегшує розгляд такої лексики в контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Низка виявлених нами англійських та німецьких слів невідомого походження знаходить досить надійні паралелі в основній лексиці іберійсько-кавказьких мов як південної (картвельської), так і інших (абхазько-адигейської та нахсько-дагестанської) груп. Усі прамовні реконструкції кавказької частини зіставлень подаємо за [12].

1) Англ. *dill* (бот.) «кріп» – грузин. *dol* – «озимина», мегрел. *ndolo* «трава, зелень; рослини» (< пракартвел. **dol*). Майже бездоганим із фонетичного й цікавим із семантичного погляду є праалтай. **dilu* «сік, смола» з численними рефlekсами в тюркських, монгольських та тунгусо-маньчжурських мовах [12]. Відомо, що кріп поширений у Східному Середземномор'ї, а один із трьох видів кропу – кріп запашний – використовується як ароматична приправа для страв, адже містить, зокрема, ефірну й жирну олії [11, т. 2, с. 198]. Ця характерна ознака могла бути покладена в основу первинної номінації кропу.

Вищенаведене зближення вважаємо одним із найбільш надійних, оскільки воно є фактично цілнлексемним і не викликає заперечень формально-семантичного плану. Очевидно, культура вирощування кропу поширювалася з доіндоєвропейського Східного Середземномор'я в райони Західної Європи, тобто на території пізнішого розселення протогерманських племен.

2) Англ. *heather* (давньоангл. **hæddre*) «(бот.) верес» – мегрел. *od*, сван. *ad-ra*, *had-ra* зі значеннями «1) паслін; 2) азалія (гірська)» (< пракартвел. **(h)ad*). Можливо, сюди ж дагестанське (ахвахське) *ʕidira* «молода трава».

Пропоноване зіставлення не викликає заперечень семантичного порядку: розвиток значення міг відбуватися шляхом звуження семантики за схемою «трава > молода (соковита) трава > назва конкретної молодой трав'янистої рослини або куща (верес, паслін тощо)». Труднощі формально-фонетичного характеру усуваються за умови припущення розвитку протетичного [h] в англійській лексемі при успадкуванні кавказького прототипу, особливо з огляду на варіативність пракартвельської реконструкції. Крім того, англ. *heather* «верес» належить до базового споконвічного словника невідомого походження, що виключає можливість пізнього культурного запозичення та є додатковим аргументом на користь колишнього поширення автохтонного кавказького компонента на територіях, які зазнали експансії протогерманських племен.

3) Англ. *lark* «жайворонок» – пражінокавказьк. **la(r)qʷa* з численними рефlekсами по різних абхазько-адигейських мовах зі значеннями «1) гайворон, крук; 2) грак; 3) голуб», які вказують на те, що пражінокавказький прототип слугував номінацією великого або середнього за розмірами птаха.

4) Нім. *Laum* «(діал., заст.) волога; пара, випаровування» – пракартвел. **lumb* «вологий, мокрий», праалтай. **l̥emo* «сирій, свіжий» (< палеоевраз. **l̥mV*). При успадкуванні кавказького прототипу, очевидно, мало місце поширене явище асиміляції губних приголосних за місцем і способом творення (пор. нім. *dumm* < прагерм. **dumba* «тупий, дурний»).

5) Нім. *Mage* (прагерм. **mæga-*) «родич» – прапівнічнокавказ. **zāmV/*māzV* «родич» із рефlekсами по різних північно-кавказьких мовах [12]. Пропоноване зіставлення є семантично бездоганим й цікавим у фонетичному плані. У випадку з північнокавказьким прототипом, очевидно, маємо справу з метатезою приголосних [m] ↔ [z]. Наявність реконструйованої прагерманської форми засвідчує архаїчність німецької лексики.

6) Нім. *Miere* «(бот.) зірочник» – прапівнічнокавказ. **mīhwVrV* «різновид западної трави»; фонетично найближчими до німецької лексики є прададгін. **mura* «сіно», пралезгін. **mīhur(aj)* «1) м'ята; 2) барбарис».

7) Нім. *Molch* «саламандра» – пралезгін. **mulaqlʰ* «1) черв'як; 2) змія». З другого боку, можливий зв'язок з етимологічним гніздом, об'єднаним навколо пралезгін. **mV[l]qIV* й пранах. **mʰēlqu* «ящірка»; сюди ж чечен. *mōlqa* «те саме». Докладніше про типологічні паралелі семантичного розвитку в назвах земноводних, павукоподібних та плазунів див. [5, с. 207].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, вищенаведені мовні факти, які мають надійну позамовну опору у вигляді новітніх системних даних суміжних із лінгвістикою дисциплін свідчать про наявність як у спільногерманській мові, так і в сучасних мовах германської гілки слідів давніх неіндоєвропейських субстратів, характерними особливостями яких на лексико-семантичному рівні є належність слів невідомого походження до тематичних груп лексики, яка відзначається значним ступенем автохтонності. Проаналізований лексичний матеріал дозволяє говорити про колишнє поширення автохтонних іберійсько-кавказьких мов на території давнього розселення германських племен (уключаючи Британські острови). Маємо підстави стверджувати про *участь кавказького компонента в лінгво- та етногенезі прагерманців*, що, однак, не виключає *гетерогенності доіндоєвропейських субстратів спільногерманської мови* й потребує дальшого наукового обґрунтування.

Література:

1. Абаев В. И. Как можно улучшить этимологические словари / В. И. Абаев // Этимология 1984. – М.: Наука, 1986. – С. 7–27.
2. Борщевський С. Баскські паралелі германської лексики невідомого походження / Сергій Борщевський // Мова та історія : 36. наук. праць. – К., Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 128. – С. 46–54.
3. Борщевський С. В. Доіндоєвропейські субстрати слов'янських та германських мов у світлі новітніх наукових досліджень / С. В. Борщевський // Мовознавство. – 2008. – № 6. – С. 65–70.
4. Борщевський С. В. Словник апеллятивної лексики невідомого походження (на матеріалі праслов'янської, польської, англійської, німецької та латинської мов) / Сергій Вікторович Борщевський. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 132 с.
5. Борщевський С. Слов'янська, германська та романська лексика невідомого походження в контексті контактологічної історії мов європейського ареалу : Монографія / Сергій Борщевський. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 312 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Мосенкіс Ю. Л. Проблема реконструкції мови трипільської культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова», 10.02.15 «Загальне мовознавство». – К., 2002. – 24 с.
8. Порциг В. Членение индоевропейской языковой области / Вальтер Порциг ; [пер. с нем. Л. Брауде и В. Павлов]. – М.: Прогресс, 1964. – 332 с.
9. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців. – К.: Акваілон-Плюс, 2006. – 416 с.
10. Ткаченко О. Б. Очерки теории языкового субстрата / Орест Борисович Ткаченко. – К.: Наукова думка, 1989. – 208 с.
11. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в 3-х т. / [ред. кол. : А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін.]. – 2-е вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986–1987. – Т. 1–3.
12. Этимологическая база данных научной школы С. А. Старостина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?flags=wygnnnl>
13. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / Friedrich Kluge. Unter Mithilfe von Max Bürgisser u. Bernd Gregor völlig neu bearb. von Elmar Seebold. – 22. Aufl. – Berlin; N. Y. : de Gruyter, 1989. – 822 S.
14. The Oxford Dictionary of English Etymology / Ed. by C. T. Onions. – Oxford; N.Y., 1966. – 1026 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: phoneticsdepartmentonu@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-73-76

Бубнов Д. В. Является ли темп и сегментация речи ирландцев дифференциальным просодическим маркером? *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 73–76.

УДК: 811.111'342.42 (048)

Бубнов Денис Валерьевич,

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, г. Одесса

ЯВЛЯЕТСЯ ЛИ ТЕМП И СЕГМЕНТАЦИЯ РЕЧИ ИРЛАНДЦЕВ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫМ ПРОСОДИЧЕСКОМ МАРКЕРОМ?

Данная статья посвящена исследованию сегментации и темпоральных особенностей речи носителей ирландского английского. Проведенное исследование базируется на анализе соотношения синтагм различной длительности, а также скорости произнесения с учетом гендерной и возрастной принадлежности ирландцев.

Ключевые слова: ирландский английский, сегментация речи, темпоральные особенности, скорость произнесения, гендерная принадлежность.

Бубнов Денис Валерійович,

Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова, м. Одеса

ЧИ Є ТЕМП ТА СЕГМЕНТАЦІЯ МОВЛЕННЯ ІРЛАНДЦІВ ДИФЕРЕНЦІЙНИМИ ПРОСОДИЧНИМИ МАРКЕРАМИ?

Статтю присвячено дослідженню сегментації і темпоральних особливостей мовлення носіїв ірландської англійської. Проведене дослідження базується на аналізі співвідношення синтагм різної тривалості, а також швидкості вимовляння з урахуванням гендерної та вікової належності ірландців.

Ключові слова: ірландська англійська, сегментація мовлення, темпоральні особливості, швидкість вимовляння, гендерна належність.

Denys Bubnov,

Odesa I. I. Mechnikov National University (Odesa National University)

ARE TEMPO AND SEGMENTATION OF IRISH SPEECH DIFFERENTIAL PROSODIC MARKERS?

This article is devoted to the investigation of segmentation and temporal features of the speech of native Irish English speakers. Irish English is a combination of features borrowed from English, Celtic and Scottish. The situation of bilingualism, which developed historically and influenced the development of Irish English, is explained both by the historical factors and the economic development. It should also be noted that nowadays Irish language is socially in demand and remains a symbol of the revival of Irish culture and national identity. The conducted perceptive analysis allowed revealing certain temporal means that serve as gender and age differentiating markers. Thus, the distinctive features of Irish speech are syntagmatic division with the predominance of short and medium syntagmata in the speech of the age groups «20-25 years», «25-35 years», less fractional division in the speech of the informants older than 35 years, as well as faster speech rate of the female speakers compared to the male ones.

Key words: Irish English, speech segmentation, temporal features, speech rate, gender.

В результате исторически обусловленного взаимодействия двух языков – ирландского и английского – на территории Республики Ирландия появился ирландский вариант английского языка, отражающий ирландское воздействие на всех лингвистических уровнях, в частности – на просодическом.

Разновидность английского языка Ирландии ранее не рассматривалась как национальный вариант английского языка. Зарубежные ученые отмечают расхождение между ирландским английским и британским вариантом английского языка (А. Д. Швейцер [6; 7], Т. И. Шевченко [8], Ч. Ф. Хокет [11]). В области языкознания не существует комплексного исследования просодических особенностей ирландского английского, осуществляемого на материале устной спонтанной речи.

В связи с этим исследование ирландского варианта английского языка предполагает выявление общих и специфических дифференциальных признаков.

Ситуация двуязычия, которая сложилась исторически и повлияла на развитие ирландского варианта, объясняется как факторами исторического характера, так и экономическим развитием.

Английский язык является основным языком общения в городах большинства ирландских графств и занимает господствующее положение. Ирландский язык сохранился лишь в быту, преимущественно в сельской местности.

Юридический статус ирландского языка не отражает его фактического положения, несмотря на тот факт, что с 1937 года Ирландия провозглашена республикой, а ирландскому языку был присвоен статус первого официального языка. Согласно переписи населения 2002 года число говорящих на ирландском языке составляет всего 27 %.

В ситуации двуязычия один язык доминирует над другим. Этим языком является английский, в то время как ирландский продолжает выполнять функцию повседневного языка в сельской местности.

Изучение социолингвистической ситуации в ирландском обществе, а также исторически сложившееся двуязычие, позволяют говорить о взаимодействии двух языков.

Необходимо также отметить, что в настоящее время ирландский язык является социально востребованным и остается символом возрождения ирландской культуры и национального самосознания.

В данном исследовании предпринимается попытка доказать, что английский язык, на котором говорят ирландцы, отличается от британского варианта английского языка.

Целью данной работы является определение характера сегментации и темпа в спонтанной речи ирландцев, носителей ирландского варианта английского языка, и выявление общих и специфических черт сходства и различия с британским вариантом английского языка.

В **задачи** исследования входит: 1) изучение языковой ситуации в Ирландии; 2) определение темпа речи и паузации в речи ирландцев; 3) выявление особенностей сегментации речевого потока; 4) характеристика общих и специфических дифференциальных просодических параметров в речи исследуемых носителей ирландского варианта английского языка.

Материалом для данного исследования послужили записи квазиспонтанной речи 8 носителей ирландского варианта английского языка, проживающих на территории Республики Ирландии. Источником экспериментального материала явились записи с сайта International Dialects of English Archive. Общее время звучания аудиоматериала составило 2 часа 32 минуты.

Просодические параметры составляют целостную систему, в реальной речи они взаимосвязаны и взаимообусловлены. Изменение одного элемента приводит к изменению других. Темп является одним из модификаторов, так как он подвергается изменениям в различных коммуникативных ситуациях и играет существенную роль в передаче логической и эмоциональной информации [4].

Как компонент просодии темп может рассматриваться в качестве реализации особенностей речи определенного коммуниканта и как элемент вариативности реализаций авторской задумки в звучащей речи.

Темп речи во многом зависит от обсуждаемой темы, то есть от того насколько хорошо она знакома говорящему, количества языковых клише, употребляемых в речи (темп ускоряется с возрастанием количества клише), количества времени, отведенного говорящему (при сокращении времени темп неизбежно возрастает), чувства времени говорящего и длительности речевого отрезка (чем длиннее текст, тем медленнее темп; к концу продолжительного высказывания наблюдается замедление темпа речи) [3].

Характер темпа зависит от вида речевой деятельности. В чтении темп отличается стабильностью, а в разговорной речи темпоральные характеристики меняются чаще [1].

Исследователи подтверждают тот факт, что темп играет важную роль при передаче эмоционального состояния говорящего [2; 10; 12].

При исследовании спонтанно звучащей речи необходимо определить единицу анализа. В данной работе за единицу анализа принята синтагма, под которой понимают относительно законченный по смыслу отрезок речи.

Под сегментацией обычно понимается способ членения речевого континуума. Р. К. Потапова отмечает, что делимитативные средства звучащей речи представляют собой сложное явление, состоящее из самых различных компонентов, связанных с фонотактическими особенностями, синтактико-семантическими факторами, ритмикой формирования речевого высказывания, физиологическими, психологическими, индивидуальными особенностями производства звучащей речи [3].

Из всех просодических характеристик наиболее индикативной для сегментации спонтанной речи является темп.

Проведенный анализ речи ирландцев происходил с учетом определения синтагматического членения речи и темпа.

Исследование проводилось также с учетом гендерного и возрастного факторов. Исследуемые информанты были поделены на две гендерные группы и три возрастные: 20 – 25 лет, 25 – 35 лет, старше 35 лет. Территориальный фактор в работе не учитывался.

Результаты исследования показали, что речь как молодых информантов, так и представителей более старшего возраста, отличается дробным членением. Отмечено процентное соотношение коротких (1 – 6 слогов), средних (7 – 12 слогов) и длинных (более 12 слогов) синтагм. Результаты отражены в таблице 1.

Таблица 1

Соотношение коротких, средних и длинных синтагм в речи ирландцев (%)

№	Гендерные группы	Возрастные группы	Короткие синтагмы	Средние синтагмы	Длинные синтагмы
1	Женщины	20 – 25 лет	35	48	17
2	Женщины	25 – 35 лет	33	47	20
3	Женщины	старше 35 лет	29	34	27
4	Мужчины	20 – 25 лет	38	42	20
5	Мужчины	25 – 35 лет	36	51	13
6	Мужчины	старше 35 лет	41	38	21

Таким образом, полученные в ходе анализа синтагматического членения результаты убеждают нас в наличии дробного синтагматического членения речи ирландцев, в превалировании коротких и средних синтагм. Короткие синтагмы доминируют в мужской речи, которая является более лаконичной по сравнению с женской речью. Средние синтагмы также более частотны в мужской речи.

В речи представителей разных возрастных категорий менее дробное синтагматическое членение представлено в речи информантов старше 35 лет, как в мужской, так и женской реализациях. В этой группе информантов превалируют длинные синтагмы. В этой возрастной группе говорящий, как правило, достигает пика своего личностного и профессионального роста. Его речь грамматически и логически построена. Говорящий использует весь арсенал просодических средств для правильного восприятия речи слушающими. Как отмечает зарубежная исследовательница Е. Л. Фрейдина, значительная расчлененность речевого потока способствует созданию оптимальных условий для понимания и восприятия речи [5].

Приведем примеры, подтверждающие полученные результаты.

I'm currently studying|, uh,| at UCD in ^vDublin, | but I'm originally from ^vBelfast; | the 'place I live | just 'outside of ^vBelfast, | more to the ^vNorth, | so I would probably have slight ^vinfluences| of a 'County ^vAntrim ^vAccent||.

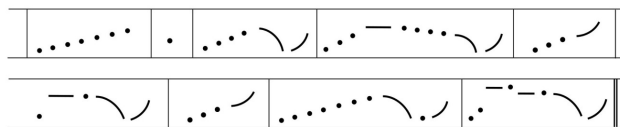

Рис. 1. Интонограмма вышеприведенной фразы (женщина, 20 лет, студентка).

В следующем примере представлен фрагмент речи молодого человека, студента в возрасте 20 лет (рис. 2).

Once upon a ^vtime, | I 'went on a holiday from ^vhell | in 'Grand Cana^vria, | which is 'off the ^vcoast of |uh, | uh| of 'West ^vAfrica| and 'went with my 'best ^vfriend ||.

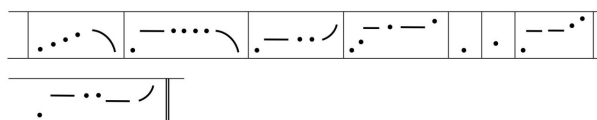

Рис. 2. Интонограмма вышеприведенной фразы.

Приведем пример из речи 59-летней женщины (рис. 3).

The night we were able to go ^vout, | and if we 'did something ^vwrong, | a 'cop would have caught us |and ^vkicked our ^vbutts |and that ^vwas it ||.

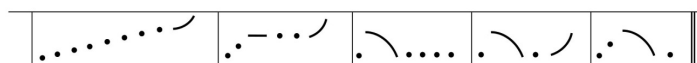

Рис. 3. Интонограмма вышеприведенной фразы.

В речи представительницы возрастной группы старше 35 лет представлены все виды исследуемых синтагм, что подтверждает отмеченное наблюдение о том, что в зрелом возрасте говорящий умело использует просодические средства речи. Следующим этапом анализа явилось исследование темпа речи ирландцев разных гендерных и возрастных групп.

Анализ скорости произнесения показал, что среди просодических средств, влияющих на реализацию речи носителей ирландского варианта английского языка, значительную роль играет темп речи. В задачи анализа входило измерение скорости речи (с учетом паузации) путем подсчета количества слогов в секунду.

Анализируя скорость произнесения в гендерных группах (табл. 2), следует отметить, что темп речи исследуемых групп (25 – 35 лет и старше 35 лет) информантов значительно отличался показателями. Речь молодого человека, мужчины, отличается замедленным темпом речи, что объясняется как его физиологическими особенностями, так и эмоциональным состоянием говорящего. Вспоминая неприятное путешествие в юности, молодой человек, кажется, переживает его заново.

Таблица 2

Скорость произнесения в гендерных и возрастных группах

Информанты	Скорость произнесения (сл/с)		
	20 – 25 лет	25 – 35 лет	старше 35 лет
Мужчины	4,6	4,2	3,4
Женщины	5,2	4,7	3,8
Среднегрупповые значения	4,7	4,4	3,6

Среднегрупповые значения представителей возрастных категорий «20 – 25 лет» и «25 – 35 лет» не отличаются значительно (4,7 сл/с и 4,4 сл/с). Гендерные различия демонстрируют следующее: скорость произнесения женщин превышает скорость произнесения мужчин во всех возрастных группах.

Полученные в ходе нашего инструментального исследования результаты позволяют сделать выводы о том, что темпоральная организация речи ирландцев является информативным показателем и служит гендерным и возрастным дифференцирующим признаком. Дистинктивными особенностями речи ирландцев являются дробное синтагматическое членение с преобладанием коротких и средних синтагм в речи возрастных групп «20 – 25 лет», «25 – 35» лет, менее дробное членение в речи информантов старше 35 лет, а также более быстрая скорость произнесения в женской группе по сравнению с мужской.

Перспективой дальнейшего исследования является инструментальный анализ динамических характеристик речи ирландцев в корреляции с частотными особенностями, а также проведение сравнительного анализа просодических характеристик носителей ирландского и шотландского английского.

Литература:

1. Антипова А. М. Система английской речевой интонации / А. М. Антипова. – М.: Высшая школа, 1979. – 131 с.
2. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи: монография / Э. А. Нушикян. – Киев-Одесса: Вища школа, 1986. – 160 с.

3. Общая и прикладная фонетика: учебник для студ. вузов, обуч. по направл. и спец. «Лингвистика» / [Л. В. Златоустова, Р. К. Потапова, В. В. Потапов, В. Н. Трунин-Донской]; Под общ. ред. Р. К. Потаповой; Моск. гос. ун-т имени М. В. Ломоносова. Филолог. фак. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 416 с.
4. Углова К. Г. Специфика мелодики и темпа дикторской речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале информационных программ американского телевидения): дис.... канд. филол.н.: 10.02.04 / К. Г. Углова. – М., 2006. – 168 с.
5. Фрейдина Е. Л. Риторическая функция просодии (на материале британской академической публичной речи): дис.... доктора филол. наук: 10.02.04 / Е. Л. Фрейдина. – М., 2005. – 407 с.
6. Швейцер А. Д. К вопросу о типологии национальных вариантов языка / А.Д. Швейцер // Типология сходств и различий близкородственных языков. – Кишинев: Штиинца, 1975. – С.22 – 32.
7. Швейцер А. Д. Литературный английский язык в США и Англии / А. Д. Швейцер. – М.: Высшая школа, 1971. – 198с.
8. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения / Т. И. Шевченко. – М.: Высшая школа, 1990. – 144 с.
9. Шевченко Т. И. Фонетика и фонология английского языка: Курс теоретической фонетики английского языка для бакалавров / Т. И. Шевченко. – Дубна: Феникс+, 2011. – 256 с.
10. Braun A. Speaking Tempo in Emotional Speech – a Cross-Cultural Study Using Dubbed Speech / A. Braun, R. Oba // Proceedings of the International Workshop on Paralinguistic Speech – between Models and Data. – 2007. – P. 77 – 82.
11. Hockett C. F. A Course in Modern Linguistics / C. F. Hockett. – New York: Macmillan, 1958. – 621 p.
12. Trouvain J. Tempo Variation in Speech Production: Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie der Philosophischen Fakultäten der Universität des Saarlandes / J. Trouvain. – Saarbrücken: die Universität des Saarlandes, 2003. – 130 p.

Отримано: 5 березня 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: leschenko.nat@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-77-80

Бурка Н. А. Зміни синтагматики приголосних фонем на початку слова у давньоанглійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 77–80.

УДК: 811.111'01'344.2(045)

Бурка Наталія Анатоліївна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЗМІНИ СИНТАГМАТИКИ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ НА ПОЧАТКУ СЛОВА У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті викладено результати аналізу синтагматики приголосних сполук на початку слова, зафіксованих в давньоанглійському періоді розвитку англійської мови. За результатами розгляду частотних характеристик їхнього вживання встановлено якісний склад дво-, три- та чотиричленних приголосних сполук, які є типовим для досліджуваного періоду, описано особливості їхньої реалізації в структурі слова, а також окреслено динаміку їхніх змін упродовж цього періоду.

Ключеві слова: синтагматика, приголосні сполуки, давньоанглійський період, розвиток англійської мови, частотні характеристики.

Бурка Наталия Анатольевна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ИЗМЕНЕНИЯ СИНТАГМАТИКИ СОГЛАСНЫХ ФОНЕМ В НАЧАЛЕ СЛОВА В ДРЕВНЕАНГЛИЙСКИЙ ПЕРИОД

В статье изложены результаты анализа синтагматики согласных сочетаний в начале слова, зафиксированных в древнеанглийском периоде развития английского языка. По результатам рассмотрения частотных характеристик их употребления установлен качественный состав двух-, трех- и четырехчленных согласных сочетаний, являющихся типичными для исследуемого периода, описаны особенности их реализации в структуре слова, а также обозначена динамика их изменений на протяжении этого периода.

Ключевые слова: синтагматика, согласные сочетания, древнеанглийский период, развитие английского языка, частотные характеристики.

Natalia Burka,
Kyiv national linguistic university, Kyiv

CHANGES IN SYNTAGMATICS OF INITIAL CONSONANTAL CLUSTERS REGISTERED IN OLD ENGLISH

The paper presents the results of a detailed analysis of syntagmatic specificity of initial consonantal clusters, registered in the Old English period of the English language development, viewed in terms of their basic phonetic characteristics and their behavior under different phonotactic conditions. Considering the data on the bi-, three- and four-consonantal clusters frequency and the results of the performed analysis, the author gives characteristics of the nomenclature of initial consonantal clusters typical of this period, outlines the regularities of their occurrence in the word structure as well as describes the dynamics of their changes during this period. The results of the research confirm that qualitative characteristics of clusters depend on the place of the consonants articulation, while the position of a consonant in the cluster is conditioned by the manner of its articulation. The identified processes, which led to historical changes, open up possibilities for further studies of historical phonotactics with an aim of finding parallels of processes taking place in present-day English.

Key words: syntagmatics, initial consonantal clusters, the Old English period, the English language development, frequency characteristics.

Постановка проблеми. Цілком природно, що протягом всієї історії існування англійської мови синтагматика приголосних звуків не залишалася незмінною, а, як і вся система фонем, поступово розвивалась. Відомо[2; 4], що, оскільки закономірності взаємодії приголосних сполук на початку слова дещо відрізняються від взаємодії з іншими елементами у слові, то їхня поведінка потребує, зазвичай, окремого вивчення. У межах такого розгляду, метою нашого дослідження є встановлення якісного складу приголосних сполук на початку слова, зафіксованих у давньоанглійському періоді розвитку англійської мови, та опис динаміки їхніх змін упродовж цього періоду.

Аналіз останніх публікацій. Попередніми дослідженнями (див., напр., [6, с. 80; 7, с. 224-225]) було встановлено, що позиція приголосних сполук на початку слова є найбільш стійкою і неускладненою ані складовими, ані морфемними межами, та виконує при цьому функцію маркерів, за якими можна розрізняти слова.

При цьому стало зрозумілим [3, с. 20], що наочна структурна формула для визначення позиції сполуки в більшості випадків набуває такого вигляду: III II I V I II III, де V – голосна фонема, ліворуч – позиція для сполук анлаута, а праворуч – ауслота. У загальному вигляді кількість позицій залежить від можливої кількості приголосних (дві, три, чотири) у сполуках. З'ясовано також, що фонема розподіляється за позиціями відповідно до їхньої валентності, тобто здатності мати перед собою або після себе інші приголосні [1, с. 35]. Так, фонемами, що мають лише так звану “ліву” валентність, будуть займати позицію (I). Приголосні, здатні мати праворуч від себе комбінацію лише з однією приголосною фонемою, займають другу позицію (II), і з двома фонемами – третю (III).

Відповідно до рекомендацій, при розподілі позицій фонем згідно з їхньою валентністю слід додатково враховувати потенційні можливості її сполучуваності. Наприклад, фонема /s/ може знаходитися в сполуці і на другому, і на третьому

місці по відношенню до голосної фонемі. Водночас, якби перед голосною окрім /s/ знаходилася будь-яка інша приголосна фонема, то /s/, безперечно, вступила б їй ближчу позицію по відношенню до голосної.

Розподіл приголосних фонем за цими трьома позиціями викликали суперечки серед дослідників. У початковій позиції А. Хілл розподіляє фонемі таким чином, що, наприклад, /m/ і /n/ разом із зімкненими посядуть другу позицію, а всі щілинні об'єднуються в третій позиції. У свою чергу, Л. Рубах вважав, що всі щілинні за виключенням /s/ займають ближчу позицію до голосного, ніж зімкнені.

Крім того, дослідження [1, с. 35] показали неможливість встановлення єдиної закономірності у зазначеному розподілі. Те, що сонорні займають позицію ближчу до голосного не викликає сумніву. Проте визначити як саме зімкнені чи щілинні наближаються до голосного неможливо. Щілинні мають кращу валентність ніж зімкнені, але жодна з них, окрім /s/, не сполучається із зімкненими на початку слова. Водночас на підставі того, що /s/ у сполуках із зімкненими стоїть далі від голосного, ніж зімкнений, некоректно, на нашу думку, стверджувати, що щілинні є більш периферійними фонемами у порівнянні із зімкненими. Виняткову здатність фонемі /s/ вступати в сполуки в якості першого елемента в другій чи третій позиції можна пояснити виключно лише артикуляцією фонемі /s/, а не властивостями щілинних фонем.

Проте здійснена нами спроба практичного застосування рекомендацій щодо розподілу позицій фонем згідно з їхньою валентністю показала, що класифікувати фонемі за позицією по відношенню до голосного можна лише узагальнено: сонорні, всі зімкнені й щілинні, окрім /s/, та окремо приголосна фонема /s/.

З іншого боку, було з'ясовано [8, с. 168-169], що класифікації приголосних за місцем у сполучі, за контекстом та здатністю поєднуватися з іншими фонемами придатні слугувати відповідними ознаками, пов'язаними з певними фонетичними характеристиками, які дозволяють установити, які саме фонемі можуть сполучатися одна з одною, а також у яку кількість сполук може вступати та чи інша фонема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз закономірностей синтагматики приголосних сполук здійснювався на основі розгляду 19-ти двочленних (*bl, br, fr, gl, gr, hl, hr, hw, sc, sl, sm, sp, st, sw, tr, tw, wr, br, bw*), трьох тричленних (*scr, spr, str*), та одного чотиричленного (*schr*) поєднань, що функціонували протягом давньоанглійського періоду розвитку мови [ASD].

Зіставлення частотних характеристик функціонування приголосних фонем цього періоду показав, що на початку слова шумна приголосна /b/ може вступати в сполуки з сонорними приголосними /l/ і /r/, які є, відповідно, боковим та середнім апроксимантами. При цьому більш вживаним (70%) є поєднання (*br*).

Зареєстровано також п'ять випадків уживання двофонеми сполуки (*fr*) на початку слова, де шумна приголосна /f/ взаємодіє з сонорною /r/. Щодо ініціальної комбінаторики приголосної /g/, то, на відміну від попередніх сполук, вона має кращу здатність поєднуватися з сонорною /l/ ніж з /r/.

Розгляд особливостей функціонування сполук (*hl*), (*hr*) і (*hw*) засвідчив найвищу частоту поєднання /h/ з сонорним /r/ (45,7%). Зазначимо у зв'язку з цим припущення [3, с. 28-29] про те, що кожна літера в давньоанглійський період була представлена певною фонемою. Проте це припущення не виправдовується, на жаль, стосовно буквених позначень (*hl*) і (*hl*). З метою об'єктивного тлумачення звернемося до таких тверджень [3, с. 28]: 1) сполука *h* + сонорний позначали глухі сонорні фонемі у всіх трьох періодах розвитку англійської мови; 2) *h* + сонорний у давньоанглійський період і глухі сонорні фонемі в середньоанглійський період; 3) *h* + глухий сонорний у давньоанглійському й середньоанглійському, потім на початку новоанглійського відбулося випадіння *h* перед сонорними *r, l, n*.

Нагадаємо, що А. Кембелл, Е. Сіверс, а також чеський фонолог Й. Вахек дотримувалися першої думки. При цьому Я. Фіссак також не включав ці сполуки в таблицю давньоанглійських сполук на початку слова, посилаючись на їхню монофонемну інтерпретацію Й. Вахеком [9, с. 29].

Крім того, про виникнення глухих сонорних у середньоанглійський період згадував К. Льюїк, який вважав, що не можна інтерпретувати появу (*r*), (*l*), (*n*) на місці сполук (*hr*), (*hl*), (*hn*) як просто випадіння *h*. Про це свідчить поява під впливом французького написання дифтонгів (*rh*), (*lh*), (*nh*), які могли з'явитися для позначення особливого звука, що відрізнявся від простих сонорних (*r*), (*l*), (*n*). Проте в XIII ст. у Кенті це диграфічне написання вже широко замінюється позначенням простих сонорних (*r*), (*l*), (*n*). Тому Дж. Райт вважав, що давньоанглійські сполуки (*hr*), (*hl*), (*hn*) втратили в середньоанглійський період (*h*-) елемент і таким чином сполуки спростилися.

Відомо також, що у мові з'являється клас глухих сонорних, який відрізняється від своїх дзвінких корелятивів однією ознакою – глухістю. Проте ці сонорні, на відміну від своїх дзвінких корелятивів, не вступають у сполуки з іншими фонемами і, крім цього, фонема /m/ не має глухого корелята. Якщо ж вважати, що це сполука приголосних, то стає зрозумілим, чому /m/ не має елемента /h/, оскільки вона взагалі не вступає в сполуку з будь-яким приголосним, окрім /s/ в позиції на початку слова. У свою чергу, фонемі /r/, /l/, /n/ вступають у сполуки з /k/, /g/.

З викладеного виникає сенс акцентувати увагу на тому, що, по-перше, у сучасному англійському мовленні сонорні не мають поділу на дзвінкі та глухі, оскільки в них голос переважає над шумом. По-друге, у даному випадку стає зрозумілим, що ці сонорні приголосні артикуляційно є приголосними, а за акустичними характеристиками ближчі до голосних.

Як свідчать результати подальшого аналізу, шумна приголосна /s/ має найкращу здатність вступати в сполуки на початку слова, що підтверджується кількісними показниками. Серед зареєстрованих сполук фонем (*sc, sl, sm, st, sp* і *sw*) на початку слова у 40,5% випадків привалює сполука (*st*), а другою за частотністю (21,5%) постає сполука (*sw*).

Взагалі на той час в англійській мові функціонувало два види комбінацій розглядуваних приголосних сполук: три приклади шумна + шумна (*sc*), (*st*), (*sp*), та три сполуки шумна + сонорна (*sl*), (*sm*), (*sw*) за співвідношенням шуму і голосу, що є, відповідно, поєднанням фрикативної із зімкненими (*sc*), (*st*), (*sp*) та фрикативної із середнім апроксимантом (*sw*) за способом творення.

Згідно з даними нашого дослідження, на початку слова шумна приголосна /t/ може вступати в сполуку з сонорними приголосними /r/ і /w/, які є, відповідно, середніми апроксимантами. При цьому серед наявних сполук (*tr*) та (*tw*) переважає (88,9%) поєднання (*tr*).

Проблема інтерпретації сполуки (wr) в давньоанглійській період розвитку англійської мови є непростю. Якщо припустити, що у сполуці (wr) звук /w/ є напівголосною фонемою, тоді виходить, що в давньоанглійській період існувала модель напівголосний + сонорний. Але ця модель мала бути нестабільною, оскільки не відповідала всій системі приголосних сполук на початку слова. Ця нестабільність підтверджується зникненням у XVII ст. сполуки (wr). Отже, зроблене вище припущення про те, що в давньоанглійській період розвитку англійської мови кожній букві відповідала фонема, за винятком асимільованого $sk > \int$, має підставу.

Розгляд особливостей синтагматики трьох (scr, spr, str) трифонемних приголосних сполук, що за даними джерела [ASD] функціонували в англійській мові протягом давньоанглійського періоду її розвитку, дає підстави стверджувати що у випадку функціонування трифонемних сполук (scr, spr, str) превалює (52,9%) вживання (scr) при однакових відсотках останніх.

Виявлено, що не сполучаються одна з одною фонема /s/ і /r/, проте вони добре поєднуються з іншими фонемами. Цікаво, що в сучасній англійській мові досі спостерігається обмеженість сполучуваності /r/ по відношенню до /s/.

З цього приводу варто нагадати, що деякі лінгвісти намагалися пояснити, чому /s/ і /r/ не сполучаються одна з одною за допомогою універсальної класифікації диференційних ознак. Так, Я. Циган [5] пояснює відсутність такої здатності сполучатися тим, що ані /s/, ані /r/ не мають спільної акустичної ознаки з трьох найважливіших, на його думку, а саме: grave – низький, compact – компактний, mellow – нерізкий. Фонема /s/ не має цих ознак, проте для /r/ вони характерні.

Відомі також спроби знайти пояснення цьому тим, що /s/ і /r/ не сполучаються одна з одною в германських мовах. Можна це лише пояснити артикуляційною подібністю цих фонем, що дозволило в подальшому за законом Вернера спостерігати перехід $s > z > r$ у західногерманських та північногерманських мовах. Проте це лише припущення.

Звернемо також увагу на особливості синтагматики чотирифонемної приголосної сполуки – (schr) /r/, де обидві фонемні мають спільну розрізняльну ознаку – компактність, яка і є вирішальною для їхньої можливої сполучуваності. При цьому для зімкнених достатньо не мати однієї спільної ознаки, а саме компактності, щоб вступати в сполуки з /r/, тоді як для сонорного в англійській мові необхідна хоча б одна спільна ознака, щоб сполучатися з /s/. Цей випадок наочно свідчить, що пояснення сполучуваності за допомогою диференційних ознак можна з легкістю знайти, коли відомо, що певні фонемні не сумісні, оскільки кожна фонема має свій відмінний від інших фонем набір розрізняльних ознак і можна з легкістю придумати правило на кожний окремих випадок, але при цьому не прослідковується ніяка закономірність.

Для глибшого розуміння синтагматики окремих фонем необхідно розглянути певні історичні процеси, що відбувалися в мові. Так, якщо звернутися до історії мови, то здатність сполучуваності фонем /s/ і /r/ можна пояснити тим, що фонема /r/ в англійську мову асибілювалася зі сполуки (sk). Як наслідок, вона могла сполучатися лише з фонемою /r/, оскільки ця фонема була єдиною здатною вступати в трифонемну сполуку як третьої елемент, якщо другим елементом була /k/. Не складно також пояснити чому (sk) сполучалося лише з /r/, оскільки фонема /k/ в двофонемних сполуках зустрічалася лише з /n/, /l/ та /r/.

Висновки дослідження та перспективи. На підставі результатів аналізу та класифікації фонем у давньоанглійській період розвитку англійської мови, можна стверджувати таке. За критерієм співвідношення голосу і шуму всі приголосні сполуки, що функціонували на початку слова в давньоанглійській період розвитку англійської мови, характеризуються здатністю до сполучення шумних з сонорними, і лише /s/ могла сполучатися з іншими шумними.

Встановлено, що трифонемним сполукам притаманна така закономірність: щільна фонема /s/ сполучається з різними зімкненими у другій позиції анлауту та з одним і тим самим середнім апроксимантом /r/ у першій позиції анлауту. В давньоанглійській період щільна приголосна фонема не сполучається з іншою щільною фонемою в позиції анлауту, так само як зімкнена не сполучається з іншою зімкненою приголосною фонемою.

Щодо фонотактичної здатності приголосної фонемі вступати в сполуки з іншими приголосними фонемами, то ми виокремлюємо боковий апроксимант /l/ та середній апроксимант /r/, які й мають найкращу здатність поєднуватися з іншими фонемами, чого не можна сказати про інші сонорні носові фонемні /m/, /n/, проте після того, як /k/, /g/, /h/ відпадуть перед /n/ в давньоанглійській період розвитку англійської мови, їхня здатність стає практично однаковою.

Звернення до таких акустичних ознак шумних приголосних, як глухість і дзвінкість, дозволило встановити, що вони не розрізняються за своєю здатністю вступати в сполуки з сонорними: і дзвінкі, і глухі шумні приголосні фонемні сполучаються з сонорними в рівній мірі. Крім того, саме глухі зімкнені відрізняються від дзвінких своєю здатністю вступати в сполуки з щільним /s/.

Установлено, що всі сонорні, окрім /r/, що сполучаються з будь-якою приголосною фонемою крім /s/, не поєднуються із зімкненою і щільною, якщо в них співпадає місце творення, а саме: передньоязикова /l/ не сполучається з передньоязиковими /t/, /d/, /θ/; губна /w/ не сполучається з губними /p/, /b/, /f/.

З'ясовано також, що місце творення у задньоязикових шумних приголосних не співпадає з місцем творення жодного з сонорних, тому синтагматика задньоязикових шумних приголосних фонем із сонорними нічим не обмежена.

Таким чином, ми набуваємо підстав стверджувати, що і місце, і спосіб творення фонем відіграють важливу роль для оточення фонемі, а синтагматика приголосних доводить безсумнівну залежність свого оточення від їхнього місця творення, а спосіб творення визначає позицію фонемі.

Література:

1. Панфилов Е. Д. Фонологические слоги классической латыни. Ч.1. Односложные словоформы. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1973. – С. 1-9.
2. Стеріополо О. І. Парадигматика і синтагматика диференційних ознак фонем української та німецької мов / О. І. Стеріополо // Сучасні тенденції фонетичних досліджень: зб. матеріалів Круглого столу. – К.: Міленіум, 2017. – С. 137-145.
3. Чубрикова Т. Л. Сочетаемость согласных фонем в истории английского языка: дисс.... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Чубрикова Татьяна Львовна. – Л., 1976. – 97 с.
4. Якобсон Р., Фант Г., Халле М. Введение в анализ речи. Различительные признаки и их корреляты // Новое в лингвистике. – М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1962. – Вып. 2. – С. 173–230.
5. Cygan J. Consonant Clusters and Distinctive Features. – Studia Anglica Posnaniensia 2. – 1970. – P. 36.

6. Gregová R. A Comparative Analysis of Consonant Clusters in English and in Slovak / Renáta Gregová // Bulletin of the Transilvania University of Braşov. – 2010. – Vol. 3 (52). Series IV: Philology and Cultural Studies. – P. 79-84.

7. Lutz A. On the historical phonotactics of English / Angelika Lutz // Luick Revisited: papers read at the Luick-Symposium at Schloss Liechtenstein (15-18.09.1985) (Ed. by D. Kastovsky & G. Bauer). – Tübingen: Günther Narr, 1988. – P. 221-239.

8. Lutz A. Vocalization of “post-vocalic r”: an Early Modern English sound change? / Angelika Lutz // Studies in Early Modern English (Ed. by Deter Kastovsky). – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1994. – P. 167-186.

9. Vachek J. Phonemes and Phonological Units // Travaux du Cercle Linguistique de Prague VI. – Prague, 1936. – P. 235-239. Reprinted in A Prague School Reader in Linguistics compiled by J. Vachek. 1st ed. – Bloomington: Indiana University Press, 1964. – P. 143-149.

Список лексикографічних джерел

7. [ASD] An Anglo-Saxon Dictionary. Based on the Manuscript Collections of Joseph Bosworth. Edited and enlarged by T. Northcote Toller. – 1997. – 1302 p., Supplement by T. Northcote Toller. – 1995. – 753 p., Enlarged Addenda and Corrigenda by Alistair Campbell to the Supplement by T. Northcote Toller. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 68 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: yelena5678@ukr.net,
gontarvictoria@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-81-84

Verovkina O., Hontar V. The comparative analysis of the stylistic functions of paradox in the works of E. Waugh and R. Dahl. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 81–84.

УДК: 811.111"38:821.111-31.09

Olena Verovkina,
Rivne State University of the Humanities
Viktoriia Hontar,
Rivne State College of Economy and Business

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE STYLISTIC FUNCTIONS OF PARADOX IN THE WORKS OF E. WAUGH AND R. DAHL

The article is devoted to the comparative analysis of the stylistic functions of paradox in the novel of E. Waugh "Decline and Fall" and short stories by Roald Dahl.

There is some difficulty in studying paradox, which lies in the fact, that this phenomena has several meanings. Its explanation can be found in many dictionaries, encyclopaedias and references, as the term "paradox" is met in various spheres of human's thought, and used in Philosophy, Literature Study, Logics, Stylistics, Rhetoric. It is obvious, that each discipline uses the term of "paradox" to mark different things.

Due to the theoretical analysis of the scientific literature it was defined, that stylistic paradox is a grammatically correct utterance, a functional unit, which can take a form of a word up to the composite syntactic whole; it is characterized by logical and semantic contradictoriness of its components, expressed in its form and context; despite sound reasoning from acceptable premises, it leads to a conclusion that seems senseless, logically unacceptable, or self-contradictory but nonetheless it is true. Paradox can be characterized by the following features: alogism; simultaneous realization of contrast and likeness relations; generalization; unexpectedness in interpretation of well-known and common subject.

According to the syntactical organization of the contradiction in the works of fiction paradoxes are realized on the levels of: word combination, sentence, micro-context, and on the level of the literary work as a whole.

It was defined, that stylistic paradoxes of the novel "Decline and Fall" and short stories by Roald Dahl fulfil the following stylistic functions: demonstrative, persuasive, satirical and cognitive, among which the satirical function is presented by the greater number of the paradoxes, found in the works of both writers.

Key words: *stylistic paradox, stylistic function, demonstrative, persuasive, satirical and cognitive functions.*

Верьовкіна Олена Євгенівна,
Рівненський державний гуманітарний університет
Гонтар Вікторія Євгенівна,
Рівненський коледж економіки та бізнесу

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ФУНКЦІЙ ПАРАДОКСУ У ПРАЦЯХ І. ВО ТА Р. ДАЛЯ

Статтю присвячено компаративному аналізу стилістичних функцій парадоксу у романі Івліна Во «Занепад і руйнація» та оповіданнях Роальда Даля. З'ясовано, що стилістичний парадокс – це функціональна одиниця, яка може набувати форми слова, словосполучення, а найчастіше складного синтаксичного цілого, характеризується протиріччям своїх компонентів, алогізмом, узагальненням, але в-цілому є істиною. В процесі аналізу творів визначені такі стилістичні функції парадоксів: доказова, персуазивна, сатирична та когнітивна функції, при цьому більшість парадоксів творів обох письменників вжито з метою створення сатиричного ефекту.

Ключові слова: *стилістичний парадокс, стилістична функція, доказова, персуазивна, сатирична, когнітивна функції.*

Верёвкина Елена Евгеньевна,
Ровенский государственный гуманитарный университет
Гонтарь Виктория Евгеньевна,
Ровенский колледж экономики и бизнеса

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ СТИЛИСТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ ПАРАДОКСОВ В РОМАНЕ И.ВО «УПАДОК И РАЗРУШЕНИЕ» И РАССКАЗАХ Р. ДАЛЯ

Статья посвящена компаративному анализу стилистических функций парадокса в романе Ивліна Во «Упадок и разрушение» и рассказах Роальда Даля. Выяснено, что стилистический парадокс – это функциональная единица, которая может существовать в форме слова, словосочетания, а чаще всего сложного синтаксического целого, характеризуется противоречием своих элементов, алогизмом, обобщением, но в целом истина. В процессе анализа произведений определены такие стилистические функции парадоксов: доказательная, персуазивная, сатирическая и когнитивная функции, при этом большинство парадоксов произведений обоих писателей употреблены с целью создания сатирического эффекта.

Ключевые слова: *стилистический парадокс, стилистическая функция, доказательная, персуазивная, сатирическая, когнитивная функции.*

Paradox is a characteristic feature of many writers. However, although there have been conducted a lot of researches in the field of Literature Study, analyzing the creative works of O.Wilde, H.Chesterton and B.Show, studying, yet in Linguistics this problem is not completely investigated.

There is also one more difficulty, which lies in the fact, that the phenomena of paradox has several meanings. Its explanation can be found in many dictionaries, encyclopaedias and references, as the term “paradox” is met in various spheres of human’s thought, and used in Philosophy, Literature Study, Logics, Stylistics, Rhetoric. And it is obvious, that each discipline uses the term of “paradox” to mark different things.

It should be pointed out that general linguistic aspects of paradox were investigated in the works of V.A. Zviehintsev, N.D.Arutiunova, V.V. Odintsov, V.D.Dievkin, L.A. Nefedova. From the position of Stylistics paradox was studied by H. Paliaro, H. Viliar, K.Komorovski, V.A. Uspenskyi, N.Y. Shpektorova, N.H.Yelina, H.A.Semen, V.V. Ovsiannikov, V.Z.Sannikov.

Some researches were devoted to defining the qualities of some paradoxical utterances. The pragmatics of such utterances was studied by B.T.Taneiv, lexico-semantic aspects were explained by V.I.Karasyk, E.B. Temiannikova, D.A. Kruze. The peculiarities of paradoxes, functioning in the communication acts were the subject of the research of P.Vatslavik, lingua-pragmatic aspects of this phenomenon were analyzed by Y.Y.Zhyhadlo.

Unlike metaphor, simile and antithesis, paradox is either not often mentioned in the list of stylistic devices or not completely described. Few articles on the topic can not fill in this gap.

Thus, the problem of paradox can not be solved without involving vast factual material, successive application of those methods, which can assist studying it from the point of Stylistics. Moreover, we consider, that the novel by Evelyn Waugh “Decline and Fall” and short stories of R. Dahl, which are good sources for the research on the stylistic function of paradox, still represent the subject of the scientific interest in terms of the topic under discussion.

Thus, the **aim** of our research is to make a comparative analysis of the stylistic functions of paradox in the novel of Evelyn Waugh “Decline and Fall” and short stories of Roald Dahl.

Linguists V.V. Odintsov and V.D.Dievkin interpret paradox as a deviation, which goes against the common language laws [2; 3]. Another group of scientists – O.K.Denisova, T.Y. Semen, N.Y. Shpektorova see paradox as a stylistic device and figure of speech [1; 4; 9].

The definition of a paradox as a figure of speech is that it is a statement that contradicts itself. It also refers to a statement that starts with something that is true, but ends in something that is not acceptable [2].

A paradox is used to make the reader really consider the situation it presents. Often, this is a way to present an interesting concept or idea or to make a statement without stating an opinion outright.

However, the fundamental point in studying paradoxes is the understanding of paradox by E. Riesel, who considers it as a separate stylistic device[7].

It should be pointed out, that so far paradox has become one of the laws of literary creative work. O.M. Yashina suggests distinguishing several levels of paradox functioning in the literary text, namely: the level of a word combination, the level of a sentence, the level of micro-context, the level of context (or macro-context) [5].

We must admit, that in our opinion one should study the peculiarities of paradoxes functioning on the first three levels from the position of Stylistics, whereas the levels of context or macro-context demand the analysis of the whole literary work and would study the constructions, which can be referred to hermeneutic level.

Here we agree with the opinion of Belgian scientists, who consider what really matters in defining paradox is the presence of referential situation and the recipient’s awareness of it. So, any pragmatic usage of the utterance immediately demands its pragmatic context.

For our study it is of major importance to emphasize on the various stylistic functions of paradox, which were defined by the Ukrainian researcher H.Y. Semen, who claims, that these functions are not always viewed as those for producing humorous or satirical effect. On the contrary, the device can be aimed at various stylistic tasks[9].

In particular, some functions of paradox are closely connected with each other. The function of demonstrability is closely connected with the function of persuasion. This function is executed by means of its brightness and attraction.

Moreover, paradox is used as a means to define contradictions of the reality. In this way it performs the function of delimitation between a humorous effect and the satirical one. Humor mostly emphasizes positive aspects, whereas satire is aimed at evil [3].

According to H.Y. Semen, paradox is also a means of consolidation of human cognitive activity [9].

All things considered, we will follow the above mentioned aspects as the leading principles for defining stylistic functions of paradoxes in the novel “Decline and Fall”.

At the beginning of the book E. Waugh levels his guns at the English Universities.

“Have you at any time been locked up in hospital or home for mad people?

I was at Scone College, Oxford, for two years.”

The protagonist of the novel is obliged to abandon the place in which he studies theology. Paul Pennyfeather, the serious student, returns at night to the university while a drunken brawl is in full progress in the quadrangle.

Pennyfeather is not a member either of a noble or wealthy family and that tiny detail is not to be forgiven at Scone College:

“But it is quite right. It isn’t Rending. It’s Penny Feather—someone of no importance”.

At Llanabba School Pennyfeather becomes a teacher in spite of the fact that he has not completed his education. Dr. Fagan characterizes this fact as following:

“Now, I understand that you have had no experience? Of course, that in many ways an advantage.”

The demonstrative idea of a fallen world is also portrayed in the novel through the institutions and some of the characters. Moreover, there are some other institutions that equally fail in the novel. One of them is the Church. When Dr. Fagan writes to Paul, he admits:

“...There is now a new type of vicar, called a “Modern Churchman”, for whom religious belief is not a necessarily qualification.”

One more paradox, which fulfils the demonstrative function in the novel is observed in the description of King’s Thursday, a mansion of Margot, previously in a decayed state and now rebuilt as *‘something clean and square’* using ferro-concrete and aluminium, and eliminating *“the human element from the consideration of form”*

It is Professor Silenus himself, the designer of the mansion, who says:

"Nothing I have ever done has caused me so much disgust. I hate every bit of it".

The second part of the book closes with Paul's arrest. And the author uses paradox to describe the event:

"Paul turned his brandy round in the glass... "To Lady Luck", he said. "She's been good to me!"

Which of you gentlemen is Paul Pennyfeather?...I'm Inspector Bruce of Scotland Yard. ... I am instructed to arrest you."

Thus, the demonstrative stylistic function of paradox is widely presented by the given examples.

The persuasive function of paradox is closely connected with its demonstrative one. At the very beginning of the novel the reader learns about the "reasons" of Bollinger club members to attack the rooms of unpopular students.

"There's Austin – he has a beautiful piano, I'm told. And Patridge will be another one. I think, he collects French paintings."

"Lord Rending can afford to hunt, but he collects teapots instead. And Sanders has won prizes for his poems, you know."

And afterwards, the later result is described, which also contain paradox, built on contrast.

"It was a lovely evening. They smashed Austen's piano, destroyed Patridge's French paintings, broke Sander's windows and Rending's teapots."

It should be pointed out, that satirical function of paradox is fulfilled by numerous paradoxes. When leaving Scone College, the porter tells Paul:

"I expect you'll be becoming a schoolmaster, sir. That's what most of the gentlemen does, sir, that gets sent down for indecent behaviour."

These two sentences sound paradoxical, as the schoolmaster is not supposed to behave outrageously.

"The Sports", one of the funniest chapters of the book, is a good example of paradox as well. Everything in the chapter is amusing but at the end of it amusement turns into delirium when the party is joined by Mrs. Margot Beste-Chetwynde and her "negro" lover. Nobody can understand "Chokie's" influence upon the lady: Even cool Prendergast dares to say:

"The mistake was giving them (meaning Chokie and black people in general) their freedom... They were far happier and better looked after before."

In the novel the reader notices oxymoron, which is also a paradox, used several times to mock at characters.

*"We play in the village church. Do you play **terribly well**?"*

When Paul is given a company of a large, frightening-looking mad man, appointed by the prison Govenor to spend time as a therapy for him, he discovers, that the mad calls himself "a Chosen by God"; so, the reader feels disappointed. As it turns out, the mad man likes to read the Bible.

"Lady Dora's Secret", said God's chosen one, "Too soft for me. I prefer the Bible. There's a lot of killing in that. ... It's my purpose in life..."

As a matter of fact, the author uses paradox, built on the periphrasis "God's chosen one" to create a satirical effect. Later, we learn, that the mad man kills Prendergast by cutting off his head.

In the novel there are not so many paradoxes, fulfilling the cognitive function. This function can also be taken for an intellectual stylistic function of paradox, as it serves to intellectualize the novel and make the reader arrive to some conclusions about life. One of the few is the notice, written by Grimes to Dr.Fagan before Grime's faked death, which says:

"Those who live for worldly pleasure shall die of it."

This is the paradox, built on contrast and probably executing the aim to make the reader generalize some ideas of human's life.

As well as with E.Waugh, paradox is a favourite device of R.Dahl, though the writer uses it in somewhat different manner. It should be pointed out, that Roald Dahl's short stories always have an unexpected paradoxical ending and can be the subject of studying paradox on hermeneutic level. However, in this article we will analyze the stylistic functions of the device only on the level of a word, a word combination, a sentence and micro-context.

A lot of paradoxes can be found in the titles of Dahl's short stories. For instance, good examples can be found in the titles of "Parson's Pleasure", "Lamb to the Slaughter", "Dip in the Pool", "The Way Up To Heaven", "Nunc Dimittis", where the paradox is used to create a satirical effect. Actually, it is this effect, which is presented by the largest percentage of all paradoxes, used by the author. In "Lamb to the Slaughter" a pregnant woman kills her husband with a lamb's leg for the reason he wanted to leave her. Then she puts the "evidence" in the oven and goes to the shop. On her coming back she calls the policemen and treats them with roasted meat, getting rid of the weapon of the murder. The policemen, looking for the weapon, are eating the lamb and discussing the case.

"Personally, I think it's right here on the premises."

"Probably right under our very noses. What you think, Jack?"

And in the other room, Mary Maloney began to giggle".

Moreover, in Christianity a lamb is a symbol of innocence and victim, so using such a title, the author hints on the woman, who killed her husband, yet is not suspected in the murder.

In the story "The Way Up to Heaven" the title can be interpreted in two ways. The woman, leaving her place for three weeks, understands, that her husband has got stuck in the elevator, but she does not take any measures to save him and commit a crime. So, the elevator becomes the way to heaven for her husband. On the other hand this situation can be a possibility for the woman to live a happy life without her husband.

The title of the story "Parson's Pleasure" also a paradox, because in the end of it the main character, who is disguised as a parson, does not get any benefit.

Another stylistic function, demonstrative one, is presented almost as frequently as the satirical one. In the short story "The Landlady" the mistress of the boarding house invites the customer sounding very politely.

"Please, come in"

The word *please* is marked by italics in the text, having an absolutely different meaning, because the woman has some interest in having customers just by killing them and making scarecrows of them.

Likewise, in the short story "Galloping Foxley" the paradox is an oxymoron, which is used to make Foxley's description brighter.

“It was really an intolerable face, vulgarly, almost lasciviously handsome...”

And in “Parson’s Pleasure” the paradox fulfils the same stylistic function on the level of a micro-context.

“He studied the Georgian house through his binoculars. It had a clean prosperous look, and the garden was well ordered. That was a pity.”

The paradoxes with persuasive function are not so numerous in the short stories of R.Dahl. This is the example, taken from “Galloping Foxley”

“To burn Foxley’s toast was a “beatable offence”. So was forgetting to take the mud off Foxley’s football boots. So was failing rolling up Foxley’s broly the wrong way round. So was banging the study room door when Foxley was working. So was filling Foxley’s bath too hot for him..... So was leaving Foxley’s study untidy at any time.”

As for cognitive function in R.Dahl’s short stories, it should be stressed out, that it is hardly observed.

The statistic indices of paradox functions in the works of E.Waugh and R.Dahl are given in the table.

Table 1

The distribution of paradoxes according to their stylistic functions

Stylistic functions of paradoxes	“Decline and Fall” by E.Waugh		Short stories of R.Dahl	
	in number	in %	In number	in %
Demonstrative	13	29%	12	27%
Persuasive	7	16%	3	7%
Satirical	21	48%	28	64%
Cognitive	3	7%	1	2%

So, having analyzed the equal number of paradoxes in the works by E.Waugh and R.Dahl we can conclude that in the works of both writers paradoxes mostly perform the satirical and demonstrative functions, though short stories contain more paradoxes used with the purpose to criticize and mock at the negative facts and phenomena, whereas in the novel demonstrative function is also of great importance.

Thus, the theoretical analysis of previous researches on paradox and the practical part of the article gives us an opportunity to admit that, stylistic paradox is a functional unit, which can take a form of a word up to the composite syntactic whole; it is the statement that, despite sound reasoning from acceptable premises, leads to a conclusion that seems senseless, logically unacceptable, or self-contradictory. However, this seemingly contradictory statement may nonetheless be true. In the novel of E.Waugh and short stories of R.Dahl paradox fulfils the following functions: demonstrative, persuasive, satirical and cognitive.

The further perspectives of the research lie in conducting further comparative analysis of paradoxes, used by other writers.

Literature:

1. Денисова О. К. К вопросу об использовании некоторых стилистических средств в пьесах Оскара Уайльда / О.К. Денисова // Вопросы лексикологии и стилистики романо-германских языков. Иркутск: Изд-во ИПИИЯ, 1972, вып. 1. – С. 73-85.
2. Девкин В. Д. Парадоксы в немецком языке / В.Д. Девкин // Иностранные языки в школе. 1988, № 2. – С. 15-21.
3. Одинцов В. В. Лингвистические парадоксы: кн. для учащихся ст. классов / В.В.Одинцов. – Изд-е 2-е. М.: Просвещение, 1982. 175 с.
4. Шпекторова Н. Ю. К вопросу о литературно-художественном парадоксе (на материале произведений О. Уайльда) / Н.Ю. Шпекторова // Вопросы лексикологии, лексикографии и стилистики романо-германских языков: сб. науч. трудов. Самарканд: Самарканд. гос. ун-т, 1975. С. 218-225.
5. Яшина Е.Н. Виды парадокса в художественном тексте / Е.Н. Яшина // Вестник Тамбовского университета. – 2007. – № 8. – С. 280–288.
6. Dahl R. You never know... / R. Dahl. – Moscow: “Tsitadel”, 2001. – 206p.
7. Riesel E. Abriss der Deutschen Stilistik / E. Riesel. – М.: Verlag fur fremdsprachige Literatur, 1954. – 402 S.
8. Waugh E. Decline and Fall / E. Waugh. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 120p.
9. Семен Г.Я. Лингвистическая природа и функционирование стилистического приема парадокса: на материале англ. языка. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/lingvisticheskaya-priroda-i-funktsionirovanie-stilisticheskogo-priema-paradoksa-na-materiale>

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olia.vynnyk@gmail.com
rub1712@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-85-88

Винник О. Ю., Рубель Н. В. Стратегія залучення читача до співпраці з автором у сучасному англomовному дискурсі програмування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 85–88.

УДК: 811.111 + 004

**Винник Ольга Юрївна,
Рубель Наталія Володимирівна,**
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

СТРАТЕГІЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЧИТАЧА ДО СПІВПРАЦІ З АВТОРОМ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ПРОГРАМУВАННЯ

У статті Винник О.Ю., Рубель Н.В. «Стратегія залучення читача до співпраці з автором у сучасному англomовному дискурсі програмування» запропоновано аналіз мовних засобів впливу на психоемоційну сферу адресата в англomовному дискурсі програмування як одному з видів професійного дискурсу. Виявлено різноманітні структури діалогізації та інші риторичні прийоми, які надають текстам англomовного дискурсу програмування характеру дружньої бесіди автора з читачем.

Ключові слова: англomовний дискурс програмування, стратегія, тактика, автор (адресант), читач (адресат).

**Винник Ольга Юрьевна,
Рубель Наталия Владимировна,**
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

СТРАТЕГИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЧИТАТЕЛЯ К СОТРУДНИЧЕСТВУ С АВТОРОМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ ПРОГРАММИРОВАНИЯ

В статье Винник О.Ю., Рубель Н.В. «Стратегия привлечения читателя к сотрудничеству с автором в современном англomовном дискурсе программирования» предложен анализ языковых средств влияния на психоемоциональную сферу адресата в англomовном дискурсе программирования как одном из видов профессионального дискурса. Обнаружено различные структуры диалогизации и другие риторические приёмы, которые придают текстам англomовного дискурса программирования характер дружественной беседы автора с читателем.

Ключевые слова: англomовный дискурс программирования, стратегия, тактика, автор (адресант), читатель (адресат).

**Olha Vynnyk,
Nataliya Rubel,**
The Ivan Franko National University of Lviv

THE STRATEGY OF INVOLVING THE READER IN COOPERATION WITH THE AUTHOR IN MODERN ENGLISH PROGRAMMING DISCOURSE

The paper «The Strategy of Involving the Reader in Cooperation with the Author in Modern English Programming Discourse» by O. Yu. Vynnyk, N. V. Rubel focuses on the study of linguistic means of influencing the reader's psychological and emotional sphere in the texts of modern English programming discourse viewed as one of the types of professional discourse. On the basis of the results of the given research, it can be concluded that the strategy under review is implemented through a number of tactics, namely the tactics of personalizing the author's narration, the tactics of inserting "other people's speech" and the tactics of imitating natural dialogue. The research has revealed various structures of dialogization and other rhetorical devices which transform the author's narration into a friendly chat with their reader thereby facilitating confidence between the participants of communication. The sample was selected from programming textbooks published in 2004 – 2011. Some proposals about further research are also made.

Key words: English programming discourse, strategy, tactics, author (addresser), reader (addressee).

У зв'язку з масовою комп'ютеризацією всіх видів діяльності людини увагу мовознавців привертає комунікація у сфері інформаційних технологій. З'являються праці, в яких досліджуються особливості електронної комунікації як спілкування «людина – машина – людина» (Н. Г. Асмус, Є. Н. Галічкіна, С. С. Данилюк, С. В. Заборовська, Л. Ф. Компанцева, П. Є. Кондрашов) та спілкування «людина – машина» (І. П. Біскуб), аналізується комп'ютерний дискурс на матеріалі англійських і російських журнальних статей про комп'ютерні технології (С. Н. Антонова), вивчаються механізми метафоризації комп'ютерних процесів (І. П. Біскуб, Е. Мак-Кормак). У коло досліджень потрапляє англomовна термінологія різних комп'ютерних галузей (Т. В. Акулініна, Л. О. Андрієнко, Г. Г. Бабалова, Е. Р. Брагіна, М. А. Кізіль, В. Д. Сліпецька).

Об'єктом дослідження в цій статті є сучасний англomовний дискурс програмування, що залишився поза увагою дослідників, що й спричиняє необхідність його вивчення з метою проаналізувати вплив фактора адресанта інформації та її адресата, їх взаємодією у комунікації на спосіб передавання професійних знань. **Актуальність** дослідження зумовлена загальною орієнтацією сучасного мовознавства на розгляд мови в комунікативному аспекті, інтересом мовознавців до розроблення проблематики дискурсу в комунікативно-прагматичному і когнітивно-психологічному аспектах його будови й інтерпретації, дослідженням процесів і механізмів іноземномовної фахової комунікації. Фактичним **матеріалом** послуговували англomовні підручники з програмування за 2004 – 2011 роки.

Формально англomовний дискурс програмування у його письмовій формі – це монолог, актуалізація на письмі мови автора, з погляду прагматики – діалог, проте, не автора із самим собою, а автора з потенційним читачем, точніше уявним співрозмовником, як типовим представником тієї соціально-культурної спільноти, якій автор адресує своє повідомлення.

К. В. Ковтун зазначає, що на структуру письмового монологічного тексту впливає гіпотетичний адресат як деяка узагальнена особа [3, с. 11]. Аналогічно, на думку Н. П. Карпчук, орієнтація на гіпотетичного адресата задає конкретну модель інтерпретації дискурсу та є семантичною базою сприйняття тексту. При цьому під терміном *адресат* дослідниця розуміє особу / особи, якій / яким автор надсилає своє послання, заздалегідь орієнтуючись на її / їх уявні загальні характерні риси для побудови повідомлення, яке повністю розуміє ця особа / особи і яке викликає в неї / них фізичну, ментальну чи емоційну реакцію. Окрім побудови гіпотетичної моделі адресата, автор змушений вирішувати й інші завдання у процесі побудови висловлень, а саме моделювання власних відносин із адресатом та прогнозування його можливих реакцій [2, с. 3].

Обумовленість людським фактором, тобто наявністю адресанта інформації та її адресата, їх взаємодією у комунікації, свідчить про інтерактивний характер англomовного дискурсу програмування. Відповідно до визначення, що запропонувала О. К. Рябініна [5, с. 6], *інтерактивність* – текстуальна ознака дискурсу, що забезпечує взаємозв'язок автора та читача через текст. Вивчення проблеми інтерактивності має велике теоретичне значення, оскільки дає змогу виявити зв'язки мови та мислення, принципи реалізації контактовстановлювальної функції мови, а також виділити та описати лінгвостилістичні засоби відображення у тексті характерних рис та структурних одиниць усного діалогу, що забезпечують ефективність спілкування у професійній галузі.

Професійний дискурс – це передусім спрямоване мовлення, адресоване читачам-спеціалістам у відповідній сфері діяльності. На думку К. В. Ковтуна, адресованість – обов'язкова властивість тексту, але експлікація адресованості може бути різною [3, с. 11]. Як буде показано далі, у текстах англomовного дискурсу програмування автор вдається до застосування низки тактик, спрямованих на експліцитну діалогізацію монологічного мовлення. Різноманітні структури діалогізації та риторичні прийоми надають текстам англomовного дискурсу програмування характеру бесіди автора з читачем. При цьому значною мірою дається взнаки пресу позиція дружнього ставлення автора до свого читача, налаштування його на рівноправні взаємини та повноцінну співпрацю з автором.

Серед тактик, які реалізують стратегію залучення читача до співпраці з автором особливе місце займає **тактика персоналізації викладу**. Соціальні фактори, зокрема поширення комп'ютеризації, спричинили тенденцію до значної “лібералізації” викладу професійної інформації, що, своєю чергою, позначилося на встановленні неформального типу відносин між автором та читачем в англomовному дискурсі програмування. За нашими спостереженнями, характерною ознакою цього виду професійного дискурсу є персоналізована манера викладу, яка виражається граматично вживанням особового займенника першої особи *I*, його об'єктивним відмінком *me* та відповідним присвійним займенником *my*. Інакше кажучи, суб'єкт текстів англomовного дискурсу програмування – це не якась “безлика” особа, а цілком конкретна людина, оповідач й активний учасник описуваного.

Автор текстів англomовного дискурсу програмування – не лише суб'єкт пізнання та перетворення дійсності, але й *мовна особистість*, що володіє сукупністю вербальних характеристик, які обумовлюють її здатність створювати та сприймати тексти, що відзначаються різним ступенем структурно-мовної складності, глибини й точності відображення дійсності. Основними мовними засобами вираження експліцитної присутності автора у тексті англomовного дискурсу програмування є ті конструкції, у яких на першому місці стоїть вказівка на автора. Наприклад, автор висловлюється від власного імені, використовуючи авторське “я” (*I*) (або “ми” (*we*), якщо книгу написано у співавторстві):

I tend to add a meaningless primary key to migrate to other entities to help me see when there is any ownership [8, с. 40].

In this chapter, we will quickly introduce “hello world” pieces of code to give you hints on what you will discover in the rest of the book [10, с. 33].

Видається можливим припустити, що використання у професійному дискурсі займенників першої особи як лексико-граматичних засобів позначення особи автора свідчить про те, що автор відкрито бере на себе відповідальність за створений ним текст або принаймні за деякі його фрагменти. Крім того, вважає Г. Т. Крижанівська [4], оповідь від першої особи є ознакою суб'єктивності викладу, що зменшує психологічну відстань між адресантом та адресатом.

Автор висловлюється від власного імені та від імені свого читача як рівноправного учасника процесу вивчення деякого референта за допомогою використання формули спільної діяльності – інклюзивного “ми” (*we*):

While that describes the role of the Decorator Pattern, it doesn't give us a lot of insight into how we'd apply the pattern to our own implementation. Let's take a look at the class diagram, which is a little more revealing. [9, с. 29].

Так зване інклюзивне *we* (*our, us*) у цьому прикладі об'єднує у своїй семантиці як адресанта, так і адресата повідомлення. Автор тим самим піднімає читача до рівня свого союзника та рівноправного учасника процесу міркувань на теми, пов'язані з проектуванням та розробленням програмного забезпечення. В. С. Чернявська називає цей прийом створенням семантичного поля “свої”. Особовий займенник “ми” і відповідний йому присвійний займенник “наше” стають розширеним позначенням відправника повідомлення, за допомогою якого він об'єднує себе в адресантній функції з іншими особами. Як наслідок, створюється ефект колективного автора повідомлення, яке ідентифікує єдину позицію обох учасників комунікативного процесу, зближує плани автора та читача [6, с. 48].

Автор висловлюється від власного імені та від імені узагальненого адресата, використовуючи займенник “ми” (*we*), наприклад:

Dijkstra pointed out that no one's skull is really big enough to contain a modern computer program (Dijkstra 1972), which means that we as software developers shouldn't try to cram whole programs into our skulls at once; we should try to organize our programs in such a way that we can safely focus on one part of it at a time [11, с. 117].

Для того, щоб надати ваги власним судженням, підтвердити їх справедливність, а також увести в контекст усталених уявлень, автори текстів англomовного дискурсу програмування нерідко застосовують **тактику введення “чужої мови**. Основними способами передавання “чужої мови” є *циткування й інтерпретація*. Цитування позначає дослівне введення в авторський текст фрагментів чужих текстів, основою якого є збереження автентичності чужого мовлення (аж до розділових знаків та орфографічних помилок), тоді як інтерпретація є авторським тлумаченням чужих слів і призначена головно для виділення лише окремих моментів чужого висловлення. Посилання на деяке фахове джерело автор може застосовувати також з метою протиставлення йому власної думки або навіть критики:

Some writers have asserted that projects that use iterative techniques don't need to focus on prerequisites much at all, but that point of view is misinformed. Iterative approaches tend to reduce the impact of inadequate upstream work, but they don't eliminate it ... [11, с. 91].

Тактика імітування живого діалогу скерована на наближення змодельованої у тексті ситуації до реального спілкування шляхом створення ефекту присутності реального співрозмовника автора. В англомовному дискурсі програмування прикладами мовних засобів, що сприяють внутрішній переорієнтації монологічного за формою викладу на імпліцитний діалог, можуть, наприклад, слугувати речення, в яких мовними сигналами звертання автора до читача виступають особовий займенник *you (yourself)* та присвійний займенник *your*:

When you write LINQ code on your own, you'll likely encounter some problems that weren't covered in the usual examples [10, с. 161].

Автор і читач віддалені один від одного у просторі та часі. Особові займенники у наведених вище прикладах використано з метою зближення “плану автора” та “плану читача”, створення ефекту живої бесіди між ними у реальному часі.

Питальні речення у розповідному тексті – ще один типовий засіб організації висловлень в англомовному дискурсі програмування. Такі речення базуються на своєрідному використанні синтаксису розмовної мови. Його особливості полягає у тому, що якщо у живому, розмовному діалогічному мовленні питання слугує цілям безпосереднього спілкування, то в монологічному професійному мовленні воно є засобом привернення уваги адресата до твердження, висловленого після питання:

Why does it matter? Firstly, search engines give considerable weight to Key words found in a URL [13, с. 9].

У розповідних текстах переважно вживаються два типи запитань – *риторичні* та *гіпофори*. На риторичне запитання пряма відповідь не надається, а лише імплікується у самому питанні. Гіпофора – питання до самого себе, риторичний прийом, у результаті якого мовець відповідає на потенційне запитання адресата. Тобто автор ставить “потрібні” питання і сам дає на них “потрібні” відповіді. Якщо не брати до уваги контрольних запитань у кінці розділу, переважна більшість питальних речень в англомовному дискурсі програмування є саме гіпофорами. Гіпофора полегшує сприйняття повідомлення, дає змогу виділити головне в інформаційному потоці. Як один із основних засобів перспекції, гіпофора привертає увагу адресата до нової для нього інформації, що буде викладена у наступних після питання частинах тексту.

Фактичний матеріал підтверджує, що речення у питальній формі, розосереджені по тексту чи винесені у його назву, активізують думки читача, заохочують його до спільного пошуку рішення або полеміки з автором.

Умовні речення є ще одним способом дати відповідь на потенційні запитання читача, оскільки вони містять перелік ситуацій, проблем або запитань, які можуть у нього виникнути. Як зазначає С. Н. Антонова, намагаючись наперед угадати потенційні запитання своїх читачів, автори звертаються за допомогою до умовних речень, які свідчать про їх уважне ставлення до читачької аудиторії [1, с. 119]. В умовних реченнях повідомляється про шляхи подолання труднощів, пов'язаних із написанням програм, або даються описи необхідних дій у деякій ситуації, наприклад:

If the compiler can make no such inference, the name must be provided as part of the method call. [12, с. 199].

На нашу думку, основним персуазивним засобом впливу на читача в англомовному дискурсі програмування є спонукальні речення, оскільки їх роль полягає у спонуканні адресата до практичного застосування інформації й активної співпраці з автором, спрямованої на досягнення комунікативних цілей читача – набуття чи удосконалення знань і навичок програмування:

Now put this into a test harness, TestHookTemplate.java, and call the cookieHookRobot.gomethod [9, с. 160].

Т. В. Яхонтова зазначає, що залучення читача у ментальний простір автора є дуже важливим для адекватного сприйняття інформації, особливо у галузях точних наук, розуміння яких вимагає великих інтелектуальних зусиль [7, с. 254].

Отже, стратегія залучення читача до співпраці з автором у сучасному англомовному дискурсі програмування реалізується за допомогою свідомої імітації автором природного діалогу у парі “автор – читач”. Різноманітні структури діалогізації та риторичні прийоми, серед яких прямих звертання до читача, умовні, спонукальні, питальні речення, надають текстам англомовного дискурсу програмування характеру дружньої бесіди автора з читачем, сприяють інтимізації викладу, створенню атмосфери довіри між комунікантами.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні мовних засобів реалізації стратегії залучення читача до співпраці з автором в інших видах професійного та різних жанрах науково-дидактичного дискурсу.

Література:

1. Антонова С. Н. Функционально-игровой аспект становления компьютерного дискурса: на материале английских и русских журнальных статей о компьютерных технологиях : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Антонова Светлана Николаевна. – Тюмень, 2005. – 24 с.
2. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови”. / Карпчук Наталія Петрівна. – Х., 2005. – 20 с.
3. Ковтун К. В. Мовні засоби та риторичні прийоми діалогізації сучасного публіцистичного монологу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова”. / Ковтун Кароліна Вікторівна – Сімферополь, 2009. – 22 с.
4. Крижанівська Г. Т. Комунікативно-прагматичні та семантико-стилістичні особливості медіа-жанру “інтерв'ю-монолог” (на матеріалі сучасних англомовних жіночих журналів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови”. / Крижанівська Галина Тадеївна. – Львів, 2011. – 19 с.
5. Рябініна О. К. Інтертекстуальність у дискурсі сучасної української преси: лінгвістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. / Рябініна Олена Костянтинівна – Х., 2008. – 19 с.
6. Чернявская В. Е. Дискурс власти и властьдискурса: проблемы речевого воздействия : учеб. пособие / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта: Наука, 2006. – 136 с.
7. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

8. Davidson L., Kline K., Windisch K. Pro SQL Server 2005 Database Design and Optimization / Louis Davidson, Kevin Kline, Kurt Windisch. – Apress, 2006. – 672 p.
9. Freeman E., Robson E., Bates B., Sierra K. Head First Design Patterns / Eric Freeman, Elisabeth Robson, Bert Bates, Kathy Sierra. – O'Reilly Media, 2004. – 678 p.
10. Marguerie F., Eichert S., Wooley J. LINQ in Action / Fabrice Marguerie, Steve Eichert, Jim Wooley. – Manning Publications Co., 2008. – 572 p.
11. McConnell S. Code Complete : a practical handbook of software construction / Steven McConnell. – Microsoft Press, 2004. – 960 p.
12. Michaelis M. Essential C# 3.0 : for .NET Framework 3.5 / Michaelis Mark. – Addison-Wesley, 2009. – 876 p.
13. Sanderson S. Pro ASP.NET MVC 3 Framework / Steven Sanderson. – Apress, 2011. – 618 p.

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lovich10@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-89-91

Войналович Л. П. Вживання складнопідрядних речень у сучасній англійській мові. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 89–91.

УДК: 811.111'36

Войналович Людмила Петрівна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВЖИВАННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена розгляду функціональних особливостей вживання складнопідрядних речень у сучасній англійській мові. Встановлено, що підрядні речення граматично залежать від головного, виконуючи в ньому функцію одного з членів речення. Залежно від цього вони поділяються на: підметові, присУДК:ові, додаткові, означальні і обставинні. З'ясовано, що найуживанішим видом підрядних речень є підрядні додаткові речення, а найменш вживаним видом підрядних речень є підрядні присУДК:ові речення.

Ключові слова: речення, складнопідрядне речення, типи складнопідрядних речень, сполучниковий зв'язок, безсполучниковий зв'язок.

Войналович Людмила Петровна,
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

УПОТРЕБЛЕНИЕ СЛОЖНОПОДЧИНЕННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена рассмотрению функциональных особенностей употребления сложноподчиненных предложений в современном английском языке. Установлено, что подчинительные предложения грамматически зависят от главного предложения, выполняя в нем функцию одного из членов предложения. В зависимости от этого, сложноподчинительные предложения подразделяются на: подлежащные, сказуемые, дополнительные, определительные и обстоятельственные. Выявлено, что самым распространенным видом подчинительных предложений являются дополнительные предложения, а наименее распространенными – сказуемые предложения.

Ключевые слова: предложение, сложноподчиненное предложение, виды сложноподчиненных предложений, союзная связь, бессоюзная связь.

Voinalovych Liudmyla,
Zhytomyr State University named after Ivan Franko

THE USAGE OF COMPLEX SENTENCES IN THE MODERN ENGLISH LANGUAGE

The article considers the functional peculiarities of the usage of complex sentences in the modern English language. It is stated that the subordinate clauses are grammatically dependent on the principal ones, performing the definite functions in the sentence. According to their grammatical functions subordinate clauses are divided into subject, predicative, object, attributive and adverbial clauses of different types. A subordinate clause may follow, precede or interrupt the principal clause. It was found out that subordinate clauses in a complex sentence can be joined to a principal clause syndetically (by means of subordinating conjunctions or connectives) or asyndetically (without a conjunction or connective). The study shows that the most frequently used type of subordinate clauses in the short stories turned out to be the subordinate object clauses and the least frequently used type turned out to be the subordinate predicative clauses.

Key words: sentence, complex sentence, types of complex sentences, syndetical connection, asyndetical connection.

Проблематика синтаксису складного речення в англійській мові є багатограним явищем та висвітлювалася в працях різних науковців. Вивченням різних аспектів синтаксису складного речення в англійській мові займалися багато лінгвістів, а саме: Б. Льїш, І. Конькова, І.П. Верховська, Н. Кобріна, В. Каушанська та ін. Однак на сучасному етапі розвитку мовознавства в центрі уваги науковців досі залишаються питання типів зв'язку в англійському реченні.

З огляду на це метою статті є дослідження функціональних особливостей вживання складнопідрядних речень у сучасній англійській мові

Речення – це одна з основних граматичних категорій синтаксису, являє собою висловлювання (фразу), що повідомляє про щось і розрахована на слухове чи зорове сприйняття. Речення в англійській мові поділяються на прості і складні. Складне речення – це поєднання двох (або більше) простих речень за допомогою сполучників, сполучних слів чи союзних часток в певне нове синтаксичне утворення, частини якого вступають один з одним в певні синтаксичні відносини [6, с. 395]. Таким чином, складне речення являє собою об'єднання декількох речень за допомогою тих чи інших синтаксичних засобів у граматичне ціле, що виражає закінчену думку. Речення, що входять до складу складного речення, не є самостійними та не мають закінченої думки, а являють собою взаємопов'язані елементи цілого складного речення, що доповнюють один одного [3, с. 172]. Складне речення характеризується сукупністю ознак, серед яких найістотнішими є: 1) поліпредикативність; 2) особлива структурна схема; 3) семантична і інтонаційна цілісність, завершеність та єдність його частин за комунікативною метою. В залежності від того, які засоби пов'язують частини складного речення, ці речення поділяються на складносурядні (з формально незалежними один від одного частинами) і складнопідрядні (з головною і підрядною частинами). Традиційно виділяють два типи зв'язків між компонентами складнопідрядного речення: безсполучниковий зв'язок (без сполучників і єднальних слів) і сполучниковий (за допомогою сполучників і єднальних слів). Сполучник – це службова частина мови, яка служить для зв'язку однорідних членів речення та частин складного речення (у складнопідрядному реченні вони поєднують

головну і залежну частини). Сполучники не мають власного лексичного значення і не виконують у реченні граматичну роль [2, с. 82]. Єднальні слова поділяються на сполучні слова (сполучні займенники і сполучні прислівники) та відносні слова (відносні займенники і відносні прислівники) [4, с. 78]. На відміну від сполучників єднальні слова відповідають на питання, є членами речення та їх можна замінити повнозначним словом (наприклад, займенником або прислівником).

Підрядне речення у складі складнопідрядних речень може слідувати, передувати чи переривати головне речення, а також може містити два і більше однорідних підрядних речень.

Підрядні речення граматично залежать від головного, виконуючи в ньому функцію одного з членів речення. Залежно від цього вони поділяються на: підметові, присУДК:ові, додаткові, означальні і обставинні.

Отже, розглянемо кожен вид підрядних речень детальніше. Підрядні підметові речення виконують функцію підмета головного речення і можуть приєднуватися до головного речення: 1) сполучниками (*that, if, whether, because, the way*): **Because** I ask too many questions doesn't mean I am curious; 2) сполучними займенниками (*who, whoever, what, whatever, which*): **What** was done yesterday can't be discussed now; 3) сполучними прислівниками (*where, wherever, when, whenever, how, why*): **Why** she behaved in such a strange way is a mystery; 4) безсполучниковим зв'язком: *It was obvious they didn't want to leave this nice place* [4, с. 81].

Підрядні присУДК:ові речення виконують функцію не всього присУДК:а, а лише іменної частини складеного присУДК:а-предикатива і приєднуються до головного речення: 1) сполучниками (*that, whether, if, as, as if, as though, because, lest, the way*): *It seemed as if he had read the letter*; 2) сполучними займенниками (*who, whoever, what, whatever, which*): **What** was done yesterday can't be discussed now; 3) сполучними прислівниками (*where, wherever, when, whenever, how, why*): *That is where the money comes from*; 4) безсполучниковим зв'язком: *Another trouble was Sarah wanted to tell all the truth* [1, с. 207].

Підрядні додаткові речення виконують функцію додатка до дієслова в головному реченні і можуть приєднуватися до головного речення: 1) сполучниками (*that, whether, if, lest*): *I wondered if they wanted to join our club*; 2) сполучними займенниками (*who, whoever, what, whatever, which*): *Sue could buy the present whoever she wanted*; 3) сполучними прислівниками (*where, wherever, when, whenever, how, why*): *We knew perfectly well how it had happened*; 4) безсполучниковим зв'язком: *He said there was nothing much the matter with me* [4, с. 82].

Підрядні означальні речення виконують функцію означення до іменника або займенника головного речення і приєднуються до головного речення: 1) 1) сполучниками (*that, if, whether, as if, as though*): *She had a strange feeling as if something had happened*; 2) сполучними займенниками та прислівниками (*what, how, why*): *The question how and why those people got the information still worried him*; 3) відносними займенниками та прислівниками (*who, which, where, when*): *The woman who is standing over there is my neighbor. That is where the money comes from*; 4) безсполучниковим зв'язком: *I think my father is the best man I have ever known* [4, с. 84-86].

Підрядні обставинні речення виконують функцію різних обставин головного речення і поділяються на підрядні речення: 1) часу – приєднуються до головного речення такими сполучниками: *as, as soon as, as long as, when, whenever (коли б не), while, now that, till, until, after, before, since, (by) the time (that), during the time (that), the day (that), now (that), the moment, the instant, the first/last/next time, every (each) time, directly, immediately, instantly, no sooner...than, scarcely/hardly...when, once (в той же час, разом з тим): Kate hopes to visit you whenever she happens to be in Liverpool. Hardly had Nick opened the door when his friends began to congratulate him*; 2) місця – приєднуються до головного речення наступними сполучниками: *where, whence, wherever, anywhere, everywhere (that): You can't camp anywhere you like these days. She was allowed to stay in the library as long as she wanted*; 3) способу дії – приєднуються до головного речення наступними сполучниками: *as, the way: Do this task the way you were told*; 4) порівняння – приєднуються до головного речення такими сполучниками: *as, like, as if, as though, than; correlative conjunction: as...as; so...as, as...as if, not so/as...as more...than, less...than: He spends his money as if he were a millionaire*; 5) причини – приєднуються до головного речення сполучниками (*as, because, since, so, that, for fear (that), lest, seeing (that), considering*) або сполучними фразами (*for the reason that, in view of the fact, in so far as, by reason of*): *Since there is no help, let us try and bear it as best we can*; 6) мети – приєднуються до головного речення такими сполучниками: *that, so that, lest, so as, so, in order that, for fear that: We started for the station in order that not to be late for a train*; 7) наслідку – приєднуються до головного речення такими сполучниками: *that, so that: He is such a marvelous joker that you can't help laughing*; 8) умови – приєднуються до головного речення сполучниками (*if, unless, once, in case, that, on condition that, but for, provided (that), providing (that), suppose (that), supposing (that), considering (that), given (that), granted (that), granting (that), admitting (that), presuming (that), seeing (that), in case/in the event of*): **But for** the headache, she will go to the party with you; або безсполучниковим зв'язком: *Should Mark arrive to London, inform me at once*; 9) поступок – можуть приєднуватися до головного речення сполучниками (*although, though, if, whether...or; group conjunctions: even if, even though, even when, whereas*): **Although** the weather was dreadful, we decided to climb the mountain) або сполучними займенниками чи прислівниками (*whoever, whatever, whichever, whenever, wherever, however much/badly/good, as*) або сполучними фразами (*no matter how, no matter what, for all that, despite that, in spite of the fact that*): **No matter how hard** it was, the boy continued the race [4, с. 88-91].

У статті матеріалом дослідження функціональних особливостей вживання складнопідрядних речень послуговували оповідання англійського письменника У. С. Моєма [5]. Аналіз даних оповідань показав, що автор дуже часто використовував різні види складнопідрядних речень, як у прямій мові безпосередньо героїв оповідань, так і в описах та роздумах тих чи інших героїв.

Так, аналізу оповідань свідчить, що найуживанішим видом підрядних речень є підрядні додаткові речення:

I don't know which I dislike more, ginger-ale or lemon-dry [5, с. 6].

I noticed that Mr Kelada's hands were trembling [5, с. 10].

Do you mind if my husband and I play together? [5, с. 115].

One day Mrs Bronson told us that they were expecting a friend to stay with them ... [5, с. 123].

Наступним видом підрядних речень за частотою вживання у аналізованих оповіданнях є підрядні обставинні речення різних видів:

When I look back on her behavior that evening at the club I am convinced of it [5, с. 153] (місця);
It's not only real, but it's as fine a string for its size as I've ever seen [5, с. 9] (порівняння);
 ... *and if he is found out, he is punished* [5, с. 154] (умови);
The story spread over the ship as stories do... [5, с. 10] (способу дії);
I suppose I looked rather stupid, because she gave a little smile... [5, с. 121] (причини);
Even if the murderers had thought the watch a dangerous thing to possess, one would have expected them to melt down the gold case [5, с. 150] (поступок).

Наступним видом підрядних речень за частотою вживання є підрядні означальні речення:

I was frigidly indifferent, except for the man called Ramsay who sat there also [5, с. 8].

I have a suspicion that he went to the club at Kabulong instead of coming straight home and is having drinks [5, с. 137].

Далі за частотою вживання підрядних речень у творах слідує підрядні підметові речення:

It never occurred to him that he was not wanted [5, с. 7].

It was clear that he had been attacked by gang robbers ... [5, с. 145].

Найменш вживаним видом підрядних речень виявилися підрядні присудкові речення:

The question is how we're going to get hold of the fellows that did it [5, с. 141].

My explanation was that he had stopped to chat with a Malay or a Chinaman [5, с. 152].

Отже, у ході дослідження виявлено, що підрядні речення граматично залежать від головного, виконуючи в ньому функцію одного з членів речення. З'ясовано, що підрядні речення у складнопідрядному реченні можуть приєднуватися до головного речення сполучниками і єднальними словами або безсполучниковим зв'язком. У ході аналізу вибраних оповідань з'ясовано, що найуживанішим видом підрядних речень є підрядні додаткові речення, а найменш вживаним видом підрядних речень є підрядні присудкові речення.

Література:

1. Верба Г. В., Верба Л. Г. Довідник з граматики англійської мови: Довідк. Вид. – 4-у вид. / Г.В. Верба, Л. Верба. – К.: Освіта, 1995. – 320 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник / І.Р. Вихованець. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
3. Вихованець І. Р., Городянська К. Т., Грищенко А. П. Граматика української мови / І.Р. Вихованець, К.Т. Городянська, А.П. Грищенко. – К.: Рад. школа, 1982. – 207 с.
4. Котнюк Л. Г., Войналович Л. П., Коротун Н. Г. Граматика англійської мови: Синтаксис: Методичний посібник з практичної граматики англійської мови для студентів Навчально-наукового інституту іноземної філології / Л.Г. Котнюк, Л.П. Войналович, Н.Г. Коротун. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 141 с.
5. Сингаївська А.В., Гаращук Л.А. Моем Уільям Сомерсет. Вибрані твори: Навчальний посібник / А.В. Сингаївська, Л. Гаращук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 288 с.
6. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2- изд. – М: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: liudavolkova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-92-95

Волкова Л. В. Розв'язання іншомовних лінгвістичних завдань у процесі ділової гри. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 92–95.

УДК: 378.026

Волкова Людмила Вікторівна,

Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпін

РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНШОМОВНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ДІЛОВОЇ ГРИ

У статті доводиться факт ефективності використання ділових ігор у навчальному процесі вищої школи, оскільки вони дають можливість формувати професійні уміння майбутніх фахівців, залучаючи їх до інтенсивної пізнавальної, інтелектуальної та творчої діяльності. Ігрова діяльність розглядається нами як процес розв'язання студентами ряду професійних задач, спрямованих на досягнення загальної мети – навчання, виховання та розвитку особистості студента. В статті проаналізовані основні структурні елементи ділової гри для формування іншомовної комунікативної компетенції студентів. Метою ділової гри є орієнтація на формування іншомовної комунікативної компетенції, використання теоретичного матеріалу під час вирішення професійних завдань. Визначено роль і місце викладача в процесі гри. Доведено важливість розуміння основних структурних елементів ділової гри для її ефективного використання у процесі вивчення іноземної мови.

Ключові слова: структурні елементи ділової гри, формування іншомовної комунікативної компетенції, професійні завдання.

Волкова Людмила Викторовна,

Университет государственной фискальной службы Украины, г. Ирпень

РЕШЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ПРОЦЕССЕ ДЕЛОВОЙ ИГРЫ

В статье доказывается факт эффективности использования деловых игр в учебном процессе высшей школы, поскольку они дают возможность формировать профессиональные умения будущих специалистов, привлекая их к интенсивной познавательной, интеллектуальной и творческой деятельности. Игровая деятельность рассматривается нами как процесс решения студентами ряда профессиональных задач, направленных на достижение общей цели – обучение, воспитание и развитие личности студента. В статье проанализированы основные структурные элементы деловой игры для формирования иноязычной коммуникативной компетенции студентов. Целью деловой игры является ориентация на формирование иноязычной коммуникативной компетенции, использование теоретического материала при решении профессиональных задач. Определены роль и место преподавателя в процессе игры. Доказано важность понимания основных структурных элементов деловой игры для ее эффективного использования в процессе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: структурные элементы деловой игры, формирование иноязычной коммуникативной компетенции, профессиональные задачи.

Volkova Liudmyla,

University of State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

SOLVING OF FOREIGN LANGUAGE LINGUISTIC TASKS IN THE PROCESS OF BUSINESS GAME

The efficiency of using of business games in the educational process of higher education is proved, as they provide an opportunity to form professional skills of future professionals, involving them in intensive cognitive, intellectual and creative activity. Game playing activity is considered as a process of solving a number of professional tasks by students. This activity is aimed at achieving a common goal – training, education and personal development of a student. The article analyses the main structural elements of business game for forming the foreign language competence. The aim of the business game is the formation of foreign language communicative competence using of the theoretical material in solving professional problems. The role and place of a teacher in the game are determined. The importance of understanding the main structural elements of business game have been ascertained for its efficient usage in learning process of foreign language. In the process of the game students must solve specific tasks, so their activities must be properly motivated, that is, the student must realize the real value of the tasks. The solution of the foreign language linguistic tasks creates conditions for the student's communicative practice in the game. Communicative practice involves the development of skills in a clear logical way to formulate their thoughts. Students are able to make generalizations on the basis of examples, analyze, evaluate priorities, deduce reasons, conduct conversations, dialogue, discussion, be able to listen and express their thoughts clearly.

Key words: structural elements of business game, forming the foreign language competence, professional tasks, communicative practice.

Постановка проблеми. Беззаперечним є факт ефективності використання ділових ігор у навчально-виховному процесі вищої школи, оскільки вони дають можливість формувати професійні уміння майбутніх фахівців, залучаючи їх до інтенсивної пізнавальної, інтелектуальної та творчої діяльності. Хоча, як показує практика вузівського навчання, ділові ігри ще не зайняли належного місця у професійній підготовці студентів. Це пояснюється значною мірою відсутністю досконалих теоретичних та методичних розробок для їхньої організації та проведення, що гальмує їх ефективне використання в навчальному процесі вищої школи.

Під час розробки та використання ділових ігор у вищій школі слід виходити з реалій сучасної системи навчання, послідовності організації навчального процесу та необхідності надавати ґрунтовну фахову підготовку, недоліком якої є недостатня орієнтація навчання на активне, вмотивоване, комплексне, практичну апробацію знань вже в ході навчальних занять з метою формування практичних умінь та навичок.

Усе це визначає специфічність підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, який має забезпечувати розвиток та вдосконалення їхніх умінь аналізувати і досліджувати професійні ситуації та передбачати способи їх

вирішення, формувати цінності та ідеали особистості, забезпечувати власну концепцію життя та вдосконалювати методи її практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. Для ефективної організації та проведення ділових ігор у навчальному процесі, як вказують А.А.Вербицький, А.А.Деркач, А.Й.Капська, І.І.Кобиляцький, І.Б.Коротяєва, В.Я.Платов, Н.М.Страздас, О.Г.Хоменко, Л.С.Шубіна, С.Ф.Щербак, П.М.Щербань та ін., слід чітко бачити її основні структурні елементи. Зокрема, А.А.Деркач та С.Ф.Щербак [2] у структурі ділової гри виділяють:

- мету і завдання гри;
- ігрову ситуацію;
- комплект ролей;
- правила гри;

Як відомо, характерною для ділової гри є наявність спільної мети в усього ігрового колективу, що забезпечується взаємодією учасників гри через підпорядкування рольових цілей кожного єдиній спільній меті.

Ми поділяємо думку В.Я.Платова, який стверджує, що метою ділової гри «є набуття і відпрацювання навичок прийняття рішень, спільної діяльності і міжособистісного спілкування у процесі професійної діяльності» [5, с.65-66].

Відзначимо, що головною детермінантою визначення мети ділової гри є орієнтація на формування іншомовної комунікативної компетенції, використання теоретичного матеріалу під час вирішення професійних завдань.

Як стверджують А.А.Деркач та С.Ф.Щербак [2, с.153], у методичному плані ділова гра має вирішити три завдання: лінгвістичне; комунікативне; діяльнісне.

Успіх вирішення лінгвістичного завдання пов'язаний із засвоєнням мовного матеріалу (лексики, граматики, стилістики) та вмінням використовувати його в мовленнєвій діяльності. Таке завдання перетворюється в комунікативне, тобто здійснюється обмін інформацією в процесі спілкування, і, врешті, у завдання співробітництва (вербального і невербального) учасників спілкування.

Оскільки студенти в процесі гри повинні вирішувати конкретні завдання, їх діяльність має бути відповідним чином мотивована, тобто студенту необхідно усвідомлювати реальну цінність завдань. До того ж, вирішення завдань має бути посильним для нього. Як свідчать психологічні дослідження мотивації навчальної діяльності, ці два фактори – цінність завдань і можливість їх вирішення – визначають активність особистості. Тобто, якщо зміст гри виявляється нецікавим, або ж завдання, що вирішуються, досить легкі, студент не сприймає їх як значущі для його самовираження. І навпаки: якщо завдання досить складні, студенти також не спроможні їх вирішувати. Інакше кажучи, розробляючи завдання для ділової гри, викладач має враховувати рівень підготовки своїх студентів і будувати гру так, ускладнюючи чи спростовуючи ситуацію, щоб завдання, що вирішуються в грі, відповідали можливостям кожного учасника. Нагадаємо, що в завданнях гри слід чітко визначити ті практичні уміння, котрі мають бути сформовані в студентів у процесі аналізу та вирішення проблемних ситуацій.

Важливим структурним елементом гри є ігрова ситуація (Р.М.Грановський, І.Б.Коротяєва, П.М.Щербань). У науковій літературі знаходимо її синонімічні назви: «ігровий задум» (А.М.Айламазьян, В.Я.Платов, А.А.Тюкова), «ігровий сюжет» (А.А.Деркач, О.І.Квасова, С.Ф.Щербак), «ігровий проєкт» (Н.В.Самоукіна).

Сучасними психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що вибір ситуацій і матеріалу для проведення гри мають вирішальне значення для формування гнучкості знань, навичок та умінь студентів, а разом з цим і професійної готовності. Саме тому можна стверджувати, що в основу створення ігрової ситуації має бути покладено принципи комунікативності навчання: функціональності, ситуативності та новизни.

На жаль, ігнорування цих принципів часто-густо є причиною того, що студенти, маючи достатній лексичний запас, вмюючи утворювати ту чи іншу граматичну структуру, не можуть використати всі здобуті знання у практиці спілкування. Причиною цього є, на наш погляд, недосконала стратегія навчання, яка програмує попереднє заучування певної сукупності слів чи граматичних правил окремо від виконуваних студентами мовленнєвих функцій. Міцність, оперативність, дієвість матеріалу, який вивчається визначається тим, «яка міра участі відповідного матеріалу в подальшій діяльності суб'єкта, яке його значення для досягнення намічених цілей» [4, с.297].

Важливим у виборі ігрової ситуації є дотримання вимог принципу функціональності, який, перш за все, визначає адекватний процесу комунікації відбір матеріалу, тобто:

- відбір матеріалу з тих сфер комунікації, до участі в яких готуються студенти (йдеться про професійну спрямованість ситуацій);
- вибір лексики не на основі частоти повторюваності, а конкретно для певного завдання в конкретній ситуації;
- відбір, в основному, тих проблем для обговорення, які пов'язані із професійною діяльністю;
- добір лексики, необхідної для обговорення проблем міжособистісного спілкування.

Ситуативний принцип характеризує ігрову ситуацію як таку, що спроможна відтворити комунікативну реальність і цим самим збуджує інтерес реальності процесу спілкування. Ситуативний характер гри визначає також і спосіб мовленнєвої мотивації і створює умови для розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

Дотримання принципу новизни під час розробки ігрової ситуації забезпечує формування гнучкості умінь та навичок, а також є гарантом виникнення інтересу до навчання, важливість якого важко переоцінити. Адже «знання, засвоєні без інтересу, не забарвлені власним позитивним ставленням, не стають активним надбанням людини» [1, с.6].

Розробляючи ігрову ситуацію, необхідно також подбати про забезпечення в процесі гри активної позиції всіх учасників, об'єднаних спільною колективною діяльністю, яка характеризується елементами творчого характеру, емоційною насиченістю в умовах моделювання професійного середовища та комунікативної спрямованості. Крім того, ігрова ситуація має відповідати рівню підготовки її учасників та їх можливостям, інакше очікуваних результатів досягти неможливо.

Надзвичайно суттєвим елементом гри є комплект ролей. Поняття ролі в діловій грі передбачає «... моделювання діяльності особистості, яка визначається його посадою (місцем) в об'єкті ігрового моделювання» [5, с.58]. Саме тому введення в гру тієї чи іншої ролі передбачає наявність в учасника гри спеціальних знань, умінь та навичок для вирішення професійних

завдань. При цьому важливо мати на увазі, що сам процес ділової гри супроводжується виникненням позитивної емоційної атмосфери у кожного учасника гри, що сприяє реалізації професійних, інтелектуальних, комунікативних і психологічних можливостей.

Розподіл ролей, проведений із урахуванням індивідуальних якостей особистості, дає можливість у ході ділової гри формувати навички прийняття рішень у нестандартній ситуації, дослідити вплив особистісного чинника на ефективність прийняття рішень, вивчати ділові і моральні якості студентів в умовах, максимально наближених до реальної професійної діяльності.

В.Я.Платов [5, с.110-115] поділяє ролі на такі, що:

- моделюють професійну діяльність осіб;
- необхідні для оперативного управління грою;
- сприяють підвищенню емоційної напруги учасників;
- необхідні для об'єктивного оцінювання.

У зарубіжній теорії ігор найпоширенішою є класифікація ігрових ролей, розроблена соціологом У.Герхартом [3, с.6], відповідно до якої ролі поділяються на:

- статусні (для виконання яких не потрібне перевтілення);
- позиційні (відображають майбутнє професійне становище студентів);
- ситуаційні, що не задаються соціальними відносинами, а встановлюються у ситуаціях спілкування.

О.Г.Штепа [8] у своєму дослідженні виділяє два типи ролей, які доводиться виконувати студентам у процесі гри: основні та допоміжні. Основні ролі, до виконання яких готує себе студент, пов'язані з прогнозуванням майбутньої професійної діяльності. Ці ролі не вимагають особистісного перевтілення, а завдання, яке стоїть перед їх виконавцем, – переконати себе та інших учасників у тому, що він володіє відповідними професійними вміннями.

Допоміжні – це ролі, виконання яких студентами в майбутній професійній діяльності не передбачається. Завдання виконавця – психологічно пізнати внутрішній світ іншої людини, причому найчастіше – світ, що попередньо слід змоделювати у своїй уяві, спираючись на практичний чи теоретичний досвід.

Під час розподілу ролей слід пам'ятати, що будь-яка роль може бути реалізована особистістю, яка сама володіє певними якостями. Призначення ролі має, таким чином, орієнтуватися на особистісні якості і сприяти їх максимальному прояву і розвитку (М.А.Аріяєн, Н.Г.Барішнікова, М.Л.Вайзбург, І.А.Зимня, Л.І.Новикова, Л.Н.Родигіна, Р.В.Фастовець).

Важливим є порядок взаємодії учасників гри, що зумовлюється структурою ігрового комплексу, певними функціональними обов'язками виконуваної ролі, встановленими правилами і методикою проведення гри, використаною системою оцінювання діяльності учасників.

Кількість діючих осіб у діловій грі може бути різною залежно від її задумів, мети тощо. Питання про кількість учасників слід детально продумати при проектуванні гри, оскільки це безпосередньо впливає на ефективність використання ділової гри.

Важливо також, щоб ролі, які виконуються кожним із учасників, не залишалися незмінними в наступних іграх.

Умови і правила гри орієнтують учасників на реалізацію поставлених завдань. Правилами гри визначається кількість учасників, їх професійний чи соціальний статус (які ролі будуть використовуватися).

Як стверджують А.А.Деркач та С.Ф.Щербак [2, с.180], при визначенні умов та правил гри необхідно передбачати:

- попереднє завдання, яке студентам-виконавцям ролей потрібно вирішити до початку гри;
- розробку конкретної ігрової ситуації, в якій діятимуть студенти;
- загальний опис тих дій, які мають виконати учасники гри;
- правила, яких повинні дотримуватися студенти в процесі гри;
- статус викладача в грі.

Правила гри є свого роду регламентними нормами, визначеними процесом гри, дотримання яких сприяє ефективному її проведенню. Ці норми також мають за мету реалізацію основних вимог, передусім до культури спілкування в процесі гри, наприклад, заборона перепиняти партнера, принижувати його тощо.

Іноді доцільно перед грою роздати учасникам інструкції, у яких слід визначити завдання кожного відповідно до виконуваної ролі та вказати напрям їхньої діяльності.

Створюючи умови, необхідні студентам для активної творчої діяльності в процесі гри, викладач:

• мотивує, тобто прагне, щоб цілі та завдання гри були співвіднесені з потребами, інтересами студентів, а учасники при цьому усвідомлювали можливості їх досягнення;

• спрямовує і регулює процес діяльності студентів при розв'язанні різних професійних задач;

• контролює та оцінює, причому мова йде, з одного боку, про поопераційний контроль, який здійснюється під час розв'язання професійних задач, а з іншого – про підсумкову оцінку результатів гри, про аналіз досягнень та помилок студентів, про вибір напрямів подальшої роботи.

Як уже зазначалося, власне ігрова діяльність розглядається нами як процес розв'язання студентами ряду професійних задач, спрямованих на досягнення загальної мети – навчання, виховання та розвитку особистості студента.

Висновок. Можна стверджувати, що головною метою вивчення іноземної мови у немовному вузі має стати формування іншомовної комунікативної компетентності студентів, що передбачає використання мови як засобу спілкування у сфері майбутньої професійної діяльності. Саме на реалізацію вказаної мети і націлений процес ділової гри.

Розв'язання мовленнєвих завдань створює умови для комунікативної практики студентів у процесі гри. Комунікативна практика передбачає розвиток умінь чітко, логічно формулювати свої думки, а саме: вміти робити узагальнення на основі прикладів, проводити аналогію, оцінювати пріоритети, виводити причини, вести бесіду, діалог, дискусію, тобто вміти слухати, висловлюватися чітко і ясно.

Література:

1. Бондаренко С.М. Урок – творчество учителя: [учебник] / Бондаренко С.М. – М., 1974. – 96 с.
2. Деркач А.А. Педагогическая эвристика : Искусство овладения иностранным языком: [учебник] / Деркач А.А., Щербак С.Ф. – М.: Педагогика, 1991. – 221 с.
3. Лозанов Г.К. Суггестопедия в преподавании иностранного языка // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – 1979. – №5. – С. 53-62.
4. Общая психология: [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / [Под ред. А.В. Петровского]. – М., 1997. – 340 с.
5. Платов В.Я. Деловые игры: разработка, организация и проведение: [учебник] / Платов В.Я. – М.: Профиздат, 1991. – 240 с.
6. Платонов К.К. Занимательная психология: [учебник] / Платонов К.К. – М.: Молодая гвардия, 1986. – 224 с.
7. Тюнникова С.М. Эвристическая игра в обучении гуманитарным предметам учащихся средних профтехучилищ: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тюнникова С.М. – Казань, 1995. – 224 с.
8. Штепа О.Г. Рольові ігри в системі формування професійної мовленнєвої майстерності педагога: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Штепа О.Г. – К., 1996. – 181 с.
9. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри: [навч. посіб.] / Щербань П.М. – К.: Вища школа, 1993. – 112 с.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lena@kilko.name,
nataliagagina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-96-99

Гагіна Н. В., Лось О. В. Роль сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дорослих іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 96–99.

УДК: 374:004.77

**Гагіна Наталія Вікторівна,
Лось Олена Вікторівна,**
Чернігівський національний технологічний університет

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті досліджується роль інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дорослих іноземної мови. Визначено андрагогічні принципи та характеристики дорослих як суб'єктів навчання. Розглядаються електронні підручники, мультимедійні програми, комп'ютерні ігри, подкасти як ефективні інформаційно-комунікаційні технології в навчанні іноземної мови. Аналізуються результати опитування щодо використання дорослими інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення іноземної мови.

Ключові слова: іноземна мова, інформаційно-комунікаційні технології, дорослі люди, мультимедійні програми, комп'ютерні ігри, подкасти, електронне навчання.

**Гагіна Наталия Викторовна,
Лось Елена Викторовна,**
Черниговский национальный технологический университет

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ВЗРОСЛЫХ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В статье изучается роль информационно-коммуникационных технологий в обучении взрослых иностранному языку. Определены андрагогические принципы и характеристики взрослых как субъектов обучения. Рассматриваются электронные учебники, мультимедийные программы, компьютерные игры, подкасты как эффективные информационно-коммуникационные технологии в обучении иностранному языку. Приводятся данные опроса касательно использования взрослыми информационно-коммуникационных технологий для изучения иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, информационно-коммуникационные технологии, взрослые люди, мультимедийные программы, компьютерные игры, подкасты, электронное обучение.

**Nataliia Gagina,
Olena Los,**
Chernihiv National University of Technology

THE ROLE OF MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN ADULT FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The article deals with the specific role of information and communication technologies in adult foreign language learning. Andragogical principles and characteristics of adult language learners are specified. These characteristics have to be taken into account in order to design the relevant learning content that meets the specific needs of adult language learners, to create motivating, autonomous, supportive and emotionally safe learning environment to ensure the effectiveness of learning. Multimedia language programmes, computer games, podcasts as the most effective information and communication technologies and e-learning as a learner-focused approach are studied. A remarkable feature of multimedia programmes is that being an independent study tool they can provide fully learner controlled environment, better suited for adults, and promote more reflective and deeper learning. Podcasts increase the effectiveness of foreign language acquisition and are widely used in mobile learning, promoting development of learner autonomy, critical thinking, implementing modern educational standards, corresponding to the basic principles of the student-centred approach in foreign language teaching. Information and communication technologies support the concept of continuous lifelong learning, enlarge the communicative opportunities of adult learners, their linguistic capabilities, promote personal interaction, develop all types of language skills based on a learner-centred approach.

Key words: foreign language, information and communication technologies, adult learners, multimedia programmes, computer games, podcasts, e-learning.

Актуальність дослідження. Сучасні зміни в системі освіти дорослих в Україні зумовлені швидкоплинними суспільними процесами: глобалізацією, технологічними досягненнями, економічними та соціальними викликами, що забезпечують як нові можливості для дорослого населення України, так і необхідність подальшого навчання, перепідготовки, отримання нової спеціальності або місця роботи. Для забезпечення позитивних змін у соціально-економічному розвитку країни необхідно вдосконалювати систему освіти дорослих, а також створювати сприятливі умови для її ефективного функціонування. Інформаційні та комунікаційні технології займають значне місце серед усіх сучасних освітніх технологій, що свідчить про їх вагомий потенціал для навчання дорослих іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітленням теоретичних і методологічних основ освіти дорослих займаються О. Аніщенко, Л. Анциферова, С. Вершловський, П. Джарвіс, С. Змейов, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, М. Ноулз, О. Огієнко, Р. Свонсон, Л. Сігаєва, Р. Сміт, Е. Холтон та інші науковці. Використання інформаційних технологій у навчанні дорослих активно досліджують О. Булавенко, Р. Гуревич, Д. Дрон, Л. Максимова, А. Одінець, І. Пічугіна, Л. Якобсента ін.

Навчання дорослих як складова неперервної освіти впродовж життя виконує важливі взаємопов'язані функції: соціокультурну, розвивальну, що створює умови для постійного творчого зростання особистості; загальноосвітню, компенсаторну, яка означає вдосконалення базової освіти, доповнення її новими знаннями на основі інформаційно-технологічних здобутків; адаптивну, що передбачає гнучку фахову підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації або здобуття іншого фаху; економічну, що забезпечує задоволення потреб держави у конкурентоспроможних фахівцях, підготовлених до впровадження новітніх технологій тощо [2, с. 350-351].

Переосмислення концептуальних підходів до іншомовної підготовки дорослих у системі формальної та неформальної освіти вимагає активного впровадження інноваційних технологій, що забезпечують автономне, продуктивне та якісне навчання іноземної мови та успішну реалізацію особистісного потенціалу дорослого населення країни.

Метою статті є дослідження найефективніших інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в навчанні дорослих іноземної мови.

Викладення основного матеріалу. Більшість науковців, які займаються дослідженнями у сфері освіти дорослих, визнають, що процес навчання дорослих людей має специфічний характер. Основна відмінність між традиційною педагогічною моделлю та андрагогічною моделлю навчання обумовлена особливостями дорослих як суб'єктів навчання.

Андрагогічна модель ґрунтується на наступних принципах: необхідність знати навіщо щось вчити; усвідомлення відповідальності, прагнення до автономності та самокерованості в навчанні; вплив попереднього досвіду дорослих на процес навчання; готовність до навчання; орієнтація на практичні та проблемні завдання; наявність значної внутрішньої мотивації [6, с. 65-68].

У процесі вивчення іноземної мови, дорослі люди орієнтуються на досягнення конкретних цілей та спрямовують своє навчання на задоволення певних життєвих та професійних потреб, вимог та очікувань. Вони зазвичай можуть впевнено та ефективно спілкуватися рідною мовою, легко переходити на інші мови, мають кращі когнітивні та лінгвістичні здібності. Дорослі слухачі здатні усвідомлено обирати власні стилі та стратегії навчання, застосовувати відповідні механізми для моніторингу та оцінки процесу під час виконання завдань і потребують безпечного та сприятливого середовища для навчання [7].

Усі ці характеристики повинні бути враховані при розробці відповідного навчального контенту, що відповідає конкретним потребам дорослої аудиторії, та створенні мотивуючого, автономного, емоційно безпечного навчального середовища для сприяння ефективності процесу навчання. На наш погляд, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дозволяє задовольнити зазначені вимоги.

Важливо наголосити, що навчання дорослих іноземної мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій вимагає застосування компетентісного, особистісно зорієнтованого та когнітивно-комунікативного підходів до навчання іноземної мови; використання відповідних методів та прийомів, що сприяють автономії, застосуванню індивідуальних стратегій навчання та самооцінки в середовищі онлайн; здійсненню фасилітативної підтримки та допомоги у подоланні труднощів, заохоченню онлайн спілкування між учасниками навчального процесу та сприянню продуктивної співпраці між ними.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення іншомовної підготовки і формальній та неформальній освіті дорослих вважаємо електронне навчання. У сучасних наукових дослідженнях електронне навчання визначається як центрований на студентів підхід до використання нових мультимедійних технологій та Інтернету для вдосконалення якості навчання шляхом полегшення доступу до ресурсів та послуг, а також як співпраця та дистанційна взаємодія [8, с. 5]; поєднання традиційних та нових методів та інструментів, що охоплюють використання різних технологій з гнучкими, доступними та інклюзивними характеристиками для підтримки навчання та підвищення рівня навчання [5, с. 108]; навчання, що відбувається через і за допомогою Інтернет або веб технологій [4, с. 7].

На нашу думку, електронне навчання значно сприяє вивченню іноземної мови, оскільки створює можливості для ефективного виконання поставлених завдань; дозволяє збільшити доступ до автентичних ресурсів та матеріалів у різних форматах; забезпечує індивідуалізацію, інтенсифікацію та зручність навчання; підвищує мотивацію та навчальну автономію; уможливлює застосування дорослими власних стратегій та стилів навчання.

Упровадження системи електронного навчання, що відповідає індивідуальним та професійним потребам та враховує андрагогічні принципи та психологічні характеристики дорослих, надає можливість створення гнучкого, ефективного, психологічно комфортного, функціонального та автономного середовища, що забезпечить успішне формування загальноосвітніх та професійно-орієнтованих комунікативної іншомовної компетенції [1].

Вдало структурована система електронного навчання пропонує персоналізований та диференційований підхід з можливістю навчатися за індивідуальним графіком, обирати власний темп виконання завдань, реалізувати індивідуальну навчальну траєкторію, орієнтуючись на рівень мовної підготовки, здібності, інтереси та особистісно значущі цілі. Варто додати, що самостійне планування, організація індивідуальної навчальної діяльності, вибір ресурсів, методів опрацювання матеріалу, способів оцінювання результатів та вдосконалення процесу навчання на основі рекомендацій тьютора реалізують принципи автономності в освіті дорослих.

Е-навчання передбачає використання різних інформаційно-комунікаційних технологій та засобів, таких як електронні підручники, електронні тренажери, мультимедійні освітні програми, ігри тощо.

На відміну від звичайних підручників, електронні підручники, мультимедійні програми та інструменти дають змогу подавати навчальний матеріал у більш візуалізований та інформативний спосіб, залучаючи всі типи сприйняття (візуальний, аудіальний та кінестетичний), збільшуючи інформаційне навантаження, покращуючи розуміння та забезпечуючи вищий рівень продуктивності та емоційного включення в процес вивчення іноземної мови.

Сучасні мультимедійні програми за допомогою таких елементів, як текст, графіка, анімація, аудіо та відео, створюють привабливий мультисенсорний мовний контекст. Вони широко використовуються для формування та розвитку лексичних, граматичних навичок та комунікативних вмінь.

Навчальні мультимедійні програми зазвичай містять наступні складники: презентація матеріалу у візуальній (текстовій, графічній чи відео) та звуковій формах; серія вправ для перевірки розуміння тексту, репродуктивні та продуктивні вправи; база даних, яка містить граматичний та словниковий довідковий матеріал; серія тестових завдань, спрямованих на моніто-

ринг прогресу студентів; генератор зворотного зв'язку, який дозволяє розпізнавати та виправляти помилки як у репродуктивних, так і продуктивних вправах.

Особливість мультимедійних програм полягає в тому, що вони, як автономний інструмент навчання, можуть забезпечувати повністю контрольоване незалежне навчальне середовище, яке найкраще відповідає потребам дорослих, та сприяти залученню рефлексивного підходу до вивчення мови. Іншою перевагою таких програм є те, що вони містять інструмент перевірки помилок, який дозволяє виявляти, виправляти помилки тощо, спрямовуючи студентів на подальше навчання або перехід на наступний рівень.

Отже, сучасні мультимедійні програми для вивчення іноземної мови мають значний дидактичний потенціал для дорослої формальної та неформальної освіти, оскільки забезпечують незалежний досвід навчання, урізноманітнюють процес навчання і сприяють ефективному оволодінню іноземної мови.

Широкого використання в практиці викладання іноземної мови набули навчальні комп'ютерні ігри та подкасти. Комп'ютерні ігри диверсифікують процес навчання іноземної мови, спрощують складну для сприйняття інформацію, слугують мотиваційним чинником, дозволяють краще визначити потенційні можливості дорослих учнів, виконують виняткову роль у підвищенні пізнавального інтересу в дорослих. Використання подкастів як автентичного ресурсу створюють широкі можливості для презентації та опрацювання мовного матеріалу. Дидактичні властивості подкастів характеризуються звуковою природою, інтерактивністю, простотою використання, доступністю, а також часопросторовою організацією навчання. Подкасти мають низку переваг порівняно з традиційними формами навчання іноземної мови. Ця технологія дозволяє дорослим учням слухати або переглядати навчальні матеріали в будь-якому місці та в будь-який час, не обмежуючись супроводом викладача, і розробляти індивідуальний зручний графік навчання.

Існують різні види подкастів, які можна використовувати для введення нового лексичного або граматичного матеріалу, де автор пояснює зміст слова, фразу, ідіому або граматичну структуру, ілюструє їх з прикладами того, як вони функціонують у мові; подкасти, спрямовані на розвиток навичок аудіювання; подкасти, що пропонують тему для обговорення, дискусії, а також можуть слугувати ресурсом для проектної роботи; подкасти для повторення, закріплення раніше вивченого матеріалу та для самопідготовки тощо. Залежно від конкретних завдань, подкасти можуть використовуватися в індивідуальній та груповій роботі, на занятті та вдома.

Зазначимо, що подкасти активно застосовуються в мобільному навчанні, сприяють розвитку автономії, критичного та аналітичного мислення, що відповідає основним принципам особистісно зорієнтованого підходу в навчанні іноземної мови.

Мобільне навчання як сучасна тенденція в освіті розглядається як формальне, самокероване і часто спонтанне навчання, що відбувається в академічному або в будь-якому іншому не академічному середовищі, з використанням персональних електронних пристроїв [3, с. 4].

Упровадження мобільних технологій у навчання іноземної мови забезпечує постійний доступ до різноманітних ресурсів, оперативний пошук та обмін інформацією, розширення комунікативного репертуару, підтримує мотивацію до вивчення іноземної мови.

У процесі вивчення іноземної мови Інтернет використовується для пошуку інформації, автентичних, довідкових матеріалів, синхронної або асинхронної комунікації, організації та проведення відео конференцій, онлайн тестування, проведення досліджень та проектних робіт, створення презентацій тощо.

Як величезний інформаційно-освітній ресурс Інтернет завдяки своїм дидактичним можливостям дозволяє формувати та розвивати мовленнєві вміння, залучаючи вебматеріали різного рівня складності, автентичні аудіо-тексти, електронне листування, спілкування з носіями мови на форумах та чатах.

Для отримання даних щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій дорослими в процесі вивчення іноземної мови, а також задля виявлення найпоширеніших у використанні та найефективніших з них, нами було проведено опитування працівників державних служб м. Чернігова та студентів заочної форми навчання Чернігівського національного технологічного університету (84 респондента). Аналіз та узагальнення отриманих результатів свідчить про те, що, 43% опитуваних вивчають іноземну мову для професійних та особистих потреб, 36% – для особистих цілей, 21% – через необхідність у професійній діяльності. Значна кількість опитуваних (43%) вивчають іноземну мову самостійно, активно залучаючи інформаційно-комунікаційні технології, 29% респондентів не вивчають іноземну мову систематично (більшість з них є студентами заочного відділення), 21% вивчають іноземну мову на курсах із використанням традиційних методів, 7% – займаються з репетитором. На запитання «Які ресурси та технології Ви використовуєте під час вивчення іноземної мови?», відповіді розподілилися наступним чином: 86% – Інтернет, 64% – електронні словники, 57% – електронні перекладачі, 36% – мобільні додатки, 21% – подкасти, менше 15% – програми-тренажери, мультимедійні програми, дистанційні курси, 7% – ігри та електронні підручники. Даючи відповідь на запитання про ефективність інформаційно-комунікаційних технологій у вивченні іноземної мови, 72% опитуваних зазначили їх ефективність. Більшість респондентів найефективнішими серед інформаційно-комунікаційних технологій визнали Інтернет (43%), мобільні додатки та подкасти (28,5%), ігри, тренажери, мультимедійні програми (21%).

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що інформаційно-комунікаційні технології є поширеним засобом у вивченні іноземної мови серед дорослих людей завдяки ефективності, доступності, зручності у використанні. Ефективність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання дорослих іноземної мови визначається такими дидактичними особливостями, як інформаційна та емоційна насиченість; зручність одночасного використання великої кількості навчальних матеріалів, різноманітних онлайн ресурсів, довідкової літератури, словників; формування мовленнєвих умінь у інтегрований спосіб на засадах компетентнісного, комунікативного та особистісно зорієнтованого підходів.

Висновки. Безперечно, сучасні інформаційно-комунікаційні технології розширюють дидактичні можливості, окреслюють новий алгоритм навчання іноземної мови, дозволяють залучати принципово нові форми, методи та прийоми навчання, сприяють продуктивному оволодінню іноземної мови порівняно з традиційними методами навчання. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в іноземну освіту дорослих відповідає концепції навчання впродовж життя,

диверсифікує навчальні програми іноземної мови, розширює комунікативний іншомовний досвід дорослих, сприяє їх професійному зростанню, створює можливості для більш перспективного працевлаштування.

Література:

1. Гагіна Н. В., Лось О. В. Ефективність застосування електронного навчання в іншомовній освіті. Мова. Культура. Комунікація: інноваційні підходи до вивчення мов та літератур: матеріали 7-ї Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернігів, 22–23 квітня 2016 р.). Чернігів, 2016. С. 94–97.
2. Ничкало Н. Г. Сучасні проблеми розвитку системи неперервної професійної освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз. К., 2003. С. 350–351.
3. Crompton H. A historical overview of mobile learning: Toward learner-centered education. Handbook of mobile learning. Florence, KY, 2013. P. 3–14.
4. Dron J. Control and Constraint in E-Learning: Choosing When to Choose. Hershey, PA, 2007. 328 p.
5. Jakobsen L. A. Embedding E-Learning in Further Education. Applied e-learning and e-teaching in higher education. NY, 2009. P. 110–130.
6. Knowles M. S., Holton III, E. F., Swanson R. A. The adult learner: the definitive classic in adult education and human resource development. Burlington, 2005. 390 p.
7. Smith Ann F. V., Strong G. Adult Language Learners: An Overview. Adult Language Learners: Context and Innovation. 2009. P. 1–6. URL: http://www.tesol.org/docs/books/bk_CP_AdultLL_615
8. The use of ICT to support innovation and lifelong learning for all. Commission of the European Communities. URL: [http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2008/2629/COM_SEC\(2008\)2629_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/registre/docs_autres_institutions/commission_europeenne/sec/2008/2629/COM_SEC(2008)2629_EN.pdf)

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: liliya.garashenko@gmail.com;

olamizina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-100-103

УДК: 811.161.2'371.623: 811.161.2'373.611

**Гаращенко Лілія Борисівна,
Мізіна Ольга Іванівна,**

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ СКЛАДНОНУЛЬСУФІКСАЛЬНИХ АД'ЄКТИВІВ НА ОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТВАРИН

У статті розглянуто дериваційні, структурно-семантичні й функціонально-стильові можливості узуальних та індивідуально-авторських ад'єктивних композитів з матеріально не вираженим суфіксом, що означають тварину за внутрішніми та зовнішніми характеристиками. З'ясовано їх місце, роль та сфери функціонування в сучасній українській мові.

Ключові слова: нульовий суфікс, формант, нульсуфіксальний спосіб словотвору, узуальний дериват, ІАН (індивідуально-авторський новотвір), ад'єктивний складнонульсуфіксальний композит, мотивований, напівмотивований, немотивований дериват.

**Гаращенко Лилия Борисовна,
Мизина Ольга Ивановна,**

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, г. Полтава

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ И ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТИЛЕВЫЕ СВОЙСТВА СЛОЖНОНУЛЬСУФФИКСАЛЬНЫХ АДЪЕКТИВОВ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ВНЕШНЕЙ И ВНУТРЕННЕЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖИВОТНЫХ

В статье рассмотрены деривационные, структурно-семантические и функционально-стилевые возможности узуальных и индивидуально-авторских адъективных композитов с материально не выраженным суффиксом, которые обозначают животное по внутренним и внешним характеристикам. Выяснено их место, роль и сферы функционирования в современном украинском языке.

Ключевые слова: нулевой суффикс, формант, нульсуффиксальный способ словообразования, узуальный дериват, ИАН (индивидуально-авторский неологизм), адъективный сложнонульсуффиксальный композит, мотивированный, полумотивированный, немотивированный дериват.

**Liliia Harashchenko,
Olga Mizina,**

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

THE STRUCTURAL-SEMANTIC AND FUNCTIONAL-STYLISH PECULIARITIES OF COMPOSITE NOUGHT-SUFFIX ADJECTIVES FOR THE DETERMINATION OF EXTERNAL AND INTERNAL ANIMAL FEATURES

Among the structural-semantic types of composites with materially unformed formant, it is quite productive, both in usage and among individual author's neologism, to derive the definition of an animal by external and internal characteristics with the first adjective component of non-colour semantics and the second noun component that was not the subject of a special research, and due to the relevance of the chosen topic. The analysis showed that among the composites of the lexical-semantic group which is under study, groups of motivated, semi-motivated and unmotivated derivatives are actively functioning.

Motivated composites mean the external characteristics of animals, have 6 subgroups, which denote: form pieces and parametric characteristics of the animal; the quality of hair covering, skin (leather) and the horns of the animal; parts of the animal's body according to perception by touch (tactile characteristics); animal of unusual appearance and the similarity of parts of the body to other subjects; strength, endurance. Semi-motivated usual complex zero-suffixal adjective derivatives and individual-author's neologisms nominate the external characteristics of the animal and denote the quality of the animal's hair covering. Non-motivated derivatives of the studied lexical-semantic group are not common.

According to the internal characteristics of the animal, only semi-motivated composites of the four subgroups are defined: for extraordinary visual properties; according to motor capabilities; by referring to the sound, condition of the animal.

It was found that zero-suffixal adjective composites are semantically diverse, have broad compatibility and are equally active in realizing their direct and figurative values. A significant number of individual-author's neologisms, giving way to distribution with nouns as nominating humans, mythical creatures, natural phenomena, stars, landscapes, weapons, mechanisms, vehicles, etc., realize a new figurative meaning «animation» of inanimate, acquiring in every case various semantic shades, thereby replenishing the corpus of epithets.

Key words: zero suffix, formant, zero suffix word formation method, usual derivative, IAN (individual-author's neologism), adjective complex zero-suffixal composite, motivated, semi-motivated, non-motivated derivative.

Складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати утворюються шляхом основокладання, обтяженим суфіксацією (формант – порядок слідування основ, єдиний наголос, інтерфікс (або без нього), нульовий суфікс, закінчення). У свою чергу нульовий суфікс прикметника – історично обґрунтована морфема, що здавна вважається повноправним компонентом

українського морфемікону. Разом із закінченням він є важливою складовою частиною словотворчих формантів сучасної української мови, які утворюють розгалужену систему словотвірних типів.

Серед структурно-семантичних типів композитів з матеріально не вираженим суфіксом досить продуктивним як в узусі, так і серед ІАН є утворення з першим прикметниковим та другим іменниковим компонентом. Дотепер ад'єктивні композити з матеріально не вираженим формантом досліджуваного словотвірного типу, утворені за структурою «прикметник (ІІ) + іменник (І) + нульовий суфікс + закінчення *-ий*» взагалі, і деривати на означення зовнішньої та внутрішньої характеристики тварини з першим прикметниковим компонентом неколірної семантики та другим іменниковим компонентом зокрема, не були предметом спеціального дослідження, чим і зумовлена **актуальність обраної теми**.

До композитів з матеріально не вираженим суфіксом відносимо ад'єктиви, утворені шляхом основокладання зі сполучною голосною (інтерфіксом) або без неї (досить рідко) та нульовим суфіксом на базі словосполучення, що має в основі «П + Ї», де прикметник може мати як семантику кольору: *біло-, блакитно-, блідо-, каро-, рум'яно-* тощо, словотвірне значення «ознака за кольором того, що названо мотивуючим іменником» (*біловидий, блакитноокий, блідолиций, кароокий, рум'янолиций* тощо), так і іншу семантику (окрім колірної), словотвірне значення «ознака за властивостями того, що названо мотивуючим іменником»: *дзвінко-, крикко-, стрім-, туго-, хижко-* тощо: *дзвінкоголосий, криккотілий, стрімголовий, туговухий, хижоокий* тощо. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості складнонульсуфіксальних ад'єктивів з першим колірним компонентом розглянуто в окремій роботі [5].

Мета статті – виявити активність вживання складнонульсуфіксальних ад'єктивних дериватів на означення зовнішньої та внутрішньої характеристики тварини з першим прикметниковим компонентом неколірної семантики та другим іменниковим компонентом, специфіку їх функціонування у мові, дериваційні, структурно-семантичні та функціональні можливості. Матеріалом для дослідження послужила картотека, укладена шляхом суцільної вибірки зі словника української мови (узуальні одиниці) [7], словників інновацій [1; 3; 4; 6], а також твори українських письменників ХІХ–ХХІ століть.

Складні прикметники як засіб творення традиційних та індивідуально-авторських епітетів постійно привертає увагу лінгвістів. На основі різноаспектного вивчення інновацій створено низку словників нової української лексики (Г. Віняр і Л. Шпачук, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, А. Нелюба), але незважаючи на те, що цій групі лексики в українському мовознавстві приділена значна увага, складнонульсуфіксальні прикметникові композити вивчалися тільки принагідно в контексті розгляду інших проблем. Фрагментарно вони були предметом дослідження у складі метафоричних конструкцій у роботах Т. Біленко, Н. Гаврилюк, Г. Вокальчук, О. Рудь, О. Жижомі та ін. Аналізуючи композитні деривати, утворені на базі прикметниково-іменникового сполучення, в загальному масиві композитів, більшість мовознавців називає їх дериватами, що утворилися шляхом композиції основ без участі афіксів (Г. Вокальчук, О. Рудь та ін.), з огляду на формант, до складу якого входить нульовий суфікс, ці композити не вивчалися.

Застосування методу перифраз при дослідженні дериваційно-номінативних процесів в ад'єктивних складнонульсуфіксальних утвореннях дало змогу встановити синтаксичні кореляти, що визначають формальну похідність, та з'ясувати семантичну похідність, а також встановити відношення між твірними та похідним словом, між формантом та твірною основою, зокрема виділити мотивовані, напівмотивовані та немотивовані деривати (за методикою Н. Клименко) [2, с. 51–52].

Мотивовані композити, що означають зовнішні характеристики тварини поділяємо на 6 лексико-семантичних підгруп.

1. Складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати, що означають форму та параметричні характеристики частин у тварини, переважно мають ті ж основи, що і для означення відповідних характеристик у людини, хоча інколи можуть уживатися й специфічні прикметникові та іменникові основи, що характеризують тільки тварину, напр., препозиційна основа *куцо-* та постпозиційні компоненти *-крилий, -лапий, -рогий, -дзьобий, -хвостий* означають частини лише тварини (*куцохвоста сорока, куцохвості миші; ширококрилий орел, довголапий навул, круторогі воли, кульон тонкодзьобий, полоз тонкохвостий*), причому стилістично нейтральні означення тварин у дистрибуції з назвами особи набувають негативної оцінності, напр., *тупорилий* (у значенні «нерозумний, дурнуватий, некмітливий»): [Печариця:] *Та й Євдокія Василівна.. (Затинається).* [Храпко:] *Що, і та, тупорила, проти мене?* (Панас Мирний) [7, Т. 10, с. 322]. Найбільшу функціональну активність складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати досліджуваної лексико-семантичної підгрупи виявляють у науковому стилі, оскільки мають семантико-словотвірний потенціал для творення складних термінів, що здавна функціонують у загальнонародній мові.

2. Композити, що означають якість волоссяного покриву, шкіри (шкіри) та рогів у тварини. До цієї лексико-семантичної групи відносимо складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати із прикметниковими основами, аналогічними тим, що означають людину, та іменниковими – *-ривий, -шерстий, -перий, -крилий, -вовний, -рогий, -шкурый (-шкірий): довгогриві коні, густошерсті вівиці, ряснорогий олень, твердокрилий жул, товстошкурый тюлень*. Якість волоссяного покриву частин тіла тварини означають ад'єктиви *важкогривий кін* (В. Сосюра) [6, с. 80], *пухнастохвості білки* (М. Рильський) [1, с. 373]. Особливості волоссяного покриву у тварини означає ІАН *космогрудий кін* (М. Бажан) [6, с. 80] (у значенні «у якого волохаті груди»).

3. Частини тіла тварини за сприйняттям на дотик (тактильні характеристики) означають мотивовані ІАН, напр. *сухокрилі* (← *сухий* у значенні «позбавлений вологості») *кажани* (Т. Осьмачка) [3, с. 150], *холодноухе звіря* (Ю. Бедрик), *холодноперий качур* (В. Затулівітер) [1, с. 467].

4. Узуальні складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати, що означають тварину за незвичайним виглядом, напр.: *шотландські висловухі кішки, вислогуба шкапа, вислозаний бик; криводзьобий орел, кривоклубий кін, криволапий песик, різноокий кін*.

5. Композити, що характеризують тварину за наявністю характерних соматичних елементів та за подібністю частин тіла до інших предметів. До цієї лексико-семантичної підгрупи відносимо складнонульсуфіксальні ад'єктивні деривати, що у препозиційній основі мають прикметники зі словотвірними суфіксами *-аст- (-ат-), -ист-*: *пластинчастовусі жуки, пластинчастодзьобі (пластинчатодзьобі) види птаці, безхребетні членистоногі тварини, перетинчастокрилі порожнисторогі біки*. Ці нульсуфіксальні композити належать до зоологічної термінології і можуть виступати в ролі субстантивованих іменників, що є назвами таксонів. Ознака, що підкреслює зовнішню подібність до предметів, виражається в

узуальному складноньюсуфіксальному дериваті *гіллясторогий* за допомогою суфікса *-аст-* у першій ад'єктивній основі: *Далеко, на самому крайнебі, паслися гуртком гіллясторогі олені, зебри та антилопи* (О. Гончар). Н. Клименко називає такі прикметникові композити порівняннями за подібністю до інших предметів (пор. *гіллястокологий*) і зазначає, що ці ознаки ґрунтуються на метафорі за формою, вони широко представлені у термінологічній лексиці [2, с. 238].

6. Лексико-семантична підгрупа композитів, що означають характеристики тварини (міцність, витривалість) в узуальному словотворі малочисельна і репрезентована дериватами *міцногий віл*, *міцнокрила горобина згряя*. Натомість серед ІАН цієї ж підгрупи відносимо такі деривати: *дужокрили альбатроси* (І. Гончаренко) [6, с. 7], *могутньокрилий орел* (В. Мисик) [1, с. 283], *легкопері крила* (В. Пачовський) [6, с. 92–93].

Напівмотивовані узуальні складноньюсуфіксальні ад'єктивні деривати й ІАН *буйногровий*, *голоший*, *голопузий* та *космогрудий* номінують зовнішні характеристики тварини і означають якість волосяного покриву тварини. Препозиційна основа композита *буйногровий* (*скакун*), утворена від прикметника *буйний* у переносному значенні, тобто «той, що дуже сильно розрісся», синонімічного з лексемами *пишний*, *розкішний*. Деривати *голоший* та *голопузий* означають дитинчат тварин, у яких ще не виросла шерсть на тілі: *На горбочку, днювали індічата – голоший та голопузи, з пучечками пір'їнок на хвості й крильцях* (Я. Гримайло) [7, Т. 2, с. 117].

Немотивовані складноньюсуфіксальні ад'єктивні деривати досліджуваної лексико-семантичної групи непоширені.

Тварину за внутрішніми характеристиками означають лише напівмотивовані композити чотирьох лексико-семантичних підгруп.

1. Узуальний складноньюсуфіксальний ад'єктивний дериват *гостроокий* (у значенні «те саме, що *гострозорий*» [7, Т. 2, с. 146]) означає тварину, яка має надзвичайні зорові властивості: *І раптом розсуває щось комиш Безшумно, ніби видра гостроока* (М. Рильський) [6, с. 25]. З морфологічно простими прикметниками *добрий*, *злий* синонімічно співвідносяться ІАН із відповідними основами *доброокий лев* (Л. Косановська) [4, с. 90] (= *добрий*), *злоокий круж* (М. Бажан) [6, с. 94] (= *злий*).

2. Узуальні нульсуфіксальні прикметникові композити *бистроногий*, *прУДК:оногий*, *легконогий*, *швидконогий*; *прУДК:окрилий*, *легкокрилий*, *швидкокрилий* номінують рухові можливості тварини й характеризують її за швидкістю, рухливістю, жвавістю, корельюючи зі співвідносними морфологічно простими ад'єктивами *бистрий*, *легкий*, *прУДК:ий*, *швидкий*: *бистроногий віслок*, *прУДК:окрила ластівка*, *прУДК:онога сарна*, *легкокрила чайка*, *легконогі лісові звірі*, *швидкокрилий стриже*, *швидконогий рисак*. Рухові можливості тварини, а саме здатність жваво й спритно рухатися чи швидко реагувати, означають ІАН *бистрокрилі птаці* (М. Рильський) [6, с. 172], *прУДК:оголова лиска* (А. Малишко) [6, с. 99], *меткооки сороки* (М. Кондратенко) [4, с. 82]. Світлі, радісні почуття та прагнення свободи, що приносять на своїх крилах птахи навесні, або, навпаки, сумні, безрадісні емоції означають прикметники з іменниковою основою-соматизмом *-крилий*: *веснянокрилий птах* (М. Сингаївський) [6, с. 171–172], *вільнокрилі птаці* (Д. Білоус) [1, с. 145], *похмурокрилі ворони* (М. Бажан) [1, с. 357]. *Брикливу*, *норовисту* тварину означає ІАН *брикливогровий*: *брикливогрове лоша* (М. Пшеничний).

3. На ознаку за віднесенням до звучання, звукової наповненості, здатністю видавати дзвінки, музичні або ревучі звуки копитами, крилами, дзьобом тощо вказують ІАН із прикметниковими основами *дзвінко-*, *музично-*, *ревучо-*: *дзвінкопитий кінь* [3, с. 43] (М. Драй-Хмара) [3, с. 43], *дзвінкокриле птаство* (М. Рильський) [6, с. 173], *музичнодзьобі племена пташині* (Б.-І. Антонич) [1, с. 286]; *ревучосердий кондор* (В. Барка) [1, с. 377], *ревучосерда птиця* (В. Барка) [6, с. 172].

4. Внутрішні характеристики тварини означають нульсуфіксальні композити, що номінують її стан (*веселокрилі бджоли*, *грізнокрилий птах*) та рухові можливості тварини (*тупоходий кінь*).

Серед ІАН виявлено композити, що на основі метафоричного перенесення стають немотивованими, сполучаючись з іменниками, які номінують: 1) людину: *криволаба* (← *лаба*, діал. *лапа*, *нога*) *баба* (В. Гренджа-Донський) [6, с. 9], *пісеннокрилий брат* (І. Драч) [1, с. 344], *ширококрила людина* [6, с. 105–106] *чипкохвостий нездара* (Л. Костенко); 2) сукупність людей: *вогненнокрила рать* (А. Малишко) [6, с. 176]; 3) міфічних істот: «*Ввійдїть!*» *Я став такий безсилий.. Ну, що скажати їй мені, що наче привид ніжнокрилий, стоїть у білому вбранні...* (В. Сосюра) [6, с. 167]; 4) явища природи: *буйногровий вітер* (Л. Тендюк), *бистрокрилий вітер* (М. Бажан) [6, с. 28], *буйнокрилі вітри* (Б. Лепкий) [1, с. 129], *шумнокрилий вітер* (П. Карманський) [1, с. 484], *повнокрилий легіт* («*легкий прїємний вітерець*») (В. Барка) [6, с. 98], *ніжнокрилий вечір* (В. Сосюра) [1, с. 310], *неотмнокрилий вітер-вітрило* (С. Гординський) [1, с. 298]; 5) зорі, зірки (ґрунтується на порівнянні крил птаха з кутами зірки): *прозорокрила зірка* [6, с. 69], *пружнокрилий місяць* (Д. Шупта) [6, с. 117]; 6) частину тіла істоти: *ширококрилі очі* [6, с. 139]; 7) ландшафт: *чипкохвості береги* (Е. Андїєвська) [1, с. 475], *ширококрилий лан* (М. Рильський) [6, с. 96], *круторогі скелі* (Ю. Клен) [6, с. 198]; 8) зброю: *гостродзьобі кулі* (В. Полїщук) [6, с. 95], *дзвінкоперая стріла* (Т. Осьмачка) [1, с. 182]; 9) механізми, транспортні засоби, їх частини: *бистрокрилий потяг* (В. Крищенко) [6, с. 164], *орлекрилі човни* (В. Сосюра) [6, с. 240], *хитиннозябрий фізеляж* (Е. Андїєвська) [6, с. 228]; 10) дію: *натхненнокрилий політ* (В. Ярмолюк); *сонячнокрилий лет* (Р. Лубківський), *ширококрилий лет* (Д. Шупта) [6, с. 99]; 11) абстрактні поняття: *буйногрові думи* (А. Малишко) [6, с. 157], *буйнокрилі мрії* (О. Бабій) [6, с. 120–121], *залізнокрилі мрії* (М. Драй-Хмара) [1, с. 211], *перістокрила муза* (В. Мисик) [1, с. 338], *сніжнокрила пристрасть* [6, с. 168]; 12) іменники, що номінують поняття, співвідносні зі звуковим виявом (*бій*, *тупїт*, *шум*, *прїстук*, *пісня* та ін.): *громкокрилий бій* (М. Рильський) [1, с. 173], *променистокрила пісня* (М. Рильський) [1, с. 366], *дивноперий шум* (І. Драч) [3, с. 43], *дзвінкокопитий тупїт* (М. Зеров) [1, с. 181].

Отже, складноньюсуфіксальні ад'єктивні деривати, що означають тварину за внутрішніми та зовнішніми характеристиками і утворилися на базі прикметниково-іменникового сполучення, препозиційним компонентом яких виступають прикметники неколірної семантики, посідають вагоме місце серед складноньюсуфіксальних ад'єктивних дериватів взагалі з огляду на їх численність. З'ясовано, що нульсуфіксальні ад'єктивні композити досліджуваної лексико-словотвірної групи семантично різнопланові, мають широку сполучуваність і однаково активно реалізують свої прямі та переносні значення. Значна кількість ІАН, уступаючи в дистрибуцію з іменниками-абстрактними назвами, а також такими, що номінують людину, міфічні істоти, явища природи, зорі, зірки ландшафт, зброю, механізми, транспортні засоби тощо реалізують нове переносне образне значення – «оживлення» неживого, набуваючи в кожному разі різних значенневих відтінків, поповнюючи тим самим корпус епітетів. У перспективі передбачено розглянути складноньюсуфіксальні ад'єктиви, утворені на базі

прикметниково-іменникового сполучення, що вказують на ознаку за віднесенням до людини, і мають в іменниковій основі назву несоматичного поняття.

Література:

1. Вокальчук Г. М. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії XX століття // Авторський неологізм в українській поезії XX століття (лексикографічний аспект) : [монографія] / за ред. А. П. Грищенка. Рівне : Науково-видавничий центр «Перспектива», 2004. С. 94–491.
2. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наук. думка, 1984. 251 с.
3. Колоїз Ж.В. Тлумачно-словотвірний словник okazіоналізмів. Кривий Ріг : ТОВ «ЯВВА», 2003. 168 с.
4. Коротич К., Лук'яненко С., Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2007) : словник / за ред. А. Нелюби. Харків : ХІФТ, 2009. 172 с.
5. Мізіна О. І. Тенденції розвитку системи індивідуально-авторських композитів (на матеріалі ад'єктивних складнонуньсуфіксальних дериватів з першим колірним компонентом) // Вісник Дніпроп. ун-ту. Серія «Мовознавство». № 11. Т. 19. / відп. ред. Т. С. Пристайко. Дніпропетровськ : Вид. ДДУ, 2011. Вип. 17. Т. 2. С. 105–114.
6. Рудь О. Поетичне слововживання складних прикметників та діеприкметників. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2001. 270 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970–1980.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: 26garmash@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-104-106

Гармаш О. Л. Семантична складова мережи англomовних концептуальних структур. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 104–106.

УДК: 811.111'366

Гармаш Олена Леонідівна,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького м. Мелітополь

СЕМАНТИЧНА СКЛАДОВА МЕРЕЖИ АНГЛОМОВНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СТРУКТУР

Стаття присвячена розгляду семантичних аспектів ідентифікації таких англomовних концептуальних структур як морфологізовані метаконцепти та лексикалізовані концепти а також питань семантичних трансформацій в мережі їх структур. Також увагу зосереджено на лінгвокогнітивному дослідженні процесів творення морфологізованих метаконцептів та їх подальшої реалізації у процесах концептуальної деривації, за дії якої утворюються похідні, що вербалізуються у складі афіксальних інновацій. Відповідно подано в роботі авторської теорії структура морфологізованих метаконцептів відрізняється від структури лексикалізованих концептів не кількістю кластерів, а ступенем їх наповненості інформаційними складовими. В роботі розкривається думка про те, що семантична варіативність мовного знаку, що виникає через семантичну деривацію, свідчить про дію закону «економії ментальних зусиль». Принципом дії цього закону виступає «пакування» нової інформації у вже готові ментальні структури (концепти). У ролі ілюстративного матеріалу теоретичних викладок даної роботи подаються англomовні інновації.

Ключові слова: лексикалізований концепт, морфологізований метаконцепт, концептуальна деривація, лінгво-ментальне середовище, афіксальні інновації.

Гармаш Елена Леонидовна,

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СЕТИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ СТРУКТУР

Данная статья посвящена рассмотрению семантических аспектов идентификации таких англomовных концептуальных структур как морфологизированные метаконцепты и лексикализованные концепты а также вопросов семантических трансформаций в сети их структур. Также внимание сосредоточено на лінгвокогнітивном исследовании процессов образования морфологизованных метаконцептов и их дальнейшей реализации в процессах концептуальной деривации, при действии которой образуются производные, которые вербализуются в структуре аффиксальных инноваций. Согласно представленной в работе авторской теории структура морфологизованных метаконцептов отличается от структуры лексикализованных концептов не количеством кластеров, а степенью их наполненности информационными составляющими. В работе раскрывается мысль о том, что семантическая варіативность языкового знака, возникающая в результате семантической деривации, свидетельствует о действии закона «экономии ментальных усилий». Принципом действия этого закона выступает «упаковка» новой информации в уже готовые ментальные структуры (концепты). В качестве иллюстративного материала теоретических аспектов данной работы подаются англomовные инновации.

Ключевые слова: лексикализованный концепт, морфологизированный метаконцепт, концептуальная деривация, лінгво-ментальная среда, аффиксальные инновации.

Olena Garmash,

Ministry of education and science of Ukraine Bohdan Khmelnytsky Melitopol state pedagogical university

THE SEMANTIC CONSTITUENT OF ENGLISH CONCEPTUAL STRUCTURES NETWORK

The theme of the article is inextricably linked with the main task of cognitive approach to the study of the English language system—to explain the process of learning, processing and transmitting of information with the help of verbal means that, in fact, determine the nature of the human mind. The article is devoted to the study of semantic aspects of identification of such English-language conceptual structures as morphological metaconcepts and lexical concepts and also the issues of semantic transformations in the network of their structure. Morphological metaconcepts understood as a unit of metacognition, a constituent of the metacognitive level of the lingvo-mental setting. Also the research deals with the lingvo-cognitive study of the role of English morphological metaconcepts in the processes of conceptual derivation, which determines creation of derivatives, that verbalise as parts of affixal innovations. Under the author's theory submitted in the article, the structure of morphological metaconcepts differs from the structure of lexical concepts not in the number of clusters, but in the degree of their fullness in information components. Filling of clusters of the “zone of initial absence” with the information components occurs when the processes of lexicalization begin. The paper reveals the idea that semantic variation of the lingual unit, arising from semantic derivation, shows the law of “economy of mental effort.” The principle of this law is based on “packing” of new information into already existing mental structures (concepts). English lexical innovations are represented in the role of illustrative material of theoretical definitions of this work.

Key words: lexical concept, morphological metaconcept, conceptual derivation, lingvo-mental setting, affixal innovations.

Останнім часом увагу лінгвістів привертають корелятивні зв'язки між мовою, культурою і ментальністю її носіїв. Мовні одиниці досліджуються в аспекті їх культурної детермінованості, специфічності, здатності слугувати ключем до розуміння відповідної культури [1; 5; 7; 10]. У цьому зв'язку мовознавці наголошують, що самі значення мовних одиниць не знаходяться у свідомості тільки одного, конкретного індивідуума. Значення виводяться із концептуальних схем, що зафіксовані і діють усвідомості всіх носіїв цієї мови разом із семантичною особливістю тієї структури, в якій вона використовується [8, с. 69].

Когнітивний підхід до дослідження системи англійської мови зосереджений на аналізі усіх складових когнітивної діяльності носіїв мови. Ціла низка конкретних завдань нерозривно взаємопов'язана у межах головного завдання – пояснення процесів засвоєння, обробки та передачі інформації за участі вербальних засобів, які, власне, і визначають суть людського

розуму. Тим самим, когнітивна лінгвістика постає перед нами як «галузь мовознавства, що вивчає мову як засіб здобуття, збереження, переробки й застосування знань, спрямована на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою реальності та внутрішнього рефлексивного досвіду» [9, с. 365].

У спектрі концептуальної деривації окрему зацікавленість привертують процеси консолідації лексикалізованих концептів, як оперативних одиниць когніції, з такими одиницями метакогніції, як «морфологізовані метаконцепти», що є носіями інформації про можливу структуру нових лексикалізованих концептів та, власне, знаходять в їх структурі свою реалізацію. Процеси їх взаємодії підтверджують той факт, що необхідність закріплення людського досвіду призводить до фіксації когнітивних результатів осмислення світу не тільки на когнітивному (за допомогою лексикалізованих концептів), а й на метакогнітивному рівні (за допомогою морфологізованих метаконцептів).

Будь-які концепти, у тому числі і ті, що на вербальному рівні репрезентуються такими морфологічними засобами, як словотворчі елементи, являють собою структури фрактального характеру. Однак розглядати такі утворення у відриві від лексикалізованих концептів, з якими вони взаємодіють, практично неможливо, оскільки лексична підсистема є сферою їх реалізації. Репрезентуючи надалі моделі просторової організації морфологізованого метаконцепту та лексикалізованого концепту, слід уточнити, що сама по собі модель – це об'єкт-замісник об'єкта-оригіналу, який уможливує вивчення певних властивостей оригіналу. Метод моделювання дозволяє ближче підійти до пояснення об'єкта дослідження й розкриття його суті, оскільки «пізнання людського мислення пролягає через пошук елементарних частинок концептів» [6, с. 109]. Моделювання вважають одним із засобів знаходження балансу між теорією та практикою [12, р. 283].

Застосування когнітивного підходу до інтерпретації мовних фактів дозволило нам у попередніх роботах [3; 4] встановити, що в *лексикалізованому концепті* (як складовій когнітивного рівня) вербоцентрична інформація представлена кластерами: «фонетичні варіанти», «форматичні варіанти», «семантичні варіанти», «граматичні варіанти»; ментоцентрична – кластерами «посилання», «візузи», «почуття», «міми»; метацентрична інформація представлена кластером «генезис».

Морфологізований мета концепт становить одиницю метакогніції і є конститuentом метакогнітивного рівня лінгво-ментального середовища. Структура *морфологізованих метаконцептів* відрізняється від структури лексикалізованих концептів не кількістю кластерів, а ступенем їх наповненості інформаційними секторами. Такі кластери, як: «міми», «почуття», «образні варіанти» утворюють сукупність, в мережі якої інформації не міститься. Така сукупність виконує функції «вихідної відсутності». Інформаційне наповнення цієї зони відбувається лише за умови включення процесів лексикалізації. Так само інформаційний контент у цій сукупності кластерів згає у випадку перетворення лексикалізованого концепту на морфологізований метаконцепт.

Вербальний аспект лінгвокогнітивного аналізу виникнення афіксальних варіантів лексичних одиниць зумовлює необхідність виділення двох основних критеріїв: *кількісного* та *якісного*. У ролі *кількісного критерію* виступає словотвірна активність елемента, в ролі *якісного* – семантичні трансформації в порівнянні з вихідним варіантом. Як правило, ці два критерії перехрещуються у процесі перетворення стійкого елемента словосполучення на формант [2, с. 64]. У цьому плані первинним критерієм виступає словотвірна активність, вторинним (супроводжувальним) – модифікація внутрішнього наповнення (семантичні трансформації).

Так, морфологізовані метаконцепти –*DRIVEN* та –*LED* виникли в результаті «морфологізації» даних компонентів низки лексикалізованих концептів. При цьому відбулося певне узагальнення їх семантики. Наразі –*driven* позначає «*рухомий; той, що спричиняється до дії певною силою*», наприклад, *CONSUMER-DRIVEN, PRODUCER-DRIVEN, MARKET-DRIVEN, DESIGN-DRIVEN, EGO-DRIVEN, DNA-DRIVEN*.

The United States is a consumer-driven society as opposed to what I see as producer-driven societies in other parts of the world. In a producer-driven society, producers typically mandate the buy/sell rules. (American Fastener Journal, Nov/Dec 2008)

“If hunting seals is a market-driven industry as many people claim, then why isn't the Canadian government listening to what the market is saying and why are millions of tax dollars being poured into it?” (Market Wire, April, 2011)

According to Verganti, design-driven innovations- the radical innovations of product meanings-do not come from the market. Rather, they create new markets by being envisioned and proposed by companies. (Research Technology Management, Nov/Dec 2009)

But with local musical theater director Randall Kramer and contemporary dance choreographer Jon Lehrer – at least to hear them tell it – ego-driven fireworks are nowhere to be found. (Buffalo News, Apr 10, 2011)

Perhaps this decade will bring a Linus Torvalds or Bill Gates of bio-hackerdom-a hobbyist-turned-entrepreneur who can simultaneously innovate and market his or her DNA-driven ideas. (The Washington Post, June 2003).

Проте, в середовищі кластеру «семантичні варіанти» морфологізованого метаконцепту – *DRIVEN* є інформація і про дещо інше його значення: «такий, що діє завдяки певному приладу», наприклад, *COMPUTER-DRIVEN, SATELLITE-DRIVEN*.

According to a release, the NanoPrint LM60 Microarrayer equipped with Arrayit's Patented Microarray Manufacturing Technology (U.S. Patent 6,101,946) is a computer-driven robotic microarray manufacturing system that enables the screening of 1.5 million lead therapeutic compounds per run, and the NanoPrint LM210 enables more than 5 million. (Wireless News, Nov. 7, 2010)

Instead, this one is about online, satellite-driven maps. (Before you say you're not interested, please hang with me a moment.) I also wasn't all that interested when the first generation of these imaging tools came out. However, the latest versions are way, way cool. (Deseret News (Salt Lake City), Mar. 7, 2006).

Морфологізований метаконцепт –*LED* у складі похідних вказує на організацію, «яка керує певним проектом, діяльністю», наприклад, *UNION-LED, INSTRUCTOR-LED, CORPORATE-LED* [10, р. 143].

About 80 demonstrators here joined a national day of union-led rallies marking the anniversary of Martin Luther King Jr.'s assassination by protesting Gov. Rick Scott's appearance at an economic forum Monday (Palm Beach Post, Apr. 5, 2011).

CompuTaught, part of Cengage Learning and a leading developer of computer-based real estate education, today unveiled a new series of live, instructor-led, advanced appraisal courses that will be offered online via WebEx (PR Newswire, Jan. 26, 2011).

This was revealed during the two-day People-Powered Markets trade fair exhibit at the NBC Tent in Fort Bonifacio Global City in Taguig, where the corporate-led social development foundation Philippine Business for Social Progress (PBSP) was a co-presenter (Manila Bulletin, March 4, 2011).

У світлі тематики даної статті слід зазначити що серед цілого ряду параметрів концептуальних структур, параметр регулятивності може виражатись можливістю регуляції наповненості кластерів як лексикалізованих концептів так і морфологізованих метаконцептів інформаційними складовими. Це, насамперед, прослідковується у творенні нових семантичних варіантів. У більш широкому форматі параметр регулятивності можна вбачати і в тому, що кожен морфологізований метаконцепт впродовж свого функціонування може змінювати свою «активність» у процесах концептуальної деривації.

Так, у межах кластеру «*семантичні варіанти*» містяться всі варіанти значень тієї мовної одиниці, яка представляє концепт на вербальному рівні. Слід пам'ятати, що «у системі мови номінативний елемент її структури слугує засобом закріплення та зберігання суспільно-пізнавального досвіду, а історично зумовлена спадкоємність мови творить значний потенціал її семантичного варіювання» [8, с. 66].

Кожного разу потрібний семантичний варіант добирається мовцем у ході комунікації, виходячи із особистих інтенцій та загального наміру, продиктованих інформаційними складовими ментоцентричних кластерів. Наприклад, суфікс *-ism* наразі утворює іменники, які позначають дискримінацію, спрямовану на певну категорію людей: *fattyism, sexism, smokeism*. Нове значення акроніму *LOL* «*laughingoutloud*»/«*laughoutloud*» практично повністю витіснило попередні «*lotsofsluck*» та «*lotsoflove*».

Прикладом семантичної варіативності дериваційноактивних морфологізованих метаконцептів може послугувати утворена за моделлю афіксоскладання похідна лінгво-ментальна англomовна одиниця спілкування *globophobe*. Про семантичну варіативність першої складової (*globo-*) свідчить наявність двох варіантів її трактування. Перший варіант (*A person who fears or is against globalization*), та другий варіант (*a fear of balloons*). Обидва варіанти наразі функціонують в англійській мові, про що свідчать приклади:

«*I have severe globophobia – a fear of balloons. It makes shopping difficult when stores are giving away balloons to children, and it is practically impossible for me to go to a party without first checking if balloons will be part of the decoration*» (The BBC News Thursday, 30 March 2006).

«*Saturday is trashtime in Davos. On the third day of the World Economic Forum, globophobes and anticapitalists of every stripe make their voices heard – well, actually, their fists and brickbats*» (Time, February 12, 2001).

Про семантичну варіативність другої складової (*-phobe*) свідчить наявність декількох варіантів її трактування. В залежності від індивідуальних характеристик світосприйняття та інформаційної навантаженості кластера «почуття» вихідного концепту-компоненту (лексичного або морфемного рівня), інформаційний кластер «семантичні варіанти» такого морфологізованого метаконцепту як – *PHOBIA*, який у межах кластеру «граматичні варіанти» оперує варіантом (*-PHOB(E)*), може репрезентувати такі семантичні варіанти: *a person who is obsessed with...; an unusually strong fear of...; negative feelings about...; the strong and irrational fear of...; a person who is against...; a dislike of...*

Таким чином, семантична варіативність мовного знаку, що виникає через семантичну деривацію, свідчить про дію закону «економії ментальних зусиль». Принципом дії цього закону ми вважаємо «пакування» нової інформації у вже готові ментальні структури (концепти). Слід зазначити і те, що практично кожна нова інформаційна складова в мережі даного кластеру, або будь-якого іншого, викликає зміни й на інших рівнях концепту. Тобто відбуваються кількісні або якісні зміни інформаційних складових у кластерах концепту. Крім того, поява у середовищі морфологізованого метаконцепту нової складової кластеру «семантичні варіанти» у світлі метаконцептуальної парадигми може бути розглянута як результат рівневої варіативності.

Наразі метод семантичного аналізу може бути широко застосований у царині когнітивної лінгвістики з метою встановлення семантичних змін, що супроводжують явища утворення морфологізованих метаконцептів на базі ментальних структур лексикалізованого формату.

Література:

1. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежицкая; пер. с англ. А. Д. Шмелева. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
2. Гармаш О.Л. Виникнення словотворчих морфем та процеси афіксальної деривації англomовних інновацій (лінгвокогнітивний аспект) // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», – Вип. 26 – 2012. – С. 63–66.
3. Гармаш О.Л. Англomовні морфологізовані концепти: фрактальна параметризація: [монографія] / О.Л. Гармаш – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – 438с.
4. Гармаш О.Л. Англomовні морфологізовані метаконцепти в процесах концептуальної деривації (на матеріалі мовних інновацій кінця XX – початку XXI ст.): [Текст]: Дис... док. філол. наук: 10.02.04. / О.Л. Гармаш – Запоріжжя, ЗНУ, 2017 – 525с.
5. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира: [монография] / И. А. Голубовская – К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.
6. Дудок Р.І. Лінгво-когнітивна парадигма гуманітарного терміна [Текст] / Р. І. Дудок // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2013. – Вип. 27. – С. 104-114.
7. Зализняк А. А. Ключевые идеи русской языковой картины мира / Анна А. Зализняк. И. Б. Левонтина, А. Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2005. – 524 с.
8. Левицький А.Е. Роль категоріальної семантики у забезпеченні функціонування номінативних одиниць сучасної англійської мови [Текст] / А.Е. Левицький // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 17. – Житомир, 2004. – С. 66–70.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: [підручник] / Селіванова О. О. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с.
10. Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира: Материалы к словарю / А. Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 224 с.
11. Longman Business English Dictionary. – Harlow, Essex: Longman, 2000. – 533 p.
12. Veivo H., Knuuttiila T. Modelling, Theorising and Interpretation in Cognitive Literary Studies // Cognition and Literary Interpretation in Practice / Ed. by B. Petterson, M. Polvinen, H. Veivo. – Helsinki: Helsinki University Press. – 2005. – P. 283–295.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: airinen@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-107-110

Гаценко І. О. Своєрідність загадки як жанру фольклорного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 107–110.

УДК: 811.134

Гаценко Ірина Олександрівна,

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

СВОЄРІДНІСТЬ ЗАГАДКИ ЯК ЖАНРУ ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню українських народних загадок у фольклорній картині світу. Виявлено специфіку жанру, його взаємозв'язок з іншими фольклорними жанрами, проаналізовано природу мовного жанру загадки як складової дискурсу, розглянуто особливості функціонування мовного жанру загадки в різних типах дискурсу. Проаналізовано прагматичний потенціал загадок, описано ієрархічні властивості тексту.

Ключові слова: загадка, мовний жанр, дискурс, мовний акт, комунікація, адресант, адресат.

Гаценко Ірина Александровна,

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов

СВОЕОБРАЗИЕ ЗАГАДКИ КАК ЖАНРА ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСА

Статья посвящена исследованию украинских народных загадок в фольклорной картине мира. Выявлена специфика жанра, его взаимосвязь с другими фольклорными жанрами, проанализирована природа языкового жанра загадки как составляющей дискурса, рассмотрены особенности функционирования языкового жанра загадки в разных типах дискурса. Анализируется прагматический потенциал загадок, описываются иерархические свойства текста.

Ключевые слова: загадка, речевой жанр, дискурс, речевой акт, коммуникация, адресант, адресат.

Iryna Hatsenko,

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv

FEATURE OF RIDDLE AS A GENRE OF FOLKLORE DISCOURSE

The article is sanctified to research of the Ukrainian folk riddles in the folklore picture of the world. The specific of genre, his inter-communication, is educed with other folklore genres, nature of language genre of riddle is analysed as to the constituent of discourse, the features of functioning of language genre of riddle are considered in the different types of discourse. Pragmatic potential of riddles is analysed, hierarchical properties of text are described.

The basis of the formation of any type of discourse is a picture of the world reflects certain mental characteristics. The media of modern culture lives simultaneously in several discursive spaces. Cognitive models undergo significant changes depending on the communicative purpose, conditions of implementation discourse. Consequently, the discursive picture of the world is determined.

The originality of the genre due to the anthropocentric interpretation of objects and the reflection of the relationship of conceptual and language pictures of the world in the puzzle. The correlation of the two pictures of the world beamed directly to the structural-semantic organization of the riddles (the answer and the code part). Categorization of riddles on topics enriched with potential meanings and is marked by cultural and ethnic specificity is a certain aspect of the Ukrainian conceptsphere. Shaped (code) part is a verbal way of conceptualizing the world.

The features of the language picture of the world modern (children and adults) of the mysteries is most clearly found in the classical mysteries, which are a kind of Bank of ideas and opportunities for further self-development genre.

Key words: riddle, speech genre, discourse, speech act, communication, sender, addressee.

Серед досліджень, присвячених фольклору, одне із центральних місць займає вивчення його жанрових форм. Найбільш часто відбувається дослідження фольклору на матеріалі традиційних жанрів: казок, пісень тощо. Вивчення загадки як одного із традиційних жанрів фольклору представлено широким колом фольклористичних і лінгвістичних робіт. Описано внутрішню структуру загадки: її логічні і семантичні особливості (Волоцька, Журинський, Кенгас-Маранда, Левін, Лекомцева, Перм'яков, Цив'ян, Сокир тощо), досліджена її синтаксична структура (Молошна, Миколаєва та ін.), зазначені особливості фонетичної організації (Анікін, Гербсман, Круглов, Садівников та ін.). Останнім часом відзначається збільшення кількості дослідницьких робіт, присвячених сучасному побутуванню фольклору.

У системі фольклорних жанрів особливе місце приділяється жанровим формам, що зберігають свою актуальність і в сучасній культурі. Вивчення загадки представлено в працях, присвячених опису фрагментів мовної картини світу, відбитих у сучасному тексті загадки (Бохонна, Волоцька, Сендерович, Селіванова, Сибирцева), особливостей її комунікативної природи (Філіппов), структурно-семантичній своєрідності сучасних загадок-трансформів (Насибуліна), разом з тим загадка розглядається в порівнянні з іншими паремічними жанрами, описаними в когнітивно-прагматичному аспекті (Семененко). При цьому дослідження жанру загадки в аспекті його світомоделюючого потенціалу до цього часу не проводилося.

Актуальність статті зумовлена тим, що в основі формування будь-якого типу дискурсу лежить картина світу, що відбиває певні ментальні особливості. Носій сучасної культури живе одночасно в декількох дискурсивних просторах. Когнітивні моделі зазнають особливих змін залежно від комунікативної мети, умов реалізації дискурсу. Отже, картина світу є дискурсивно зумовленою.

Дискурсивна картина світу моделює деякий фрагмент загальнонаціональної картини світу, вербалізований найбільш типовими засобами даного типу дискурсу.

У дослідженнях, присвячених жанру загадки, існує велика кількість визначень (В.П. Анікін, П.Г. Богатирьов, А.Г. Круглов, А. Тейлор). При цьому загадка дотепер не має дефініції, що розкриває всі її частини. Вона виступає якимось процесом розпізнавання прихованого, рухом від стану незнання до знання. Загадка – невеликий за обсягом добуток алегоричного характеру, що актуалізується з метою подання реалій дійсності у відношенні до їх зовнішніх, структурних, функціональних і інших властивостей, призначених для розпізнавання носіями відповідної культури.

Особливістю жанру загадки є можливість функціонувати як у традиційній, так і в сучасній культурі. Зберігаючи традиційні форми, вона здатна вмщати в себе новий зміст. Багато традиційних текстів зберігаються в сучасному фольклорному фонді, що дозволяє відносити їх до числа сучасних загадок, які набули сьогодні певного переосмислення [4, с. 31]. До сучасних загадок можуть також належати авторські добутки, що існують за законами фольклору.

У фольклористичних дослідженнях виділяються різні типи загадок, організовані за такими критеріями: формальному, формально-семантичному і семантичному (див. роботи В.П. Анікіна, А.Г. Круглова, В.В. Митрофанової та ін.). Відповідно до формального принципу весь корпус традиційних і сучасних загадок організований загадками-іноказаннями, загадками-описами і загадками-питаннями.

У загадках-іноказаннях використаний образ, що заміщає об'єкт у відгадці. Загадки-описи та загадки-питання являють собою алегоричний опис. Ці типи загадок зустрічаються як у традиційних, так і в сучасних загадках. При цьому більше половини традиційних текстів є загадками-іноказаннями. Багато в чому це зумовлено специфікою жанру, що полягає в необхідності моделювання світу на алегоричній основі. Сучасні тексти частіше мають структуру загадок-описів, у яких дійсність метафоризується [6, с. 71].

За формально-семантичним принципом у співвідношенні з іншими фольклорними жанрами корпус традиційних загадок представлений різними видами: власне загадками, загадками-баєчками, загадками-прислів'ями.

У сучасній культурі до цього переліку типів загадок приєднуються також «автонімічні» загадки [7], загадки-анекдоти, дорослі загадки та загадки-трансформи. Відзначимо, що в нашому дослідженні емпіричний матеріал обмежений власне загадками, не поєднаними з іншими фольклорними жанрами. Семантичний критерій типології загадок передбачає систематизацію текстів за тематичним принципом. У центрі загадки перебуває навколишній світ людини, де виявлені значимі теми як для традиційної, так і для сучасної культури. Темі, актуальні для традиційних і сучасних загадок, пов'язані зі світом природи, людиною, сферами її діяльності й буття. В умовах сучасності в зазначених тематичних групах з'являються загадки, що відбивають появу нових реалій. Так, у сучасних збірниках загадки про знаряддя праці присвячені не тільки сокирі, молотку, але й сучасним електроінструментам. Як наслідок, у сучасних загадках до зазначеного переліку можуть додаватися розділи «транспорт», «побутові прилади», «сучасні винаходи».

Тенденція до зміни змісту даних груп виявлена в більшості випадків у загадках про побутову сферу, оскільки в сучасності вона представлена більшою розмаїтістю використаних об'єктів, чим у традиційній культурі. Багато в чому це зумовлено розвитком сучасних технологій, урбанізацією, підвищенням статусу міської культури. Як основні функції досліджуваного жанру виступають інформаційно-дидактична, розважальна і соціодиференційна. Найчастіше в традиційній і сучасній культурі загадка реалізує дидактичну та розважальну функцію [3, с. 4]. У зв'язку з актуалізацією навчального й ігрового початку в жанрі загадки моделюється світ, що представляє свої типові прояви крізь призму парадоксальних властивостей. На особливу увагу заслуговує композиційна структура загадки (Е. Кенгес-Маранда, А.В. Насибуліна, В.Н. Сокир, Т.В. Цив'ян та ін.). Загадка являє собою з'єднання двох частин, зв'язок яких створює якесь єдине поле. У ньому сполучаються реалії різного порядку, позначені в тексті загадки й відгадці [1, с. 9]. Компоненти даних частин належать, як правило, до різних класифікаційних категорій: істота – неістота, об'єкти – люди, рослинний і тваринний світ – люди.

У досліджуваному жанрі відбувається своєрідне розчленовування образу у відгадці для позначення його характеристик. У кодовій частині загадки нарівні з образом, що заміщає реалію у відгадці, представлені її типові й у той же час унікальні ознаки. Це сприяє створенню нереалістичного зображення. У загадці реалізується моделююча функція, оскільки, маючи специфічні засоби, вона створює світ, що відрізняється можливістю поєднання непоєднуваного. За рахунок зазначених властивостей загадка вчить орієнтуватися в просторі суперечливих сутностей, бачити за нетиповістю подання характерні сторони реалій. Протилежність характеристик образів загадки зумовлена багато в чому актуалізацією феномену мовної гри, парадоксу. У цьому жанрі парадокс створюється на розбіжності знань про об'єкт і представлених у тексті його характеристик. Суперечливість зазначених властивостей знімається через ідентифікацію з розгадкою. Своєрідність зображуваних образів визначається також тим, що в основі загадок зазвичай лежить принцип мовної гри (Т.В. Булигіна, Т.А. Гридіна, А.Д. Шмельов).

У загадці за допомогою мовної гри відбувається навмисний відступ від мовної норми і логіки зображення явищ дійсності. Поняття мовної гри співвідносимо з алегоричністю текстів загадки, де основним засобом виступає метафора. Серед інших художніх прийомів, представлених у загадці, саме метафора в більшості випадків дозволяє представити багатоплановість образів. На мовному рівні створенню особливого світу сприяють засоби лексичного, граматичного, фонетичного рівня. Лексичні одиниці, задіяні в жанрі загадки, представлені лексемами, використаними в кодовому та некодовому значенні. Відносно першого типу лексем зазначимо, що, оскільки вони покликані позначати прихований денотат у відгадці і його властивості, семантика даних лексичних одиниць характеризується певною «вужкістю». Це зумовлено тим, що в тексті загадки подібні лексеми актуалізують те або інше атрибутивне значення, залишаючи в потенціалі інші свої компоненти. Відзначимо, що деякі лексичні одиниці, навпаки, у тексті загадки виявляють здатність до актуалізації одночасно декількох значень.

Специфіка зображення світу в загадці визначається також своєрідною фонетичною організацією її текстів. Побудовані на співзвучності, а також анаграмічних принципах традиційні й сучасні загадки подають дійсність як нереальну. За допомогою граматичних засобів у тексті загадки моделюється світ, що відрізняється статичністю зображення. Це стає можливим, у першу чергу, завдяки включенню до тексту особливих дієслівних форм, що втратили значення процесуальності. Таким чином, виконуючи дидактичну й розважально-ігрову функцію, загадка демонструє здатність моделювати дійсність, зображувану в сукупності її парадоксальних, конкретних і статичних ознак.

Аналіз фактичного матеріалу й існуючих гіпотез виникнення загадок дає можливість зробити висновок, що однозначне й несуперечливе пояснення походження загадок неможливе. Виникнення жанру зумовлене різними факторами, їхнє співіснування сприяє розкриттю певних аспектів світосприймання в загадках, дозволяючи при цьому простежити шляхи розвитку жанру. У кожній гіпотезі наявні передумови семантичних перетворень, що відбивають сучасне бачення світу: таємні мови трансформуються в гру зі словом, “загадки для дітей” допомагають створювати загадки для дорослих, міфологічні асоціації ускладнюються до абсурдних і невмотивованих.

Зазначимо, що своєрідність жанру зумовлена антропоцентричною інтерпретацією об'єктів і відбиттям взаємозв'язку концептуальної та мовної картин світу в загадці. Співвіднесеність двох картин світу проектується безпосередньо на структурно-семантичну організацію загадок (відгадка та кодова частина). Рубрикація загадок за темами, збагачена потенційними змістами й відзначена культурно-етнічною специфікою, є певним аспектом української концептосфери. Образна (кодова) частина являє собою вербальний спосіб концептуалізації світу.

У ході дослідження встановлено, що особливості мовної картини світу сучасних (дитячих і дорослих) загадок найбільш чітко виявляються у класичних загадках, що являють собою своєрідну скарбничку ідей і потенційних можливостей подальшої самореалізації жанру. Класичні загадки є фрагментом національної пам'яті, у мові та прийомах створення сучасних загадок відбиваються результати засвоєння накопиченого досвіду. Словниковий склад народних загадок описує життя селянина, а відображена в лексиці мовна картина світу визначається замкнутою просторово-тимчасовою організацією моделі світу у фольклорі. Накопичення метафоричних еквівалентів відповідає антропоцентричній орієнтованості загадок.

Аналіз лексико-семантичних особливостей загадок і специфіки сучасного функціонування жанру показує, що в цей час відбувається звуження загальнофольклорної мовної картини світу: зникають багато загадок про предмети селянського побуту, а просторічні й діалектні особливості лексики нівелюються в процесі адаптації загадок для дітей.

Специфіка втілення мовної картини світу в класичних загадках спричиняє формування в рамках жанру різних нових структурно-семантичних підтипів загадки. Сучасні загадки, відповідно до їхньої функціональної спрямованості й здатності реципієнта сприймати мовну гру, діляться на дві групи: дитячі й дорослі загадки, які відображають різні аспекти мовної картини світу. Дорослі й дитячі загадки переслідують різні цілі: для дітей знайомство із загадками є одним зі способів образного пізнання навколишнього світу, відкриття невідомого, тоді як дорослі загадки демонструють ігрові можливості мови й іронічне сприйняття дійсності [2, с. 21].

Розпочата в рамках дослідження систематизація матеріалу на структурному рівні дозволила виявити пріоритетні способи організації тексту загадок: у відображенні мовної картини світу дитячих загадок головна роль приділяється традиційним (метафоричним, метонімічним та описовим) загадкам, що дозволяють опанувати логікою світу, у той час як дорослі загадки (переважна частина загадок-питань) моделюють ігровий мовний простір. Зміст загадок-питань руйнує сформований стереотип сприйняття загадок як жанру, що описує тільки предметно-речовинний світ і не звертається до сфери загальнолюдських відносин. Загадки у формі питання (дорослі загадки) більшою мірою орієнтовані на потенційне злиття з анекдотом і збагачують жанр новими семантичними типами, тоді як сучасні дитячі загадки мають традиційне оформлення й лише сприяють розширенню тематики жанру.

Створення типології загадок за наявності певних прийомів, що утворюють образно-семантичний рівень жанру, показує, що використання таких прийомів, як словотворчість (своєрідний вид номінації об'єкта, що поєднує в собі елементи кодування й підказки) і мовна гра (експеримент, що виявляє приховані резерви жанру), значною мірою обмежені тимчасовими рамками. Універсальними прийомами організації загадок є контраст, що надає ознаки парадоксальності і фантастичності загаданому об'єкту в цілому, і парадокс (прагматичний і семантичний), що виступає як образний інтенсифікатор повідомлення, що привертає увагу слухачів до комунікативно значимої інформації.

Аналіз сучасних загадок демонструє, що феномен загадки поступово виходить за традиційні рамки “малого фольклорно-го жанру”. Дорослі й дитячі загадки вибудовують дві різні картини світу, найбільш адаптовані до потреб сучасної людини.

Дитячі загадки є елементом нормованої письмової культури, літературні дитячі загадки відтворюють не стільки навколишній світ очима дитини, скільки картину світу, штучно сконструйовану для дітей і спрямовану на досягнення певних виховних і навчальних цілей: загадки розвивають кмітливість, учать зіставляти предмети (образи й порівняння беруться зі світу дитини), формують елементарні навички культури поведінки. При цьому тексти звичайно будуються на стійких асоціаціях, несуперечливих трактуваннях об'єктів, де досить легко знайти відгадку. У цілому загадки відбивають “правильний” погляд на дійсність.

Дорослі загадки є стихійним розвитком селянських і сприяють підтримці певного балансу між старою й новою моделями загадок; на відміну від цілеспрямовано створюваних дитячих, вони існують переважно в усній формі. Характерними рисами цих загадок є злободенність та іронічне ставлення до навколишнього світу. Загадки для дорослих вторинні стосовно дитячих і класичних, оскільки їхнє адекватне сприйняття припускає знання законів побудови й основних образів загально-відомих загадок. Основу дорослих загадок становить семантична двоплановість і переосмислення устояних понять.

Розгляд ігрової лінгвістичної природи дорослих загадок, заснованих ніби на руйнуванні стереотипів жанру, дозволяє виявити потенційні можливості світової системи, не реалізовані узусом і нормою, та ступінь розвитку концептуальної сфери сучасного носія мови.

Отже, як показує проведене дослідження, сучасні загадки, розширюючи межі жанру, розвиваються в протилежних напрямках. Дитячі загадки стають невід'ємним елементом читання для розвитку і виховання дитини, тоді як дорослі ігрові загадки, здатні розсунути рамки жанру, не змінюючи його суті, продовжують активно функціонувати в усному мовленні.

Отримані результати дають наступні перспективи подальшого вивчення проблеми: синтаксичний аналіз (за аналогією з образно-семантичним і лексичним) матеріалом в аспекті відбиття в загадках мовної картини світу; виявлення мовних особливостей формування позитивного погляду на світ у загадках; опис певних концептів на матеріалі загадок; порівняльний розгляд національних мовних картин світу на прикладі загадок; дослідження специфіки мовної картини світу інших жанрів фольклору (анекдот, скоромовка, частівка) у діахронічному аспекті.

Література:

1. Адоньева С.Б. Прагматика фольклора / С.Б. Адоньева. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та; Амфора, 2004. – 312 с.
2. Бартминский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Ежи Бартминский. – М.: Индрик, 2005.
3. Гаценко І.О. Жанрова специфіка українських народних загадок / І.О. Гаценко. // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Збірник наукових праць. – Київ, 2015. – Випуск 28. – С. 20-27.
4. Лукин В.А. Художественный текст: Основы лингвистической теории. Аналитический минимум / В.А. Лукин. – М.: Издательство «Ось-89», 2005. – 560 с.
5. Мечковская Н.Б. Язык и религия. Лекции по филологии истории религий / Н.Б. Мечковская. – М.: Изд-во ГРАНД, 1998. – 352 с.
6. Насыбулина А.В. Загадка / А.В. Насыбулина // Русские пословицы: новые формы, новые смыслы, новые аспекты изучения. Под ред. Т.Г. Никитиной. – Псков: ПГПУ, 2008. – 256 с.
7. Николаева Т.М. «Загадка и пословица: социальные функции и грамматика» / Т.М. Николаева // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст. – М.: Индрик, 1994. – Т. 1. – 270 с.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: yuliahliudzyk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-111-113

Глюдзик Ю. В. Поетонастичний простір фентезійної повісті «The Magician's Nephew» К.С. Льюїса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 111–113.

УДК: 811.111'373.2

Глюдзик Юлія Вікторівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ПОЕТОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ФЕНТЕЗІЙНОЇ ПОВІСТІ «THE MAGICIAN'S NEPHEW» К.С. ЛЬЮІСА

У статті розглянуто поетонастичний простір фентезійної повісті «The Magician's Nephew» К.С. Льюїса. Представлено їхні морфологічні риси, джерела запозичень та типи творення. Проаналізовано змістове наповнення та стилістичні особливості вживання цих власних назв. Визначено місце поетонімів у формуванні ідіолекту автора.

Ключові слова: поетонім, поетонімосфера, поетична ономастика, ідіолект, етимологія.

Глюдзык Юлия Викторовна,
Ужгородский национальный университет, г. Ужгород

ПОЭТОНОМАСТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ФЭНТЕЗИЙНОЙ ПОВЕСТИ «THE MAGICIAN'S NEPHEW» К. С. ЛЬЮИСА.

В статье рассмотрены поетонастичническое пространство фэнтезийной повести «The Magician's Nephew» К.С. Льюиса. Представлены их морфологические черты, источники заимствований и типы словообразования. Проанализированы смысловое наполнение и стилистические особенности употребления этих имен. Определено место поетонимов в формировании идиолекта автора.

Ключевые слова: поетоним, поетонимосфера, поетическая ономастика, идиолект, этимология.

Yulia Hliudzyk,
Uzhgorod National University, Uzhgorod

POETONOMASTIC SPACE OF THE FANTASY NOVEL «THE MAGICIAN'S NEPHEW» BY C.S. LEWIS

The article deals with the poetonomastics pace of the fantasy novel «The Magician's Nephew» by C.S. Lewis. A number of scientific works have been devoted to the consideration of the propernames in the literary work context, analysis of the imature and cultural aspect. Despite the active interest of the researchers to the study of peculiarities of the poetonoms functioning in a literary text, there remains a need for a detailed study of individual semantic classes. This will help to describe the features more profound lyandenable to make the analysis of poetonoms pace of individual authors. These factors determinet hetopicality of the given article. The aim of the investigationis to consider expressive features, functional characteristics and cultural basis of this class.

Their orphological features, origin and types of formation of the poetonoms have been viewed. Their content and stylistic features have been analyzed. The role of the poetonoms in the author's idiolect has been defined.

Key words: poetonym, poetonym sphere, literary onomastics, idiolect, etymology.

Вивчення мовних особливостей власних назв, їхнього функціонування на рівні художніх творів та організація поетонастичного простору цих творів дедалі активніше стає предметом наукового опрацювання у сучасній лінгвістиці. Доробки поетичної ономастики спрямовані на дослідження вмотивованості вибору автором поетонімних утворень для введення у художній твір та аналіз їхньої природи (Л.О. Белей [1], О.Р. Сколоздр [5], В.Р. Маурер [6]), визначення значущості власних назв у творі шляхом вивчення особливостей їхнього функціонування (Е.В. Боева [2], С.Н. Бук [3], Л.В. Литвин [4]). Розгляд поетонастичної системи художнього твору передбачає дослідження семантичних класів поетонімів, їхнього змістового наповнення та структурних рис, а також особливостей їхнього предствлення у творі, що і визначає **актуальність** нашого дослідження. **Мета** дослідження полягає в з'ясуванні основних рис поетонімії твору у ході аналізу цих мовних одиниць. Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) систематизувати поетоніми за змістовим на повненням та кількісними ознаками; 2) подати етимологічну та словотвірну характеристику поетонімії твору; 3) дослідити мовну специфіку поетонімів. Фентезійна повість «The Magician's Nephew» з циклу «The Chronicles of Narnia» К. С. Льюїса слугує ілюстративним **матеріалом**, а **об'єктом** аналізу обрано її поетонімний простір.

Поетонімний простір художнього твору є результатом цілеспрямованого вибору автора, повторне вживання поетонімів на сторінках твору та наділення їх особливим змістом робить їх семантично увиразненими, підкреслює їхню стилістичну маркованість та зосереджує на них увагу читачів. Власні назви утверджують художню реальність, увиразнюють стиль предствлення нарративу, стають одним із найвагоміших елементів авторського стилю.

Яскравим прикладом ретельно опрацьованого поетонастичного забезпечення є й поетонімний простір фентезійного твору «The Magician's Nephew» К. С. Льюїса. Система власних назв досліджуваної повісті вражає поетичністю та розмаїттям, містить приклади авторського новаторства та вражає кількістю номінацій. Автор майстерно вплітає поетоніми в сюжетну канву творів, а іменовані ними художні образи увиразнюють їхній художній потенціал. Елементи семантики поетонімів твору додатково характеризують персонажів у ході розгортання сюжету. Поетонімний фонд повісті є напрочуд різноплановий, що дозволяє передати лінгвокультурні риси англословного етносу. Поетонімна система твору проаналізована

із широкою аудиторією читачів різного віку та вподобань, вражає культурним наповненням та слугує яскравим виразником онімного стилю автора.

Система поетонімів представлена найширше антропоніміями, міфологічними та топонімічними іменуваннями. Високу частотність вживання іменувань головних персонажів та найбільших географічних об'єктів можна пояснити віковими та психологічними особливостями сприйняття дітей, що виступає основною масою читачів, на яку розрахована повість. Усі ці власні назви дають змогу належно оцінити авторське бачення персонажів та тексту, його дійсності, культурно-мовну картину світу та ідейно-смісловий рівень твору.

Великий відсоток поетонімного простору повісті складають власні назви реальної поетонімії (*Uncle Andrew, Polly*). Сюди належать як англійські власні назви, так і запозичені з інших мов іменування. Типовими рисами таких власних назв є апокопа та використання автором повної і демінутивної форм реальних власних назв (*Polly-Pol*). У всіх власних назвах письменник використовує притаманні поетонімам кореневі морфеми, що характерно, не наділяє їх жодними афіксальними засобами і залишає їх у первинній реально вживаній формі. Щодо граматичних особливостей власних назв цієї групи, то їхньою провідною рисою є частотне використання у функції синтаксичного явища звертання та усталене вживання у називному відмінку, що передає приналежність цих власних назв до іменників. Клас антропопоетонімів представлений звичними в англійській мові іменами, у формі кількох структурних моделей (ім'я (*Digory*), ім'я+прізвище (*Polly Plummer*), ідентифікучий елемент+прізвище/ім'я (*Mr. Ketterley*)).

Усталені для англійських читачів моделі ім'я, ім'я+прізвище використовуються автором задля іменування персонажів реального світу з додатковою експресивною культуромісткою інформацією, як правило, у другому компоненті. Однак, це не значить, що власне імена людей позбавлені культурних відомостей. Для прикладу, однокомпонентний антропопоетонім *Digory* вказує на маленького хлопчика, якого манять пригоди та переповнює цікавість до всього таємничого, що завжди "докопується" до істини (від англійського *to dig* [8]): "*I suppose we ought to have a look at it then,*" said *Digory*" [7, с. 13], "*Shall we go and try it now?*" said *Digory*" [там само, с. 14]. Така традиційна для художніх творів модель використовуються для іменування персонажів реального світу, що протиставляються нарнійським мешканцям, які у повістві наділені власне новоутвореними поетоніміями іменуваннями. Саме ця власна назва характеризується немаркованою присвійною формою *Digory thoughts* [там само, 17], що, можливо, є результатом фонетичного явища регресивної асиміляції, яка не знаходить свого належного відображення у родовому відмінку цієї власної назви. Контекстуальним варіантом поетоніма *Digory* виступає двокомпонентний поетонім *Digory Kirke*. Можна припустити, що прототипом для такої номінації та цього образу слугує викладач К. С. Льюїса У. Керкпатрік, оскільки існують відомості, що така особа справді існувала, письменник слухав його курс лекцій, будучи студентом [148, с. 196], та й форма прізвища *kirke* не є характерною для англійських іменувань.

Разом із повними формами власних назв цього типу, автор активно використовує і їхні усечені варіанти – апокопи, приклади яких є синтаксично вираженими у формі звертання ("*I'm sure you wouldn't like our world at all,*" said *Digory*. "*It's not her sort of place, is it Pol? It's very dull, not worth seeing, really*" [7, с. 43]). Вони запозичені автором з реальної антопонімії, є пестливою усеченою альтернативою їхніх повних імен та слугують яскравим маркером поетонімії жанру фентезі.

К.С. Льюїс активно звертається і до використання іменувань різноманітних міфічних істот та богів, що у його баченні виступають повноправними власними назвами. Власні назви такого типу автором не видозмінюються, мають просту структуру, характерні риси у функціонуванні не спостерігаються, а їхнє призначення має культурний характер.

Особливостями представлення назв топопоетонімів реального світу у авторській інтерпретації є наближеність до мовного функціонування реальної топонімії сучасної англійської (*Baker Street, Lewis ham Road* та ін.). Вона проявляється у нормативному вживанні артиклів із власними назвами на позначення географічних об'єктів у сучасній англійській мові та, у більшості випадків, прозорою етимологією для англійських читачів: "*But he always liked to get visitors alone in the billiard-room and tell them stories about a mysterious lady, a foreign royalty, with whom he had driven about London*" [7, с.106], "*Mother had been revived, though it did bear apples more beautiful than any others in England, and they were extremely good for you, though not fully magical*" [там само]. Характерними способами словотвору цих власних назв є складання основ, метонімічна пропріалізація та форма імен-словосполучень. Що особливо, письменник ніяк їх не видозмінює і кожен із цих реальних топопоетонімів у тій самій формі фігурує в англійських бібліографічних джерелах.

Ряд власних назв поетонімосфери повісті вимагають особливої обізнаності читачів у власних назвах та їхньої культурно-мовної компетентності. Однак, належне та влучне контекстуальне оформлення забезпечує сприйняття його змісту та вказує на культурну компетентність читачів. Прикладом такого іменування може слугувати поетонім *Jadis*, що при першому знайомстві з персонажем і його іменем надає нам обширних відомостей про його етимологію або ж конотативне значення, однак це компенсується його контекстуальним вживанням у ході розгортання сюжету: "*Then Jadis spoke, not very loud, but there was something in her voice that made the whole room quiver*" [7, с. 46], "*He began muttering something about "regrettable violence must really protest", but at a single glance from Jadis he became speechless*" [там само, с. 52], "*Now that you saw her in the wood, Queen Jadis looked different. She was much paler than she had been; so pale that hardly any of her beauty was left. And she was stooped and seemed to be finding it hard to breathe, as if the air of that place stifled her. Neither of the children felt in the least afraid of her now*" [там само, с. 44].

Поетонім *Aslan*, з варіативними поетонімічними субститутами є словесним символом не тільки повісті, але й всього фентезійного циклу "The Chronicles of Narnia" К. С. Льюїса. У творі простежується своєрідне нанизання синонімічних новоутворених автором варіантів. Автор робить це з метою підсилити цими секундарними поетонімічними інваріантами контекстуальну значущість персонажа, належним чином його охарактеризувати та розкрити прихований культурний аспект. Щоразу з підбором нового культурно багатого інваріанту імені, кожен з яких виконує алюзивну функцію, розвивається і його словесний образ. Вважається, що *Aslan* є вигаданим персонажем, проте існує ряд свідчень, що його прототипом виступає Ісус Христос. У одному зі своїх листів до читачів автор зізнається, що використовує паралель *Aslan-the Lion-the Lion of Judah* [138, с. 29]. Підтвердження авторським алюзіям знаходимо і на сторінках твору: "*Hail, Aslan. We hear and obey. We are awake. We love. We think. We speak. We know*" [7, с. 71], "*Creatures, I give you yourselves,*" said the strong, happy voice of *Aslan*. "*I give to you forever this land of Narnia. I give you the woods, the fruits, the rivers. I give you the stars and I give you myself. The Dumb*

Beasts whom I have not chosen are yours also. Treat them gently and cherish them but do not go back to their ways lest you cease to be Talking Beasts. For out of them you were taken and into them you can return. Do not so” [7, с. 71]. У досліджуваній повісті Aslan є творцем нового світу Нарнія, царем звірів, царем над всім живим, саме він вперше згадує про магичне яблуко, яке може змінити хід історії людства. Ці християнські паралелі, відображені в авторських поетонімах, мають неабияке значення для вивчення конотативного потенціалу власної назви Aslan. Розгляд таких ономастичних алюзій, закладених у варіантах імен цього культурно багатого словесного образу проливає світло на стрижневі риси авторського ідіолекту.

Можна підсумувати, що поетонімна система фентезійної повісті “The Magician’s Nephew” К. С. Льюїса відіграє вагомую роль на образотворчому рівні тексту, має широку гамму особливостей представлення у творі та є важливим елементом при аналізі ідіолекту письменника.

Література:

1. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Босва Е.В. Онімичний простір у художньому світовідтворенні Григорія Сковороди. Записки з ономастики = Opera in onomastica. Одеса: Астропринт, 2008. Вип. 11. С. 72–81.
3. Бук С.Н. Онімний простір роману Івана Франка “Перехресні стежки”. Логос ономастики. Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2012. № 4. С. 68-76.
4. Литвин Л.В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів ХХІ – ХХ століть): автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.02.05 “Романські мови”. Київ, 2006. 17 с.
5. Сколоздра О.Р. Онімна та апелативна номінація осіб у малій прозі Івана Франка: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: [спец.] 10.02.01 “Українська мова”. Львів, 2009. 18 с.
6. Lewis C. S. Letters to Children / [Edited by Lyle W. Dorsett and Marjorie Lamp Mead ; foreword by Douglas H. Gresham]. – NY : Simon & Schuster, 1995. – 120 p. – ISBN 0684823721.
7. Maurer W.R. Trends in Literary Scholarship German Onomastics: An Overview. The German Quarterly. 1983. Vol. 56. No. 1. P. 89-105.
8. Lewis C.S. The Magician’s Nephew. The Chronicles of Narnia. London: Harper Collins Publishers, 2010. P. 7–106.
8. Online Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>.

Отримано: 13 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ihonta@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-114-117

Гонта І. А. Метафорично-асоціативні паралелі у формуванні сленгової лексики англійської, української та російської мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 114–117.

УДК: 81-115'373.612.2'276.2=111=161.2=161.1

Гонта Ігор Анатолійович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

МЕТАФОРИЧНО-АСОЦІАТИВНІ ПАРАЛЕЛІ У ФОРМУВАННІ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ

Статтю присвячено аналізу лексичних та фразеологічних одиниць в українському, російському та англійському мовному субстандарті, що мають в своїй семантичній формі схожі або ідентичні метафоричні асоціативні паралелі. Пропонується класифікація таких лексичних та фразеологічних одиниць за лексикосемантичними групами.

Ключові слова: мовний субстандарт, лексико-семантична група, метафорично-асоціативна паралель.

Гонта Игорь Анатольевич,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

МЕТАФОРИЧЕСКО-АССОЦИАТИВНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ В СУБСТАНДАРТНОЙ ЛЕКСИКЕ И ФРАЗЕОЛОГИИ АНГЛИЙСКОГО, УКРАИНСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

Статья посвящена анализу лексических и фразеологических единиц в украинском, русском и английском языковом субстандарте, которые имеют в своей семантической форме общие метафорические ассоциативные связи. Предлагается классификация таких лексических и фразеологических единиц по лексико-семантическим группам.

Ключевые слова: языковой субстрат, лексико-семантическая группа, метафорическо-ассоциативная параллель.

Ihor Honta,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

METAPHORIC ASSOCIATIVE PARALLELS IN SUBSTANDARD VOCABULARY AND PHRASEOLOGY OF ENGLISH, UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

The article is devoted to the analysis of words and phraseological units in the Ukrainian, Russian and English substandard, which have similar or even identical metaphoric associated parallels in their semantic structure. The significance of language substandard, in particular slang, from the communicative aspect is emphasized. On the other hand the importance of complete understanding and proper translation on all levels of intercultural communication is underlined. Classification of such words and phrases according to the lexico-semantic groups is suggested. Numerous examples of parallel word and phrase formation in substandard English, Ukrainian and Russian languages are provided with the analysis and description of similar and identical metaphorical associations in them. Moreover, such examples are provided for nouns, adjectives, verbs and phraseological units. The causes of the existence of the phenomenon of parallel metaphoric associative parallels are described.

Key words: language substandard, lexico-semantic group, metaphoric associative parallel.

Людство живе в умовах незворотної та зростаючої глобалізації на всіх рівнях міжнаціональної взаємодії. В цих умовах важливе місце займає адекватне міжкультурне спілкування, що включає говоріння та розуміння іноземних мов, при цьому розуміння іноземних мов має відбуватися на всіх рівнях, включаючи субстандартну, особливо сленгову лексику, яка займає 10% вокабуляру середньостатистичного американця [13].

Будь-яка конкретна національна культура зумовлює модель національної поведінки, яка, в свою чергу, впливає на мовленнєву поведінку носіїв певної мови. Яскравим підтвердженням цього може слугувати сленг, який часто стає лінгвістичним засобом збереження екстралінгвістичних реалій, що відображають національну специфіку певного народу. Роль сленгу є величезною, він є найбільш динамічним та найрухомішим пластом мови і постійно поповнює лексичний та фразеологічний арсенал стандартної мови. Проте існує маса якщо не еквівалентних, то дуже спільних метафор, які виникають паралельно в різних мовах незалежно одна від одної та мають однаково або дуже схоже метафорично-асоціативне значення.

Об'єктом нашого дослідження є метафорично-асоціативні паралелі лексем та фразеологічних одиниць субстандарту англійської та української і російської мов, тобто слова та фрази зі схожим або ідентичним метафоричним образом. **Предметом** дослідження є особливості їхньої зовнішньої та внутрішньої форми, їх словотвірні особливості. **Метою** дослідження є встановлення їхніх якісних словотвірних, семантичних та структурних характеристик в англійському, українському та російському субстандартах на лексичному та фразеологічному рівнях. **Матеріалом** дослідження є мовні одиниці, що належать до мовного субстандарту та були дібрані зі словників англійського, українського, російського субстандарту [9; 11; 12]. Задля структуризації таких мовних одиниць доцільним є їх виокремлення в лексико-семантичні групи.

Метафора є потужним засобом утворення як нових слів, так і нових значень уже існуючих слів. Причиною застосування метафори у словотворі є прагнення до економії мовних засобів. Метафоричне переносне значення не лише називає, але й описує та характеризує предмет через його подібність або зв'язок із іншим предметом. Метафорично переосмислені мовні одиниці є інформаційно насиченими, здатними характеризувати складні поняття, при цьому мають яскраве експресивне забарвлення, зумовлене розширеною роллю конотативного компонента в їх значенні. Така експресивність робить нове сло-воутворення яскравим, таким, що привертає увагу комунікантів. Поступово конотативне значення займає менш виражений

характер за умови, якщо мовна одиниця входить у мовний узус (починає регулярно вживатися). Метафорично утворена мовна одиниця спочатку вживається у певному пласті мови (сленг, жаргон і т.д.), іноді вона стає загальноновживаною, тобто виходить за рамки сленгового вокабулярного пласту.

Такі метафорично-асоціативні паралелі в генетично віддалених мовах лише іноді були в центрі уваги лінгвістичних досліджень [3; 4] і не зазнали належної комплексної уваги з боку лінгвістів з компаративного ракурсу. Саме це й визначає **актуальність** дослідження. Часто метафоричний образ відрізняється в деяких деталях, проте асоціативний напрямок є близьким.

Українська та російська мови досліджуються разом з екстралінгвістичних причин спільності мовного простору української та російської мов в Україні. Спільність мовного простору існує в Україні протягом сторіч, що спричиняє мовні інтерференції, як взаємний вплив носіїв української та російської мов на фонетичному, морфологічному, лексичному та фразеологічному рівнях. Така ситуація підсилюється також такими явищами, як білінгвізм українців, що має місце у всіх сферах людської діяльності. Білінгвізм базується на мовно-психологічному конформізмі українців – явищі, за якого українці іноді мимовільно переходять з української мови на російську в комунікативних умовах. Іншою лінгвістичною причиною білінгвізму є спорідненість української та російської мов, що спостерігається на всіх мовних рівнях і дозволяє українцям дуже швидко опанувати російську мову. Екстралінгвістичними причинами створення позиції російської мови і, як наслідок є те, що міста в Україні протягом значного часу були переважно місцями компактного проживання національних меншин, серед них і росіян. Переселяючись у міста, українцям було зручно користуватися мовою більшості населення. Слід вказати і на відсутність цілеспрямованої політики українізації населення протягом майже всього часу незалежності України, особливо на Сході та Півдні держави. Всі ці умови зміцнили білінгвальну ситуацію в країні, за якої взаємні запозичення з російського сленгу в українській та навпаки є явищем незворотнім [4; 5]. В умовах білінгвізму виникають так звані семантико-фонетичні лексеми-дублети, кореляційні мовні одиниці, напрям походження яких неможливо відслідкувати, тобто неможливо визначити яка мова стає базою продукування певних сленгізмів, а яка – реципієнтом, тобто мовою, що запозичує.

Як відомо метафора часто слугує основою лексико-семантичного словотвору, причинами чого є економія мовних засобів, прагнення до створення насиченого образу, це особливо стосується сленгової лексики, де створення яскравих образів є особливо поширеним явищем, екстралінгвістичними причинами створення метафор у сленгу можуть бути і бажання виділитись гумором, дотепністю, іншими якостями, з іншого боку це може бути і шифрувальна функція, за допомогою якої учасники певної соціальної групи бажують приховати певну інформацію в межах своєї спільноти.

Особливо яскравими є ті метафори, що виникають на базі дуже складної подібності, на базі абсолютно нестандартної відповідності. Такі метафори сприяють виникненню синергії, тобто здатності метафори створювати психологічний «резонанс» між «буквальним значенням» та значенням переосмисленим за рахунок контрасту, що може викликати емоційний ефект, що нагадує за потужністю шок від електричного розряду [8, с. 26].

Метафоричне переосмислення безперечно займає центральне й найголовніше місце у сленговому словотворі, тут навіть можна спостерігати ряд аналогій в різних мовах: *дорога – шрам на венах від ін'єкцій наркотиків* (пор. ам. сл. *mainline* – *серединна вена*); *кішка – гуляца жінка* (пор. ам. сл. *cat* – 1. *проститутка*, 2. *недоброзичлива жінка*); *курка – дівчина або молода жінка* (пор. ам.сл. – *hen* – *жінка, особ.*, *та, що пліткує, chick*); *лось, бик – великий масивний чоловік* (пор. ам. сл. *stag* – *чоловік або хлопець*) і т.д. В цих метафорично вмотивованих лексемах відбувається смислове порівняння людей з певними тваринами на базі спільності їх характеристик. Ці порівняння збігаються в різних мовах, що пояснюється однаковим осмисленням та порівнянням їхніх характеристик (поведінка, розмір та ін.). Проте такі метафоричні аналогії, що уможливають переклад сленгізмів при збереженні (частковому збереженні) метафоричного образу, є досить рідкісним явищем, оскільки: 1) народження сленгізму відбувається на рівні мовленнєвої творчості індивіда, і лише найяскравіші з цих okazіоналізмів починають використовуватися регулярно і з часом закріплюються в мовному узусі настільки часто, що фіксуються словниками; 2) екстралінгвістична картина мовного соціуму в різних країнах лише умовно, а часом й зовсім не збігається; 3) когнітивне осмислення та характеризування порівнюваних компонентів також часто знізняється.

Тим не менш, робота з лексикографічними джерелами дала змогу знайти значну кількість субстандартних лексем та фразеологізмів, що мають подібні метафоричні асоціації в основі своїх найменувань. Найсуттєвішу групу таких лексем складають іменники, як центральний пласт в будь-якій мовній системі.

Серед сленгових лексем англійської, української та російської мов з подібним метафоричним образом виділяються певні лексико-семантичні групи (ЛСГ), за якими розуміємо значну кількість слів, що об'єднані базовим семантичним компонентом, який позначає клас предметів, ознак, процесів, відносин і т.д. [1, с. 334]. З метою класифікації досліджуваних мовних одиниць ми намагаємося виокремити їх в певні лексико-семантичні групи (ЛСГ). Звичайно мовні одиниці входять до певної ЛСГ за своїм конотативним значенням. При цьому розглядається ЛСГ у трьох мовах.

ЛСГ на позначення людини та певних її характеристик. Це, наприклад, лексеми на позначення людини щодо її певної статі: *курка – дівчина або молода жінка* (пор. ам.сл. – *hen* – *жінка, особливо та, що пліткує*; *chick*); *лось, бик – великий масивний чоловік* (пор. ам. сл. – *stag* – *чоловік або хлопець*); *батон* (дівчина) – *cookie, bun, cheese cake*.

Окрім цього чітко виділяються ЛСГ на позначення людини з певними, як правило, негативними характеристиками: *bulshit-artist – армист* (балабол); *witch – відьма* (сварлива, зла жінка); *barker – барбос* (зла та груба людина); *hat-rack, clothes-pole – вишалка* (худа людина); *gorilla, горула* (груба та неотесана людина); *son of bitch – сучий син*; *nit – вошь* (жалолюбна людина) *hussy* (від слова *husky*) (у значенні 1. *housewife*, 2. *slut*) – пор. *жучка* (1. *жінка легкої поведінки*, 2. *жінка, що живе зі злочинцем*); *viper – змій, змія, гадюка* (підступна, хитра людина); *зверюга – beast*. В лексемах метафоричні асоціації базуються на порівнянні людини та рептилій, тварин, що мають спільні традиційно негативні (частково стереотипно негативні) характеристики поведінки. Інші приклади: *дуролом* (тупа і дурна людина) – *hammer-head*.

ЛСГ на позначення діяльності людей: *авторитет* (злодійський жаргон) – *governor, baron*; *moth – ночная бабочка* (повія); *broker – банкір* (наркодлер); *duke, king – барун* (начальник тюрми); *ass-kicker, bouncer – вишибала*; *tooth-yanker – зубодер* (дантист) У цьому випадку паралельно з метафорою спостерігаємо метонімічну асоціацію. Також *Гравер* (фальшивомонетник) – *designer*.

Одну з ЛСГ складають метафоричні лексеми на позначення частин тіла. Так, голова часто асоціюється з горіхами та фруктами, дахом та горищем: *pine-apple, coco-nut, nut – арбуз (голова); dome, attic, chrome-dome – кумпол, башня, чердак (голова)*. Інші лексеми цієї ЛСГ: *banana – банан; tool, equipment, gadgets – агрегат, апарат (чоловічий статевий орган)*; також в цьому ж значенні: *гадюка – crotch cobra; друкжок – little brother*.

ЛСГ на позначення людських стосунків: *wiggling – вzbучка, рос. встпенка (догана); twist, kink – вибрик (несподіваний та негативний вчинок); on the market – на виданні*.

ЛСГ на позначення артефактів: *зебра – zebra crossing (розмітка на вулицях для переходу пасажирів); greenbacks – зелень (долари США); гамнодави, говнодави (взуття (як правило низької якості) великого розміру) – shit-kickers; злилушка (дешеве червоне вино низької якості) – rotgut; гвоздики (дешеві низькосортні сигарети) – coffin nails*. В останньому прикладі значення англійської лексеми-композиції *coffin nails* базується на основі метафоричного переносу, в основі якого семи форми та функціональності. Сигарети асоціюються з цвяхами не лише через форму (тонкі цвяхи – тонкі сигарети). Ономасіологічний комплекс композиції «*coffin nails*» імпліцитно вказує на шкідливість куріння та потенційні наслідки куріння. В російській корелятивній лексемі «*гвоздики*» спостерігається в першу чергу метафоризація на основі сем форми.

ЛСГ на позначення діяльності та локальності людей, зокрема наркоманів: *snake-ranch – гадючник, гадючник (притон наркоманів); також nest of vipers (зборище або постійне місце перебування поганих людей, кримінальних елементів); гостиниця, готель (в'язниця) – cross-bar hotel; говорильня (збори, нарада) – talking-shop*. В останньому прикладі метафора спостерігається лише в англійському слові-композиції, де вона зосереджена у другому компоненті – ономасіологічній базі слова, в той час, як значення першого компонента (ономасіологічної ознаки) виражене метонімією – смислового переносу за сумісністю. Російська лексема «*говорильня*» не є композицією за структурою, а за семантикою є метонімією.

ЛСГ на позначення сексуальних стосунків та відповідних атрибутів: *scambag – спермозбирач; jacket – бронезилет (презерватив)*.

ЛСГ на позначення предметів певної діяльності людини (зокрема військової, кримінальної): *equalizer – балалайка (револьвер)*. В утворенні даних лексем домінують функцією є функція шифрування (приховування) інформації. Інший приклад: *пельсин – pineapple (граната)*. Порівняння базується на семантичній асоціації, що базується на основі форми, розміру, зовнішнього вигляду.

Подібні асоціації можуть спостерігатися і в утворенні дієслів та фразеологізмів: *забрюхатеть – get a belly-bumper (завагітніти)*. В цьому прикладі спостерігаємо смислову асоціацію на лексико-фразеологічному рівні: дієслово – фразеологізм, при цьому значення російського слова є метонімією, в той час як англійський фразеологізм є метонімією та метафорою одночасно.

Наведемо приклади на рівні лексико-граматичного класу дієслів: *гризти; глодати (не давати спокою комусь через щось) – to gnaw smb.; ковтати, глотати (швидко читати) – to devour (books); доволокти, дотягнути (донести щось кудись) – to drag smth. somewhere*.

Лексеми-прикметники, що мають спільні метафоричні асоціації, трапляються в менш кількісному вимірі, що типово і для інших прикметників: *зазаваний – gassed (п'яний); заячий – rabbit-hearted (боязливий); hot – знойний, гарячий (сексуальний, пристрасний); thick-skinned – товстошкірий, толстокожий (нечутливий, грубий); готовый, готовый (мертвий) – finished; дешевый, дешевый (пустий, дріб'язковий) – cheap; дуракоупорный (неломоющийся, застрахованный от ошибок) – idiot-proof*. В останньому прикладі корелятивна пара «російська лексема – англійська лексема» є наглядним прикладом російської та англійської композит та їх характерних рис: російська композита «*дуракоупорный*» містить поєднуючу голосну «о» (що є типовим також для українських композит), тоді як *idiot-proof* є типовою англійською композицією, структура якої включає два компонента, поєднані дефісом, що функціонують в такому ж семантико-структурному вигляді, коли є простими лексемами. Об'єднуючим є графічний критерій у вигляді тире, що втім не завжди є принциповим та необхідним для утворення та повноцінного функціонування композит англійської мови.

Схожість метафоричних асоціацій продукує подібні фразеологічні вирази зі спільними та подібними метафоричними асоціаціями: *загрэбать деньги – to rake in money (отримувати великі кошти); винтиков не хватает – to have a cylinder missing; to have an ace up one's sleeve – мати козир про запас; дойна корова (місце, або людина, яка приносить великі прибутки) – cash-cow; не всі дома (не сповна розуму) – to have apartments to let; горбатиться; спину гнути (важко працювати) – to break one's back; хлебнуть горя – to drink a full cup of sorrow; гладити по голові (бити по голові) – to comb one's hair; взяти когось за горло (змушувати когось до чогось) – to be on someone's neck about smth.; разуй глаза, разуй очи – take the blinkers off*. Демонстративним прикладом англійської та російської фразеологічної одиниці та їх повної тотожності за структурою та метафоричною семантикою є наступні кореляти: *с первого гвоздя (з самого початку) – since the first nail*.

Очевидно культурно-лінгвістичний феномен метафорично-асоціативних паралелей у генетично віддалених мовних системах пояснюється схожістю або тотожністю певних рис екстралінгвістичних реалій (об'єктів, рис та характеристик) та спільним напрямком когнітивних процесів носіїв цих мов. Першою умовою цього є наявність цих об'єктів, дій та характеристик у відповідних країнах.

З іншого боку, лексико-семантичні групи є важливими для виявлення лінгвістичних основ міжкультурної комунікації, оскільки семантичне поле та семантична група є головними структурами, що організують тезаурус мови. Таким чином, спільні та подібні метафори та метафоричні асоціації є елементами, що також слугують своєрідним яскравим, синергетичним зв'язком у процесі міжкультурної комунікації, і на відміну від мовних одиниць з різними метафоричними асоціаціями, лексеми з аналогічними або подібними асоціативними зв'язками є легшими у процесі їх осмислення та розуміння, що полегшує процес міжкультурної комунікації. Порівняйте метафори, що не мають подібних метафоричних асоціацій в різних мовах: *lady-killer – серцеїд; ace of spades – дуже чорний афроамериканець; Вахата-тата – товста афроамериканка* etc. Не знаючи значення таких мовних одиниць, можна не зрозуміти повністю зміст речення, а іноді і всього тексту.

Підсумовуючи все, можна стверджувати про присутність у мовному просторі різних народів та носіїв різних мов метафор, що мають схожий, а іноді еквівалентний асоціативний напрямок метафоричного мислення, що у свою чергу вказує на схожі та різні риси світу реалій та на спільний напрямком когнітивних процесів у його пізнання. Спільність напрямку

когнітивних процесів, що призводять до появи метафор зі схожими і тотожними асоціаціями завжди мали і мають місце як за умов культурної, ділової взаємодії представників народів, так і умов за відсутності таких взаємодій. Значна кількість цих одиниць дозволяє виокремлювати їх в спільні ЛСГ. Існування мовних одиниць зі спільними метафоричними асоціаціями в англійській, українській та російській мовах, зокрема в їх мовних субстандартах, є позитивним явищем, оскільки суттєво спрощує процеси декодування та розуміння між носіями різних мов.

Перспективами цього дослідження є подальше більш детальне виокремлення таких мовних одиниць в ЛСГ та ЛСП за для їх класифікації, адекватного розуміння та перекладу.

Література:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов.– М: Наука, 2004. – С. 334.
2. Белова А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. Наук. іл. – №7. – К.: Київський іло. Ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. – С. 43-54.
3. Гонта І.А. Композита-метафора в англійській та українській мовах / І.А. Гонта. Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія». – Вип. 30. – 2012. – С. 20-23.
4. Гонта І.А. Щодо проблеми перекладу американського сленгу українською та російською мовами / І.А. Гонта // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі Євроінтеграції. Київ: НАУ-друк, 2009. – С. 51– 55.
5. Гонта І.А. Сленг як засіб відображення національно-культурних рис народів/ І.А. Гонта // Матеріали п'ятої міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу». Харків: Харківський ун-т ім. Каразіна, 2009. – С. 45 – 47.
6. Дьяченко Л.М., Щетинин Л.М. О роли вторичных номинативных процессов в развитии словарного состава языка /Л.М. Дьяченко, Л.М. Щетинин // Вторичная номинация в современном английском языке. – Пятигорск, 1987.
7. Святюк Ю.В. Семантика і функціонування етнономінацій в сучасній англійській мові: Автореф. філол. наук: 10.02.04 / Ю.В. Святюк; Інститут лінгвістики РАН. – Донецьк, 2005. – 20 с.
8. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – М.: Прогресс, 1988. – С. 26-52.

Використані джерела матеріалу дослідження:

9. Квеселевич Д.И. Русско-английский словарь ненормативной лексики / Д.И. Квеселевич. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 1120 с.
10. Thesaurus of American Slang / Ed. by L.Chapman – London and Glasgow: Collins, 1990. – 489 p.
11. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / За ред. Ю.Мосенкіса. – К.: АТ «ВПОЛЬ», 1998. – 350 с.
12. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Леся Ставицька. – К.: Критика, 2003. – 336 с.
13. Dictionary of American Slang, Harold Wentworth and Stuart B.Flexner, Harper and Row, New York, 1975.
14. NDAS – NTC's Dictionary of American Slang, Richard A. Spears. National Textbook Company, USA, 1991.

Отримано: 5 березня 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: hordiioksana@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-118-120

Гордій О. М. Прецедентний характер функціонування експресивно-комунікативної фразеології німецької мови у веб-сервісах запитань і відповідей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 118–120.

УДК: 811.112.2'373.7

Гордій Оксана Мирославівна,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ХАРАКТЕР ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ВЕБ-СЕРВІСАХ ЗАПИТАНЬ І ВІДПОВІДЕЙ

У статті аналізується функціонування фразеологічних експресивів та комунікативів сучасної німецької мови в асинхронній Інтернет-комунікації (на прикладі веб-сервісів запитань і відповідей). Аргументується розгляд цих одиниць як прецедентних феноменів емоційно-оцінної концептосфери німецької лінгвокультури.

Ключові слова: асинхронна Інтернет-комунікація, медіолект, фразеологічні експресиви і комунікативи, подвійна актуалізація значення, прецедентний феномен.

Гордий Оксана Мирославовна,

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, м. Ивано-Франковск

ПРЕЦЕДЕНТНЫЙ ХАРАКТЕР ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКСПРЕССИВНО-КОМУНІКАТИВНОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА ВЕБ-СЕРВИСАХ ВОПРОСОВ И ОТВЕТОВ

В статье анализируется функционирование фразеологических экспрессивов и коммуникативов современного немецкого языка в асинхронной Интернет-коммуникации (на примере веб-сервисов вопросов и ответов). Аргументируется рассмотрение этих единиц как прецедентных феноменов эмоционально-оценочной концептосферы немецкой лингвокультуры.

Ключевые слова: асинхронная Интернет-коммуникация, медиолект, фразеологические экспрессивы и коммуникативы, двойная актуализация значения, прецедентный феномен.

Oksana Hordii,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

THE PRECEDENT CHARACTER OF FUNCTIONING OF EXPRESSIVE AND COMMUNICATIVE PHRASEOLOGY OF THE GERMAN LANGUAGE IN QUESTION-AND ANSWER WEBSITES

The article analyzes the functioning of the expressive and communicative phraseology of modern German on the pages of question-and-answer (Q&A) websites. Combination of features of speech and writing in the Internet-texts is explained by the specific parameters of communication channel and medium; by their action a particular media variant of language is formed, which displays specific phonetic-graphic, lexical and grammatical features. Functioning of the communicative and expressive phraseology in the asynchronous Internet communication is defined as one of the constituents of this media variant of language. The analysis of the functioning of these idioms on question-and-answer websites allows us to define them as a means of creating communicative proximity, an emotionally-marked way of organizing of the communication, and imitating the common communicative space as well as its informal character.

On the question-answer websites, there is a big interest of ordinary users in the question of the etymology of the idioms being studied. Correspondents actively discuss their origins and shades of meaning. It is established that the expressive and communicative idioms of the German language perform an appeal function. It is argued that these units can be regarded as precedent phenomena of the intentional and emotional framework of the German linguistic culture.

Key words: asynchronous Internet-communication, media variant of language, expressive and communicative phraseology, doubled actualization of meaning, precedent phenomenon.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтернет як плацдарм для творення нових суспільних формацій та нового типу комунікації сьогодні досліджують представники багатьох галузей науки. Інтернет-лінгвістика розвивається у швидкому темпі, про що свідчать численні праці у цій сфері вітчизняних та зарубіжних дослідників [1; 2; 4; 5]. Все частіше постає питання про використання Інтернету як гігантського мовного корпусу та проводяться відповідні прикладні дослідження [6; 8]. З огляду на зазначені тенденції вважаємо актуальним дослідження проникнення і функціонування експресивної та комунікативної фразеології німецької мови в Інтернет-дискурсі, зокрема в асинхронній комунікації.

Аналіз останніх досліджень публікацій засвідчує великий науковий інтерес щодо виокремлення жанрової типології Інтернет-дискурсу та аналізу особливостей функціонування в Інтернет-текстах мовних одиниць різних рівнів. О. В. Лутовінова стверджує, що жанри віртуального дискурсу динамічніші у порівнянні з традиційними, а межі між ними досить гнучкі [2, с. 285]. Жанри Інтернет-комунікації слід розглядати як формати спілкування, в яких технічні конфігурації визначають мовний образ текстів і комунікативну поведінку мовців.

Значну увагу дослідники приділяють питанню взаємодії усної і писемної форм мовлення в Інтернеті [3; 7; 11]. Л. Ю. Щипіцина відзначає, що своєрідне поєднання ознак усного і писемного мовлення в Інтернет-комунікації пояснюється специфічними параметрами каналу і засобу комунікації (електронна форма існування тексту, гіпертекст, мультимедійність, інтерактивність, синхронність, варіативність кількості і експліцитності комунікантів). Під дією цих параметрів утворюється особливий медійний варіант мови (медіолект), який виявляє специфічні фонетико-графічні, лексичні і граматичні ознаки, а також зміни в семантичній і синтаксичній організації тексту у порівнянні з традиційним (друкованим) текстом [4, с. 17]. Найпоширенішими прояви ознак усного мовлення є в діалогічній синхронній Інтернет-комунікації (жанр чату, служби

митєвих повідомлень) [11]. Прагнення комунікантів до економії зусиль і часу у продукуванні повідомлень та імітації безпосереднього невимушеного усного спілкування зумовлює мовні новації також в асинхронних формах Інтернет-комунікації – форумах, сервісах запитань і відповідей тощо. Завдяки пошуковим машинам відкривається доступ до фіксованого у цифровій писемній формі гігантського масиву квазіусного мовлення, що дає можливість досліджувати на великому емпіричному матеріалі мовні одиниці, основною сферою вживання завжди вважалось усне розмовне мовлення.

Метою статті є детальний аналіз функціонування на сторінках веб-сервісів питань-відповідей фразеологічних експресивів і комунікативів сучасної німецької мови – синтаксично оформлених у вигляді речень чи еліптичних речень окремих висловлювань, закріплених узуально для вираження інтенцій, оцінок і емоцій мовця. До окремих завдань належить розгляд цих одиниць як прецедентних феноменів німецької лінгвокультури та в ролі чинника формування концептуально усного характеру асинхронної Інтернет-комунікації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На просторах Інтернету в останні роки сформувались різні форми асинхронної комунікації, які відрізняються за певними параметрами і можуть розглядатися як окремі субжанри Інтернет-комунікації. До них належать передусім форуми, веб-сервіси запитань і відповідей та форми інтерактивного зв'язку з читачами-відвідувачами сайтів, напр., читацькі коментарі на сайтах онлайн-видань.

Веб-сервіси запитань і відповідей (т. зв. соціальні пошукові системи) дозволяють користувачам задавати питання, на які не завжди легко самостійно знайти відповідь у довідкових джерелах. На деяких платформах дозволені будь-які запитання, тобто як деталізовані запитання з різноманітних галузей науки і техніки, так і питання приватного характеру. Користувачі веб-сайту обмінюються між собою порадами і особистим досвідом з усіх сфер життя. Користувачі також можуть вказати джерело своєї відповіді. Однією з найвідоміших систем запитань і відповідей в німецькомовному секторі Інтернету є *gutefrage.net*, заснована у липні 2006 р. Протягом перших п'яти років існування цього веб-сервісу тут було розміщено більше ніж 5 млн. запитань та отримано понад 15 млн. відповідей, що однозначно свідчить про високу популярність цього Інтернет-ресурсу. Вибірка найкращих та найбільш чудернацьких питань і відповідей цього часу представлена у книзі Ф. Мейера «Wo wohnt der Fisch, wenn das Aquarium geputzt wird?» (2010). Популярною у всьому світі є також платформа запитань і відповідей *Yahoo! Clever*.

Крім того, існують веб-сервіси, правила яких допускають лише питання інформативного змісту (*Wissensfragen*). Ці веб-ресурси (напр., *COSMiQ*, *wer-weiss-was*) за своєю функцією схожі до автоматизованих пошукових систем. Проте отримання у пошуку інформації допомоги від реальних людей, які володіють гігантським сукупним фондом знань, значно розширює можливості програмованого алгоритму.

Для комунікації на платформах запитань і відповідей характерні риси неформальної дистантної асинхронної комунікації, тобто тут спостерігаються прояви концептуально усного мовлення: фамільярність спілкування, емоційна відкритість тощо, які формально виражаються через ітерацію розділових знаків, клітизацію слів, редукацію літер, вживання емотиконів. Користувачі часто емоційно описують свою проблему, наголошують на важливості отримання допомоги, використовуючи при цьому відповідні фразеологічні експресиви і комунікативи. Наприклад, один з користувачів описує проблему з програмним забезпеченням під таким заголовком: «*Java Problem!! Bitte um Hilfe!!!!!! Es geht um Leben und Tod*» (*gutefrage.net*).

За допомогою влучного, часто жартівливого заголовка читачі прагнуть виділити своє повідомлення з-поміж інших, ідентифікувати себе як мовну особистість, такі заголовки мають також розважальний ефект. Для повідомлень, в яких вжито досліджувані фразеологічні одиниці, загалом характерна підвищена емоційність, вживання експресивних конструкцій. Так, інший користувач звертається за порадою щодо придбання нового комп'ютера та описує проблему зі старим комп'ютером: «... *Die kleinen Räder drehen und drehen, manchmal 5 bis 7 Stück und nichts tut sich. Was kann man da tun? Es ist zum Auswachsen. Woran liegt das? Kann mir das mal jemand erklären? Gibt es da Möglichkeiten? Was zu machen?*» (*gutefrage.net*).

Типовим є також використання фразеологічних комунікативів **запевнення / підтвердження сказаного / клятви** (*Das kann ich dir sagen; Lass dir das gesagt sein; Ich muss schon sagen*). Зокрема, один з користувачів запевняє іншого, який задав питання щодо купівлі iPad 3, що це вигідніше, аніж придбати iPad 2: «*Es lohnt sich eher als das iPad 2, das kann ich dir sagen, auch wenn die Preise für das iPad 2 im Moment immer weiter sinken...*» (*gutefrage.net*). Якщо наголошують на складності дати однозначну відповідь чи коли користувач розгублений і вагається у прийнятті рішення, часто вживають одиниці **епістемної оцінки** (*Da steckt man nicht drin; Was tun spricht Zeus; Jetzt bin ich so schlau wie vorher*). Так, один з користувачів, даючи відповідь на запитання, що краще придбати для навчання на факультеті інформатики – ПК чи ноутбук, уникає прийняття рішення за іншого, вживаючи в кінці повідомлення жартівливий вираз: «*Diese Entscheidung kann Dir kein Fremder abnehmen. <...>. Was tun spricht Zeus :)*» (*computerfrage.net*). Нами виявлені також інші випадки вживання жартівливих одиниць у сервісі запитань і відповідей, які, вочевидь, сприяють встановленню невимушеної атмосфери, імітації ситуації комунікативної близькості. Зокрема, відповідаючи на запитання, скільки коштує таксі з Маямі до Форт Маєрс, користувач дотепно доповнює свої підрахунки ФО, яка в лексикографічних джерелах також подається з маркуванням «жарт.»: «<...> **Da muss 'ne alte Frau lange für stricken. Es gibt übrigens sowohl in Miami als auch in FtM Flughäfen**» (*gutefrage.net*). На відміну від форумів, де на одному ресурсі реєструються переважно користувачі зі схожими інтересами, однієї вікової групи тощо, на порталах питань-відповідей заходить велика кількість людей різного віку і соціального статусу, тому окремі запитання можуть видатися тому чи іншому користувачу кумедними і їх відповіді носять характер зауваження, при цьому часто вживаються відповідні ФО. Наприклад, на запитання 13-річної дописувачки про те, якого кольору краще придбати ігрову приставку, одна з (ймовірно старших) користувачів зреагувала короткою реплікою «**deine sorgen möcht ich haben...**» (*gutefrage.net*).

Користувачі порталів *gutefrage.net*, *kurzfrage.de*, *wer-weiss-was.de* та ін. цікавляться також власне досліджуваними фразеологічними одиницями, активно обговорюють їхнє значення та етимологію. Проведений аналіз чисельних запитань та більшості відповідей засвідчує, що у дискусії беруть участь головним чином пересічні користувачі. Їхні питання стосуються здебільшого походження тєї чи іншої фрази, напр.: «*Woher kommt der Spruch «Holla die Waldfee?»*» (*de.answers.yahoo.com*); «*Der Ausspruch, «Du hast doch Tomaten auf den Augen» Woher kommt er?»*» (*gutefrage.net*); «*Woher stammt der Spruch «Da wird ja der Hund in der Pfanne verrückt?» Und wie kam man auf diesen doch sehr bizzaren Spruch?»*» (*cosmiq.de*); «*Woher kommt der Ausspruch «Mein lieber Scholli!»? Wer oder was ist / war denn bloß ein Scholli???*» (*kurzfrage.de*). Користувачі інколи

вказують ймовірні територіальний ареал чи часовий проміжок походження виразу. Наприклад, одна з дописувачок запитує про походження ФО *Ab trimo!* і відзначає, що її чоловік, який родом з іншої місцевості (теж з північно-західної Німеччини), також знає цей вираз (*gutefrage.net*). Інший користувач цікавиться походженням виразу *Hinein, Onkel Otto!*, який, за його спостереженнями, вживається у різноманітних ситуаціях – від забитого гола у футболі до стрибка в холодну воду, та припускає, що він міг виникнути близько 1940-50 років, адже його батько та батьки п'яти інших друзів, рік народження усіх між 1930 та 1932, вживають цей вираз (*kurzefrage.de*).

Цікавими є також відповіді користувачів. Часто вони дублюють інформацію, отриману з різноманітних довідкових джерел. Зокрема, на запитання щодо ФО *Ab nach Kassel!* користувачі наводять дві відомі версії походження, представлені у словниках Л. Реріха і Г. Кюппера. Згідно з однією з них, цей вираз походить з 18 ст., коли князі Гессена продавали своїх підданих англійцям для участі в північноамериканській колоніальній війні; місцем збору тоді слугувало м. Кассель. Більшість дослідників, проте, дотримуються іншої версії: у 1870 р. на вокзалі м. Аахен люди гукали «*Ab nach Kassel!*» полоненому після битви під Седаном кайзеру Наполеону III, якого звідти доправляли потягом до Касселя. Адже саме цим роком датована перша писемна згадка про цей вираз [9; 10].

Щодо ФО *Da wird (ja) der Hund in der Pfanne verrückt!* переповідають відому історію про Тіля Ойленшпігеля, яка ґрунтується на грі слів: бровар, в якого навчався Тіль, попросив його підсмажити хміль (*Hopfen*). Натомість Тіль кинув на сковорідку собаку хазяїна на ім'я *Hopf*. Користувачі, які незнайомі з літературним походженням цієї ФО, наводять власні актуальні асоціації. Одна з дописувачок стверджує, що їй відомий цей вираз, оскільки вона працює на фабриці солодошів, де виробляють марципанового песика на маленькій пластиковій сковорідці, та наводить посилання, за яким можна побачити фото цього виробу (*answers.yahoo.com*).

Цікавим видається відчуття носіїв мови щодо прецедентності певного виразу. Зокрема, при обговоренні походження ФО *Hinein, Onkel Otto!* один з користувачів стверджує, що **ніколи не чув цього виразу**, проте **припускає**, що *«те, як він сприймається, можливо, свідчить про те, що він походить з до- чи післявоєнного шлягеру чи комедійного фільму того часу або може належати творчому доробку Г. Ергардта»* (Г. Ергардт – німецький комік, музикант, актор і поет середини 20 ст. – наша прим.) (*kurzefrage.de*). Значний інтерес користувачів до походження низки фразеологічних експресивів і комунікативів вказує на те, що носії мови відчужають особливий статус цих одиниць, їхню національно-культурну маркованість, сприймають їх як прецедентні феномени.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведений аналіз функціонування фразеологічних експресивів та комунікативів в асинхронній Інтернет-комунікації дозволяє визначити їх як засоби створення комунікативної близькості, емоційно-маркованого способу організації спілкування, імітації спільного комунікативного простору, його неформального характеру. Вони вживаються здебільшого для емоційного насичення повідомлень, активізації уваги співрозмовника, виклику інтересу до теми розмови та до себе як мовної особистості. Вживання цих одиниць часто супроводжується основними фонетико-графічними особливостями концептуально усного мовлення.

На платформах запитань і відповідей спостерігається зацікавленість пересічних користувачів питанням етимології досліджуваних фразеологічних одиниць. Дописувачі активно обговорюють їхнє походження та відтінки значення, тобто прослідковується тенденція до сприйняття цих одиниць як прецедентних висловлень. Завдяки поєднанню діахронної та синхронної національно-культурної специфіки семантики і включенню механізмів вторинної інтертекстуальної алюзії фразеологічні експресиви і комунікативи німецької мови виконують в Інтернет-комунікації парольну функцію, натякають на спільну емоційну сферу носіїв мови, спільний фоновий гумор. Ці одиниці виявляють потенціал творення спільноти і виступають прецедентними феноменами інтенційної та емоційно-оцінної концептосфер німецької лінгвокультури, її об'єднуючим фактором.

Перспективним бачимо дослідження функціонування цих одиниць в інших жанрах Інтернет-дискурсу.

Література:

1. Компанцева Л. Ф. Интернет-коммуникация: когнитивно-прагматический и лингвокультурологический аспекты : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.02 / Компанцева Лариса Феликсовна. – Луганск, 2007. – 503 с.
2. Лутовинова О. В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса : монография / Ольга Васильевна Лутовинова. – Волгоград : Перемена, 2009. – 476 с.
3. Лысенко С. А. Взаимодействие устной и письменной формы существования языка в интернет-коммуникации : дис. канд. филол. наук : 10.02.19 / Лысенко Сергей Александрович. – Воронеж, 2010. – 184 с.
4. Щипицина Л. Ю. Комплексная лингвистическая характеристика компьютерно опосредованной коммуникации (на материале немецкого языка) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04 / Щипицина Лариса Юрьевна. – Архангельск, 2010. – 459 с.
5. Crystal D. Internet Linguistics : A Student Guide / David Crystal. – New York : Routledge, 2011. – 192 p.
6. Diemer S. Das Internet als Korpus? : Aktuelle Fragen und Methoden der Korpuslinguistik / S. Diemer // Saarland Working Papers in Linguistics 2. – 2008, P. 29-57.
7. Dürscheid Ch. Getippte Dialoge in neuen Medien. Sprachkritische Aspekte und linguistische Analyse [Електронний ресурс] / Ch. Dürscheid, S. Brommer // Linguistik online 37. – 2009. – № 1. – Режим доступу : http://www.linguistik-online.org/37_09/duerscheidBrommer.html. – Назва з екрана. – Дата звернення : 16.12.2017.
8. Korpora, Web und Datenbanken : computergestützte Methoden in der modernen Phraseologie und Lexikographie / Hrsg. S. Ptashnyk. – Baltmannsweiler : Schneider Verlag Hohengehren, 2010. – 267 S. – (Phraseologie und Parämiologie ; Bd. 25).
9. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Heinz Küpper. – Stuttgart ; München ; Düsseldorf ; Leipzig : Klett, 1997. – 959 S.
10. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. Band 1-5 / Hrsg. L. Röhrich. – Freiburg, Basel, Wien: Verlag Herder, 1994. – 1834 S.
11. Storrer A. Schriftverkehr auf der Datenautobahn. Besonderheiten der schriftlichen Kommunikation im Internet / A. Storrer // Neue Medien im Alltag : Begriffsbestimmungen eines interdisziplinären Forschungsfeldes / [Hrsg. G. G. Voß]. – Opladen : Leske und Budrich, 2000. – S. 153-177.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: natalygrinchenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-121-123

Грінченко Н. О. Стратегії адекватного перекладу назв англомовних кінофільмів, що містять культурно-специфічні компоненти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 121–123.

УДК: 881.112

Грінченко Наталія Олександрівна,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

СТРАТЕГІЇ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ, ЩО МІСТЯТЬ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНІ КОМПОНЕНТИ

Стаття присвячена аналізу особливостей перекладу назв англомовних кінофільмів, що містять у своїй структурі культурно-специфічні компоненти та вербальні репрезентації фонових знань (ідіоми, метафори, інтертекстуальні відсилки) російською та українською мовами. Автор статті розглядає не тільки три основні стратегії перекладу кінореалії, а і ті типові труднощі, з якими може зіткнутися перекладач у процесі їх адаптації.

Ключові слова: *фільмонім, кінореалія, вербальна репрезентація, фонові знання, буквальный переклад, контекст.*

Грінченко Наталия Александровна,

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, г. Полтава

СТРАТЕГИИ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕВОДА НАЗВАНИЙ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ КИНОФИЛЬМОВ, СОДЕРЖАЩИХ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФИЧЕСКИЕ КОМПОНЕНТЫ

Данная статья посвящена анализу особенностей перевода названий англоязычных кинолент, содержащих в своей структуре культурно-специфические компоненты и вербальные репрезентации фоновых знаний (идиомы, метафоры, интертекстуальные отсылки) на русский и украинский языки. Автор статьи не только рассматривает три основные стратегии перевода кинореалии, но и те типичные трудности, с которыми переводчик может столкнуться в процессе их адаптации.

Ключевые слова: *фильмоним, кинореалия, вербальная репрезентация, фоновые знания, буквальный перевод, контекст.*

Natalia Hrinchenko,

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Poltava

THE STRATEGIES OF ADEQUATE TRANSLATION OF ENGLISH FILM TITLES THAT CONTAIN CULTURALLY SPECIFIC COMPONENTS

The article under consideration deals with the analysis of English film title translation peculiarities into Russian and Ukrainian languages in case when they contain culturally specific components and verbal representations of background knowledge, such as idioms, proverbs and sayings, professional slang, metaphors and intertextual references. All these components are then viewed as verbal representations of background knowledge possessed by translators as a part of their socio-cultural competence. Therefore, this type of translation calls for special professional skills and tools, as the translators in this occasion are bound by numerous factors: average level of cultural competence in society, marketing strategies, time and even space limitations.

Using particular examples of film title adaptations, the author of the article examines three existing translation strategies: word-for-word or literal translation, translation transformations and complete change or substitution of title components in target language based on the context. Typical mistakes as well as cases of cultural interference that can occur in the process of such adaptation are also observed in the paper.

Key words: *filmonim, cinema realia, verbal representation, background knowledge, literal translation, context.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема адекватного перекладу та адаптації назв кінофільмів приваблює інтерес багатьох науковців протягом досить тривалого часу. З точки зору когнітивної лінгвістики в основі формування та функціонування назви лежить кілька базових принципів: орієнтації на фонові знання, прототипічному та іконічному, а також принципах виокремлення та економії мовних засобів (Т. В. Васильєва) [2]. Перший принцип функціонування співвідноситься з концепцією оволодіння соціокультурною іншомовною компетенцією, ядро якої також формують фонові знання (фонова інформація, вертикальний контекст). Саме ця сукупність базових концептів, накопичених у процесі історичного розвитку представниками певної культурної та мовної спільноти сприяють більш глибокому розумінню оригіналу та його адекватному перекладу, в тому числі і при адаптації кінотексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому дискурсі дослідження назв кінофільмів перебуває на перетині кількох філологічних наук. Аналізується та вивчається, перш за все, сама природа назви, що належить до царини ономастики, та її семантичні і структурні особливості. Крім того, досить часто вказують на спільну функціональну природу назв фільмів та художніх творів (В. Є. Горшкова, Н.О. Кожина) [3; 6], що дозволяє розглядати їх з позиції такої традиційної категорії літературознавства як «рама». Кінотексту, як і тексту літературному, притаманні універсальні текстові категорії, він також є безпосереднім носієм комунікативної функції, що формується та реалізується за рахунок взаємопроникнення двох відмінних семіотичних систем (Г. Г. Слишкін) [11].

Немає одностайності серед дослідників і щодо відповідної термінології. Так, для позначення назв фільмів у науковий обіг введено термін «*фільмонім*» (О. В. Книщ, Ю. М. Подимова) [7; 9], що закріпився у складі ономастичної терміносистеми. На думку О.С. Руфовой, фільмоніми формують ономастичне поле, всередині якого також можливий певний поділ за різними критеріями: жанровим, структурним, семантичним тощо [10, с.128]. Однак, даний термін не набув значного по-

ширення у перекладознавчій традиції. Тут більш вживаним стало позначення «*кінореалія*» (С.В.Жук) [4]. Крім того, для позначення конкретних мовних одиниць, що потребують адекватного перекладу, І. Г. Ігнат'єва застосовує термін «*вербальні репрезентації*» (ВР), які активізують наявні у когнітивних системах комунікантів фонові знання. При сприйнятті та вербальному відтворенні реальної дійсності зазвичай виділяють сім категорій ВР різних складових фонівих знань: персоналії; власні назви неістоти; терміни; ідеологеми; функціональні складові; асоціативні складові та події складові [5].

Мета даної статті полягає в тому, щоб розглянути існуючі стратегії адаптації назв англомовних кінофільмів та теле-серіалів, втілені у конкретні ВР, що містять культурно-специфічні компоненти, а також проаналізувати типові труднощі, з якими може зіткнутися перекладач у процесі їх перекладу та адаптації.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку російської дослідниці К. Бальжімінаєвої існує три основних стратегії адаптації англомовних назв фільмів: прямий переклад, трансформацію та повну заміну назви фільму [1].

Прямий переклад застосовується у тих випадках, коли у назві фільму відсутні культурно-специфічні компоненти та відсутні протиріччя між формою та змістом. Для практичної реалізації стратегії прямого перекладу найчастіше застосовують прийому транскрипції та транслітерації, особливо в тих випадках, коли назва фільму представлена певним онімом, наприклад антропонімом, топонімом тощо.

Друга стратегія полягає у трансформації назви фільму, яка може бути зумовлена як суто мовними, так і соціокультурними факторами. Так, латвійська дослідниця І. Мілевич у статті «Стратегії перекладу назв фільмів» звертає увагу на той факт, що останнім часом перекладацькі трансформації у цій царині все більше зумовлені когнітивними процесами та специфікою мінливої картини світу, що знаходить своє відображення і в мистецтві загалом, і в кінематографі зокрема [8, с. 22].

Третя стратегія, як правило, використовується для перекладу культурно-специфічних компонентів – ідіом, метафор, сленгу, інтертекстуальних відсилок та інших видів ВР, які не можуть бути перекладені чи замінені на основі виключно лінгвістичних елементів, оскільки мають передавати певну екстралінгвістичну функцію певної ідіоми. Такий тип перекладу потребує особливої майстерності, оскільки в даній ситуації перекладач не може застосувати метод експлікації, позатекстові посилання або примітки, які дають найбільш повне уявлення про соціокультурні особливості оригінальної назви і сприяє її універсалізації.

При застосуванні третьої стратегії адаптації назв англомовних фільмів, що містять культурно специфічні компоненти, вислів оригіналу замінюється перекладачем фразою на мові перекладу, яка в цільовій культурі виконує таку ж функцію. Однак, у деяких випадках, перекладачі демонструють цілковиту неспроможність розшифрувати цю функцію та підібрати адекватну заміну. Розглянемо декілька прикладів, наведених у таблиці 1, яку ілюструють це твердження.

Таблиця 1.

Переклад англомовних назв фільмів, які містять ВР фонівих знань

	Оригінальна назва	Російський/український переклад / адаптація	Труднощі/помилки при перекладі
1.	About Time (2013)	«Бойфренд из будущего» (рос.) «Коханий з майбутнього»	Повна контекстуальна заміна назви, яка, однак, дає більше чітке уявлення про жанрову природу
2.	Skeleton Key (2005)	«Ключ от всех дверей» (рос.)	ВР розпізнана і експлікована адекватно
3.	Red Heat (1988)	«Красная жара» (рос.)	ВР не розпізнана і не експлікована, переклад тяжіє до буквализму
4.	Die Hard (1988)	«Крепкий орешек» (рос.) «Мицний горішок»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
5.	The Whole Nine Yards (2000)	«Девять ярдов» (рос.)	ВР не розпізнана, переклад буквальный
6.	Something Borrowed (2011)	«Жених напрокат» (рос.) «Наречений напрокат»	Часткова контекстуальна заміна, що не спотворює функціонального призначення
7.	The Bucket List (2007)	«Пока не сыграл в ящик» (рос.) «Список останніх бажань»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
8.	Perfect Stranger (2007)	«Идеальный незнакомец» (рос.)	ВР не розпізнана, переклад буквальный
9.	True grit (1969) (2010)	«Настоящее мужество» (рос.) «Железная хватка» (рос.) «Справжня мужність»	ВР розпізнана і експлікована адекватно
10.	Breaking Bad (2008-2013)	«Во все тяжкие» (рос.) «Пуститися берега» («Так Треба Продакшн»)	ВР розпізнана і експлікована адекватно
11.	Hell or High Waters (2016)	«Любой ценой» (рос.) «Будь-якою ціною»	ВР розпізнана і експлікована адекватно

Тенденція до буквального перекладу культурно специфічних одиниць, при якому здійснюється окремий переклад кожного компоненту і цілком ігнорується їх функціональна складова, скоріше за все, бере початок з 1980-1990 років та перших радянських відеосалонів, у яких демонструвались переважно бойовики та фільми жахів класу «Б». Одним з таких фільмів була кримінальна комедія режисера Волтера Гілла *Red Heat* (1988) (рос. «*Красная жара*»). Не зважаючи на формальну простоту цього фільмоніма, питання про його адекватну адаптацію є досить неоднозначним, оскільки оригінальна назва одночасно функціонує і як технічний термін, і як сленговий вислів.

У більшості технічних словників словосполучення *red heat* перекладено, як «червоне розжарення», тобто колір металу, розігрітого до високої температури. Крім того, присутність і в оригінальній назві, і у її буквальному перекладі прикметника

red були інспіровані тим фактом, що один з головних героїв фільму – це радянський міліціонер, тобто, комуніст або ж червоний. В свою чергу, іменник *heat* у деяких словниках подано як сленгове позначення працівника правоохоронних органів, тобто другий можливий варіант адаптації – «Червоний поліцейський», «Червоний коп». Натомість, і в україномовній, і у російськомовній глядацькій аудиторії закріпився саме буквальний варіант перекладу.

Подібна доля свого часу спіткала і перший фільм франшизи *Die hard*, що вийшов у американський прокат того ж року, що і *Red Heat*. У відеосалонах він демонструвався під назвою «*Помри важко, але гідно*» (переклад Л. Володарського) та «*Непереможний*» (переклад А. Гаврилова). Згодом, у офіційному прокаті фільм з'явився під назвою «*Міцний горішок*».

Наступний приклад теж стосується жанру кримінальної комедії, але вже більш пізнього періоду – 2000-х років, коли українська локалізація англійських фільмів спиралась, перш за все, на локалізацію російськомовну і у більшості випадків повністю її копіювала, переймаючи не тільки вдалі, але і відверто помилкові варіанти адаптації.

Назва фільму *The Whole Nine Yards* (2000) – це ідіоматичне зрощення, яке означає «на всі сто, повністю, по повній програмі, з усією суворістю». Вислів мовою оригіналу виник за часів Другої Світової війни і має цікаву етимологію. Тоді льотчики під час ближнього повітряного бою використовували стрілецьку зброю, зокрема кулемети. Середня довжина кулеметної стрічки складала у середньому 9 ярдів, тобто близько 8 метрів. Дана ідіома, очевидно, описувала ситуації, коли під час бою пілот вистрілював у бік супротивника всю стрічку набоїв, тобто відбивався «по повній програмі». При адаптації назви фільму до потреб російськомовного глядача ВР не була зчитана, тому її переклали буквально. Українська локалізація для телебачення та релізів на DVD дублює помилковий російськомовний варіант.

Останні десятиліття позначилися значним поліпшення якості українського кіноперекладу взагалі та адаптації англійських фільмонімів зокрема. До більш вдалих прикладів можна віднести: *The Bucket List* (2007) – «*Список останніх бажань*», *Hell or High Waters* (2016) – «*Будь-якою ціною*», *Breaking Bad* (2008-2013) – «*Пуститися берега*» («Так Треба Продакшн»).

Для адаптації назв кінофільмів, що містять ідіоми, також застосовується і стратегія трансформації або ж повної контекстуальної заміни. Вона найкраще підходить для тих випадків, коли оригінальна назва фільму передає його жанрову природу і відповідає жанровим очікуванням глядачів набагато краще, ніж її адекватна адаптація. В такому разі повні або часткові контекстуальні заміни також можуть викликані екстралінгвістичними факторами, зокрема, прагнення привабити відповідну цільову аудиторію.

Романтична комедія *About Time* (2013) британського режисера Річарда Кертиса вийшла в українській прокат під назвою «*Коханий з майбутнього*», хоча ідіома, використана у якості назви, перекладається як «давно пора», «само вчасно». Оригінальна назва акцентує увагу на фантастичній складовій сюжету – здатності головного героя фільму подорожувати в часі та змінювати своє минуле заради кращого майбутнього. Російські та українські компанії-локалізатори, натомість, зробили акцент на романтичну складову комедії та її любовну лінію, помістивши у назву іменники «коханий» та «бойфренд» та, таким чином, переорієнтували кінцевий продукт на жіночу аудиторію.

Вдалим прикладом часткової контекстуальної заміни також вважаємо адаптацію назви американської романтичної комедії *Something Borrowed* (2011). Оригінальна назва стрічки, за сюжетом якої дві подруги випадково збираються заміж за одного і того ж нареченого, відсилає англійського глядача до давньоанглійської римованої приказки, яка стосується того, що у день весілля має одягати наречена, аби шлюб був вдалим. І у російськомовній, і в україномовній адаптації перекладачам вдалося зберегти семантичне навантаження фрази, пов'язаної зі шлюбною церемонією, і уникнути культурної інтерференції.

Висновки. Найбільший виклик для перекладача становлять ідіоматичні назви, які не мають повного відповідника у мові перекладу. Лексико-граматичні буквализми можна класифікувати як найбільш розповсюджений варіант неадекватної адаптації фільмонімів, що містять ВР фононих знань.

Однак, повні контекстуальні заміни назв оригіналу не завжди є помилковими.

Література:

1. Бальжинимаева Е. Ж. Стратегия перевода названий фильмов [Электронный ресурс] / Е. Ж. Бальжинимаева. – Улан-Удэ, 2009. Режим доступа: URL: <https://refdb.ru/look/3099824.html>
2. Васильева Т.В. Когнитивные механизмы формирования и функционирования заголовка / Т.В. Васильева // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 154–171.
3. Горшкова В. Е. Название фильма как неотъемлемая часть образа-смысла // Перевод в эпоху постмодерна: коллективная монография. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – С. 28–37.
4. Жук Е. В. Особенности перевода англо-американских реалий в области кино и телевидения / Е. В. Жук // Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам: материалы II Международной конференции, посвященной 87-летию образования Белорусского государственного университета, 30 октября 2008 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск: Тесей, 2008. – С. 85–86.
5. Игнатъева И. Г. Фоновые знания как составляющая компетенции переводчика медиатекстов // Актуальные вопросы филологии теории и методика преподавания иностранных языков. Межвузовский сборник научных статей. Выпуск 5. – Ростов н/Д: Изд-во РИИЯЗа, 2009. – 356 с. – С. 89–96.
6. Кожина Н.А. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии / Н. А. Кожина // Проблемы структурной лингвистики. Ежегодник. АН СССР. Ин-т рус. яз. – М., 1988. – С. 167–183.
7. Кныш Е. В. Лингвистический анализ наименований кинофильмов в русском языке [Текст] : дисс. ... к. филол. наук / Е. В. Кныш. – Одесса, 1992. – 191 с.
8. Милевич И. Стратегии перевода названий фильмов / Инга Милевич // Русский язык за рубежом. – 2007. – № 5. – С. 65-71.
9. Подымова Ю. Н. Названия фильмов в структурно-семантическом и функционально-прагматическом аспектах [Текст] : дисс. ... к. филол. наук / Ю. Н. Подымова. – Майкоп, 2006. – 205 с.
10. Руфова Е. С. Семантическая интерпретация фільмонімів (на матеріалі японського мови) / Е. С. Руфова // Філологічні науки. Проблеми теорії та практик. – Тамбов: Грамота, 2017. – № 6 (72): в 3-х ч. – Ч. 1. – С. 127-129.
11. Слышкин Г. Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: lyalyashaidur@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-124-127

Губарєва О. С. Теоретичні основи дослідження формування комунікативної компетентності перекладачів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 124–127.

УДК: 81'243

Губарєва Ольга Семенівна,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Стаття присвячена теоретично-практичним засадам формування необхідних професійних компетенцій перекладачів, серед яких комунікативна компетенція розглядається як одна з найважливіших за умови професійного функціонування в постійному крос-культурному середовищі.

Ключові слова: крос культурний, комунікативна компетентність, професійна компетентність, комунікативна компетентність, комунікація, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, стратегічна компетентність, соціокультурна та соціолінгвістична компетентність, дискурсивна компетентність.

Губарева Ольга Семеновна,

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, Харьков

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОМУНІКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Статья посвящена проблеме формирования коммуникативной компетентности переводчиков, целью которой является создание необходимого климата, который будет побуждать студентов-переводчиков реализовывать коммуникацию в соответствии с заданными требованиями при условии реализации необходимых сформированных компетенций. Коммуниканты во время речевого общения должны достигать поставленной цели, поэтому сам процесс коммуникации может быть представлен как вид деятельности, который в свою очередь требует выполнения определенных актов, направленных на успешную реализацию процесса переговоров с учетом национальных особенностей и традиций представителей стран с целью осуществления успешной коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникация, языковая компетентность, речевая компетентность, стратегическая компетентность, социокультурная и социолингвистическая компетентность, дискурсивная компетентность.

Olga Gubareva,

Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv

THEORETICAL BACKGROUND FOR INVESTIGATING THE INTERPRETER'S COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

The article deals with the theoretical definitions of communicative competence, its structure and ways of its development for further interpreters' communication with native speakers.

Creation of a favorable climate for implementing acts of communication and achieving foreign language communicative competence at such a level, that the skills and knowledge acquired during the training are adequately implemented in a natural language environment with native speakers, is the key aim of any act of cross-cultural communication. Communication as an activity is a system of elementary acts. Each act is defined by the subject that is the initiator of communication, the rules which the communication follows; the goals that participants should achieve in the process of communication; and the situation in which participants interact. In order to make a successful act of communication the interpreter must involve a specific number of competences needed for successful issues of negotiations. The steps, presented in the paper, must be used for students' training in order to create on-the-spot communicative acts in the real verbal environment.

Key words: communicative competence, communication, strategic competence, language competence, speech competence, discourse competence, sociocultural and sociolinguistic competence.

Новітній розвиток та розбудова Української держави вимагає від її громадян не лише свідомої підтримки та виконання сучасних вимог, але й ставить перед ними задачі з докорінної зміни економічно-правових відносин, які потребують належного наукового обґрунтування та підготовки кадрів відповідно до нагальних потреб суспільства та державного розвитку. Тому питання надання освітянських послуг будь-якого рівня набуває особливого значення та спонукає підпорядковувати всю систему освіти новітнім вимогам, що й визначає **актуальність даної публікації**.

Проблема підготовки висококваліфікованих кадрів набуває сенсу за умови реформування освіти, оновлення змісту якої передбачає приведення його у відповідність з сучасними потребами особи і суспільства.

Вироблення державних стандартів і відповідне формування системи й обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності, інших якостей особистості на різних освітніх та кваліфікаційних рівнях посідає головне місце в стратегічних задачах освіти. Патріотичне виховання молоді, вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як основної мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи, диференціація та інтеграція навчально-виховного матеріалу одночасно з забезпеченням альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей, органічне поєднання в змісті освіти загальноосвітньої та фахової складових відповідно до освітніх рівнів та особливостей регіонів України; оптимальне поєднання гуманітарної і природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, досягнення органічно-

го зв'язку з національною історією, культурою, традиціями об'єднаними пошуком нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу на основі введення інтегральних курсів та міжгалузевої освіти – все це є передумовами успішного розвитку та науково-технічного прогресу на чолі з економічним зростанням добробуту держави та її громадян. Створення належного освітянського середовища для розвитку здібностей молоді, формування готовності і здатності до самоосвіти, широкое застосування нових педагогічних, інформаційних технологій, а також сприяння фізичному, психічному здоров'ю молоді, врахування потреб індивідуальної корекційно-компенсаційної спрямованості навчання і виховання дітей з вадами психофізичного розвитку спонукають до свідомого обрання майбутньої професії.

Мета даної публікації полягає у висвітленні теоретично-практичних засад формування комунікативної компетентності перекладачів як однієї з основних серед професійно необхідних.

Мета публікації встановлює наступні **задачі**:

– встановити необхідні професійні компетенції перекладача задля проведення подальшої успішної професійної діяльності;

– визначити основні аспекти комплексної індивідуалізації процесу навчання;

– дослідити функції перекладацької діяльності;

– розглянути вплив світоглядних універсалій на формування адекватної кроскультурної комунікації перекладача.

У всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття наголошується: «Необхідно стимулювати і зміцнювати в програмах новаторство, міждисциплінарність і трансдисциплінарність, які безпосередньо впливають на стабільний людський розвиток».

Освітянська реформа в Україні передбачає не лише розробку та втілення нової моделі процесу, а й зміну мети і завдань освіти.

Вивчення зарубіжного педагогічного досвіду показує, що предметом найпильнішої уваги громадськості є передусім зміст освіти та його ділянки, від навчання яких залежить формування в молоді наукової системи знань та найважливіших духовних цінностей.

Одним із завдань українських педагогів, психологів та лінгвістів є створення найефективніших методів навчання мов з чітко вираженою комунікативною спрямованістю. Комунікативна спрямованість навчання перебуває протягом останніх десятиліть у центрі уваги педагогічної та методичної науки.

Основною метою навчання іноземних мов є розвиток таких здібностей студентів, які б спонукали до використання іноземної мови як інструмента в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток студентів засобами іноземної мови для їх підготовки та досягнення ними такого рівня комунікативної компетентності, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах.

Компетентнісний підхід у навчанні мов є засобом забезпечення студентів корисними знаннями, необхідними для успішного досягнення цілей в реальних життєвих умовах, при цьому комунікативна компетентність вважається як сукупність компетенцій: мовленнєвої, мовної, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної.

Про необхідність формувати комунікативну компетенцію в процесі мовленнєвої діяльності з урахуванням процесів, які проходять при слуханні та говорінні, вказували у своїх працях І.А.Бодуен де Куртене, Ф.І.Буслаєв, В.В.Виноградов, Г.О.Винокур, Т.І.Панько, О.О.Потебня, В.М.Русанівський, А.А.Шахматов, Л.В.Щерба та ін.

Слід зазначити, що студент набуває комунікативного досвіду, спілкуючись під час навчального процесу. Одиницею організації навчального матеріалу і навчального процесу є ситуація, що розглядається в широкому соціокультурному контексті. За В.Л.Скалкіним, під комунікативно-мовленнєвою ситуацією розуміють динамічну систему взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її поведінку в межах одного акту спілкування. У процесі навчання нас цікавлять такі ситуації, які спонукають до мовлення.

Оволодіння іншомовним мовленням, за О.О. Леонтьєвим, містить три послідовних етапи: актуалізація навичок на новому мовному матеріалі; корекція сформованих навичок у контексті нової мови; формування нових не властивих рідній мові навичок. Лише на основі цих трьох етапів особистість формує свій стиль мовленнєвої діяльності, що виявляється в особливостях перебігу її мовленнєвих стратегій.

Що стосується вимог, які висуваються саме до професійної діяльності перекладача, то однією з важливих при формуванні фахівця-професіонала вважається комунікативна компетенція. Комунікативна компетентність – це сукупність мовної, мовленнєвої, дискурсивної, соціокультурної, соціолінгвістичної та стратегічної компетенцій.

На всіх етапах формування комунікативної компетенції та продуктивного білінгвізму майбутніх перекладачів слід приділяти увагу індивідуалізації навчання, що має на меті створення оптимальних режимів навчальної роботи за умови визначення індивідуальних особливостей.

Комплексна індивідуалізація процесу навчання містить в собі наступні: мотивуючу індивідуалізацію (основною функцією викладача є визначення рівня, характеру та направленості мотивації; максимальна зацікавленість та успішність в процесі навчання досягається за рахунок формування та розвитку раціонального співвідношення внутрішньої мотивації, котра формується під час навчання, та зовнішньої або соціальної); регулюючу індивідуалізацію (функція викладача полягає в регулюванні режимів навчання, а саме в визначенні рівня видів мовленнєвої діяльності, формування різних учбових секцій, поступове ускладнення та варіювання навчального матеріалу в межах однієї секції); розвиваюча індивідуалізація (викладач має визначити рівень збалансованості необхідних для навчання іноземній мові якостей, таких як: фонематичний слух, гнучкість артикуляційного апарату, точність слухового та зорового сприйняття, зорова та слухова пам'ять, механічна пам'ять, логіко-змістовна пам'ять, логічне мислення, емоційна рівновага та виразність, наполегливість, концентрація уваги, цілеспрямованість та працездатність; а також забезпечити подальший розвиток якостей з метою їх доцільної збалансованості); формуюча індивідуалізація (викладач забезпечує формування та розвиток індивідуальних стилів та стратегій оволодіння навичками та вміннями мовленнєвої діяльності за умови урахування індивідуальних особливостей функціонування нервової системи; увага приділяється ступеню розвитку каналів обробки мовної та мовленнєвої інформації, визначається підхід до її обробки, а саме аналітичний чи узагальнюючий, а також екстравертність або інтравертність особистості).

З метою реалізації комплексної індивідуалізації навчання при підготовці перекладачів рекомендовано застосовувати комунікативний стиль оволодіння іноземною мовою за умови виявлення екстравертності та пропонувати завдання спрямовані на концентрацію уваги, підвищення самоконтролю, зниження надмірної емоційності та недбалості під час мовленнєвої діяльності, й навпаки, некоунікативний підхід при інтравертності з метою стимулювання мовленнєвої діяльності, зниження замкнутості, підвищення зацікавленості в активній мовленнєвій діяльності. Добираючи навчальний матеріал, слід звертати увагу як на аналітичний підхід до обробки інформації, так й узагальнюючий, тому вправи мають бути розраховані на реалізацію обох видів обробки інформації. Вдосконалювати ступінь розвитку каналів обробки мовної та мовленнєвої діяльності за рахунок використання фонетичних вправ з вербально-зоровим сприйняттям

Слід відзначити, що структура професійної перекладацької діяльності, ще досить немає чіткого визначення, але до функцій, які складають основу професійної діяльності відносять: гностичну (інформаційно-аналітичну), проектну (системно-моделюючу), конструктивну (активно-практичну), організаторську, комунікативну, діагностичну, практичну та контролюючу.

На думку Р.К. Мін'яра-Белоручева домінуючим фактором перекладацької діяльності є комунікативна функція, яка є досить складною і містить у собі наступні функції що є не самостійними:

– метамовна функція, яка втілюється в коментарях та примітках перекладача при письмовому перекладі та у введенні додаткової інформації при усному перекладі у випадку некомпетентності отримувача інформації;

– кумулятивна функція, яка базується на збереженні відтінків національної культури;

– корегуюча функція, що здійснюється в виправленні нетотожностей у змісті перекладу.

Перекладацька діяльність пов'язана з підвищеною моральною відповідальністю яка супроводжується стресовими перевантаженнями (синхронний переклад, міжнародні переговори та ін.), має занадто широкий спектр спеціалізацій (видів перекладу), носить комплексний характер, потребує високого рівня загальної культури, вербального інтелекту великої ерудиції.

Можна стверджувати, що саме міжмовна та міжкультурна комунікація є основною функцією перекладацької діяльності та базується на:

– інформативно-аналітичній функції – забезпечує інформаційну основу міжкультурної комунікації у вигляді двох видів знань, які використовуються перекладачем та зберігаються у довгостроковій пам'яті;

– герменевтичній – забезпечує розуміння похідного тексту як мовного та культурного зразка та встановлює «адекватність взаєморозуміння»;

– мовленнєво-прогностичній – прогнозує мовленнєву поведінку комунікаторів, а також зміст та структуру повідомлення;

– міжкультурно-посередницькій функції – реалізує звернення до адресату та виконується завдяки наступним операціям, а саме: співставленню міжкультурних явищ, їх тотожностей та розбіжностей; адаптуванню, спрямованому на подолання міжкультурних розбіжностей та на інтерпретування носієм іншої культури.

Перемовини є одним з найбільш складних різновидів мовної комунікації. Як показує практика, знання предмета перемовин не є єдиною умовою, яка забезпечує їх успішність. Перемовини, як і всі кросс-культурні контакти в ситуації діалогу представників різних культур, ускладнені тим, що учасники розуміють один одного з позицій особистих культур. Неадекватність перекладу, яка відзеркалюється в мові, звичаях, традиціях та в стилі життя, культурні відмінності між учасниками переговорів багато в чому визначають як хід переговорів, так і їх результат та висовують велику кількість бар'єрів у розумінні мовного повідомлення.

Комунікативна діяльність, котра має на меті спілкування в умовах кросскультурної комунікації, як уже було зазначено вище, є провідною функцією. За сучасних умов глобалізації особливого значення набуває проблема комунікативної компетентності особистості перекладача. З огляду на даний факт, надзвичайно важливими є світоглядні універсалії, які лежать в основі узагальненого образу людського світу та властиві людині як родовій істоті та водночас використовуються як механізми, властиві будь-якому перекладу, незалежно від специфіки конкретної мови. Визначення універсалій та національних реалій повинне виходити з того, що існує безпосередній зв'язок між національною мовою та національним характером. Тому важливу роль у соціокультурних знаннях перекладача відіграють не лише мовні універсалії та національно-культурні категорії, а знання про особливості національного характеру та етнічну свідомість цільової мови. Знання особливостей етнічної свідомості дає змогу перекладачеві охопити основні стереотипи, традиції та звичаї, які виражають національно-культурну специфіку цільової аудиторії. Необхідність збереження цієї специфіки виражається в одному з постулатів перекладознавства, щодо збереження національної самобутності та реалій, які часто не повинні замінюватись еквівалентами мови перекладу, а передаватись шляхом транслітерації, наприклад, "borshch", "plov" тощо. Це уможливує, по-перше, уникнути неточностей змісту при пошуку еквіваленту, який означає специфічні особливості певної культури, а по-друге, приводить до збагачення знань про відмінності в культурі, особливості традицій представників різних національно-культурних просторів.

Наведений приклад є ілюстративним щодо ролі знання та уваги до подібних особливостей та відмінностей, які ведуть до створення атмосфери гармонії у процесі перемовин та спонукають перекладача до відтворення високого рівня кросс-комунікативної компетенції під час перемовин. Тому соціокультурні знання перекладача, які охоплюють як універсальні, так і національно-культурні особливості носіїв тих мов, в межах яких здійснюється переклад, безпосередньо пов'язані з концептуальними знаннями перекладача. Тобто, знання про культурні особливості існування спільноти належать до спільного фонду знань, уявлень перекладача про світ, які утворюють його концептуальну систему знань.

Наведені теоретичні засади формування комунікативної компетентності матимуть подальше дослідження та практичне застосування під час підготовки фахівців з перекладу з метою підвищення їх професійної готовності до занурення в кросс-культурне середовище.

Література:

1. Жинкин Н.И. «Психологические особенности спонтанной речи» М., 1990
2. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. – Москва – Воронеж: Российская академия образования – Московский психолого-социальный институт, 2001.

3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991, с. 248.
4. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельности. М.: РАО/МПЦИ, 2001, с. 396.
5. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. М.: ЧеРо, 2003.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – Москва, «Смысл», 2003.
7. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? – М.: Готика, 1999. – 176 с. ISBN 5-7834-0035-1
8. Нелюбин Л.Л., Хухуни Г.Т. история науки о языке: Учебник; 3-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта, 2008. – 376с.
9. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению.- М.: Просвещение, 1991.
10. Скалкин В.Л. Коммуникативные упражнения на английском языке. М., 1983. С. 40
11. Шапов А. Н./Отв. Редактор/ Методика преподавания иностранных языков. Общий курс. – Издание второе, переработанное и дополненное.- Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2005. – 302 с.
12. Шапов А.Н. /Отв. Ред./ Современные аспекты лингводидактики и методики преподавания иностранных языков: Учебное пособие.- Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2006. – 180 с.
13. Швейцер А. Д., Некоторые актуальные проблемы социолингвистики, «Иностранные языки в школе», 1969, № 3 Galperin I.R. Stylistics // Moscow – Vyssaja Skola, 1981
14. Sandra J. Savignon. Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, 2011

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: derbasv2003@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-128-130

Дерба С. М. Текст як основний засіб у процесі навчання української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 128–130.

УДК: 811.161.2'243

Дерба Світлана Миколаївна,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка, м. Київ

ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті розглянуто текст як основний засіб навчання української мови іноземними студентами. Текст є одиницею представлення мовного матеріалу, оскільки вивчення мови на основі текстів є найбільш традиційною формою. Проаналізовано необхідність використання у процесі навчання чужої мови різних культурологічних текстів.

Ключові слова: текст, навчання української мови як іноземної, мовний матеріал, навчальне та ознайомлювальне читання, адаптовані та оригінальні тексти.

Дерба Светлана Николаевна,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

ТЕКСТ КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

В статье рассмотрено текст как основное средство изучения украинского языка как иностранного. Текст есть единицей представления языкового материала, поскольку изучение языка на основе текстов есть наиболее традиционной формой. Проанализировано необходимость использования в процессе изучения чужого языка разных культурологических текстов.

Ключевые слова: текст, изучение украинского языка как иностранного, языковой материал, обучающее и ознакомительное чтение, адаптированные и оригинальные тексты.

Svitlana Derba,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TEXT AS THE MAIN MEANS IN THE PROCESS OF STUDYING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

The article considers the text as the main means of teaching Ukrainian as a foreign language. The text is the unit of representation of the linguistic material, since the study of language-based texts is the most traditional form. The necessity of use in the process of learning another language of different cultural texts is analyzed.

The text is an example of dialogue and monologue speech. It is the basis for building an independent statement. But the text can not act as an independent object of study.

The text is considered as the unit of representation of the linguistic material. Learning the language based on texts is the most traditional form of studying the Ukrainian language as a foreign language. And then the material is fixed in the system of tasks. The instructor must move from textbooks to adapted, and then to original ones.

In the study of reading distinguish study and study types. The text for reading is small in size, little adapted. And the texts for reading are trained in understanding and are literary language. They have a few unfamiliar words, interesting, bigger in size.

The text is the source of information about the nation. Teachers of the Ukrainian language as foreign build their work predominantly in regional studies texts. Their source is journalistic, scientific or fiction literature. The main purpose of teaching foreign students is to familiarize them with the phenomena of contemporary Ukrainian reality, to form a positive attitude towards the Ukrainian people and its culture.

Key words: text, teaching of the Ukrainian language as a foreign language, language material, educational and informative reading, adapted and original texts.

Кількість іноземних студентів у вищих навчальних закладах України збільшується з кожним роком. Тому надзвичайно важливою є проблема належного навчально-методичного забезпечення цього контингенту слухачів, розробки комплексної методики викладання української мови як іноземної.

У процесі вивчення чужої мови водночас отримують знання про історичні, соціальні, культурні явища країни. «Мова – основна ознака нації, виражає культуру народу, який нею розмовляє, тобто національну культуру. Тому викладати мову як іноземну потрібно не тільки як новий код, новий спосіб вираження думок, а й як джерело свідчень про культуру народу, мову якої вивчає студент. Важливою передумовою ефективного викладання мови є необхідність швидкого введення студента в культурологічні процеси, без яких неможливе адекватне сприйняття інформації мовою, акувивчають» [5, с. 277].

Метою даної розвідки є аналіз принципів відбору текстів відповідно до мети та етапу вивчення української мови як іноземної. При створенні навчальних текстів з української мови як іноземної необхідно враховувати такі явища як цілісність, членованість. «Цілісність тексту, – як зазначають Л. Бабенко та Ю. Казарін, – орієнтована на план змісту, на зміст, вона більшою мірою психолінгвістична й зумовлена законами сприйняття тексту, прагненням читача, що декодує текст, поєднати всі компоненти тексту в одне ціле» [6, с. 181]. У категорію цілісності, що передбачає організацію і сприйняття тексту як єдиного системно-структурного утворення, вважаємо, можна об'єднати виокремлені І. Гальперінім категорії членованості, інтеграції, завершеності й модальності. Наголошуємо, що при створенні навчальних текстів з української мови як іноземної необхідно враховувати категорію членованості – здатність тексту членуватися на різні структурно-сміслові частини – і,

залежно від рівня володіння мовою студентів, вдаватися до різних видів прагматичного текстового членування з метою полегшити сприйняття повідомлення (поділ на частини, розділи, абзаци) [6, с. 181].

За одним із визначень, **текст** – це «явище мовної та позамовної дійсності – складний феномен, який, крім того, що бере участь у комунікації, допомагає зберігати і передавати інформацію в просторі і часі, фіксує життя індивідів, є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури, віддзеркаленням певних соціокультурних традицій» [1, с. 146]. Таке тлумачення тексту ще раз підтверджує необхідність використовувати у процесі навчання чужої мови різні тексти.

Текст є одним з об'єктів дослідження, який передбачає можливість різних підходів, різних аспектів розгляду. Навчальним називається текст, який взятий для вирішення певного методичного завдання. Текст демонструє використання морфолого-синтаксичних і лексико-граматичних конструкцій в їх природному оточенні, виступає в якості зразка монологічного і діалогічного мовлення, є основою для побудови самостійного висловлювання, являє собою приклад функціонального стилю (розмовного, наукового, газетно-публіцистичний, офіційно-ділового). Текст не може виступати як самостійний об'єкт вивчення.

Залежно від мети й етапу у кожний конкретний момент навчання на перший план виступає якась одна функція тексту, його характеристика чи їх комплекс. Тому основним принципом відбору текстів можна вважати принцип доцільності, згідно з яким в навчальному процесі є тексти, які відповідають меті і завданням навчання.

Виходячи з цього принципу, розглянемо *текст як одиницю представлення мовного матеріалу*. Вивчення мови на основі текстів є найбільш традиційною формою подання навчального матеріалу, що потім закріплюється в системі завдань. Необхідність відповідності тексту мовним явищам, що вивчаються, означає, що навчання мові починається на основі не реальних, а спеціально створених текстів. Такі тексти є «навчальними». Поступово варто переходити від навчальних до адаптованих, а потім і до оригінальних, але вимога орієнтованості тексту на певний мовний матеріал зберігається протягом початкового й основного етапів.

Текст як засіб формування мовленнєвих звичок і навичок. Реалізація формування мовленнєвих навичок зумовлює окремий відбір текстів і роботу з ними. Ця проблема співвідношення видів мовленнєвої діяльності і текстів не завжди має однозначне рішення. Наприклад, на початковому етапі мовленнєві навички формуються на основі одного тексту, що являє собою зразок літературної мови і тематично пов'язується з ситуаціями щоденного спілкування. Ця ситуація типу: «Знайомство», «Квартира», «Місто», «Відпочинок», «Спорт» та інші. Коло тем і ситуацій залежить від іноземних студентів (вік, статус), умов навчання та ін. Щоб забезпечити формування навичок мовлення на такі теми, текстами мають диференціюватися з урахуванням кількості комунікантів. У такому випадку діалогічному мовленню навчають на діалогічних текстах, монологічному мовленню – на монологічних. Така ітак співвіднесеність мовлення важлива саме на етапі початкового навчання, коли засвоєння матеріалу багате в чому залежить від зразковості тексту, тобто його відповідності до змісту і форми його меті, яку необхідно досягнути під час роботи з текстом.

На відміну від мови щоденного спілкування, мови спеціальності часто диференціюється за іншою ознакою – усне чи письмове спілкування. Цим пояснюється і диференціація текстів. Тому в підручниках і посібниках для початкового етапу, призначених для навчання видам мовленнєвої діяльності на матеріалі текстів спеціальності, студентам пропонується кілька тематично пов'язаних текстів одного й того ж функціонально-семантичного типу, але різниця між текстами для читання і текстами для аудіювання зберігається, і кожен відповідає тим вимогам, які висуваються письмовим і аудіотекстам.

Великий вплив на характер тексту виявляє формулювання конкретних методичних завдань. Так, при навчанні читання частіше виділяють навчальний і ознайомлювальний види. Між цими текстами є чіткі відмінності: тексти для навчального читання невеликі за об'ємом, містять чітко допустимі труднощі письмового мовлення, мало адаптовані, тексти для ознайомлювального читання тренують розуміння, являють собою літературну мову, містять мало незнайомих слів, цікаві за сюжетом, більші за об'ємом.

При створенні навчальних посібників для іноземців у першу чергу розглядають два параметри – стиль мови (часто він пов'язаний з галуззю діяльності студентів) і вид мовленнєвої діяльності.

Оволодіння будь-яким видом мовленнєвої діяльності відбувається поетапно. На кожному практичному завданні формуються чи удосконалюються конкретні уміння. Щоб підбір текстів був ефективним, варто чітко уявляти собі номенклатуру умінь і залучати тексти, що забезпечать розвиток цих умінь у студентів з певною мовною підготовкою.

Існує наступна послідовність подання текстів іноземним студентам: адаптовані тексти, на матеріалі яких формуються основні уміння (аудіювання); неадаптовані тексти різних жанрів, на матеріалі яких відбувається навчання розуміння на слух.

Наприклад, при аудіюванні це буде така послідовність: вміння визначити тему тексту, виділити головну і додаткову думку тексту, визначити смислові частини тексту, логічні зв'язки між частинами, виокремити надлишкову інформацію, відділити нове від уже відомого, зрозуміти текст, критично оцінити зміст тексту. Послідовність умінь визначається принципом «від простого до складного». Ускладнення тексту несе градуїований характер: у текст залучається одне ускладнення, кожне наступне уміння реалізується на базі засвоєного і т.д.

Текст як джерело інформацію про націю. Практика викладання УМІ підтверджує ефективність групування текстів за тематичною ознакою, оскільки така організація не тільки сприяє чіткому відбору мовного матеріалу, а й забезпечує його повторюваність і високе використання у всіх видах мовленнєвої діяльності, але й активізує мовленнєво-мисленнєву діяльність студентів, якщо тема актуальна, а запропоновані тексти містять нову й цікаву інформацію.

Викладачі УМІ будують свою роботу переважно на країнознавчих текстах, джерелом яких є публіцистична, наукова чи художня література.

Відбір текстів лінгвокраїнознавчого характеру здійснюється за такими критеріями:

- автентичність (продукується в середовищі, мова якого вивчається);
- країнознавча насиченість (обсяг лінгвокраїнознавчих відомостей у тексті);
- актуальність (сучасне та актуальне для студента інформативне наповнення);
- типовість (систематичне відтворення в типових комунікативних ситуаціях) [2].

Окремою категорією в методиці викладання української мови як іноземної виступають культурологічні тексти. Це тексти про культуру як сукупність духовних цінностей суспільства, яка поєднує в собі науку, освіту, літературу, мистецтво, моральний уклад життя та світогляд. Мовознавець Х. Хамерлі – автор моделі аналізу іншомовної культури – виділяє такі типи культур:

1) інформаційну (фактичну) – знання історії, географії, загальних відомостей, якими володіє типовий представник суспільства;

2) поведінкову – особливості взаємин у суспільстві, норми, цінності, розмовні формули, мова тіла (bodylanguage);

3) традиційну – художні цінності [5, с. 277].

Частково усі ці компоненти широкого поняття «культура» наявні у будь-якому виді тексту, але особливо виразними вони є у текстах про традиційну культуру – літературу, живопис, архітектуру тощо.

Головна мета навчання іноземних студентів – це ознайомити їх з явищами сучасної укр. дійсності, покращити взаєморозуміння між студентами і викладачами, сформувані позитивне ставлення до укр. народу, його культури, створити в свідомості студентів об'єктивний вид країни.

Накопичення матеріалу про систему цінностей народу може йти з перших занять. Таж розмова про свята, наприклад, крім фактологічних даних, цікава ще й можливістю отримати дані про те, кого і за що цінують в Україні. Крім виділення головних ідей теми, варто окреслити коло проблем і послідовність їх подання. Знання іноземної аудиторії дає викладачеві можливість вибрати певний ракурс у поданні країнознавчої інформації, сформувані провідну ідею по роботі з темою, а знання української дійсності допомагає сформувані реальні, а тому цікаві запитання та організувані активну мовленнєву практику іноземних студентів на основі засвоєного матеріалу.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 344 с.
2. Галка Ю. М. Викладання української мови як іноземної у лінгвокраїнознавчому аспекті / Ю. М. Галка // Електронний ресурс – <http://www.kmp.fl.kpi.ua/uk/node/45>.
3. Качалов О. Текст за спеціальністю – засіб навчання української мови як іноземної у технічному виші / Олег Качалов // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2012. – Вип. 7. – С. 193 – 198.
4. Методика преподавания русского языка как иностранного для зарубежных филологов-русистов (включенное обучение) / Под ред. А. Н. Щукина. – М.: Рус. яз., 1990. – 231 с.
5. Туркевич О. Особливості використання культурологічних текстів у процесі навчання української мови як іноземної / Оксана Туркевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 277-280.
6. Швець Г. Д. Навчальна дисципліна «Лінгвістичний аналіз тексту в курсі викладання української мови як іноземної» та її місце в системі фахової підготовки викладача-філолога / Ганна Дмитрівна Швець // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – Львів, 2014. – Вип. 10. – С. 179 – 186.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vira_rizak@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-131-134

Дерев'яно В. І. Автоматизація та актуалізація фразем у чеськомовній публіцистиці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 131–134.

УДК: 821.162.3'37'373.6

Дерев'яно Віра Ігорівна,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ ФРАЗЕМ У ЧЕСЬКОМОВНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті висвітлено проблему процесів автоматизації та актуалізації фразеологічних мовних засобів на матеріалі чеськомовної публіцистики, розглянуто тенденції функціонування фразем, подано та проаналізовано трансформації чеських фразеологізмів.

Ключові слова: фразеологізм, автоматизація, актуалізація, фразеологічні трансформації.

Дерев'яно Вера Игоревна,

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск

АВТОМАТИЗАЦИЯ И АКТУАЛИЗАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В ЧЕШСКОЯЗЫЧНОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ

В статье освещена проблема процессов автоматизации и актуализации фразеологических языковых средств на материале чешскоязычной публицистики, рассмотрены тенденции функционирования фразем, представленные и проанализированы трансформации чешских фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеологизм, автоматизация, актуализация, фразеологические трансформации.

Vira Derevianko,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

AUTOMATION AND ACTUALIZATION PHRASEOLOGISMS IN CZECH JOURNALISM

The article deals with the problem of automation processes and the actualization of phraseological linguistic means on the basis of Czech journalism, is made the analysis of the latest scientific works of the Czech linguists about the definition of the essence of the concepts of automation and actualization processes, its features, functions and boundaries, is investigated the issue of the correlation between the actualization and automation of the phraseologisms and their influence on phraseological derivation.

On the example of the different-structured phraseologisms are considered the peculiarities of the implementation of heterogeneous actualizations, is given the classification of the transformations of Czech phraseologisms at different levels of the language and is analyzed the tendency of specific phrases to transformations depending on their structural features. The collected practical material, namely 137 examples of actualization of the phraseologisms, is systematized to the general classification of transformations and has been distinguished two of its types: intra-structural and actualization transformations.

The article focuses on the most significant actualization transformations, are investigated the methods of their implementation and the influence on the semiotic-denotative and connotative semantics of the phraseologisms, the dependence of actualization transformations on the context, the functions of transformed phraseologisms and the connection of the unrealized transformations with the level of idiomatic phraseologisms.

Key words: phraseologism, automation, actualization, transformations of phraseologisms.

Фраземи – це інструмент мови, який широко використовується у публіцистиці. Фраземи у тексті можуть функціонувати у двох формах, узуальній та оказіональній, тому філологи, зокрема чеські, часто виокремлюють два процеси функціонування фразем: автоматизацію та актуалізацію [1, 5, 7, 8]. Мовознавці автоматизацію трактують як «використання тих мовленнєвих засобів, які належним чином виконують свої комунікативні завдання, перевірені практикою та реалізуються в усталеному ряді прикладів» [1, с. 42]. У розвідці під поняттям «автоматизація» ми розуміємо застосування таких засобів, які є частиною літературної норми, а в комунікаційному акті виступають з мовленнєвої свідомості мовця та адресата як усталений, уніфікований засіб комунікації [4, с. 767].

Тенденції автоматизації призводять до однотипного фразування висловлювань та утворення стереотипності, що виявляється у частій появі структур певних моделей, які використовуються практично механічно у відповідних ситуаціях. Такий спосіб відтворення мовленнєвих засобів полегшує формулювання думок автора, проте з іншого боку, автоматизація не привертає уваги адресата, не надає можливості тексту набувати нових функцій. Автоматизація використовується для визначеної комунікаційної мети, без акцентування уваги на конотативному значенні. Усталеність висловлювань є одним із аспектів чіткості тексту, що полегшує сприйняття та інтерпретацію адресатові. Для кращого розуміння суті актуалізації варто її розглядати разом із валентністю. Кожна лексична одиниця володіє здатністю поєднуватися з певною групою лексем та уникати зв'язку з іншими групами слів. Міра автоматизованості сполучень різна, деякі мають тісний валентний зв'язок (об'ювасі рокој, розм. об'ювák), інші, навпаки, – вільний. Процеси автоматизації пропонують мовцю уже готові вирази для комунікаційного акту та надають філологам змогу формувати узуальну базу мовних засобів на усіх рівнях, а також зберігати її у словниках. Засоби мови автоматизуються на всіх мовних рівнях (граматичному, лексичному, синтаксичному), і, зокрема, ідіоматичні та фразеологічні засоби характеризуються сполученнями усталеними, такими, що відтворюються у «готовій» формі [4, с. 767]. Також можна говорити про стильову автоматизацію мовних засобів, зокрема у публіцистичному стилі, особливо у щоденних новинах.

Як процес, протилежний автоматизації, у розвідці розглядаємо актуалізацію (трансформації), у поняття якої вкладаємо розуміння «індивідуального зображення явищ дійсності з повним використанням індивідуального чи своєрідного вибору мовних засобів. У той час як автоматизація стирає особистість автора, інколи навіть зовсім витісняє, актуалізація, навпаки, підкреслює його «присутність» у тексті. У процесі актуалізації на перший план виходить вираз інтелектуальний, а при актуалізації увиразнюється особистий інтерес автора (авторські інтенції – ВД), а інколи й вирази авторських конотацій» [1, с. 42].

Варто зазначити, що у працях чеських лінгвістів існують різні підходи до тлумачення поняття «актуалізація». До прикладу, Г. Српова розглядає актуалізацію як засоби вираження, що є нестандартними, новими, незвичайними, індивідуальними, незвичними. До цієї групи зараховані втручання у стабільну форму фразем. Окремо авторка виділяє актуалізаційні стилістичні, тобто стилістично марковані одиниці, використані у текстах, непридатних для них стилів [12, с. 17].

Всупереч твердженню, що автоматизація та актуалізація є явищами протилежними, між ними існує тісний взаємозв'язок. Чеський фразеолог М. Чехова говорить про те, що деякі фразеологічні актуалізації настільки узагальнюються, що певною мірою автоматизуються і в результаті утворюються самостійні, не тільки формальні, але й семантичні варіації вихідних фразем. У разі, якщо результат актуалізації вийде в узус, тобто частотність його вживання буде високою, фразем функціонуватиме самостійно, незалежно від вихідної бази. Так актуалізація може стимулювати розвиток фразеологічної деривації, бути її динамічним фактором [2, с. 182].

З іншого боку, використання засобів актуалізації супроводжується своєрідним ризиком, адже використання трансформацій передбачає декодування адресатом не лише формальної структури фразему, але й також семантики, власне на семантиці ґрунтуються авторські задуми, які не завжди читачі трактують правильним способом [6, с. 199].

У нашій розвідці ми розглянемо актуалізаційні процеси (трансформації) на прикладах трьох структурно відмінних фразеологізмів (*zlatá mládež, mít zlaté ruce* та *není všechno zlato, co se třpytí*). Практичний матеріал для дослідження взято з Чеського національного корпусу (*Český národní korpus*), а саме з корпусу публіцистичних текстів *syn2013pub*.

Словник чеської фразеології та ідіоматики подає такі тлумачення фразем: *zlatá mládež* – молоді розпечені люди зі замкнених сімей, які чітко проявляють негативні якості та риси світу багатих, особливо моральні [9, с. 185]; *mít ruce ze zlata/zlaté ruce/zlatý ruce* – (характеристика людини по відношенню до ручної роботи, зазвичай спеціалізованої та складної чи рідкісної) бути надзвичайно та рідкісно спритним, вправним та виконувати своє ремесло впевнено та відмінно [10, с. 699]; *Není všechno zlato, co se třpytí* – (людина з досвідом попереджує іншу людину про її поверхневе та некритичне захоплення ззовні вражаючим майном третьої особи, елегантністю та публічною славою її вчинків, життям) якщо щось зовні привабливе та блискуче, воно не обов'язково мусить бути дійсно добрим, якісним чи просто не розчарувати наші сподівання; воно не є насправді таким добрим, як здається на перший погляд [11, с. 1025].

У розвідці ми взяли за основу класифікацію трансформацій фразеолога Ф. Чермака:

I. Внутрішньоструктурні трансформації

II. Актуалізаційні трансформації

Внутрішньоструктурні трансформації (трансформації фразеологізмів, які належать до одного мовного рівня) поділяємо на міжструктурні та внутрішньоструктурні. Такі трансформації у зібраному практичному матеріалі є нечисленні (результатом таких трансформацій є новий фразем, тому їх варто розглядати у рамках фразеологічної деривації).

У наступному контексті наведено приклад міжструктурної трансформації фразему *zlatá mládež*, схематично трансформацію можна відобразити так: *A-S → přirovnání zlatá mládež → jako zlatá mládež: Místní obyvatelé sami říkali, že ti mladíci jsou v okolí proslulí jako zlatá mládež, se kterou jsou věčně problémy* (Blesk, 20.8.2009).

Прикладом вдалої міжструктурної трансформації фразему *mít zlaté ruce* є номіналізація та утворення трансформованої форми *zlaté ruce* (схематично *V-A-S → A-S*), яка у корпусі *syn2013pub* використовується 93 разів, тоді як її вихідна база тільки 44. *Málokdo u nás má větší talent než ona, a bývalý hráč Jan Kukul dokonce mluví o zlaté ruce* [Magazín DNES, č. 16/2007].

Численними є актуалізаційні трансформації, як зазначає чеський фразеолог Ф. Чермак: «Це такі трансформації, які не міняють ідентичність фразему (мова йде про один і той же фразем), але змінюють – залежно від потреб контексту – його граматичну функцію та форму» [10, с. 1246]. Актуалізаційні трансформації завжди індивідуальні та залежні від контексту. Вони притаманні, якщо це дозволяє аномальність, кожному фраземові зі змінною словоформою якогось із компонентів. Щодо чисельності таких трансформацій, то фраземи того ж типу та структури теоретично мали б мати однакову кількість трансформацій. Але, як демонструє практичний матеріал у зв'язку з індивідуальними особливостями фразем, трансформацій є завжди менше, ніж теоретично це можливо, та у різній кількості для кожного окремого фразему.

Актуалізаційні трансформації, чи, власне, відношення між реалізованими та нереалізованими трансформаціями утворюють основу комплексної функціональної класифікації фразеологізмів.

Основні типи актуалізаційних трансформацій за класифікацією Ф. Чермака:

1. Синтагматичні. Такі трансформації вносять зміни у синтагму фразему, а це комбінація, як мінімум, двох гетерогенних елементів, тобто таких елементів, які походять з двох різних парадигм. Синтагма дана семантичними особливостями своїх елементів, зазвичай і класами своїх парадигм та частиномовною приналежністю [с. 28].

A Контактні

а) субститутивні

Іменниковий компонент *zlato* у першій частині фразему *Není všechno zlato, co se třpytí* тяжіє до субституцій різного роду, на основі семантичної подібності і без неї. Так, коли у статі мова про срібло, автор адаптує фразем до контексту актуалізаційною трансформацією: *Není všechno stříbro, co se třpytí. Za pár dní se chlapi vrátí, celí rozsvícení těmi pospolitými rituály. Ještě za měsíc budeme nacházet stříbrné šupiny, na zemi, v posteli, mezi stránkami knih* [Deníky Bohemia, 16.6.2008]; *...že není všechno drahé kamení, co se třpytí* [Lidové noviny, 9.6.2007]; *...že není všechno Praha, co se třpytí* [Právo, 3.3.2009]; *Jenže není všechno ropa, co se třpytí...* [Deníky Bohemia, 21.6.2008]. Субституція притаманна не тільки іменниковому компоненту *zlato*, але й дієслову *třpytí se*: *Není všechno zlato, co se nádherně blyští* ... [Deníky Bohemia, 14.2.2009]. В уривку субституції *třpytí se* та *blyští se* є семантично близькі (обидва дієслова можна перекласти українською як виблискувати, блищати). Також на матеріалі корпусу *syn2013pub* можна виявити субституції не тільки одночленні, але й заміни цілих частин фразем: *Snad jim dojde, že není všechno zlato, co má značku* [Deníky Moravia, 6.4.2007].

б) адитивні

Частотними виявилися трансформації контактні адитивні, а саме атрибутивні поширення фразем. Такі актуалізаційні зміни фразему *zlatá mládež* схематично можна відобразити як $A-S \rightarrow A-A-S$: *Producent filmu Čestmír Kopecký říká, že česká kinematografie je pragocentrická a že život nejsou jen problémy pražské mládeže* (Respekt, č. 17/2005). Атрибут *pražský* у корпусі публіцистичних текстів syn2013pub є найчастотнішим та зустрічається 16 разів. Деякі препозитивні поширювачі, які, актуалізуючи фразем *zlatá mládež*, конкретизують його значення (*česká* (x8), *místní* (x6), *ruská* (x2), *liberecká* (x1), *brněnská* (x1), *newyorská* (x1), *rumunská* (x1), *rokoková* (x1), *sauđskoarabská* (x1), *římská* (x2), *indická* (x1), *veronská* (x1), *tehdejší* (x3), *současná* (x2), *pařížská* (x1), *americká* (x2), *komunistická* (x3), *mezinárodní* (x1), *buržoazní* (x1), *hollywoodská* (x1), *zahraniční* (x1), *helsinská* (x1), *ruskojazyčná* (x1), *naše* (x7), *budějovická* (x1), *olomoucká* (x1), *galská* (x1), *tamější* (x1), *středověká* (x1), *evropská* (x1), *revoluční* (x2), *německá* (x1), *bohémská* (x1), *Reaganova* (x1), *někdejší* (x1), *nevyužitá* (x1), *nezakotvená* (x1), *dekadentní* (x1), *teheránská* (x1), *další* (x3)), інтенсифікують його значення (*bohatá* (x2), *liná* (x1), *rozmazená* (x2), *žoviální* (x1), *dívoká* (x1), *bujná* (x2), *bezstarostná* (x2), *rozzářená* (x1), *skutečná* (x1)) чи вказують на ідіоматичність (*takzvaná* (x6), *taková ta* (x1)).

Зафіксовані приклади трансформацій більше ніж одним поширювачем ($A-S \rightarrow A-A-A-S$): *Byl jsem klasický případ rozmazené pražské zlaté mládeže* (Reflex, č. 30/2007). *Pohledný Saša, člen moskevské milionářské zlaté mládeže a vypočítavý byznysmen, se opravdu zdá být oním vysněným princem nebo alespoň jeho moderní verzí* [Hospodářské noviny, 11.7.2008]. У таких випадках подвійного препозитивного поширення один із компонентів повторює, інтенсифікує значення самого фразеологізму, наприклад, семантика атрибутів *rozmazená* та *milionářská* є передбачена у самому значенні фразеологізма *zlatá mládež* і автором дублюється, а поширювачі *pražská* та *moskovská* уже конкретизують денотативне значення.

Найчисельніше поширення фразему *zlatá mládež* чотирьох компонентне, де поширювачі *nevyužitá*, *nezakotvená*, *dekadentní*, *teheránská* конкретизують його значення: *Nevyužitá, nezakotvená a dekadentní teheránská zlatá mládež problematickým způsobem odpovídá na situaci, kterou sama nezavinila* [Britské listy, 26.6.2009].

Тоді як іменниковий фразем *zlatá mládež* жодного разу не поширювався інтерпозитивно, структурно дієслівний фразем *mít zlaté ruce* має декілька таких поширень: *Doktor Barna má našťestí zlaté ruce, jen díky němu jsem mohl hrát semifinále bez bolesti* [Právo, 29.3.2007]; *Byl to studovaný člověk, který měl skutečně zlaté ruce, ze dřeva dokázal vytvořit nádherné věci* [Deníky Moravia, 1.10.2009]; *Hirst má zkrátka zlaté ruce proměňující mršiny v umění, jehož cenu už mnozí jiní umělci považují za zcela nestydatou* [Týden, č. 38/2008].

Відомий колишній чехословацький футболіст Карел Боюкнер, розповідаючи про свої плани, актуалізує фразем *mít zlaté ruce* об'єктивним та обставинним поширенням компонентного складу: *Umím si představit, že bych se podílel na nejruznějších projektech, které by fenoménu fotbal přispěly k ještě větší propagaci,“ přiznal. «Náš národ má totiž nejen zlaté ruce, ale i nohy* [Mladá fronta DNES, 2.2.2005]. *Například brněnští lékaři už nemají jen zlaté ruce, ale i zlaté roboty* [Deníky Moravia, 9.11.2006] — ще один приклад об'єктивного поширення компонента *ruce* зі зміною стверджувальної форми на заперечну.

У заголовку статті фразем *není všechno zlato, co se třpytí* актуалізується обставинним інтерпозитивним поширювачем *americky*: *Není všechno zlato, co se americky třpytí* [Lidové noviny, 20.6.2009]. Дієслівний компонент *třpytí se* на матеріалі корпусу syn2013pub поширюється декілька разів: *...co se v kyberprostoru třpytí* [Hospodářské noviny, 27.3.2007]; *... co se mezi telefony třpytí* [Hospodářské noviny, 27.2.2007]; *... co se ve zdravotnictví třpytí* [Deníky Bohemia, 22. 5. 2006]; *... co se teď zdánlivě třpytí* [Právo, 6. 4. 2005]; *jakkoli mocně se to “třpytí”* [Reflex, č. 16/2009]; *... co se olympiádou třpytí* [Deníky Bohemia, 2. 4. 2008]. Також знайдено випадки поширення об'єктивного: в інверсійній структурі компонент *zlato* займає постпозитивну позицію разом з поширювачем *diamant*, таким чином інтенсифікуючи сигніфікативно-денотативні семи: *Ani tady ale není všechno, co se třpytí, zlato nebo diamant* [Právo, 14.12.2007]!

Протилежними до актуалізаційних трансформацій поширеннями є трансформації, які редукують компонент/компоненти фразем. Наприклад, фразем *Není všechno zlato, co se třpytí* у текстах корпусу syn2013pub чотири рази використовується з редукцією його другої частини й усі чотири рази у заголовках статей: *Není všechno zlato... Zvenku vypadá auto atraktivně – nadčasový vzhled, který konstruktéři 306 nadělili v roce 1993 – je ještě vylepšen třeba čirými světlotety (facelift 1997)* [Mladá fronta DNES, 11.4.2007]. Повного усичення першої частини фразему *není všechno zlato, co se třpytí* на матеріалі корпусу не знайдено, проте варіант з частковим усиченням першої частини та морфологічними трансформаціями іменника *zlato* використано у цьому уривку: *Tím nejkrásnějším dárkem není nic, co se třpytí zlatem, je to úsměv, láska, pohazení, nad takový dárek žádný není* [Deníky Bohemia, 14.2.2006].

До інверсійних актуалізацій належать такі перифрази фразему *Není všechno zlato, co se třpytí*, у яких автори змінюють його структуру, зокрема перифразують дієслівне заперечення: *Nápis je ovšem vyveden v černé, bílé a zlaté barvě, to aby prý bylo jasné, že nic nelze brát černobíle a že ne všechno, co se třpytí, bývá zlato* [Jihlavské listy, 24.1.2006]; *Jenže ne všechno, co se třpytí, je zlato, a to platí také o pizzeriích a typických italských ristorantech* [Hospodářské noviny, 7.4.2005]; *Nezapomeňte však, že ne všechno je zlato, co se třpytí* [Hospodářské noviny, 21.7.2006]. Деякі інверсійні актуалізаційні трансформації можуть глибинно змінювати структуру фразему та комбінуватися з іншими квалітативними трансформаціями: в уривку *Drogy mě úplně zničily, jak fyzicky, tak především psychicky. Dnes vím, že drogy jsou jen náhražka; pozlátko co se třpytí, ale skutečně zlato je jinde* [Mladá fronta DNES, 20.3.2007] окрім зміни усталеного порядку частин фразему *Není všechno zlato, co se třpytí*, фразем поширено новими компонентами *pozlátko*, *skutečně* та *jinde*, а також замінено заперечну форму дієслова на стверджувальну.

Щодо актуалізаційних трансформацій морфологічних, для фразему *mít zlaté ruce* характерною є третя особа однини та множини (*má/mají zlaté ruce*), значно рідше – перша особа однини та множини чи друга множини, форм другої особи однини не зафіксовано. Фразем реалізується у минулому та теперішньому часі, форми майбутнього часу не знайдені. Усі випадки використання фразему вжиті у дійсному способі та один випадок в умовному: *Dokazují tím, že jsou dobří, protože mají velké množství pacientů. Ke stomatologovi, který by jezdil Trabantem by tam asi nikdo nešel, byr by měl zlaté ruce* [Deníky Bohemia, 7.11.2008].

Фразем *Není všechno zlato, co se třpytí*, як було уже зазначено, часто морфологічно трансформується у комбінації з іншими актуалізаційними трансформаціями або з використанням тільки морфологічних змін. Так у реченні: *Ze zprávy předsedy SUCH Františka Ryšavého na valné hromadě vyplynulo, že není všechno zlaté, co se třpytí* [Deníky Bohemia, 1.7.2006] зображена

морфологічна субституція іменника *zlato* та прикметника *zlaté*. У цьому уривку використано орудний відмінок іменника *zlato* замість усталеного знахідного: *Není ale zlatem všechno, co se třpytí* [Právo, 25.8.2009]. Щодо граматичної категорії часу, то усі знайдені приклади фразему *Není všechno zlato, co se třpytí* використані у теперішньому часі, тільки один автор вводить фразем у контекст у минулому часі: *V Pardubicích však nebylo všechno zlato, co se třpytí* [Deníky Moravia, 6.5.2009].

Незважаючи на відсутність застережень лінгвістів щодо розуміння фразем як структур, які не творяться зашораз у мовленні, а використовуються як усталені, уже готові одиниці, аналіз практичного матеріалу показує, що поряд із процесами автоматизації фраземи активно функціонують в актуалізованих формах. Практичні підрахунки показують, що фразеологізм *zlatá mládež* у корпусі використовується 358 разів, з них в актуалізованій формі – 137, фразем *mít zlaté ruce* знайдено 51 раз в узуальній формі та 101 випадок актуалізацій (з них 93 випадки номіналізації), фразем *není všechno zlato, co se třpytí* використано 134 рази загалом, з них – 25 актуалізованих форм. Як бачимо, автори статей автоматизують мовні засоби, використовуючи усталені, загальноприйняті форми фразем (сумарно 543 випадки використання автоматизованих форм фразем), та ламаючи мовні кліше, застосовуючи різного роду трансформації (сумарно 263 приклади трансформованих форм фразем).

У корпусі *syn2013pub* не було актуалізацій фразем *zlatá mládež* та *mít zlaté ruce* редуційних (опущення компонента/компонентів фразем), тільки більш компонентний фразем *není všechno zlato, co se třpytí* актуалізовувався редуційними трансформаціями. Це також стосується інверсійних трансформацій (теоретично *mládež zlatá* чи *mít ruce zlaté*), до фразем *zlatá mládež* та *mít zlaté ruce* вони не застосовувалися. Актуалізацій дистанційними трансформаціями жодного з фразем на матеріалі корпусу не було знайдено (дистанційне розміщення компонента/компонентів фразему у тексті). Найчастотнішими трансформаціями для фразему *zlatá mládež* є атрибутивні поширення (97 прикладів), *mít zlaté ruce* – номіналізація (93 приклади). А структурно найчисельніший фразем *není všechno zlato, co se třpytí* у співвідношенні теоретично можливих трансформацій та реалізованих вказує на високий рівень ідіоматичності та автоматизацію його використання.

Отже, розглянуті у розвідці приклади трансформацій фразем у зіставленні з автоматизацією фразеологічних мовних засобів демонструють сучасні тенденції функціонування та становлення фразем у чеськомовній публіцистиці.

Література:

1. Bečka, J. V. Česká stylistika. Praha: Academia, 1992,–467 s.
2. Čechová, M. Dynamika frazeologie. NŘ č. 69, 1986, S. 178-186.
3. Čermak, F. Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Praha: Karolinum, 2007,–718 s.
4. Grepl, Miroslav a kol. (1995): Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.–799 s.
5. Jaklová, A. Humor v české žurnalistice. In Stylistyka IX. Polsko, Opole: 2000, S. 167-179.
6. Jodas, J. K aktualizaci frazeologismů v současné české publicistice. In Frazeologie vo vzdelávaní, vede a kultúre. Nitra: VŠP, 1993, S. 194-200.
7. Junková, B. Parémie v současných psaných publicistických textech. In Parémie národů slovanských II. Ostrava: OU, 2005, S. 54-63.
8. Míňářová, E. Informativní a persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu. Funkční styl publicistický. In Čechová, M., aj. Současná česká stylistika. Praha: ISV, 2003, S. 206-244.
9. Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné. František Čermak a kol., Praha: Leda, 2009,–552 s.
10. Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné. František Čermak a kol., Praha: Leda, 2009,–1248 s.
11. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy větné. František Čermak a kol., Praha: Leda, 2009,–1267 s.
12. Srpová, H. K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice. Ostrava: OU, 1998,–168 s.

Отримано: 2 березня 2018 р.

Прорецензовано: 5 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: svitlana.druzhbyak@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-135-138

Дружбяк С. В. Стилістичні функції різних типів речень в німецьких рекламних слоганах (на матеріалі журналу Brigitte). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 135–138.

УДК: 811.112.2'373:659.1:808.53

*Дружбяк Світлана Володимирівна,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

СТИЛИСТИЧНІ ФУНКЦІЇ РІЗНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ В НІМЕЦЬКИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНАХ (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛУ BRIGITTE)

У пропонованій розвідці досліджено властиві для слогана синтаксичні особливості та проаналізовано їх стилістичні функції. Встановлено, що ефект впливу на реципієнта на синтаксичному рівні досягається за допомогою використання різних типів речень: еліпсів, повних речень, питальних, спонукальних, окличних, а також словосполучень. Їх функція полягає у тому, щоб зробити слоган виразним, помітним, впливовим. Найбільш уживаними виявилися еліптичні рекламні слогани. Їх функціонування спричинене двома факторами: забезпечення мовної економії, та створення вигідного для рекламодавця стилістичного наближення слогана до розмовної мови.

Ключові слова: реклама, рекламний слоган, синтаксична структура, стилістичні функції.

*Дружбяк Светлана Владимировна,
Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов*

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ РАЗЛИЧНЫХ ТИПОВ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В НЕМЕЦКИХ РЕКЛАМНЫХ СЛОГАНАХ (НА МАТЕРИАЛЕ ЖУРНАЛА BRIGITTE)

В предлагаемой статье исследованы характерные для слогана синтаксические особенности и проанализированы их стилистические функции. Установлено, что эффект воздействия на реципиента на синтаксическом уровне достигается с помощью использования различных типов предложений: эллипсов, полных предложения, вопросительных, побудительных, восклицательных, а также словосочетаний. Их функция заключается в том, чтобы сделать слоган выразительным, ярким, влиятельным. Наиболее употребляемыми оказались эллиптические рекламные слоганы. Их функционирование вызвано двумя факторами: обеспечение языковой экономии, и создание выгодного для рекламодателя стилистического приближения слогана к разговорной речи.

Ключевые слова: реклама, рекламный слоган, синтаксическая структура, стилистические функции.

*Svitlana Druzhbyak,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

STYLISTIC FUNCTIONS OF DIFFERENT TYPES OF THE SENTENCES IN THE GERMAN ADVERTISEMENTS SLOGANS (BASED ON THE MAGAZINE “BRIGITTE”)

In the suggested research the features of the slogan, syntaxes peculiarities were investigated and the stylistic functions were analyzed. It was established that the effect of the influence on the recipient on the syntaxes level was gained by using the different types of the sentences: ellipses, full sentences, questions, imperative, exclamatory and word combinations. Their function is to make the slogan clearer, noticeable, influential. The most used (44%) were ellipses slogans. Their functioning was caused by two factors: providing the economization of the language and creating the useful for the advertiser stylistic approach to the communicative language. There advanced syntaxes structure are not often used in the slogans (3,35%), much bigger amount of the slogans are simple sentences (15,65%). Exclamatory sentences also take a big part of the advertising slogans (14%). They are used for the adding of the emotional shade and for making the slogan more lively. Slogans in the form of questions (often rhetoric) sentences (10%) are used because of the aim to make the recipient think about the importance of the suggested product and its taking into consideration, paying attention on it or for agreeing on it. There are also slogans in the form of imperative sentences (8%). The presence of the small amount of the slogans in the form of word combination (5%) can be explained that the advantage has elliptic sentences, which laconic, but more expressive, clear and understandable present the product.

Key words: advertisement, advertising slogan, syntaxes structure, stylistic functions.

На сьогодні реклама є невід'ємним атрибутом суспільного життя. Її визначають як частку культури, вона активно розвивається за своїми законами та потребами цільової аудиторії і має не лише величезні можливості впливу, а й специфічні засоби вираження. Сучасна реклама поєднує в собі лінгвальні та аудіовізуальні компоненти, що передбачає її легке сприйняття та вплив на реципієнта.

Оскільки досягнення необхідного впливу на споживача, тобто ефективність рекламної кампанії відбувається за допомогою мовного оформлення рекламного тексту, реклама постійно перебуває в колі зацікавлень лінгвістів, які активно досліджують різні аспекти рекламного дискурсу: культурологічні, когнітивні, прагматичні й стилістичні [2; 3; 5; 6; 8]. Існують також роботи, присвячені аналізу структури рекламного тексту [7 с. 76; 10; 11]. Однак, ще недостатньо досліджені синтаксичні особливості німецьких рекламних слоганів у синтаксичному аспекті. Ми вбачаємо необхідність якомога детальніше проаналізувати стилістичні особливості різних синтаксичних форм слоганів на матеріалі жіночих журналів, оскільки вони належать до найбільш поширених періодичних видань і мають велику цільову аудиторію.

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена необхідністю проведення ґрунтовного вивчення сучасних німецьких рекламних слоганів та стилістичного навантаження різних типів речень. **Метою** пропонованого дослідження є виявлення і стилістичний аналіз особливостей синтаксичної структури німецьких рекламних слоганів та виведення закономірностей їх вживання. **Об'єктом** дослідження виступають 360 німецьких рекламних слогани, відібрані методом суцільної вибірки

з жіночого журналу Brigitte за 2015 рік (4200 сторінок) **Предметом** аналізу є різні типи речень, що використовуються у німецьких рекламних слоганах та мають певне стилістичне навантаження.

Обраний для дослідження німецький журнал *Brigitte* вигідно відрізняється від інших видань для жіночої аудиторії, оскільки висвітлює не лише традиційні, цікаві для жінок теми, як от краса, косметика, мода, приготування їжі, виховання дітей, подорожі, домашній затишок, стосунки, гороскоп тощо, а й актуальні суспільно-політичні питання. Це зумовлено тим, що в сучасному суспільстві жінка виконує роль не лише матері чи дружини, а часто є прогресивною, емансипованою, суспільно активною особою і, відповідно, вибирає той журнал, який відповідає її потребам.

Як відомо, сам термін «слоган» походить із галльської мови, де початково трактувався як «бойовий заклик». Тому, уже в сучасних реаліях, слоган має на меті спершу привернути увагу, а після цього, певним чином вплинути на вподобання потенційного споживача. Активне використання цього терміна в українському рекламному дискурсі розпочалося у 90-х роках ХХ століття для позначення стислої самостійної рекламної повідомлення, що передає основний зміст рекламної кампанії. Його запозичили з англійської рекламної термінології. Він, за визначенням Дж. Пресбрея, походить із висловів, які часто повторювалися та легко запам'ятовувалися [1]. На початку ХХ століття замість нього у широкому вжитку були інші терміни. Так, наприклад, М. Мануйлов трактує «слоган» єдиним словом «вираз», а В. Уперов у 20-ті роки пише: «Газетне оголошення чи плакат, проект чи упаковка – всі вони повинні мати щось, що надає їм єдності. Ця єдність досягається різними прийомами, наприклад, застосуванням товарного знаку, певних словесних формул, лозунгів, девізів» [4, с. 46].

Використання рекламного слогана передбачає забезпечення послідовного та успішного проведення рекламних кампаній та стислу передачу ключової ідеї або теми, яка привертає увагу до продукту чи назви, розкриваючи його переваги над іншими схожими товарами та спонукаючи таким чином споживача до його купівлі. Зважаючи на це, мовне оформлення слогана має забезпечити максимальне виконання його функцій, тому використання різних типів синтаксичних структур у слогані передбачає їх обов'язкове стилістичне навантаження.

Фактичний матеріал свідчить про те, що у слоганах практично не вживаються складні синтаксичні конструкції. Ми виявили лише 15 випадків такого вживання, що становить 3,35% усіх слоганів, наприклад:

Weil Sie das Zeug zum Lieblingsschuh haben, weil wir Schuhe lieben (Deichmann) (підрядне речення причини);

Eine ideale Haut beim Erwachen, selbst wenn Ihre Nächte kurz sind (Vichy) (підрядне речення умови);

Sich jeden Tag so jung fühlen, wie es dem eigenen Gefühl entspricht (Always) (підрядне означальне речення);

So smart, dass sogar noch nie die Reifen verdoppelt, wurden der smart Forfour (Smart) (підрядне додаткове речення);

Damit hab ich null Probleme, weil ich wasch mich täglich-aber mit Clearasil (Clerasil) (підрядне речення мети).

Це, на наш погляд, зумовлено тим, що часте використання таких слоганів ускладнило б їх розуміння пересічним споживачем, позбавило б їх влучності, чіткості та легкості запам'ятовування. Тому значно більша кількість слоганів, представлених у журналі Brigitte є простими розповідними реченнями, їх загальна кількість – 53 одиниці, що становить (15,65%), наприклад: *Wir haben für jede Nase den richtigen Riecher (Rewe)*; *Und der Hunger ist gegessen (Snickers)*; *Noch nie war Schaumbaden so schön (Neu)*; *Die Zukunft Ihrer Haut beginnt jetzt (Clinique)*; *Douglas macht das Leben schöner (Douglas)*.

Такий тип речень, зважаючи на короткість та лаконічність, не створює проблем із запам'ятовуванням слогана, однак він не може забезпечити його влучності та унікальності і порівняно з іншими слоганами є надто нейтральним та «безбарвним», що, на нашу думку, спричинює наявність невеликої кількості слоганів, представлених у формі простих розповідних речень.

Найбільшу кількість проаналізованих рекламних слоганів становлять слогани, представлені у формі еліптичних речень: 158 одиниць (44%). Можна стверджувати, що вони стилістично наближають слоган до розмовної мови. При цьому бути відсутніми можуть різні члени речення. Часто це присудок представлений дієсловом-зв'язкою «бути», або повнозначним дієсловом, наприклад: *Advent, Advent, ein Waschtalent (Persil)*; *Maximale Feuchtigkeit – 24 Stunden lang (Marbert)*; *Ein Make-Up wie satin auf der Haut: unsichtbare Poren. Strahlender Teint. (Maybellin)*

Характерною особливістю еліптичних рекламних слоганів є те, що відсутнім може бути не лише присудок, а й підмет, наприклад: *Gibt Mädchen ein sicheres Gefühl (Always)*; *Verführt das Auge. Verwöhnt den Fuss (Gabor)*; *Erfrischend natürlich und neutral im Geschmack (Wasser)*; *Machen immer eine gute Figur (Persil)*.

Щоб чітко розуміти, про який рекламований продукт йде мова обов'язково має бути вказана його назва. У першому прикладі – фірма *Always*, у другому – *Gabor* тощо.

Цікавим є те, що виявлені такі рекламні слогани у яких відсутній не лише один член речення, а відразу два головних члени: підмет та присудок, наприклад: *Stark gegen den atemwegs Infekt (Umckaloabo)*; *Beschützend sanft zu sensibler Haut (Weleda)*.

У першому прикладі йдеться про рекламу лікарського засобу, який «сильний проти інфекції дихальних шляхів», при чому відсутні як його назва (хто або що є сильним), так і присудок (дієслово-зв'язка «бути»). Однак у споживача не виникає враження нерозуміння того, про що йдеться, бо назва препарату, вказана у заголовку, доповнює відсутню у слогані інформацію.

Як свідчать наведені приклади, неповні речення ми доповнюємо автоматично, несвідомо, не задумуючись над тим, що йдеться про еліпс. Сприймаючи його, ми не стикаємося з тим, що нам бракує інформації, не виникає відчуття незакінченості чи недомовленості. Це сприяє активному функціонуванню еліптичних рекламних слоганів.

Варто також зазначити, що короткості форми рекламного слогана сприяє те, що часто він супроводжується малюнком, фотографією чи графічним зображенням рекламованого продукту чи послуги. Рекламодавці розраховують на те, що споживач одержить головну інформацію з зображення, а слоган лише доповнить її. Таким чином забезпечується не лише образне сприйняття інформації, а й лаконічність і чіткість її представлення.

Функціонування еліптичних рекламних слоганів спричинене двома факторами: з одного боку, вони забезпечують мовну економію, уникаючи зайвих слів для розуміння інформації і сприяють цільовому впливу на споживача, з іншого – можуть створювати вигідну для рекламодавця семантичну багатозначність, наприклад: *Schell – in jeder Klasse Spitzenklasse! (Jet)* Багатозначність тут виникає через відсутність присудка, він може бути представлений, наприклад, дієсловами *tanke* «заправляти», *sein* «бути» або *haben* «мати» і підсилюється полісемією іменника «Klasse». Його можна сприймати як сорт

бензину, або як клас чи розмір автомобіля. Таким чином слоган може означати, що *Schell* має будь-які сорти бензину, але усі – найвищої якості, або заправляючи *Schell* Ви будете впевнені в тому, що Ваша машина, незалежно від марки та віку буде бездоганно Вам слугувати.

Ця багатозначність зовсім не заважає сприйняттю реклами, її впливу на цільову аудиторію і часто використовується зумисне, забезпечуючи таким чином диференційований підхід до потреб споживача.

Беручи до уваги функціональне навантаження спонукальних речень, ми поділили їх для зручності класифікації на окличні (наказові) та власне спонукальні, які виражають заклик до дії, прохання, побажання чи пораду.

Окличні речення становлять велику частку рекламних слоганів – 51 рекламний слоган (14%). Їх використовують для емоційності та поживлення висловлювання, наприклад: *Ihre Haut hat nichts mehr zu verbergen!* (*Estee Lauder*); *Der neueste Eingriff gegen Falten: Füllen Sie Ihre Falten-Hohlräume auf!* (*L'Oreal*); *Zum Glück, es ist Pandora!* (*Pandora*).

Важливо зазначити, що і серед окличних речень зустрічаємо еліптичні, наприклад: *Sorglos in alle Netze!* (*T-Mobile*); *Für Flecken ein Grund zum Fürchten!* (*Persil*); *Extra – Genuss: 100% deutsche Erdbeeren!* (*Extra*).

Окличні речення мають на меті переконати споживача у тому, що рекламодавець прагне налагодити з ним зворотній зв'язок, спонукати спробувати рекламований товар, а отже придбати його. Адже «речення у формі наказового способу не лише виражають пораду, а й вказують на доцільність запропонованої дії ...» [9, с.105].

Фактичний матеріал засвідчує також наявність у німецькій рекламі слоганів у формі спонукальних речень – 29 одиниць, що складає 8% усіх слоганів. Залежно від цільової аудиторії і специфіки рекламованого продукту зустрічаємо як спонукальні речення для ввічливої форми (звертання на «Ви»), наприклад: *Reaktivieren Sie die Jugendlichkeit Ihrer Haut* (*Vichy*); *Träumen Sie sich an ferne Strände* (*Pandora*), так і для звертання у формі «ти», наприклад: *Weck deine Haut mit Frische und Feuchtigkeit von bebe Young Care* (*Young Care*); *Probier' den Testsieger* (*Thera Med*); *Liebe Deine Schönheit* (*Astor*).

На нашу думку, ввічливе звертання до реципієнта на «Ви» вказує на повагу до потенційного рішення, визнання його зрілості та компетентності. Звертання на форму «ти» сприяє виникненню довіри у споживача, адже передбачає створення атмосфери належності до одного кола, відчуття, що і рекламодавець, і споживач давно знайомі і добре знають один одного, тому можуть дозволити собі таку форму звертання.

Слід зазначити, що дієслово *lassen*, яке має значення «дозволити», «залишити», «доручити» також активно використовується у спонукальних реченнях, наприклад: *Lassen Sie Ihre Haut strahlen* (*Philips*); *Lassen Sie im Stau doch Ihr Auto aus Steuer* (*VW*); *Lassen Sie sich nicht stoppen*. (*Always*).

Одним із можливих способів вираження спонукання, заклику до дій є використання неозначеної форми дієслова. Однак прикладів такого типу рекламних слоганів зафіксовано лише два: *In liebevolle Hände abzugeben* (*Persil*); *Jetzt anmelden*. (*Elizabeth Arden*).

Це пояснюємо тим, що використання інфінітивної форми для вираження спонукання може невиразно чи нейтрально сприйматися реципієнтом і, відповідно, не викликати у нього необхідних бажань чи емоцій, які б сприяли придбанню продукту чи послуг.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив наявність рекламних слоганів у формі питальних (часто риторичних) речень – 36 одиниць, 10% від загальної кількості слоганів Їх вживають з метою спонукання споживача до роздумів щодо важливості пропонованого продукту чи послуг та їх сприйняття, звернення його уваги, або навіть для вираження ствердження, наприклад: *Wissen Sie, dass Ihre Haut "repariert" werden kann?* (*Estee Lauder*); *Seh Ich nicht gut aus?* (*Nestle*); *Was gibt einer Frau das Gefühl, schön zu sein?* (*Lancome*).

Часто відразу йде і відповідь на поставлене запитання. Цей стилістичний прийом забезпечує створення у реципієнта ілюзії того, що на запитання, які він мав щодо продукту чи його характеристик, уже дано усі відповіді, досягається ефект проведення дискусії, наприклад: *Mein Alter? Bestimme ich selbst*. (*Nivea*); *Haarschäden im Sommer? In nur 3 Anwendungen gelöscht*. (*Garnier*); *Kann ein natürliches Lifting wirksam sein? Ja* (*Booster*).

Таким чином реципієнт відчуває себе залученим до уявної дискусії про переваги продукту на боці рекламодавця і підсвідомо погоджується з запропонованим твердженням.

Серед німецьких рекламних слоганів зафіксована також невелика кількість односкладних речень, представлених у різних синтаксичних конструкціях, наприклад: *Haarausfall?* (*Hair dreams*); *Wechseljahre?* (*Klimaktoplant*); *Hitzewallungen?* (питальні речення) (*Remifemin plus*); *Sofort!* (окличне речення) (*Elmex*); *Die Antwort.* (*Fiat Punto*).

У вказаних прикладах односкладні речення забезпечують розкриття основних переваг продукту чи рекламованих послуг у лаконічній формі, не називаючи його. Цю функцію виконує заголовок.

Фактичний матеріал підтверджує наявність рекламних слоганів у формі словосполучень – 18 одиниць, що становить 5% усіх проаналізованих слоганів, наприклад: *Sinnlich duftende Hauptpflege* (*Vanilla*); *Mit dem grünen Band der Sympathie* (*Dresdner*); *Wahre Schönheit* (*Curazink*).

Хоча словосполучення уможливають компактне вираження змісту, сприяють мовній економії та можуть функціонувати як самостійні одиниці, вони не часто використовуються в німецьких рекламних слоганах.

Це явище пояснюємо тим, що перевагу мають еліптичні речення, які можуть так само лаконічно, але більш експресивно, чітко та зрозуміло представити продукт чи послугу і, відповідно, більше вплинути на споживача, спонукати його до придбання товару чи послуги.

Цікавою стилістичною особливістю німецьких рекламних слоганів вважаємо можливість використання в одному слогані кількох вище названих синтаксичних конструкцій. Під час проведення дослідження було виокремлено два таких приклади: *Blasenschwäche? Na und! Lassen Sie sich nicht stoppen*. (*Always*) (риторичне запитання + окличне речення + спонукальне); *Lust glänzend auszusehen? Kein Problem! Mit dem Nivea Seiden Glanz Gel und Wax. Nivea Styling. Glanz. Halt. Pflege*. (*Nivea*) (риторичне запитання + окличне речення + розповідне еліптичне речення + односкладні речення)

Діаграма 1. демонструє наявні типи речень у німецьких рекламних слоганах:

Діаграма 1. Типи речень у рекламних слоганах

Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що синтаксичним конструкціям, у яких представлені німецькі рекламні слогани: еліпси, повні речення, питальні, спонукальні, окличні та словосполучення притаманні стилістичні функції. Їх живинання залежить від завдань слогана, серед яких найважливішим є досягнення необхідного впливу на споживача. Тому структура слогана повинна бути чіткою, допомагати лаконічно, зрозуміло і емоційно подати інформацію та спонукати споживача до купівлі рекламованого продукту. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в порівняльному аналізі стилістичних особливостей рекламних слоганів в німецькій та українській мовах, способах їх перекладу.

Література:

1. Бернет Дж. Реклама: принципы и практика / Дж. Бернет, С. Мориарти, У. Уеллс. – СПб.: Питер, 2006. – 760 с.
2. Бурковська Л. Д. Лінгвістичні аспекти рекламних текстів // Збірник наукових праць Полтавського нац. пед. Університету ім. В.Г.Короленка – Вип 18. – Полтава, 2014 – С. 101 – 105.
3. Городецька І.В. Стилiстичнi фiгури в рекламних слоганах як засоби реалiзацiї iнформативної та персуазивної функцiї реклами / І. В. Городецька // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць Вип. 720: Германська філологія.- Чернівці.- 2014.- С. 116-125.
4. Медведева Е. В. Рекламная коммуникация / Е. В. Медведева. – М., Изд-во “ЛКИ” 2008. – 280 с.
5. Музыкант В. Л. Теория и практика современной рекламы. Учебное пособие для вузов / В. Л. Музыкант. – М.: Евразийский регион, 1998. – 399 с.
6. М'яснянкiна Л. Типи рекламного тексту / Л. М'яснянкiна // Теле- та радiожурналiстика : зб. наук. пр. / [М-во освiти i науки України, Львiв. нац. ун-т iм. I. Франка ; [редкол.: В. В. Лизанчук (голов. ред.) та iн.]. – Львiв, 2010. – Вип. 9, ч. 1. – С. 334-339.
7. Рекламный дискурс и рекламный текст. Коллективная монография / науч. ред. Т. Н. Колокольцева. – М.: ФЛИНТА, Наука 2011.-296 с.
8. Шатин Ю. В. Построение рекламного текста. / Ю. В. Шатин. 2-е изд. М.: Бератор-Пресс, 2003. – 128 с.
9. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці: Рута, 2002. – 272 с.
10. Kroeber-Riel W., Esch F.-R. Strategie und Technik der Werbung: Verhaltenswissenschaftliche Ansätze, 5. Auflage. / W. Kroeber-Riel, F.-R. Esch. –Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2000. – 147S.
11. Rentel N. Bild und Sprache in der Werbung. Die formale und inhaltliche Konnexion von verbalem und visuellem Teiltex in der französischen Anzeigenwerbung der Gegenwart. / N. Rentel. – Frankfurt, 2005. –168 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

Журнал Brigitte № 1-25, 2015 р.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: khrystyna.dyakiv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-139-142

Дяків Х. Ю. Телеінтерв'ю і труднощі для журналістів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 139–142.

УДК: 81'271.1-116=161.2=112.2:[070.11:303.624]

Дяків Христина Юрївна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ТЕЛЕІНТЕРВ'Ю І ТРУДНОЩІ ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті проаналізовано телеінтерв'ю українською та німецькою мовами з огляду на особливості особи інтерв'юера і труднощі, які виникають до і під час телеінтерв'ю. Виявлено і проаналізовано комунікативні девіації як відмінності в очікуваннях інтерв'юера у порівнянні з очікуваннями респондента й адресата. Здійснено класифікацію можливих девіацій у телеінтерв'ю і спробу варіантів їх усунення.

Ключові слова: телеінтерв'ю, українська мова, німецька мова, інтерв'юер, респондент, адресат (глядач), комунікативна девіація.

Дякив Христина Юрєвна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ТЕЛЕИНТЕРВЬЮ И ТРУДНОСТИ ДЛЯ ЖУРНАЛИСТОВ

В статье проанализированы телеинтервью украинским и немецким языками, учитывая особенности личности интервьюера и трудности, которые возникают до и во время телеинтервью. Выявлены и проанализированы коммуникативные девиации как различия в ожиданиях интервьюера по сравнению с ожиданиями респондента и адресата. Осуществлена классификация возможных девиаций в телеинтервью и попытка вариантов их устранения.

Ключевые слова: телеинтервью, украинский язык, немецкий язык, интервьюер, респондент, адресат (зритель), коммуникативная девиация.

Khrystyna Dyakiv,

Ivan Franko National University of Lviv

TELEVISION INTERVIEW AND DIFFICULTIES FOR JOURNALISTS

The article analyzes television interviews in Ukrainian and German from the perspective of the personality of the interviewer and the difficulties that arise before and during the television interview. Communicative deviations as differences in the expectations of the interviewer in comparison with the expectations of the respondent and the addressee are revealed and analyzed. Particular attention is paid to the triangle of relationships (age, sex, status, knowledge, interests, expectations), each element of which plays an important role in building relationships between the interviewer, the respondent and the addressee (the viewer), and, therefore, is important for the success of the interview. Accordingly, the journalist assumes three roles: as a representative of the audience (the addressee), as the promoter of the invited (the respondent) or as a representative of himself/herself. By communicative deviations we understand the differences in the expectations of the communicators in an interview. In this article, we only dwell upon the deviations in the television interviews in both languages, when the interviewer has other expectations about the interview than the respondent or the addressee (the viewer), which is a failure for the first one, that is, the interviewer. Communicative deviations of the interviewer in relation to the respondent and the addressee are outlined, the strategies of overcoming failures given the informative and emotional level of a television interview are proposed.

Key words: television interview, Ukrainian language, German language, interviewer, respondent, addressee (viewer), communicative deviation.

Журналістське інтерв'ю поставало об'єктом досліджень у сферах журналістики, лінгвістики у різних її виявах, соціології тощо. Однак проблеми успішності телеінтерв'ю у залежності від ролей комунікантів та виникнення комунікативних девіацій як таких, а радше відмінностей в очікуваннях комунікантів і глядачів дотепер залишаються відкритими. Існують дослідження форм, параметрів і стратегій інтерв'ю на матеріалі різних ЗМІ та у різних мовах, проте питання девіативності у телеінтерв'ю на різних рівнях комунікації детально не висвітлені і сьогодні.

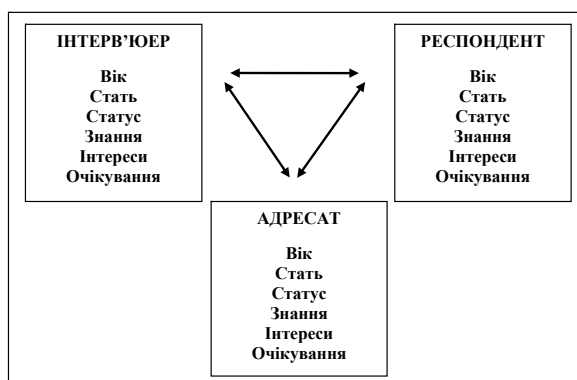
Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї тематики ми пропонуємо у низці статей, де вичерпно розглядали інтерв'ю як об'єкт лінгвістичних досліджень у комунікативно-прагматичному (Г. Апалат, О. Саламатіна, U. Britten, С. Fasel, J. Friedrichs, U. Schwinges, M. Haller, A. Klug), функціональному (О. Сушкевич, М. Kött), лінгвокогнітивному (М. Штельмах), структурно-семантичному (С. Швачко), жанрово-стилістичному (М. Штельмах, Н. Гапотченко і Г. Крижанівська) і зіставно-контрастивному (О. Борисов, Ю. Кійко, О. Саламатіна, I. Malá) напрямках досліджень [1], а також девіації у різних галузях знань як в українсько- [3], так і в німецькомовних [2] дослідженнях. Мета статті полягає в особливому вивченні особистості інтерв'юера, виявленні труднощів для журналістів у телеінтерв'ю, спробі класифікації комунікативних девіацій та у встановленні можливостей їх уникнення.

Зважаючи на існування різноманітних класифікацій інтерв'ю за кількістю журналістів і респондентів, за типом ЗМІ чи трансляції, за змістом, за завданням, місцем проведення, за матеріалом дослідження обрано короткі телеінтерв'ю українською та німецькою мовами у відеохостингу YouTube, які набрали найбільшу кількість переглядів глядачів. Саме ці відео передають жваве і живе мовлення через оригінальне звучання (тобто це – першоджерело); певна тема представлена конкретною особою – відображена суб'єктивна позиція респондента; а також для значної частини глядачів відбувається ідентифікація через особистість респондента, завдяки його конкретному прикладу.

У даній публікації опираємося на дослідження німецьких дослідників комунікації у ЗМІ Ю. Гойзерманна, Г. Кеппелі, Дж. Фрідрікса, У. Швінгеса і М. Галлера. Дотримуємося твердження, що інтерв'ю повинно постійно зображати в якомогі більш розважальний спосіб не лише знання і думки, але й спосіб (способи) мислення ключових або в певній ситуації цікавих осіб як послідовність висловлень в автентичній формі [5, S.125]. Водночас інтерв'ю – це важлива складова журналістської роботи, яка є первинно ремеслом, а не мистецтвом, і якому можна навчитися. Інтерв'ю – це цілеспрямована зміна питань і відповідей, за якої одна особа лише запитує, а інша лише відповідає [4, S.7] (однак, вважаємо, що це – лише ідеальна модель жанру інтерв'ю).

У сучасних телепрограмах інтерв'ю часто буває складовою ток-шоу чи певної телепередачі. Щоб виокремити його від висловлювання, звернення чи офіційної заяви, воно повинно містити хоча б два запитання і дві. Кожне інтерв'ю – асиметричне, адже ролі у ньому фіксовані [4, S.11]. Однак часто респондент і може ставити запитання, що порушує «ідеальну» форму інтерв'ю, і тоді, відповідно, таке інтерв'ю переходить у розмову. Але воно розмовою і в тому випадку, коли журналіст ставить запитання, при цьому висловлюючи власну думку. Хоча тепер це все – гібридні форми. Інтерв'ю має тенденцію до розмови тоді, коли журналіст заангажований і має багато фонових знань, як зрештою і публіка (особливо у культурних і спортивних передачах).

В інтерв'ю учасники виконують певні ролі, зважаючи на соціальні зв'язки. Беручи до уваги інформативну мету інтерв'ю, ці ролі чітко розрізняють: інтерв'юери ставлять питання і скеровують діалог, респонденти дають відповіді, публіка однак є фактичним адресатом. А обидва комуніканти мають забезпечити те, щоб публіка була задоволена. Отже, телеінтерв'ю спрямоване на третіх, тобто глядачів. Це певною мірою інсценізація безпосередніх учасників для інших. Таким чином виникає трикутник зв'язків, кожен елемент якого відіграє важливу роль для налагодження стосунків, а відтак й успішності інтерв'ю [4, S.16]:

Однак вважаємо, що основним критерієм взаємовідносин інтерв'юера, респондента й адресата є саме критерій очікування, тому що саме він може виступати у даній схемі гіперонімом до усіх інших чинників (очікування щодо дотримання вікової, статевої і статусної відмінностей, щодо знань та інтересів).

Відповідно до виниклих відносин, журналіст може перебувати під час інтерв'ю у трьох ролях [4, 6], а саме: як представник глядачів (адресата), як промоутер запрошеного (респондента) чи як представник себе. Однак ролі інтерв'юера не завжди так легко класифікувати, вони часто підсвідомо переплітаються, переходять один в одного. Це, своєю чергою, спричиняє реакції респондента, які не завжди можна зрозуміти, передбачити чи розглядіти. Велике значення має також досвід з обох сторін, що спричиняє до маніпуляцій комунікантів і їх взаємозалежності. Кожен журналіст демонструє і виробляє впродовж своєї кар'єри власний стиль ведення інтерв'ю. З його позиції інтерв'ю – це запланована подія з наміром спонукати іншу особу через ряд націлених питань і невербальних посилянь до відповідей.

Уважаємо доцільним назвати недоліки жанру інтерв'ю як такого для журналістів, що важливо не ототожнювати з комунікативними девіаціями. Інтерв'юер (журналіст) цілком залежний від респондента, тобто важлива тема може бути висвітлена через участь поганого респондента, який може бути або некомпетентним, або малослівним, нецікавим або переляканим під час інтерв'ю. Багато журналістів вважають, що інтерв'ю – це легший варіант, щоб не вибудувати доповідь чи репортаж. Проте потрібно зважувати, чи та або інша тема взагалі надається до інтерв'ю. Останнє має тоді сенс, коли автентичність і значення сказаного респондентом суттєво зростає.

А під комунікативними девіаціями розуміємо відмінності в очікуваннях комунікантів у ситуації інтерв'ю. У даній статті досліджуємо лише девіації, коли інтерв'юер має інші очікування щодо інтерв'ю, аніж респондент чи адресат (глядач), що і є невдачею для першого, тобто інтерв'юера. Отже, існує чотири можливості, за яких інтерв'юер вважає свої очікування щодо телеінтерв'ю нереалізованими: з власної вини, через респондента, через адресата або зовнішні чинники. Надалі розглянемо комунікативні невдачі, які виникають з вини самого інтерв'юера. Цілковито дотримуємося думки досвідчених журналістів і науковців [4, S.11; 6, S.149], що є низка проблем, які виникають для журналіста до і під час проведення телеінтерв'ю, що безпосередньо і спричиняють надалі комунікативні девіації з позиції інтерв'юера, а саме: 1) страх перебити респондента; 2) недостатня ясність про концепцію інтерв'ю; 3) недостатня віра у себе, відповідно до цього – надто тихий голос; 4) забування перепитати, щоб респондент дав конкретну відповідь; 5) вагання зупинити респондента, який без упину говорить; 6) невміння випитати того, хто не хоче говорити; 7) брак часу для попереднього пошуку до інтерв'ю; 8) з'ясування того, яка попередня розмова, про що; 9) нездатність слухати, бо інтерв'юер концентрується на чергове запитання; 10) невміння розвинути подальше запитання; 11) через тиск часу несприйняття того, що каже респондент; 12) слідкування лише за списком питань; 13) пошук тільки правильного оригінального звучання (типове явище для інтерв'ю, і має 3 такі функції: може підсилити або спростувати тему, характеризує мовця, похваляює передачу); 14) побоювання у контроверсійному інтерв'ю, що респондент помітить, яка хитка моя позиція (на якому тонкому леді я стою); 15) невідповідні форми вітання і прощання; 16) переходи від однієї теми до іншої надто довгі або й зайві; 17) подвійне модерування може обтяжити завдання у роботі; 18) небезпека надмірності.

Інтерв'ю – також форма міжлюдської взаємодії, у якій поруч з журналістсько-мовними перш за все беруться до уваги психологічні констеляції і проблеми [6, S.125]. Тому значення мають 2 рівні: змістовий (отримання і надання інформації) та емоційний (почуття і взаєморозуміння). Детальніше змістовий рівень включає інформативну мету, типи запитань, чіткість висловлення, чіткість відповідей і зміст інформації. До емоційного рівня належать клімат (соціально-емоційний зв'язок), невербальна поведінка, навідні запитання, зумисне підлаштування, підхід до журналіста і респондента [4, S.14-15].

Опираючись на емпіричний матеріал, ми виявили такі комунікативні девіації у телеінтерв'ю з позиції інтерв'юера:

1. **Постановка мети відсутня або неточна.** Наприклад, в інтерв'ю «Ну а мені це по приколу» [11] не чути запитань, нема мікрофона в інтерв'юера. Респондент розповідає, як здійснював підпали у Полтаві. Чути лише одне запитання, проте нечітко сформульоване: «Як ти почав підпалювати, конкретно біля цього під'їзду?».

2. **Тема надто широка.** До прикладу, Марію Максакову під час інтерв'ю ТСН [10] обурили питання про Путіна та дружбу з сім'єю Суркова, оскільки журналістка поставила їй велику кількість пікантних запитань цілковито різного характеру і за короткий час: «З ким ви спілкуєтесь в Україні? Хто Ваше ближче коло? Ви мали великий вплив в Росії... чи пан Сурков, який привів Вас в політику... Чи Ви б вступили в «Єдину Росію»? ...Як сьогодні ставлення до Путіна Ваше змінилося...? А про маму можна запитати?... А його дії... про анексію Криму? ...чи його рішення? Ваші діти зараз в Росії? А ви не сумуєте за ними? Просто діти ж там страждають?... ..старша донька ...забрала всі гроші? ...чи є у Вас конфлікт з дружиною? ...Ви будете виправдовуватися? ...а можна про внучку Сталіна?». У «Das schnellste Interview der Welt mit Nora Tschirner» [15] присутня велика кількість питань, які не пов'язані між собою і дуже розпорошені, що є недоліком як для респондента, так і для адресата.

3. **Невідповідний респондент.** У вже згаданому відео «Ну а мені це по приколу» [11] респондент багаторазово повторюється, робить довгі паузи, незрозуміло висловлюється, зрештою, просто не має досвіду інтерв'ю. Однак, альтернативи цьому респондентові немає, адже мова йшла про паля, який на камеру розповідає чому і як здійснював підпали. Також у «Interview mit Ailton» [14] респондент погано володіє німецькою мовою, що створює комічний ефект і спричиняє непорозуміння: «Ich muss 35 Jahre alt, ich habe lange gespielt Fußball. Aber ich noch nie gesehen eine Spiel genau heute. Für mich das ist nicht Profimannschaft, das ist nicht Profifußball – unglaublich. Und ja, für mich muss ungefähr eine Stunde keine schieß ein Tor, keine Ball für mich, keine Pass. Die Mannschaft weiß nicht welche Position in Platz, keine Systeme, gar nichts – Ich habe noch nie gesehen eine Fußball genau heute».

4. **Респондент недостатньо підготовлений до інтерв'ю.** Це стосується інтерв'ю «Іван Дорн прокоментував своє скандальне інтерв'ю російському журналісту ТСН» [9], у якому респондент узагалі був заскоченим, адже він не бажає спілкуватися з українськими журналістами щодо своєї антиукраїнської позиції, він не очікував інтерв'ю, почав переховуватися від журналістки, спершу втікає, згодом його висловлювання нечіткі, голос зривається. Звичайно, у кінцевому результаті таке інтерв'ю є ексклюзивним і сенсаційним, але ще на його початку й інтерв'юер не був впевненим, чи воно вдасться. Подібну ситуацію спостерігаємо у телепередачі з Наташею Кампуш [19], яка після викрадення вперше дає інтерв'ю і помітно нервує.

5. **Труднощі проведення інтерв'ю (підступи техніки, ситуація зйомки).** В інтерв'ю «Таня Чорновол. Повне інтерв'ю 5 каналу» [12] респондентка перебуває в реанімації після побиття, у неї зламаний ніс, витирає око, на яка ще бачить, їй важко говорити, а відтак – і важко її розуміти, питання журналістки про страх смерті у респондента-колеги (Чорновол теж журналіст) теж ускладнює інтерв'ю. Це стосується й вищезгаданої передачі з Наташею Кампуш [19].

6. **Респондент не слухає, у деяких ситуаціях аж до того, що діалог не виникає.** Наприклад, беручи до уваги «Ексклюзивне інтерв'ю з Dan Balan – ТСН» [7] респондент – телезірка – турбується лише про те, як вигідно продемонструвати себе (обіймає журналістку, «кокетує» за його ж словами і демонструє маскуліність), однак не зважає на питання, а повертається до теми власної орієнтації, яка його зачепила. Так, футболіст Нойер на початку інтерв'ю цілковито відволікається і не зважає на питання інтерв'юера, робить жест головою, ніби приходячи до тями, а тоді відповідає [18].

7. **Надто усталений і фіксований перелік запитань.** У вищезгаданому інтерв'ю з Марією Максаковою [10] інтерв'юер запланувала поставити увесь перелік своїх запитань, незважаючи на сам перебіг інтерв'ю. Те саме стосується «Interview mit Toni Kroos», оскільки інтерв'юер не професійний журналіст, а вболівальник [17]. Хоча інтерв'ю доволі вдале, однак нема зв'язку питань між собою, воно нагадує більше блиц-опитування (футбол загалом, команда, Німеччина через 10 років, чи можна пити алкоголь).

8. **Брак часу у підготовці.** Про спонтанність інтерв'ю «Як якийсь Олег дав інтерв'ю 2 різним каналам» [13] свідчить як погана зйомка, відповідно, поганий звук, так і те, що нема першого запитання, не зрозуміло відразу, що відбувається. Розтлумачити його допомагає підзаголовок (Події біля Леніна. 2 точки зору): «Я не знаю, що це за люди були... Українці, не бійтеся! Йдіть сюди...» Особливо типовим це є для футбольних інтерв'ю обома мовами, коли потрібно швидко реагувати після матчу або ж в перерві і немає часу підготувати запитання.

9. **Неправильний підхід до респондента в плані його очікувань щодо віку, статі, статусу, знань, інтересів.** «Емоційне інтерв'ю Кварцяного після матчу» [8] починається з запитань журналіста, який суттєво молодший від тренера. Останній ж звертається на «ти» до журналіста, у стані роздратованості на перші два запитання, враховуючи і невідповідність часу проведення інтерв'ю (команда програвала), відповідав лише: «Ничего не могу сказать». Так само через неформальну атмосферу інтерв'ю з Dan Balan [7] журналістка «стрибає» з «ви» на «ти» і навпаки, що спантелює адресата. 4-річний хлопчиком дав неочікувану відповідь (на просте – на думку інтерв'юера – запитання): «Sind da (im Kindergarten) auch Ausländer?» «Nein, das sind Kinder» [16].

Беручи до уваги комунікативні невдачі у телеінтерв'ю, які ми розглянули вище, можна виокремити такі способи їх усунення:

1. Чітко визначити мету інтерв'ю.

2. Обмежити тему, зосереджуючись на кількох ключових питаннях.

3. Знайти відповідного партнера по комунікації у фаховому плані і в плані уміння говорити. Так, у деяких ситуаціях виникає проблема, якого респондента обрати: на високій посаді, але з абстрактними знаннями, чи працівника нижчої ланки, але фахового і компетентного. Інша проблема з'являється, коли респондент цілком відповідає темі та меті інтерв'ю, але з тих чи інших причин його мовний або мовленнєвий рівень не дають змогу провести відповідне інтерв'ю.

4. У попередній розмові створити добру атмосферу для налаштування респондента на комунікацію, обговорити досвід респондента у телеінтерв'ю, місце зйомки, роботу з мікрофоном, як краще звучатиме голос, правила поведінки перед камерою (наприклад, не відвертатися від інтерв'юера впритул до камери), попередньо уточнити імена і титули респондента (публічний характер інтерв'ю і штучність ситуації запису створюють недосвідченим респондентам велике психічне навантаження, тому варто виголосити перше запитання, проте не обговорювати заздалегідь всі, бо тоді інтерв'ю втрачить справжність і спонтанність).

5. Уважно слухати респондента. Здатність слухати з позиції інтерв'юера є однією з передумов успішного проведення телеінтерв'ю.

6. Під час самого інтерв'ю додатково зважати на зміст, наміри респондента, мову і манеру мовлення, а також мову тіла, міміку і жести респондента.

7. У випадках, коли інтерв'юер ухиляється від відповіді або взагалі не бажає відповідати, можна застосовувати такі тактики [6, S.149]: 1) коли респондент заперечує якусь тезу, наводити докази і приклади; 2) дати респонденту уточнити загальні висловлення, вимагати прикладів; 3) назвати протиріччя в аргументації респондента; 4) повторити запитання, на які не відповіли; 5) прямо вказати на маневр ухиляння респондента від відповіді (метакомунікація).

Безумовно, беззаперечним залишається факт, що увагу до інтерв'ю можна привернути добрим початком, однак позитивне чи негативне враження створює його кінець [4, S.45]. Проте комунікативних девіацій як порушень очікувань інтерв'юера в усіх своїх формах виникнення можна уникнути або принаймні їх редукувати, якщо враховувати усі елементи комунікації як на змістовому, так і на емоційному рівні, а дуже часто – і технічні особливості. Саме це сприятиме цікавому і динамічному, зрозумілому і послідовному, а головне – інформативному телеінтерв'ю. При цьому не було помічено суттєвих відмінностей в телеінтерв'ю українською чи німецькою мовою, адже європейська манера журналістів ведення телеінтерв'ю подібна в обох лінгвокультурах.

У перспективі дослідження – з'ясування того, наскільки і як комунікативні невдачі спричинені порушеннями зрозумілості і прозорості висловлення (наприклад, на лексичному, синтаксичному і текстовому рівнях), яку роль у девіативності телеінтерв'ю відіграє жанрова тональність та невербальні засоби вираження у різних лінгвокультурах.

Література:

1. Дяків Х. Інтерв'ю як об'єкт філологічних досліджень в Україні: перспективи в девіатології / Х. Дяків // *Іноземна філологія* : укр. наук. зб. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. – Вип. 129. – С. 103–109.
2. Дяків Х. Розвиток ідей комунікативної девіатології у сучасній німецькомовній лінгвістиці / Х. Дяків // *Наукові записки*. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Вип. 138. – С. 60–63. – (Серія “Філологічні науки” : мовознавство).
3. Дяків Х. Українська девіатологія: стан і перспективи розвитку / Х. Дяків // *Science and Education a New Dimension. Philology*. – Budapest, 2016. – 4 (20). – Issue 85. – S. 20-24.
4. Friedrichs J., Schwinges U. *Das journalistische Interview* / Jürgen Friedrichs, Ulrich Schwinges. – Wiesbaden: VS Verlag, 2005. – 323 S.
5. Haller M. *Das Interview* / Michael Haller. – 5. Aufl. – Konstanz, München: UVK, 2013. – 346 S.
6. Häusermann, J., Käppeli, H. *Rhetorik für Radio und Fernsehen* / J. Häusermann, H. Käppeli. – Aarau/Frankfurt am Main: Sauerländer, 1994. – 182 S.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

- Ексклюзивне інтерв'ю з Dan Balan – ТСН. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=q107ZZZwCeQ>
- Емоційне інтерв'ю Кварцяного після матчу. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=YYR5g5CT8s8>
- Іван Дорн прокоментував своє скандальне інтерв'ю російському журналісту. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=jWeMNYCvBDQA>
- Марію Максакову під час інтерв'ю ТСН обурили питання про Путіна та дружбу з сім'єю Суркова. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=DCGp8jN0DXc>
- Ну а мені це по приколу. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=sZ8JFr6sjw>
- Таня Чорновол. Повне інтерв'ю 5 каналу. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=CQ9sXVT0710>
- Як якийсь Олег дав інтерв'ю 2 різним каналам. – <https://www.youtube.com/watch?v=qDiVBx08yts>
- Ailton: Das ist kein Fußball. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=09d-kIEvaNM>
- Das schnellste Interview der Welt mit Nora Tschirner. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=f5DvGUtr63Y>
- Es gibt 1.000 Antworten auf die Flüchtlingsfrage. Die einzig wahre liefert ein 4-Jähriger! – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=TjsI5EKDZCU>
- Interview mit Toni Kroos | Ein Mann, eine Wahl | ProSieben – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FYJMtB3U9iM>
- Manuel Neuer ein bisschen neben der Rolle! – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=5-Yc9GDLfv0>
- Natascha Kampusch – Das interview – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=XGr-518Raow>

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: katerina.zhabko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-143-145

Жабко К. О. Особливості репрезентації концепту філіа у фразеологічних одиницях новогрецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 143–145.

УДК: 811.14'06'373.7 (045)

Жабко Катерина Олексіївна,
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ФІЛІА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються особливості репрезентації концепту ФІЛІА (ДРУЖБА) на матеріалі фразеологічних одиниць новогрецької мови. Аналіз фразеологічних одиниць виявляє особливості світосприйняття, уявлення, судження та цінності конкретного етносу. Дається визначення терміну «концепт» як основної одиниці когнітивної лінгвістики. У статті виокремлюються вербалізатори концепту ФІЛІА у фразеологізмах та пареміях новогрецької мови. За семантичним критерієм виділяються декілька груп фразеологічних одиниць, які яскраво демонструють оцінку міжособистісних стосунків етносом та дають можливість визначити додаткові концептуальні ознаки даного концепту.

Ключові слова: концепт, фразеологічна одиниця, паремія, вербалізатор, семантична група, концептуальна ознака.

Жабко Екатерина Алексеевна,
Маріупольський державний університет, г. Маріуполь

ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА ФІЛІА ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦАХ НОВОГРЕЧЕСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются особенности репрезентации концепта ФІЛІА (ДРУЖБА) на материале фразеологических единиц новогреческого языка. Анализ фразеологических единиц выявляет особенности мировосприятия, представления, суждения и ценности конкретного этноса. Дается определение термина «концепт» как основной единицы когнитивной лингвистики. В статье выделяются вербализаторы концепта ФІЛІА во фразеологизмах и паремиях новогреческого языка. По семантическому критерию выделяются несколько групп фразеологических единиц, которые ярко демонстрируют оценку межличностных отношений этносом и дают возможность определить дополнительные концептуальные признаки данного концепта.

Ключевые слова: концепт, фразеологическая единица, паремия, вербализатор, семантическая группа, концептуальный признак.

Kateryna Zhabko,
Mariupol State University, Mariupol

PECULIARITIES OF REPRESENTATION OF CONCEPT ФІЛІА IN PHRASEOLOGICAL UNITS OF MODERN GREEK

The article considers the peculiarities of the representation of the concept ФІЛІА (FRIENDSHIP) on the material of phraseological units of the Modern Greek language. Phraseology has always been a rich source of research, because it is in direct connection with the national mentality, contains information about folk traditions and beliefs. Phraseological units reflect the attitude of people towards one or another phenomenon, give a moral appraisal of human qualities. The analysis of phraseological units reveals the peculiarities of perception of the world, conception, judgment and values of a particular ethnic group. The definition of the term «concept» as the basic unit of cognitive linguistics is given. The concept, which is a product of thinking, may or may not have language expression. Lexical units, phrases, sentences and phraseological units are linguistic means of concept expression. They are called verbalizers or speech representatives of the concept. The verbalizers of the concept ФІЛІА in phraseological units and proverbs, as one of the types of phraseological units of the Modern Greek language are singled out in the article. According to the semantic criterion, there are several groups of phraseological units that clearly show the assessment of interpersonal relations by the ethnic group and provide an opportunity to identify additional conceptual features of this concept.

Key words: concept, phraseological unit, proverb, verbalizer, semantic group, conceptual feature.

У ХХ столітті на зміну структурній парадигмі, яка панувала у мовознавстві, прийшла антропоцентрична парадигма, яка привернула увагу мовознавців до зв'язку мови та мислення. В рамках нової парадигми почали розвиватися нові лінгвістичні дослідження, одним з яких стала концептологія – наука про концепти. Концептологія, як окрема наука зі своїм предметом дослідження, сформувалась в межах когнітивної лінгвістики, яка функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [3, с.147]. Основною одиницею дослідження когнітивної лінгвістики став термін «концепт». Визначенню терміна «концепт», його ознак, типології, вербалізаторів тощо присвячено багато праць як зарубіжних науковців, зокрема Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Е. Сепіра, Б.Л. Уорфа, А. Вежбицької, так і вітчизняних мовознавців, а саме Н.Д. Арутюнової, І.О. Голубовської, С.А. Жаботинської, В.І. Карасика, О.С. Кубрякової, В.П. Нерознака, Ю.С. Степанова, О.О. Селіванової, А.М. Приходька.

Незважаючи на багаточисельність досліджень, які присвячено концептам, остаточного та однозначного тлумачення цей термін досі не отримав. О.С. Кубрякова у своєму «Краткомсловарекогнитивныхтерминов» визначає концепт як одиницю ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини [4, с.90]. Ю.С. Степанов розглядає концепт як згусток культури в свідомості людини, це те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини [7, с.43]. З.Д. Попова та І.А. Стернін вважають, що концепт – це глобальна одиниця

розумової діяльності [1, с. 7]. Прихильники лінгвокультурології розрізняють концепт та культурний, або лінгвокультурний, концепт. І.О. Голубовська визначає культурні концепти як «омовлені культурно-детермінованими ментальними утвореннями, котрі мають безпосередній допуск до цінностей, ідеалів і установок етносу і в яких знаходять своє найповніше відображення особливості національного характеру і сприйняття світу» [2]. За С.Г. Воркачевим лінгвокультурний концепт є вербалізованим культурним смислом [5, с. 10].

Незважаючи на неоднозначність трактування терміну «концепт», більшість науковців погоджуються з тим, що концепт має своє вираження в мові. Засобом вираження концепту найчастіше виступає слово (лексична одиниця), рідше словосполучення, речення та фразеологічні одиниці (ФО). Деяким концептам, таким як любов, воля, віра, краса, страх, були присвячені окремі дослідження. Концепт ΦΙΛΙΑ (ДРУЖБА) є недостатньо вивченим, особливо у новогрецькій мові. Проте дружба як соціальний зв'язок займає одне з чільних місць у житті кожної людини. Це зумовлює **актуальність** нашого дослідження. **Метою** нашої статті є визначення особливостей репрезентації концепту ΦΙΛΙΑ у фразеологічних одиницях новогрецької мови. Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**: – виявити вербалізатори концепту ΦΙΛΙΑ у ФО новогрецької мови, – класифікувати дані фразеологізми за семантичними ознаками. **Матеріалом** дослідження стали ФО новогрецької мови на позначення дружби, відібрані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел новогрецької мови.

Фразеологізми завжди були невичерпним джерелом народної мудрості. Вони дають можливість дослідити етноспецифічні особливості світогляду того чи іншого народу, тому що містять у собі знання, уявлення та вірування народу про навколишній світ. ФО надають інформацію про історію, традиції, звичаї та цінності людей. Вони завжди представляють собою багатий матеріал для досліджень. Деякі мовознавці розрізняють поняття фразеологічних одиниць та паремій, однак в новогрецькій лінгвістичній традиції паремія є одним з видів фразеологічних одиниць. В нашій статті ми спираємося на класифікацію фразеологічних одиниць грецьких мовознавців, до якої включено і паремії [10, с. 18-21].

Згідно з моделлю концепту, побудованою З.Д. Поповою та І.А. Стерніним, які виділяють ядро концепту, периферію та інтерпретаційне поле, фразеологічні одиниці відносяться до інтерпретаційного поля концепту, тому що містять у собі оціночні судження та трактування ядра концепту, окремі його концептуальні ознаки [6, с. 60-64]. Фразеологізми є важливим засобом об'єктивізації того чи іншого елементу мовної картини світу та значущим компонентом концептуальної картини світу.

Дружба є одним з основоположних понять у сфері міжособистісних відносин. До ядра поля «дружба» входить об'єкт відносин, «друг». У «Словнику загальної новогрецької мови» друг тлумачиться як «людина, з якою хтось розвиває (близький) соціальний зв'язок, який спирається на взаємну любов, симпатію, повагу; коханий, коханець» [8, с. 1427]. Г. Бабіньотис у «Словнику новогрецької мови», який є одним з найповніших тлумачних словників, дає схожу дефініцію слову «друг» – «людина, з якою хтось пов'язаний стосунками взаємної любові, відданості та розуміння, не маючи родинних зв'язків або любовного інтересу» [9, с. 1885]. Близькість стосунків та любов виражена у більшості проаналізованих ФО. Основним вербалізатором концепту ΦΙΛΙΑ є лексема «φίλος» (друг): *Ένας παλιός φίλος αξίζει πότερο από δύο καινούργιους, Δοκίμαζε τους φίλους σου όταν σε βρίσκες η φτώχεια, Όποιος βρήκε φίλο αληθινό, βρήκε μεγάλο θησαυρό, Καλύτερα φρόνιμος εχθρός, παρά ανόητος φίλος, Αν δεν έχεις φίλο, είσαι μ' ένα χέρι, Ο φίλος της ανάγκης είναι αληθινός φίλος, Ο χειρότερος τόπος είναι εκείνος που δεν έχεις φίλους.* Менш уживаними є лексеми «φιλία» (дружба), «σύντροφος» (товариш), «αδερφός»: *Η φιλία μας και το πουγγιά μας χώρια, Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σε αχυρώνα κι εσύ φιλία μου ζητάς στον εικοστό αιώνα, Σύντροφος στον άνθρωπο μακάρι να 'ναι ο αδελφός του, Πεζ μου ποιά είναι η σύντροφιά σου, να σου πο ποιός είσαι.* Одним із найпоширеніших синонімів лексеми «φίλος» у новогрецькій мові є лексична одиниця «κολλητός» (близький друг), але у проаналізованих ФО був знайдений лише один приклад з наведеною лексемою, що свідчить про те, що ця лексема не є актуальною для фразеологічної картини світу: *Με τον καλό σου (κολλητό σου) κάθισα και η στικτόσηκώ σου.*

Концептуальна ознака близькості, спорідненості знайшла своє вираження у таких ФО, як *Είναι κόλος και βρακί* (вони – зад та спідня білизна), *Είναι νύχαι και κρέας* (вони – ніготь та плоть), *Φάγαμε ψωμιά και λάτι* (з'їли разом хліб та сіль), *Είναι αβγοτάραχο* (Вони як іринки). Ці паремії відображають уявлення про друзів як людей, які не можуть один без іншого.

Концептуальна ознака любові та поваги репрезентується іменами власними: *Ορέστης και Πυλάδης* (Орест та Пілад), *Κάστορ και Πολυδεύκης* (Кастор та Поллукс). Ці міфологічні герої є символом вірних, нерозлучних друзів, які готові пожертвувати собою заради друга, близької людини.

У ФО новогрецької мови концепт ΦΙΛΙΑ репрезентується також антонімічною парою «φίλος – εχθρός». Однак дані ФО несуть негативну оцінку. В них відображається уявлення про дружбу несправжню. Народ вірив, що краще мати ворога, ніж зрадливого або нерозумного друга: *Καλύτερα φρόνιμος εχθρός, παρά ανόητος φίλος, Κάλλιο φρόνιμον εχθρόν ένα παρά τρελούς φίλους δέκα, Κάλλιο δολερό εχθρό παρά δολερό φίλο, Είπα την αλήθεια στο φίλο μου κι έγινε εχθρός μου.* З іншої сторони, той, хто був ворогом, ніколи не стане другом: *Παλιός εχθρός φίλος δεν γίνεται, Οικαβγάδες των φίλων, είναι η χαρά των εχθρών.*

Можна відзначити наявність фразеологічних варіантів у досліджуваних ФО, які характеризуються заміною лексем у своєму складі, не втрачаючи при цьому загального значення та образності: *Απούχει (βρήκε) φίλο μπιστικό (ακριβό), έχει μεγάλο θησαυρό, Κάλλιο δολερό εχθρό παρά δολερό φίλο (φίλο σκύλο), Ο (καλός) φίλος στην ανάγκη φαίνεται.*

За семантичними критеріями можна виділити декілька груп ФО, які допомагають розкрити ставлення грецького народу до дружби і друзів та репрезентують концептуальні ознаки концепту ΦΙΛΙΑ.

Друг – це скарб та велика цінність: *Ένας παλιός φίλος αξίζει πότερο από δύο καινούργιους, Απου έχει φίλο μπιστικό, έχει μεγάλο θησαυρό, Όπου ήρε φίλο ακριβό, ήρε μεγάλο θησαυρό, Φίλους έχων νομίζει θησαυρούς έχειν, Όποιος βρήκε φίλο αληθινό, βρήκε μεγάλο θησαυρό, Κάλλιο φίλους καλούς παρά θησαυρούς πολλούς, Καινούριο φίλο έπιασες; Παλιό μη λησμονήσεις, Ο χειρότερος τόπος είναι εκείνος που δεν έχεις φίλους, Αν δεν έχεις φίλο, είσαι μ' ένα χέρι.*

Друг – це підтримка та взаємодопомога: *Ο φίλος σε μιάν ώρα αξίζει μια χώρα, Ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται, Ένας αληθινός φίλος είναι σαν ένα ακριβό μυστικό, που το χρησιμοποιούμε, όταν έχουμε μεγάλη ανάγκη, Μη βιάζεσαι να πας στις χαρές των φίλων σου, μα στις ανάγκες τους τρέξε όσο μπορείς γρηγορότερα, Ο φίλος είναι πιο απαραίτητος κι απ' τη φωτιά κι απ' το νερό, Ο φίλος της ανάγκης είναι αληθινός φίλος, Στο θάνατο είναι δύναμη και στο γκρεμό λαχτάρα, Ο φίλος στα δυστυχήματα φαίνεται και στην ανάγκη.*

Дружба прирівнюється до родинних зв'язків: *Σύντροφος στον άνθρωπο μακάρι να 'ναι ο αδελφός του, Μπορεί κανείς να ζήσει χωρίς αδελφό, αλλ' όχι χωρίς φίλο, Το φίλο σου τον διαλέγεις, το συγγενή σου όχι.*

Дружба та гроші несумісні: *Το γεμάτο πορτοφόλι έχει πολλούς φίλους, Όταν έχει το πουγκί σου, ολοι οι φίλοι είναι δικοί σου, Ανθέλεις να κάνεις έναν εχθρό, δάνεισέ του χρήματα, Όταν δανείζεις, χάνεις και τα λεφτά και το φίλο σου, Η φίλια μας φίλια και τα πουγγιά μας χώρια, Αδειανό βαρέλι, φίλο δεν πιάνει, Κάλλιο φίλο παρά χίλια γρόσια, Οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους, Όποιος έχει πεντάρες πολλές, έχει και φίλους πολλούς, Όταν έχεις και φιλέεις τότε τρέχουν και οι φίλοι, Καθαρός λογαριασμός, μακριά φίλια.*

Друг – це зрадник та лицемір: *Παρά φίλο δολερό έχει φανερό εχθρό, Αυτός που έπαψε να είναι φίλος, ποτέ του δεν υπήρξε τέτοιος, Έξω από μένα κι ας είναι και στο φίλο μου, Μη εμπιστευτείς το φίλο σου και πεις το μυστικό σου ο φίλος στο φίλο θα το πει, κι είναι κακό δικό σου, Μπρος φίλος και πίσω σκύλος, Μπροστά σ' απλώνει χαλιά και πίσω ανοίγει λάκκο, Ο διπρόσωπος φίλος είναι φίδι κολοβό, Το νερό με τη φωτιά φίλοι δε γίνονται, Πες του φίλου μυστικό να σε πνίξει απ' το λαιμό, Ασπονδος φίλος, Πουλάω το φίλο μου, Ο φίλος όλων δεν είναι φίλος κανενός.*

Перші три семантичні групи ФО виражають позитивне ставлення до дружби та друзів, а четверта та п'ята групи мають негативну оцінку, що вказує на те, що народ не ідеалізує дружбу і у ФО передає реалістичне ставлення до дружніх стосунків, які не завжди мають позитивний характер. Завдяки оцінкам і судженням, вираженим через емоційність та образність ФО, до основних ознак концепту ФІΛΙΑ додаються вторинні значущі компоненти, створюючи загальний образ концепту.

Отже, головним вербалізатором концепту ФІΛΙΑ у ФО новогрецької мови є лексема «φίλος» (друг), що позначає суб'єкта дружніх стосунків. Концепт ФІΛΙΑ, репрезентований ФО, має яскраво виражене двоєке трактування. З однієї сторони дружба визнається як найбільша цінність у людських стосунках, а друг як людина, яка завжди прийде на допомогу, з іншої сторони дружба може бути не справжньою, а друг може зрадити. Перспективним ми вважаємо подальше дослідження ФО, що репрезентують концепт ФІΛΙΑ, у новогрецькій та українській мовах, що дасть можливість виявити національно-специфічні ознаки даного концепту, притаманних конкретному етносу.

Література:

1. Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – 348 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості української національно-мовної картини світу / І. О. Голубовська // Studialinguistica : [зб. наук. пр.]. – Київ : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. – Вип. 4. – С. 400-412
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – Київ: Академія, 2006. – 464 с.
4. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина [под общей редакцией Е. С. Кубряковой]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования : [монография] / под общ. ред. проф. С. Г. Воркачевы. – Волгоград : ВолГУ, 2007. – 400 с.
6. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике : [монография] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 191 с.
7. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : «Академический проект», 2004. – 992 с.
8. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής / επιμ. Ι. Δελγιάννης, Δ. Λυπουρλής, Π. Μουλλάς, Γ. Παράσολου κ.α. – Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998. – 1532 σ.
9. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας / Γ. Μπαμπινιώτης. – Α' έκδοση. – Αθήνα : Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 1998. – 2032 σ.
10. Συμεωνίδης Π. Χ. Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία / Χ. Π. Συμεωνίδης. – Θεσσαλονίκη : Κώδικας, 2000. – 122 σ.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. Αδάμ Α. Α. Η μαγική γλώσσα των ελλήνων : εννοιολογική κατηγοριοποίηση των ελληνικών ιδιωματικών φράσεων / Α. Α. Αδάμ. – Αθήνα : Γεωργιάδη, 2003. – 460 σ.
12. Βλαχόπουλος Μ. Λεξικό ιδιωτισμών της Νέας Ελληνικής / Μ. Βλαχόπουλος. – Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2007. – 379 σ.
Парοιμίες [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : <https://www.sansimera.gr/proverbs/categories/129>
Стράτης Μ. Парοιμίες / Μ. Стράτης. – Θεσσαλονίκη : ΙΑΝΟΣ, 2006. – 253 σ.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: yuli-zharikova@yandex.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-146-148

Жарікова Ю. В. Концепт «освіта» у світосприйнятті греків надазов'я, відображений у румейських пареміях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 143–148.

УДК: 811.14'06'373.7(477.62=14)

Жарікова Юлія Валентинівна,
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

КОНЦЕПТ «ОСВІТА» У СВІТОСПРИЙНЯТТІ ГРЕКІВ НАДАЗОВ'Я, ВІДОБРАЖЕНИЙ У РУМЕЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

У статті описується концепт «Освіта» у світосприйнятті греків Надазов'я, відображений у румейських пареміях. Наводиться загальна стисла характеристика досліджень, присвячених румейській мові взагалі, а також акцентується увага на тому, що саме у фольклорному матеріалі та пареміях найбільш повно розкриваються культурні цінності будь-якого етносу, та зокрема греків-румей.

Ключові слова: освіта, паремії, культурні цінності, греки-румей.

Жарікова Юлія Валентиновна,
Маріупольський державний університет, г. Мариуполь

КОНЦЕПТ «ОБРАЗОВАНИЕ» В МИРОВОСПРИЯТИИ ГРЕКОВ НАДАЗОВЬЯ, ОТРАЖЁННЫЙ В РУМЕЙСКИХ ПАРЕМИЯХ

В статье описывается концепт «Образование» в мировосприятии греков Надазовья, отраженный в румейских паремиях. Приводится обобщенная краткая характеристика исследований, посвященных румейскому языку, в целом, а также акцентируется внимание на том, что именно в фольклорном материале и паремиях наиболее полно раскрываются культурные ценности любого этноса, и в частности греков-румеев.

Ключевые слова: образование, паремии, культурные ценности, греки-румеев.

Yulia Zharikova,
Mariupol State University, Mariupol

THE CONCEPT «EDUCATION» IN THE WORLDVIEW OF THE NADAZOVYAN GREEKS, VERBALIZED IN RUMEIPAREMIAS

The paper focuses on the analysis of the concept «Education» in the worldview of the Nadazovyan Greeks, verbalized in Rumeiparemiias. The research is relevant due to the fact that the problem of national and ethno-cultural components determines the specificity of mentality, and the elements themselves illustrate a distinct national marking. The author analyses a number of publications on various linguistic aspects of the features of the Nadazovyan Greeks' ethnos and language study. The author outlines that the paremiological heritage (proverbs and sayings) is an integral part of the everyday philosophy of the ethnos, which is one of the primary and most ancient indices of both ideological and ethnic nature of the people. The results of the research show that the concept «Education» used to be and still remains one of the key concepts in the life of the Rumei Greeks, since they used to pay much attention to education, literacy and knowledge. In a result the findings of the study are presented, as well as the prospects for further study, namely, analysis of other Rumei Greeks' culture concepts.

Key words: education, paremiias, cultural values, Rumei Greeks.

Особливе зацікавлення проблемами мови і культури, зокрема, національних меншин, пошуки відображення національно-мовних картин світу у фразеологізмах та пареміях зумовлені появою нових підходів щодо дослідження та виявлення зв'язків у розвитку мови й культури на різних етапах її існування. Актуальність дослідження зумовлена тим, що проблема вивчення національних та етнокультурних компонентів визначає специфіку ментальності, а самі елементи демонструють виразне національне маркування; також актуальність полягає у розробленні питання про певну групу румейських фразеологізмів (паремій), що забезпечують особливу образність як літературного, так і розмовно-побутового мовлення.

Метою дослідження є визначення ролі румейських паремій, що відображають концепт «Освіта» у культурі надазовських греків у пареміологічній системі новогрецької мови, а також його класифікація на основі семантичних характеристик. Основним завданням є аналіз семантичних особливостей румейських паремій на позначення культурної цінності, якою є концепт «Освіта».

Матеріалом дослідження постають близько 70 румейських паремій, відібраних методом суцільної вибірки зі збірника Л.Н. Кір'якова та Д.К. Патричі «Энашилядьмаргаритарья: Тысяча перлин: афоризми, прислів'я та приказки приазовських греків», розвідок М.О. Хороша, П.І. Мазура та викладачів кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Дослідження фразеології завжди становило інтерес для дослідників мови, оскільки саме у фразеологізмах знаходить своє відображення історія народу, його культура та побут. Фразеологізми найчастіше носять національний характер. Національно-культурна семантика мови важлива і цікава поза залежністю від конкретної мови і є присутньою на всіх її рівнях: і в граматиці, і в синтаксисі, і в фонетиці. Однак найбільш повно і яскраво вона виявляється в таких одиницях мови, як фразеологізми та паремії. Саме цей шар мови безпосередньо відображає позамовну діяльність, називає предмети і явища навколишнього світу, фіксує зміст, що відображає умови життя народу – носія тієї чи іншої мови, віддзеркалюючи особливості національної культури [2, с. 129].

Вперше до вивчення деяких аспектів духовного життя і культури приазовських греків звернувся дослідник-аматор Ф.А. Хартахай. Впродовж 1857-1860 рр. він збирав фольклорні матеріали, які згодом увійшли до рукописної збірки під назвою «Сартанський пісенник». У 1864 р. окремим виданням з'явився його історичний нарис «Християнство в Криму», де були опубліковані також зразки грецького фольклору. Перші замітки про мову та культуру греків, їхні звичаї знаходимо у працях проф. В.І. Григоровича. У дореволюційний час вивчення їх традицій займався дослідник античної культури Ф. Браун. Серед публікацій, присвячених висвітленню окремих сторін духовного життя і культури греків, значний інтерес становить колективна краєзнавча праця «Мариуполь и егоокрестности», видана у 1892 р. Вона цікава, зокрема, тим, що в ній, по суті, вперше наводяться зразки урумського фольклору, дослідження якого займався мариупольський краєзнавець М.О.Марков [5, с. 3].

З початком ідеологічної «відлиги» у 60-ті роки знов почались польові дослідження мови і традиційного побуту мариупольських греків. Довгий час комплексного вивчення проблем етнічної історії і культури етносу не проводилось, в основному практикувалися дослідження якихось спеціальних питань. Історіографія цього періоду присвячена в більшості мовним розвідкам (експедиції 50-80-х років А. Білецького, Т. Чернишової, С. Муратова, О. Гаркавця, К. Журавльової). Значно менше робіт з традиційної культури етносу (публікації матеріалів польових досліджень В. Наулко, Ю. Іванової, А. Узун) [1, с. 7].

У 2006 р. на базі Маріупольського державного університету (тоді МДГУ) була організована фольклорно-етнографічна експедиція, яка мала на меті дослідити сучасний стан речей у грецьких селах Надазов'я. Під час експедиції було обстежено грецькі села Стила, Ялта, Урзуф, Константинополь, Улакли, Малоянісоль, Велика Новосілка, Богатир, Старий Крим, Сартана (мешканці цих селищ є носіями різних говірок румейського та урумського діалекту) [3, с. 63].

Останнім часом з'явилася низка вагомих робіт, присвячених вивченню історії, мови, побуту та традицій греків Приазов'я (М. Араджіоні, Г. Гедьо, Н. Клименко, О. Пономарів, І. Пономарьова). Також збільшився інтерес грецьких дослідників до вивчення мови та історії приазовських греків (А.Карпозіло, Х. Сімеонідіс, Д. Томбаїдіс, Х. Дзідзіліс, Х. Хрісту, Ю. Лабецька, Ю. Жарікова).

Національна та культурна свідомість формується поза мовою. Вона виникає у системі цінностей, традицій, обрядів етнічної групи. Однак, усе це знаходить своє розкриття в мові, оскільки мова – це колективна пам'ять мовців, пам'ятник культури, хроніка національної історії, національної долі. Компоненти лексичної системи в мові змінюються під впливом культурних і соціальних факторів, реструктуризації моральних та ідеологічних цінностей у суспільстві. Будь-яка людська спільнота для свого існування передбачає наявність спільних цінностей [8, с. 77].

Як уже зазначалося, невід'ємну частину буденної філософії народу складає його пареміологічна спадщина (прислів'я та приказки), яка є одним з первинних та найдавніших показників ідеологічної та етнічної сутності народу. Прислів'я складають елемент його культурної ідентифікації з істинним народним характером. Ці породження фантазії чітко показують характер та образ мислення народу і є безсумнівно живими пам'ятками слова у його багатотисячолітній історії, підтвердженням його ідентичності, які треба зберігати та використовувати для дослідження його ментальності та історичного шляху [6, с. 519].

У прислів'ях засуджуються лінь, дурість, недбалість, хвастливість, злість: *Катямэрадьенэн Пасха* (Великдень не кожного дня), *Т хульмэля чи мирас* (злість мед не роздає), *Стічно т хуляро стома де най* (порожня ложка до рота не йде) [3, с. 66].

У багатьох прислів'ях йдеться про незаперечний авторитет батьків у родині, вихваляються розум, працьовитість, справедливість: *Фукрис мана, патэрантадьыс-падуянпула* (слухай матір, батька, довголітнім будеш на землі); *Тыс тун тата-т ки т мана-т метра, атостъазисайму ах дъафту-т та мкра* (хто на батька та матір зважає, той отримає повагу своїх дітей); *Фасули то фасулюмонны та сакули* (квасолина до квасолини наповнюється мішок); *Кало на канис, кало дра нас* (роби добро – будеш бачити добро) або *кала на камс, кала врышкис* (гарними справами гарно зустрічають) [3, с. 66–67].

У 2006 р. була опублікована книга П.І. Мазура «Перлини народної мудрості. Етюди про народну педагогіку греків Приазов'я», в якій автор намагається осмислити основні принципи етнопедагогіки приазовських греків крізь призму румейських прислів'їв та приказок, а саме опублікованих у збірнику «Энашилядьамаргаритарья». Як зазначає сам автор, «оригінальні фольклорні джерела, представлені в книзі «Перлини народної мудрості», дають можливість побачити, що етнопедагогіка греків Приазов'я відображає історію, працю, побут народу, його ідеали, прагнення до світла, жагу до знань» [4, с. 9]. Він розподіляє фольклорний матеріал за такими категоріями: про відношення еллінів Приазов'я до навчання та знань, про виховання дітей у родині, про працю та трудове виховання, про джерела краси, радості та здоров'я, про те, як жити у згоді з природою, про борг та обов'язки перед своєю совістю та Всевишнім [4, с. 35].

Греки приділяли багато уваги питанням освіти, оскільки вважали, що у розвитку та процвітанні торговельної, господарської та культурної діяльності багато залежить від професійних знань, від роботи кваліфікованих службовців. Греки намагалися дати дітям не лише гарні знання та добропорядне виховання. Найшановніші члени громади були покровителями училищ і виділяли кошти на будівництво та на утримання шкіл, виплати зарплат вчителям і допомоги бідним учням. Нерідко грецькі громади ухвалювали рішення щодо відкриття кількох земських навчальних училищ в одному селі [7, с. 172–173].

Знання, освіта завжди відігравали важливу роль у житті греків Надазов'я. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. у Маріуполі та низці грецьких сіл було здійснено спробу організувати школи грамоти з грецькою мовою навчання. В них вивчали буквар, молитви, псалтир, катехізис, «красне письмо» (каліграфію). Викладали в цих школах, як правило, греки-іноземці та місцеві священики, яких шанобливо називали вчителями.

Відомий краєзнавець П.І. Мазур наводить слова протоієрея з грецького села Керманчик С. Серафімова, який залишив один з перших описів звичаїв та обрядів надазовських греків щодо шкільної освіти в Маріупольському грецькому окрузі: «Треба віддати належне доброму народові: при всіх нещасливих поворотах його життя, що загрожувало суцільним винищенням його національності, він не втратив любові до освіти, цієї відмінної риси грецьких племен... При нестачі вчителів з середовища своїх співвітчизників, вони до 20-х років доручали виховання своїх дітей закордонним досвідченим грекам... З цього ж часу заведені були громадські школи грамотності, в яких викладають подекуди духовні особи, а здебільшого – будь-який закордонний грек-практик...» [4, с. 10].

Ключовою в цій цитаті є теза по те, що любов до освіти, до знання була відмінною рисою грецького народу. Звичайно, ця тема не могла не відбитися у прислів'ях та приказках надазовських хрумеїв.

Писемність, грамота, освіченість – це те, що завжди цінувалося в народі. Часто неписьменний порівнюється зі сліпим: *Аграматос – олуэнасухурс* (неписьменний – що сліпий); *Тысксерсграмма, атосэштрияматя. Тыс тик сер грамма, атосэшэна мат кмато-паэтчалышк* (хто знає грамоту, той має три ока. Хто не знає грамоти, в того одне око, й те косе).

Щоб стати грамотним, письменним, треба вчитися. Вчитися ніколи не пізно – таке прислів'я є у багатьох народів, в тому числі й у румей: *На матьенс – камия-пааргостен*. Вчитися не лише в навчальних закладах – хоча це теж потрібно, – а й вчитися у людей, вчитися на помилках, вчитися протягом усього життя: *Вари-на анэн то грамма, атогмар теш* (якщо й тяжке навчання, – воно ваги не має); *Атона энлафро на матьыс-с, тысдъафтотирев на матьен* (легко вчити того, хто сам хоче вчитися). Навчання порівнюється з драбиною: *То матьымаэн скала: осо псилакзенс, атосумакрадранас* (навчання – це драбина: чим вище піднімешся, тим далі побачиш); з багатством: *Ту матьыму – энплушия* (навчання – це багатство).

Тільки завдяки навчанню можна стати професіоналом: *Дыхосматьымутенкибацхария-на* (без навчання немає й майстерності). Не треба соромитися прагнення до знань: *Нами фоваси, от ти ксерс-то, фовить, от ти матьенс* (не бійся, якщо чогось не знаєш, бійся, що не вчишся); *Ан ти ксерс – рота, мегас-пааниси* (не знаєш – спитай, навіть якщо ти дорослий).

Повчальними є паремії, що стосуються знань. Серед них є досить поетичні та метафоричні: *Ту чолмурфязны та махсуля, та энян та кимата. Тун атъарпумурфязны та матьымата* (поле прикрашають хліби, як хвилі високі, а людину прикрашають знання глибокі); *Мону ту замет дуй-се грама кипрама* (тільки зусилля та старання дають худобу та знання); *Осун на петъену, тьаматъену* (до останнього подиху буду навчатися).

Знання не завжди даються легко, про це треба пам'ятати: *Тысиревпула на ксер, храшкитлыгу на тьаматы* (хто хоче багато знати, той повинен мало спати). *Тыс рута – атоспулаксер* (хто питає, той багато знає).

І знову серед паремій румейського народу зустрічаємо знаменитий вислів А.П. Чехова, що став крилатим: *Тыхадарг лосисксерсфтьарпосиатосафорес* (Скільки мов ти знаєш, стільки раз людиною станеш). До речі, це єдиний приклад паремій, що стосуються мови.

Під час навчання, на основі знань формується розум як головний інструмент соціальної та культурної активності [4, с. 13]: *Ахилдарсэзнатос, тысан та пишра ту дъуля, ксер, тылага на битэв* (Розумний той, хто, починаючи роботу, знає, як вона закінчується); *Тыскундалахардэв, атосэшмэга ну* (Хто коротко каже, той має великий розум). *Тылугусахилдарстяниси-на, олуэна рота тун козму* (яким би розумним ти не був, все одно питай у людей).

Розумна людина не буде вихвалитися своїми здобутками чи знаннями: *Тыслэйксеру – та ола-на, атосытот-на ти ксер* (хто каже, що все знає, той нічого не знає).

Однак, наявність освіти ніколи не гарантує того, що освічена людина обов'язково буде високоморальною: *Ту матьыму ти дъуй ну, атъарпотантеис* (вчення не дасть розуму, якщо немає людяності). *Лафрозэн на нышкисграматэнос вари эн на нышкисатъарнос* (Легко стати освіченим, важко стати людиною).

Отже, румейські прислів'я з доміантою «знання» посідають одне з провідних місць у народній педагогіці греків Надазов'я.

Проведене дослідження дало змогу виявити національні особливості світосприйняття через концепт «Освіта» однієї з нацменшин України за допомогою пареміологічних одиниць, виявити елементи, притаманні саме мові греків-румей.

Перспективи подальшого дослідження ми бачимо в більш детальному аналізі семантики та структури румейських пареміологічних одиниць на позначення культурних концептів, зокрема їх доповненні аксіологічними категоріями, а також у проведенні зіставних досліджень румейських паремій з прислів'ями та приказками новогрецької, української або урумської мов (що поряд з румейською складає другу гілку грецького етносу Надазов'я).

Література:

1. Араджиони М. А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVII – 90-е гг. XX в.) / М. А. Араджиони. – Симферополь : Издательский дом «Амена», 1999. – 132 с.
2. Костюченко В. Ю. Лингвострановедческий подход как средство повышения эффективности иноязычного образования / В. Ю. Костюченко // Управление в социальных и экономических системах : м-лы XVII Международной научно-практической конференции (2-6 июня 2008 г., г. Минск) / Минский ин-туправления ; редкол.: Н. В. Суша [и др.]. – Минск, 2008. – С. 129–130.
3. Кутна Ю. Б. Фольклор греків Приазов'я: історія вивчення і сучасний стан / Ю. Б. Кутна, Ю. А. Потіпак // Сходознавство / Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – Київ, 2007. – №39-40. – С. 61–71.
4. Мазур П. И. Жемчужины народной мудрости. Этюды / П. И. Мазур. – Мариуполь: Издательство «Азовье», 2006. – 40 с.
5. Пономарьова І. С. Етнічна специфіка духовної культури греків українського Приазов'я : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / Пономарьова Ірина Семенівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. – Київ, 1997. – 20 с.
6. Потіпак Ю. А. Відображення родинних стосунків у пареміях греків Метрополії та Приазов'я / Ю. А. Потіпак // Наукові записки. – Випуск 137. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 518–521.
7. Терентьева Н. А. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII – XX вв.) / Н. А. Терентьева. – Киев: «Аквилон-Пресс», 1999. – 352 с.
8. Чернишенко І. Цінності в структурі мовної картини світу / І. Чернишенко // Наукові записки : зб. наук. праць КДПУ ім. В. Винниченка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Вип. 73. – Ч. 2. – Кіровоград, 2007. – С. 76–85.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: zabolotna.olha@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-149-152

Заболотна О. Р. Концепт страждання як художньо-мовна версія гендерного суспільного дисбалансу у романі Сильвії Плат «The bell jar». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 149–152.

УДК: 821.111(73) – 1.09«19»

Заболотна Ольга Романівна,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

КОНЦЕПТ СТРАЖДАННЯ ЯК ХУДОЖНЬО-МОВНА ВЕРСІЯ ГЕНДЕРНОГО СУСПІЛЬНОГО ДИСБАЛАНСУ У РОМАНІ СИЛЬВІЇ ПЛАТ «THE BELL JAR»

Сильвія Плат є однією із найоригінальніших представників американської поезії ХХ століття. Наскрізьною темою творчості авторки є тема чоловічого придушення жіночої ідентичності, вимушеної коритися патріархальними законами і нормами, щоб уникнути вигнання з «рая» чоловічій традиції. У романі «The Bell Jar» Сильвії Плат докладно описуються всі фізичні та психологічні страждання головної героїні. Стаття присвячена вивченню лексичного наповнення концепту СТРАЖДАННЯ в індивідуально-авторському стилі письменниці.

Ключові слова: концептосфера, самогубство, творча манера, феміністична література, концепт.

Заболотна Ольга Романовна,
Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

КОНЦЕПТ СТРАДАНИЕ КАК ХУДОЖЕСТВЕННО-ЯЗЫКОВАЯ ВЕРСИЯ ГЕНДЕРНО ОБЩЕСТВЕННОГО ДИСБАЛАНСА В РОМАНЕ СИЛЬВИИ ПЛАТ «THE BELL JAR»

Сильвия Плат является одной из самых оригинальных представительниц американской поэзии ХХ века. Сквозной темой творчества писательницы является тема мужского подавления женской идентичности, вынужденной подчиняться патриархальным законам и нормам, чтобы избежать изгнания из «рая» мужской традиции. В романе «The Bell Jar» Сильвии Плат подробно описываются все физические и психологические страдания главной героини. Статья посвящена изучению лексического наполнения концепта СТРАДАНИЕ в индивидуально-авторском стиле писательницы.

Ключевые слова: концептосфера, самоубийство, творческая манера, феминистская литература, концепт.

Olga Zabolotna,
Lviv Polytechnic National University, Lviv

CONCEPT OF EXPRESSION AS AN ART LANGUAGE VERSION OF THE GENDER SOCIAL DISABILITY IN THE SYLVIA PLATH'S «THE BELL JAR»

Sylvia Plath was a very famous American poet, novelist, and short-story writer. Plath became the first poet to win a Pulitzer Prize. Her works are also valuable for their ability to reach contemporary reader, because of its concern with the real problems of contemporary dominant culture. In this age of gender conflicts, broken families, and economic inequities, Plath's forthright language speaks loudly about the anger of being both betrayed and powerless. Plath's life and works have been constructed in such a way as to perpetuate specific fictions about her marriage, mental illness, and "autobiographical" writing, and although this may in part be due to a mythologizing tendency among critics and biographers, it can be demonstrated how Plath fictionalizes herself in her writing style.

Sylvia Plath was a uniquely troubled individual, whose originality of vision reflected by her often dark, brooding works. Plath expressed her personal view on a variety of recurring themes, including the obstacles faced by a woman poet, influences that shape the self, the allure of death, and several others.

The main theme of the writer's work is the theme of the male suppression of the female identity, forced to obey the patriarchal laws and norms in order to avoid the expulsion from the "paradise" of the male tradition. Plath speaks very clearly a language we can understand.

In the novel "The Bell Jar" Sylvia Plath described in detail all the physical and psychological suffering of the main character. The article is devoted to the study of the lexical filling of the concept of STRIDING in the individual author's style.

Key words: conceptual sphere, suicide, creative manner, feminist literature, concept.

У романі «The Bell Jar» Сильвія Плат за зразками класичної феміністичної літератури поєднує «сталі» образи-концепти домодерної, чоловічо-домінантної культури з модерним їх прочитанням згідно актуальних суспільних та культурних викликів. Авторка привносить у «жіночий» світ ці образи та показує їх руйнівний вплив на жіноче начало, одночасно змінюючи мову розповіді про індивідуальність та особистий світ з традиційної чоловічої, з власними лексемами та семантикою, перепісуючи конкретну людську історію з патріархальної мови на мову «жіночу». Сильвія Плат, поєднуючи «жіночий» зміст з традиційними образами культури, використовує чоловічі міфологеми з емоційно-семантичним підтекстом тривоги, страху, але водночас іронії, місцями – пародії. Сюжетно-лексична тканина прозового роману The Bell Jar» менш провокаційна у порівнянні з поезіями Сильвії Плат, однак ми бачимо багато точок перетину у використанні образного ряду, емоційно-семантичного забарвлення лексики, розширення змісту та глибини концептів, які важко було б дослідити ізольовано, без спирання на поетичну творчість письменниці.

Найпоширенішою для ідіостилю Сильвії Плат є лінгвоментальна репрезентація художньо-образного осмислення сфери СТРАЖДАННЯ.

Концепт СТРАЖДАННЯ у мовомисленні Сильвії Плат спрямований на змістовну самоідентифікацію ліричної героїні, яка вербально співвідносить себе з різними гранями реальності – внутрішньої та зовнішньої, інтимної та соціумної. У більшості випадків іменник СТРАЖДАННЯ служить увиразненню особистісності, того ліричного потоку свідомості, що зу-

мовлений прагненням розібратися в собі, в людях, у сутності життєвих явищ. Сильвія Плат подає індивідуально-авторську інтерпретацію людини в лінгвоментальній площині своєї творчості.

Художньо-семантичне осмислення пари СТРАЖДАННЯ – НАСИЛЬСТВО реалізується у сцені самозахисту, коли Естер захищається від розлюченого Марко, який намагався її звалтувати. У романі мотив ПРИСТРАСТІ – НАСИЛЬСТВА звучить як усталений лейтмотив, що визначає відносини між різними статями. Слід сказати, що проблема сексуального підпорядкування жінки чоловіку в суспільстві, яке живе за чоловічими законами, є широко обговорюваною феміністською критикою. У творчості письменниці мотив любові та пристрасті незмінно пов'язаний з мотивом влади та покори, а еротизм образів має до певної межі експресивне садомазохістське забарвлення.

Таким чином, чоловік зображується Сильвією Плат як владний повелитель, а жінка – як його безмовна жертва. Гучне прізвище одного з чоловічих героїв Шеперд (shepherd англійською – пастух) асоціативно актуалізує в тексті роману і християнський образ Бога як пастиря овець. У романі спостерігається авторська іронізація традиційного образу Бога як пастиря, бо «пастух» (Ленні Шеперд) виявляється переслідувачем. Такими ж «переслідувальними» щодо жінки є й традиційні норми моралі, які суспільство нав'язує християнсько-консервативним дискурсом. Ця ж семантика обігрується авторкою у вірші «Вівця в тумані» (Sheep in Fog), в якому жіночий ліричний суб'єкт оповіді – вівця, блукаюча в тумані, котра повертає «сумні погляди людей та зірок», що поглядають на неї з розчаруванням, є алюзією на біблійний образ вівці як веденої божественним пастирем душі.

Відзначимо, що образ чоловіка-звіра, що переслідує жінку-жертву, зустрічається і в поезії Сильвії Плат. Так, у вірші «Переслідування» (Pursuit) мотив пристрасті, що виникає між чоловіком і жінкою, розгортається саме через образи звіриного переслідування. Пристрасть пантери-чоловіка приносить розтерзаній жінці-жертві біль і насолоду водночас.

Чоловік Сильвії і водночас один з перших та найприскіпливіших її критиків, Тед Хьюг, зазначає, що образи в романі тісно пов'язані з авторськими у віршах з поетичної збірки «Аріель», а сам роман є втіленням матриці, з якої виростили вірші: *novel is an image of the matrix in which the poems grew* [1].

Дослідниця Е. К. Герасимова, розглядаючи міфологічний підтекст роману, звертає увагу на численні алюзії з біблійними сюжетами спокуси, змія, саду, яблука. «З особливою яскравістю він втілюється в епізоді, де Естер відбивається від намагань розлюченого Марко звалтувати її. Дика хтива пристрасть у романі зображується у феміністському ключі. Опинившись на вечірці, де вона і знайомиться з Марко, Естер гостро відчуває свою непричетність до веселощів та розмов навколо. В усьому образі героїні відчувається внутрішнє бажання зникнути, розчинитися, залишитися непоміченою, і в такий спосіб залишитися собою. Естер «тихо стоїть в отворі дверей», одягнена у чорне плаття і чорний палантин. У своєму темному вбранні героїня ніби злилася з півморомом. Тут необхідно підкреслити, що мотив непомітності, невидимості жінки в рамках патріархальної чоловічої традиції є концептуальним для фемінізму. Слід мати на увазі, що багато в чому вищезгаданий епізод служить переломною точкою оповіді, оскільки інцидент з Марко відбувається в останній вечір перебування Естер в Нью-Йорку, після чого вона має повернутися.

Примітно, що агресивний поєдинок жінки з чоловіком є сюжетним центром багатьох віршів Сильвії Плат («Чадра» (Purdah), «Леді Лазар» (Lady Lazarus), та інш. Любов, в інтерпретації Сильвії Плат, є нав'язаний природою, жорстокий у своїй первісності і неминучості інстинкт, котрий змушує жертву заворожено прагнути до свого переслідувача. У романі Естер зачепилася біля дверей і бачить хлопця з блискучою шпилькою на краватці, блиск якої приковує її погляд. Естер не може відірвати погляду від цієї шпильки. Незначна деталь гіперболізується, перетворюючись у свідомості героїні в якесь гіпноотичне око, котре манить її до себе. Зближення семантики цього епізоду з віршем «Переслідувач», в якому метафорою брутальної пристрасті служить образ дикої пантери, котра наздоганяє свою жертву, простежується в «природних» образах, що виникають у свідомості героїні при спогляданні шпильки з діамантом. Світло, що виходить від прикраси, раптом зникає, «залишивши крапельку роси на золотому полі». Немов у трансі героїня починає йти назустріч власнику діаманта. Очевидна алогічність цього потягу, якому піддається Естер. Сам факт, що героїня йде на блиск шпильки для краватки, підкреслює абсурдність даного тяжіння, яке зароджується швидше в результаті жорсткої первісної детермінованості, ніж виникає з особистих прагнень героїні» [2].

Риси зовнішності і манера поведінки Марко нагадують звички звіра. У його темних очах спалахує і зникає іскра (*the spark in Marco's eyes extinguished, and they went black*). На відміну від Естер, яка не бажає танцювати і воліє мовчати та не рухатися, Марко змальовується через постійний рух. На лексичному рівні епізод рясніє дієсловами руху: *to bow, to encircle, to bend, to grip, to maneuver, to dance, to hook, to jerk, to slide* (кланятися, облягати, згинати, стискати, маневрувати, танцювати, зачіпляти, смикати, ковзати), які створюють надзвичайно кінетичний образ. Примітно, що вже на початку епізоду рухи Марко носять відкрито агресивний характер. Він забирає у Естер келих з напоєм і тягне її танцювати, до синців стискаючи її руку. Змушена танцювати всупереч своєму бажанню, героїня, немов прикута до партнера (*I seemed to be riveted to him*) і позбавлена волі (*without any will or knowledge of my own*), повторює його рухи (*moving as he moved*). Звичайна вечірка набуває характеру гротескно-зловісного дійства, в ході якого люди втрачають людську подобу. Посмішка Марко нагадує героїні змію, котру вона бачила в зоопарку. Естер згадує, як постукала по склу тераріума, і змія, немов посміхаючись, відкрила свої щелепи, а потім почала битися об скло. Даний спогад, що виникає у свідомості Естер, установлює певну перекличку між архетипальним образом змії як міфологемою спокуси, гріха, небезпеки та образом Марко. У контексті даних спогадів, шпилька Марко перетворюється на «зміїний» атрибут. Приваблена її блиском Естер «постукує нігтем об скляну грань» (*my nail tapped a glassy facet*), немов об стінки тераріуму. Таким чином, швидкоплинний жест породжує цілий ланцюжок асоціацій, в результаті чого звичайні деталі набувають певного міфологічного підтексту.

Марко – це лише один із представників подібних йому женоненавистників. Використання Сильвією Плат слова *women-hater* виглядає спочатку несподіваним, адже Марко навпаки – розпусник, сластолюбець, бабій. Але Сильвія Плат дуже точно відображає суть ставлення чоловіків, подібних до Марко, до жінок як такого, що сприймає жінку лише як засіб досягнення мети, будь-якої – хай це просто хтивість. Марко не любить, він не прагне зробити Естер щасливою, не цікавиться її почуттями, не припускає думки про її власну волю та власні погляди на стосунки із чоловіками. Фрейдистські тлумачення подібної позиції бажання-ненависті були очевидно знайомі письменниці. Тому Марко ненавидить жінок, він *women-hater*.

Погоджуємося із Е. К. Герасимовою, що говорячи про даний центральний в структурі роману епізод, слід додати, що Сильвія Плат іронічно обігрує тут не тільки хронотоп біблійного саду, але і сформовану іконографію саду як простору земної любові. Варто згадати знамениту сцену в саду Маргарити з «Фауста» Гете. Чудесний сад – це місце, де Маргарита мріє про прекрасного незнайомця і віддається любові до Фауста, яка приведе її до трагічного кінця.

Концепт СТРАЖДАННЯ розкривається у романі не лише через поняття-образ НАСИЛЬСТВО, але й через субконцепт ХВОРОБИ. Попри те, що у романі майже не використовується саме слово ХВОРОБА, однак воно тісно пов'язане із неодноразово присутніми на сторінках образами лікарні, медсестер, доктора Гордона, доктора Нолан, пацієнтів, з якими зустрічається головна героїня, захворюванням на туберкульоз Бадді та точним й образним описом наростаючого божевілля самої Естер. Хвороба у звичному сенсі цього слова – як фізичне страждання – майже не зустрічається в романі. Перелом ноги Естер внаслідок примусового катання на лижах та наступне вимушене знерухомлення сприймається як визволення від диктату чужої волі – адже попри небажання, острах та неявно висловлену відмову (знову мовчання не як відмова говорити, але як відмова говорити голосно від свого імені) Естер спускається на лижах з гори, і врешті падає. Насильство Бадді тут майже неоприятлене, однак варто зауважити, що сам він не вміє кататися на лижах і лише бачив, як навчають інші інструктори. Використання іншої людини, у даному випадку недосвідченої молоді дівчини, замість власного досвіду – типова позиція для чоловіче-домінантного суспільства. Коли Естер дізнається, що Бадді захворів на туберкульоз, вона не приховує від себе полегшення – адже можна скористатися його відсутністю та не пояснювати власну самотність. Під час відвідин Бадді у санаторному коледжі вона з внутрішньою неприязню спостерігає за його товстими пальцями, оскільки він погладшав, за його блідим обличчям та майже не приховує своєї нехиті до розмови про стан його здоров'я, водночас пригадуючи його вислови про пацієнтів та переконаність у власній невразливості, адже він – лікар, і знає усе про хвороби. Зовнішня ввічливість збережена цими відвідинами, однак Естер сприймає хворобу Бадді не як його страждання, а в якості факту стороннього життя, відмовляючи йому у співчутті не через власну нечуливість, а через ставлення до Бадді як людини.

Опис харчового отруєння після вечірки у Нью Йорку, внаслідок якого «*waves of nausea rolled through my body*» (нудота прокочувалася хвилями через усе тіло) також сприймається як лінгвопоетичне втілення медичних симптомів, хоча за цими симптомами криється дещо більше, аніж банальне отруєння їжею.

Дуже яскравими є сцени відвідин Естер госпіталю, в якому працював Бадді Віллард та оглядини колекції медичних експонатів. Ці оглядини та певною мірою хвороблива допитливість Естер нагадують скандально відомі виставки британського художника Демієна Херста (Damien Hirst) з коров'ячими головами та мухами наприкінці 1990 – на початку 2000 рр.. Однак контрапунктом знайомства Естер з медичними, науковими, як пишається Бадді, свідченнями природи, є її присутність при пологах. У цій сцені можна побачити все те, що через усю свою творчість намагалася висловити Сильвія Плат: материнство у своєму непривабливому вигляді, страждання, залежність від чоловіків (лікарі, котрі присутні при пологах), таємниця появи нового людського створіння – також через страждання, біль, відсутність радості. Опис є дуже експресивним: жінка бачиться Естер як така, «що цілком складається з цього жакливого, жирного, начебто павучого, черева та двох крихітних, потворно піднятих у зажимах ніг, і протягом усіх пологів вона тільки те й робила, що нелюдським голосом кричала», народжене дитя було «*the color of a blue plum and floured with white stuff and streaked with blood*» (р.66) – «кольору темної сливи, вимазаний кров'ю та чимось білим», а гінекологічне крісло здалося Естер «*like some awful torture table, with these metal stirrups sticking up in mid-air at one end and all sorts of instruments and wires and tubes I couldn't make out properly at the other*». (р.65) – «як справжня місце для страти, з усіма своїми металевими підвісками і пристроями з одного боку та з усілякими інструментами, проводами та трубками незрозумілого призначення – з іншої».

Думаючи про цю жінку, спостерігаючи за тим, як поведуться із породіллем, Сильвія Плат разом з Естер міркує про пологи та пропозицію Бадді щодо знеболювальних ліків:

«I thought it sounded just like the sort of drug a man would invent. Here was a woman in terrible pain, obviously feeling every bit of it or she wouldn't groan like that, and she would go straight home and start another baby, because the drug would make her forget how bad the pain had been, when all the time, in some secret part of her, that long, blind, doorless and windowless corridor of pain was waiting to open up and shut her in again». (р.66) – «я вирішила, що таку таблетку <знеболювальну> здатні винайти лише чоловіки. Тут перед нами лежала жінка, й було очевидним, що вона відчуває страхітливі муки, бо інакше вона б так не кричала, але, повернувшись додому, вона, тим не менш, завагітніє знову, тому що таблетка примусить її забути про те, які муки вона витерпіла, коли протягом усього часу пологів у втаємниченій глибині її тіла то відкривався, то закривався, стрясуючи її всю, довгий, сліпий, без вікон та дверей коридор страждань».

Однак Естер, цілком приголомшена, після завершення пологів повертається з Бадді до його кабінету й у відповідь на його самовдоволену посмішку, як захист від зверхності та нечулості, вимовляє фразу: «*I could see something like that every day*» (р.67) – «я могла б дивитися на таке кожного дня».

Але це на поверхні. Внутрішній монолог Естер присвячений її мрії про безболісні, щасливі пологи, коли вона «смертельно бліда, без усякої косметики відповідно, розпатлана, але сяюча та усміхнена, з волоссям, що хвилею спадає до талії – протягаю руку до своєї дитини, й назву її ім'ям, яке ще належить винайти». Ці взаємно суперечливі описи реальних та вигаданих пологів ілюструють не лише звичну прірву між мріями та дійсністю, але показують нам бажане ставлення до материнства та психологічну травму, яку воно викликало у житті авторки роману.

Детально описані неодноразові спроби самогубства, які намагалася здійснити Естер, на лінгвістично-художньому рівні виглядають як настійлива, болісна спроба уникнути страждання від розчарування та власного безсилля перед світом, в якому вона не знаходить свого місця. НАСИЛЬСТВО над своїм тілом, коли Естер намагається і не може перерізати собі вени, втопитися на пляжі, повіситися вдома чи прийняти смертельну дозу снодійного сприймається нею самою як прагнення позбутися болю, не-кохання, безнадії, навмисності тих чи інших життєвих кроків та виконання нав'язаних оточенням ролей. Примітно, що усі спроби самогубства Естер здійснює на самоті, тобто у МОВЧАННІ зі світом.

Рис. 1

Отже, можемо підсумувати, що в концептосфері прози Сильвії Плат втілюються культурно обумовлені гендерні конотації загальнолюдських, притаманних не лише жінці почуттів та ідей.

Література:

1. On Sylvia Plath Critic: Ted Hughes Source: Raritan, Vol. 14, No. 2, Fall, 1994, pp. 1-10. Reproduced by permission
2. Е.К. Герасимова. Мифологический подтекст в романе «Под стеклянным колпаком» – Наукова електронна бібліотека «Киберленінка» – URL <http://cyberleninka.ru/article/n/mifologicheskij-podtekst-v-romane-s-plat-pod-steklyannym-kolpakom>
3. Усі цитування здійснюються за виданням: Plath S. The Bell Jar. – Harper Perennial Modern Classics, 2013. – 288 p.

Отримано: 24 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: annayando@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-153-156

Zavgorodnia A. Die stilistischen parameter der verbalen innovationen in der deutschen publizistik. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Остроп : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 153–156.

УДК: 81'38

Anna Zavgorodnia,
Nationale Linguistische Universität, Kiew

DIE STILISTISCHEN PARAMETER DER VERBALEN INNOVATIONEN IN DER DEUTSCHEN PUBLIZISTIK

Der folgende Artikel betrachtet stilistische Parameter der verbalen Innovationen in den deutschsprachigen Zeitschriften und Zeitungen. Die Verben werden aufgrund ihrer bewertenden Konnotation, metaphorischen Bedeutung und ungewöhnlichen Gebrauchs der grammatischen Formen. Die bewertende Konnotation, die oft subjektiv ist, kann entweder durch die gemeinsame semantische Bedeutung des Wortes im Ganzen oder durch seine einzelnen Bestandteile wiedergegeben werden. Es wurden 27 bewertende Modelle gefunden, unter denen nur 3 nicht aktiv sind. Die metaphorische Bedeutung besteht im übertragenen Gebrauch des Wortes, im Gebrauch der lexikalischen Einheit in der ungewöhnlichen Redesituation und im Erwerb der neuen semantischen Schattierungen. Die stilistischen Besonderheiten der Grammatik liegen in der Gebrauchsabweichung von den grammatischen Regeln und Normen der verbalen Kategorien: Person, Zahl, Zeit, Modus und Genus.

Key words: das Verb, die Innovation, die Publizistik, die Stilistik, die Bewertung, grammatische Kategorien.

Завгородня Анна Анатоліївна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

СТИЛІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ДІСЛІВ-ІННОВАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Стаття присвячена розгляду стилістичних параметрів діслів-інновацій на матеріалі німецькомовних журналів. У розвідці досліджуються інновації з точки зору їхньої оцінної конотації, метафоричного значення та невластивого вживання граматичних категорій. Оцінне значення діслова, яке часто носить суб'єктивний характер, може передаватися як загальною семантикою слова в цілому, так і його складовими частинами. Серед виявлених 27 оцінних моделей тільки 3 виявилися неактивними. Передача метафоричного значення слова полягає у вживанні діслова у переносному значенні, у вживанні лексичної одиниці у невластивій її ситуації мовлення та у набутті лексею нових семантичних відтінків. Стилiстичні особливості граматики проявляються у відхиленні від правил та норм вживання граматичних категорій діслова: особи, числа, часу, стану та способу.

Ключові слова: діслово, інновація, публіцистика, стилістика, оцінність, граматичні категорії.

Завгородня Анна Анатольевна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ГЛАГОЛОВ-ИННОВАЦИЙ НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ПУБЛИЦИСТИКИ

В статье рассматриваются стилістические параметры глаголов-неологизмов на материале немецкоязычных журналов. В исследовании анализируются глаголы-инновации с точки зрения их оценочного значения, метафорического использования и в неправильном применении грамматических категорий. Оценочное значение глагола, которое часто носит субъективный характер, может передаваться как общей семантикой слова в целом, так и его составными частями. Из 27 оценочных моделей 3 оказались неактивными. Передача метафорического значения слова заключается в использовании глагола в переносном значении, в использовании лексической единицы в неприсущей ей ситуации общения и в обретении лексемой новых семантических оттенков. Стилiстические особенности грамматики проявляются в отклонении от правил и норм использования грамматических категорий глагола: лица, числа, времени, залога и склонения.

Ключевые слова: глагол, инновация, публицистика, стилістика, оценочность, грамматические категории.

Anna Zavgorodnia,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE STYLISTIC PARAMETER OF THE VERBAL INNOVATIONS IN THE GERMAN JOURNALISM

This article is devoted to analyse the stylistic characteristics of the verbal innovations taken from the German magazines. Each functional style has its own special features. Stylistic peculiarities of the modern German journalism consist in the evaluative connotation, in the metaphorical usage of the verbs and in the usage of grammar categories of the verbs. The evaluative connotation can be shown in semantics of the whole word as well as in its components. There are 27 evaluative models and only 3 of them are not active. The metaphorical sense of the innovations lies in the usage of the verbs in the figurative meaning, in the usage of the lexical items in the unusual communicative situation and in the obtaining of new shades of meaning. The grammatical peculiarities of the journalistic style consist in the digression of the grammar rules and norms of German in the usage of such categories as person, number, tense, voice and mood.

Key words: verb, innovation, journalism, stylistics, evaluativity, grammatical category.

Die Entwicklung der modernen Welt verursacht die Entstehung von neuen Erscheinungen, Richtungen, Gegenständen und Wörtern, die die neuen Denotate nennen. Am häufigsten erscheinen in der Sprache die Nomen, aber im Vordergrund unserer Forschung stehen die Verben. Neue Wörter, die Neologismen oder Innovationen heißen, tauchen am meisten entweder in der Publizistik oder in

der Alltagsrede auf. Deshalb sind wir zur Entscheidung gekommen, als **das Anliegen** unserer Untersuchung, die stilistischen Besonderheiten der Verben in der modernen deutschen Publizistik zu analysieren. Nachfolgend hält man die verbalen Innovationen für **das Objekt** unserer Forschung und als **Gegenstand** dienen seine stilistischen Parameter.

Mit der Frage der Verbeforschung haben schon folgende Sprachwissenschaftler beschäftigt wie L. B. Wolowyk, R. W. Jefremow, L. A. Melnyk, T. I. Skorobohataja, N. P. Smoljar, L. I. Zyma und andere. Zum jetzigen Zeitpunkt sind noch stilistische Merkmale der modernen Verben im Vergleich zu den Nomen noch unzureichend untersucht. Deswegen liegt **die Aktualität** dieser Arbeit im Analysieren der stilistischen Parameter der verbalen Neologismen in der modernen deutschen Publizistik, und zwar die bewertende Konnotation, metaphorischer Gebrauch und Gebrauch der grammatischen verbalen Kategorien.

Jedem funktionalen Stil gehört nur ihm eigene Menge markierter Lexik. Markierte Lexik wird noch expressive Lexik genannt.

Nach dem Duden-Wörterbuch ist Expressivität eine expressive Beschaffenheit. Die Expressivität macht das Wort oder den Text ausdrucksvoller. Die Expressivität betont die aussagekräftigen Eigenschaften des Wortes oder des Satzes. Ihr Hauptziel besteht im Wecken der Emotionen bei den Empfängern der Mitteilung. Man unterscheidet adhärente und inhärente Expressivität. Die erste nennt man noch äußere und sie weist darauf hin, dass das Wort in bestimmter Situation markiert sein kann und in anderen Situationen allgemein sein kann. Die inhärente oder innere Expressivität ist immer im Wort vorhanden ungeachtet der Situationen, z.B. das Wort *brennen* [6] gehört zu der allgemeinen Lexik, im Computerwortschatz hat es aber ganz andere Bedeutung. Das Wort *substrahieren* [6] zählt man nur zu der wissenschaftlichen Lexik [2, S. 5]. Jedes Wort kann neue Bedeutung bekommen (d.h. semantische Neologismen) und auch seine Verwendung (Stil) ändern. Solcher Prozess heißt in Linguistik stilistische Transposition. Es gibt 3 Arten solcher Transposition:

1. Die Neutralisierung – bedeutet das Verschwinden der Expressivität, d. h. der Übergang des markierten Wortes in allgemeine, z. B. *verfranzosen* [6];

2. das Bekommen der Expressivität, wenn ein allgemeines Wort markiert wird und in einen bestimmten Stil übergeht, z. B. *rausgehen im Computerwortschatz* [6];

3. der Übergang aus einem Stil in den anderen, z. B. *surfen* [6], [4, S. 58].

Das neue Wort kann oft einen Autor (eine Person oder Gesellschaft) haben. Häufig möchte der Autor mit diesem Neologismus seine Einstellung äußern: entweder positive oder negative, die man in der Sprachwissenschaft die Bewertung genannt hat. Die Bewertung von den neuen Wörtern kann mit den Affixen oder den Wortstämmen ausgedrückt werden. Zuerst betrachten wir die Beispiele, wo die Bewertung in den Affixen zum Ausdruck gebracht wird. Am ausdrucksvollsten ist das Präfix *-ent*. Es kann den neuen Wörtern negative Konnotation geben (z.B. *entdokrorn* [6]), aber in der Verbindung mit den negativen Stämmen gibt es der Innovation eine positive Bedeutung (z. B. *entzombifizieren*, *entmumifizieren* [6]). Alle anderen Präfixe verstärken meistens die Bedeutung der Grundwörter und geben weder positive noch negative Schattierung. Dasselbe kann man auch über die verbalen Suffixe sagen.

Die semantische Bewertung drücken meistens die Wortstämme aus. Am aussagekräftigsten wird die bewertende Konnotation an den Beispielen der zusammengesetzten Wörter ausgedrückt. Es wurde herausgefunden, dass wenn das Wort keine negative oder positive sondern neutrale Bedeutung hat, bedeutet es nicht, dass dieses Wort keine bewertende Konnotation hat. Es wird neutrale Konnotation genannt. Verschiedene Wortteile des zusammengesetzten Wortes können verschiedene konnotative Bedeutung haben, deshalb haben wir alle möglichen Varianten an den Beispielen der zweigliedrigen zusammengesetzten Verben betrachtet. Eine Klassifikation mit 27 konnotativen Modellen ist unten dargestellt, wo „-“ – negative, „+“ – positive und „o“ – neutrale Konnotation der Wortelemente bezeichnen:

1. “- - -”, z.B. *krankjammern*;
2. “- - +”, z. B. *disruptieren*;
3. “- - o”, z. B. *weglärmen*;
4. “- + -”, z. B. *rückwärtsentwickeln*;
5. “- + +”, z. B. *risikoversichern*;
6. “- + o”, z. B. *rebalancieren*;
7. “- o -”, z. B. *schlechtheißen*;
8. “- o +”, z. B. *sattknipsen*;
9. “- o o”, z. B. *wegqualifizieren*;
10. “+ - -”, z. B. *zurechtfaken*;
11. “+ - +”, z. B. *schönrauchen*;
12. “+ - o”, z. B. *zurechthalluzinieren*;
13. “+ + +”, z.B. *begutäugeln*;
14. “+ + -”, z. B. *schönbügeln*;
15. “+ + o”, z. B. *heimwerkeln*;
16. “+ o o”, z. B. *blitzaltern*;
17. “o - -”, z. B. *abphishen*;
18. “o - +”, z. B. *hochmogeln*;
19. “o - o”, z. B. *abohrfeigen*;
20. “o + -”, z. B. *volllullen*;
21. “o + +”, z. B. *herumchillen*;
22. “o o -”, z. B. *selbstvermarkten*;
23. “o o +”, z. B. *zurückduzen*;
24. “o o o”, z. B. *zurückscrollen* [6].

In dieser Klassifikation fehlen 3 Modelle und zwar “+ + -”, “+ + o”, “o + -”. Wir haben keine Beispiele der neuen Verben nach diesen Modellen gefunden. Es bedeutet aber nicht, dass nach denen keine neuen Wörter gebildet werden können. Es gibt Beispiele von diesen Modellen aber nicht Neologismen, z.B. *heimleuchten*, *schöntun*.

Die stilistische Bedeutung der Verben besteht nicht nur in der positiven, negativen oder neutralen konnotativen Bedeutung, sondern auch in der übertragenen Bedeutung der Verben, die mit Hilfe der Metapher ausgedrückt wird. Die Metapher ist ein sprachlicher Ausdruck, bei dem ein Wort aus seinem eigentlichen Bedeutungszusammenhang in einen anderen übertragen wird. Mit Hilfe der Metapher entstehen meistens Neosemantismen, da sie dieselbe Form haben, nur neue Bedeutung bekommen. Da wir die Verben untersuchen, heißt das die verbale Metapher. Wir betrachten die Neologismen nach ihrer Herkunft und zwar nach welcher Ähnlichkeit die Bedeutung übertragen wird:

- 1) nach der Form (visueller oder lautlicher), z. B. *beschlippschappen* – *schleppen*;
- 2) nach der Farbe, z. B. *aufblondieren* – *blond*;
- 3) nach den persönlichen Eigenschaften, z. B. *rehumanisieren* – *human*;
- 4) nach der Funktionalität, z. B. *e-mailen* – *E-Mail*;
- 5) von Konkreta zu Abstrakta, z. B. *nachfingern* – *der Finger*;
- 6) vom Äußeren zum Inneren, z. B. *kanakeln* – *der Kanake*;
- 7) Personifizierung, z. B. *«Die Wirkungen sind global und lassen sich nicht **deglobalisieren**»*;
- 8) von den Eigennamen zu den Gattungsnamen:
 - von den Namen der Personen, z. B. *berlusconisieren* – *Silvio Berlusconi*;
 - von den Namen der ausgedachten Personen, z. B. *simpsonisieren* – *The Simpsons*;
 - von den Namen der Institutionen, Firmen, z. B. *actimelisieren* – *Actimel*;
 - von den geografischen Namen, z. B. *verberlinern* – *Berlin*;
 - von den Namen der Gefühle, z. B. *verweicheiern* – *das Weichei* [6], [1, S. 182-184].

Man unterscheidet *feste* und *situative Metapher*. Die situative Metapher hängt von der Situation oder dem Kontext ab. In einem Text kann ein und dasselbe Wort eine neutrale Bedeutung haben und in einem anderen Text kann es stilistisch markiert sein, z. B. *„Bald gibt es keine mündigen Menschen mehr in diesem Land, weil die Politik bis ins kleinste alles regelt und nannysiert hat“* [6]. Das Wort mit fester Metapher hat in allen Fällen übertragene Bedeutung, d. h. dass es von dem Kontext nicht abhängig ist, z. B. *„So kann man einen Schuh kaputttragen“* [6].

Stilistische Bedeutung kann nicht nur auf dem lexikalischen sondern auch auf dem grammatischen Niveau zum Ausdruck gebracht werden. Die Expressivität basiert sich in diesem Fall auf dem falschen Gebrauch des Verbes. Zu den grammatischen Kategorien des Verbes gehören die Person (1., 2., 3.), die Zahl (Singular oder Plural), die Zeit (Futur I, II, Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt), das Genus (Aktiv, Passiv), der Modus (Indikativ, Konjunktiv, Imperativ), der Aspekt. Die letzte Kategorie existiert im Deutschen nur auf dem lexikalischen Niveau, deshalb wird sie in unserer Untersuchung nicht betrachtet [5, S. 38].

Die Kategorien der Zahl und der Person werden hier zusammen dargestellt. Die stilistischen Besonderheiten in diesem Fall bestehen im Wechsel der Personen und Zahl, d. h. in Metonymie, z. B. *„Vor allem dann, wenn von Brüssel aus versucht wird, die Rezeptur französische Käsesorten oder das Reinheitsgebot deutschen Bieres zu hygienisieren“* [6]. Oft wird es auf den Täter des Satzes verzichtet. Hier werden entweder die Konstruktion mit den Pronomen *man* oder *es* oder Infinitiv verwendet, z. B. *„Und wie man da dicht gedrängt mit anderen Münchnern um einen Tisch stand und im Rhythmus mit ihnen dieselben Handgriffe verrichtete – Blättchen mit Gold auf das Kreuz legen, vorsichtig festtupfen und glatt streichen, Folie abziehen –, da überkam einen ein eigentümliches Gefühl von innerer Ruhe, das man zunächst nicht richtig verorten konnte“* [6]. Es gibt aber auch Fälle, wenn nicht nur Täter sondern auch der Subjekt des Satzes fällt, z. B. *„Der Nepalese Rabi Lamichhane will einen neuen Guinness-Rekord setzen. Und dafür 60 Stunden durchtalken“* [6]. Eine andere Besonderheit dieser Kategorie ist der Gebrauch der reflexiven Verben. Diese Verben weisen darauf hin, dass die Tätigkeit auf den Täter gerichtet wird, z. B. *„Was für viele Menschen ein Grund ist, sich in der längsten Nacht des Jahres zu Hause mit einem Tee, einem Buch oder Film einzumuckeln...“* [6].

Das Verb hat solche Formen wie Partizip I und II, die im Satz entweder als Attribut oder Adverbialbestimmung auftreten. Im ersten Fall beziehen sie sich auf die Person; z. B. *der tinernde Politiker, todigitalisierter CD-Sound* [6]. Die Formen PI und PII werden von den Verben gebildet und besitzen den Platz zwischen dem Verb und dem Adjektiv, aber sie haben mehr verbale Eigenschaften, und zwar: den Zustand, die Akzidentalität (PI – die Dauer, PII – das Beenden der Tätigkeit, die Zeit [5, S. 110-113].

Der Modus wird im Deutschen durch Indikativ, Imperativ und Konjunktiv vertreten. Indikativ hat keine stilistische Schattierung und wird in allen funktionalen Stilen gebraucht [3, S. 74]. Konjunktiv wird in der indirekten Rede und für mögliche Situationen gebraucht, z. B. *„Schlingensief sei offenbar nicht zu rehumanisieren“* [6]. Imperativ drückt den Befehl, die Bitte oder das Verbot aus. Man unterscheidet den direkten und den indirekten Imperativ. Der direkte Imperativ wird nach den grammatischen Regeln gebildet, z. B. *Komm! Geben Sie bitte!* usw. Der indirekte Imperativ bildet man mit Hilfe der Hilfsmittel (anderen lexikalischen oder grammatischen Mittel). Eines von diesen Hilfsmitteln ist Infinitiv, das oft in Rezepten, Instruktionen oder Regeln gebraucht wird, z. B. *„Die Butter in einer Pfanne erhitzen und die Masse hinzugeben... Sind beide Seiten gut gebräunt, den Schmarrn mit zwei Gabeln zerzupfen und weiter braten“* [6]. Die indirekte Form ist häufiger in der Publizistik als direkte gebraucht.

Das Genus hat im Deutschen 2 Formen: Aktiv und Passiv. Beide Formen tauchen oft in den Zeitungen und Zeitschriften auf. Passiv hat auch Ersatzformen wie *man + Aktiv, sich lassen + Infinitiv, sein + zu + Infinitiv, reflexive Verben* [5, S. 72], z. B. *„Am Ende versammeln sich alle in einem Konferenzraum, um sich von Calmund anbollern zu lassen“*, *„Die Wirkungen sind global und lassen sich nicht deglobalisieren“*, *«Schafe als Haustiere: Was ist zu beachten?»* [6].

Die Kategorie der Zeit hat im Deutschen 6 Formen. Es gibt Regeln nach denen der Gebrauch der Zeitformen reguliert wird. In der Publizistik kann es darauf verzichtet werden, z. B. statt Präteritum wird Präsens gebraucht, z. B. *„Als der Vorhang sich zum zweiten Mal hob, standen die Roboter auf der Bühne und gniegeln «Wir sind die Roboter»“* [6]. Auf solche Weise kann auch Präsens für Futur gebraucht werden, z. B. *„Momentan ist die kecke Berlinerin täglich um 15 Uhr in der Community-Sendung «Interaktiv» zu sehen, einem größeren Publikum wurde sie bekannt, als sie im März gemeinsam mit Jörg Pilawa den deutschen Vorentscheid zum Eurovision Song Contest moderierte – und den biedereren ARD-Mann dabei nassforsch an die Wand plauderte. Nun soll Kuttner ab 2. August vier Mal die Woche dampfplaudern“* [6].

Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass jeder funktionale Stil seine eigenen Merkmale hat. Stilistische Besonderheiten der deutschen modernen Publizistik sind in der bewertenden Konnotation, im metaphorischen Gebrauch der Verben und im Gebrauch

der verbalen grammatischen Kategorien zu sehen. Die bewertende Bedeutung kann sowohl in der Semantik des ganzen Wortes als auch in seinen Teilen versteckt werden. Es wurden 27 bewertende Modellen gefunden, unter denen 24 Modelle aktiv sind. Die metaphorische Bedeutung der Innovationen liegt im übertragenen Gebrauch der Verben. Die grammatischen Besonderheiten des Stils der Presse und Publizistik besteht in der Abweichung von den grammatischen Regeln und Normen der deutschen Sprache im Gebrauch von solchen Kategorien wie Person, Zahl, Zeit, Modus und Genus. Die neuen Verben lassen sich im Folgenden noch in anderen funktionalen Stilen Betrachtungen anstellen. Von besonderem Interesse ist die gesprochene Sprache der unterschiedlichen sozialen Gruppen.

Literaturverzeichnis:

1. Огуй О. Д. Lexikologie der gegenwärtigen deutschen Sprache / О. Д. Огуй. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 416 с.
2. Олексенко В. Експресивно забарвлена лексика в романі І. Багряного «Сад Гетсиманський» / В. Олексенко, К. Лисюк // Вісник Таврійської фундації (осередку вивчення української діаспори): літ.-наук. зб. / В. Олексенко, К. Лисюк. – Херсон, 2012. – С. 64–71.
3. Паремська Д. А. Практична граматики (німецька мова) / Д. А. Паремська. – Київ: Арій, 2010. – 352 с.
4. Струганець Л. В. Стилїстична транспозиція лексичних одиниць сучасної української літературної мови / Л. В. Струганець // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Зб. наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Випуск 1. Книга 1. – С. 57-62.
5. Шендельс Е. И. Практическая грамматика немецкого языка / Е. И. Шендельс. – Москва: Высшая школа, 1988. – 416 с.
6. Die Wortwarte [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wortwarte.de/>.
7. Wörterbuch Duden online [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.duden.de/woerterbuch>.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: zelidija.litera@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-157-159

Зелінська Л. В. Феміністична критика новели про психею та амура (за романом Луція Апулея «метаморфози, або золотий осел»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 157–159.

УДК: 82.09 (37)

Зелінська Лідія Володимирівна,
Національний університет «Острозька академія»

ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА НОВЕЛИ ПРО ПСИХЕЮ ТА АМУРА (ЗА РОМАНОМ ЛУЦІЯ АПУЛЕЯ «МЕТАМОРФОЗИ, АБО ЗОЛОТИЙ ОСЕЛ»)

Стаття присвячена аналізу політичних ідей фемінізму, зокрема, захисту прав жінок. Для цього вибрано бінарну опозицію, представлену літературними образами Венери та Психеї, взятих із сюжету новели роману Луція Апулея «Метаморфози, або Золотий осел». Конфлікт між двома жіночими образами до певної міри ілюструє як головні ідеї, так і становище сучасного фемінізму. Розглянуто одну із ключових проблем фемінізму, пророчо передбачену давньоримським письменником – співіснування ієрархії та масовості.

Ключові слова: фемінізм, новела, конфлікт, ієрархія, натовп.

Зелінская Лидия Владимировна,
Национальный университет «Острожская академия»

ФЕМИНИСТИЧЕСКАЯ КРИТИКА О ПСИХЕЕ И АМУРЕ (ПО РОМАНУ ЛУЦИА АПУЛЕЯ «МЕТАМОРФОЗЫ, ИЛИ ЗОЛОТОЙ ОСЕЛ»)

Статья посвящена анализу политических идей феминизма, в частности, защите прав женщин. С этой целью была избрана бинарная оппозиция, представленная литературными образами Венеры и Психеи из сюжета новеллы романа Луция Апулея «Метаморфозы, или Золотой осел». Конфликт между двумя женскими персонажами некоторым образом иллюстрирует как главные идеи, так и положение современного феминизма. Рассмотрено одну из ключевых проблем феминизма, пророчески предвиденную древнеримским писателем – сосуществование иерархии и массовости.

Ключевые слова: феминизм, новелла, конфликт, иерархия, толпа.

Lidiia Zelinska,
The National University of Ostroh Academy

FEMINIST CRITICIZM OF THE SHORT STORY ABOUT CUPID AND PSYCHE (BASED ON THE NOVEL THE GOLDEN ASS OR METAMORPHOSES BY LUCIUS APULEIUS)

The article deals with the analysis of political ideas of feminism, in particular, with the protection of women's rights, the idea of which has been reconstructed. The author has chosen a binary opposition represented by the literary figures of Venus and Psyche taken from the plot of the short story *The Golden Ass or Metamorphoses* by Lucius Apuleius. Although the work was written in the 2nd century AD, it remains topical today. The bright characters created by Lucius Apuleius make it possible to see the limitations of modern day feminism, in particular, feminist critique as a method of literary studies. The "weak spots" that undergo deconstruction are "hierarchy of values" (Venus) and "mass culture" (Psyche). The conflict between the two female characters, to a certain extent, illustrates both the main ideas and the situation of the modern feminism. The author addresses one of the key problems of the feminism predicted by the ancient Roman writer, the coexistence of the hierarchy and destructive impact of its mass character. The author of stories about Psyche and Cupid challenged modern day feminists who separate the protection of rights of a certain gender from the obligation of any gender to pursue self-development and self-defense.

Key words: feminism, short story, conflict, hierarchy, crowd.

Вибраний для аналізу фемінізму об'єкт – новела з роману «Метаморфози, або Золотий осел» Луція Апулея -написана-на-Іст., проте її багатий на підтексти зміст є актуальним і на сьогоднішній час. Це стосується не стільки проблем суто естетичних, наприклад, магічного реалізму, про який пише Т.Джоя (Ted Gioia) [8], чи порівняння давніх міфологій, проведених Е. Неуманном (E. Neumann) [9], як проблем психологічних: тих проникливих спостережень письменника над своїми сучасниками, які виявили загальнолюдський рівень. Проникливість Луція Апулея тим більше дивує, коли переконаєшся у слухності його ілюстрацій обмежень сучасного фемінізму, зокрема, феміністичної критики як методу в літературознавстві. Політизовані підходи до розуміння статі новела про Психею та Амура цілковито нейтралізує, натомість відкриває вимір особистості, – що і становить предмет цієї статті. Мета дослідження – піддати реконструкції «слабкі точки»: «ієрархія цінностей» (втілена в образі Венери) та «маскультури» (втілена в образі Психеї). Важливо, що дві конфліктні сторони у літературному творі представлені жіночими образами, як і розповідь веде стара жінка напідпитку, залишаючи, таким чином, реципієнту зазори для множинних інтерпретацій.

Якщо кинути блискавичний погляд на історію фемінізму і феміністичної критики як методу в літературознавстві, то стає очевидною парадоксальна річ: «жіночий рух за права» з'являється чи то під безпосереднім впливом чоловіків, чи то завдяки співпраці з ними. Зрозуміло, що чоловіки-феміністи були прогресивно мислячими, хотіли змінити свідомість і тим самим структуру суспільства. Наприклад: Олімпія де Гуж своєю концепцією завдячує філософу Ніколя Кондорсе; Лу Саломе- як учениця психоаналітика Зігмунда Фрейда і опозиціонерка антифемініста Фрідріха Ніцше; Сімона де Бовуар – у співжитті та співпраці з письменником-екзистенціалістом Жаном-Полем Сартром; Юлія Крістева- постструктуралізму

Жака Дерріда... Адептів Карла Маркса, починаючи із Лаури та Елеонори Маркс – феміністок-соціалісток також згадаємо, оскільки це випадок родинного впливу політичних ідей батька на вибір життєвого шляху і світогляду дочок.

Однак, стаття спрямована на з'ясування внутрішніх проблем фемінізму, котрі, на наше переконання, виникають із плінності (аморфності) предмету фемінізму – «захисту прав жінок». Цей предмет потрібно піддати деконструкції.

Наприкінці XVIII, протягом XIX ст. та першої половини XX-го «захист прав жінок» функціонував як гасло політичної боротьби чоловіків. А починаючи із Сімони де Бовуар предмет фемінізму продукуємо заїку інтелектуальних доктрин, котрі, фігурально кажучи, перевертають одна одну руками самих же дослідниць-феміністок. Зацікавлених у цій внутрішній боротьбі, її оцінці як кристалізації понятійного апарату чи заикленні у глухому куті, – можна відіслати до книжки П.Баррі «Вступ до теорії: літературознавство і культурологія». Британський теоретик літератури, окрім історії фемінізму, лаконічно описав основні інструменти феміністичної критики в літературі. Серед них, зокрема, підкреслює таке: феміністичні критики «досліджують владні стосунки в текстах і в житті, маючи на меті зруйнувати їх; уважають читання політичним актом і демонструють ступінь патріархальності» [3, 159].

Із цього завдання феміністичної критики випливає необхідно уточнююче запитання: яким чином людина будь-якої статі делегує свій інстинкт самозахисту комусь іншому будь-якої статі? «Владні стосунки» як поняття фемінізму вміщує в собі сторону репресивну, однак не вказує на сторону добровільну. Проблему підпорядкування варто розглядати з обох боків.

Фабула новели Луція Апулея полягає на конфлікті між двома жінками. Старша має статус абсолюту за своїм походженням (Венера), молодша (Психея) претендує на цей статус внаслідок навіть не особистого бажання, а дослівно «психологічного натовпу», дії маскультури. Венера фактично автоматично втрачає космогонічне право очолювати ієрархію цінності краси тому, що натовп нехтує її походження (з крапель крові оскопленого Урана, проти якого повстав наймолодший син Кронос; символічно перед народженням Афродіти/Венери відбувається переструктурування укладеного світопорядку на користь прогресу, тобто діяльності наймолодшого за віком). Натовп забуває про це право Венери і виставляє на п'єдестал ту особу, котру може фізично споглядати, безпосередньо милуватися нею і випрошувати блага. Для мас «новою богинею» стає культура постань. Молода дівчина усвідомлює до певної міри. Вона піддається впливу (чи по-іншому – добровільно делегує інстинкт самозахисту натовпу), задовольняючи єдине бажання мас – дивуватися. При цьому натовп не створює спеціально для Психеї нового ритуалу, а використовує форми старого традиційного ритуалу Венери. «Вони [маси адепти – Л.З.] приклали праву руку до губ та, поклавши вказівний палець на витягнутий великий, вшанували її, неначе богиню, а в гущі людській, щедро і повсюдно дарує свою ласку, або ж ще раз із нового сімені небесних світил вже не море, а земля привела на світ другу Венеру у цвіт ідівочої, незайманої краси» [1, 76].

Зрозуміло з яких причин натовп не спромагається створити новий ритуал. Адже дивуватися – це ще не творчий стан, це момент непорушного застигання і ігнорування усього, що відбувається навколо. Це може продовжуватися до моменту нудьги, поки не знайдеться якийсь зовнішній чинник, здатний гостріше здивувати маси. Отже, Апулей демонструє стан суспільного хаосу, коли «лідер» є пасивним, і переструктурування спільноти людей, що в принципі є природним і прогресивним, не відбувається. Батько Психеї на правах царя того краю міг би організувати незліченні потоки людей, витягти з них принаймні економічну користь. Однак, ситуацію, що склалася, він реально не оцінює, а Психея як його дочка перебуває на ще нижчому ступені свідомості.

Як керувати натовпом? Таке питання Апулей не ставив, але логічно до нього підводив. Психея перестала володіти своїм часом і приватним простором. Натовп очікує і водночас провокує її. «...Нестримне й несамовите моральне повстання мас, імпазантне, невгамовне і двозначне, як усяке призначення. Куди воно веде нас? – запитував Х.Ортега-і-Гасет у часі перших провісників II світової війни. – Чи це абсолютне зло, чи есентуальне добро? Ось воно бовваніє над нашим віком, як гігантський космічний знак запитання, завжди в хитких обрисах, що нагадують гільйотину чи шибеницю, але й прагнуть викруглитися в триумфальну арку!» [6, 22-23].

Лише ображена Венера могла зіграти роль потужного зовнішнього подразника мас, стимулювати їх до творення нового культу хоча б шляхом захисту Психеї. Дослідити ось саме цей момент феміністична критика немає жодного інструментарію, адже «походження», «старша жінка», «ієрархія» і т.под. речі трактуються як агенти патріархалізму. А що ж тоді чи хто протистоїть натовпу?

Необхідно порівняти дії натовпу і богині. Як тільки з'явилася загроза для Психеї, натовп зникає. Ніхто не став на її захист перед карою Венери, до котрої спричинилися юрми приїжджих людей. Натомість богиня діє самостійно: вона не йде, за прикладом політичних феміністок минулих сторіч, жалітися до Юпітера (тобто, до опозиційної владі партії, котра висуває гасло верховенства закону). Венера сама захищає своє право бути абсолютом. Чому? Бо її право – це і є її природа, і богиня не допускає внутрішнього відчуження, а відтак роздвоєння. І такою є відповідь на запитання: як у випадку конфлікту «жінка-жінка» (до речі, феміністки винятково звертають увагу на конфлікт жінка-чоловіки) відбувається «захист прав»? І уточнено, яких «прав»?

Звідси друге запитання: чи «ієрархія» – це суто чоловічий погляд на суспільство, – фактично є риторичним. Луцій Апулей переконує сюжетом новели, що жінка, котра очолює ієрархію, не обов'язково є агентом патріархалізму. Таким чингм давньоримський письменник вступає у діалог із Сімоною де Бовуар. «В отчому домі, – пише французька феміністка XX ст., – панують мати, закони, звичаї, рутини. Дівчина прагне вирватися з цього кола минулого. Вона хоче сама стати суверенним суб'єктом. Але в соціальному аспекті здобуває права дорослої людини лише тоді, коли стає жінкою, а за свободу має заплатити самозреченням» [3, 318]. Якщо «прагне вирватися», то значить не усвідомлює своїх прав інакше, ніж переміщення в просторі. Тому тут треба вести мову про егоцентризм дитини. Дім як ієрархія не може бути лише негативною ситуацією для жінок обох поколінь. Дім стає одним із проектів ієрархії як такої. Наскільки його учасники зрозуміють своє місце, будуть здатні до мобільності та господарсько-психологічні ефектів, настільки пізніше вони зможуть будувати ієрархії інших планів і масштабів.

Тому цілком логічним є третє питання: які позитивні елементи в «ієрархії»? На нього відповіли, випереджаючи Луція Апулея, вже давні греки: позитивним елементом ієрархії є гармонія, тобто пропорція. Усвітагання мертвих із богами бу- липрограніне через тоталітаризм метафізичних істот, а внаслідок логіки пізнання світу. Програшем давні греки образно до-

водили необхідність онтологічної межі чи вершини, котру втілювали власне боги. Зрозуміло, що в міфології демократичної культури за людьми залишалося право на обурення чи обдурення (міф про Арахну і про Сізіфа), однак ці рідкісні прояви були спробами чи то егоцентричної дитини, чи то трікстерапідірвати ієрархію.

У новелі Луція Апулея натовп прагнув перекинути піраміду автоматично, способом найбільш простим і доступним (за принципом егалітаризму) та досягти виконання власних бажань, бажань, котрі б не були обмежені рамками природи, розуму чи ущемлені будь-яким іншим способом, моральним законом, зокрема.

Боротьба маскульту із «ієрархією» описана Густавом Лебоном у трактаті «Психологія народів і мас» (1894-1895), Зигмундом Фрейдом «Психологія мас і аналіз людського Я» (1921), Х. Ортегою-і-Гасетом у нарисі «Бунт мас» (1930). «Я не знаю ні одного народу, – писав Г. Лебон, – котрий би вичезувало внаслідок пониження своїх умовних здібностей» [4, 61]. І Луцій Апулей в досліджуваній новелі писав про те ж саме: розумові здібності індивіди, що збираються у натовпи, не розвиваються.

Ніхто із згаданих мислителів XX ст. не відмічав проблеми гендеру у діях маси. Навпаки, говорили про злиття і єдину душу маси. Це чи не єдина егалітарна ситуація в гендерному плані, котру феміністи не репрезентують, не вивчають. З. Фрейд у свою чергу звернувши увагу на ілюзії натовпу, котрі виникають внаслідок нездійсненого бажання, і котрі дають начало психології невроту [5]. Апулеївська Венера не здійснювала бажань навіть своїх найпалкіших адептів, підкреслює Луцій Апулей, а тому Психею натовп прийняв передусім як більш поступливого володаря. У такому фрейдистському контексті очевидно є перевага богині над смертною царівною.

Деконструкція, ригористично кажучи, підважує будь-яку ієрархію, вважаючи її тоталітарною. Проте між деконструкцією і натовпом є різниця, про що треба роздумувати окремо, поза рамками цієї статті.

А зараз повернемося до сюжету Луція Апулея із поставленими апріорі питаннями: чому Психея не пройшла ініціації, котру придумала для неї Венера? Тобто, кару богині можна розглядати і в контексті змагальності. Відповідна це запитання буде лаконічною. Права, надані Психеї натовпом (за аналогією, чоловіками-політиками в передвибірчій кампанії), надто хиткі, відповідно мінливі настроїв. А природне право особи на самозахист закорінене в обов'язку. І це важливий корелят: право – обов'язок. Психея навіть в умовах щасливого збігу (замість покарання, якогось домагалася Венера, Амур закохався, приготував палац мистецтвського освіту для розваг не тільки естетичних, але й інтелектуальних) не використовує шансів для саморозвитку. Якою вона була перед натовпом, такою вона залишається і в ситуації шлюбу з Амуром. І не проходить ініціації навіть в тих межах, котрі окреслив Амур.

Уважному читачеві новели стає зрозуміло, що нерозвинена особистість (меланхолія, ностальгія, маніпульованість, фобії, мстивість, агресивність, постійний потяг до суїциду, психологічна залежність, нестриманість), тобто така наївна краса не може очоловати ієрархії. Ось як реагує на палац Амуре: «Зачарована привабливою для ока місцевістю, Психея підходить ближче і, набравшись сміливості, переступає поріг палацу. Згодом, підштовхувана цікавістю й подивом, оглядає докладно це чудо-диво і в одній частині будинку помічає комору, побудовану з великим мистецтвом, повнісіньку скарбів. Немає, певно, у світі речі, якої б там не було. Проте, крім безмежного багатства, найбільш вражало те, що ця скарбниця світу всього не охоронялась ніяким засувом, ані замком, ані сторожем. Поки Психея з великою насолодою розглядається по палаці, долітає до неї якийсь безтілесний голос і каже:

– Чому, пані, дивуєшся таким скарбам? Усе це – твоє» [1, с. 83-84]. Можна припустити, що скарби, зібрані Амуром по усьому світу, – це не тільки прикраси, а й винаходи науки, музичні інструменти, шахи, зброя, – одним словом, усе, що в часах Луція Апулея мало цінність. Та нічого більше, як викликати заздрість у сестер, віддаючи їм скарби у подарунки, Психея придумати не могла. Освоєння багатства, проникання в нього розумом і серцем, входження у співтворчість – такі завдання перед собою не ставила. Тому в результаті усіх пережитих драм Психею треба було рятувати чоловічим патронатом, що і робить Амур, пробуджуючи її поцілунком з летаргічного сну і приводячи на гору Олімп.

Висновки. Такий фінал драматичних випробувань Психеї на тлі історії фемінізму здається іронією – роль чоловіка у новелі протилежна до об'єкту їх критики. Луцій Апулей зробив виклик сучасним феміністкам, котрі захист прав окремої статі відравають від обов'язку будь-якої статі до саморозвитку і самозахисту. З глибини II ст. звучить голос давньоримського письменника про співіснування. І сьогодні ми все частіше мислимо у мультиплексному полі: ієрархії в принципі можуть співіснувати, оскільки існує відносність будь-якого поняття. Краса Венери і краса Психеї утворюють напруження змагальності, але не заміщення. Те, що перемагає досвідчена старша і програє нерозвинена молодша, феміністична критика розцінює проявом патріархалізму. Проте це швидше висновки з позиції політизації, аніж наукової нейтральності. Перспектива дослідження вибраної новели, як і роману загалом простягається у напрямі психології розвитку особистості. Міждисциплінарний підхід, таким чином, ще більше поглибить літературознавче дослідження.

Література:

1. Апулей Луцій. Метаморфози, або Золотий осел / Пер. з лат. Й. Кобова та Ю. Цимбалюка / Луцій Апулей. – К.: Дніпро. – 1982. – 240 с.
2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія / Пітер Баррі. – К.: «Смолоскип». – 2008. – С. 142-162.
3. Бовуар Сімона де. Друга стаття: у 2 томах / Сімона де Бовуар. – К.: «Основи». – 1994. – Т. 1. – 390 с.
4. Лебон Г. Психологія народів і мас / Густав Лебон. – Режим доступу до електронного ресурсу: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/664/Psihologiya_narodov_i_mass.pdf
5. Фрейд З. Психологія мас і аналіз людського Я / Зигмунд Фрейд. – Режим доступу до електронного ресурсу: https://aldebaran.ru/author/freyid_zigmund/kniga_psihologiya_mass_i_analiz_chelovecheskogo_ia/
6. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас / Хосе Ортега-і-Гасет. Вибрані твори / Пер. з ісп. В. Бургардт. – К.: «Основи». – 1994. – С. 15-139.
7. Apuleius. Metamorphoses. – Режим доступу до електронного ресурсу: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0502>
8. Gioia Ted. The Golden Ass by Apuleius. – Режим доступу до електронного ресурсу: http://www.conceptualfiction.com/the_golden_ass.html
9. Neumann E. Amor and Psyche. The psychic development of the Feminine. – Princeton. – 1971. – 185 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: fliegekunst@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-160-164

Івашкевич Л. С., Ніколаєнко К. В. Анімалістична символіка україномовного та німецькомовного лінгвокультурного просторів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 160–164.

УДК: 81-112:39

Івашкевич Леся Сергіївна,

Ніколаєнко Катерина Володимирівна,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

АНИМАЛИСТИЧНА СИМВОЛІКА УКРАЇНОМОВНОГО ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРІВ

Статтю присвячено дослідженню національно-культурної спадкоємності та мовної репрезентації анімалістичної символіки як складової національної мовної картини українського та німецького лінгвокультурного просторів. Виявлено природу та суть архетипів, їх значення для формування та розвитку національного менталітету, виділено традиційні для української та німецької лінгвокультур анімалістичні символи, описано їх спільні та відмінні для обох народів значення.

Ключові слова: символ, архетип, лінгвокультурний простір, зооніми, фразеологізми з анімалістичним компонентом.

Івашкевич Леся Сергеевна,

Николаенко Екатерина Владимировна,

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

АНИМАЛИСТИЧЕСКАЯ СИМВОЛИКА УКРАИНОЯЗЫЧНОГО И НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОГО ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫХ ПРОСТРАНСТВ

Статья посвящена исследованию национально-культурного наследия и языковой репрезентации анімалістической символіки как составляющей национальной языковой картины украинской и немецкой лингвокультур. Определены природа и суть архетипов, их значение для формирования и развития национального менталитета, выделены традиционные для украинской и немецкой лингвокультур анімалістические символы, описаны их общие и отличительные для обоих народов значения.

Ключевые слова: символ, архетип, лингвокультурное пространство, зоонимы, фразеологизмы с анімалістическим компонентом.

Lesia Ivashkevich,

Kateryna Nikolaienko,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

ANIMALISTIC SYMBOLICS OF THE UKRAINIAN AND GERMAN LINGUOCULTURAL SPACES

The article deals with the investigation of the national cultural heritage and language representation of the animalistic symbolics as a part of the national language world views of the Ukrainian and German linguocultural space. The nature and the essence of the archetype is found out, their meaning for the formation and development of the national mindset is shown. In the article the most traditional for the Ukrainian and German linguocultures animalistic symbols and their semantic filling are disclosed. Thus, for Ukrainian linguoculture the most important animalistic symbols, that have found their expression in the multiple language forms, are the symbols of the dog, horse, pig, bear, wolf, birds and fishes. For the German people these are hare or rabbit, fox, owl, ape, cuckoo, cow, dog and bear. Some of these animalistic archetypes reveal the same features in the both ethnical spaces, but mostly they have different meaning and different semantics in the idioms. The comparison of the semantic filling of the animalistic symbols can play an important role in the theory and practice of translation between the both languages.

Key words: symbol, archetype, linguocultural space, zoonym, idioms with the animalistic component.

Сучасний етап розвитку мовознавства визначається антропоцентричною парадигмою, що спрямовує об'єкт лінгвістичних розвідок у поле лінгвокультурного співставлення. Зростання інтересу до особливостей формування національного лінгвокультурного простору є результатом нинішніх глобалізаційних процесів, які піднімають питання міжкультурного діалогу. Вивчення особливостей світогляду різних народів та їх мовних виражень складають важливий напрямок розвитку сучасних мовознавчих досліджень, основу яким заклад ще В.ф.Гумбольд у праці «Über das vergleichende Sprachstudium in Beziehung auf die verschiedenen Epochen der Sprachentwicklung», у якій він виразив думку про те, що відмінності мовних систем не зводяться до розбіжностей «знакового» характеру, а значною мірою базуються на різниці у світоглядах народів.

Питанням національної специфіки лінгвокультур присвячені роботи таких дослідників як Ф. Герман, В.В. Іванов, Г.І. Гнатюк, О.А. Корнілов, М.М. Маковський, Г.В. Микитів, В.А. Завадська. Робота ґрунтується на працях К.Г. Юнга, Ч. Морріса, М.М. Маковського, В.А. Завадської.

Метою статті є виявлення та порівняння мовної репрезентації анімалістичних символів німецької та української лінгвокультур. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: виявити мотивацію анімалістичної символіки у свідомості українців та німців, з'ясувати її основні характеристики в обох мовах; проаналізувати фразеологізми з анімалістичним компонентом за їх емотивною оцінкою.

Порівняльний аналіз анімалістичних символів проводився на базі наукових праць В.М. Войтович, В.В. Карімової, Р.Х. Завадської, В.М. Мокиєнко, Д.Г. Мальцевої.

Символ традиційно розглядається як семантична категорія, що має зовнішній вираз (звуковий, графічний), пов'язаний із предметом, річчю та поняттям (сигніфікатом) [10]. Однією з головних його особливостей є множинність значень, що виявляють себе по-різному у різних контекстах; поєднання і взаємодія цих значень завдяки дії аналогії й асоціативних зв'язків; конденсація, компресія багатьох ідей, відношень як виразників символічних значень; поляризація значень, що передаються одним і тим же референтом на різних семантичних полюсах. Контекстуальне оточення слова-символу зумовлює перерозподіл сем, зміну їхньої активності [8].

Мотивація символів може пояснюватися як позамовними, так і власне лінгвістичними чинниками, тому виникнення лексеми-символу з одного боку закорінене в історико-культурному середовищі, а з іншого боку – в зумовлених народними уявленнями семантичному підґрунті [2, с. 176].

Представники аналітичної психології розглядають символ не як атрибут свідомої діяльності, а як можливість опосередкованого вияву підсвідомого змісту символу не лише в індивідуальній психіці, а й в етнічній культурі. К. Г. Юнг виводив походження символів від колективного несвідомого, порівнюючи символ із міфом [11].

Одним зі змістів колективного несвідомого є архетип – первинна схема образів, у яких узагальнено досвід людства. Архетипи колективного несвідомого виявляють себе у фольклорних образах-символах. Саме архетипи є своєрідним джерелом для появи символіки, яка впливає на нашу свідомість, бо «дія архетипу, незалежно від того, чи має вона форму безпосереднього досвіду, чи відображається через слово, сильна тому, що в ньому говорить голос, потужніший від нашого власного» [11, с. 337].

К. Г. Юнг остаточно утвердив термін «архетип», розглядаючи його як основний позасвідомий засіб передачі найціннішого людського досвіду від покоління до покоління у формі підсвідомих символів, як закорінений у мові та міфі складник колективної пам'яті, у якому акумульована мудрість людства. Прадавні архетипи колективної підсвідомості людства знову й знову постають у міфах, релігіях, снах і фантазіях, проникаючи у всі види мистецтва, у літературу і в народну творчість. Повторюючись тисячі разів, вони формують певні сталі моделі, здатні відроджуватись і виявляти себе в різні епохи у різних образах. Отже, у кожній людині функціонує колективне неусвідомлене, утворене зі сфери інстинктів і їх відповідників – архетипів» [3, с. 134].

У народному уявленні природні явища стали носіями різноманітних внутрішніх потрясінь, глибоких почуттів, викликаних силами, що не залежать від людини. Звідси народилася розмаїта й багатогранна символіка, зумовлена стародавніми поглядами на явища, за якими наші предки часом із жахом спостерігали [5, с. 102].

Феномен розуміння символічної природи мови пов'язаний із проникненням у багатомірність духовного світу, що іманентно виявляється в модальностях архетипу, мови, світобачення. Проблема архетипів та їх відносна стійкість до впливу часу, порушена К. Г. Юнгом, була детально опрацьована його послідовником Е. Нойманом. Він пов'язує діяльність свідомого й несвідомого і вважає, що свідомість може розвиватись лише там, де вона зберігає живий зв'язок із творчими силами підсвідомості.

Розрізняють **природні і культурні** архетипні символи [8]. Природні походять із несвідомого змісту психічного, їх можна простежити аж до витоків – архаїчних коренів. Культурні символи використовувалися для вираження вічних істин, пройшли через процес свідомого розвитку і стали колективними образами, прийнятими цивілізованим суспільством. Ця група символів зберігає риси первинної конотації, може викликати вагомий емоційний резонанс і є складником загальнолюдського менталітету.

Традиційне слово-символ є вербальним утіленням елементів обряду, тобто семіотично маркованим стосовно відповідного обряду. Більшість архетипних символів – ритуальні. Оскільки обряд – своєрідний контекст, у якому реалізується семантика символу, то на вербальному рівні таким контекстом є відповідний текст [8]. В.Г. Микитів визначає символ як вербальний знак, семантика якого є результатом переосмислення на асоціативному рівні його прямих і переносних значень під впливом контексту. Саме таким поняттям символу ми користуємося у даному дослідженні.

Символи для одного і того ж конкретного денотата в різних народах можуть відрізнятися, і навпаки: один і той самий предмет чи слово в різних лінгвокультурах буде символом різних явищ.

Проведемо порівняння анімалістичної символіки українського та німецького лінгвокультурного простору.

Як свідчить Войтович В.М., міфологія українців невід'ємно пов'язана з образами різних тварин. Чільне місце серед тотемних уявлень українців, які вірили, що певний звір або птах є захисником певного роду чи племені, посідали тварини, які були втіленням позитивних чи негативних якостей. Він розглядає пантеон тваринного світу давніх українців, до якого увійшли *байбак, баран (овен), білка, бобер, ведмідь, верблюд, вівця, вовк, вузь, гадюка, горностай, жаба, заєць, їжак, кажан, кінь, кіт, коза, корова, крит, куниця, лев, миша, олень, осел, рак, свиня, собака, соболь, тур, і навіть черв'яки, черепаха і ящірка*. Птахи також вважалися священними істотами і символами безсмертної душі, божественного прояву, духів померлих [1, с. 421-573].

Серед анімалістичних символів, що традиційно мали найбільше значення для українського народу, перш за все виділяють символи *собаки, коня, свині та кабана, ведмедя, вовка, птахів, риби*. Розглянемо їх детальніше.

Собака – символ вірного друга, надійного і непідкупного помічника, яким він був для людини протягом багатьох тисяч років. Разом з тим, може бути нерозумним брехуном, ненаситним злодієм.

Образ собаки виражає людину-носія найкращих морально-душевних якостей: вірності, простоти і чесності (*«дивитися собачими очима»*) – викликає довіру ще й тим, що сам з недовірою ставиться до всього чужого і незнайомого. Відстоюючи справедливість, вступає в двобій із будь-яким суперником, в тому числі, значно сильнішим, хоч це прирікає його на поразку. Проте, хоча собака і доводив не раз свою вірність людині, його часто зневажають, не пускають в хату навіть взимку, звідси і виникають вирази на кшталт *«собаче життя», «собача смерть», «прогнати як собаку» «як собак нерізаних», «собаці (псу) під хвіст», «ганяти собак» (про нероб), «собака на сні»*. Зневажливо на літню людину кажуть *«старий пес»*, зооніми *«собака»* та *«сука»* використовуються як лайливі.

Кінь був чи не єдиним засобом для пересування, що дозволяв вільно долати великі відстані, тому до коней в українців, особливо чоловіків, таке особливе, шанобливе, а іноді ледь не священне ставлення. Кінь був символом вірності, відданості,

швидкості та витривалості, пов'язаним з родючістю і смертю. Кінь часто виконував роль провідника до іншого світу, по-радника і друга.

В українській казці кінь постає надійним товаришем, побратимом героя. Особливого значення набув кінь за часів козацтва. Кінь – добрий товариш козака, вірний до могили, часто проводить його в останню дорогу. Звідси і мотивація таких фразеологізмів як «бути на коні» – бути (почувати себе) у вигідному становищі, «хід конем» – про рішучий засіб, який застосовують у крайньому випадку.

У міфологічному українському світогляді чітко розрізняються образи **свині** й **кабана** (вепра). Зазвичай кабан є втіленням чоловічої сили, міцності. Свиня – з силою землі, теплом і родючістю. Образи кабана і свині пов'язують з сонцем та аграрним культом. Хоча в українській фразеології знаходимо одиниці, які характеризують цю тварину досить негативно. В.В. Жайворонок вказує на те, що згодом свиня стала нечистою твариною, яка асоціюється з брудом, болотом, нечисто, з чимось поганим («*підкладати свиню*»), зарозумілістю («*величається, як свиня*»), незнанням («*знається, як свиня на перці*»), відсутністю смаку й неохайністю («*пристало, як свині наритник*», «*як свиня в дощ*»). А кабан символізує огрядну людину («*роз'ївся, як кабан*»). Ці символи часто згадувалися і згадуються не лише у фразеологізмах.

Ведмідь в українській міфології є символом господаря, гарантом добробуту. Також символізує воскресіння, нове життя, бо виходить наверх із свого барлогу [1, с. 553-554]. Цікавий той факт, що, наприклад, на відміну від оленя чи коня, які зображуються звичайними тваринами, той самий ведмідь виступає рівним людині – він грає на дуді і скрипці, п'є у шинку горілку, грає в карти, танцює. Тобто ведмідь – не слуга. Він брат і товариш. І це теж дає нам деякі підстави говорити про ведмеда як про тотемну тварину.

У фразеологізмах тварину наділено різноманітною народною символікою: сили («*Міцний, як ведмідь*»), незграбності («*Ізвивається, як ведмідь у танці*»), невдоволення («*Бурчить, як ведмідь*»), відлюдності («*Живе, як ведмідь у барлозі*»), певною мірою одержимості («*У ведмеда десять пісень і все про мед*»);

Вовк є символом хижацтва, невгамовного голоду, швидкості, його іноді навіть не називали «вовком», замінюючи цей зоонім евфемізмом «дядько», бо боялися, щоб не нароби́в лиха на подвір'ї. У фразеології він має більше негативні конотації: символізує невдячність («*Годуй вовка, щоб він тебе з'їв*», «*Скільки вовка не годуй, він усе в лис дивиться*»), злість, жорстокість («*Вовк не такий лихий, як недобрій*»). Іноді значення символу тварини змінюється після її приручення (особливо чітко це простежується у героїко-фантастичних казках): небезпечний і злий вовк в деяких сюжетах стає твариною-союзником («*вовчик-братик*»)

Як пише В.В. Завадська, одна з авторів книги «100 найвідоміших образів української міології», **птахи** в міфології багатьох народів є творцями всесвіту. Ніким не народжені, вони вже існували, коли не було ще ні неба, ні землі, а лишень одне «широке море» (яке було завжди). Вони символізують повітряну стихію, а повітря, як відомо, легке й може проникати всюди. Птахи сполучають світ земний і небесний. Вони також є символом свободи («*тримати, мов пташку у клітці*», «*битися, мов пташка у клітці*»). А демонізований образ **ворони** весь пронизаний негативною семантикою («*поки ворони очі не виклюють*»)[11].

Що ж до символу **риби** в українській міфології, то вона, як відомо, живе у воді. А вода – це праматір світу. Саме з води, за міфами й легендами різних народів, виникло все живе. Отож риба, як і вода, символізує життя, очищення, здоров'я і плодючість. Риба пов'язується також зі святом весняного відродження, воскресіння природи. В Україні шанують міфічну рибу, яка була «спервовіку»: вона все бачила, все знає, що є і що буде, ще й має стати свідком кінця світу [11]. Позитивна конотація цього символу видна у фразеологізмах «*як риба у воді*», «*битися, мов риба об лід*», «*золота рибка*». Проте «*риб'ячі очі (погляд)*» українцям здаються ознакою нерозумної людини.

Розглянемо зооніми німецької мови як маркери національного символічного світогляду німців.

Споконвіку на території Німеччини жила велика кількість **зайців** і **диких кроликів**. Заєць є улюбленим героєм німецьких казок та байок. Він отримав прізвисько *Meister Lampe* (еквівалент образу українських та російських казок «*заєць-косий*). Життя, поведінка зайців та кроликів служили основою для появи у німецькій мові цілої низки фразеологізмів. Кролики – дуже пруткі та невловимі, так що спіймати дорослого кролика важко навіть досвідченим собакам. Зайці намагаються плутати слід, роблячи величезні стрибки в сторони і назад. На цьому спостереженні ґрунтуються фразеологізми: «*wissen, wie der Hase läuft*» (букв. «знати, як заєць бігає») знати толк (розбиратися) в справі / знати, як взятися за справу; «*sehen, wie der Hase läuft*» (букв. «дивитися, як біжить заєць») – дивитися, як йдуть справи, в якому напрямку розвиваються події; «*Merken, wo der Hase liegt*» – розуміти, до якого результату прийдеш.

Схожим чином слід розглядати і фразеологізм «*ein alter Hase*» – (старий) досвідчений працівник, майстер своєї справи (букв. «старий заєць»). У цьому німецькому звороті підкреслюється досвідченість людини в професійному відношенні, відмінне знання своєї справи [4].

Таким чином, в сучасній німецькій мові фразеологізми з компонентом *Hase* не пов'язуються з поняттям «боягузливий», а підкреслюють досвідченість дорослого зайця на відміну від молодого. Поняття «боягуз» передається поєднанням «*Hans Hasenfuß*» (пор.укр. заяча душа, боягузливий як заєць). Досвідченому зайцю протиставляється фразеологізм «*kein heuriger Hase mehr sein*» (стати дорослим, самостійною людиною, букв. «не бути більше цьогоорічним зайцем» (зайченням цьогоорічного виводку)) [7, с. 53-54].

За давнім німецьким повір'ям, заєць представлявся також уособленням чорта. У багатьох народів його не дозволялося вбивати або застосовувати його м'ясо в їжу [1]. Незважаючи на це, польовий заєць і дикий кролик були улюбленими об'єктами полювання в Західній Європі. Безпосереднє відношення до полювання на зайців мають такі вирази: «*die reine (reinste) Hasenjagd*» (букв. «справжнє полювання на зайців») – побиття немовлят, «*das Hasenpanier ergreifen*» – пускатися навтьоки, «*jemandem einen Hasen in die Küche jagen*» (букв. принести з полювання на кухню зайця) – подати кому-небудь масний шматочок, зіграти на руку кому-небудь [7, с. 54].

Лисниця, згідно з давнім міфопоетичним уявленням, вважалася втіленням душі померлих, і нерідко супроводжувала душі померлих в потойбічний світ. Крім того, лисниця часто виступала в ролі перевертня і у багатьох народів вважалася чаклункою, вона володіла здатністю зникати і бути невидимою [1,с. 86-87]. У німецькій лінгвокультурі образ лисиці асоці-

юється не тільки з хитрістю («*ein schlauer Fuchs*», «*Die Füchse prellen*») і підлабузництвом («*den Fuchsschwanz streichen*») – підлабузнюватися, лизати п'яти), а також зі зрадою, напр.: «*dem Fuchs beichten*» – видати свою таємницю ворогові. Як відомо, лисиця не тільки дуже хитрий, але і дуже обережний хижак, вона відмінно вміє уникати небезпеки. Це пояснення робить більш зрозумілими фразеологізми: «*der Fuchs muß vom Loch heraus*» (букв. лисицю потрібно виманити з нори) – що справа потрібно з'ясувати, «*da kommt der Fuchs zum Loch heraus*» (букв. ось і лисиця виходить з нори) – Ось в чому справа! Нічого спільного з хитрою людиною не має фразеологізм «*ein alter Fuchs*» (букв. стара лисиця). Це досвідчена людина, що знає всі тонкощі своєї професії, старий, досвідчений працівник [7, с. 55-56].

У міфологіях багатьох народів і у німецькій міфології зокрема **ведмідь** вважався прабатьком людського роду. У багатьох мовах зооніма «ведмідь» походить слова «людина». За свідченням Олафа Магнуса, готи і сакси визначали своє походження від ведмеда. Існує також міф про вигодовування Зевса і Олександра, сина Пріама, ведмедицями. Зоонім *Bär* в німецькій мові збігається з його еквівалентом *ведмідь* в українській мові в переносному значенні по недолугості, незграбності, по силі, напр.: «*ein angeleckter Bär*» – грубий, неотесаний, «*plump wie ein Bär*» – (він) справжній ведмідь, незграбний як ведмідь, але в українській мові з цим словом немає обов'язкових асоціацій з особливим здоров'ям: «*gesund wie ein Bär*» – здоровий як бик, з сильним голодом: «*hungrig wie ein Bär*» – голодний як вовк. Також знаходимо випадки: «*einen bärischen Durst haben*» – відчувати сильну спрагу, «*jemandem einen Bären dienst erweisen*» – надати кому-небудь ведмежу послугу, «*auf der Bärenhaut liegen*» – ловити гав, бити байдики.

Негативну конотацію фразеологізми з компонентом *Bär* набувають також в таких висловлюваннях: «*einen Bären anbinden*» – надурити кого-небудь; «*Jemandem einen Bären aufbinden*» – обманювати, змусити когось повірити вигадкам; «*Einen Bären loslassen*» – вести себе необдуманно. У казках ведмеда називають *Meister Petz*. *Petz* – давніша форма *Betz*, зменшувально-пестлива форма чоловічого імені *Bernhard* [7, с. 56-57].

Для слов'ян **сова** здавна була мірилом ступеня сп'яніння. Досі кажуть «Клює носом», тобто дрімає, як сова при денному світлі [2, с. 86]. Згадуємо також асоціацію сови з мудрістю або поганого настрою, гніву («наспивися мов сич»). У німців сова – символ того, над ким усі глузують, напр.: «*die Eule unter Krähen*» – біла ворона (дослівно: сова поміж ворон), «*jemanden zur Eule machen*» – висміювати кого-небудь. Сова символізує даремну, невігідну діяльність, напр.: «*Eulen nach Athen tragen*» – везти щось туди, де його є в надлишку (букв. «везти сов в Афіни»), також невдачу (щось на кшталт нашої (чорної) кішки: «*da hat eine Eule gesessen*» – справа зірвалася).

П'яниця в Німеччині порівнюється з **мавпою**, пор.: «*einen Affen (sitzen) haben*» – бути п'яним і «*sich einen Affen kaufen*» – випити, сьорбнути зайвого, напиться, що пояснюється схожістю поведінки людини в стані сп'яніння з поведінкою і кривляннями мавпи. Немає повного відповідника в українській мові до виразу «*einen Affen an jemandem gefressen haben*» – втратити розум від кого-небудь, закохатися без пам'яті в кого-небудь.

Здатність **зозулі** передбачати людям долю лягла в основу фразеологізму «*Der hört den Kuckuck nicht mehr rufen*» (букв. він більше ніколи не почує крик зозулі), який означає «він до весни не протягне». Звичка підкладати яйця в чужі гнізда відображена у «*jemandem ein Kuckucksei ins Nest legen*» (піднести неприємний сюрприз будь-кому, пор. підкласти свиню). Образ зозулі присутній у багатьох негативних виразах, напр.: «*jemanden zum Kuckuck jagen*» – послати під три чорти кого-небудь, «*zum Kuckuck gehen*» – забиратися до біса, «*des Kuckucks sein*» – зійти з розуму.

Цікавими також є фразеологізми з компонентами *Tier* (тварина), *Fisch* (риба), *Vogel* (птаха), які є загальновидовими назвами. Наприклад, про впливову людину, що займає високу посаду, жартівливо говорять: «*ein großes Tier*» (велика шишка, рос. важная птица); про людину, що не знімає при зустрічі головного убору, – «*Vögel unter dem Hut haben*» (букв. мати птахів під капелюхом); про трохи божевільну людину кажуть: «*Einen Vogel haben*» або «*den Vogel kriegen*» (втратити глузд), пор. також: «*Spatzen im Kopf haben*» – бути трохи несповна розуму (букв. мати горобця в голові, пор. з укр. таргани в голові).

Корова в давнину вважалася священною твариною і уособленням божества у багатьох народних віруваннях і в німців зокрема. Проте певні фразеологізми свідчать про те, що до корови ставилися не завжди з шанобою: «*eine milchende (melkende) Kuh*» – дійна корова, де, крім значення «джерело матеріальних благ», має ще додаткове – «яким користуються безсоромно, в особистих інтересах» [4]. Згідно з міфопоетичними уявленнями, **бик** символізував смерть і пекло, хоча смерть вважалась невіддільною від життя. Кольором смерті і пекла у багатьох народів вважався червоний (у деяких – білий). У зв'язку з цим досить показово назва бика-хранителя в хеттській мові: *alax*, пор. рос. алый; Аналогічно пор. англ. ox, нім. Ochs «бик», але хет. Ug «Смерть» [6, с.111-113].

В українській мові фразеологізм «личить, як корові сідло» еквівалентний німецькому «*daß paßt wie dem Ochsen ein Sattel*» (букв. йде як волів сідло), а «*wie der Ochs am Berge stehen*» (букв. стоїть як віл перед горою) синонімічний українському «*вирачився як баран на нові ворота*», символізуючи тупість та нерішучість. Цікавий в німецькій мові вираз, що прославляє розумну людину, «*dem kalbt der Ochse*» (букв. у нього і бик телиться).

Собака і зараз є однією з найважливіших тварин, одомашнених людиною. Цей образ має позитивну конотацію в стійких словосполученнях «*собака вірність*», «*собача відданість*», і негативну конотацію, що зустрічається частіше («*собаче життя*» «*собача смерть*», «*як собак нерізанух*», «*собаці (псу) під хвіст*», «*ганяти собак*» (про нероб), «*собака на сні*»).

Негативна конотація зооніма «собака» в німецькій лінгвокультурі підтверджується: тим фактом, що присутність пса в церкві вважалася оскверненням святого місця. Духовним особам заборонялося тримати собаку, а селяни навіть не пускали собаку в хату, тримали її поза домом [4, 172].

Як гнана істота постає собака в складі багатьох фразеологізмів, пор. укр. «*Собаче життя/смерть*», «*сучий син*»; нім. «*Hundleben*», «*Hundessohn*», «*Hundelohn*», «*hundgemein*» (підлий як собака), «*hundekalt*» (собачий холод), «*Hundsfoht*» (негідник), «*auf den Hund kommen*» («дійти до ручки»).

У Німеччині розведення **свиней** було найдешевшим видом тваринництва аж до XVIII століття. Дослідники пояснюють це великою кількістю у лісах диких кабанів, що стали родоначальником корінних порід європейських свиней, тому вони грали істотну роль в домашньому господарстві селян Німеччини і стали символом, що отримав своє відображення в звичаях країни і в мові. У німецькій культурній традиції свиня є символом багатства і благополуччя. Не дивно, що новорічні при-

вітання в Німеччині часто супроводжуються зображенням поросяти. Цим же пояснюється форма грошової скарбнички у вигляді поросяти [7, с. 57].

Позитивне ставлення до свиней в більшості німецьких міфів протиставлено їх негативній символіці в світових релігійних традиціях. У німців образ свині використовується у ролі компонента фразеологізма досить часто і з різними конотаціями. Такі вирази сягають корінням ще Середньовіччя. Так, вираз «*Schwein haben*» (розм. «кому-небудь щастить») сягає корінням часів лицарських турнірів, коли найгіршому стрілку в якості втішного призу давали свиню. Про щось незрозуміле німці говорять: «*das frisst kein Schwein, das kann kein Schwein verstehen*». У розмовній мові вживається вираз «*sein Schwein schlachten*» (в значенні «використати заощадження»).

Отже, багатозначність символічних тлумачень тварин генетично пов'язана з найдавнішими уявленнями про природу. Порівняльний аналіз анімалістичних символів в німецькій та українській лінгвокультурах показав, що сприйняття певних тварин українцями та німцями іноді співпадає майже повністю, а іноді – діаметрально різниться. Так, мовна репрезентація таких досліджуваних анімалістичних символів як *собака, ведмідь, лисиця* в українській та німецькій лінгвокультурах співпадає найбільше, у той час як конотація таких анімалістичних символів як *засць, сова, мавпа, свиня, зозуля* дещо відрізняється. Ймовірно, причина такої відмінності полягає у тому, що на формування образу кожної конкретної тварини впливали, крім об'єктивного включення цієї тварини в життя людей, ще конкретні історичні фактори, які не могли бути для різних, навіть близьких народів, абсолютно однаковими. У кожного народу створювалась своя парадигма анімалістичних символів, яка в чомусь була подібною до парадигми сусідніх етносів, а в чомусь різнилася.

Вивчення неспівпадінь між семантичним наповненням анімалістичних символів різних народів набуває прикладного значення у практиці перекладу, адже звернення до тваринних образів дуже частотне у різних мовних жанрах та сферах, у тому числі таких суспільно важливих як політика та журналістика, а відмінності у сприйнятті тих чи інших тварин у різних лінгвокультурах зумовлюють необхідність свідомо та обізнано вносити відповідні зміни при перекладі.

Література:

1. Войтович В.М. Українська міфологія. Енциклопедія народних вірувань. – К.: «ФОБ Стебеляк», 2014. – 688 с.
2. Гнатюк Г.І. Семантична характеристика архетипних слів-символів у поезії Лесі Українки / Г.І. Гнатюк // Мова і культура. – У 10 т. / Вип. 6. – Том III. Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – Ч.2. – К., 2003. – С.174-182
3. Иванов В. Родное и вселенское / Вячеслав Иванович Иванов. – М.: Республика. – 1994. – 427 с.
4. Каримова Р. Х. Семантика зоонимов во фразеологии немецкого и русского языков / Р. Х. Каримова. // Известия УРГПУ. Лингвистика. – 2005. – №16. – С. 169–175.
5. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А.Корнилов. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
6. Маковский М.М. Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов // Вопросы языкознания, 1997, № 1. – С. 73-95.
7. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык. Landeskunde durch die Sprache: Лингвострановедческий словарь – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ООО «Изд-во Русские словари»; ООО «Изд-во Астрель»; ООО «Изд-во АСТ», 2001.
8. Микитів Г. В. Знаковість архетипних символів у національно-мовній картині світу українців / Г. В. Микитів // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 305-310. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_65
9. Мокиєнко В. М. В глубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений. – 3-е изд., перераб. – СПб.: «Авалон», «Азбука-классика», 2005, – 256 с.
10. Моррис Ч. У. Основания теории знаков Семиотика: Антология / Ч. У. Моррис; сост. Ю. С. Степанов. – изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – С. 45–97.
11. Юнг К.Г. Подход к бессознательному // К.Г. Юнг Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 23-94.
12. 100 найвідоміших образів української міфології / В. А.Завадська, Я. А. Музиченко, О. В. Таланчук, О. Б. Шалак. – Київ: «Орфей», 2002. – 466 с.
13. Fritz Hermann. Der Sitz der Sprache im Leben. Beiträge zu einer kulturanalytischen Linguistik. – De Gryuter. – Berlin\ Boston, 2012. – 402 S.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: allaishchuck@hotmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-165-168

Іщук А. А. Використання сучасної американської літератури як засобу вивчення англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 165–168.

УДК: 378.016:811.111]:821.111(73)

Іщук Алла Анатоліївна,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСОБУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про використання художніх творів сучасної американської літератури під час вивчення англійської мови. Аналізується поєднання мови та літератури та різні рівні розуміння тексту. Наголошується важливість читання для оволодіння студентами мовних спеціальностей комунікативними навичками шляхом засвоєння граматичних та лексичних норм сучасної англійської мови.

Ключові слова: тлумачення тексту, читання, граматичні форми, лексичні одиниці, американська література, теоретична лінгвістика.

Ищук Алла Анатольевна,

Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КАК СРЕДСТВА ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье говорится об использовании художественных произведений современной американской литературы во время изучения английского языка. Анализируется объединение языка и литературы, а также разные уровни понимания текста. Подчеркивается важность чтения для овладения студентами языковых специальностей коммуникативными навыками путем усвоения грамматических и лексических норм современного английского языка.

Ключевые слова: интерпретация текста, чтение, грамматические формы, лексические единицы, американская литература, теоретическая лингвистика.

Alla Ishchuk,

National Pedagogical Dragomanov University

USING MODERN AMERICAN FICTION AS A MEANS OF LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE

The article deals with a special approach of using literary works (American fiction, in particular) while learning a foreign language. Language as a constantly changing matter is the best reflected in fiction. That is why students who study English as their major should pay attention to studying works of the modern writers – where they can find the best examples of the language they are learning. The diversity of meanings in one and the same literary text (Chomsky N., Sperber D, Wilson D.) opens a great area in front of a learner who may better understand certain grammar forms, usage of tenses, lexical peculiarities, etc. It is considered normal when a literary text chosen for reading in English contains 10% of unknown words and phrases or complicated grammar structures. The author has chosen Kerouac's novel "The Dharma Bums" to illustrate the richness of the vocabulary and simple for comprehension grammar structures used in a descriptive narrative. E. Albee's "Three tall women" shows how students may benefit from reading a play – it is ideal for training dialogue and monologue communicative skills. Reading modern American fiction should be an integral part of learning English as a foreign language.

Key words: text interpretation, reading, grammar forms, lexical units, American literature, theoretical linguistics.

Постановка проблеми. Художній текст містить у собі певну структуру лінгвістичних особливостей мови, використовуючи яку, можна не лише збагатити словниковий запас, а й довести до автоматизму розуміння граматичних форм та інших аспектів, необхідних для вивчення мови. Важливим є встановлення взаємозв'язку між лінгвістичними особливостями мови та її відображенням у вигляді літературного тексту. Впровадження поєднання навчання мови та літератури лише позитивно вплине на формування знань студентів. Варто об'єднати лінгвістичне навчання із використанням літературних текстів в оригіналі.

Цілом зрозуміло, яким чином знання мови може покращитися при використанні літератури – це і збагачення словника, і закріплення тих граматичних структур, що викликають певні труднощі при вивченні. З одного боку, для того щоб виокремити ті чи інші структурні елементи мови у літературному творі, достатньо володіти знаннями з практичної граматики, позбавленої в деякій мірі сталих канонів мови, адже літературна мова є досить вільною формою вираження. З іншого боку, ми маємо справу тут із теоретичною лінгвістикою, яка досліджує, які форми приймає мова і чому саме ці форми.

Аналіз останніх досліджень. Коли мова йде про літературу, недостатньо спиратися на дослідження тільки з традиційної практичної граматики англійської мови. Теоретична лінгвістика дозволяє побачити художній твір зовсім інакше – глибоко.

Щоб зрозуміти це, спочатку слід ознайомитися із відкриттями Хомського та Спербера й Уілсона. «Глибока структура» та «поверхнева структура» Хомського зазнали значного розвитку і змін за останні десятиліття, але той факт, що є різні тлумачення одного й того ж речення, залишає цю теорію й досі чинною [7, с. 212]. Загалом, як відомо, Хомський більшість своїх досліджень спрямував саме на встановлення причин, чому саме ця різниця існує. Він стверджує, що «одне висловлювання завжди уявно представлене декількома розуміннями» [7, с. 212]. Тому в уявній інтерпретації поверхневе тлумачення тексту може бути зовсім протилежним тому, що лежить в основі одного й того ж літературного твору.

З огляду на це, вивчення іноземної мови на тлі літературного твору не лише покращує та закріплює розуміння студентом стандартів граматики, але й підштовхує його до аналізу, тлумачення змісту того чи іншого літературного твору. А сам текст у свою чергу, виступаючи у ролі цілого комплексу мовних одиниць, є джерелом лексичного та граматичного багатства, що на свідомому чи на підсвідомому рівні безпосередньо впливає на формування умінь та навичок володіння мовою.

Зі свого боку, Спербер та Уїлсон зазначали, що «є декілька значень того чи іншого висловлювання: не існує універсальної семантики, існує набір різних видів семантики... багато елементів літературної форми (жанру) можуть бути обгрунтовані відповідно до теорії прагматики: ці форми і є значеннями, що об'єднані текстом» [11, с. 118-119]. Наприклад, читаючи та аналізуючи художній твір, студент не тільки може знайти омоніми, а й зрозуміти їх безпосереднє значення та використання за допомогою контексту.

Дані теорії Хомського та Спербера й Уїлсона дають нам змогу зрозуміти, як мова збагачує літературу. Однак варто зазначити, що ці теорії ніяким чином не впливають на вивчення мови на основі літератури. Зрозумівши їх суть, легше виокремлювати граматичні та лексичні одиниці мови, її структуру загалом. Лінгвістика як наука сама по собі є сталою і не передбачає інтерпретування художнього тексту з різних точок зору. Тоді як вивчення мови на основі літератури є досить вільною формою.

Займаючи чільне місце в методиці викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі, проблема використання оригінальних художніх текстів досліджувалася такими авторами як Ю. Б. Борисов, В. П. Важеніна, Л. П. Карпенко, В. В. Матвейченко, Т. П. Ніфака, Т. Т. Михайлюкова, М. Г. Вавилова, Л. Ф. Рудакова та іншими.

Мета і завдання статті. Метою статті є теоретичне обгрунтування використання сучасної американської літератури під час навчання студентів мовних спеціальностей англійської мови. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: визначити функції художніх текстів, встановити взаємозв'язок між мовою та її відображенням у художньому тексті, визначити роль сучасної американської літератури у вдосконаленні навичок володіння англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Мова і література є успішним поєднанням: вони, контрастуючи та одночасно зливаючись одне з одним, показують свої основні інструменти та засоби, за допомогою яких існують. «Лінгвісти не використовують приклад мови в самій собі, а тільки як цей приклад демонструє закономірності, що лежать в основі мови. Тоді як літературні фахівці цінують специфіку та різнобарвність тексту. Лінгвістичні задачі вирішуються шляхом пошуку питання та його вирішення, що є досить чужим для вивчення літератури» [9, с. 274]. Однак це не означає, що лінгвістика не може функціонувати як засіб вивчення мови на основі літератури, а скоріш навпаки – лише сприяє цьому.

Вивчення мови на основі літературного тексту допомагає на деякий час відмовитися від технічного та структурного способу мислення, потрібного для побудови правильних граматичних конструкцій, виразів тощо. Постійна практика використання художнього твору приносить значні результати у процесі вивчення іноземної мови. Використання художніх текстів урізноманітнює процес вивчення мови, збагачує та насичує його.

Процес розвитку та змін особливостей мови є природним. Ці зміни відображаються й у літературі. Неважко знайти відмінності при порівнянні художніх творів XIX та XX століть. Англомовна література нашого часу таким чином є прикладом саме сучасного варіанту англійської мови, таким, що використовується саме зараз. В такому сенсі сучасна американська література, з точки зору мови, має розглядатися не як видозмінена форма англійської мови, а як цінний атрибут, яким має оволодіти кожен, хто вивчає сучасну англійську мову.

Саме по собі читання іноземною мовою є важливим видом мовленнєвої діяльності та найбільш розповсюдженим способом іншомовної комунікації [5].

Можна говорити про два основні рівні розуміння тексту: рівень значення та рівень змісту. На рівні значення встановлюються значення прочитаних мовних одиниць та їх безпосередніх зв'язків, а рівень змісту пов'язується із розумінням тексту як цілісної мовної одиниці. Це доводить, що читання англомовної літератури розвиває навички, які пов'язані з технічним аспектом читання; із вміннями, які забезпечують смисловий аспект читання: встановлення смислових зв'язків між мовними одиницями тексту, досягнення розуміння змісту, авторської ідеї, тобто розуміння тексту як завершеного мовленнєвого твору. Подібний рівень досягнення тексту досягається шляхом доведення навичок техніки читання до автоматизму [5].

Мотивом читання художніх творів іноземною мовою має бути спілкування, а метою – отримання необхідної інформації. Тому що читання – це комунікативне вміння, це засіб спілкування [4]. Під час вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі мають застосовуватися здобуті вміння читання у школі, для чого необхідним є розуміння загального змісту художніх творів різних жанрів. Студенти мовних спеціальностей повинні вміти читати художні твори з метою повного розуміння змісту тексту, що включає до 10% незнайомих слів. Студенти, поєднуючи вивчення мови із читанням іноземної літератури, навчаються або вдосконалюють вміння робити анотацію до тексту (коротко передавати зміст прочитаного тексту в усній чи письмовій формі); реферувати окремі уривки або цілий текст (визначати нові дані чи головну ідею уривку/тексту); рецензувати текст (висловлювати власні думки, оціночні судження стосовно тексту). Такі види робіт якнайкраще сприятимуть покращенню навичок володіння іноземною мовою студентами.

Сучасна американська література має формувати позитивне ставлення студентів до читання, заохочувати їх, а також неодмінно мати можливість розв'язання тих освітньо-виховних завдань, що висуваються перед іноземною мовою як навчальним предметом. Цінність сучасних американських художніх творів полягає в тому, що вони сприяють формуванню морально-етичних якостей читача, відображають фактичний матеріал про США у певний період історії, а головне відповідають віковим особливостям та інтересам студентів, їх інтелектуальному рівню розвитку, задовольняють їх емоційні та пізнавальні потреби. Таким чином, художні твори в оригіналі виконують цілу низку функцій, які сприяють успішному оволодінню англійською мовою.

Англомовна художня література може розглядатися і з точки зору лінгвістичних аспектів, адже читання і вивчення художніх творів сприяє розумінню студентами важких для сприймання граматичних та лексичних форм, а саме багатозначних та запозичених слів, використання інверсійних речень із непрямим порядком слів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, умовних речень, складних речень та конструкцій тощо.

У процесі читання іноземною мовою здійснюється перенесення частини сформованих навичок читання рідною мовою у сферу іноземної мови [1, с. 4]. Розвиваючи техніку читання іншомовної літератури, студент вчиться швидше сприймати слова графічно, співвідносячи їх з їх звучанням.

На нашу думку, читання іншомовних художніх творів має бути однією з головних практичних цілей навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі. У цьому випадку читання художніх творів іноземною мовою виступає як засіб навчання. Забезпечуючи запам'ятовування лексичних одиниць, зв'язків між ними, а також граматичних явищ, наповнення граматичних структур, порядку слів у структурах, воно допомагає в оволодінні мовою, закріпленні та накопиченні словникового запасу. Художні твори допомагають удосконалювати вміння усного мовлення: «під час читання функціонують провідні мовні аналізатори – слухові та мовленнєво-рухові, характерні для говоріння» [1, с. 5].

Як зазначає П. О. Бех, «велика розумова робота, котра виконується читцем з метою проникнення у зміст тексту, розвиває мовну здогадку та антиципацію, самостійність у подоланні мовних та смислових труднощів» [1, с. 6], а також, на нашу думку, сприяє кращому володінню мовою. Читання іншомовних текстів розвиває мислення студентів, допомагає усвідомити особливості системи іноземної мови і глибше зрозуміти особливості рідної. Інформація, яку отримує студент із художніх творів, формує його світогляд, збагачує своєрідними знаннями про історію, культуру, побут країни, мову якої він вивчає.

Читання є рецептивним видом мовленнєвої діяльності, який включає техніку читання і розуміння того, що читається, і відноситься до письмової форми мовлення. У зв'язку з цим виділяють змістовий та процесуальний аспекти діяльності читача. Відомо, що змістовий аспект читання залежить від процесуального і полягає в досягненні розуміння інформації, яка сприймається читачем [1, с. 6].

Для урізноманітнення процесу читання на занятті іноземної мови можна взяти різні за формою викладу тексти – як прозові, так і ліричні.

Так, роман як великий за обсягом прозовий твір найширше сприяє лексичному збагаченню студентів, розумінню граматичних структур часових форм та мови загалом. Наприклад, на лише тридцяти сторінках роману (8039 слів) американського письменника Джека Керуака «*The Dharma Bums*» міститься великий об'єм лексичного та граматичного матеріалу, що становить цінність для студентів з огляду на вивчення іноземної мови, а саме поповнення словникового запасу, розуміння часових форм та специфіки побудови мови загалом. В цілому, будь-який прозовий твір зазвичай містить велику кількість описів. Автобіографічний роман Керуака, де оповідання відбувається від першої особи, особливо багатий на описи. Наприклад: *The old rotten porch slanted forward to the ground, among vines, with a nice old rocking chair that I sat in every morning to read my Diamond Sutra. The yard was full of tomato plants about to ripen, and mint, mint, everything smelling of mint, and one fine old tree that I loved to sit under and meditate on those cool perfect starry California October nights unmatched anywhere in the world* [10].

Подібні рядки сприяють розвитку навичок виділення таких мовних одиниць як артикль, прикметник, іменник, дієслово, займенник, прийменник тощо, розумінню часових форм, граматичних характеристик як самих слів, так і мови в цілому.

Мова роману не є складною для сприйняття, адже оповідь відбувається в основному за допомогою минулих та теперішніх часових форм (Present Simple, Past Simple). Такі речення зі змішаними часовими формами як «*Somewhere near Camarillo where Charlie Parker'd been mad and relaxed back to normal health, a thin old little bum climbed into my gondola as we headed into a siding to give a train right of way and looked surprised to see me there*» [10] хоча і часто зустрічаються на сторінках роману, але не мають викликати складнощів у студентів.

Зробивши аналіз тих самих перших тридцяти сторінок роману, ми виокремили слова, які можуть викликати труднощі при їх обробці:

to hop, a freight, duffel bag, contemplated, to relax back, to head into a siding, by and by, highball whistle, to huddle, a wraparound, to pace back, poor-boy of wine, a repast, meek voice-box, gusto and gratitude, to assert, devout, lip-service, humility, zeal, to whip, a sip, a boxcar, to solidify, to squat, to amplify, to hustle, a brakeman, to obviate, starlit, to bid farewell, to exult, redhot, to work on smb's taste buds, chomp chomp, to spoon up, a swig, banding rush, conch shell, to wade, to dunk.

Дані слова становлять потрійний відсоток невідомих слів, необхідних при вивченні іноземної мови.

На противагу роману та оповіданню урізноманітнити процес читання може така жанрова форма як п'єса. Саме п'єса, структура якої містить авторські ремарки з певними функціями, текст дійових осіб, та невеличкі описи сцен, є вдалим жанром для розвитку навичок діалогічного та монологічного мовлення. Простий уривок із п'єси Едварда Олбі «*Three tall women*» є зразком реального повсякденного мовлення, яке легко відтворити під час читання або вивчити напам'ять. [6]

A: *I'm ninety-one.*

B: *Is that so?*

A: *yes.*

C: *You're ninety-two.*

A: *Be that as it may.*

B: *Is that so?*

C: *Says so here.*

Постійна практика використання художніх творів приводить до розпізнавання граматичних особливостей будови мови на підсвідомому рівні. При цьому час, затрачений на опанування художнього тексту, зменшується.

Висновки. Художній текст не лише є джерелом збагачення словникового запасу при вивченні мови, але й дозволяє вивчити та закріпити навички використання граматичних форм. Поєднання вивчення мови і літератури в одному спецкурсі здатне позитивно вплинути на знання студентів з обох дисциплін. Читання іншомовної художньої літератури забезпечує комплексне вирішення основних завдань навчання іноземної мови: користування мовою, усвідомлення природи мови та розуміння іноземної культури через мову.

Література:

1. Бех П. О., Биркун Л.В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. // Іноземні мови. – 1996. – №2. – С. 3-8.
2. Гильманова А.А., Никитина С.Е., Даминава Э.Р. Использование художественных текстов для обучения чтению на иностранном языке [Электронный ресурс] // Международный научно-исследовательский журнал. Педагогические науки. – Выпуск 3, апрель 2016. – Екатеринбург. – Режим доступа: <https://doi.org/10.18454/IRJ.2016.46.115>
3. Голотюк О.В. Читання як засіб навчання інших видів мовленнєвої діяльності та мовних аспектів на уроках французької мови // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. LVI. – С. 102-107.
4. Клименко Л.В. Читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування [Електронний ресурс] // Форум педагогічних ідей «УРОК». – Освіта.ua. – 05.12.2014. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/44448
5. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ленвіт, 2008.
6. Albee E. Three Tall Women. – USA: Penguin group, 1995.
7. Chomsky N. Minimalist Program. – USA: The MIT Press, 1997.
8. Fabb N. Language and literary structure: the linguistic analysis of form in verse and narrative. – UK: Cambridge University Press, 2002.
9. Fabb N. Linguistics and literature. – UK: Blackwell publishing, 1997.
10. Kerouac J. The Dharma Bums. – USA: Penguin group, 2006.
11. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. – UK: Blackwell publishing, 1995.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 16 березня 2018 р.

e-mail: kalenukso@gmail.com,
kvoronyuk14@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-169-171

Каленюк С. О., Воронюк К. Р. Специфіка лексико-семантичних груп чоконімів української мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острогор : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 169–171.

УДК: 811.111'373.233

**Каленюк Світлана Олександрівна,
Воронюк Катерина Русланівна,**

Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП ЧОКОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено проблемі виокремлення лексико-семантичних груп чоконімів, тобто назв шоколадної продукції, в системі української мови. Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю ґрунтовних досліджень чоконімів у лексико-семантичному аспекті, попри те, що відповідні студії стануть значним внеском у розвиток вітчизняної ономастики. Відповідно до цього об'єктом роботи стали українськомовні чоконіми, а предметом – їхня лексико-семантична систематизація. Матеріалом дослідження послуговували чоконіми, дібрані методом суцільної вибірки з прайс-листів українських супермаркетів «АТБ», «Велмарт», «Метро», «Сільпо». З метою вирішення окресленої проблеми застосовано низку як загальнонаукових (описовий, аналізу, синтезу, узагальнення), так і спеціальних (контент-аналізу та методу словникових дефініцій) методів. Результатом роботи стало виокремлення п'яти лексико-семантичних груп українськомовних чоконімів, що відзначаються високою частотністю (понад 10 випадків уживань у фактажі дослідження). Формування лексико-семантичних груп здійснено за генетичним принципом.

Ключові слова: чоконім, лексико-семантична група, ономастика

**Каленюк Светлана Александровна,
Воронюк Екатерина Руслановна,**

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, г. Николаев

СПЕЦИФИКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ГРУПП ЧОКОНИМОВ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена проблеме выделения лексико-семантических групп чоконимов, то есть названий шоколадной продукции, в системе украинского языка. Актуальность избранной темы предопределена отсутствием обстоятельных исследований чоконимов в лексико-семантическом аспекте, невзирая на то, что соответствующие студии станут значительным вкладом в развитие отечественной ономастики. В соответствии с этим объектом работы стали украиноязычные чоконимы, а предметом – их лексико-семантическая систематизация. Материалом исследования послужили чоконимы, подобранные методом сплошной выборки с прайс-листов украинских супермаркетов «АТБ», «Велмарт», «Метро». С целью решения проблемы применено ряд как общенаучных (описовый, анализа, синтеза, обобщения), так и специальных (контент-анализа и метода словарных дефиниций) методов.

Ключевые слова: чоконим, лексико-семантическая группа, ономастика

**Svitlana Kalenyuk,
Kateryna Voronyuk,**

Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlinsky, Mykolayiv

SPECIFICITY OF LEXICAL AND SEMANTIC GROUPS OF CHOCONIMS IN UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the problem of the selection of lexical and semantic groups of choconims in Ukrainian language. The relevance of this theme is the lack of appropriate scientific research of the choconims in the lexical-semantic aspect, despite the fact that the relevant studios will make a significant contribution to the development of domestic onomastics. The object of work were Ukrainian-language choconims, and the subject – their lexical and semantic systematization. The material of research was the choconims, selected by a continuous sampling of price lists of Ukrainian supermarkets, such as «ATB», «Velmart», «Metro», «Silpo». To obtain the reliable data we used the following methods: general scientific (descriptive, analysis, synthesis, generalization) and special (content analysis and method of vocabulary definitions). The result of the work was the isolation of five lexical and semantic groups of choconims, which are characterized by high frequency (more than 10 cases of use). Formation of lexical and semantic groups is carried out according to the genetic principle. We determined that they are formed from poetonyms, anthroponyms, zoonyms, phytonyms, chrononyms, astronomys and cosmonyms. A short description of their representatives is also provided. In the conclusions of the article we pointed out the dynamic lexical and semantic groups of the choconims of Ukrainian language.

Key words: chonomym, lexical and semantic group, onomastics.

У сучасній ономастиці мало досліджень, присвячених чоконімам, назвам шоколадних цукерок. Більшість робіт присвячено іноземним чоконімам. Проблема вивчення власних назв існує вже давно і на сьогодні багато лінгвістів приділяють цьому лексичному пласту особливу увагу. Вивченням власних назв займається особливий розділ лінгвістики – ономастика. Ця наука присвячена вивченню та класифікації онімів, історії їх виникнення і розвитку, а також вивченню їх значень [3, с. 114–115].

Важливість вивчення онімів як історичного джерела відзначили дослідники доісторичних часів, а також лінгвісти, які цікавились територіальним розміщенням і переселенням племен і народів у давній Європі і пошуком прабатьківщини слов'ян. Відомі наукові праці з ономастики багатьох українських мовознавців, опубліковані в окремих виданнях або ж у спеціальних тематичних збірниках (праці К. К. Цілуйка, Ю. О. Карпенка, Ю. К. Редька, К. Й. Галаса, О. С. Стрижака, П. П. Чучки, І. М. Железняк, О. П. Карпенко та інших). Однак бібліографічний довідник наукових праць із української ономастики сьогодні відсутній, що робить його видання надзвичайно актуальним.

Метою статті є дослідження лексико-семантичних груп чоконімів української мови. Об'єктом роботи стали українськомовні чоконіми, а предметом – їхня лексико-семантична систематизація. Матеріал дослідження обрано способом суцільної вибірки з прайс-листів магазинів «АТБ», «Сільпо», «МЕТРО», «Велмарт».

Вивчаючи чоконіми, можна помітити специфічні особливості їх передачі та збереження. Завдяки цьому їх дослідження становить науковий інтерес. Вивчення мовних явищ у широкій науковій перспективі є актуальним та одним із першочергових [6, с. 67]. Відсутнє більш-менш повне зібрання назв такого роду, не проведено лінгвістичний опис чоконімів. Вони мають всі ознаки власних назв: закріплюються за певними видами виробів. На думку Л. А. Лисиченко, лексико-семантичні групи слів досліджують тоді, «коли постає завдання виявити внутрішні зв'язки слів у межах семантичної системи мови, визначити структуру та специфічні смислові зв'язки. Лексико-семантичний спосіб є одним із найпродуктивніших у найменуванні шоколадних цукерок, він зафіксований у 144 одиницях [2, с. 26].

Під семантичною онімізацією найменування шоколадних цукерок варто розуміти прагматонім, утворений шляхом перенесення семантичного значення слова [1, с. 136]. Семантична онімізація, яка позначає об'єкт номінації прямо, в нашому корпусі представлена одиницями «Чорний шоколад», «Молочний пористий шоколад», «Молочний шоколад із горішками», «Шоколад зі смаком шампанського» та ін. Ці найменування є прикладами простої онімізації, тому що використовує слова – прямі номінанти позначають шоколад, горіхи. Подібні назви, безумовно, містять інформацію про склад шоколаду, смаки, але не відрізняються своєю оригінальністю і, як наслідок, рідко використовуються для номінації та реклами товару [4, с. 37]. У процесі роботи, зібрано 187 чоконімів – назв шоколадних цукерок різних торгових марок.

Із визначенням семантики чоконімів тісно пов'язана етимологія цієї категорії слів, тому що без розуміння механізмів появи неможливо виробити критерії створення вдалих найменувань [5, с. 115]. Отже, ми виділили групи чоконімів: чоконіми-метафори – назви, що представляють собою порівняння («*Зоряний дощ*», «*Горіховий рай*»); чоконіми-гіперболи, перебільшують властивості («*Океан солодоців*»); чоконіми-символи – назви, що викликають позитивні асоціації («*Тихий вечір*», «*Весняна капель*»); чоконіми-звуконаслідування, що відображають ті чи інші звукові особливості товару. Наприклад, назва вафельних цукерок «*Хрумка*»; чоконіми-запозичення. Із появою на українському ринку великої кількості закордонної продукції в мові з'явилися і їх назви, запозичені з мов країн-виробників («*Снікерс*», «*Мілкі-вей*»). При цьому частина чоконімів пишеться мовою запозичення.

З етимологією чоконімів тісно пов'язаний їх словотвір. За формально-словотвірною структурою ми виділили такі групи чоконімів:

- прості непохідні. Тут необхідно зазначити, що непохідними ці чоконіми можна назвати досить умовно, оскільки вони утворилися шляхом переходу загальних імен у розряд чоконімів. Такий спосіб прийнято називати конверсією («*Елегія*», «*Рондо*»);

- прості похідні, утворені шляхом суфіксації («*Столичні*», «*Корівка*», «*Ягідка*»); префіксації («*Відгадайка*»);

- складні, утворені складанням основ («*Шоколатки*»); складанням слів («*Мишка-норушка*»). Більшу частину перших трьох груп складають іменники, рідше використовуються прикметники («*Театральні*»);

- складові, що представляють собою словосполучення, як правило, узгоджені («*Лісова бувальщина*», «*Вечірній дзвін*», «*Пташине молоко*»), рідше – керовані;

- багатослівні чоконіми, наближаються за своєю структурою до пропозицій «*Ну-мо, оберу!*».

При утворенні останніх двох груп використовуються іменники в поєднанні з прикметниками, числівниками («*Сім чудес*»), словосполучення з двома іменниками («*Вогні Києва*»).

У результаті аналізу можна також виокремити тематичні групи, до найбільш численних відносяться:

- назви, що походять від географічних номенів («*Кара-Кум*», «*Старий Арбат*», «*Вогні Києва*», «*Вечірній Київ*»);

- назви, що походять від антропонімів («*Іван та Марія*», «*Рома Мишка*», «*Оксана*», «*Оленка*»). До цієї ж тематичної групи відносяться назви, в яких присутні імена героїв дитячих творів і казок («*Лисиця Аліса*», «*Дюймовочка*», «*Незнайко*», «*Буратіно*», «*Лускунчик*», «*Морозко*», «*Мальвіна*», «*Хоробий Аладдін*», «*Червона шапочка*», «*Русалонька*»). Цікаві назви цукерок «*Курага Петрівна*», «*Чорнослив Іванович*» і «*Білина Нікітін*».

Особливість цих найменувань полягає в тому, що в якості імен у них виступають загальні іменники,

- назви, утворені від творів художньої літератури («*Червоні вітрила*», «*Три ведмеді*», «*Червона шапочка*», «*Казки Пушкіна*», «*Герасим і Му-Му*», «*Кіт у чоботях*», «*Маши і ведмідь*»);

- назви, утворені від фітонімів («*Ромашка*», «*Кульбаба*», «*Волошка*», «*Маргаритка*», «*Фіалка*», «*Червоний мак*»);

- назви, утворені від зоонімів та орнітонімів («*Ведмедик*», «*Півник*», «*Ластівка*», «*Буревісник*», «*Золотий фазан*», «*Жар-птиця*», «*Молочко улюбленої пташки*», «*Шалена джбллка*», «*Білочка*», «*Веселий журавель*»);

- назви, утворені від понять із галузі мистецтва («*Муза*», «*Білина*», «*Шоколадний блюз*», «*Елегія*», «*Сонет*», «*Танго*», «*Арія*», «*Баядерка*», «*Вишнева мелодія*», «*Мазурка*»)

- назви, утворені від космонімів («*Місячне сяйво*», «*Марс*», «*Оріон*», «*Чумацький шлях*», «*Зоряний метеорит*», *серія цукерок* «*Зодіак*», «*Телець*», «*Стрілець*», «*Близнюки*»).

Більшість чоконімів мають форму словосполучення. З назви шоколадних цукерок, що мають вид словосполучення, ми виділили лише чотири приклади з сурядним зв'язком: «*Марс і Янки*», «*День і ніч*», «*Фрукт і блюз*», де сполучник пов'язує однорідні члени. Словосполучень із підрядним зв'язком серед назв шоколадних цукерок значно більше (94 чоконіми із 187). Також у назвах шоколадних цукерок є велика кількість зменшувально-пестливих форм: «*Журавлина*», «*Снотик*», «*Мишка-Шалунька*», «*Левко*», «*Івушка*».

Найчисленнішу групу склали назви-фітонімів. Отже, ми бачимо, що при номінації цукерок виробники найчастіше використовують назви фруктів, ягід, квітів, горіхів. Ці номінації вказують не тільки на смакові якості цукерки, але й викликають у свідомості покупця поетичні асоціації [8, с. 118].

На другому місці назви-міфоніми, до складу яких входять імена казкових і мультиплікаційних персонажів. Це й не дивно, адже ніхто так не любить солодоці, як діти. Наприклад, чоконім «*Півник – золотий гребінець*» викликає у покупців асоціації з героєм однойменної казки.

На третьому місці за частотою вживання – назви-ідеоніми, назви, пов'язані з музикою, літературою і танцями. Інформацію про шоколадні продукти також забезпечують прагматоніми, що містять у собі лише лексичну одиницю – компонент, що входить до складу шоколадної цукерки. Це, свого роду, метонімічна онімізація, «визначення цілого по частині». Як приклади наведемо наступні найменування: «*Cappuccino Coffee*», «*Latte Coffee*», «*Espresso Coffee*», «*Ginger*», «*Almond*», «*Liqueur S*», «*Hazelnut*», «*Sesame*», «*Caramello*». У корпусі відібраних прикладів було знайдено 22 приклади подібної онімізації.

Отже, чоконіми є ономастичним класом, що об'єднує найменування шоколадних цукерок, вони мають всі ознаки імен власних: по-перше, закріплюються за певними видами виробів, по-друге, здатні відрізнитися в ряду подібних найменувань, по-третє, виділяють особливість предмету, що позначається. Чоконіми, крім усього іншого, реалізують рекламну функцію. Ми визначили, що вони утворені від поетонімів, антропонімів, зоонімів, фітонімів, хрононімів, астронімів та космонімів. Також подали короткий опис їхніх актуальних репрезентантів, вказали на динамічні лексико-семантичні групи чоконімів української мови.

Розглядаючи чоконіми як периферійне поле прагматоніміки, ми прийшли до висновку, що при номінації чоконіма реалізуються тенденції, властиві сучасній мові і комунікації в цілому. У подальшому плануємо дослідити чоконіми в дериватологічному аспекті.

Література:

1. Горбаневский Д. С. У світі імен і назв / Д. С. Горбаневський. – М. : Знання, 1983. – С. 220.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Лідія Андріївна Лисиченко. – Харків : Харківський держ. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 131 с.
3. Межжеріна Г. В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово) / Ганна Валентинівна Межжеріна // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – К., 2002. – Вип. 5. – С. 114–126.
4. Пупышева Е. Л. Семантическая и структурно-прагматическая характеристика наименований конфет в русском языке / Е. Л. Пупышева // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – М., 2014. – С. 37–40.
5. Суперанская А. В., Сталтмане В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. Теория и методика ономастических исследований. – М.: ЛКИ, 2007. – 256 с.
6. Супрун В. І. Ономастичний поле російської мови та її художньо-естетичний потенціал / В. І. Супрун. – Волгоград : Зміна, 2000. – С. 120.
7. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Федот Петрович Филин // Езиковедски изъследования в честь академика Стефан Младенов. – София, 1999. – 530 с.
8. Файзуллина И. И. Номинация гастрономического дискурса: отражение в языковом сознании жителей полиэтничного города / И. И. Файзуллина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2012. – № 5 (3). – С. 118–125.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 16 березня 2018 р.

e-mail: kalenukso@gmail.com,
irashvec17@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-172-174

Каленюк С. О., Швець І. О. Семантична динаміка парфумонімів та ароматонімів у сучасній українській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 172–174.

УДК: 811.111'373.2

**Каленюк Світлана Олександрівна,
Швець Ірина Олександрівна,**

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА ПАРФУМОНІМІВ ТА АРОМАТОНІМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено семантичному аналізу власних назв парфумованих виробів у системі української мови, а також визначенню їхньої ролі та функцій. Об'єктом дослідження став лексичний склад сучасних косметичних видань друкованого та електронного типу. Предметом роботи обрано мовну генезу й семантичні значення парфумонімів та ароматонімів у складі системи української мови. Методи дослідження підпорядковано досягненню поставленої в роботі мети. Для виокремлення власних назв на позначення парфумів обрано метод безпосереднього спостереження за функціонуванням ароматонімів у текстах візуальної реклами, друкованих та інтернет-виданнях модних журналів, а також метод часткової вибірки. Методи порівняння та аналізу застосовано для систематизації онімів на тематичні групи за денотатами.

Ключові слова: лексико-семантична група, парфумонім, ароматонім, реклама, рекламний ономастикон.

**Каленюк Светлана Александровна,
Швец Ирина Александровна,**

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, г. Николаев

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДИНАМИКА ПАРФУМОНИМОВ И АРОМАТОНИМОВ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена семантическому анализу имен собственных парфюмерных изделий в составе системы украинского языка, а также определению их роли и функции. Объектом исследования стал лексический состав современных косметических изданий печатного и электронного типа. Предметом работы выбран языковой генезис и семантические значения парфюмонимов и ароматонимов в составе системы украинского языка. Методы исследования подчинены достижению поставленной в работе цели. Для выделения имен собственных на обозначение парфюмов выбран метод непосредственного наблюдения за функционированием ароматонимов в текстах визуальной рекламы, печатных и интернет-изданиях модных журналов, а также метод частичной выборки.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, парфюмоним, ароматоним, реклама, рекламный ономастикон.

**Svitlana Kalenyuk,
Iryna Shvets,**

Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlinsky, Mykolayiv

SEMANTICAL DYNAMICS OF PARFUMONIMS AND AROMATONTS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article is dedicated to the semantic analysis of the proper names of perfumed products in the structure of Ukrainian language and also to determine their role and function. The object of the study is the lexical compound of modern, fashion printed and electronic editions. The subject of the work is the linguistic genesis and semantic meanings of parfumonims (name of perfumes) and aromatonones (names of aromas) in the Ukrainian language system. The research methods are obeyed to the achievement of the goal that was set in the work. To select the proper names for the designation of perfumes, the method of direct observation for the functioning of aromatonones in the text of visual advertising, printed and Internet editions of fashion magazines, as well as the method of partial sampling was applied. The methods of comparison and analysis have been used to systematize onyms by the subject groups according to denotations. The purpose of the study is to establish the peculiarities of the parfumonims and aromatonones lexical-semantic group in the lexical system of the Ukrainian language.

Key words: lexical and semantic group, onomastics, parfumonim, aromatonone, advertising.

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є дослідження власних назв парфумів, адже дотепер аналіз цих онімів представлений незначною кількістю наукових праць. Парфумоніми вважаються рекламними іменами через характерну їм ознаку прагматичності та виконання функції заохочення адресата, шляхом виділення продукту з однорідного ряду. Однак, серед вітчизняних мовознавчих розвідок знаходимо невелику кількість тих, що присвячені функціонуванню парфумонімів в українській мові, що підтверджує актуальність цієї роботи і перспективність обраного напрямку дослідження.

Мовознавці виділяють низку груп власних назв в ономастичному просторі (антропоніми, топоніми, фітоніми, прагматоніми, зооніми, космоніми, ергоніми тощо), серед яких найбільш дослідженими є антропоніми й топоніми, що вважаються ядром онімної лексики. Однак, останнє десятиріччя стало відправним пунктом для розгалуженого аналізу онімів різної типології (прагматоніми, идеоніми, зооніми, геотопоніми, космоніми тощо). Провідною рисою українських ономастичних розвідок є наявність великої кількості досліджень іншомовних власних назв. Зміну фокусу уваги дослідників на подібні розряди власних назв, дослідниця Є. С. Біла називає своєрідним «тектонічним зсувом» [1, с. 1]. У працях «До терміна парфумонім» та «Шляхи походження ароматонімів» вона проводить дослідження шляхів виникнення назв парфумованих виробів в

українській мові. Дослідниця Є. А. Галицька у дослідженні «Взаємодія типів номінації при утворенні лексико-семантичної групи найменувань парфумерно-косметичних товарів» виділяє специфічні компоненти у структурі парфумонімів-косметонімів [3].

Метою дослідження є встановлення особливостей функціонування лексико-семантичної групи парфумонімів та ароматонімів у лексичній системі української мови. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: визначити суть термінів «парфумонім» та «ароматонім»; встановити особливості функціонування цих лексичних одиниць в українській мові; класифікувати ароматоніми на основі їх вибірки із джерел ЗМІ.

Об'єктом дослідження став лексичний склад сучасних косметичних видань друкованого та електронного типу. Предметом роботи обрано мовну генезу та семантичні значення парфумонімів та ароматонімів у складі системи української мови. Дослідження функціонування обраних онімів у лексичній системі української мови потребувало опрацювання сучасних модних журналів, каталогів і візуальної реклами, а саме: журнали «ELLE», «COSMOPOLITAN», «VOGUE», «Harper's Bazaar», «OK!», «Avon», «Faberlic», «Oriflame»; рекламні кампанії брендів «D&G», «Dior», «Kenzo», «Lancôme».

Найменування парфумованих виробів представляють собою власні назви, що індивідуалізують та побудовані за певними ономастичними принципами. У назві кожного ароматичного засобу реалізується номінативна та експресивна мовні функції, а також функція впливу. Назва будь-якого товару є частиною рекламного тексту, який у свою чергу характеризується особливою системою мовних та позамовних засобів вираження. Звернувшись до книги «Реклама: принципи і практика», знаходимо твердження про те, що «реклама – це оплачена неперсоналізована комунікація, яку здійснює ідентифікований спонсор та яка використовує засоби масової інформації, щоб схилити до чогось аудиторію чи вплинути на неї» [7, с. 32]. Отже, парфумоніми є частиною «рекламного ономастикону», що підтверджує регулярність та частотність їх вживання у системі української мови. Функціональні особливості парфумонімів зумовлені екстралінгвістичними факторами – необхідністю врахування факторів виробника, продавців та споживачів, тобто назва парфумованого виробу підкреслює унікальність, престижність та надійність товару.

Звичним напрямом дослідження ономастичних студій раніше був здебільшого аналіз антропонімичних та топонімичних лексичних одиниць, що зумовлювався тим, що ці оніми вважаються ядром ономастики. Однак в останні роки до уваги дослідників потрапляють й інші види власних назв, серед яких і парфумоніми, що найбільш нас цікавлять (наприклад, «Chanel №5», «Guerlain Shalimar», «L'Air du Temps», «Youth Dew», «Opium», «Poison», «Obsession» [5]). Наводимо загальне тлумачення поняття парфумоніми (франц. *parfumerie, parfum* – пахощі) – це власні назви парфумерних виробів (вироби для ароматизації шкіри, волосся, одягу, а також гігієнічні засоби).

Опрацювавши декілька найрозповсюдженіших класифікацій власних назв, знаходимо, що парфумоніми входять до підкласу прагматонімів (назв об'єктів, безпосередньо пов'язаних із матеріальною сферою діяльності людей). За іншою, більш удосконаленою версією М. М. Торчинського, парфумоніми є частиною поля прагматонімів та підполя товаронімів. Науковець виокремлює серед парфумонімів декілька розрядів, а саме: лосьйонмарконіми і лосьйонсортоніми – варіанти власних назв на позначення лосьйонів (косметичних гігієнічних засобів для догляду за шкірою) та кремомарконіми і кремсортоніми – варіанти власних назв кремів (те саме визначення, що й до лосьйонів) [6, с. 213]. Отже, спираючись на подану класифікацію, будь-які оніми на позначення парфумованих засобів для догляду за шкірою та її ароматизації, можемо називати парфумонімами.

У лексичній системі української мови власні назви на позначення парфумованих виробів можуть групуватися у брендів колекції, напр.: парфумна вода від Avon «Far Away», «Far Away INFINITY», «Far Away Bella Sunset» (жіноча лінія) [8, с. 50]; туалетна вода від Avon «Be On Trend», «Be Daring» (жіноча лінія) [Там само, с. 50]; туалетна вода від Avon «Sport Victory», «Sport Centre Action» (чоловіча лінія) [Там само, с. 58]. До окремої групи можна віднести парфумоніми із абстрактною семантикою, напр.: «Day Dreams», «Life» («Життя»), «Today» («Сьогодні»), «Luck» («Удача»), «Tomorrow» («Завтра»), «Forever» («Назавжди»), «Attraction» («Привабливість») [Там само, с. 36–37]. Характерною особливістю семантики назв чоловічих парфумованих засобів є орієнтація на підкреслення чоловічої сили, майстерності: дезодорована вода «X-Series», спреї для тіла «Full Speed» («Повна швидкість»), «Adrenaline» («Адреналін»), «Black Suede Sport» та «Sport Centre Action», туалетна вода «Dune» [8, с. 52; 56–57].

Беручи до уваги виокремлення серед парфумонімів окремих підкласів, можемо зробити висновок про існування ще одного розряду парфумонімів, який би позначав власні назви лише парфумів, а не цілого ряду косметичних засобів для догляду за шкірою. Таке поняття знаходимо у розвідках Є. С. Білої, яка зробила спроби дослідження ароматонімів. Дослідниця взяла за основу новоутвореної назви традиційний формант *-онім* та поєднала його з латинською лексемою *aromaticus* (ароматический) [4, с. 7].

Проаналізувавши вибірку англійських, французьких, італійських ароматонімів із джерел ЗМІ, приходимо до висновку, що в галузі парфумерії склалася традиція не перекладати назви продукції, оскільки виробник не має на меті випускати свій товар під різними торговими брендами. Однак, трапляються випадки грубого перекладу оригінальної назви: напр., офіційна назва чоловічого аромату від французького бренду Etat Libre d'Orange «Fat Electrician» [10, с. 157] отримала дослівний переклад «Жирний Електрик», що є категорично неприпустимим та неетичним.

Парфумерія стала тією сферою людської діяльності, що приділяє найбільше уваги темі кохання. Рекламні слогани та назви ароматів апелюють до споживачів, що парфуми – це партнери наших почуттів, найулюбленіші засоби закоханих жінок, перший подарунок, яким обмінюються закохані. Ряд ароматонімів можуть будь-яким чином промовляти та виставляти на загал блаженство невинного кохання, напр., «Premier Oui» («Перше «Так»), «Pour Troubler» («Для пробудження почуттів»), «Baiser Supreme» («Неперевершений поцілунок»), «Monna Vanna» («Запаморочення») [9, с. 100].

Багато парфумів у своїх назвах висвітлюють мінливість у коханні: «Amour-Amour» («Кохання-кохання»), «Adieu Sagesse» («Прощай, мудросте»), «Flirt», «Miss Flirt». Тоді як двозначна назва «Ouvrez Moi» («Відкрий мене») майстерно обійшла вимоги моральних канонів. Ще одним прикладом двозначності ароматонімів стали парфуми «Jouir» (одночасно означає «Насолоджуватися» та «Досягати вершини насолоди») [Там само, с. 101].

Більшість виробників парфумів дотримуються думки про те, що чим яскравішою та нештампованою буде назва продукту, тим більше людей зацікавлять їхніми творіннями. І це насправді правильне твердження. Обираючи парфум, перш за все, людина звертає увагу на його зовнішню оболонку, що складається з «картинки» (упаковка, дизайн) та словесної характеристики аромату (назви). Так, наприклад, творці парфумів «*Fruit Defendu*» («Заборонений плід»), «*Aphrodisia*», «*Scandale*», «*Tabu*», «*L'Interdit*» («Заборонений»), «*Sinner*» («Грішник») [11, с. 37] неначе намагалися спровокувати суспільство, рекламуючи подібні ароматоніми. Бренд Yves Saint Laurent випустив свій культовий «*Opium*» (наркотичне зілля) і тим самим повернув парфумерній індустрії ореол гостроти відчуттів та екзотичності, який вони на деякий час втратили.

Ще одним популярним різновидом ароматонімів вважаються ті назви, що вказують споживачеві на французьку столицю – Париж: «*Paris*», «*Paris Nouveau*», «*Mademoiselle de Paris*» [13, с. 180]. Для назв використовувались і назви туристичних пам'яток міста, напр., «*Rochas Avenue Matignon*», «*Guerlain Rue de la Paix*», «*Molyneux Rue Royale*» [Там само, с. 181].

Парфумери в більшості випадків намагаються не пов'язувати ароматоніми з будь-якими подіями, надають їм чарівного звучання: «*Leonard*», «*Habanita*», «*Vivara*». А такі назви, як «*Escape*» та «*Wings*» акцентують увагу на якість парфумів, яку дуже складно описати словами. Існують і такі парфумоніми, які ставлять за мету викликати в пам'яті моменти споглядання за Сонцем, зорями, Місяцем, денним світлом чи темрявою ночі: «*Lumiere*» («Світло»), «*Jour*» («День»), «*Clair de Jour*» («Денне світло»), «*Nuit de Noel*» («Різдвяна ніч»), «*Magie Noire*» («Чорна магія»), «*Dans la Nuit*» («Серед ночі»), «*Ombre de la Nuit*» («Нічна тінь») [10, с. 160].

Своєрідним видом ароматонімів варто виокремити ті, що містять у своїй структурі назви предметів одягу та текстильних товарів: «*La Petit Robe Noir*» (маленька чорна сукня), «*Organza*» (органза), «*Tuxedo*» (смокінг), «*White Linen*» (білий льон), «*White Jeans*» (білі джинси) [5].

Отже, проаналізувавши вибірку ароматонімів, виокремлюємо основні підгрупи на основі персоналій:

- 1) особисті імена: «*Lucy Fur*», «*Felix Navidad*» [12, с. 56], «*Miss Dior*» [5];
- 2) назви типу прізвиськ: «*Fuzzy Teacup*» – хутряна кружка (мається на увазі роздратованість), «*Horny Little Devil*» – маленьке рогате чортинячко [13, с. 191];
- 3) імена антроподібних істот: «*Lalique Pour Homme Le Faune*» – Фаві від Лалік, «*Lemon Cowboy*» – лимонний ковбой [Там само, с. 192];
- 4) поетоніми та літературні топоніми: «*Josephine Rance*» – Жозефіна від Рансе, «*Jean Renau Loves You*» – «Жан Рено любить Вас» або «З любов'ю, Жан Рено», «*Sara Konnor*» – Сара Кононор [9, с. 105];
- 5) зооніми: «*Scorpios Limited Edition 2010*» – скорпіони, «*Little Miss Panda*» – маленька Міс Панда, «*She-wolf*» – вовчиця від дизайнера Smell Bent [12, 143].

Отже, характерна ознака функціонування ароматонімів у складі української лексики полягає в тому, що здебільшого ці оніми не потребують україномовного інтерпретування, адже несуть у собі особливий семантичний зміст, закладений автором (виробником) парфумів; дослівний переклад ароматонімів здатний звести семантику назви до абсурдності.

Семантика ароматонімів є достатньо розгалуженою та оригінальною, виробники присвоюють своїм товарам найрізноманітніші назви: від простих словесних та лексичних конструкцій до граматично та логічно ускладнених онімів. Власні назви парфумів можуть бути утворені на основі персоналій, абстрактних або вигаданих понять, конкретних об'єктів, асоціацій із певними подіями або характеристиками суб'єктивних та об'єктивних явищ. Разом із удосконаленням рекламної та продовольчої індустрій, розвиток парфумонімів набиратиме стрімких обертів і за декілька років стане одним із ядерних шарів сучасної української лексики. У подальшому вбачаємо ґрунтовне дослідження шляхів утворення парфумонімів в українській мові.

Література

1. Біла Є. С. До терміна парфумнім / Є. С. Біла // Слов'янський збірник : зб. наук. праць. – Чернівці : Букрек, 2014. – Вип. 18. – С. 322–327.
2. Біла Є. С. Шляхи походження ароматонімів / Є. С. Біла // Мова. – 2016. – № 26. – С. 57–61.
3. Галицька Є. А. Взаємодія типів номінації при утворенні лексико-семантичної групи найменувань парфумерно-косметичних товарів / Є. А. Галицька // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2014. – Вип. 25. – С. 109–129.
4. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. И. Х. Дворецким – М., 1976. – 1096 с.
5. Они уже здесь : новые ароматы лета 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cosmo.com.ua/oni-uzhe-zdes-povie-aromati-leta-2017/>. – Назва з екрана.
6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : [монографія] / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.
7. Уэллс У. Реклама: принципы и практика : пер. с англ. / У. Уэллс, Дж. Барнет, С. Мариарти. – СПб. : Питер, 2001. – 736 с.
8. Avon // LSC Communications Europe. – 2017. – № 173. – 196 с.
9. ELLE // Copyright Elle Ukraine. – 2017. – № 8. – 164 с.
10. Harper's Bazaar // Copyright Harper's Bazaar Ukraine. – 2015. – № 9. – 180 с.
11. ОК! // Акционерное общество «АС РУС МЕДИА». – 2017. – № 22. – 191 с.
12. Oriflame // ЗД «Бліц-Принт». – 2017. – № 17. – 172 с.
1. VOGUE // ЧАО «СЕГОДНЯ МУЛЬТИМЕДИА». – 2016. – № 13. – 205 с.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: kolga1512@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-175-177

Каниболоцька О. А. Методика формування компенсаторної компетенції студентів-філологів у вищій школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 175–177.

УДК:811.11:8162:579.798

Каниболоцька Ольга Анатоліївна,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена дослідженню питання формування іншомовної стратегічної компетенції студентів мовних вузів у процесі вивчення основної іноземної мови. Аналізується процес розвитку та інтенсифікації іншомовної комунікативної компетенції на основі самостійного збагачення мовного досвіду студентів.

Ключові слова: іноземна мова, іншомовна комунікативна компетенція, компенсаторна компетенція, компенсаторні стратегії та навички.

Каниболоцкая Ольга Анатольевна,
Запорожский национальный университет, г. Запорожье

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕНСАТОРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена исследованию вопроса формирования иноязычной стратегической компетенции студентов языковых вузов в процессе изучения основного иностранного языка. Анализируется процесс развития и интенсификации иноязычной коммуникативной компетенции на основе самостоятельного обогащения языкового опыта студентов.

Ключевые слова: иностранный язык, иноязычная коммуникативная компетенция, компенсаторная компетенция, компенсаторные стратегии и навыки.

Olga Kanibolotska,
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia

METHOD OF COMPENSATORY COMPETENCY FORMING OF STUDENTS IN THE HIGH LANGUAGE SCHOOL

The work deals with the problems of the formation of the compensatory competence of the students in the universities. Compensatory competence is an essential component of communicative competence and serves as one of the goals of education in the university. Compensatory competence refers to the ability of the individual to withdraw from difficult situations because of lack of communication or speech language resources through the use of compensatory strategies and skills. Identifying a list of compensatory strategies and skills was one of the main objectives of the study, which was resolved by the analysis of research. In this paper an attempt of system analysis method of forming compensatory competence in the comprehensive study of a foreign language in high school was made. Compensatory linguistic competence determines the strategy of the speaker in case of deficiency of language and speech resources is impossible without communication process. The major terms of the formation of compensatory competencies are focused complex formation compensatory skills as part of a single strategy; subsequent transition to other types of strategies based on learned skills; before connecting language skills while working on data skills.

Key words: foreign language, communicative competence, competence compensatory, compensatory strategies and skills.

Вимога спілкуватися однією офіційною мовою Європейського Співтовариства ставить перед дидактикою іноземної мови нові завдання. Ці завдання викликані новим, більш широким розумінням комунікативної компетенції: необхідність шукати нові методи, варіантні рішення, вчити учнів пристосуванню в мінливому середовищі, необхідність дати учневі набір універсально застосовних основних компетенцій, які були б не тільки результатом навчання, але стали б джерелом подальшого їх розвитку, пов'язаного з передбачуваною багатомовністю і мультикультурністю майбутніх громадян Європи. Описуючи комунікативні здібності та вміння студента, надаємо характеристику лінгвістичної, дискурсивної, соціальної, соціокультурної і стратегічної компетенцій. При описі цілей навчання вважається необхідним характеризувати і компенсаторні стратегії, які є складовою частиною стратегічної компетенції. Саме стратегічна компетенція вчить шукати нові варіантні рішення, пристосовуватися, змінювати свою комунікативну поведінку у зв'язку з ситуацією, управляти процесом комунікації та планувати весь комунікативний акт. І. Бім у цьому зв'язку каже про компенсаторну компетенцію таке: «Що стосується компенсаторної компетенції (далі КК), то її формування передбачає розвиток здатності і готовності долати дефіцит своїх іншомовних знань, навичок, а саме: 1. вміння при незнанні якого-небудь слова замінити його синонімом чи описом поняття, 2. вміння переструктурувати своє висловлювання..., 3. вміння «не заціклюватися» на незнайомому та інше» [1, с. 78]. Існує цілий ряд мовних і мовленнєвих умінь, наприклад, мовна і екстралінгвістична здогадка, компенсація мовного дефіциту, робота зі словником, які необхідно розвивати і зміцнювати в процесі засвоєння іноземної мови. У студентів повинні бути сформульовані загальні вміння, що дозволяють їм вступати в комунікацію в тих ситуаціях і умовах спілкування, до яких вони не були спеціально підготовлені.

У науковій літературі, а також у підручниках досі приділялося цьому питанню мало уваги. Наразі проблема компенсаторних стратегій, прийомів, технік при навчанні іноземних мов стає актуальною. Потреба застосування компенсації ви-

никла у зв'язку з роботою над різними стандартами, тестами, при спробі реалізувати в них ідею рівневого підходу до навчання іноземної мови. Розробляється базова комунікативна компетенція іноземців з метою забезпечення спілкування при обмеженості мовних засобів. Про компенсаторні стратегії говорять також у зв'язку з розробкою цілей навчання іноземної мови, створюється базовий курс навчання іноземної мови, який міг би забезпечити учням оволодіння елементарно комунікативною компетенцією. Мова йде про ситуацію, коли від студента вимагається, щоб він був здатний вирішувати навіть найскладніші комунікативні ситуації, але з використанням обмежених мовних засобів. Тому передбачається, що розвиток кожного виду мовного вміння буде комунікативно достатнім. Йдеться про складне вміння винахідливо виражати думку з урахуванням комунікативної достатності, а не мовної точності. Крім ґрунтовно засвоєної мовної бази необхідно засвоїти і компенсаторні стратегії, які набуваються лише на основі систематичного тренування. Компенсацію мовного дефіциту можна реалізувати за допомогою і вербальних, і невербальних засобів. При компенсації вербальними засобами використовуються різні компенсаторні техніки і прийоми, наприклад, субституція, редуція, перифраз. Наведені прийоми потрібно закріплювати, приділяти їм увагу в підручниках в системі приватних і комплексних вправ, щоб домогтися автоматизації їх застосування.

У діалозі можна звернутися за допомогою до партнера, можна внести поправку у свою мову, коригувати її, ідентифікувати річ прямою вказівкою. У разі, якщо учень не знає правила мовного етикету, він повинен навчитися попросити, запитати, як це прийнято, посилатися на звичаї і мовний етикет своєї країни, вміти вибачитися за незнання прийнятих норм мовної поведінки. Студент у ролі мовця може уповільнити темп мови, вживаючи вирази, що дають йому час продумати наступну частину висловлювання.

На письмі студент може вжити план, малюнок, цифрове позначення. Незнання може висловити і за допомогою виразів, наприклад, «Я не знаю точно, як це пишеться». Крім того, необхідно навчити студентів користуватися різними словниками та довідниками.

При слуханні студент повинен вміти не «зациклюватися» на незнайомому, наприклад, коли щось незрозуміло при аудіюванні, а продовжувати слухати, щоб з контексту зрозуміти найсуттєвіше. Він повинен вміти допомогти собі домогтися розуміння за допомогою уточнюючих питань, прохання повторити, пояснити та інше.

При читанні студент повинен, наприклад, вміти здогадуватися про семантику на основі аналогії, похідного слова, контексту; бути спроможним користуватися словниками і знаходити значення незнайомих слів; вміти передбачати зміст тексту за його назвою, жанром, призначенням, ситуативною закріпленістю, вміти здогадуватися про спеціальну інформацію в тексті, використовуючи свої знання, а також попередній досвід читання подібних текстів рідною мовою.

У сучасній науковій літературі можна зустрітися, крім компенсації незнання мовних засобів, і з тим, що необхідністю є застосування компенсаторних стратегій і для подолання психологічних труднощів при спілкуванні, як наприклад, пам'ять, розгубленість, зайва зосередженість на очікувану реакцію співрозмовника, «так стимулювання мовної діяльності студентів, розвиток окремих тактик і стратегій робить можливим керувати процесом оволодіння іноземною мовою, долати труднощі і одночасно робить загальний розвиваючий вплив на особистість студента» [2, с. 18].

Компенсаторні стратегії не є перевагою засвоєння іноземної мови, вони мають широке застосування також у рідній мові, тому викладачі іноземної мови можуть спиратися на вже існуючий досвід і далі розвивати ці вміння. Чим більше уваги буде приділятися розвитку цих загальних умінь у рідній мові, тим легше будуть студенти засвоювати іноземну мову. Компенсаторні стратегії повинні стати невід'ємною складовою частиною навчальних стратегій, вони могли б інтенсифікувати і полегшити засвоєння іноземної мови. З огляду на те, що компенсаторні стратегії є загальними універсально застосовуваними вміннями, вони можуть зіграти значну роль у формуванні компетенції студентів.

Аналіз сучасних підручників для мовних вишів показує, що стратегічному компоненту вивчення мови приділяється в них дуже мало уваги. Зазвичай підручники в більшості випадків націлені на перевірку розуміння прочитаного та на формування лексичних навиків, а не на розвиток здібностей вирішувати проблеми в комунікації. Внаслідок цього важливою є розробка методики, направленої на формування компенсаторних стратегій у студентів мовного вишу. Зарубіжні дослідники в основному торкаються складанням та уточненням переліків компенсаторних стратегій, освітлення результатів проведених експериментальних досліджень. Питання щодо практичного застосування розроблених переліків, власне методика формування компенсаторних стратегій залишаються поза полем зору вчених. Суперечливим є також практичне питання про доцільність вивчення стратегій. Тому питання, пов'язані з формуванням компенсаторних стратегій, не знайшли належного висвітлення. Таким чином, недостатня теоретична та практична розробленість проблеми, а також значущість цього питання для вивчення визначає актуальність нашого дослідження.

В основу формування КК покладено комунікативно-орієнтований підхід. Процес формування компенсаторної компетенції здійснюється відповідно до методичних принципів: принцип центрування на особі; принцип комунікативного вивчення; принцип ситуативного спілкування; принцип новизни; принцип домінуючої ролі вправ. Основними формами навчально-виховного процесу є одночасна та диференційована робота в парах, мікрогрупах, командах.

Система роботи припускає три етапи: ознайомлення, тренування, застосування. На *першому етапі* відбувається ознайомлення з видами компенсаторної компетенції. У ході ознайомлення студенти виконують орієнтовні вправи. На *другому етапі* відбувається тренування компенсаторної компетенції, яка здійснюється на рівні слова, словосполучення та тексту за допомогою відібраних речових моделей. *Третій етап* – застосування компенсаторної компетенції у мовленнєвій діяльності. Студенти готують діалоги, рольові ігри, повідомлення згідно з комунікативними задачами, ситуацією спілкування та спеціально розробленою пам'яткою. Як уже зазначалося, формування, розвиток КК здійснюється на основі комплексу вправ. Цей комплекс представлено групами вправ на реалізацію всіх базових стратегій:

I. Вправи на реалізацію лінгвістичних стратегій:

1.1 Вправи на реалізацію стратегії апроксимації:

- Вправи на формування вміння вживати родові поняття.
- Вправи на формування вміння вживати синоніми.
- Вправи на формування вміння застосовувати слова-субститути.

- Вправи на формування вміння вдаватися до перифрази.
- 1.2 *Вправи на реалізацію стратегії перенесення:*
- Вправи на формування вміння використовувати асоціації.
- Вправи на формування вміння застосовувати знання про словотворення.

1.3 *Вправи на реалізацію аналітичної стратегії:*

- Вправи на формування умінь робити різні види опису.
- Вправи на формування вміння парафразувати.
- Вправи на формування вміння використовувати короткі фрази.
- Вправи на формування вміння вживати коментар-інтерпретацію.

II. Вправи на реалізацію стратегій досягнення:

2.1. *Вправи на реалізацію стратегії звернення за допомогою:*

- Вправи на формування вміння почати розмову і поставити питання.
- Вправи на формування вміння звернутися за допомогою до мовного партнера.

2.2 *Вправи на реалізацію стратегії продовження контакту:*

- Вправи на формування вміння вибачитися за свою поведінку.
- Вправи на формування вміння порозумітися і подолати ситуації непорозуміння, нерозуміння.

III. Вправи на реалізацію паралінгвістичних стратегій.

Кожна група вправ представлена відповідними типами вправ. Розглянемо цю типологію більш докладно. В основу типології вправ, спрямованих на формування і розвиток КК, нами було покладено діяльнісний підхід. Цей підхід, як відомо, розглядає будь-яку діяльність як трьохфазову структуру (спонукально-мотиваційна фаза, орієнтовно-дослідницька фаза і виконавча фаза). Тому слідом за І.Бім ми виділяємо такі основні типи вправ: 1. Орієнтовні вправи; 2. Виконавчі вправи; 3. Контролюючі вправи [1].

Орієнтовні вправи дозволяють створити орієнтовну основу для первинних мовних дій з навчальним матеріалом, тобто орієнтувати в способах діяльності. Виконавчі вправи націлені на здійснення власне компенсаторною діяльності. Тут можна виділити репродуктивні вправи (націлені на відтворюючу мовну діяльність) і продуктивні вправи (націлені на творчу діяльність). Репродуктивні і репродуктивно-продуктивні вправи припускають дії по відтворенню діалогів-зразків, різноманітні види їх модифікацій, конструювання діалогів на основі заданих реплік, інсценування діалогів, т.д.. Продуктивні вправи не управляються настільки жорстко з боку викладача або на основі посібника. Їх мета полягає в словоутворенні без опор з урахуванням власного досвіду студентів. Контролюючі вправи спрямовані на здійснення контролю і самоконтролю. Ці вправи мають місце на різних рівнях організації іншомовного матеріалу, а також при перевірці рівня сформованості КК.

Таким чином, компенсаторна компетенція є одним з найважливіших компонентів комунікативної компетенції і виступає в якості однієї з цілей навчання у вузі. Компенсаторна компетенція визначає мовну стратегію мовця в разі дефіциту мовних і мовленнєвих ресурсів, без неї неможливий процес комунікації. Під компенсаторною компетенцією розуміється здатність індивіда виходити зі скрутних комунікативних ситуацій внаслідок нестачі мовних чи мовленнєвих ресурсів за допомогою застосування компенсаторних стратегій і умінь. У результаті всебічного теоретичного вивчення та аналізу наукової літератури було розмежовано два поняття: «стратегія» і «вміння». Стратегія розуміється як діяльність, сукупність конкретних дій, а вміння – як морфологічна одиниця в системі цієї діяльності. Проведене експериментальне та дослідне навчання дозволяє стверджувати, що найважливішими умовами формування КК є цілеспрямоване комплексне формування компенсаторних умінь в рамках окремо взятої стратегії; подальший перехід до інших видів стратегій на основі засвоєних умінь; раніше підключення мовних вправ у ході роботи над названими вміннями.

Література:

1. Бім И.Л. Методика обучения иностранным языкам как наука и проблема школьного учебника / И.Л. Бим. – М.: Рус.яз., 1977. – 288 с.
2. Мильруд Р.П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения на иностранный язык/ Р.П. Мильруд, И. Максимова // Иностран. языки в школе.– 2000–№ 4.– С.9–19.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: alla.kapusch@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-178-180

Капуш А. В. Роль іншомовної комунікативної компетенції у попередженні невдач у міжкультурному діловому спілкуванні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 178–180.

УДК: 378.147

Капуш Алла Володимирівна,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПОПЕРЕДЖЕННІ НЕВДАЧ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ

Статтю присвячено проблемі формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів-економістів з метою запобігання комунікативним невдачам у їхній майбутній професійній діяльності. Розглядається проблема комунікативних невдач у міжкультурному діловому середовищі, аналізуються їх суть та причини, дається огляд актуальних публікацій з даної проблематики, описуються деякі відмінності у поведінці німців та українців, обумовлені впливом мовних та культурних чинників.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація, мовні та культурні чинники, комунікативна невдача, ділове спілкування, мовленнєвий етикет.

Капуш Алла Владимировна,

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, г. Киев

РОЛЬ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ НЕУДАЧ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ДІЛОВОМ ОБЩЕНИИ

Статья посвящена проблеме формирования иноязычной коммуникативной компетенции у студентов-экономистов с целью предупреждения коммуникативных неудач в их будущей профессиональной деятельности. Рассматривается проблема коммуникативных неудач в межкультурной деловой среде, анализируются их суть и причины, дается обзор актуальных публикаций по данной проблематике, описываются некоторые отличия в поведении немцев и украинцев, обусловленные влиянием языковых и культурных факторов.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация, языковые и культурные факторы, коммуникативная неудача, деловое общение, речевой этикет.

Alla Kapush,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, m. Kiev

THE ROLE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE FAILURE PREVENTION IN INTERCULTURAL BUSINESS COMMUNICATION

The article argues the necessity of foreign language communicative competence formation of students in Economics to prevent their communicative failures in their future professional activities. In modern society language communication is influenced by a range of factors (social, language, cultural, psychological, etc.) that sometimes complicate the process of communication and exchange of information. The effects of misunderstanding between interlocutors in business communication are not only frustration and mutual accusation, but also the loss of a company's image, diminishing of the previous achievements, violation of an agreement, and, the worst, disruption to the further development of business contacts. The formation of foreign language communicative competence of prospective business partners will help to prevent such misunderstandings or overcome their negative effects. The article deals with the problem of communicative failures in intercultural business environment, analyses their essence and reasons, gives a detailed review of scientific publications on the topical issue. It offers a description of the differences in the behavior of Germans and Ukrainians, due to the influence of the linguistic and cultural factors. The description of the communicative behavior of the representatives of Ukrainian and German cultural communities, comparison of their typical models, peculiarities of German and Ukrainian speech and business etiquette and nonverbal communication, etc. reveal the national peculiarities of the communication.

Key words: foreign language communicative competence, intercultural communication, linguistic and cultural factors, communicative failure, business communication, speech etiquette.

Постановка проблеми. Комунікація є невід'ємною складовою життя людського суспільства та запорукою його нормального функціонування. Проте комунікація далеко не завжди буває успішною, через що партнерам не вдається досягнути мети спілкування. Особливо прикрими є наслідки непорозуміння між партнерами по комунікації у сфері ділового спілкування, оскільки вони зумовлюють не лише розчарування та взаємні звинувачення, але і призводять до значних іміджевих втрат компанії, нівелюють досягнення попередніх домовленостей і кооперації та, у найгіршому випадку, можуть призвести до зриву подальшого розвитку бізнес-контактів. Формування міжкультурної комунікативної компетенції у потенційних бізнес-партнерів допоможе попередити такі непорозуміння або ж подолати їхні негативні наслідки.

Огляд останніх досліджень і публікацій з проблеми. Протягом останніх років різні аспекти проблематики комунікативних невдач, у тому числі в міжкультурному середовищі, висвітлювалися у роботах вітчизняних вчених (Ф. Бацевич, О. Яшенкова), у тому числі у ситуації міжкультурного спілкування представників англосовітської та неанглосовітської культур англійською мовою (М. Котов) та зарубіжних дослідників (L. Fink, S. Gruttauer, A. Thomas, A. Erll, M. Gymnich, S. Schroll-Machl). Про актуальність проблеми комунікативних невдач різних типів у міжкультурному спілкуванні свідчить також значна кількість публікацій у ЗМІ (N. Brodbeck, Ch. Kammerer), які покликані допомогти учасникам міжкультурного діалогу усвідомити суть національної специфіки поведінки їхніх партнерів та дати практичні поради щодо знаходження дієвих стратегій ділового спілкування.

Завданням даного дослідження є подальше вивчення та аналіз проблеми комунікативних невдач у міжкультурному бізнес-середовищі та формулювання пропозицій щодо розвитку іншомовної комунікативної компетенції у студентів-еконістів, як майбутніх учасників міжнародної економічної співпраці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна комунікація відбувається під впливом цілої низки чинників (соціальних, мовних, культурних, психологічних тощо), які іноді ускладнюють процес передачі інформації та обміну нею. У лінгвістиці та теорії комунікації на позначення різного типу непорозумінь під час спілкування зазвичай використовують термін «комунікативна невдача», під яким розуміють «негативний результат комунікації (спілкування), недосягнення адресантом комунікативної мети та прагматичних спрямувань, а також відсутність взаєморозуміння та згоди між комунікантами» [4, с. 180]. Ф. Бацевич позначає ситуацію неуспішної комунікації терміном «комунікативна девіація», та вказує, що причиною її є недостатня комунікативна компетенція адресанта: недотримання правил, максим, постулатів, конвенцій комунікативного кодексу [1, с. 339]. Комунікативні невдачі призводять до повного або часткового нерозуміння повідомлення адресанта, яке крім того ж може супроводжуватися образою, подивом чи роздратуванням партнера по комунікації. Їх причиною часто є вплив культурних чинників, які впливають на процес комунікації, його складові, на принципи і правила спілкування. Як показує досвід, у ситуаціях, де колеги різних національностей спільно працюють над одним проектом, досить легко можуть виникнути непорозуміння. Особливо прикрим є те, що подібні ситуації трапляються всупереч найкращим намірам обох сторін та їхньому безумовному бажанню успішної співпраці. В німецькій мові у таких випадках використовують вираз «*ins Fettnäpfchen treten*» (дослівно «вступити у горщик з жиром»), який з'явився у XIX ст. У тогочасних селянських оселях в кухні завжди стояв горщик з жиром для змащування чобіт. Якщо хтось із необачності вступав у нього, жир розносився по всьому дому, а прибирати його було малоприємним заняттям. У сучасній німецькій мові вираз «*ins Fettnäpfchen treten*» вживається у значенні «ненавмисне образити кого-небудь», у ситуації, яка може легко трапитися та мати неприємні наслідки.

Ф. Бацевич, посилаючись на результати спостережень мовознавця Д. Гуднова, наводить досить детальну класифікацію невдач у міжкультурній комунікації. Вона, у свою чергу складається із семіотичної класифікації (принципи володіння / неволодіння іноземною мовою як знаковою системою) та лінгвістичної і лінгвокультурної класифікації (рівні мовної системи та вплив лінгвокультурних чинників) [1, с. 298].

Про актуальність проблеми комунікативних невдач у діловому спілкуванні свідчить той факт, що у Німеччині в останні роки все більшої популярності набуває медіація або посередництво у сфері економіки (Wirtschaftsmediation), яка полягає у залученні спеціальних експертів до вирішення конфліктних ситуацій у сфері бізнесу, насамперед тих, які виникли на основі міжкультурних відмінностей партнерів [5]. Проте вирішенню таких проблем може зарадити не лише фахівець, але і вчасне та ефективно формування міжкультурної комунікативної компетенції у майбутніх партнерів по співпраці. Потрапляючи в інше культурно-мовне середовище, комуніканти опиняються у світі інших цінностей та законів спілкування. Тому, навіть добре оволодівши лексику та граматику мови своїх іноземних бізнес-партнерів, неможливо повністю уникнути комунікативних невдач, якщо не враховувати цей факт та продовжувати діяти у системі координат рідної культури. На позначення загальноприйнятих у певному суспільстві та культурному середовищі норм поведінки та інтеракції у фаховій літературі використовують термін «культурні стандарти». Культурні стандарти пропонують членам культурної спільноти систему орієнтирів для власної поведінки та дають можливість вирішити, яка поведінка інших є нормальною, типовою, може вважатися прийнятною, а який тип поведінки необхідно відхилити [7, с. 12; 9, с. 28]. Порушення норм поведінки, що приписуються культурними стандартами іншого суспільства, є однією з головних причин комунікативних невдач у процесі міжкультурного ділового спілкування. Саме тому однією з цілей занять з німецької мови за професійним спрямуванням має бути формування іншомовної комунікативної компетенції як «сукупності навичок, умінь та знань, яка дозволяє навчатися, працювати і спілкуватися в багатонаціональному суспільстві і досягати у рівноправному діалозі взаєморозуміння та взаємодії з представниками інших культур» [3, с. 10]. А. Ерль та М. Гюмніх розглядають прагматично-комунікативну компетенцію як одну із трьох, тісно між собою пов'язаних складових міжкультурної компетенції (поряд з когнітивною та афективною компетенцією) і розуміють під нею вміння використовувати належні комунікативні зразки та дієві стратегії вирішення конфліктів [6, с. 14].

Виявлення національно-культурної специфіки спілкування відбувається через опис комунікативної поведінки представників іншої культурної спільноти та зіставлення типових моделей поведінки, прийнятих в обох культурах. Щоб запобігти непорозумінням у міжкультурному спілкуванні, студенти-еконісти, поряд з формуванням іншомовної компетенції, повинні отримати знання щодо особливостей німецького мовленнєвого та ділового етикету, невербальної комунікації тощо.

Національні та культурні чинники впливають на невербальні складові спілкування (міміка, жести, постава, проксемика), що можна спостерігати у типових ситуаціях спілкування. Напр., на відміну від українців, німці, зазвичай, частіше посміхаються незнайомим людям та, коли заходять у приміщення, вітаються з присутніми там людьми, навіть, якщо вони їм незнайомі. При цьому німці, як правило, не передбачають продовження розмови та знайомства. Інша поведінка може сприйматися як прояв неввічливості та недружнього ставлення до інших. У Німеччині при знайомстві чи привітанні прийнято тиснути руку не лише чоловікам, але і жінкам, що є (поки що) незвичним для України. Однак необхідно пам'ятати про це правило німецького етикету, оскільки його недотримання може бути розцінено німецькими жінками як образа та дискримінація. Дякуючи оратору за цікавий виступ, німецькі слухачі стукають пальцями по столу, у той час як в українців прийнято висловлювати подяку аплодисментами.

На відміну від України, у Німеччині та Австрії у письмовій діловій комунікації потрібно вказувати титули, звання, наукові ступені адресатів, оскільки вони є практично частиною імені особи, а недотримання цього правила є «етикетною» помилкою. В той же час німецькі партнери, орієнтуючись на етикетні правила своєї мови, звертаються до українських колег, вживаючи лише форму імені, часто у зменшувальній формі (*Anatoly, Dima, Galja*) та часто віддають перевагу звертанням на «ти». Такі форми звертання в жодному випадку не є ознакою неповаги, хоча і суперечать нормам українського ділового етикету, згідно якого до інших потрібно звертатися по імені та по батькові.

У німців форми привітання при зустрічі та встановленні контакту мають більш формальний характер, так само як відповідь на запитання «Як справи?», яка не передбачає розгорнутої відповіді про стан речей, скарг тощо, як це прийнято в

українців. На відміну від українців, німці не схильні поєднувати особисті та ділові взаємини, детально розпитувати партнерів про справи, які не стосуються безпосередньо теми ділового спілкування. Вони добре готуються до ділової зустрічі та відразу переходять до суті справи, очікуючи цього ж і від партнера. Представниками інших народів це може сприйматися як холодність, надзвичайний прагматизм та неповага.

Українці, навпаки, схильні до розгорнутих висловлювань, у них часто відсутня сегментація комунікативних сфер та чітка тематична диференціація. Тому навіть в офіційному спілкуванні вони можуть відхилитися від безпосередньої теми розмови, проводити різні паралелі, ставити прямі питання, наприклад, про родинний стан співрозмовника, його політичні та інші вподобання, рівень доходів тощо. В той же час, як визнають німецькі автори, певні особливості поведінки німців теж можуть неприємно дивувати та навіть шокувати представників інших народів [8].

Перелік міжкультурних відмінностей, які можуть стати причиною комунікативних невдач, можна продовжувати, адже комунікація є багаторівневим складним процесом, який залежить від впливу різноманітних чинників. Цікавою є також думка М. Котова про те, що за потенціалом комунікативна невдача не є виключно негативним феноменом, адже у залежності від актуального ситуативного контексту може і стимулювати комунікантів до більш інтенсифікованої взаємодії, а використання продуцентом інтенсифіковано-стереотипних комунікативних компонентів (як вербальних, так і невербальних) має потенціал у плані створення гумористичного ефекту для спостерігача чи реципієнта [2, с. 59].

Висновки з дослідження та перспективи. Дослідження комунікативних перешкод та типів комунікативних невдач у міжкультурній комунікації допомагає знайти шляхи оптимізації міжнародної співпраці та має прикладне значення для викладання ділової іноземної мови для студентів-економістів, оскільки сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетенції, яка виходить далеко за межі лише володіння мовою. Для запобігання комунікативним невдачам у міжкультурному діловому спілкуванні необхідно вивчати не лише структуру іноземної мови, але й менталітет, культуру та традиції народу. Вважаємо доцільним створення з навчальною метою спеціального практикуму з кейсовими завданнями, у яких були б описані типові ситуації комунікативних невдач у міжкультурній діловій комунікації між українцями та іноземцями. Опрацювання таких завдань, аналіз запропонованих ситуацій можуть стати ефективним засобом для формування іншомовної комунікативної компетенції студентів.

Література:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ «Академія», 209. – 376 с.
2. Котов М. Комунікативна невдача у ситуації міжкультурного спілкування / М. Котов // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2013. – Вип. 74. № 1052. – С. 55-59.
3. Рамкова Програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. Колектив авторів: Амеліна С.М., Аззоліні Л.С. та ін. – К.: Ленвіт, 2006. – 90 с.
4. Яшенкова О. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
5. Brodbeck N. Kollegenaus unterschiedlichen Nationen: Trittsinterkulturelle Fettnäpfchen [Електронний ресурс] / N. Brodbeck – Режим доступу до ресурсу: <http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/beruf/kollegen-aus-unterschiedlichen-nationen-tritt-ins-interkulturelle-fettnaepfchen-11576832-p2.html>
6. Erll A., Gymnich M. Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen / A. Erll, M. Gymnich – Stuttgart: Klett, 2013. – 180 S.
7. Fink L., Gruttauer S., Thomas A. Beruflich in der Ukraine. Trainingsprogramm für Manager, Fach- und Führungskräfte / L. Fink, S. Gruttauer, A. Thomas – Göttingen: Vandenhoeck & Rupprecht, 2009. – 178 S.
8. Kammerer Ch. Wenn Deutsche reisen: Immer rein in den Fettnapf [Електронний ресурс] / Ch. Kammerer – Режим доступу до джерела: <https://wize.life/themen/kategorie/kultur/artikel/12923/wenn-deutsche-reisen-immer-rein-in-den-fettnapf>
9. Schroll-Machl S. Die Deutschen – Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben / S. Schroll-Machl – Göttingen: Vandenhoeck & Rupprecht, 2007. – 227 S.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: juliakarachun@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-181-183

Карачун Ю. Г. Семантичне навантаження запозичених афіксів греко-латинського походження у структурі складних термінів-іменників з електричної інженерії у сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 181–183.

УДК: 811.111'367:623:81:39

Карачун Юлія Геннадіївна,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» ім. Ігоря Сікорського, м. Київ

СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ АФІКСІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СТРУКТУРІ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена висвітленню семантичного значення запозичених елементів греко-латинського походження сучасної англійської мови з електричної інженерії, які виконують роль формантів у структурі складних термінологічних одиниць. У ході роботи було з'ясовано, що запозичені афікси забезпечують прозорість викладу змісту всієї одиниці та дозволяють максимально точно й стисло охарактеризувати зображуваний предмет, процес чи явище в аналізованій підмові. У процесі розгляду структури складних термінологічних одиниць було визначено місце розташування запозичених основ, що дає нам можливість стверджувати про їхнє переважне знаходження у препозиції, рідше – у постпозиції. Високою частотністю характеризується одночасне приєднання двох і більше запозичених елементів у структурі складної термінологічної одиниці.

Ключові слова: складний термін, семантика, семантичне значення, структура складного терміна, словотворення, осново-складання, словотвірний формант, дериваційний елемент.

Карачун Юлия Геннадьевна,

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЗАИМСТВОВАННЫХ АФФИКСОВ ГРЕКО-ЛАТИНСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ В СТРУКТУРЕ СЛОЖНЫХ ТЕРМИНОВ-СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ ПО ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ИНЖЕНЕРИИ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена анализу семантического значения заимствованных элементов греко-латинского происхождения современного английского языка по электрической инженерии, которые исполняют роль формантов в структуре сложных терминологических единиц. Было установлено, что заимствованные аффиксы обеспечивают прозрачность изложения содержания всей единицы и позволяют максимально точно и кратко охарактеризовать изображаемый предмет, процесс или явление рассматриваемой подязыка. В процессе рассмотрения структуры сложных терминологических единиц было определено местоположение заимствованных основ, что дает нам возможность утверждать об их частом нахождении в препозиции, реже – в постпозиции. Высокой частотностью характеризуется одновременное присоединение двух и более заимствованных элементов в структуре сложной терминологической единицы.

Ключевые слова: сложный термин, семантика, семантическое значение, структура сложного термина, словообразование, осново-сложение, словообразовательный формант, деривационный элемент.

Julia Karachun,

The National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

SEMANTIC MEANING OF BORROWED AFFIXES FROM GREEK AND LATIN IN THE STRUCTURE OF COMPOUND TERMS IN THE SUBLANGUAGE OF ELECTRICAL ENGINEERING IN MODERN ENGLISH

This article is devoted to finding out the semantic meaning of borrowed elements from Greek and Latin in the sublanguage of electrical engineering in modern English, which are considered the formation elements in the structure of compound terminological units. During the work it was found out that the borrowed affixes ensure the transparency of the presentation of the content of the whole unit and allow to describe depicted object, process or phenomenon of the analyzed sublanguage as accurately and concisely as it is possible. In the process of studding the structure of compound terminological units, the location of the borrowed affixes was determined, what gives us the opportunity to confirm that in most cases these borrowed affixes are situated in the preposition, at least – in the postposition. Simultaneous addition of two or more borrowed elements in the structure of the compound terms is characterized by high frequency.

Key words: compound terms, semantics, semantic meaning, structure of the compound term, word formation, word-formation element, derivative element.

У процесі проведення дисертаційного дослідження було помічено, що однією із характерних ознак складних термінів-іменників електричної інженерії сучасної англійської мови, які утворилися за допомогою осново-складання, є активне використання запозичених основ із класичних мов – грецької та латинської.

Актуальність дослідження зумовлена глибшим аналізом семантичного наповнення запозичених елементів греко-латинського походження, які все частіше стають дериваційними елементами у структурі складних термінів-іменників з електричної інженерії сучасної англійської мови.

Об'єктом дослідження є складні терміни-іменники, що утворилися за допомогою осново-складання, одним із компонентів яких є запозичена основа із класичних мов.

Предметом дослідження є семантичне значення запозичених основ греко-латинського походження у структурі складних термінологічних одиниць з електричної інженерії сучасної англійської мови.

Мета статті передбачає визначення місця запозичених елементів у структурі складних термінологічних одиниць аналізованої сфери, а також з'ясування семантичного значення кожного із таких елементів.

Відповідно до мети передбачається виконання таких **завдань**:

- визначити місце та роль запозичених елементів у структурі складних термінів-іменників сучасної англійської мови;
- з'ясувати семантичне нашарування запозичених компонентів складних термінів-іменників.

У процесі аналізу 2000 складних термінів-іменників з електричної інженерії було виокремлено 870 одиниць, які утворилися за допомогою основокладання (спосіб творення складних слів, за якого дві й більше основи поєднуються в єдину мовну одиницю) у структурі яких хоча б одним словотвірним формантом є запозичений афікс.

Для зручності усі складні терміни-іменники з електричної інженерії було поділено на лексико-семантичні групи відповідно до значення запозиченого дериваційного форманта з класичних мов.

До **першої** групи складних термінів-іменників, які утворилися за допомогою запозичених елементів, належать одиниці, першими компонентами яких є основи на позначення величин: **micro** (μικρός), що у перекладі з грецької означає «малий», «невеличкий», наприклад: *microdispenser* – мікророзподільувач, *microdetector* – мікродетектор, *microstrainer* – сітковий мікрофільтр, *microcooler* – мікроохолоджувач.

macro (μακρός), що у перекладі з грецької означає «великий», «великомасштабний», наприклад: *macroflowchart* – збільшена блок-схема, *macrodetail* – макродеталь, *macrogenerator* – макрогенератор;

mega (μέγας), що у перекладі з грецької мови означає «великий, чудовий», «важливий», «впливовий», наприклад: *megachanger* – мегачейнджер, *megacomputer* – велика обчислювальна техніка, *megelectronvolt* – мегаелектрон-вольт.

Варто зазначити, що семантичною особливістю даного запозиченого елемента у межах аналізованої групи є те, що він може мати й інші значення, наприклад, на позначення кількості, тому його було зараховано до двох лексико-семантичних груп, наприклад: *megawatt* – мегават, *megabyte* – мегабайт, *megabar* – мегаліт, *megafarad* – мегафарад.

Другою, не менш численною, є група, де першими елементами складних термінів-іменників є основи на позначення кількості *multi*, *poly*, *mono*, *stereo*.

Multi (*multum*), що у перекладі з латинської мови означає «багаторазовість», «численність», дій чи функцій, наприклад: *multi-net* – багатозонна лінія зв'язку, *multiaccess* – мультимодоступ, *multi-click* – багаторазове натискання клавіш, *multi-drop* – багатоабонентська лінія;

mono (μόνος), що у перекладі з грецької мови означає «один», «єдиний», наприклад: *toporod* – одиночна опора для цифрової камери, *toporole* – несиметрична вібраторна антена, *topoblock* – моноблок;

poly (πολύς), що у перекладі з грецької означає «багато», «багаточисельний», «більш, ніж один», наприклад: *polyrod* – полістиролова стрижнева антена, *polyswitch* – самовідновний запобіжник, *polygraph* – детектор брехні, *polyprocessor* – багатопроцесорна система;

stereo (σtereός), що у перекладі з грецької мови означає «об'ємний», «просторовий», наприклад: *stereocamera* – стерео(кіно)камера, *stereoscope* – стереоскоп, *stereograph* – апарат для стереоренгенографії, *stereomicroscope* – стереоскопічний мікроскоп, *stereosound* – стереозвук.

До **третьої** лексико-семантичної групи належать складні терміни-іменники, першим елементом яких є основи на позначення способів сприймання інформації:

audio (*audio*), що у перекладі з латинської означає «чую», «звук», наприклад: *audio-disk* – аудіодиск, *audio-board* – звукова плата, *audio-alarm* – сигнал тривоги, *audio-gain* – підсилення звуку, *audio-gear* – звукова апаратура, *audio-head* – головка звукового каналу;

video (*video*), що у перекладі з латинської означає «бачу», «дивлюся», наприклад: *video-camera* – відеокамера, *video-card* – відеокарта, *video-board* – відеоплата, *videotape* – відеострічка.

До **четвертої** групи належать складні терміни-іменники, першим елементом яких є основа на позначення міри та ступеня: *super*, *ultra*, *hyper*, *extra*.

Super (*super*), що у перекладі з латинської означає «над», «понад», «надмірно», наприклад: *superheater* – напореперегрівач, *supercooler* – суперохолоджувач, *superfluorescence* – надвипромінювання, *superconductor* – надпровідник;

ultra (*ultra*), що у перекладі з латинської означає «надзвичайно», «надмірно», «гранично», наприклад: *ultracentrifuge* – високошвидкісна центрифуга, *ultraspeed* – надшвидкість, *ultramicroscope* – ультрамікроскоп, *ultramicroelectrode* – ультрамікроелектрод, *ultraflatpack* – надзвичайно тонкий корпус з чотирма виходами;

hyper (ὕπερ), що у перекладі з грецької означає «понад», «надмірно», наприклад: *hypertransfocator* – гіпертрансфокатор, *hypertuner* – тюнер гіперчастотного діапазону, *hypertmachine* – станок найвищого технічного рівня, *hyperrange* – гіпердіапазон;

extra (*extra*), що у перекладі з латинської означає «понад», «зовні», «із», «поза», позначає найвищу якість кого-небудь або чого-небудь, наприклад: *extra-carrier* – надлишковий носій заряду, *extra-charge* – надлишковий заряд, *extra-current* – надлишковий струм, *extra-data* – додаткові дані.

До **п'ятої** групи належать складні терміни-іменники, першим елементом яких є префіксальні основи на позначення місця розміщення (розташування):

inter (*inter*), що у перекладі з латинської означає «в межах», «всередині», «між», наприклад: *interlock* – блокування, *interferometer* – інтерферометр;

trans (*trans*), що у перекладі з латинської мови означає «через», «за чимось», «з іншого боку», «крізь», наприклад: *transacter* – зовнішній пристрій для збору даних, *transborder* – кран-перевантажувач, *transcoder* – транскодер, реформатор кодів, *transconverter* – давач-перетворювач;

mid (*mid*), що у перекладі з латинської означає «середній», «проміжний», наприклад: *mid-position* – середнє положення важеля, *mid-gear* – нейтральне розміщення передач, *mid-engine* – середній двигун, *mid-feather* – механізм розсувного пристрою.

До **шостої** групи належать складні терміни-іменники, першими компонентами яких є запозичені основи на позначення способу керування.

Radio (*radio*), дана основа запозичена з латинської мови, що означає «випромінюю», «випускаю промені», тобто спосіб передачі інформації на відстань за допомогою радіохвиль, наприклад: *radiolocator* – радіолокатор, *radio-modificator* – переносний модем, *radiorager* – радіопейджер;

tele (*τήλε*), що у перекладі з грецької мови означає «той, що діє на велику відстань», наприклад: *telemeter* – дистанційний прилад для вимірювання, *telemetric* – телеметричний, *teleswitch* – дистанційний перемикач, *telecompass* – дистанційний компас, *telex* – телефакс, *teledish* – супутникова тарілка;

auto (*αὐτός*), що у перекладі з грецької означає «сам», «автономно», поєднуючись із простими чи похідними одиницями передає спосіб виконання дії, наприклад: *autotimer* – автотаймер, *autoactivator* – автоактиватор, *autoanalyser* – автоаналізатор.

До **сьомої** лексико-семантичної групи належать складні терміни-іменники, першими компонентами яких є основи на позначення належності до фізичного явища, що є основою принципу дії, наприклад:

electro (*ηλεκτρον*), частина складних слів на позначення стосунку до електрики, наприклад: *electroretarder* – електроповільнювач, *electropusher* – електроштовхач, *electroscanner* – електросканер;

thermo (*θερμῆ*), що у перекладі з грецької мови означає «тепло», «жар», наприклад: *thermocurrent* – термоелектричний струм, *thermiodiode* – термодіод, *thermoelectron* – термоелектрон, *thermometer* – термометр;

photo (*φωτός*), що у перекладі з грецької приєднуючись до інших основ складної термінологічної одиниці вказує на належність до фотокартки або способу, за допомогою якого виконано певну дію, наприклад: *photopulse* – світловий імпульс, *photophone* – фотофон, пристрій для передачі інформації за допомогою світла, *photophore* – освітлювальний пристрій ендоскопу, *photoscope* – рентгенапарат;

hydro (*ὕδωρ*), перша частина складних термінів-іменників, що у перекладі з грецької означає «той, що стосується води», наприклад: *hydrodynamometer* – гідродинамометр, *hydrocast* – гідрозонд, *hydrovalve* – гідроклапан, *hydroaccumulator* – гідроаккумулятор;

pneumo (*πνεύμα*), запозичений елемент з грецької мови на позначення того, що діє за допомогою стиснутого повітря, наприклад: *pneumovalve* – пневмоапарат, *pneumodrill* – пневмопробійник, *pneumoengine* – пневмодвигун, *pneumotrip* – пневмомопна, *pneumospindle* – пневмошпиндель.

Поза межами лексико-семантичних груп лишилися дві запозичені основи *vibro* та *turbo*, кількість дериватів з якими є не достатньою для створення окремої групи.

Vibro (*vibro*), перший компонент складних термінів-іменників, запозичений з латинської мови на позначення належності до вібрації, коливання рухів, наприклад: *vibromill* – вібромлин, *vibropack* – віброперетворювач, *vibrosieve* – вібросито, *vibro-pickup* – вібродавач;

turbo (*turbo*), перша частина складних термінів-іменників на позначення приладів, у яких замість двигуна використовується турбіна або на позначення швидкості виконання дії, наприклад: *turbo-alternator* – турбоальтернатор, *turbo-blower* – турбовентилятор, *turbocompressor* – турбокомпресор.

Було з'ясовано, що складні термінологічні одиниці з електричної інженерії сучасної мови нерідко характеризуються приєднанням двох запозичених основ для того, щоб компактніше поєднати якомога більше ознак зображуваного предмета, явища чи процесу в одній одиниці, наприклад: *micromicrowatt* – мікромікроват, *micromicrovolt* – мікромікровольт, *autoradiograph* – радіоавтограф, *radiointerferometer* – радіоінтерферометр, *radiostereoscopy* – стереорентгеноскопія, *radiotelegraph* – радіотелеграф, *ultramicroelectrode* – ультрамікроелектрод, *turbo-supercharger* – турбокомпресор.

Такий умовний поділ аналізованих складних термінів-іменників на лексико-семантичні групи дав можливість визначити місце розташування вищеперерахованих елементів у структурі термінологічних одиниць та з'ясувати їхнє семантичне навантаження. Тому можемо стверджувати, що, в основному, запозичені елементи стоять у препозиції, меншою мірою – у постпозиції, нерідко два і більше запозичених елементи можуть одночасно бути словотвірними компонентами однієї термінологічної одиниці. Було виявлено, що найчисельнішим та найрізноманітнішим з точки зору семантичного наповнення є групи, що містять основи на позначення величин, кількості, міри та ступеня, належності до фізичного явища, яке лежить в основі принципу дії. Саме такі основи дають можливість охарактеризувати певне явище, предмет чи процес в електричній інженерії сучасної англійської мови максимально точно та стисло.

Логічно припустити, що у зв'язку із стрімким розвитком науки й техніки у лексиці електричної інженерії сучасної англійської мови кількість складних термінів-іменників, утворених за допомогою запозичених елементів з класичних мов, надалі зростатиме, що призведе до ширшого семантичного розмаїття та нових варіацій утворення складних термінологічних одиниць.

Література:

1. Гнатишена І. М., Кияк Т. Р. Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології. – К.: ВД «КМ Academia», 1996. – 103 с.
2. Пономарів О. Лексика грецького походження в українській мові. – К.: ВЦ «Просвіта», 2005. – 128 с.
3. Рицар Б., Сніцарук Л., Мисак Р. Українсько-англійський словник з радіоелектроніки: 40 000 слів. – Львів вид. «Колір ПРО». – 2015р. – 1006 с.
4. Содомора П. Греко-латинські префікси та їх відображення в українській філософській та медичній термінології / П. Содомора, В. Мартин // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 116-120.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2018 р.

e-mail: ale22240307@yandex.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-184-186

Каширіна І. В. Експресивний зсув у перекладах С. Караванського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 184–186.

УДК: 811.111'255.4

Каширіна Ірина Віталіївна,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ЕКСПРЕСИВНИЙ ЗСУВ У ПЕРЕКЛАДАХ С. КАРАВАНСЬКОГО

У статті розглядається експресивний зсув у перекладах С. Караванського. Висвітлено деякі особливості поетики перекладача в цьому ракурсі. Автор статті висловлює критичні міркування щодо зв'язку між комунікативним аспектом діалогічності перекладацького циклу С. Караванського та особливостями експресивного зсуву в текстовій тканині його перекладів. Аналіз демонструє помітний антиколоніальний зсув у розумінні комунікативного аспекту діалогічності перекладацького циклу С. Караванського, водночас пунктирно окреслюючи всеукраїнський антиколоніальний дискурс та його індивідуальне втілення у творчості С. Караванського.

Ключові слова: експресивний зсув, лексичне значення слова, концепція діалогічності, поетика перекладача, постколоніальні студії, антиколоніальний дискурс.

Каширина Ирина Витальевна,
Запорожский национальный технический университет

ЭКСПРЕССИВНОЕ СМЕЩЕНИЕ В ПЕРЕВОДАХ С. КАРАВАНСКОГО

В статье рассматривается экспрессивное смещение в переводах, выполненных С. Караванским. Обращается внимание на особенности поэтики переводчика в этом аспекте. Автор критически осмысливает связь между коммуникативным аспектом диалогичности переводческого цикла С. Караванского и особенностями экспрессивного смещения в текстуальной ткани его переводов. Осуществленный анализ демонстрирует заметный антиколонизальный уклон в понимании коммуникативного аспекта диалогичности переводческого цикла С. Караванского, одновременно контурно характеризую всеукраинский антиколонизальный дискурс и его индивидуальное воплощение в творчестве С. Караванского.

Ключевые слова: экспрессивное смещение, лексическое значение слова, концепция диалогичности, поэтика переводчика, постколонизальные студии, антиколонизальный дискурс.

Iryna Kashyryna,
Zaporizhzhia National Technical University

EXPRESSIVE SHIFT IN THE TRANSLATION BY S. KARAVANSKY

The article pays tribute to the creative legacy of a Ukrainian translator, Language Studies Scholar and lexicographer Svyatoslav Karavansky.

The article is focused on the analysis of the translation process as a kind of a creative activity which finds its embodiment in a form of a translation cycle viewed through the communicative aspect of dialogical theory by M. Bakhtin. The poetics of S. Karavansky is described herein, introduced as the constituent part of his translation method. The poetic text production creative activity by S. Karavansky is viewed in the context of postcolonial studies. The article highlights the multifaceted nature of Karavansky's anticolonial discourse.

The author of the article argues that under modern paradigm postcolonial studies is an obvious interpreting strategy sufficient enough to say its word about the communicative pattern of the translation cycle by S. Karavansky. The analysis reveals the visible anticolonial shift in understanding the said pattern, while providing elements of the Ukrainian anticolonial discourse and its individual characteristic features in the creative activity by S. Karavansky.

Key words: dialogical theory, expressive shift, lexical meaning, poetics of a translator, postcolonial studies, anticolonial discourse.

Постановка проблеми. Інваріантною складовою творчого пошуку майстрів красного письменства в Україні було прагнення зберегти мистецьку сув'язь слів оригіналу. Репрезентативною у цьому плані є творчість С. Караванського. Діалогічність текстів в його перекладацькому поетичному циклі утворює внутрішню цілісну змістовну єдність, «не безладне багатоголосся, а діалог», як наголошує М. Новикова [9, с. 154]. Це система, в якій рух до діалогічності починається від пошуку автентично-народних мовних форм в «Словнику рим української мови» [11]. Тому, безперечно, потребують уважного аналізу майстерно побудовані семантичні зв'язки в текстовій тканині перекладів С. Караванського, які в ході експресивного зсуву поступово ущільнюються, причому тексти перекладу набирають референційної маси, покликані надати ініційованому перекладачем діалогічному спілкуванню глибокого антиколоніального протесту.

Зв'язок статті з важливими науковими та практичними завданнями. Провідні вчені у галузі перекладознавства неодноразово звертали увагу наукової спільноти на унікальну, націєтворчу, функцію українського художнього перекладу [2; 8; 12; 14]. В цьому зв'язку вивчення комунікативного аспекту діалогічності перекладацького циклу С. Караванського глибше розкриває антиколоніальне підґрунтя творчості митця, акцентуючи увагу на органічності її сполучення з контекстом визвольних змагань в нашій державі.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Значній зацікавленості з боку сучасних дослідників українським художнім перекладом в його історичному перебігові [2; 6; 8; 12; 14] завдячуємо появі низки досліджень перекладацької персонології. Особа перекладача інтерпретується як унікальна постать на перекладацькому полі, чия діяльність позначена міждисциплінарними вимірами [3]. Поняття поетичного перекладацького циклу розкрито М. Новиковою [9]. Питанню експресивності

присвячено науковій розвідки Л. Коломієць та В. Чабаненко [6; 13]. Наразі постколоніалізм визнано інтерпретаційною стратегією у працях М. Іваницької [9], М. Лановик [7], Г. Бгабга [1].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. В цьому дослідженні пропонується розглянути комунікативний аспект діалогічності перекладацького циклу С. Караванського, помітною ознакою якого виступає експресивний зсув.

Мета дослідження – проаналізувати комунікативний аспект діалогічності перекладацького циклу С. Караванського крізь призму експресивного зсуву.

Викладення основного матеріалу. Дослідниця М. Новикова, аналізуючи перекладацький цикл Г. П. Кочура, зазначає, що так звані ««шухлядні» публікації рідко стають циклами» [9, с. 154]. Що вже казати про публікації, яким долею судилося бути перехованими від ока конвоїрів в сумнозвісній системі таборів ГУЛАГ.

Авторові цієї статті пощастило бути серед тих, з ким перекладач Святослав Караванський спілкувався в останні роки свого життя. В одному з інтерв'ю Святослав Йосипович розповів про майже енеївські хитрощі переховування рукописів. В'язничні переклади С. Караванський переховував спочатку у вигляді зшитків, обережно розміщених у шпаринах між дошками стін або нар, потім, коли тюремники стали більш кмітливими, тексти перекладів виколовано голкою на прозорій обгортці коробок з-під сірників. Так і вдалося вивести ці майстерно виконані поетичні рядки за океан, в США, де з 1978 року С. Караванський мешкав у м. Дентон разом зі своєю дружиною Ніною Строкатою. За кордоном поетичний перекладацький цикл тлумача видруковано: це збірки «Моє ремесло» та «Сутичка з тайфуном» [4; 5]. В Україні вийшла друком збірка «Книга-журнал одного автора» [15] та «Словник рим української мови» [11].

Комунікативний аспект діалогічності поетичного перекладацького циклу С. Караванського аналізуємо, спираючись на концепцію поетичного перекладу О. Радчук [10, с. 9]. Експресивність в перекладацькому циклі постає властивістю інтенсифікації виразності мовного знака під час практичної реалізації комунікативно-інформативних можливостей мовної системи, де мовні знаки обростають додатковими семантичними відтінками [13, с. 7 – 8].

У поетичному перекладацькому циклі С. Караванського спостерігаємо експресивні зсуви у наступних типах лексичного значення (за класифікацією Л. Коломієць [6, с. 194 – 195]): пропозиційальному, експресивному, пресупозитивному та евокативному. Експресивні зсуви у поетичному перекладацькому циклі С. Караванського вмотивовано його перекладацькою настановою: перекладати в шевченківських традиціях, «без золота, без каменю, без хитрої мови», як акцентував сам майстер красного письменства. Перекладач особливо дбав про ритмомелодійність, витрачаючи до місяця «часожерної праці» (як сам розповідав авторові цієї розвідки) на переклад одного шекспірового сонету або творів англійських романтиків.

Головну увагу приділяв використанню такої лексики, «щоб слова були взаємопритерті». Не боявся й уводити до української мови лексеми у зовсім новій сполучуваності, як-от «холодно, як зраоницькі привіти» (з перекладу знаменитого «If» Р. Кіплінга): таким чином перекладач розширював виражальні можливості української мови, реставрував призабуті питомо українські форми, які офіційна цензура нещадно вилучала. Перекладач у своїй творчості словом, палким і щирим, ставав «на прю» з поневоловачами цілої держави, для яких перетворити співочу українську мову на «повстання наречіє» (термін С. Караванського) було головним партійним завданням. Тому й прозисані переклади Святослава Йосиповича глибоким антиколоніальним протестом, де все, від особливого відбору текстів для перекладу, й до графічного розташування цих перекладів на сторінках поетичних збірок, працює на досягнення однієї мети: підняти цілу націю на боротьбу з тоталітарним гігантом СРСР.

Питомою ознакою перекладів, виконаних С. Караванським, є заміна нейтральних словникових еквівалентів експресивно насиченими формами, що створює додаткову емпфузу й тим самим посилює експресивну модальність перекладених поезій. Розгляньмо приклади. У перекладацькому циклі С. Караванського чільне місце займають переклади з Р. Бернза, зокрема, улюблена багатьма поколіннями поезія *My Heart's In The Highlands*, яку звитязний шотландець у серпні 1793 року написав для віршової колекції Джорджа Томпсона. Експресивний зсув починається з першої строфи: бернзове уточнення *wherever I go* (куди б я не пішов) значно поступається емпфатичній силі відокремленого речення *хай де буду я!*, в якому частка *хай*, у сполученні з дієсловом першої особи однини майбутнього часу *буду* та посилена прислівником *де*, одночасно актуалізує модальність: готовності або прагнення до чогось і готовність до допустового припущення (тут і далі переклади наведено за джерелом [15] – примітка наша, – І. В. К.).

Р. Бернз називає рідні місця *The birth place of Valour, the country of Worth* // Українською *Valour* перекладається як «доблесть, героїзм, мужність», і це дуже містка характеристика землі, що зростила шотландських горців і завжди була осередком непокори й супротиву Британській Короні. Лексема *Worth* має наступні словникові відповідники: «достоїнство, цінність» (тут і далі значення лексем пояснюємо з посиланням на [16] – примітка наша, – І. В. К.). С. Караванський з усіх можливих варіантів перекладу обирає такі: *Витчизно звитязи, країно снаги!* // Таким чином майстер красного письменства значно підвищує героїчний пафос свого перекладу, адже СУМ [17] наводить лексему «звитязя» з приміткою «урочиста лексика». Лексема «снага» вживається на позначення «внутрішньої енергії, життєздатності», а також «творчої енергії, запалу, завзяття». Тобто від поважного достоїнства шотландських горців, які знають собі ціну, перекладач переходить до живого горіння запозяття сердець.

Приклади можна навести і з тексту перекладу іншого вірша Р. Бернза – *A Man's A Man For A' That*. Імітуючи своєрідний поетичний почерк шотландського барда, його розмовно-просторічне *For A' That*, яке не тільки є частиною назви (сильної позиції) ліричного твору, а й постійно повторюється, в душі народно-пісенної традиції, складаючи канву ритміко-мелодійного малюнку вірша, перекладач вдається до ще одного відокремленого еліптичного окличного речення з часткою «хай» / «нехай», яке актуалізує модальність супротиву, незгоди, протиставлення: *Всі люди – люди, хай там що!; Ми ж раді злидням, хай там що! //; Хай там що, ми – ніщо! //; Не розкиш красить білий світ, // А честь людська, нехай там що! //.*

Hodding grey (тобто ганчір'я) перекладач доместикує й одночасно створює ефект подвійної актуалізації значення виразу «в свиті»: житий у прямій номінації, він позначає бідну людину, причому зоровою ознакою бідності є надіта сіра одежина з грубої тканини, певного покрою. Так само «в свиті» є фразеологізм, який позначає «бідність» в усіх її проявах, а не тільки щодо зовнішніх показників одягу. Експресивний зсув покликає створити ефект довіри до бідних людей, які чесною працею заробляють на хліб: *Чесний, хоч і в свиті він* // Натомість пихатий лорд отримує вустами перекладача

презирливу характеристику: *a coof* (шотландизм, який в англійській мові має відповідник *an idiot*) перетворюється на гіперболізоване розмовне «*він дурень з дурнів*», посилене просторічним «*казна-що*».

Наступний тип експресивного зсуву стосується відтворення пропозиційного значення висловлювань. В тому ж таки прощанні з рідною землею (поезія My Heart's In The Highlands) Р. Бернз докладно описує високогір'я: *the mountains high covered with snow* // – це надзвичайно потужний зоровий образ, в якому вертикаль (*the mountains high*) перетинається з горизонталлю (сніг *лежить, вкриває, усинає* тощо). Водночас це статичний образ, адже сніг вже вкрив гори, які здіймають свої непохитні вершини до неба, холодні та незворушні, як клани горців, що їх населяють. С. Караванський цей образ дещо модифікує. «*Гори*» перетворюються на «*верхи*». Лексема «*верх*» є продуктивною у словотворенні: нам відомі «*верховинь*», «*верховиття*», «*вершник*», «*верхи*» (на коні) тощо. «*Верхи*» з курсу історії – це синонім, метонімія на позначення «*представників верхівки влади*». С. Караванський вживає лексему «*верхи*», яка є герменевтично непрозорою, створює певну відстань між реальним читачем та семантичним наповненням тексту перекладу. Зазначимо, що *hills* зі другої строфи перекладач пересотворює як «*горби*».

У перекладі поезії П. Б. Шеллі під назвою «*До братів-британців*» багатий одяг перекладач відтворює як «*риз*», хоча традиційно ця лексема використовується на позначення церковного одягу.

Зсуви у сполучуваності слів С. Караванський застосовує для створення надзвичайно яскравої образності шляхом словотворення: наприклад, замість *covered with snow* (*вкритий снігом, засніжений*) в перекладі з'являється прикметник, утворений складанням основ: «*білосивий*». Вжитий у ролі метафоричного епітету, цей прикметник актуалізує у носіїв української мови одразу два зорових образи: «*білий*», як *біліє поле у сніжному завої* (пригадаймо поезію І. Франка), але водночас і як лермонтовське вітрило, яке наразі *вирізняється, майорить* на горизонті, а не набирає кольору снігу (біліє – дієслово, що вказує на поступову зміну кольору). «*Білосивий*» – це і про шевченківський Кавказ, де *за горами гори, хмарами повіті*. Іншим прикладом є прикладка *суперниць-бур* з уривку «*Чайлд Гарольда*» Дж. Байрона. Перекладач, як одразу помічаємо, зберігає вірність харківському, а не нав'язаному колонізаторами так званому постишевському правопису 1930-х років.

Також образність першотвору світиться новими гранями у наступних словосполученнях-метафорах з протилежною оцінкою семантикою: *ніжних співанок рої* (з Чарльза Маккея) перетворюються на *рій суперниць-бур*, який *над ним гуде* (з «*Чайлд Гарольда*» Д. Байрона). Вміння вживати один і той самий образ з різним аксіологічним модусом вважаємо однією з питомих ознак творчого методу С. Караванського.

Зсув, що стосується евокативного значення слів, пов'язаний з уживанням застарілих слів: у вже згаданій пісні «*До братів-британців*» вжито застарілі лексеми «*едваб*», «*йно*» (у значенні «*тільки*») тощо. У перекладі «*Філософії кохання*» П. Б. Шеллі вжито лексичну одиницю «*ок'ян*». Така форма скорочення є прикметною ознакою фольклорної традиції в перекладацькому циклі С. Караванського.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. В системі поетичного перекладацького циклу С. Караванського звучить поліфонія голосів, кожен з яких покликаний збудити в читача питома-національне. Модальність перекладів тяжіє до героїчної, бунтівної. Текстова тканина перекладів С. Караванського яскравіша за оригінальні твори, пересаджені на рідний ґрунт картини є монументальнішими в статичні або жвавішими у динаміці, це потужний імператив Визвольних змагань. Експресивні зсуви в перекладацькому циклі є джерелом відновлення української мови, її образності, правопису, словотвору. В герменевтичне коло перекладених поезій С. Караванський запрошує усіх, для кого антиколоніальний супротив диктату СРСР стає образом світобачення та альтернативою сліпому упокоренню. В перекладацькому циклі віддання змістової структури поетичного тексту, що супроводжується помітним експресивним зсувом, є прикладом діалогічного сполучення текстів, що промовляли в 40 – 70 рр. ХХ сторіччя голосом Іншого від імені закованого в ланцюги радянщини українського народу.

Література:

1. Бабга Г. Націєрозповідність / Гомі Бабга // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / М. Зубрицька [ред.]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 559 – 562
2. Зорівчак Р. П. Історія художнього перекладу як українознавча дисципліна / Р. П. Зорівчак // Матеріали 5-го конгресу Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство : Збірник наукових статей. – Вид. 2-ге. – Чернівці : Рута, 2008. – 492 с. – С. 439 – 447
3. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах / Марія Іваницька. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2015. – 604 с.
4. Караванський С. Моє ремесло / С. Й. Караванський. – Лондон : Українська Видавнича Спілка, 1981. – 184 с.
5. Караванський С. Сутичка з тайфуном / С. Й. Караванський. – Нью-Йорк – Балтімор – Торонто : Об'єднання Українських письменників «Слово», Українське Видавництво «Смолоскип», 1980. – 188 с.
6. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари : актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу : навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Київський університет, 2011. – 527 с.
7. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу : літературознавчі проєкції / М. Лановик. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. – 470 с.
8. Москаленко М. Тисячоліття : Переклад у державі слова / М. Москаленко. – К. : Дніпро, 1995. – 693 с.
9. Новикова М. «Шухлядний» цикл Григорія Кочура / М. Новикова // Всесвіт. – 2000. – № 3 – 4. – С. 154 – 161
10. Радчук О. В. Відображення поетичного світобачення Роберта Бернза в українських перекладах : автореф. дис. канд. ... філол. наук : 10. 02. 16. / Олена Віталівна Радчук. – К., 2012. – 20 с.
11. Словник рим української мови / [авт.-уклад. С. Караванський]. – Львів : БаК, 2004. – 1047 с.
12. Стріха М. Український художній переклад : між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт – Наш час, 2006. – 344 с.
13. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.
14. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. Шмігер. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

15. Караванський С. Книга-журнал одного автора / Святослав Караванський. – Львів : БаК, 2010. – 240 с.

Джерела довідкового матеріалу

16. Англо-український словник / [упоряд. Є. І. Гороть]. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 1700 с.
17. Словник української мови в 11 т. – [упоряд. І. Білодід]. – Київ : Наукова думка, 1970.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: marina.kizil@yandex.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-187-189

Кізіль М. А. Роль словоскладання у творенні англомовних інноваційних одиниць сфери комп'ютерних технологій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 187–189.

УДК: 811.111:004:81'373.611

Кізіль Марина Анатоліївна,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

РОЛЬ СЛОВΟΣКЛАДАННЯ У ТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено дослідженню словоскладання як продуктивного способу творення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій. У статті визначаються типи мовних інновацій, утворені означеним способом. Встановлюються також найбільш чисельні групи та моделі таких інноваційних одиниць.

Ключові слова: англійська мова, інноваційна одиниця, модель, словоскладання, спосіб творення.

Кизиль Марина Анатольевна,

Днепропетровский государственный университет внутренних дел, г. Днепр

РОЛЬ СЛОВОСЛОЖЕНИЯ В СОЗДАНИИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ЕДИНИЦ СФЕРЫ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья посвящена исследованию словосложения как продуктивного способа создания инновационных единиц английского языка сферы компьютерных технологий. В статье определяются типы языковых инноваций, созданные обозначенным способом. Устанавливаются также наиболее численные группы и модели таких инновационных единиц.

Ключевые слова: английский язык, инновационная единица, модель, словосложение, способ создания.

Maryna Kizil,

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro

THE ROLE OF STEM-COMPOSITION IN CREATION OF ENGLISH INNOVATIVE UNITS OF THE SPHERE OF COMPUTER TECHNOLOGIES

The article is devoted to the investigation of stem-composition as a productive way of creation of innovative units appeared in the English language due to the development of computer technologies. The types of language innovations, created by stem-composition are analysed in the article. The most numerous groups and models of such innovative units are also determined in it.

The stem-composition is understood as a combination of two or more words or word forms in one compound word. The role of stem-composition in creating innovative units is increasing due to the fact that many complex notions required their designations appear in the sphere of computer technologies nowadays. According to the structure of components the analyzed innovative units are subdivided into those which are created from simple stems, parasynthetic words, lexicalized syntactic units.

The most numerous group of English innovative units of the sphere of computer technologies are nominative combinations, created on the basis of the model N1 + N2. They are called nominative binoms. Adj+N and Part2 + N are other frequent models of innovative units created by stem-composition. More and more multicomponent lexical innovations appear in the English language of the sphere of computer technologies now as well.

Key words: the English language, innovative unit, model, stem-composition, way of creation.

Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню активних способів творення інноваційних одиниць англійської мови [3; 5; 8], донині недостатньо вивченим є словоскладання, що є продуктивним способом творення інноваційної лексики англійської мови сфери комп'ютерних технологій. Саме цей факт і визначає мету даної статті, а її завдання полягають у визначенні сутності поняття словоскладання; з'ясування його ролі у творенні інновацій англійської мови, що співвідносяться з різносубстратними сферами, об'єктами, поняттями та реаліями комп'ютерно-опосередкованої дійсності англомовного світу; визначенні типів англомовних інноваційних одиниць, утворених словоскладанням і моделей їх найбільш поширених типів. **Матеріалом** статті слугували наукові лінгвістичні праці з проблем словоскладання як активного способу творення одиниць англійської мови, а також мовні одиниці, відібрані із лексикографічного реестру англомовних інновацій електронного формату *WordSpy* та видань сучасної англомовної періодики.

Під словоскладанням зазвичай розуміють поєднання двох (або більше) слів, словоформ в одному складному слові [7, с. 42]. Роль словоскладання у творенні комп'ютерної інноваційної лексики англійської мови в останні десятиліття визначається зростанням кількості складних понять у сфері комп'ютерних технологій та інших сфер, опосередкованих її розвитком. Актуальність звернення до проблем словоскладання (власне до його семантичних аспектів) обумовлена необхідністю розширення та закріплення теоретичної бази для подальшого дослідження семантики складного і складно-похідного слова [1, с. 60].

Складне слово дозволяє передавати практично всі зв'язки між предметами, явищами, процесами, властивостями та ознаками, які існують у реальній дійсності. Лексичні одиниці, утворені з двох або більше основ, характеризуються морфологічною оформленістю, виступаючи зручним засобом передачі складних понять сфери комп'ютерних технологій у стислій формі, наприклад: *advergame, technopropism, thumbstopper, spyware*.

Словоскладання, як один із значущих способів словотвору інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій, можна в певній мірі пов'язувати з її аналітизмом, але ще в більшій мірі – з прагненням до мовної економії, з семантичною ємністю одиниць-комполітів. Словоскладання відбиває тенденції розвитку та вдосконалення лексики і є універсальним явищем для індоєвропейських мов у цілому.

Утворені шляхом словоскладання, складні слова відмежовуються від словосполучень. Однією з категоріальних ознак слова, в тому числі і складного, вважається його цільноформленість та неподільність [9, с. 117]. Так, наприклад, В. Адамс вважає неподільність слова (тобто неможливість вставити інші компоненти між його складовими) головним критерієм розмежування слова та словосполучення [10, с. 8]. Але ж неподільність є ознакою і деяких словосполук, про що свідчить дослідження Д.І. Квеселевича [6, с. 71].

Основним критерієм у відокремленні складних слів від словосполучень вважається їх змістовна цілісність, яка вказує на те, що даний предмет чи явище уявляється передусім як дещо єдине, особливе ціле, навіть якщо відзначається складність його побудови чи виділяються окремі його ознаки. Термін «цільноформленість» тлумачиться, зокрема, як «неподільність, неможливість поділу на частини та розташування між ними інших елементів» [9, с. 117], «...цілісність типового і безперечно складного слова... визначається двома моментами: цілісністю семантики і його цільноформленістю» [9, с. 118].

Критерієм ідентифікації семантичної цільноформленості складних слів із першим конститuentом-прикметником лінгвісти пропонують верифікацію можливості вживання цих одиниць із такими словами як *very* [36, с. 61]. Так, наприклад, складні одиниці типу *socialbot* не можуть перериватися атрибутивними елементами, в той же час вільне словосполучення може супроводжуватись такими словами як *very, big, great*.

Як свідчить фактичний матеріал, за структурою своїх компонентів англійські інноваційні одиниці сфери комп'ютерних технологій, утворені шляхом словоскладання, поділяються на такі типи:

- а) складні слова, утворені з простих основ: *techno-creep, touchdown, slivercasting, smartphone, sneakernet*;
- б) складно-похідні слова: *user-friendly, computer-mindedness, doom-monger*;
- в) складноскорочені слова: *altmetrics, smexting, machinima, meformer, exergaming, spamdexing*;
- г) лексикалізовані синтаксичні утворення: *word-of-post, word-of-mouse, word-of-blog, crime-as-a-service*.

Відзначаємо, що надалі все більше зростає кількість багатоконпонентних лексичних інновацій англійської мови сфери комп'ютерних технологій, «складних слів синтаксичного типу», утворених шляхом «універбації синтаксичних конструкцій» [2, с. 65]. Наведемо приклади використання деяких із них:

pay-as-you-app (*An under-discussed aspect of the Internet.org strategy – which has already been tried in the Philippines, Paraguay and Tanzania – is the ‘pay-as-you-app’ model, which charges users different rates for data consumed by different apps. Thus, while all apps are equal, some are more equal than others, in that Internet.org will subsidize them, while data consumed by other, ‘less equal’ apps will be charged on an individual basis* [16];

crime-as-a-service (CaaS) (*A worrying new phrase has entered the lexicon of cybercrime – Crime-as-a-Service (CaaS)... CaaS has become a well-oiled machine, built on a wide network of players that fulfill specific functions*[19];

Friends and family virus (*Yeah, buddy of mine just had his OSX machine hacked yesterday... sent me and about 50 other coworkers, friends and family virus linked AIMS*[14].

Вказані приклади підтверджують думку вчених про підсилення тенденції до появи багатоконпонентних комбінацій у англійській мові загалом та інноваційної лексики сфери комп'ютерних технологій та інших сфер, опосередкованих нею [1, с. 24].

Найбільші групи визначених інноваційних одиниць, утворені за наступними моделями:

- а) N+N – поєднання простих основ іменників: *butler lie, dial tone, email fatigue, email hygiene, googleability*;
- б) N+N+suffix – поєднання простих основ іменників і суфікса: *programmer, body shopper, bot herder, Googleganger*;
- в) N+Adj – поєднання іменників і прикметників: *device-agnostic*;
- г) Adj+N – поєднання прикметникової основи й іменникової основи: *Sofa Sunday, sock puppet, Dark Web*;
- е) N + PartI – поєднання іменника та дієприкметника: *songlifting, algo-sniffing, fridge Googling, Google dorking, cloud computing*.

Відзначаємо, що найбільш численною групою інноваційних одиниць є, за нашими спостереженнями, номінативні поєднання – двокомпонентні комплекси, утворені за моделями N1+N2, що отримали в лінгвістиці назву «номінативний біном» [4, с. 67]. Наведемо приклади їх використання:

data furnace (*Instead of fighting the heat they want to create data furnaces which will use the heat to heat homes and businesses. Their idea is to sell fully enclosed data furnaces much like a regular furnace. The data furnace would physically fit into a basement or closet and integrate into an existing duct system to distribute heat. Additionally, the data furnace would be connected to the Internet and be secured from tampering*[15];

data lake (*To prepare for this onslaught, some IT leaders are urging the creation of ‘data lakes’ These are centralized repositories based on Hadoop that draw raw data from source systems and then pass them to downstream facilities for utilization by the knowledge workforce*[11];

speed bump (*As he digs deeper, he realizes that secretive high-frequency trading firms, taking advantage of lightning-fast computers, willing accomplices in the stock exchanges and some poorly thought-out federal regulation, have effectively hijacked the equity markets. Roused to action by what he has discovered, Katsuyama quits his job and starts up a new exchange, IEX, which includes a clever ‘speed bump’ that levels the playing field for investors* [17].

Вищевказані номінативні моделі в цілому називають певний предмет, що має свої диференціальні ознаки в межах визначеного класу предметів, а взятий ізольовано другий член даного номінативного комплексу позначає цей самий предмет у якості представника всього класу. Зазначені номінативні комплекси широко використовуються в повсякденному мовленні, коли виникає необхідність іменування певного фрагмента дійсності.

Частотною моделлю творення інноваційних одиниць сфери комп'ютерних технологій є також модель Adj+N, а також Part2+N, в якій за допомогою прикметника, дієприкметника індивідуалізують та визначаються ознаки об'єкта чи поняття,

що позначається в словосполученні іменником. Наведемо приклади одиниць, побудованих за визначеними моделями, в контексті їх використання, зокрема:

occupational spam (*Traditionally within businesses, 'spam' – unsolicited email, has been perceived as an external problem, caused by unscrupulous marketers out there someplace on the Net. But that's not always the case, particularly within larger organisations. A recent survey found that 34% of internal business mail is useless. They have dubbed this 'occupational spam' and apparently it's a big problem. In other words, a high proportion of the stuff that clogs your inbox at work is generated from within the company itself. Of course, much of this is done with the best of intentions and it's common courtesy to respond to an email with some kind of acknowledgement, which of course makes matters worse. The same study also revealed that employees spend an average of 49 minutes per day managing email*[18];

digital tattoo (*The difficult-to-remove digital imprint that a person creates by posting information online and by accessing online resources. Giving a child any device with an Internet connection requires oversight. A sudden wave of adolescent emotion could generate a photo or a social media message that could become what Gail Lovely, a former teacher and owner of Lovely Learning, a consulting firm for schools, refers to as a 'digital tattoo' that comes up in a job interview 10 years later*[12];

virtual visitation (*'It's funner than talking on the phone, because I can see him', said Arielle, 10, who lives with her mother in Longmont, Colo., but has regular 'virtual visits' with her father as part of the custody arrangement her parents worked out after her mother moved eight years ago. 'It's just like being in front of him, but with games and computer stuff added'* [13].

Семантичні особливості складних інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій полягають у тому, що вони можуть бути структурно-вмотивовані, частково переосмислені та навіть ідіоматичні, що виражається в метафоричній і метонімічній вмотивованості їх компонентів.

Таким чином, продуктивним способом творення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій є словоскладання. За структурою компонентів ці одиниці поділяються на: складні слова, утворені з простих основ; складно-похідні слова; складноскорочені слова; лексикалізовані синтаксичні утворення. Найбільш чисельною групою інноваційних одиниць є номінативні поєднання, утворені за моделями N1+N2 (номінативні біноми). Частотною моделлю творення інноваційних одиниць означеної сфери є також модель Adj+N, а також Part2+N. Спостерігається тенденція до зростання кількості багатокомпонентних лексичних інновацій англійської мови комп'ютерних технологій, що є складними словами синтаксичного типу. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших активних способів творення англомовних інноваційних одиниць означеної сфери.

Література:

1. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко. – К. : Вища школа, 1988. – 261 с.
2. Бортничук Е. Н. Сложное слово синтаксического типа и межуровневое варьирование / Е. Н. Бортничук, Л. Г. Вербя // Проблемы варьирования языковых единиц. – К. : УМК ВО, 1990. – С. 65–83.
3. Зацний Ю. А. Сучасні інформаційні технології й інновації англійської мови сфери економіки / Ю. А. Зацний // Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. – Запоріжжя, 2001. – № 3. – С. 51–53.
4. Елисеєва В. В. Лексикология английского языка / В. В. Елисеєва. – СПб : СПбГУ, 2003. – 244 с.
5. Снікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: [монографія] / Санія Маратівна Снікєєва. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. – 302 с.
6. Квеселевич Д. І. Практикум з лексикології сучасної англійської мови : [навч. посібник] / Д. І. Квеселевич, В. П. Сасина. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 267 с.
7. Мешков О. Д. Словообразование в современном английском языке : [учеб. пособие для ин-в и ф-в ин. языков] / О. Д. Мешков. – М. : Высш. школа, 1985. – 187 с.
8. Сенько Е. В. Теоретические основы неологии / Е. В. Сенько. – Владикавказ: СОГУ, 2001. – 135 с.
9. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 260 с.
10. Adams V. An Introduction to Modern English Word-Formation / V. Adams. – L. : Longman, 1973. – 230 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

11. Bodkin R. Getting The Most From Your Data Lake / R. Bodkin // Forbes. – May 29, 2015. – P. 11.
12. Buckleitner W. A Digital Back-to-School Checklist / W. Buckleitner // The New York Times, August 28, 2013. – P. 7
13. Clemetson L. Weekends With Dad, Courtesy of D.S.L. / L. Clemetson // The New York Times, March 19, 2006. – P. 12.
14. Hart J. Best Free Anti Virus Software / J. Hart // TalkBass. – December 13, 2009. – P. 4.
15. Hitchcock R. Data Furnaces / R. Hitchcock // Windows Networking. September 8, 2011. – P. 12
16. Morozov E. Facebook's Gateway Drug / E. Morozov // The New York Times. – August 2, 2014. – P. 6.
17. Nocera J. Michael Lewis's Crusade / J. Nocera // The New York Times. – April 4, 2014. – P. 8.
18. Pruitt S. Gartner: Beware of Business Spam / S. Pruitt // InfoWorld Daily News. – April 19, 2001. – P. 4
19. Raman V. Cybercrime-as-a-Service – A Very Modern Business Today / V. Raman // PCQuest, – March 7, 2013. – P. 8.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: kovalrostyslav@gmail.com

tyravska@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-190-192

Коваль Р. С., Тиравська О. І. Найменування професій у реабілітації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 190–192.

УДК: 81'373.237:615.825

**Коваль Ростислав Семенович,
Тиравська Оксана Іванівна,***Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів***НАЙМЕНУВАННЯ ПРОФЕСІЙ У РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Львівський державний університет фізичної культури, Львів. У статті розглянуто особливості утворення термінів для найменування професій у реабілітації на матеріалі французької та української мов. У французькій мові творення назв професій галузі відбувається за допомогою суфіксів -iste, -ien, -eur, -iatre та -ier; терміноелементів -logie та -thérapeute. В українській мові продуктивним є терміноелементи -лог та -терапевт, суфікси -ист / -іст, -атр.

Ключові слова: реабілітація, професія, термін, найменування, французька мова, українська мова.

**Коваль Ростислав Семенович,
Тиравська Оксана Іванівна,***Львовский государственный университет физической культуры, Львов***НАИМЕНОВАНИЯ ПРОФЕССИЙ В РЕАБИЛИТАЦИИ**

В статье рассмотрены особенности образования терминов для наименования профессий в реабилитации на материале французского и украинского языков. Во французском языке названия профессий отрасли образовано с помощью суффиксов -iste, -ien, -eur, -iatre и -ier; терминологических элементов -logie и -thérapeute. В украинском языке продуктивны терминологические элементы -лог и -терапевт, суффиксы -ист / -іст, -атр.

Ключевые слова: реабилитация, профессия, термин, наименование, французский язык, украинский язык.

**Koval Rostyslav,
Tyravska Oksana,***Lviv State University of Physical Culture, Lviv***DENOMINATIONS OF PROFESSIONS IN REHABILITATION**

In Europe and the world, health rehabilitation is developing in the form of adaptive physical education and physiotherapy, while in Ukraine the term «physical rehabilitation», which has been introduced by the World Health Organization, is used. However, today the term «physical therapy» is being actively used instead of «physical rehabilitation». Because of the war in the eastern Ukraine, the number of injured and wounded people is growing every day. In the process of rehabilitation of the patient many relevant specialists in medicine, rehabilitation and other industries are involved. The professions in rehabilitation in French and Ukrainian languages have been subject of our analysis, and the object – the modes of terms formation. The results of the study made it possible to establish that in French, the terms for denoting the rehabilitation professions are formed with the suffixes -iste, -ien, -eur, -iatre and -ier; term component -logie and term component -thérapeute. In Ukrainian, the most productive are the term component -лог, suffixes -ист / -іст, -атр, as well as the term component -терапевт.

Key words: rehabilitation; profession; term; name; French; Ukrainian.

Вступ. Якісне оновлення системи вищої освіти підвищує вимоги з боку суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації / фізичних терапевтів, котрі повинні вміти розробляти і впроваджувати систему дієвої просвіти населення щодо активної соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя, підняття престижу здоров'я людини; використовувати традиційні і нетрадиційні методи відновлення здоров'я; залучати громадян до активних занять фізичною культурою для підвищення рівня рухової активності до оптимальних показників з метою відновлення та збереження здоров'я і продовження активного довголіття [1]. Погоджуємося з тезою зі статті «La réadaptation» авторів Maurice Blouin та Luz Elvira Vallejo Echeverri: «Жодна професія не може претендувати на те, що вона охопила усі необхідні знання з метою повної та вичерпної реалізації оцінок, втручань та управління реабілітаційним процесом... Ось чому мультидисциплінарний підхід, що залучає фахівців, наділених можливістю рівнозначної оцінки і втручання, є важливим для повної та комплексної реабілітації» [9]. Тому аналіз термінів для найменування професій у реабілітації на прикладі французької та української мов видається актуальним та потрібним.

Аналіз досліджень і публікацій. Матеріалом для дослідження слугували терміни для найменування професій, зафіксовані у наступних роботах: «Lexique et manuel Anglais-Français pour la Rééducation et la Réadaptation» (1990); «Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation» (2007); «Dictionnaire du handicap» (2011); «Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура»» (2002); «Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації» (2002); «Медична реабілітація: сучасні стандарти, тести, шкали та критерії ефективності. Низькоінтенсивна резонансна фізіотерапія і її застосування в реабілітаційній медицині» (2007); «Физическая реабилитация. Лечебная физическая культура. Кинезитерапия: учебный словарь-справочник» (2010); «Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації» (2010); «Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти» (2011).

Постановка проблеми. Отож, назви за фахом – назви, що є професійною характеристикою людини і входять у словотвірну категорію назв виконавців дії [8, с. 394]. Назви виконавців дії, агенти – одна з категорій назв діячів на означення осіб за родом діяльності, фахом, заняттям [8, с. 391]. Вони утворюються афіксацією, субстантивацією, осново- та словоскладанням, а також абрєвіацією [8, с. 392]. Inès Kramers-de Quervain та Otto Knüsel у статті «Une spécialité “allround” à l'Éricentre de la réadaptation globale» пишуть: «Фізична терапія та реабілітація є повноцінною медичною спеціальністю, яка характеризується значною мультидисциплінарністю та професійними взаємозв'язками на різних рівнях... Спеціаліст галузі займається діагностикою, попередженням, лікуванням і реабілітаційним супроводом пацієнтів будь-якого віку, уражених розладами, що спричинюють втрату працездатності і є носіями коморбідності» [12]. На підставі цього робимо висновок, що у процес реабілітації пацієнта залучаються багато відповідних фахівців з медицини, реабілітації та інших галузей. Власне, терміни для їх найменування у французькій та українській мовах є об'єктом нашого аналізу, а предметом – способи термінотворення.

Виклад основного матеріалу. Проведене дослідження термінів, дібраних з праць [2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 13], показує, що у французькій мові продуктивними є: 1) суфікс *-iste* – «dentiste» (m, f); «endoscopiste» (m, f); «épihésiste» (m); «généraliste» (m, f); «hygiéniste» (m, f); «immunologiste» (m, f); «nutritionniste» (m, f); «oculariste» (m); «orthésiste» (m); «orthopédiste» (m, f); «orthophoniste» (m, f); «orthoptiste» (m, f); «prothésiste» (m, f); «sérologiste» (m, f); «urgentiste» (m, f); 2) суфікс *-ien* – «chirurgien, -ne» (m, f); «clinicien, -ne» (m, f); «généticien, -ne» (m, f); «technicien, -ne» (m, f); 3) суфікс *-eur* – «appareilleur» (m); «masseur, -se» (m, f); «réanimateur, -trice» (m, f); «rééducateur, -trice» (m, f); 4) суфікси *-iatre* та *-ier*: «ambulancier, -ière» (m, f); «brancardier» (m); «infirmier, -ère» (m, f); «pédiatre» (m, f); «physiatre» (m, f); «podiatre» (m, f); 5) терміноелемент грецького походження *-logue* – «audiologue» (m, f); «balnéologue» (m, f); «cardiologue» (m, f); «épileptologue» (m, f); «kinésologue» (m, f); «néphrologue» (m, f); «phlébologue» (m, f); «podologue» (m, f); «postérologue» (m); «psychologue» (m, f); «récréologue» (m, f); «sexologue» (m, f); «sophrologue» (m, f); «toxicologue» (m, f); 6) терміноелемент грецького походження *-thérapeute* – «art-thérapeute» (m, f); «chimiothérapeute» (m, f); «ergothérapeute» (m, f); «hydrothérapeute» (m, f); «massothérapeute» (m, f); «musicothérapeute» (m, f); «physiothérapeute» (m, f); «phytothérapeute» (m, f); «psychothérapeute» (m, f); «radiothérapeute» (m); «sexothérapeute» (m, f); «vertébrothérapeute» (m, f).

Спостерегаємо випадки синонімічного вживання термінів із *-iste* / *-logue*: «allergologiste» (m, f) / «allergologue» (m, f); «dermatologiste» (m, f) / «dermatologue» (m, f); «endocrinologiste» (m, f) / «endocrinologue» (m, f); «gérontologiste» (m) / «gérontologue» (m) / «gériatre» (m); «gynécologiste» (m, f) / «gynécologue» (m, f); «hématologiste» (m, f) / «hématologue» (m, f); «laryngologiste» (m, f) / «laryngologue» (m, f); «neurologiste» (m, f) / «neurologue» (m, f); «ophtalmologiste» (m, f) / «ophtalmologue» (m, f); «physiologiste» (m, f) / «physiologue» (m, f); «radiologiste» (m, f) / «radiologue» (m, f) / «radiographe» (m, f); «rhumatologiste» (m, f) / «rhumatologue» (m, f); «stomatologiste» (m, f) / «stomatologue» (m, f); «toxicologiste» (m, f) / «toxicologue» (m, f); «traumatologiste» (m, f) / «traumatologue» (m, f); «urologiste» (m, f) / «urologue» (m, f), а також синонімію серед «anesthésiologiste» (m, f) / «anesthésiste» (m, f); «chiropracteur, -trice» (m, f) / «chiropraticien, -ne» (m, f); «diététiste» (m, f) / «diététicien, -ne» (m, f); «kinésiste» (m, f) / «kinésithérapeute» (m, f); «phrissologue» (m) / «phtisiologue» (m, f); «rebouteur» (m, f) / «rebouteux, -se» (m, f); «sexologue» (m, f) / «sexothérapeute» (m, f). Синонімію спричинює також утворення назв професій від різних основ: «généraliste» (m, f) / «omnipraticien, -ne» (m, f) / «thérapeute» (m, f); «oncologue» (m, f) / «cancérologue» (m, f); «otologiste» (m, f) / «auriste» (m, f) та вживання діалектизмів: «pneumologue» (m) / «inhalothérapeute» (m, f) (термін використовується в Канаді). Частина термінів утворена способом осново- та словоскладання, а також за допомогою словосполучень: «aide-ménagère» (f); «aide-soignante» (f); «anesthésiste-réanimateur» (m, f); «assistant, -e (m, f) de service social»; «assistant, -e (m, f) technique médical, -e»; «assistant-senior» (m); «audioprothésiste» (m, f); «chirurgien-orthopédiste» (m); «conseiller (m) d'orientation»; «médecin (m) pour grands brûlés»; «éducateur (m) physique»; «gastroentérologue» (m, f); «manipulateur, -trice (m, f) en électroradiologie médicale» / «radiographe» (m, f); «masseur-kinésithérapeute» (m); «moniteur, -trice (m, f) de sport»; «moniteur, -trice (m, f) en réadaptation»; «moniteur-éducateur» (m); «neuropsychiatre» (m, f); «opticien-lunetier» (m); «orthopédagogue» (m, f); «orthésiste-prothésiste» (m, f); «orthoprothésiste» (m, f); «ostéopraticien» (m); «oto-rhinolaryngologiste» (m, f); «paramédical» (m); «podoorthésiste» (m, f); «psychanalyste» (m, f); «psychomotricien» (m); «pédagogue (m) curatif»; «pédicure-podologue» (m, f); «pédopsychiatre» (m, f); «personnel (m) médical»; «personnel (m) de soins de santé»; «personnel (m) d'entretien»; «physicien (m) médical»; «préposé (m) aux bénéficiaires»; «professeur (m) d'éducation physique et sportive (EPS)»; «professeur (m) des Activités Physiques Adaptées (APA)»; «spécialiste (m, f) des déficiences»; «travailleur, -euse (m, f) social, -e»; «travailleur, -euse (m, f) social, -e en réadaptation». Окрему групу становлять терміни, створені за допомогою «médecin» (m): «médecin (m) climatothérapeute»; «médecin (m) conventionné»; «médecin (m) de catastrophe»; «médecin (m) de famille»; «médecin (m) de médecine physique et de réadaptation»; «médecin (m) de rééducation fonctionnelle»; «médecin (m) de santé publique»; «médecin (m) des armées / militaire / major»; «médecin (m) du sport»; «médecin (m) du travail»; «médecin (m) homéopathe»; «médecin (m) thermal»; «médecin (m) traitant».

Тепер розглянемо способи творення термінів для найменування професій в реабілітації в українській мові. Найбільш продуктивним є терміноелемент грецького походження у постпозиції *-log*, що використовується для позначення фахівців за професією (перша частина терміна вказує на конкретну науку): «алерголог»; «анестезіолог»; «аудіолог»; «бальнеолог»; «гематолог»; «геронтолог» / «гериатр»; «гінеколог»; «дерматолог»; «дефектолог»; «дієтолог»; «ендокринолог»; «епілептолог»; «імунолог»; «кардіолог»; «кінезіолог»; «комбустіолог»; «курортолог»; «мамолог»; «нарколог» / «токсиколог»; «невролог»; «нефролог»; «онколог»; «ортопедагог»; «отоларинголог»; «отолог»; «офтальмолог» / «окуліст»; «подолог»; «психолог»; «психоневролог»; «пульмонолог»; «реабілітолог»; «реаніматолог»; «ревматолог»; «рекреолог»; «рентгенолог» / «радіолог»; «сексолог» / «сексопатолог»; «серолог»; «софролог»; «стоматолог»; «сурдолог»; «травматолог»; «трансплантолог»; «уролог»; «фізіолог»; «флеболог». Також вживаються: 1) суфікси *-ист* та *-іст*, які утворюють терміни: «гігієніст»; «дантист»; «ендоскопіст»; «масажист»; «нутриціоніст»; «ортофоніст» / «логопед»; «протезист»; 2) суфікс *-атр*, який утворює терміни: «педіатр»; «подіатр»; «психіатр»; «фтизіатр»; 3) суфікс *ат-*, який утворює термін «гомеопат»; 4) терміноелемент грецького походження *-терапєвт*, який утворює терміни: «арттерапєвт»; «вертебротерапєвт»; «гідротерапєвт»; «ерготерапєвт» / «працетерапєвт»; «кінезітерапєвт»; «кліматотерапєвт»; «музикотерапєвт»; «психотерапєвт»; «фізіотерапєвт» / «фі-

зичний терапевт»; «фітотерапевт»; «хіміотерапевт». Частина термінів утворена за допомогою осново- та словоскладання: «анестезіолог-реаніматолог»; «аудіопротезист»; «гастроентеролог»; «головний фахівець у галузі радіаційної фізики або технології медичного опромінення»; «дитячий психіатр»; «доглядальниця біля хворого»; «допоміжний медичний персонал в клініці»; «лікар-радіотерапевт»; «мануальний терапевт» / «хіропрактик»; «масажист і методист з лікувальної фізичної культури»; «наставник / тренер з фізичних вправ»; «нейропсихіатр»; «невропатолог»; «нейропсихолог»; «нейрофізіолог»; «ортопедагог»; «помічник людини похилого віку»; «парамедик»; «помічниця медсестри»; «працівник соціальної служби»; «психоаналітик»; «санітар медичного пункту»; «санітар швидкої допомоги»; «санітар-носії»; «соціальний працівник у сфері реабілітації»; «сурдопедагог»; «тифлопедагог»; «фахівець з психомоторики»; «хірург-ортопед».

Найменування професій у галузі реабілітації французької мови властиве застосування аббревіатур: «МК» / «*masseur-kinésithérapeute*» (m) – «масажист і фахівець з лікувальної фізичної культури»; «МСМК» / «*moniteur-cadre* (m) de *masso-kinésithérapie*» – «інструктор з кінезітерапії»; «МРР» / «*médecin* (m) *physique et réadaptation*» – «фахівець з фізичної реабілітації / фізіотерапевт / фізичний терапевт»; «АММ» / «*auxiliaire* (m) *médical masseur*» – «допоміжний медичний персонал (масажист)»; «АМС» / «*auxiliaire* (m) *médical en clinique*» – «допоміжний медичний персонал у клініці»; «АМК» / «*auxiliaire* (m) *médical kinésithérapeute*» – «допоміжний медичний персонал (кінезітерапевт)»; «АSQ» / «*aide-soignante* (f) *qualifiée*» – «кваліфікована доглядальниця»; «АVS» / «*auxiliaire* (m) *de vie scolaire*» – «помічник неповносправного учня» (супроводжує його у школі); «СДС» / «*cadre* (m) *de santé*» – «працівник медичної сфери»; «СЕСФ» / «*conseiller* (m) *en économie sociale et familiale*» – «соціальний працівник, завдання котрого полягає у допомозі людям вирішувати проблеми їхнього повсякденного життя» (житло, харчування, здоров'я тощо); «ССК» / «*cadre* (m) *de santé kinésithérapeute*» – «працівник медичної сфери (кінезітерапевт)».

Зупинемося детальніше також на найменуваннях окремих професій галузі, які існують у Франції: «*aidant* (m) *familial*» – «помічник особи з інвалідністю»; «*assistant* (m) *d'éducation*» – «асистент / помічник учня з інвалідністю»; «*auxiliaire* (m) *de vie*» – «помічник особи з інвалідністю або особи похилого віку, яка потребує сторонньої допомоги, у їх повсякденних діях»; «*conseiller* (m) *d'orientation*» – «спеціаліст з шкільної та професійної орієнтації»; «*consultant* (m) *en réadaptation*» – «консультант з реабілітації»; «*moniteur* (m) *en réadaptation*» – «асистент з реабілітації»; «*moniteur-éducateur*» (m) – «асистент соціального педагога» (займається з важкими дітьми, підлітками або дорослими, з інвалідністю або залежністю); «*prélogue* (m) *curatif*» – «педагог, котрий займається з особами, що мають проблеми розвитку»; «*psychomotricien*» (m) – «фахівець з корекції психомоторних розладів»; «*technicien* (m) *en éducation spécialisée*» – «спеціаліст з питань спеціальної освіти»; «*technicien, -ne* (m, f) *en loisir*» – «спеціаліст з дозвілля» (підтримує особу для відновлення та інтеграції дозвілля в своєму середовищі в її спосіб життя). Додамо також, що існує доволі дискусійна професія «*aidant* (m) *sexuel*» / «помічник у здійсненні сексуального акту». У «*Dictionnaire du handicap*» зазначено, що «починаючи з 1990 років, у деяких країнах (Нідерланди, Швейцарія, США, Ізраїль...), існують особи або служби зі сфери парамедицини чи проституції, які допомагають у здійсненні права на статеве життя осіб з інвалідністю, котрі не можуть мати його без сторонньої допомоги. Воно полягає у супроводі особи або пари у реалізації сексуального акту» [13, с. 33].

Висновки. Результати роботи свідчать про те, що для утворення найменувань професій галузі реабілітації у французькій мові активно використовуються суфікси *-iste*, *-ien*, *-eur*, *-iatre* та *-ier*; терміноелементи *-logie* та *-thérapeute*. Спостерігаємо синонімію термінів, утворених за допомогою *-iste* / *-logie*. В українській мові особливо продуктивним є терміноелемент *-лог*, який утворює більшість найменувань професій у галузі реабілітації та медицини загалом, суфікси *-ист* / *-ист*, *-атр*, *ат*, а також терміноелемент *-терапевт*. В обох мовах поширеним є осново- та словоскладання.

Література:

- Белікова Н. О. Організація практичної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності / Н. О. Белікова // Освітнологічний дискурс: електрон. наук. фах. вид. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – К.: [б. в.], 2014. – №2 (6). – с. 13–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_2_4.
- Бойчук Т. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації: [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / Т. Бойчук, М. Голубева, О. Левандовський [та ін.]. – Л.: ЗУКЦ, 2010. – 240 с.
- Дубогай О. Д. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Д. Дубогай, А. І. Альошина, В. Є. Лавренюк. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 296 с.
- Козырева О. В. Физическая реабилитация. Лечебная физическая культура. Кинезитерапия: учеб. слов.-справ. / О. В. Козырева, А. А. Иванов. – М.: Сов. спорт, 2010. – 278 с.
- Кравченко А. І. Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура». Навчальний посібник / А. І. Кравченко, Ю. О. Лянной, В. В. Купина. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 212 с.
- Лисенюк В. П. Медична реабілітація: сучасні стандарти, тести, шкали та критерії ефективності. Низькоінтенсивна резонансна фізіотерапія і її застосування в реабілітаційній медицині. Посібник / В. П. Лисенюк, І. З. Самосюк, Л. І. Фісенко та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – 264 с.
- Мерзлікіна О. А. Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації / Мерзлікіна О. А., Гузієв О. В. – Л.: вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 48 с.
- Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.: іл.
- Blouin M. La réadaptation / Maurice Blouin, Luz Elvira Vallejo Echeverri. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/pdf/es/la_rehabilitation.pdf.
- De Godebout J. Lexique et manuel Anglais-Français pour la Rééducation et la Réadaptation. – Montpellier: Sauramps médical, 1990. – 229 p.
- Dufour M. Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation / Michel Dufour, Michel Gedda. – Paris: Maloine, 2007. – 582 p.
- Kramers-de Quervain I. Une spécialité «allround» à l'épicentre de la réadaptation globale / Inès Kramers-de Quervain, Otto Knüsel. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reha-schweiz.ch/.../smf_Kramers_2012-01-333_f.pdf
- Zribi G. Dictionnaire du handicap. 7e édition / Gérard Zribi, Dominique Poupée-Fontaine. – Rennes: Presses de l'EHESP, 2011. – 349 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ovkolgan@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-193-195

Колган О. В., Данилейченко І. С. Терміни військової справи як елементи художніх засобів історичного роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 193–195.

УДК: 811.161.2'373.45:622

**Колган Олена Володимирівна,
Данилейченко Інна Сергіївна,**
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ТЕРМІНИ ВІЙСЬКОВОЇ СПРАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Ідеться про функціонування термінів у творі видатної української письменниці сучасності Ліни Костенко «Маруся Чурай». Розвідку присвячено виявленню специфіки вживання спеціальної лексики, зокрема військової термінології, у невластивому для таких одиниць художньому стилі. З'ясовано особливості функціонування термінів військової справи у мові сучасної української літератури на основі твору Л. Костенко «Маруся Чурай».

Ключові слова: термін, військова термінологія, терміни військової справи, стилістична фігура, художній троп, метафора, метонімія, перифраз, метафоризований епітет, антитеза, протиставлення, порівняння, гіпербола.

**Колган Елена Владимировна,
Данилейченко Инна Сергеевна,**
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск

ТЕРМИНЫ ВОЕННОГО ДЕЛА КАК ЭЛЕМЕНТЫ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СРЕДСТВ ИСТОРИЧЕСКОГО РОМАНА В СТИХАХ ЛИНЫ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Говорится о функционировании терминов в произведении выдающейся украинской писательницы современности Лины Костенко «Маруся Чурай».

Исследование посвящено выявлению специфики употребления специальной лексики, в частности военной терминологии, в несвойственном для таких единиц художественном стиле. Выявлены особенности функционирования терминов военного дела в языке современной украинской литературы на основе произведения Л. Костенко «Маруся Чурай».

Ключевые слова: термин, военная терминология, термины военного дела, стилистическая фигура, художественный троп, метафора, метонимия, перифраз, метафоризованный эпитет, антитеза, противопоставление, сравнение, гипербола.

**Elena Kolgan,
Inna Danileichenko,**
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk

TERMS OF MILITARY AFFAIRS AS ELEMENTS OF ARTISTIC MEANS OF THE HISTORIC NOVEL IN VERSE BY LINAKOSTENKO“MARUSIACHURAY”

The paper presents the material of functioning the terms in the work by the outstanding modern Ukrainian writer L. Kostenko “MarusiaChuray”.

Functional terminology is one of the most relevant direction. A special interest of scientists is the language of modern Ukrainian fiction, both poetry and prose. A separate place in studying the texts of the belles-lettres style is the terminological aspect. Ukrainian linguistics of the 21st century is marked by a huge number of scientific works, in which various aspects of terminology are analyzed, including the peculiarities of using the terms of separate fields of knowledge in different styles unusual for such units.

The study is devoted to the identification of the specifics of using special vocabulary, in particular military terminology, in the belles-lettres style uncharacteristic for such units. The peculiarities of functioning the military terms in the language of modern Ukrainian literature are elucidated on the basis of the work by L. Kostenko “MarusiaChuray”. The results of the analysis makes it possible to determine the most frequently used stylistic figures and tropes, in which the author introduces the terms of military affairs in the named historical novel in verse. It is also revealed that some expressive means (in which there is special vocabulary of military affairs) are not represented at all in the text of the work under study.

The material of the article is of great practical importance, it can be used in the process of educational activity of higher educational institutions while studying such subjects as: “Introduction to Literary Studies”, “Stylistics”, “Linguistic Text Analysis”, “Fundamentals of Terminology” and others.

Key words: term, military terminology, military terms, stylistic device, expressive means, metaphor, metonymy, periphrasis, metaphoric epithet, antithesis, contrasts, comparison, hyperbole.

Постановка проблеми. Українське термінознавство у XXI ст. набуває все потужнішого розвитку. Спеціальні слова викликають зацікавлення вчених як щодо їх семантики, структури, так і функціонування тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Термінологія української літературної мови на сучасному етапі свого розвитку має велику кількість досліджень, присвячених вивченню тієї чи тієї термінології, це, наприклад, праці Л.В. Півнювської (лексика туризму) [8], Л. А. Халіновської (українська авіаційна термінологія) [10], Г. М. Циганок (українська фонетична термінологія) [11] та ін.

Попри те, що функціональний аспект є одним із найперспективніших, на сьогодні він є мало вивченим. Зокрема, питанню вживання термінів у творах художньої літератури присвячено лише невелику кількість наукових розвідок, зокрема: Г. І. Крохмальної [3], В. П. Олексенка [6], І. Р. Процик [9], Н. А. Цимбал [12] та ін.

Н.О. Яценко зауважила, що «Функціональне термінознавство – напрям у термінознавстві, який вивчає функціонування термінів у текстах різних стилів та жанрової належності, їх комунікативне спрямування, стилістичну диференціацію та особливості перекладу» [15, с. 40].

В українській лінгвістиці проблемам військової термінології присвячено праці А.А. Бурячка [1], Т.В. Михайлової [5], Г.С. Онуфренка [7], Я.П. Яремко [13] та ін. Питанням функціонування термінів військової справи займалися З.О. Дубинець [2], І.О. Литовченко [4], Н.О. Яценко [14] та ін.

Актуальність статті визначено підвищеним зацікавленням лінгвістів питаннями, пов'язаними з особливостями функціонування термінів у різних стилях сучасної української літературної мови, а також інтересом до творів такого жанру. Вивчення мови історичного роману у віршах Л. Костенко «Марусі Чурай» уможливить якнайкраще розуміння впливу науки й техніки тощо на мову художньої літератури.

Формування цілей статті (Постановка завдання). Метою статті є лінгвістичний аналіз лексики твору Л. Костенко «Маруса Чурай» щодо специфіки функціонування військових термінів. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- схарактеризувати художні засоби названого тексту в плані їх складових;
- виявити основні стилістичні фігури та художні тропи, до складу яких входять терміни військової справи.

Відповідно до мети й завдань дослідження в роботі застосовано описовий та статистичний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення особливостей уживання термінів у творах художньої літератури є цікавим не лише для розуміння специфіки цих лексичних одиниць на мовному рівні. Не менший інтерес викликає питання виявлення за їх допомогою рівня володіння письменником основами літературознавства, його потенціалу митця, майстерності введення художніх засобів до тканини художнього твору.

Завдяки лінгвістичному аналізу прозових і поетичних текстів щодо специфіки функціонування в них стилістичних фігур і художніх тропів, до складу яких письменниками введено лексеми певної термінологічної системи, розуміємо, що терміни вможливають надання тексту індивідуальності, конкретності, емоційного забарвлення тощо. Такі художні засоби, до складу яких уміщено спеціальну лексику, допомагають авторові досягти мети, яку покладено в основу твору, повніше та яскравіше розкрити тему та ін.

В.П. Олексенко наголошував: «Мова художньої літератури являє собою особливе поле реального функціонування науково-технічної термінології, що є однією з характерних ознак і норм нового часу, а саме: намагання письменників і поетів надати оригінальності своїм творам та поетично передати зрушення у розвитку науки і техніки, а роль термінології в лексичних процесах, що визначають розвиток сучасної української прози, є дуже показовою» [6, с. 648].

І.О. Литовченко, досліджуючи вживання військової лексики у творах П. Загребельного, зокрема зазначила, що «Стилістичне вживання військової лексики у творах історичного романіста, яким є Павло Загребельний, дають змогу говорити про розширення та урізноманітнення системи образних засобів художнього стилю [4, с. 124].

Ліна Василівна Костенко – одна з найнепересічніших особистостей сучасності, поза сумнівом, письменниці неймовірного таланту, видатна поетеса нашого часу. Тому, предметом нашого зацікавлення став її найвідоміший твір «Маруса Чурай».

У аналізованому романі нами визначено 19 речень, у яких до складу художніх засобів – як стилістичних фігур, так і художніх тропів – уведено письменницею військові терміни (4 з них мають по 2 таких приклади). Зокрема, термінологічні одиниці військової справи виокремлено в складі

– метафори (6 прикладів):

- В таких походах *куля обминула*, не подолала вражеська рука, щоб де? [К, с. 10];
- Там *бий* гримить [К, с. 37];
- Там *гине* наша воля [К, с. 37];
- І в нього *кров козацька закипала* і *стугоніли в пам'яті шаблі* [К, с. 73];
- Нові *громи схрестились на мечах* [К, с. 163];

– синекдохи (6 прикладів):

- Полтавський *полк* *готовий у похід* [К, с. 37];
- А що там буде, смерть чи перемога, – Полтавський *полк* *виходить на зорі* [К, с. 37];
- А цілий *полк* *співає* [К, с. 79];
- *Табір* *не спав*, готовий піднятися щомиті [К, с. 98];
- *Вороже військо* *ломиться у брами* [К, с. 167];
- Наш *полк* *стойть* у полковому місті [К, с. 169];

– перифразу (5 прикладів):

- Там *зламано* *граніці* [К, с. 23];
- Воно, скажу вам, легше, як на мене, *діла у битвах шаблею* *рішать* [К, с. 27];
- *Стояв на смерть* [К, с. 50];
- *Шаблі* *там не ржавіють у коморах* і *кінську зброю миші* *не гризуть* [К, с. 121];

– порівняння (3 приклади):

- А я ішла, не бачила дороги, і *сміх стримів у спині, наче ніж* [К, с. 60];
- *Дівка* *не галера* [К, с. 80];
- А тут ще та *комета велетенська, що наче в небі* *схречені мечі* [К, с. 132];

– протиставлення (1 приклад):

- А що там буде, *смерть* чи *перемога*, – Полтавський полк виходить на зорі [К, с. 37];

– метафоризованого епітету (1 приклад):

- Не так ті *кулі* *козаку страшні*, як це щоденне пекло метушні [К, с. 76];

– антитези (1 приклад):

- *Не так ті куді козаку страшні, як це щоденне пекло метушні* [К, с. 76].

Висновки. Отже, військова термінологічна лексика становить суттєву складову художніх засобів твору Л. Костенко «Маруся Чурай». Автор майстерно ввела їх елементи як стилістичних фігур, так і художніх тропів. Письменниця надає перевагу в названому творі таким художнім засобам (під час уведення до їх складу термінів військової справи), як: метафора, синекдоха, перифраз, порівняння, протиставлення, метафоризований епітет, антитеза. Інших художніх засобів, у складі яких функціонували б військові терміни, нами не виявлено. Уведення названих одиниць сучасної української літературної мови до тканини агалізованого твору зумовлено метою та темою твору, прагненням митця якомога яскравіше зобразити ті чи ті події роману.

Література:

1. Бурячок А.А. Джерела української військової термінології / Бурячок А.А. // Народна газета. – 1993. – Вип. V. – С. 6.
2. Дубинець З. О. Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви» / З.О. Дубинець // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2015. – Вип. 73. – С. 169-172.
3. Крохмальна Г. Літературознавчі терміни вченого – складова терміносистеми його ідіостилю / Галина Крохмальна // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 131-135.
4. Литовченко І. О. Лексико-семантичні та функціонально-стилістичні особливості лексики на позначення зброї в романі П. Загребельного «Роксолана» / І.О. Литовченко // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2010. – Вип. 4. – С. 117-124.
5. Михайлова Т. До вивчення системних зв'язків у військовій термінології / Михайлова Т. // Проблеми української науково-технічної термінології: Тези 4-ої Міжнар. наук. конференції. – Львів, 1996. – С. 136.
6. Олексенко В. П. Функції детермінологічної лексики у творах херсонських поетів / В. П. Олексенко // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2011. – Вип. 6. – С. 647-658.
7. Онуфрієнко Г. Україномовна військова термінологіка: сучасний стан і проблеми перекладу / Г. Онуфрієнко // Проблеми української науково-технічної термінології: Тези 4-ої Міжнар. наук. конференції. – Львів, 1996. – С. 136.
8. Півнюва Л. В. Адаптація в українській термінології іншомовних лексем на позначення засобів розміщення туристів / Л.В. Півнюва // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 157-161.
9. Процик І.Р. Спеціальна лексика в соціолекті українських футбольних фанатів / І.Р. Процик // Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. – К.: ІУМ НАНУ, 2013. – Вип 2(2). – С. 125-131.
10. Халіновська Л. А. Структура сучасних українських авіаційних термінів / Л.А. Халіновська // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 691-694.
11. Циганок Г. М. Проблеми систематизації сучасної української фонетичної термінології у галузі розрізнення вокалізму та консонантизму / Г.М. Циганок // Система і структура східнослов'янських мов. – 2015. – Вип. 8. – С. 57-62.
12. Цимбал Н.А. Мотиваційний аспект вивчення професійної лексики (на матеріалі прозових творів Івана Франка) / Н.А. Цимбал // Термінологічний вісник. – 2011. – Вип. 1. – С. 173-181.
13. Яремко Я.П. Формування української військової термінології: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – Львів, 1997. – 16 с.
14. Яценко Н. Військова лексика в історичних кіноповістях Ліни Костенко / Н. Яценко // Дивослово, березень 2000, №3 (517). – С. 30-32.
15. Яценко Н.О. Функціонально-стилістичний напрям в українському термінознавстві кін. ХІХ – поч. ХХІ ст. / Яценко Н.О. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки. – 2011. – № 2. – С. 40-41.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

- К – Костенко Л.В. Маруся Чурай: Іст. роман у віршах. – К.: Дніпро, 1982. – 136 с.

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: litinska.olga@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-196-198

УДК: 82.02/09:821.51

Комаха О. І., Літінська О. Ю. Засади сюрреалістичної поетики Нісівакі Дзюндзабуру. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 196–198.

**Комаха Олександр Іванович,
Літінська Ольга Юрївна,**
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ЗАСАДИ СЮРРЕАЛІСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ НІСІВАКІ ДЗЮНДЗАБУРО

Стаття присвячена проблемі тлумачення японського сюрреалізму і модернізму у творах Нісівакі Дзюндзабуру. Розглядаються приклади формування сюрреалістичної мови і європейський вплив на віршування у творах Нісівакі. Порівнюються традиційні поетичні патерни з сюрреалістичними, а також тлумачиться поняття надреального у поетичній мові Нісівакі Дзюндзабуру.

Ключові слова: японська поезія, гендайсі, сюрреалізм, філософія мови, つまらなさ, Нісівакі Дзюндзабуру.

**Комаха Александр Иванович,
Литинская Ольга Юрьевна,**
Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

ОСНОВЫ СЮРРЕАЛИСТИЧЕСКОЙ ПОЭТИКИ НИСИВАКИ ДЗЮНДЗАБУРО

Статья посвящена проблеме понимания японского сюрреализма и модернизма в произведениях Нисиваки Дзюндзабуру. Рассматриваются примеры формирования сюрреалистического языка и европейское влияние на стихосложение в произведениях Нисиваки. Сравниваются традиционные поэтические паттерны с сюрреалистическими, а также интерпретируется понятие сверхреального в поэтическом языке Нисиваки Дзюндзабуру.

Ключевые слова: японская поэзия, гэндайси, сюрреализм, философия языка, つまらなさ, Нисиваки Дзюндзабуру.

**Oleksandr Komakha,
Olga Litinska,**
Lviv Polytechnic National University, Lviv

FOUNDATION OF SURREALISTIC POETICS OF NISHIWAKI JUNZABURŌ

The article describes the problem of the interpretation of Japanese surrealism and modernism in the works of Nishiwaki Junzaburō. Examples of the formation of a surrealist language and the European influence on versification in the works of Nishiwaki were described. Also, traditional poetic patterns were compared with surrealism and the concept of the over-reality in the poetic language of Nishiwaki.

In the focus of the research is the surrealism of Nishiwaki. The nature of the problem solved by present study is related to the interpretation of «pure poetry» of Nishiwaki and the determination of the concept of “surrealism” in the context of Japanese poetry and language. We followed, as the concept つまらなさ (tsumaranasa) – boredom, banality leads Nishiwaki to the technique of the destruction of traditional patterns of signification in poetic language and to the creation of language chimaeras that appear to be stuck in a fold between different languages and cultural codes. Thus, we partially solved the problem of the definition of Japanese surrealism and showed that the realism over which the new poetry is raised is the reality of the codified language. Surrealism, accordingly, is creativity in the space of a completely free semiotic system.

Key words: Japanese poetry, gendaishi, surrealism, philosophy of language, つまらなさ, Nishiwaki Junzaburō.

Постановка проблеми. Наприкінці епохи Тайсо в літературному процесі Японії відбулась часткова відмова від традиційних форм віршування і розпочався процес створення модерністської поетики і нової поетичної традиції (гендайсі). Такі відомі поети як Хагівара Сакутаро, Харуяма Юкіо, Маруяма Каору, Танака Коккі, Нісівакі Дзюндзабуру та інші не тільки створили нові поетичні образи і форми віршування, але і запропонували свій погляд на буття і власну філософію мови. Занурюючись в глибини людського духу, відкидаючи сильну і впливову традицію японської поезії, вони вперше в історії японської літератури піддали сумніву ідею поетичної мови як простого інструменту трансляції людських емоцій і показали як мова сама може прописувати/проговорювати людину.

У фокусі нашого дослідження знаходиться сюрреалізм Нісівакі Дзюндзабуру. Природа проблеми, яку вирішує наше дослідження, пов'язана з інтерпретацією «чистої поезії» Нісівакі, а сама – з розкриттям поняття «сюрреалізм» в контексті японської поезії і мови. Ми прослідкували, як концепція つまらなさ («сумаранаса» – нудьга, банальність) приводить Нісівакі до технік знищення традиційних патернів означення в поетичній мові і до створення мовних химер, які наче застрягли у складці між різними мовами і культурними кодами. Таким чином ми частково вирішили проблему визначення японського сюрреалізму і, на прикладі Нісівакі, показали, що реалізм, над яким піднімається нова поетика – це реальність кодифікованої мови, а сюрреалізм, відповідно, це творчість у просторі абсолютно вільної семіотичної системи. Цей висновок зумовлює наукову новизну нашої роботи.

Дослідження і публікації з проблем сюрреалізму Нісівакі Дзюндзабуру не є багаточисленними. До цього часу найвпливовішим і ґрунтовним дослідженням залишається коментований переклад англійською теоретичних робіт Нісівакі, виконаний Осіа Хірата (The poetry and poetics of Nishiwaki Junzaburō: modernism in translation / Hosea Hirata, 1993) [1]. Невелику критичну статтю знаходимо у О. А. Доліна (Нариси сучасної японської поезії). Маємо надію, що наша стаття приверне увагу дослідників до постаті Нісівакі Дзюндзабуру і ми ще побачимо широку бібліографію робіт українською мовою.

Основні завдання дослідження формулюємо наступним чином: а) визначити особливості концепції つまらなさ і її зв'язок з розумінням устрою поетичної мови сюрреалізму; б) визначити комплекс мовних засобів сюрреалізму Нісівакі

Дзюндабуру, а саме: «буквальний переклад», вживання китаїзмів, вживання катакани, створення неологізмів; в) визначити поняття «японський сюрреалізм».

Матеріали дослідження: дві перші частини трактату Нісівакі Дзюндабуру 「超現実主義」 («Сюрреалістична поетика», 1929) – «Profanus» і 「詩の消滅」 («Знищення поезії»). Збірка віршів Нісівакі «Ambarvalia» (1933) [4].

На початку 20-тих років ХХ століття і аж до наших днів, модернізм, видозмінюючись і розширюючи свої концептуальні межі, залишається незмінним джерелом натхнення для багатьох японських поетів. У світовій культурі модернізм є надзвичайно складним комплексом естетичних ідей і широкою палітрою можливих (не)текстуальних маніфестацій, в межах якого японський *モダニズム* (моданізму) розвивався в двох основних напрямках: як «Високий модернізм», тобто, як занурення в західну традицію текстів Джойса і Пруста, і як «Місцевий модернізм» – осмислення локальних соціальних феноменів *モゴ* («мого» – modern girl) і *モボ* («мобо» – modern boy). Напрямок *モダニズム* ідеологічно різноспрямований і оперує різними художніми прийомами, але їх об'єднує прагнення японців навчитися бути сучасними. Це бажання підштовхнуло поетів до пошуку нових художніх засобів вираження модерністського світогляду і до формування нової поетичної японської мови. У найзагальніших рисах це означає розставання з традиційною поетичною формою *俳句* («хайку») і *短歌* («танка»), а також відмова від *文語* («бунго») в поезії. Першим до цих завдань наблизився Хагівара Сакурато (1886-1942), який продемонстрував сміливі *自由詩* («Вільні вірші»), написані сучасною японською мовою в збірці 「月に吼える」 («Вію на місяць», 1917). Роботи Сакурато і його експерименти з поетичною мовою стали провідною ниткою для Нісівакі Дзюндабуру (1894-1982), основоположника японського сюрреалізму. Своє бачення поезії Нісівакі представив в теоретичній праці 「超現実主義」 («Сюрреалістична поетика», 1929). Нижче ми розглянемо дві перші частини цього трактату «Profanus» і 「詩の消滅」 («Знищення поезії»). У фокусі нашої уваги буде поняття 「つまらなさ」 («цумаранаса»), яке є головним для розуміння сюрреалістичної мови Нісівакі, його концепції «чистої поезії» і природу проблеми, яку вирішує поет, використовуючи драматичні зміни в рідній японській мові.

Читаючи «Profanus», ми розуміємо, що сюрреалістична мова має працювати як структура з порушенням патерном означування. Звісно, таке визначення не є новим для багатьох поетичних теорій, як романтичних, так і сюрреалістичних (як на Заході, так і на Сході), але в японській літературі лише Нісівакі вдалося імплантувати модерністську поетику в проблему кодифікованої мови. Жива мова поезії не може бути кодом, в якому за кожним знаком закріплений свій денотат і сигніфікат. Мовний код, Нісівакі дуже вдало називає *つまらなさ*, що означає нудьгу, буденність, банальність, а також те, що давно і добре всім знайоме, наприклад, значення слів, знання яких дозволяє успішно декодувати і кодувати різні повідомлення. Мова поезії, навпаки, нічого не пояснює, не передає, не шифрує і не повідомляє, оскільки вона не *つまらない*, вона невідома нікому, навіть, самому автору. На думку Нісівакі, імпульс, що спонукає до поетичної творчості, криється в усвідомленні банальності навколишньої реальності. Жити в нудзі – доля буденної свідомості, але доля поета – поглянути в очі *つまらなさ*, повставши проти неї, зробити знайоме незнайомим. Незнайоме, на думку Нісівакі, це не-означуване, а «чиста поезія» наближається до саморуйнування і, врешті-решт, до самознищення. Згадуючи відомий афоризм Новаліса про філософію, як ностальгію, тягу всюди бути вдома, ми можемо також образно визначити, що поезія, на думку Нісівакі – це втеча з дому, повне вірвання в безкрайній пустелі нерозуміння і самотності. Чому так? Навіщо поету-модерністу відмовлятися від багатства традиційного наративу і семантичних скарбів мови? Ламаючи кодифіковану мову, поет дивиться на світ, який позбавлений *つまらなさ*. Нісівакі визначає світ без нудьги, як світ, усвідомлюваний трансгресуючим розумом. Якщо в найширшому сенсі розуміти трансгресію, як вихід за власні межі, то концепція Нісівакі передбачає, як романтичне зречення буденного, вульгарного світу, так і ніцшеанський нігілізм, який Нісівакі інтерпретує, як «філософію, яка зневажає будь-яку традицію, навіть найавторитетнішу» [Цит. по: 1, с. 131]. Поезія це теж традиція і вона повинна бути відкинута. Місце традиції має зайняти «бажання і невдоволення навколишнім світом» [Цит. по: 1, с. 132], яке потім трансформується у прагнення уявити світ в більш привабливому для розуму світлі. Привабливість, у цьому випадку, означає незвичайність і невідання, яка чіпляє наш розум і змушує працювати нашу уяву. Це означає, що мова поезії, як гравірувальний інструмент, викарбовує навколишній світ емоційними зачіпками. У традиційних формах це може бути *物の哀れ* – естетичне захоплення / смутку через нетривалі і недосконалі речі, і «аморізація» буття – насичення його флюїдами кохання. Але в сюрреалістичній поезії розум повинен бути приголомшений незвичайністю відкритого перед ним поетичного світу і повністю занурений в розгадування загадок нової мови і нових семантичних зв'язків. Нісівакі досліджує досвід європейських сюрреалістів і встановлює, що в першу чергу деструктивна сила поетичного слова обрушується на логіку або «здоровий глузд», а потім намагається знищити звичні естетичні та моральні ідеї. І, незважаючи на те, що ідеї Нісівакі багато в чому були близькі європейському сюрреалізму, він досить скептично поставився до технік автоматичного письма, а також прагнув уникнути крайнього естетичного та етичного нігілізму, вважаючи, що знищення кодифікованої мови повинно здійснюватися за чітко вивіреним і продуманим планом. Бажання, пробуджене сучасною поезією, і трансгресія означали для японського поета, набагато більше, ніж ці явища духу могли б означати для будь-якого з європейських митців. У капсульованій і закритій культурі Японії поетична традиція формалізована і століттями утримувалася в оболонці *定形* «тейкей» (правильної форми), яка не містить ні ритму, ні особливих «поетичних» чергувань фонем, ні інтонаційного малюнка, отже, вихід за межі традиційної форми рівнозначний втраті поетичності як такої. Тому сюрреалізм Нісівакі може здатися для західного читача занадто «м'яким», занадто реалістичним, але варто лише поглянути на поетичні роботи Нісівакі з точки зору японського читача, як ми знаходимо цілий ряд прийомів, які руйнують засади кодифікованої мови. Незвичні образи і мрійливість в поезії Нісівакі змушують читача мислити, активно трансформувати світи, поєднуючи ті образи, які або важко поєднати, або зовсім неможливо. Своєю поезією, він дає нам зрозуміти, що у цих віршах важливою частиною є творче осмислення світу, уява і розум. Багато століть, такі філософи, як Платон, Аристотель, поети Мільтон, Рільке та інші, були невідомі японцям, тому, коли у віршах Нісівакі переплітаються образи західної культури, античності та японських реалій, це дійсно виходить за межі багатовікових засад японської творчої думки.

«Ambarvalia» (1933) – це перша збірка віршів Нісівакі японською мовою, але не всі твори в ній насправді написані японською. Деякі вірші – не більше ніж *дослівний переклад* його французьких творів. Також Нісівакі часто використовує в якості субстрату для своїх «японських» віршів твори відомих європейських поетів. Це перший і найпомітніший крок, зроблений Нісівакі до шляху розкладання кодифікованої мови, який ми можемо назвати «буквальний переклад». Сенс цієї техніки зводиться до того, що ми перекладаємо лексичні одиниці і граматичні зв'язки однієї мови без урахування правил

іншої. Розглянемо приклад з вірша 「失樂園」 («сіцуракуен»): 一個のタリポットの樹が音響を発することなく成長してゐる (Одна пальма росте беззвучно)

На думку дослідника Осія Хірата [1, С. 82-83], ця строфа є перекладом французького вірша «Paradis Perdu» і в «оригіналі» вона звучить так: «Un palmier se grandit sans bruit» (Одна пальма росте беззвучно). Особливість японського варіанту полягає в тому, що він, по-перше, грамафічно хибний: 一個 («ікко») використовується для підрахунку невеликих круглих об'єктів (наприклад, яблук або персиків), але не дерев. Фраза «一個の樹» (Одне невелике кругле, як яблуко дерево) відразу ж привертає до себе увагу і маркується як помилкова або безглузда. За правилами французької мови «Un palmier» – нормативний вираз, але для японця, який звик рахувати різні класи предметів за допомогою різних рахункових суфіксів, це означає сюрреалістичне ототожнення яблук, дерев, людей і тому подібне. По-друге, у цьому вірші багато складних кітаїзмів, які Нісівакі навмисно використовує замість звичних японських слів: наприклад, замість 後ろに фігурує слово 背後に, яке означає те ж саме – «позаду», але прочитати його набагато складніше. Очевидно, що Нісівакі навмисно робить свої вірші складними для розуміння і прочитання.

Сюрреалізм Нісівакі – це філігранна робота на рівні кожного слова. Яскравим прикладом тому може бути використання катакани. Слова, написані не ієрогліфами, а катаканою можуть мати подвійний зміст для японців. Нісівакі, замінюючи біологічні терміни іменами грецьких богів, і навпаки, створював беззмістовність і незрозумілість образів – non-savoir, таким чином, ніби, пропонував читачу пограти з цими образами, самому стати творцем, щоб зрозуміти, яке слово треба підставити у речення, щоб вийшов змістовний текст. Це добре проглядається у вірші «Келих примітивізму» 「コップの原始性」. Цей вірш починається таким рядком: 「ダフネの花が咲き光る河岸を...」 «За берегом річки, де сяє цвітіння вовчих ягід...» Автор цього вірша змальовує міф про Дафну і Аполлона. Слово *ダフネ*, можна перекласти двома способами: «Квітка Дафни (грецька богиня)» та «Квіти вовчих ягід», лат. «*Daphne*».

У творі 「太陽」 нам зустрічається слово 「カルモゼイン」 – неологізм, який утворився за допомогою з'єднання двох лексем, ніяк не пов'язаних між собою *カルモゼイン*, це перекручена назва снодійного засобу 「カルモチン」, та назва італійського міста «*Carraja*» 「カルラーラ」, де розташовано місцезнаходження мармуру з якого, наприклад, Мікеланджело створював свої скульптури. Нісівакі поєднав перші два склади *カル* з назви ліків і міста, через що, вийшла перекручена назва села: 「カルモゼインの田舎は大理石の産地で其処で私は夏をすごしたことがあった。」 «Я провів своє літо у снодійному селі, де було родовище мармуру...». Цей образ, одночасно відносить нас і у світ скульптур Мікеланджело, і у світ снодійного літа, де хлопчик (яким, імовірно, міг би бути і сам Нісівакі), «спіймав дельфіна у струмку і засміявся» 「少年は小川でドルフィンをつまへて笑った」.

Це ще один, цікавий образ, який з одного боку відносить нас і до картини Рубенса «Амур верхом на дельфіні» (1636 р.) і до грецького міфологічного сюжету «дельфіни Аполлона», але найголовніше – до світу, в якому дельфіни живуть у струмках, тобто до сюрреалістичного світу уяви, в якому всі тлумачення вірні, а свобода художнього світосприйняття – безумовний пріоритет.

Вірш 「カリマコスの頭と Voyage Pittoresque」 (Голова Каллімаха і вояж піттореск) відкриває наступна строфа: 海へ海へ、タナグラの土地 («До моря, до моря, до землі Танагра!»). Про яку Танагра йде мова? Про давньогрецьке місто, про вигадану країну, про пташку, про статуєтку? Всі варіанти добрі і дозволяють по-різному прочитати (прописати) цю строфу, проте Нісівакі не залишає нас без дороговказної нитки, даючи урок сюрреалістичного віршування: *タナグラ* присутне тільки тому, що це слово нагадало Нісівакі слово японської мови [Див.: 2]. Так само «Амаріліс» 「アマリリス」 нагадує нам ім'я пастушки з поеми Вергілія або ім'я німфи 「アマリユツリス」 з поеми Теокрита, а може – південноамериканську квітку, що є знаком пробудження природи і зміни сезонів. Рядок 「僕の煙りは立ちのぼり」 може бути посиланням на вірш Charles Baudelaire «*La pipe*»: «*Qui monte de ma bouche en feu*» та інших символістів того часу. (澤正宏 「西脇順三郎のモダニズム」). [Див.: 3] Також, в поезії Нісівакі часто можна зустріти окремо слово 「パイプ」, яке можна перекласти, як труба (музичний інструмент), або як люлька. Цей образ також є посиланням на відому картину художника сюрреаліста René Magritte «*La trahison des images*». Оскільки слово написано катаканою, його можна інтерпретувати по-різному. Жінкою з свічки 「蠟燭の女」, тут, постає римська богиня Церера. Оскільки, вона є богинею плодючості, то фраза: 「汝は蠟燭の女で、その焰と香りで、ハシバミの実と牧人の頬をふくらます」 (Жінка з свічки, наповни своїм полум'ям та ароматом, ліщинні горіхи та щоки пастухів), звучить логічно. Проте, є і інше тлумачення: жінка – це повітря, яке змушує пастухів грати на оліфанті.

Таким чином, Нісівакі створював не традиційні поетичні образи, а метамовні одиниці, яка вбудовані як в японську, так і в давньогрецьку мову, а також у французьку і латинські мови та знаходяться на межі зрозумілого (японського) і незрозумілого, чужорідного. Що, повністю відповідає меті сюрреалістичної поезики Нісівакі.

Висновки та перспективи дослідження. Суть сюрреалістичної мови Нісівакі полягає в його модерністському осмисленні поняття 「つまらなさ」. Усвідомлення не цікавості світу є відправною точкою для виходу межі логоцентричного осмислення мови і поезії. Буденність і банальність, постають головним рушієм для руйнування традиційної поезії, що, на думку Нісівакі, перетворює «набридлий» вірш на захоплюючий, цікавий і незвичний для повсякденності.

На думку Нісівакі, поезія – це втеча від буденності, яка досягається за допомогою метафор, гри слів, незвичних образів та лексем. Що змушує читача активно трансформувати світи, поєднувати ті образи, які важко поєднати між собою. Його поезія, за допомогою метафор та метамовних утворень, відносить читача у недосяжні краї, які переплітаються між собою (Древня Греція, Італія, Цейлон, Океанія), і утворюють єдину уявну сюрреалістичну країну Нісівакі Дзонзабуру.

Результати дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін, пов'язаних з сучасною літературою та філософією Японії. Подальший розвиток цієї теми ми вбачаємо у розвідці перекладознавчої проблеми, яка постає у зв'язку з сюрреалістичною мовою Нісівакі.

Література:

1. Hosea Hirata. The poetry and poetics of Nishiwaki Junzaburō: modernism in translation. Princeton: Princeton University Press, 1993, p. 288.
2. Junzaburō Nishiwaki. Seminar. 2nd. P. 154 URL: <http://web.kyoto-inet.or.jp/people/tiakiyo/ancients/nishiwaki12.html> (Date of access: 22.01.2018).
3. Junzaburō Nishiwaki. Seminar. 2nd. P. 37 URL: <http://web.kyoto-inet.or.jp/people/tiakiyo/ancients/nishiwaki12.html> (Date of access: 22.01.2018).
4. 西脇 順三郎. Ambarvalia/旅人かへらず (講談社文芸文庫)、出版社: 講談社、1995、236ページ。

Отримано: 2 березня 2018 р.

Прорецензовано: 6 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: evguenia.komirna@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-199-202

Комірна Є. В. Фоностилїстичні особливості роману Ж. Годбу «Привіт, Галарно!». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 199–202.

УДК: 811.133.1'34

Комірна Євгенія Віталіївна,
Київський національний лінгвістичний університет

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ Ж. ГОДБУ «ПРИВІТ, ГАЛАРНО!»

Статтю присвячено аналізу лінгвістичних особливостей передачі образу і місця у суспільстві героя-письменника в умовах соціально-політичних змін у Квебеці у 60-і роки XX століття у романі Жака Годбу «Привіт, Галарно!», впливу соціально-політичного життя на вживання лінгвістичних засобів, варіювання французької мови у Квебеці, вживання англіцизмів; лексичних, граматичних та стилістичних особливостей квебекського варіанту французької мови у даному романі, які слугують засобом кодування фоностилїстичних особливостей французької мови персонажів роману.

Ключові слова: фоностилїстична модель, фоностилїстичне кодування тексту, функції фоностилїстичної моделі, варіативність французької мови у Квебеці.

Комірна Евгения Витальевна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА Ж. ГОДБУ «ПРИВЕТ, ГАЛАРНО!»

Статья посвящена анализу лингвистических особенностей передачи образа и места в обществе героя-писателя в условиях социально-политических изменений в Квебеке в 60-х годах XX века в романе Жака Годбу «Привет, Галарно!», влияния социально-политической жизни на употребление лингвистических средств, вариативности французского языка в Квебеке, употребления англицизмов; лексических, грамматических и стилистических особенностей квебекского варианта французского языка в данном романе, которые служат средством кодирования фоностилїстических особенностей французского языка персонажей романа.

Ключевые слова: фоностилїстическая модель, фоностилїстическое кодирование текста, функции фоностилїстической модели, вариативность французского языка в Квебеке.

Komirna Yevheniia,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

PHONOSTYLISTIC FEATURES OF THE NOVEL “HAIL GALARNEAU!” BY JACQUES GODBOUT

The article has been devoted to the analysis of the linguistic features of the image and place transfer in the society of the hero-writer in the conditions of socio-political changes in Québec in the 60s of the XX century in the novel “Hail Galarneau!” by Jacques Godbout, the influence of socio-political life on the use of linguistic means, peculiar properties of the variability of the French language in Quebec, the use of anglicisms; lexical, grammatical and stylistic features of the Quebec version of the French language in this novel. The phonostylistic coding of the text is expressed by certain linguistic means and creates the portrait of the main hero: favorite words of the hero, quebec variants of the French language, anglicisms; the text tropes and syntax means (complex syntactic constructions with different types of connection in the thoughts of the hero, and in conversation with other heroes – brevity, transmitted in short phrases, specific to the spoken french); the morphology, invented a new word (vécrire); the phonetic features (almost every page of the novel abounds in expressive sonorities and rhythmic groups with two to six syllables); with the help of ideographic means (vécrire, DOMINER); by the text itself (topics related to everyday life and those related to the writer’s influence on life).

Key words: phonostylistic model, phonostylistic coding of the text, functions of the phonostylistic model, variability of the French language in Quebec.

Мета статті полягає у дослідженні лінгвістичних особливостей передачі образу і місця у суспільстві героя-письменника в умовах соціально-політичних змін у Квебеку у 60-і роки XX століття, впливу соціально-політичного життя на вживання лінгвістичних засобів, особливостей варіювання французької мови у Квебеку, доцільності вживання англіцизмів; лексичних, граматичних та стилістичних особливостей квебекського варіанту французької мови у романі Жака Годбу «Привіт, Галарно!», які слугують засобом кодування фоностилїстичних особливостей французької мови персонажів роману.

Перш ніж перейти до аналізу лінгвістичних особливостей роману необхідно з’ясувати історичні та соціально-політичні умови Квебеку 60-х років, а також особисті обставини життя, які побудили автора до його написання. Невеликий за обсягом роман Жака Годбу «Привіт, Галарно!», опублікований 50 років назад, мав великий емоційний вплив на молоде покоління, яке вступало в життя у середині 60-х років. «Привіт, Галарно!» – третій роман Жака Годбу після публікації його першого роману «Акваріум» (L’Aquarium, 1962) та другого «Ніж на столі» (Le Couteau sur la table, 1965), який виходить у видавництві *Seuil* у 1967 році у вирії подій Тихої революції (Quiet Revolution [5]), коли сам автор роману брав активну участь у соціально-політичному житті Квебеку. Аналізуючи особливості мови центрального персонажу роману, 25-річного продавця хот-догів, своєрідного філософа у пошуках своєї особистості, неможливо не враховувати зміни соціально-політичного життя, історичну промову Шарля де Голля, яку він виголосив з балкону монреальської мерії і яка призвела до бурхливого виплеску національної свідомості франкомовних квебекців. Франсуа Галарно є прототипом Моріса Надо, якому і присвячено роман. [2] Одного разу Жак Годбу знімав документальний фільм у монреальському передмісті Сен-Анрі, де він зіткнувся із спротивом місцевих торговців, які були проти зображення на екрані їхнього кварталу у неприглядному виді. Серед молоді цього кварталу знайшовся Моріс Надо, який виступив на захист фільму. Режисер, рафінований інтелігент

з університетським дипломом, і робітник, простий хлопець з неповною середньою освітою, потоваришували. Так, Моріс Надо надихнув Жака Годбу на створення персонажу Франсуа Галарно. Та й, урешті решт, і сам автор у 16 років продавав хот-доги у ресторані ораторію Святого Йосипа. За словами автора, це саме там він втратив віру, де релігія комерційно експлуатувала довірою віруючих. [2]

За Міхаелем Ріффатером, (Michael Riffaterre), повідомлення (le message) не має стилістичної функції саме по собі. Згідно з функціональною фоностилістичною моделлю М. Ріффатера, повідомлення – це результат функцій, з одного боку прив'язаних до того, хто повідомляє, відправника, (sujet énonciateur), а з іншого, пов'язані із впливом на того, хто його сприймає, рецептором (récepteur). За М. Ріффатером, це визначення притаманне будь-якій інформації, яка передається. [3] Натомість, П. Р. Леон вважає, що ідентифікаційні функції які пов'язані із впливом на рецептора, характеризують відправника, головним чином, несвідомо для того. Такі функції поділяються на дві категорії: 1) семіотичні ознаки (indices sémiotiques), пов'язані з фізіологічним та фізичним характером, вказують на емоції та характер (dénotant les émotions et le caractère); 2) лінгвістичні ознаки (indices linguistiques), які характеризують належність (connotant l'appartenance) того, хто говорить, до певного діалекту або соціолекту [1, с. 21]

Отже, за такою моделлю фоностилістичного аналізу, головний герой, від імені якого написаний роман, стає відправником (sujet énonciateur), а читач, – рецептором інформації (récepteur). Для аналізу факторів, які характеризують емоції та характер головного героя, необхідно визначити місце героя у контексті роману. “Привіт, Галарно!” – це сімейна історія: Франсуа Галарно, невдаха, який покинув навчання, має брата Артура, який навчається у семінарії, та брата Жака, письменника, який вводить у свого брата Франсуа жінку, Марізу. Франсуа – письменник із певним кругозором мілкого комерсанта. Його брат Жак – професійний письменник, але Франсуа вважає саме себе справжнім письменником, і він на те має рацію. Він спостерігає життя, яке протікає безпосередньо біля нього, на відстані носу клієнта, яким той утискається у віконце. Роман написаний від першої особи, і його герой висловлює з першої фрази своє ставлення до оточуючого його світу: “Ce n'est vraiment pas l'après-midi pour essayer d'écrire un livre, je vous le jure, je veux dire: ce n'est pas facile de se concentrer avec la tralée de clients qui, les uns derrière les autres, se pointent le nez au guichet.” У романі поєднуються риси критичного реалізму із сюрреалістичними образами, які виникають у потоці мислення героя, зустрічаються рекламні тексти з пародією на них. Деякі образи роману, пов'язані з головним героєм, можна асоціювати з особливостями образу життя квебекського народу, із шляхами становлення квебекського народу. Той факт, що батько героя помер, може свідчити про соціальну відірваність народу Квебеку від Франції, необхідність ствердитись як окремий незалежний народ, так само, як і сам персонаж, має стверджуватись як чоловік і особистість, не маючи прикладу батька. Натомість, у героя є дід, існування якого наводить на думку про існування далеких зв'язків із Францією. Два брати героя символізують основи життя Квебеку тієї епохи: Артур, який належить до клерикалів, символізує роль католицької церкви, яка, протягом століть, відігравала важливу роль у квебекському суспільстві. Жак, прагнучи стати письменником, поїхав до Франції. Його образ можна порівняти з Квебеком 60-х років, народ якого шукав своєї ідентичності, звертаючись до свого давнього коріння: “C'était la première fois que para que l'on sépare les vampires: Arthur au séminaire de Saint-Thérèse, Jacques en France, François à Montréal” [7, с. 14]. Іронія відчувається навіть у вживанні слова *vampires* замість *fiils*, відображуючи, таким чином, брак коштів у батька, який на той час ще був живий. Автор часто іронізує, зображуючи головного героя справжнім провінціалом, вкладаючи в уста героя, роздуми щодо планів у Парижі, які досить примарні: “Bien sûr, on ne pouvait tous aller en Europe d'un seul coup.... La France, j'y serais bien allé, pour être avec Jacques, pour voir les Champs-Élysées” [7, с. 14]. Прізвище героя *Galarneau* перекладається з бретонської *sonne* та позначає родинний зв'язок із землею пращурів, звідки ті потрапили до Квебеку: “– Salut Galarneau! Bonjour Soleil! – C'est para qui disait ça en se levant le matin. Il disait: “notre père à tous, c'est le soleil, il s'appelle Galarneau lui aussi, comme nous” [7, с. 57].

Ключом до розуміння особистості Франсуа Галарно може слугувати його асоціація самого себе із синьою вороною (caille bleue), свого брата Жака із шпаком (étourneau), а Марізу – із шиголем (chardonneret). Синя ворона символізує невибагливість у харчуванні, життєдайність, бажання до свободи, але також хитрість. У головному герої, звісно, присутні всі ці ознаки через бажання ствердитись як письменник. Фраза “je veux dire”, яку Франсуа часто повторює може слугувати зв'язком між повідомленнями, що може означати тобто (с'єст-à-дїре), але, водночас, і прямо впливати на читача, виконувати конативну функцію за Романом Якобсоном [1, с. 19], а також, виконувати експресивну функцію, викриваючи авторитарний характер героя: “Ce n'est vraiment pas l'après-midi pour essayer d'écrire un livre, je vous le jure, je veux dire: ce n'est pas facile de se concentrer avec la tralée de clients qui, les uns derrière les autres, se pointent le nez au guichet” [7, с. 13].

Водночас, не випадково автор розташував точку продажу хот-догів героя на кордоні між Квебеком і Онтаріо, де починається роман, де Франсуа відчуває відповідальність бути першим уродженцем (je dois être leur premier Québécois, leur premier native) гарної провінції (la belle province), якого зустрічають американські туристи, де ті мають відчути різницю, гостинність (la différence, l'hospitalité) і де він, власне, уособлює ставлення квебекців до американців, насміхаючись над їхнім намаганням практикувати, вивчену в школі, французьку мову: “Il y en a même – c'est touchant en sacrement ! – qui s'essaient à me parler français. Je les laisse se ridiculiser, je ne les encourage pas, je ne les décourage pas non plus” [7, с. 13]. І далі продовжує, пояснюючи своє небажання продовжувати освіту, іронізує над якістю освіти у Квебеку, характеризуючи ту нищівним сарказмом: “C'est toujours bon de vérifier si l'instruction que l'on a reçue peut être utilisable. Pour ma part, celle que j'ai subie ne valait même pas le déplacement à bicyclette. Je l'ai vérifié en cherchant du travail, en regardant autour de moi, en tentant d'être heureux. Ce n'était pas une question d'intelligence. Je veux dire, je pense que ce n'était pas vraiment une question d'intelligence. Si j'ai abandonné les études, c'est qu'elles ne me disaient plus rien” [7, с. 13-14]. Він порівнює навчання з церковними статуями: “... elles étaient comme des statues dans une chapelle: le regard fixe, de la poussière sur les épaules, indifférentes à l'écho de mes toussotements discrets. Les livres étaient vides, le tableau noir était gris, ma tête était vide, comme une bouteille de ketchup après trois jours de comptoir. Ce n'était pas mon intelligence qui s'en allait: c'était l'ennui qui venait, s'allongeait, prenait toute la place, comme un gaz réchauffé dans une cornue en laboratoire” [7, с. 14]. І, урешті решт, признається у своїй безпорадності, пояснюючи такий стан відсутністю своїх братів: “Mais sans Jacques ni Arthur, je ne savais que faire” [7, с. 14].

Герой визнає свою самотність у сім'ї, повторюючи слово *seul* (“... mais j'étais seul dans notre chambre, seul dans la rue, seul au restaurant, seul au cinéma”, відчуженість у стосунках з братами (“... nous ne nous étions jamais fait d'amis”); у розмові з другом батька (“... ça ne peut pas durer, je suis seul à mort”); у невдалому подружньому житті (“Mon roman d'amour s'était effoigné comme un pudding anglais sur un patio de briques, comme un jello qui n'aurait pas pris.” [7, с. 100]); сам собі зізнається про фіаско у відносинах з Марізою, яка йде від нього до Жака (“... fini les illusions, tu deviens sérieux, rentre dormir, on en parlera demain, demain” [7, с. 100]).

Починаючи з першої сторінки, де ми знайомимось з героєм біля його пункту продажу хот-догів на кордоні із США (“ce n'est vraiment pas l'après-midi pour essayer d'écrire un livre...”), крізь увесь роман, до останньої сторінки, Франсуа пише свою книгу у вигляді зошитів, в яких він має бажання не тільки випорожнитися (“Depuis longtemps, je devais en avoir besoin, pour me vider, j'étais trop plein...” [7, с. 26]), але й довести, що він – не гірший за свого брата Жака, який навчається у Франції: “Mon frère Jacques – cinq pieds, dix pouces, cent quatre-vingts livres, de trois ans mon aîné... m'a parlé lui aussi d'un livre, publié à Paris, France” [7, с. 27]; він не приховує певні амбіції письменника, навіть якщо він – не лікар, а продавець гамбургерів. Він із сарказмом надає рецепт написання книг лікарями, використовуючи кулінарну лексику, доводячи тим, що і у нього може вийти не гірше, а, може, навіть, і краще. Міркуючи над перевагами його досвіду, порівняно з досвідом лікарів, для написання книг, він ототожнює вплив матеріальної та духовної їжі на здоров'я людини: “Il y a des tas de médecins qui écoutent leurs patients patiemment, puis ils arrangent ça avec du sel, de la chapelure et de l'imagination. Ça vous prend aux tripes comme un ragoût trop gras, des gens qui souffrent ça ne peut rien cacher au praticien alors que, moi, les contacts avec les clients, c'est plutôt: Salut, Galarneau ! Donne-moi donc un hamburger avec des oignons crus puis de la relish verte...” [7, с. 28] З іронією герой повідомляє нам, що його подруга Маріза припускає, щоб вона теж здатна була б написати книгу, якщо мала таку освіту, як і він. Для нього, це просто бажання жінки стати своєрідною “la Georges Sand de Musset, la Simone de Beauvoir d'un Jean-Paul Sartre”, що в його устах звучить досить зневажливо. Але ж, зразу і пояснює, що писати для нього – це своєрідний прихисток (“Je veux dire, mon stand, c'est un refuge; j'y suis, j'y reste. Ils m'ont instruit ? Très bien, mais qu'ils me sacrent patience, j'aime la vie simple et l'odeur des frites” [7, с. 29]), що він пише книгу не для продажу у Голівуд (“Pourquoi faire un livre ? Pour le vendre à Hollywood? Stie” [7, с. 29]), що, навіть, кіно має поганий вплив на життя (“Je me retourne vers la porte pour partir et j'arrive face à face avec trois gangsters de cinéma qui voulaient la recette de la journée” [7, с. 29]).

Реалістичні події життя чергуються з мріями, фантазіями Франсуа, крізь які він знов повертається думками до головної справи свого життя, а саме – написання книги: “Est-ce qu'un jour, quelqu'un va me dire: Galarneau, c'était comment dans mon temps? Dans mon temps!... Dans mon temps, dans mon Amérique à moi, pour être heureux, il fallait être riche, très riche, ou instruit, très instruit, ou crever des bulles, des rêves, des si. On pouvait écrire des livres aussi.” [7, с. 43] У даному тексті можна відчувати певну поетичну рифму, що нагадує читачу спроби Франсуа писати вірші: “... elle savait que j'écris depuis longtemps des poèmes, en cachette...” [7, с. 29] У романі читач не зразу зверне увагу на велику літеру, яка позначає розділ. Трохи згодом, стає відомо, що великі літери складають AU ROI DU HOT-DOG (король хот-догів). Ця назва повторюється повністю двічі і втретє закінчується на літері U. Це нагадує людичну функцію комунікації автора, який через свого героя передає певну гру з читачем, вживаючи слово *roi* як метафору та *hot-dog* як синекдоху.

Окрім основного персонажа, який мріє стати письменником, автор зображує Жака, брата Франсуа, який вже став відомим сценаристом на радіо Канади (“il fait des textes pour Radio-Canada...” [7, с. 56]) під псевдонімом, але мріє стати серйозним письменником (“C'est qu'il veut faire des livres sérieux un jour...” [7, с. 56]) Але, відбутися серйозним письменником, на думку Франсуа, Жак зможе за умови припинення гнатися за грошима та міняти машину кожної весни (“si jamais il arrête de faire de l'argent comme il en fait et de changer d'auto tous les printemps” [7, с. 56]). І в цих міркуваннях Франсуа постає вже не замріяним диваком, невдахою, який не знає, як йому жити, а досить розважливою людиною. Досить стримано, Франсуа сприймає поради своєї подруги Марізи і свого брата Жака, професійного письменника, які, здається, вирішують за нього, про що тому писати: “Imite qui tu veux, si t'es génial ça ne paraîtra pas, mais autrement, copie-toi toi-même. C'est une bonne idée ce livre, mais fais à ton idée, tu es d'accord, Marise ? Marise et Jacques ont discuté à ce propos, elle soutenait qu'il faut d'abord pour savoir comment faire ensuite” [7, с. 55]. Але, згодом, стає зрозуміло, що Франсуа все ж таки прислухається до порад вже досвідченого брата, коли каже Марізі, що закінчує перший зошит, а Жак йому порадив написати два. Так саме, і роман складається з двох частин-зошитів.

Крізь образ Франсуа проглядає образ самого письменника, який передає свої думки щодо проблем, які постають перед новим поколінням, щодо життя пересіченої молоді людини, щодо ставлення до проблем суспільства, які зовсім не застаріли і п'ятдесят років по тому, щодо місця письменника у суспільстві. Щодо мови головного персонажу, вона відрізняється великою кількістю англіцизмів, що свідчить про великий вплив англоканадців на всі сторони життя франкомовного населення Канади того часу. Майже всі англіцизми виділяються у тексті шрифтом під нахилом, втім як і листи, як і французькі слова, власні назви англійською та французькою, як і назви страв, як і рекламні тексти у газеті, як і діалог Франсуа у лікарні щодо стану Марізи, яка потрапила в автокатастрофу. Необхідно зазначити, що велика кількість англіцизмів влучно вкрапляється автором у дискурс для надання важливості події, випуклості образу: “l'hospitalité spoken here”, “leur premier native”, “un nowhere c'est fait pour ça”, “il fait des textes pour Radio-Canada and all that stuff”, “des cornets magic”, “All work, no play ? C'est pas sérieux, François !”, “près de mon comptoir d'arborite gold-feather”.

Також, можна зазначити, що автор використовує усну квебекську форму французької мови, яка відрізняється своєрідною образною системою. Одна із її особливостей – використання лайливої лексики, яка пов'язана з релігійною сферою. Найживаніше слово Франсуа Галарно – це вигук *hostie*, який звучить скорочено *stie* [6], що означає просфору. Майже всі фрази Франсуа, включаючи останню фразу роману, закінчуються цим вигуком, який майже втрапив своє лайливе значення і вживається в якості емоційної приправи, акомпанементу в його монологів. Фінальний монолог роману, який промовляє Франсуа, на протилежність від усіх попередніх, – досить оптимістичний, в якому герой висловлює бажання жити, писати, бачити своїх рідних і друзів. Франсуа звертається до сонця, підкреслюючи, таким чином, зв'язок із своїм корінням (galarneau – soleil): “A demain vieille boule, salut Galarneau ! Stie” [4].

У фінальному монолозі Франсуа вживає слово *vécrire*, яке він утворив від модального дієслова *vouloir* у першій особі теперішнього часу індикативу *je veux* та інфінітива *écrire*: “Je sais bien que de deux choses l’une: ou tu vis, ou tu écris. Moi, je veux *vécrire*” [7, с. 154]. Також важливим для розуміння змін у характері героя, вживається, надруковане великими літерами, дієслово DOMINER, якому автор надає визначення: “Dominer: avoir une puissance absolue. fig. L’ambition domine dans mon coeur. Se trouver plus haut. Le chateau domine sur la plaine. Dominer sa colère. S’élever au-dessus de. La citadelle domine la ville; se dominer, se rendre maître de soi...” [7, с. 154].

Таким чином, можна зробити висновки, що фоностилістичне кодування тексту за допомогою: певних лінгвістичних засобів, які створюють певний портрет головного героя (улюблені слова героя, квебекські варіанти французької мови, англіцизми); за допомогою троп (*galarnau, roi du hot-dog, elle était comme des grandes actrices, l’amour avait toujours raison*) та синтаксичних засобів (складні синтаксичні конструкції з різними видами зв’язку у роздумах героя, а в розмові з іншими героями – небагатослівність, яка передається короткими фразами, але влучними за ситуацією, розмовні конструкції: *faut pas ambitionner sur l’ambition*); за допомогою морфології, вигадує нове слово (*vécrire*); за допомогою фонетичних явищ (підібрані слова за благозвучністю та ритмом, від двох до шести складів у ритмічній групі: *j’attendais que vienne l’inspiration; j’avais un sourire de premier communiant*); за допомогою ідеографічних засобів (листи, написані під нахилом, а також, слова, які мають певне значення за змістом, надруковані під нахилом або великими літерами (*vécrire, DOMINER*)); за допомогою самого змісту (теми, пов’язані з буденним життям і з високими намірами письменника впливати на життя своїми творами).

Отже, основні підходи для дослідження роману франкомовного квебекського письменника Жака Годбу “Привіт, Галарно”, висвітлені у статті, слугуватимуть подальшим дослідженням в області аналізу: засобів фоностилістичного кодування у романі з подальшим застосуванням результатів дослідження під час семінарських занять з фоностилістики з метою оралізації уривків тексту роману; концептуальної структури роману; лінгвістичних особливостей зображення реального та фантазійного, образу і місця у суспільстві героя-письменника в умовах соціально-політичних змін, впливу соціально-політичного життя на вживання лінгвістичних засобів, особливостей варіювання французької мови у Квебеку, доцільності вживання англіцизмів.

Література:

1. Léon P. R. Précis de phonostylistique / Pierre Robert Léon. – P.: Nathan, 1993. – 314 p.
2. Monpetit C. “Salut Galarnau!” 50 ans plus tard [Електронний ресурс] / Caroline Monpetit // Le Devoir. – 26 septembre 2017. – Режим доступу до статті: <http://www.ledevoir.com/lire/508883/salut-galarnau-50-ans-plus-tard>
3. Riffaterre M. Essais de stylistique structurale. Présentation et traductions de Daniel Delas. Nouvelle Bibliothèque scientifique dirigée par Fernand Braudel. / Michael Riffaterre. – P.: Flammarion, 1971. – 364 p.
4. Une journée dans la vie de Galarnau! [Електронний ресурс] / Une journée dans la vie de Galarnau! – Режим доступу до інтернет-ресурсу: <http://www.meteo.org/phenomen/galarnsun.htm#internet>
5. Warren J.-Ph. L’origine d’un nom. D’où vient l’expression «Révolution tranquille»? [Електронний ресурс] / Jean-Philippe Warren // HistoireEngagée.ca. – 14 septembre 2016. – Режим доступу до статті: <http://histoireengagee.ca/?p=5787>
6. Wictionnaire. Le dictionnaire libre. [Електронний ресурс] / Wictionnaire. – Режим доступу до словника: <https://fr.wiktionary.org/wiki/stie>

Джерела ілюстративного матеріалу:

7. Godbout J. Salut Galarnau! / Jacques Godbout. – P.: Editions du Seuil, 1967. – 155 p.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: marianne@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-203-207

Копчак М. М. Функційно-синергетичний потенціал мовленнєвого етикету звертання у художньому постколоніальному текстовому просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 203–207.

УДК: 801.8: 81'42: 81'221: 81'374.73

Копчак Маріанна Миколаївна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФУНКЦІЙНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ЗВЕРТАННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ ТЕКСТОВОМУ ПРОСТОРІ

У статті розкрито поліфункційну дієвість одиниць мовленнєвого етикету звертання крізь призму функційно-синергетичного підходу. На матеріалі художніх текстів постколоніальних романів кінця XX – початку XXI століття виділено, описано та проілюстровано палітру загальних та спеціалізованих функцій аттракторів звертання, що вербалізовані за допомогою традиційних та девіантних етикетно-мовленнєвих засобів, задля поглиблення знань про гібридну сутність мовної особистості в епоху мультикультуралізму.

Ключові слова: аттрактор, звертання, етикет, персонаж, текст, функція.

Копчак Марианна Николаевна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА ОБРАЩЕНИЯ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПОСТКОЛОНИАЛЬНОМ ТЕКСТОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье раскрыто полифункциональный потенциал единиц речевого этикета обращения сквозь призму функционально-синергетического подхода. На материале художественных текстов постколониальных романов конца XX – начала XXI века выделено, описано и проиллюстрировано палитру общих и специализированных функций аттракторов обращения, которые вербализованы с помощью традиционных и девиантных этикетно-речевых средств, для углубления знаний о гибридной сущности языковой личности в эпоху мультикультурализма.

Ключевые слова: аттрактор, обращение, этикет, персонаж, текст, функция.

Marianna Korchak,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

FUNCTIONAL AND SYNERGETIC POTENTIAL OF THE ADDRESS SPEECH ETIQUETTE IN THE LITERARY POSTCOLONIAL TEXT

The article explores multifunctional nature of speech etiquette address units, viewed as linguistic attractors, through the prism of functional and synergetic approach in the synergetic speech etiquette system of English-speaking postcolonial character through the analysis of literary texts of postcolonial novels dating to the end of XX-th – the beginning of XXI-st centuries. Address attractors encompass both traditional classic etiquette addressing operators as well as new deviant options (culturally-marked, hybrid and occasional ones) based on ethnic origin of a postcolonial character and borrowed from his mother tongue, including names/nicknames, kinship terms, address terms of respect, address forms with the semantics of age, gender, occupation, address forms of endearment, informal vernacular address forms. The functional palette of speech etiquette address attractors has been highlighted and exemplified through a variety of general and specialized address functions which have been singled out. General address functions include performative, stylistic and text-building ones, whereas the bulk of specialized functions of address attractors encompasses vocative function or the function of reference, social regulatory function, expressive and emotional (emotive) function, function of characterization and individualization of a postcolonial character, all of them being a vivid example of the hybrid nature of an individual in the era of multiculturalism.

Key words: address, attractor, character, etiquette, function, text.

У світлі сучасних мовознавчих студій антропоцентричної орієнтованості мовленнєвий етикет (далі МЕ) виступає вербальним кодом організації нормативної дискурсивної діяльності мовців на засадах увічливості, співпраці, доцільності та гармонізації стосунків. Сутність МЕ та лінгвальна природа етикетно-мовленнєвих засобів є предметом вивчення широкого кола лінгвістів, зокрема Д. Акінделе, Ч. Бетголіа, Ф. Брауна, К. Гіртза, Е. Гофмана, А. Дуранті, М. ДюФона, Ш. Ель-Хассана, Дж. Ерінгтона, Г. Каспера, М. Клайна, Дж. Лавера, С. Ойетаде, Д. Паркінсона, Р. Ферта та інших. Однак, дотепер відсутнє вивчення МЕ крізь призму художньої постколоніальної літератури, де центральним персонажем постає гібридна амбівалентна особистість, сформована під впливом тенденції оксидентальної та орієнтальної культур, як проєкція сучасної мовної особистості у мультикультурному просторі, що визначає актуальність та методологічну значущість дослідження вербальної поведінки мовної особистості у руслі домінуючих наукових парадигм сучасної лінгвістики – функційної та синергетичної. З огляду на мовні характеристики та лінгвальний статус базової фігури МЕ – звертання, у наукових розвідках її розглядають як мовленнєвий хід соціокомунікативної взаємодії (Л.П. Рижова, І.П. Сусов); вокативний мовленнєвий акт (Д. Вундерліх, Н.І. Формановська); етикетний знак (В.О. Гольдін, М.О. Кронгауз, В.В. Лунева); номінативний індексальний знак (І.В. Дорофеева), дискурсивний суперсегментний знак-оператор (Л. Поланьї), оминаючи увагою функційно-синергетичну сутність звертання як оператора адресації, що власне і є метою цієї розвідки та передбачає виконання ключового завдання – розкриття поліфункційної дієвості одиниць мовленнєвого етикету звертання крізь призму функційно-синергетичного підходу. Матеріалом дослідження слугують художні тексти англійськомовних постколоніальних романів кінця XX – початку XXI ст. Своєрідна функційно-синергетична палітра мовленнєвого етикету звертання розглянута в межах

дискурс-аналізу з залученням конверсаційного аналізу, контекстуально-інтерпретаційного аналізу у його синергетичному вимірі, лінгвокультурологічного аналізу, дескриптивного методу, методу таксономії.

З позиції лінгвосинергетики мовленнєва діяльність досліджується як відкрита нелінійна самоорганізована система, в центрі якої – синергійна взаємодія елементів системи між собою та зовнішнім середовищем, свідомістю комунікантів та ситуацією спілкування [11]. Одним з найважливіших синергетичних параметрів, що детермінує зміни в системі мови, виступає зовнішнє середовище [4, с. 287]. Вплив зовнішнього середовища, а саме розпад Британської імперії та географічна міграція колишніх колонізованих народів на територію колишньої метрополії, посприяв змінам в системі мовленнєвого етикету, які вивели її на нові стани. Для опису змін, що відбуваються у відкритих системах, у синергетиці використовується поняття «атрактор» на позначення способів (форм) організації процесів у відкритих нелінійних середовищах різної природи, відносно стійких структур, потенційно закладених у системі [6, с. 109-110]. Екстраполюючи загальнонаукову дефініцію атрактора на систему мовленнєвого етикету, спостерігаємо, що інгерентними формами системи МЕ виступають її базові фігури (звертання, привітання, прощання), закладені в основу МЕ, а лінгвальними способами організації етикетної мовленнєвої діяльності – одиниці МЕ, які потрактовуємо як атрактори звертання, що забезпечують постійну підтримку ввічливості та кооперативної інтеракції на усіх її етапах шляхом залучення та фокусування уваги комунікантів. У самоорганізованій синергетичній системі МЕ постколоніального персонажа представлена широка палітра стереотипних та девіантних (культурно-маркованих, гібридних, оказіональних) атракторів звертання з семантикою родинності, віку, гендеру, професії, а також поштиві, просторічні, ласкаво-пестливі звертання та звертання-антропоніми. Поліфункційна природа звертання визначається параметрами метакомунікації, що спрямована на вмикання чи перемикавання уваги адресата на повідомлення, підтримку уваги на потрібному рівні та розмикання мовленнєвого контакту. У динамічній системі МЕ поліфункційність лінгвальних атракторів звертання простежується у виконанні ряду функцій. Домінантною функцією звертання виступає вокативна, що забезпечує пряму та безпосередню референцію висловлення до учасника комунікативної події й дозволяє акцентувати позицію та статус комунікантів. Маніфестація цієї функції передбачає конкретизацію адресата та адресованість висловлення, називання адресата для встановлення й підтримки контакту; залучення й підтримку уваги адресата; підготовку адресата до сприйняття інформації, вплив на адресата задля досягнення згоди, виконання прохання. Ці інтенції можна проілюструвати за допомогою контекстуального фрагмента тексту, що доводить важливість правильно й доцільно обраного вокатива у комунікативній ситуації задля досягнення комунікативного успіху: *'Brothers,' said Questioner, 'let's keep our heads.' The two girls in burkha rose. 'And sisters,' they said. The Questioner glared at them. 'The Qur'an bids us to keep separate. Sisters. What are you doing here anyway?' In defiance, they remained standing. 'Brothers,' said the Questioner, 'do we want – 'And sisters,' said the girls in burkha. 'Brothers,' began the Questioner, but no one paid him any attention. 'Brothers and sisters, began Karim, and the girls in burkha started a campaign of shushing on his behalf. 'Brothers and sisters, let's hear all your ideas. Raise your hand and everyone can take a turn* [12, с. 285–287]. Так, апелюючи до учасників зібрання іммігрантської організації, що має на меті боротися за рівність прав з місцевим населенням, головний промовець звертається до чоловічої половини, ігноруючи присутність жінок за допомогою вокатива із семантикою родинних зв'язків *brothers*, що розширює ситуативний контекст уживання стосовно не тільки кровних родичів, але й вихідців з однієї культури, актуалізуючи сему єдності та братерства. Нейтралізація семи родинності у звертанні та розширення його прагматичного потенціалу є маніфестацією постулату, що у відкритій динамічній синергетичній системі можливе формування нових зв'язків, викликане зміною звичного оточення досліджуваної одиниці, її використанням в новому контексті, в іншій семантичній ролі чи синтаксичній функції [5, с. 163]. Вибраний мовцем атрактор звертання конкретизує адресатів чоловічої статі та адресує висловлення саме їм з метою залучити до активних дій та вияву своєї громадської позиції. Така однобічна апеляція на виконання релігійних норм є свідченням гендерної нерівності, що викликає спротив жіночого гурту, а загалом призводить до комунікативної невдачі та неспроможності актуалізувати увагу зібрання. Відтак наступний мовець за допомогою правильно вибраної форми вокатива до групового адресата *brothers and sisters* уже апелює до всіх присутніх, залучаючи їх увагу та готуючи до сприйняття інформації за допомогою анафоричного лексичного повтору форми звертання, а також здійснює вплив на адресата шляхом заклик до висловлення думок та їх публічного обговорення. Наведений приклад засвідчує диференційність та волюнтаривність природи звертання, що стає лінгвальним засобом вираження нелінійного сприйняття наведеної ситуації. Розширення смислу звертання та відхід від буквального лінійного прочитання актуалізує синергійність функційного простору дискурсивної ситуації. Варто зазначити, що за умови транспонованого вживання атракторів звертання в дискурсі з уточненням спрямованості повідомлення адресату на перший план виходить функція непрямого ілюктивного підсилення [9]. Функційна природа вокативного комплексу розкривається саме під час аналізу ланцюжка мовленнєвих актів, діалогів, мовленнєвих ходів. Зазвичай вокативний акт реалізується не автономно, а як ланка послідовних мовленнєвих актів, у якій його ілюктивна сила доповнює ілюктивну силу мовленнєвих актів прохання, згоди, наказу, відмови, догани, розради, подиву, поради, запрошення, подяки, вибачення, обіцянки, співчуття.

В процесі соціальної взаємодії, коли комуніканти передають один одному соціально-індивідуальний досвід, звертання відіграє важливу роль як соціолінгвістичний маркер взаємовідносин, виявляючи соціально-регламентувальну функцію, або ж функцію соціальної регуляції, детермінованої соціальними ролями комунікантів, їх соціальними статусами, правилами та нормами МЕ [9, с. 78]. Вибір доцільної форми звертання зумовлюють окремі або синергійно поєднані параметри, зокрема, соціально-професійні ролі комунікантів, з огляду на рівноцінне чи залежне становище. До прикладу, субординація, пов'язана з фактором влади та вертикальною дистанцією, зобов'язує навіть стареньку няню звертатися шанобливо до десятирічного вихованця: *'Only believe, mister, how much I have your well-being at heart! What creatures we are, we women, never for one moment at peace when our men lie sick and low'* [17, с. 192–193]. Наведений приклад засвідчує формальність та асиметричність статусно-орієнтованого стилю комунікації [8], характерного для культур, основаних на засадах колективізму, де в центрі уваги перебувають рольові відносини між учасниками спілкування, що визначаються дистанцією влади. Професія адресата накладає відбиток на форму звертання і в ситуаціях, де цей чинник не є безпосередньо актуалізований у спілкуванні, однак закріплений за ним певними професійними досягненнями. Однак, соціально-професійні ролі комунікантів як чинник вибору операторів адресації може витіснитися іншим фактором – особистими стосунками, про що заявляє персо-

наж, який обирає різні форми звертання до роботодавців, вводячи в атрактор власне параметр особистого ставлення до них: *sahib (nane)* – до колишнього, з яким був справді близький, та *Priya* – до теперішнього. Прикметно, що поштива форма звертання *sahib* нейтралізує сему субординації на вияв близькості комунікантів, тоді як власне ім'я маркує дистантність відносин. Така нестандартна нелінійна дієвість поштивою оператора адресації в іншому комунікативному контексті засвідчує синергетичну природу звертання: *I said, 'Take me back, sahib.' I had used the wrong word. Once I had used the word a hundred times a day. But then I had considered myself a small part of my employer's presence, and the word was not servile; it was more like a name, like a reassuring sound, part of my employer's dignity and therefore part of mine. But Priya's dignity could never be mine; that was not our relationship. Priya I had always called Priya; With Priya the word was servile* [16, с. 48]. Основним фактором соціальної регуляції вихідців з однієї етнічної спільноти, що пов'язаний з ритуалізованою природою етикету є національна приналежність, адже будь-який ритуал об'єднує “своїх”, відкидає “чужих” та нівелює агресивність [10, с. 181–184]. Принцип поділу всесвіту на “своїх” та “чужих”, що сягає часів архаїчної свідомості з її дуалістичністю та вічною конфліктністю реальності, визначає варіативну інтерпретацію мовлення та реалізується в численних опозиціях: “ми” ↔ “вони”, “цей” ↔ “той”, “тут” ↔ “там”, тощо. Як свідчить нижченаведений приклад, звертання із семантикою національної приналежності чітко експлікують дихотомію ‘свій ↔ чужий’: *In the afternoon a truck stopped in the front of the bungalow, its engine grinding. A megaphone squealed to life. 'Bengalis, take down your flags. Take down your flags. Take down your flags. Flag-bearing is illegal. You will be arrested.'* [14, с. 61]. Шляхом відбору етикетних мовних засобів на кожному етапі вербального контакту створюється певна тональність спілкування – наявна в комунікації усвідомлена чи неусвідомлювана емоційно-аксіологічна і змістовно-інформативна організація мовного коду в типових ситуаціях спілкування [2]. Висока, нейтральна та фамільярна шкала тональності впливає на вибір форми звертання задля реалізації комунікативної мети. Свої заборони й обмеження накладає і сама ситуація спілкування, оскільки навіть при тотальному виконанні референції те, що комунікативно допускається в одному випадку, може бути цілком неприйнятне в іншому. Так, далі у фрагменті студентка публічно звертається до викладача офіційно, згідно з вимогами ситуації навчального середовища та передбаченою дистантністю відносин, а наодинці, у неофіційній ситуації поза навчальним середовищем, переходить на звертання по імені. У репліках професора атрактори звертання теж флюктують з огляду на ситуативний контекст: *'Dr Belsey? Could I have a word – just for a sec?' 'Victoria, yes,' he said and blinked the flakes from his eyelashes* [350, с. 456–457]. *He walked back slowly to meet Victoria. 'Just forget about me. Please – do that.'* *'Howard, I – 'No – Vee. It was insane,' he said* [18, с. 593–594]. Інформативність звертання залежить від вміння вичленити у цій мовленнєвій одиниці інформацію прагматичного характеру, що свідчить про близькі стосунки чи, навпаки, дистанційованість комунікантів та їх статус.

Емоційно-експресивна (емотивна) функція атракторів звертання має на меті відображення емоційного ставлення суб'єкта мовлення до елементів зовнішнього чи внутрішнього світу особи при їх лінгвальній реалізації. Емоційність, як психологічна категорія, вербалізується в емотивності, що є категорією мовною. Реалізація емотивності в художньому тексті здійснюється через емоційно значущі компоненти тексту, що характеризуються лінгвосеміотичною, лінгвокогнітивною, формально-семантичною та функціональною неоднорідністю [3]. Емоційно значущими у постколоніальному текстовпросторі потрактовуємо атрактори звертання при виконанні емотивної функції, що полягає в переживанні комунікантами своїх стосунків з навколишнім світом, які в процесі спілкування вторинно відображаються у вигляді взаємовідносин: симпатій ↔ антипатій, любові ↔ ненависті, конфлікту ↔ злагоди та визначають соціально-психологічний фон мовленнєвої взаємодії: *'My place or yours tonight?' said Gabriel. He yawned and checked his watch. 'I'm tired as well, lover boy. I want my own bed and sleep alone'* [13, с. 45]. Застосування емоційно-експресивного звертання *lover boy*, що в лексико-графічних джерелах трактується як ‘донжуан’, ‘красунчик’, ‘бабій’, з вираженням ставлення до адресата, у ситуативному контексті сприймається як таке, що лестить адресату та підвищує його самооцінку й полегшує сприйняття ним відмови пропозиції. Згодом, переживши кризу стосунків та розчарування, адресантка вибирає цілком інше емоційно-експресивне звертання *stranger* (чужинець, незнайомиць) на означення дистантності, втрати близькості, дихотомічного переходу від ‘своїх’ до ‘чужих’, що маніфестує її почуття на сучасному етапі: *'I ...' said Gabriel. 'I brought you some flowers. I left them on the train.'* *'Hello, stranger,' said Charlie.* [13, с. 449]. Експресивність мовлення персонажа досягається уживанням зменшувально-пестливих форм імен із суфіксами зменшувальності -у, -іє (*Montague – Monty, Howard – Howie, Archibald – Archie*), багатократним повтором звертання при адресації, що, як стилістичний засіб вираження категорії зв'язності в тексті, сприяє відображенню хвилюючих моментів у житті людини, стану збудження, підвищеного реагування індивіда на довкілля, а також додаванням лексем на зразок *dear, darling*. Однак, зауважмо, що лексеми *dear, darling* у канві постколоніального тексту суттєво втрачають емоційно-експресивне забарвлення, виступаючи нейтральними операторами адресації стосовно знайомих і незнайомих комунікантів за умови цілком різної дистанції. Емоційно-експресивну функцію шляхом вираження оцінного ставлення виконують також звертання з меліоративною семантикою, або ж меліоративні номінації, що відображають позитивне ставлення адресанта до адресата. Емоційно-оцінний компонент також присутній у звертаннях із семантикою походження та національної приналежності, що у випадку спільних етнічних витоків дозволяють оцінити адресата як вартого уваги співрозмовника та спрямувати розвиток мовленнєвої взаємодії в потрібному напрямі задля досягнення порозуміння. Так, глибину почуттів адресанта розкриває культурно-марковане привітання із семантикою родинності *Ammi* – особливий зміст, вкладений у нього, дозволяє одним словом передати усю гамму синівських почуттів до матері, засвідчуючи синергізм атрактора звертання, що розширює свій функційний потенціал шляхом переходу від суто вокативної до виконання емотивної функції звертання та контактовстановлювальної функції привітання: *'Ammi,' her son said, as soon as she entered. The Urdu word was the secret language of long ago; it meant he was a boy, her boy again. 'My son,' she said, 'my poor Sohail'* [14, с. 165]. Характерно, що емотивність виступає текстотвірною категорією як інструмент для виділення та підкреслення необхідних логічних зв'язків, переконання читачів та фокусування їхньої уваги на ключових моментах тексту через характеристики персонажів. Наведемо приклад, де емоційно-експресивне звертання матері до дітей *piece-of-my-liver* на засвідчення материнських почуттів, за іронією долі чи радше велінням автора, як деміурга усіх зв'язків у тексті, визначає розвиток сюжетної лінії – згодом жінці хірургічно видаляють частину печінки, у чому вбачаємо символічне метафоричне значення – матері, чиїх дітей забрала війна, втрачають з ними і частину себе, тож атрактор адресації слугує засобом мета-

форизації художнього тексту: *'The treatment hasn't worked,' Dr Sattar said. He would have to take out a piece of liver. Rehana laughed at this news, and they all knew immediately what she found so funny. Kohihar tukra, piece-of-my-liver, was a common form of endearment; she applied it many times to her children. My sweet, my heart, piece-of-my-liver. In all those years, she had never thought that she had promised to give an actual piece of the organ away. She said, 'Make sure you leave enough of it in there, Dr Sattar. I believe it's my only one'* [15, с. 197].

Значущу роль в інтерпретації тексту відіграє функція характеристики персонажа, за якої атрактори звертання володіють предикативно-характеризуючим значенням за наявності в семантичній структурі атрибутивної семи. Лексичній одиниці з атрибутивною семою властива внутрішня предикативність, тому звертання-характеристику можна розгорнути в означальне речення, де звертання відіграє роль іменної частини присУДК:а. Звертання-характеристики фіксують факультативні ознаки комунікантів, уможливають краще розкрити образ персонажа та його своєрідність, підкреслити риси його характеру, належність до групи (професійної, етнічної, соціальної), особливості виховання. У цій функції поєднуються ідентифікуючі компоненти значення з елементами суб'єктивної оцінки [1, с. 356], а саме звертання несе інформацію прагматичного характеру і про адресата, і про самого адресанта, яку можна вичленити у контексті ситуації. Так, обрана нижче форма адресації, з одного боку, характеризує низький рівень виховання адресанта, його нетактовність, а з іншого підкреслює особливості зовнішності адресата – міцну тілобудову, надмірну вагу: *'Come on, Mr Fatty-man,' yelled one of kitchen staff, poking Varin up the arse with a broom as punctuation for each word. 'Get-your-fat-Ganesh-Hindu-backside-up-there-Elephant-Boy-and-bring-some-of-that-mashed-pigeon-stuff'* [19]. Функції характеристики слугують оказіональні прізвиська, у яких закодована інформація особистого характеру, що відрізняється від конвенційної інтерпретації, тобто адресант включає в атрактор звертання індивідуальний параметр – власне ставлення та сприйняття адресата, наприклад: *'What you don't understand, my Niece-of-Shame, what none of your generation understands...How can you live with somebody you don't know from Adam?' 'Because, Miss Smarty-pants, it is by far the easier option.* [19]. Характеризація адресата та стосунків між комунікантами маніфестується у фрагменті, де юний персонаж Адам Азіз, розмовляючи зі старим паромником, прагне дізнатися вік комуніканта, проте старий у завуальованій відповіді влучно вибирає звертання *nakkoo*, що у глосарії іншомовних слів до роману Русдді "Діти півночі" тлумачиться як *"a person with an oversized nose or curiosity, a Nosey-Parker"*. Обране звертання демонструє фізіологічну особливість, оскільки в Адама насправді випнутий ніс, а також його надмірну цікавість, увиразнену характеристикою *nosey*, прагнення пізнати тасмниці буття, як невід'ємну рису особистості. Такий синергійний симбіоз зовнішнього і внутрішнього у лінгвальному вияві доповнює комплексний образ персонажа: *'But how old are you really, Taiji?' 'No, tell, Taiji, how old, truly?' ... 'How old? You ask how old, little wet-head, you nosey...' Tai, forecasting the fisherman on my wall, pointed at the mountains. 'So old, nakkoo!' Aadam, the nakkoo, the nosey one, followed his pointing finger. 'I have watched the mountains being born; I have seen Emperors die. Listen. Listen, nakkoo... I saw that Isa, that Christ, when he came to Kashmir. Smile, smile, it is your history I am keeping in my head...Nakkoo, listen, listen. I have seen plenty'* [17, с. 15–16]. У цьому ж уривку відстежуємо девіантний атрактор звертання *wet-head*, що не виступає самостійною одиницею в лексикографічних джерелах, а видається утвореним шляхом конверсії від ідіоматичного словосполучення *to wet baby's head* на позначення святкування народження дитини. Адресант використовує таке ситуативно-контекстуальне утворення як маркер синергетичності для підкреслення різниці у віці та досвіді, оскільки порівняно з ним адресат – молода та недосвідчена особа, а отже, про спілкування на засадах паритету не йдеться, що трансформує звертання-характеристику у знак соціальних відносин. У межах функції характеристики виділяємо функцію індивідуалізації персонажа, оскільки окремі атрактори звертання, притаманні вербальній поведінці персонажа, здатні виділити його на тлі інших, виокремити зі загалу. Рекурентність звертання в мовленнєвій партії персонажа у функції індивідуалізації шляхом виділення водночас стає знаком персонажа, виконуючи семіотичну функцію. Звертання у функції індивідуалізації та характеристики виконують роль характерологічних деталей, що виступають основним актуалізатором антропоцентричності [7, с. 114]. Сукупність характерологічних деталей, розкиданих по тексту, розкриває образ персонажа та виконує функцію введення читача у процес співтворчості. Формуючи портрет персонажа, звертання забезпечує актуалізацію текстових категорій зв'язності, модальності і концептуальності. Виступаючи сполучними ланками, цементуючими скріпами, елементами наскрізного багаточленного ланцюжка, на базі якого відбувається організація семантичного простору постколоніального тексту, атрактори звертання виконують текстотвірну функцію, а також стилістичну задля увиразнення, акцентуації, підсилення комунікативно важливих фрагментів тексту, ритмізації персонажного мовлення та перформативну на засвідчення рівнозначності висловлення та дії.

Отже, проведений аналіз мовленнєвих партій постколоніального персонажа у канві художнього тексту засвідчив, що за наявності розмаїтої палітри традиційних та девіантних (культурно-маркованих, гібридних та оказіональних) форм та способів вираження адресації атрактори звертання володіють поліфункційною природою та засвідчують свою дієвість шляхом виконання як загальних функцій, зокрема перформативної, стилістичної та текстотвірної, так і спеціалізованих функцій, а саме вокативної, непрямого ілюкутивного підсилення, соціально-регламентувальної, емоційно-експресивної, характеристики та індивідуалізації. Атрактори звертання уможливають встановлення комунікативної спрямованості почергових мовленнєвих кроків, як вид соціального дейксису несуть інформацію щодо ієрархічності комунікантів, вказують на відносини між ними з погляду соціально-психологічної дистанції з огляду на ступінь солідарності чи відносин влади, забезпечують демонстрацію особистого ставлення адресанта до адресата або ж суб'єктивну оцінку, слугують лінгвальними способами характеристики та індивідуалізації сучасної мовної особистості.

Логічним продовженням на перспективу вбачається дослідження ролі атракторів звертання у синергетичних процесах флуктуацій, хаотизації та дисипації, явищах нелінійності та фрактальності з позицій функційної лінгвосинергетики, а також простеження дієвості інших атракторів кластерної системи мовленнєвого етикету, зокрема на ініціальному та завершальному етапах мовленнєво-етикетної взаємодії, задля поглиблення знань про природу мовної особистості як носія комплексу мовно-культурних і комунікативно-діяльнісних цінностей та поведінкових реакцій в епоху мультикультуралізму та глобалізації.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Режим доступу : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/t>
3. Гладько С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Світлана Вікторівна Гладько. – К., 2000. – 19 с.
4. Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : [моногр.] / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2014. – 400 с.
5. Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики : [моногр.] / Т. И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
6. Князева Е. Н. Синергетика: нелинейность времени и ландшафты коэволюции / Е. Князева, С. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2011. – 272 с.
7. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец.: иностр. яз. / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
8. Ларина Т. В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах : [моногр.] / Т. В. Ларина – М.: Изд-во РУДН, 2003. – 315 с.
9. Рыжова Л. П. Коммуникативные функции обращения / Л. П. Рыжова // Семантика и прагматика синтаксических единств : межвуз. темат. сб. Калинин : КГУ, 1981. – С. 76–85.
10. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М.: Рус. яз., 2002. – 216 с.
11. Храменко Д. С. Ирония в английском деловом дискурсе (функционально-синергетический подход) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Д. С. Храменко. – М., 2010. – 26 с.
12. Ali M. Brick Lane / Monica Ali. – L.: Black Swan, 2004. – 492 p.
13. Ali M. In the Kitchen / Monica Ali. – L.: Black Swan, 2010. – 553 p.
14. Anam T. A Golden Age / Tahmima Anam. – L.: John Murray, 2007. – 276 p.
15. Anam T. The Good Muslim / Tahmima Anam. – N. Y.: Harper Perennial, 2012 – 320 p.
16. Naipaul V. S. In a Free State / V. S. Naipaul. – L.: Penguin Books, 1971. – 246 p.
17. Rushdie S. Midnight's Children / Salman Rushdie. – L.: Vintage, 1995. – 463 p.
18. Smith Z. On Beauty / Zadie Smith. – Waterville, Maine: Thorndike Press, 2005. – 789 p.
19. Smith Z. White Teeth [Electronic resource] / Zadie Smith. – L.: Hamish Hamilton, 2000. – 480 p. – Mode of access: <http://www.twirpx.com/file/755513/>

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: zoyamk18@gmail.com

annprotashchuk25@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-208-211

Корнева З. М., Протащук А. А. Сучасні підходи до вивчення семантичних характеристик англійських когнітивних дієслів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 208–211.

УДК: 811.111'367.625'37

**Корнева Зоя Михайлівна,
Протащук Анна Анатоліївна,**

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛІЙСЬКИХ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ

У статті проаналізовано лексико-семантичну групу англійських дієслів на позначення мисленнєвої діяльності. У межах зазначеної лексико-семантичної групи висвітлено множинні класифікації англійських когнітивних дієслів. На основі отриманої інформації було зроблено висновок, що лексичні одиниці на позначення мисленнєвої діяльності не лише описують процеси, які відбуваються під час спостереження та усвідомлення людиною нового поняття, а й відображають шлях отримання, розуміння, запам'ятовування та майбутнього відтворення нової інформації. Детально досліджено існуючі принципи та критерії виокремлення дієслів на позначення мисленнєвої діяльності, а також запропонована загальна класифікація дієслів, що характеризують процес мислення та згідно якої відбувається організація дієслівної лексики в межах лексико-семантичного поля «Мисленнєва діяльність».

Ключові слова: когнітивні дієслова, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, мисленнєва діяльність.

**Корнева Зоя Михайлівна,
Протащук Анна Анатоліївна,**

*Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев*

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ СЕМАНТИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛИЙСКИХ КОГНИТИВНЫХ ГЛАГОЛОВ

В статье была проанализирована лексико-семантическая группа английских глаголов, которые обозначают мыслительную деятельность. В рамках указанной лексико-семантической группы проанализированы множественные классификации английских когнитивных глаголов. На основе полученной информации был сделан вывод, что лексические единицы, которые обозначают мыслительную деятельность, не только описывают процессы, которые происходят во время наблюдения и осознания человеком нового явления, но и объясняют путь получения, понимания, запоминания и будущего воспроизведения новой информации. Подробно исследованы существующие принципы и критерии выделения глаголов, которые обозначают мыслительную деятельность, а также предложена общая классификация глаголов, характеризующих процесс мышления и согласно которой происходит организация глагольной лексики в пределах лексико-семантического поля «Мыслительная деятельность».

Ключевые слова: когнитивные глаголы, лексико-семантическое поле, лексико-семантическая группа, мыслительная деятельность.

**Zoia Kornieva,
Anna Protashchuk,**

National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

MODERN APPROACHES TO THE STUDY OF SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH COGNITIVE VERBS

The article is devoted to the analysis of the lexico-semantic group of English verbs which represent human mental activity. The authors, relying on the numerous studies of scientists, have scrutinized multiple classifications of the English cognitive verbs, which are considered to be constituents of the lexico-semantic field "Mental activity". On the basis of the data obtained, it was concluded that the lexical units which thoroughly explain the whole process of cognition not only represent the way a person can observe and realize a new phenomenon, but also how new information is obtained, understood and remembered as well as reproduced in future. Within the limits of the research, the most efficient existing principles and criteria of cognitive verbs description were investigated in detail, as well as a general classification of the verbs which describe the whole process of thinking and the arrangement of verbal vocabulary within the lexico-semantic field "Mental activity" was proposed.

Key words: cognitive verbs, lexico-semantic field, lexico-semantic group, mental activity.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день ментальна діяльність людини, як процес пізнання та розуміння навколишньої об'єктивної дійсності, є одним із феноменів, котрий постійно досліджується у різноманітних аспектах, одним із яких є вивчення лексики на позначення мисленнєвої активності. Складові одиниці лексико-семантичної групи англійських дієслів, яка входить до лексико-семантичного поля (ЛСП) «Мисленнєва діяльність», повинні підлягати аналізу, адже вони не лише описують усі процеси, пов'язані із отриманням, обробкою та аналізом інформації, виведенням на її основі висновків і суджень із подальшим їхнім трансформуванням у знання, а й детально відображають загальну картину інтелектуальної поведінки людини.

Аналіз останніх публікацій. Вивченням когнітивної дієслівної лексики займалися такі вчені як В. Л. Станкевич (1991), який досліджував семантичний об'єм ментальних дієслів, які він називав «дієсловами мислення», у різних мовах; В. Крофт

(1993), який детально вивчав ментальні, або, так звані, «психічні» дієслова, до яких він відносив перцептивні, когнітивні та емотивні дієслова; М. В. Піменова (1995), котра займалась дослідженням ментальної групи дієслів, до яких відносила дієслова на позначення віри, страху, оцінки, схвалення, звинувачення, поваги тощо, а також здійснила спробу зіставного аналізу англійських і російських ментальних дієслів; С. В. Шепітько (2004), котрий розробив власну класифікацію дієслів на позначення мисленневих процесів під час проведення наукового дослідження; О. В. Ільчук (2006), яка вивчала семантичні особливості когнітивних дієслів англійської мови та детально досліджила семантичну структуру окремих дієслів на позначення когнітивного сприйняття; І. П. Ділай (2014), котра досліджувала основні характеристики когнітивних дієслів, та інші. Загалом, у їхніх роботах наводяться нові підходи до розгляду, аналізу та класифікації дієслівних лексичних складових ЛСП «Мисленнева діяльність».

Актуальність дослідження. Незважаючи на активне вивчення вченими дієслів, які позначають когнітивні процеси людини, дієслова, що входять до складу ЛСП «Мисленнева діяльність», все ще залишаються недостатньо дослідженими, а також попри велику кількість підходів до систематизації цих лексичних одиниць, ще не існує їхньої єдиної вичерпної класифікації.

Таким чином, **метою** нашої роботи є висвітлення семантичних характеристик дієслів, що описують мисленнєві категорії у сучасній англійській мові та їхня класифікація. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- надання загальної характеристики дієслів, які є складовими одиницями ЛСП «Мисленнева діяльність»;
- аналіз існуючих класифікацій англійських дієслів ЛСП «Мисленнева діяльність» та їхнє узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу сучасних досліджень вищезазначеної категорії дієслів ми дійшли висновку, що й досі серед вчених відсутня одностайність щодо їхнього найменування. Наприклад, такі дослідники, як В. Л. Станкевич (1991), М. В. Піменова (1995), В. Крофт (1993) називають їх «ментальними дієсловами», об'єднуючи під цією назвою дієслова мислення та дієслова, які описують ментальність. Натомість, Г. Г. Сильницький відніс групу когнітивної дієслівної лексики до категорії інформаційних дієслів, а в результаті досліджень зазначив, що обов'язковим компонентом їхнього значення є різні види обробки інформації у психіці людини [9, ст. 45-46]. У нашій роботі надається перевага терміну «когнітивні дієслова», адже він є найчастотнішим у працях як західних, так і вітчизняних лінгвістів.

Дослідження когнітивних дієслів відбуваються вже досить довгий період часу. Когнітивна дієслівна лексика вивчалась у кількох напрямках, а розпочалась історія її пізнання із застосування вченим Й. Тріром лексико-семантичного поля інтелекту для обґрунтування та перевірки висунутої ним теорії лексико-семантичного поля, як такого [21]. Пізніше, Е. Я. Юфік здійснив структурно-семантичний аналіз сполучуваності дієслів розумової діяльності у зіставленні із сполучуваністю однокорених іменників [6]. Дослідниця С. І. Пуятіна у своїй праці виділила синонімічний ряд дієслів, об'єднаних значенням *«to think»* [8], а вчена А. М. Авдукова дослідила дієслово *«to think»* у приєднаних словосполученнях [1]. Мовознавець І. А. Юрін дослідив парадигматичний та синтагматичний аспекти лексико-семантичної групи дієслів мисленнєвої діяльності [14].

Інші вчені досліджують вживання дієслів на позначення мисленневих категорій у різних мовних стилях. Наприклад, О. М. Зубкова у своїй роботі вивчала функціонування когнітивних дієслів у англійській художній та науковій прозі [4]; лінгвіст О. В. Хомутова дослідила групи дієслів передачі та отримання знань у науковій мові фізики [12]; дослідниця Е. М. Татарінова намагалася простежити застосування дієслівних складових ЛСП «Інтелект» у художньому стилі мови [11].

Західні лінгвісти також активно займаються вивченням когнітивних дієслів. Лінгвіст Е. Шнайдер досліджував лексичну семантику ментальних дієслів у англійській мові [20]. Когнітивні дієслова також активно фігурують у дослідженнях, пов'язаних із аспектуальною класифікацією дієслів [16].

Окрім того, з позицій когнітивної лінгвістики активно досліджується процес засвоєння когнітивних дієслів, вивчається становлення мови дитини, соціальні навички та освіченість людини, як чинники засвоєння когнітивної лексики. Наприклад, А. Райнмерінк у процесі свого дослідження встановив, що когнітивні дієслова посідають друге місце (17% від усіх дієслів) за частотністю вживання у наукових статтях [19, ст. 15].

Загалом, опрацювавши праці вищезгаданих вчених, можна зазначити, що майже усі дієслова, що позначають когнітивні процеси, наділені значною семантичною складовою, широким діапазоном сполучуваності, для них характерна висока частотність вживання, стилістична нейтральність, відсутність значних розбіжностей між письмовою та усною мовою, а також суттєвих територіальних обмежень [3].

Із наведених вище досліджень можемо зробити висновки, що вчені мають різні погляди не лише на найбільш влучне найменування дієслівної лексики на позначення мисленневих процесів, а на її структурування. Наприклад, М. Фортецькою розподіляє когнітивні дієслова на три підгрупи: дієслова, які говорять про наявність думки, що отожднюють намірам пізнати; дієслова, які позначають виявлення та розуміння значення певного явища, поняття чи процесу; дієслова, які зображають процес перетворення інформації на знання, які пізніше стають складовими одиницями пам'яті. Ці три групи взаємопов'язані та формують процес мисленнєвої діяльності [17].

Дослідниця І. В. Горохова, натомість, у своїй роботі про лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової діяльності стверджує, що варто класифікувати та досліджувати дієслова на позначення мисленнєвої діяльності послідовно: спершу досліджується підгрупа дієслів зі значенням розумового (мисленнєвого) процесу: *to think – думати*; потім зі значенням результату розумового процесу – уява, прийняття рішень, розуміння, дієслів зі значенням «вважати» або «помилитися»: *to consider – вважати*; і нарешті – підгрупа дієслів зі значенням знання, зберігання в пам'яті інформації та становлення інтелектуального стану: *to recollect – згадувати* [2].

На думку Л. О. Нижгородцевої-Кириченко, категорія мисленнєвої діяльності також може структуруватись за місцем, де вони проходять, а також за різноманітністю їхніх тематик та видів. Таким чином, мисленнєву діяльність людини можна розподілити на такі послідовні стадії:

1. роздум – процес серйозного, глибокого роздумування (*to meditate – розмірковувати, to cogitate – серйозно обдумувати*);
2. розгляд, вивчення, пошук – процес дослідження чогось (*to view – вважати, to research – досліджувати, to inspect – тильно вивчати*);

3. міркування – процес обдумування щойно знайденої нової інформації (*to assume – припускати, to reason – обґрунтовувати*);

4. розуміння, знання – процес отримання результатів від когнітивної діяльності (*to perceive – сприймати, to realize – усвідомлювати*);

5. висновок, судження, оцінка – фінальний результат розумової діяльності, що є результатом – досягненням певної цілі чи знаходження шляхів вирішення якогось питання (*to estimate – оцінювати*);

6. запам'ятовування, збереження інформації – процес, відповідальний за утримання, збереження та захищення отриманої інформації (*to remember – пам'ятати, to memorize – заучувати напам'ять*);

7. згадування, витяг інформації – процес знаходження та відтворення збереженої у пам'яті інформації (*to remind – нагадувати*) [18].

Оскільки мисленнєва діяльність найактивніше проявляється під час процесу наукового пізнання, С. В. Шепітько розробив власну класифікацію дієслів на позначення процесів мислення у всіх його проявах під час проведення наукового дослідження та згрупував їх у межах таких семантичних груп та підгруп:

1) «**Підхід до дослідження**» – опис концептуальних сфер наукового передбачення та планування перспективи дослідження:

- передбачення – включно із диференційними семами «припущення», «очікування», «прогноз», «передування», «запобігання», «випередження, попередження» (*to predict – передбачувати*);

- перспектива – структурується згідно чотирьох диференційних сем: «намір», «планування», «спроба», «ознайомлення» (*to plot – складати план*);

2) «**Набуття знань**» – зображення основних виконаних вченим дій та опис різних способів взаємодії вченого з об'єктом дослідження:

- фізичний вплив на об'єкт дослідження – відображення фізичної діяльності дослідника при спостереженні за об'єктом (*to collect – збирати*);

- інтелектуальні дії / стан суб'єкта дослідження – описують концептуальну сферу інтелектуальної діяльності вченого щодо осмислення дійсності (*to dominate – переважати, to explore – досліджувати*);

- складання характеристики об'єкта дослідження – відбиття емпіричного досвіду вченого (*to extend – збільшувати*);

3) «**Організація і систематизація**» – процеси фіксування, організації та систематизації знань:

- систематизація – процедури позначення, оцінки, характеристики, співставлення (*to apply – застосовувати, to characterize – характеризувати*);

- організація – процедури фіксації, переліку, запису, графічної репрезентації й операції зі знаками (*to calculate – обчислювати*);

4) «**Верифікація та висновки**» – передача ідей перевірки результатів дослідження та практичних висновків із нього:

- перевірка – позначення відміни рішення, знаходження відповідностей та невідповідностей (*to disregard – не брати до уваги*);

- висновки – інформація про внески, висновки, формулювання визначення, покращення інформації, досягнення мети, прийняття рішень, виявлення та створення нових теорій, ідей (*to coin – створювати*);

5) «**Представлення підсумків дослідження і передача знань**» – відбиває ідеї обговорення та розповсюдження результатів дослідження:

- висловлювання – різні типи викладення інформації: вимога, оголошення, заява (*to introduce – представляти, to claim – заявляти*);

- розповідь – представлення різних видів інформації: огляд, рецензія, резюме, посилання (*to notice – звертати увагу*);

- обговорення – різноманітні дії протягом обміну думками: аргументація, пояснення (*to argue – сперечатись, to justify – виправдовувати*);

- демонстрація – різні способи демонстрації: показ, екземпфікація, ілюстрація (*to demonstrate – демонструвати, to denote – вказувати*) [13].

Проаналізувавши наявні класифікації дієслівної лексики на позначення мисленнєвих процесів, ми вважали за доцільне узагальнити їх у вигляді класифікаційної таблиці, яка не лише відображає послідовність мисленнєвих процесів, але й відтворює компоненти реалізації кожної з мисленнєвих категорій.

Таблиця 1

Вербальна репрезентація етапів пізнавальної діяльності

Етапи пізнавальної діяльності		Дієслова на позначення мисленнєвих процесів
Наявність наміру пізнати нове Перспективи пізнання (<i>to intend</i>)		Передбачення отримання інформації (<i>to expect, to imagine</i>)
Розумовий процес	Набуття знань (виявлення значення)	Пошук, дослідження: Фізичне (<i>to observe, to locate</i>) Інтелектуальне (<i>to differentiate</i>)
	Розуміння та обмірковування нової інформації	Усвідомлення отриманої інформації (<i>to cerebrare, to cogitate</i>) Складання характеристики (<i>to outline</i>)
Узагальнення результатів розумового процесу	Прийняття рішень	Організація інформації (<i>to establish</i>) Систематизація інформації (<i>to order</i>)
	Перетворення інформації на знання	Перевірка інформації (<i>to verify</i>) Складання висновку, оцінювання (<i>to pass judgement, to evaluate</i>)

Становлення інтелектуального стану	Знання стає складовою одиницею пам'яті	Запам'ятовування набутих знань (<i>to memorize, to store</i>)
		Повторення вивченої інформації (<i>to reiterate, to review</i>)
	Представлення підсумків та передача знань	Висловлювання, розповідь (<i>to opine</i>)
		Обговорення (<i>to talk the matter over</i>)
		Демонстрація (<i>to display, to show</i>)

Висновки. У ході дослідження було розглянуто історію вивчення когнітивних дієслів, надано їхню загальну характеристику та проаналізовано основні класифікації цієї лексичної групи. Для аналізу були обрані саме дієслова на позначення пізнавальних та розумових процесів, адже вони найяскравіше відображають дії, які виконує людина в процесі мислення. Результатом проведеного дослідження стало створення узагальненої класифікації когнітивних дієслів, в якій надано повну репрезентацію процесів мислення із детальним розглядом кожного аспекту усіх етапів набуття нових знань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у аналізі особливостей відтворення англійських когнітивних дієслів засобами української мови.

Література:

1. Авдукова А. М. Глагол think в предложных словосочетаниях, выражающих делиберативные отношения и тематические ряды глаголов, объединенных значением think : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Альбина Митрофановна Авдукова – М., 1972. – 23 с.
2. Горохова І. В. Лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової діяльності / Ірина Володимирівна Горохова // «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова»: Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. – Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 3. – С. 193-196.
3. Ділай І. П. Когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови: історія та перспективи дослідження / Ірина Петрівна Ділай // «Вісник Львівського університету»: Серія «Іноземні мови». – Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. – Вип. 22. – С. 28-37.
4. Зубкова Е. М. Глаголы умственной деятельности, речи и физического восприятия в английской художественной и научной прозе : дис. канд. філ. наук: 10.02.04 / Екатерина Михайловна Зубкова. – Л., 1986. – 188 с.
5. Ильчук Е. В. Представление когнитивных процессов в семантике английских глаголов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Вячеславовна Ильчук. – М.: ПРОМЕДИА, 2006. – 40 с.
6. Иофик Е. Я. Структурно-семантический анализ сочетаемости глаголов умственной деятельности в современном английском языке (в сопоставлении с сочетаемостью однокоренных существительных) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Елена Яковна Иофик. – Владивосток: Коллизей, 1969. – 19 с.
7. Пименова М. В. Семантико-синтаксический аспект ментальных глаголов (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Марина Владимировна Пименова. – СПб., 1995. – 16 с.
8. Путьгина Е. И. О синонимическом ряде глаголов, объединенных значением “think” / Екатерина Ивановна Путьгина // Ученые записки Ленинградского пединститута: Серия: Филологические науки. – Ленинград, 1970. – Вип. 469. – С. 176-182.
9. Сильницкий Г. Г. Семантические классы глаголов в английском языке: учеб. пособие к спецкурсу / Георгий Георгиевич Сильницкий. – Смоленск: СГПИ, 1986. – 112 с.
10. Станкевич В. Л. Ментальные глаголы в русском языке: состав, структура, семантический объем (в сопоставлении с белорусским) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Виталий Леонидович Станкевич. – Минск, 1991. – 28 с.
11. Татаринова Э. М. Семантическое поле “интеллект” в тексте (На материале современных английских рассказов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Элеонора Михайловна Татаринова. – Л., 1990. – 18 с.
12. Хомутова Е. В. Глаголы со значением передачи и приобретения знаний в научном языке современной физики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 663 / Екатерина Викторовна Хомутова. – М., 1972. – 22 с.
13. Шепітько С. В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Світлана Віталіївна Шепітько. – Х., 2004. – 22 с.
14. Юрин И. А. Парадигматический и синтагматический аспекты лексико-семантической группы глаголов мыслительной деятельности в современном английском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Иван Алексеевич Юрин. – Л., 1979. – 22 с.
15. Croft W. Case Marking and the Semantics of the Mental Verbs / William Croft // Semantics and Lexicon : ed. by J. Pustejovsky. – Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1993. – P. 55–72.
16. Dowty D. R. Towards a Semantic Analysis of Verb Aspect and the English «Imperfective» Progressive / David R. Dowty // Formal Semantics : ed. by P. Portner, B. Hall Partee. – Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell Publishers Ltd, 2008. – P. 261–280.
17. Fortescue M. D. Pattern and Process / Michael David Fortescue // A Whiteheadian Perspective on Linguistics. – Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Co., 2001. – 311 p.
18. Nizhegorodtseva-Kirichenko L. O. Cognitive judgements on intellectual activity / Larysa Oleksiyivna Nizhegorodtseva-Kirichenko // Науковий вісник. – Л.: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013. – С. 71-76.
19. Reinmerink A. The Use of Verbs in Research Articles: Corpus Analysis for Scientific Writing and Translation / Adrienne Reinmerink // New Voices in Translation Studies. – 2006. – No. 2. – P. 9–27.
20. Schneider E. W. Studien zur Lexikalischen Semantik der Mentalen Verben des Englischen. B. 2 / Edgar W. Schneider // Variabilität Polysemie und Unschärfe der Wortbedeutung. – M.: Niemeyer, 1988. – 511 p.
21. Trier J. Worte des Wissens / Jost Trier // Mitteilungen des Universitätsbundes. – Marburg: Catanese, 1931. – S. 33 – 39.

Отримано: 24 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 1 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 7 березня 2018 р.

e-mail: natali.korotka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-212-215

Коротка Н. В. Потенціал самостійної роботи при навчанні англійській мові студентів вищих навчальних закладів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 212–215.

УДК: 388.385

Коротка Наталія Володимирівна,
Державний університет інфраструктури та технологій, м. Київ

ПОТЕНЦІАЛ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стаття присвячена ролі самостійної роботи в процесі саморозвитку та самоосвіти студентів при навчанні іноземної мови. У статті обґрунтовано особливе значення самостійної роботи при навчанні іноземної мови у ВНЗ в рамках компетентностей моделі освіти. Представлені різні підходи до визначення самостійної роботи. Розглянуто вплив мотивації студентів на результат самостійної роботи, фактори, які сприяють на її ефективність.

Ключові слова: самостійна робота, компетенції, компетентнісний підхід, мотивація до самостійної роботи..

Коротка Наталья Владимировна,
Государственный университет инфраструктуры и технологий, г. Киев

ПОТЕНЦИАЛ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Статья посвящена роли самостоятельной работы в процессе саморазвития и самообразования студентов при обучении иностранному языку. В статье обосновано особое значение самостоятельной работы при обучении иностранному языку в ВУЗе в рамках компетентностей модели образования. Представлены различные подходы к определению самостоятельной работы. Рассмотрено влияние мотивации студентов на результат самостоятельной работы, факторы, которые способствуют ее эффективности.

Ключевые слова: самостоятельная работа, компетенции, компетентностный подход, мотивация к самостоятельной работе.

Nataliia Korotka,
State university of infrastructure and technologies, Kyiv

THE POTENTIAL OF INDEPENDENT WORK IN THE ENGLISH LANGUAGE TRAINING OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article focuses on the role of individual work in the process of self-development and self-education of students in learning a foreign language. It is explored the potential of individual work in teaching university students a foreign language. The article proves the important place of students' foreign languages independent study within the competence model of education, besides it present various types of tasks for independent study of students. It presented different approaches to the definition of individual work. The article proves the influence of students' motivation on the result of independent work, the factors that contribute to its effectiveness. It is suggested a number of guidelines to improve the quality standard of knowledge of a foreign language in universities. The article is a comprehensive coverage of the entire process of training and simulation for training, in particular, the process of organization of individual work. The practical tips and tricks for teacher organization and content of independent work will enable the student to successfully progress in foreign language. The development of individual work as an additional educational direction involves extracurricular activities for students guided by the teacher with the aim of obtaining additional knowledge, which will be necessary for them as professional specialists.

Key words: Independent study, competences, competent approach, motivation for independent study.

Постановка проблеми. Сучасна освіта прямо пов'язана з конкурентоздатністю випускника, яка залежить сьогодні від його здатності до самонавчання, а саме вміння самостійно набувати знання і працювати з інформацією.

Актуальність теми дослідження. У сучасну епоху глобалізації та інтеграції відбувається перехід від традиційної освітньої системи до інноваційної, формуються нові державні стандарти освіти, які відповідають сучасним тенденціям у світовій економіці, в якій основним ресурсом стає мобільний і висококваліфікований «людський капітал». Очевидно, що проблема готовності учнів до самоосвіти протягом усього життя залежить від розвитку у них в процесі навчання у вузі умінь самостійної навчальної діяльності. У зв'язку з цим у новій парадигмі освіти особлива роль відводиться самостійній діяльності студентів. Це передбачає перехід до «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії між викладачем і студентом, орієнтацію на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей студентів, індивідуальний підхід з урахуванням потреб і можливостей особистості. У підсумку весь процес навчання необхідно перебудувати і переорієнтувати на саморозвиток і мотивацію до навчання.

Зв'язок даної статті з науковими та практичними завданнями полягає в тому, що вища освіта потребує вдосконалення в напрямі відповідності сучасним тенденціям підготовки успішної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Види самостійної роботи студентів у вузі ми знаходимо в дослідженнях Ст. Л. Ляудис, І.В. Іл'ясова, О.Л. Осадчук, В.О. Зимової та ін. Проблемам організації самостійної роботи студентів з іноземної мови присвячені роботи Н.Д. Гальскової, О.Є. Можеєвської, О.Н. Солововой, Г.О. Китайгородської, Н.І. Підкасистого та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Введення нових державних освітніх стандартів призвело до того, що значна частина роботи з освоєння навчального матеріалу переноситься на позааудиторні заняття студентів. При цьому зміст і обсяг програм не зазнали істотних змін. Невідповідність між обсягом знань, які повинен засвоїти студент, і часом, що відводиться на цю роботу, змушує викладачів шукати ефективні способи організації самостійної роботи студентів (СРС) з освоєння дисципліни, які дозволили б уникнути зниження якості підготовки фахівців.

Новизна роботи полягає у комплексному висвітленні всього процесу навчання і моделювання організації навчання, зокрема, розгляду процесу організації самостійної роботи.

Методологічне значення полягає у виявленні потенціалу самостійної роботи при навчанні англійській мові студентів вищих навчальних закладів з подальшими рекомендаціями до її організації.

Викладення основного матеріалу. В умовах розвитку міжнародного співробітництва та великої кількості інформації іноземною мовою, успішність фахівця багато в чому залежить від рівня володіння іноземною мовою як частиною професійної компетенції фахівця. Метою навчання іноземної мови у вузі є формування відповідних загальнокультурних і професійних компетенцій за кожним напрямом підготовки. Компетенції самоосвіти займає в новій системі освіти пріоритетне місце, оскільки формування цих компетенцій неможливе при механічній передачі знань від викладача до студента. Це можливо зробити тільки в комплексі при введенні абсолютно нових принципів навчання. Це і є нова компетентнісна модель освіти. Самостійна робота студентів з іноземної мови у вищому навчальному закладі є особливою формою організації навчання.

Педагогічна література досліджує поняття «самостійна робота» з різних точок зору. У поданні вчених, це форма організації навчальної діяльності (Ст.Л. Ляудис, І.В. Іл'ясов, В.І. Андрєєв, В.А. Сластенін); вид навчальної діяльності (О.А. Нільсон, О.В. Петровський); засіб організації виконання навчальної діяльності (П.І. Підкасистий, Л.Р. Вяткін); спосіб навчальної діяльності (В.Є. Унт). У ряді робіт виокремлено структурні компоненти самостійної роботи: ціннісно-мотиваційний, організаторський, виконавчий, контрольний, рефлексивний [1; 5; 6].

Незважаючи на відмінність підходів до визначення СР, більшість з них зводиться до того, що СРС – це планована індивідуальна чи колективна навчальна і наукова робота, що виконується в рамках освітнього процесу під методичним і науковим керівництвом і контролем з боку викладача. СР носить інтегральний характер, розглядається як форма самоосвіти, вища форма навчальної діяльності [6, с. 11].

Самостійну роботу залежно від місця, часу її проведення та форм контролю можна розділити на два види – позааудиторну самостійну роботу і самостійну роботу на аудиторних заняттях. Аудиторна самостійна робота здійснюється на лекції, семінарському, лабораторному і практичному занятті, навчальній екскурсії, під час практики тощо.

Позааудиторна самостійна робота передбачає написання рефератів, курсових і дипломних робіт, підготовку до відповіді на занятті, виконання тестування тощо. [7, с. 333]. Для успішної реалізації зазначених видів СРС необхідно забезпечити студентів навчальним матеріалом, а також здійснювати контроль над виконанням самостійної роботи в будь-якій формі.

При цьому при організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів не можна не враховувати їх реальний рівень знань і умінь за курс середньої школи. Це і низький рівень знання граматики, невеликий лексичний запас, відсутність навичок самостійної роботи, крім того, серед студентів є такі, хто взагалі не вивчав іноземну мову в середній школі. Тому вчителю з такою аудиторією потрібно спрямувати навчальний процес у певне русло, він повинен ставити конкретні завдання, допомагати студентам орієнтуватися в матеріалі, організувати роботу студентів таким чином, щоб з найменшими витратами навчального часу досягти поставленої мети. Викладач повинен створити на занятті атмосферу творчості, в якій кожен студент може реалізувати свій потенціал, а найголовніше, він повинен створити такі умови, в яких студент повинен самостійно знайти відповіді на поставлені питання. Таким чином, завдання викладача визначити обсяг і зміст самостійної роботи студентів, навчити студентів самостійно отримувати і обробляти інформацію, творчо вирішувати завдання, формулювати власну думку з певних питань і самостійно виконувати завдання.

Природно, на початковому етапі навчання рівень знань студентів невисокий, відповідно завдання для самостійного виконання повинні бути нескладними. Протягом процесу навчання вони переростають в варіативні творчі роботи. На цьому етапі особливо ефективні активні методи навчання та творчі завдання, які відіграють особливу роль як чинник, що спонукає студентів до виконання творчих робіт – проектів, презентацій, особливо якщо їх тема пов'язана з актуальними питаннями їх майбутньої спеціальності. Ця діяльність викликає в студентів особливий інтерес, розвиває критичне мислення та здатність самостійно шукати, систематизувати і аналізувати потрібну інформацію. Іноземна мова використовується як засіб отримання нових знань, робота по виконанню творчих завдань збагачує словниковий запас, розширює лінгвістичні навички та їх застосування в різних областях, тобто дозволяє охоплювати весь спектр завдань, поставлених у програмі навчання професійно-орієнтованої іноземної мови.

Активна самостійна робота студентів можлива лише за наявності серйозної, стійкої мотивації. Виділимо основні види мотивації самостійної роботи студентів:

- зовнішня мотивація: студенти розуміють взаємозв'язок професійної кар'єри з результатами навчання у вузі;
- внутрішня мотивація: схильності студентів, їх здатності до навчання;
- процесуальна мотивація: студенти усвідомлюють важливість виконуваної роботи як у плані професійної підготовки, так і для розширення кругозору фахівця [1, с. 221 -223].

На старшому етапі навчання найсильнішим зовнішнім мотивуючим чинником є розуміння того, що вивчення мови це підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Цей мотивуючий фактор стимулює інтерес і прагнення до удосконалення знань іноземної мови. Серед внутрішніх мотивуючих факторів, які необхідно враховувати при розробці завдань, є свідомість студентами корисності виконуваної роботи. Стимулом є те, що в сучасному мобільному інформаційному просторі неможливо не звернутися до зарубіжної літератури за фахом, до досвіду організації виробництва в інших країнах, що розширює кругозір і знання студентів, сприяє прагненню до поліпшення знань іноземної мови. Завдання на дослідження будь-якої проблеми, участь в конкурсах та дебатах викликають прагнення до змагальності, що також мотивує процес самовдосконалення студентів і збільшує результативність навчання. По мірі формування у студентів навичок і умінь можна по-

ступово ускладнювати завдання; викладач перетворюється на консультанта, а самостійність самих студентів збільшується; підвищується якість навчальної діяльності.

Ефективність самостійної роботи студента обумовлюється рядом факторів, серед яких найважливішими є:

– готовність учня до самостійної роботи; оптимальна організація самостійної роботи та корекція її педагогом.

В свою чергу про готовність студентів до самостійної роботи свідчить наявність мотивації до оволодіння іноземною мовою, що сформувалися навички самостійної роботи в галузі читання, говоріння, аудіювання, письма, а також володіння навичками ефективної роботи з довідковою літературою та словниками.

Ефективна організація самостійної роботи студентів з боку викладача передбачає відповідно:

– дослідження, індивідуальний облік, формування мотивації вивчення студентом іноземної мови;

– цілеспрямовану діяльність з розвитку у студентів навичок самостійної роботи в області читання, говоріння, аудіювання, письма;

– цілеспрямовану діяльність з розвитку в учнів навичок ефективної роботи з довідковою літературою та словниками;

– навчання студентів роботі з технічними засобами навчання [5, с. 114].

Розглянемо детальніше самостійні роботи різних рівнів:

1. Самостійні роботи за зразком – низький рівень самостійності. Вимагають перенесення відомого способу вирішення безпосередньо в аналогічну або віддалено аналогічну ситуацію всередині предмету. Ці роботи виконуються на основі «конкретних алгоритмів», раніше продемонстрованих викладачем і випробуваних студентами при виконанні попередніх завдань. Таким чином, виконуючи самостійні роботи цього виду, студенти здійснюють пряме перенесення відомого способу в аналогічну ситуацію.

В цьому випадку всі дії учня підпорядковані оволодінню комплексом способів самостійної діяльності. Принципова можливість оволодіння способами самостійної роботи впливає з подібності умов і раніше відомих завдань (із подібності предметної області і відносин між об'єктами), а доцільність застосування відповідних способів або впливає з умов завдання, або визначається вказівками викладача. Таким чином, відтворюючі самостійні роботи сприяють формуванню вмінь і навичок, способів запам'ятовування самостійної роботи в конкретних ситуаціях.

2. Самостійні роботи реконструктивно-варіативного типу – пороговий рівень самостійності. Дозволяють осмислено переносити знання в типові ситуації, вчать аналізувати події, явища, факти, створюють умови для розвитку розумової активності учнів, формують прийоми і методи пізнавальної діяльності.

3. Евристичні самостійні роботи – просунутий рівень самостійності. Сприяють формуванню творчої особистості учнів. При виконанні робіт цього типу відбувається постійний пошук нових рішень, узагальнення і систематизація отриманих знань, перенесення їх зовсім нестандартні ситуації.

4. Внутрішньопредметні та міжпредметні дослідні самостійні роботи – високий рівень самостійності. Це вища ступінь в системі самостійних робіт. Щоб виконувати подібні самостійні роботи, треба вміти перетворювати і переносити знання і способи вирішення завдань, самостійно розробляти нові способи рішення, визначати зміст, мету, розробляти план вирішення навчальної задачі [6, с. 32].

Завдання для самостійної роботи студента повинні бути чітко сформульовані і розмежовані за темами або розділами досліджуваної дисципліни та їх обсяг повинен бути визначений годинами, відведеними в навчальній програмі [2, 4]. Результати самостійної роботи студента повинні контролюватися викладачем.

Самостійна робота студента з вивчення іноземної мови також включає в себе вивчення лексичних одиниць, оволодіння правилами словотвору і граматики, читання текстів уголос у відповідності з правилами читання, побудова питань і відповідей до текстів, переклад (усний і письмовий) і т. і.

Для розвитку навички читання ефективні тексти невеликого обсягу за напрямом підготовки. Завдання цих текстів можуть бути різні.

1. Вибрати «вірно», «невірно» або «у тексті не сказано».

2. Співвіднести заголовки з абзацами.

3. Розташувати абзаци в логічній послідовності.

4. Знайти фактологічні помилки в тексті.

5. Скласти коротку анотацію тексту.

6. Заповнити пропуски в тексті, відновлюючи інформацію [6, с. 41].

У сфері говоріння в умовах відсутності мовного середовища найкращим варіантом організації самостійної роботи є створення мовних ситуацій (діалоги, інтерв'ю), завдань на постановку рольової гри і на підготовку до обговорення поставленої проблеми. Таким чином, студент позбавляється від боязні іншомовного спілкування.

В роботі над розвитком навичок самостійної роботи з англійським листом можна використовувати наступні завдання комунікативної спрямованості:

1. Складання особистого й офіційного (ділового) листа.

2. Письмові завдання по реферуванню.

3. Письмовий переклад з української мови на англійську.

5. Підготовка інтерв'ю.

Важливою частиною самостійної роботи є робота над граматикую. Спираючись на принципи проблемного навчання, викладач спочатку надає студенту можливість самостійно сформулювати правила використання граматичних структур або форм, а потім порівняти їх з тими правилами, які наведені в підручнику. Для закріплення матеріалу студенту пропонуються усні та письмові граматичні вправи, складання карток за певними темами, аналіз деяких структур і конструкцій.

Завдання на самостійну роботу за розділом культури країн досліджуваної мови являють собою доповіді та презентації країнознавчого характеру англійською мовою.

Надзвичайно важливим розділом іноземної мови для студентів немовного вузу є вивчення лексики. Вчителю в першу чергу необхідно навчити студента ефективній самостійній роботі зі словниками й довідниками, пояснити студентам загаль-

ні принципи роботи з довідковою літературою. Завдання на роботу з лексикою можуть включати в себе складання власного словника в окремому зошиті, складання списку незнайомих слів та словосполучень з навчальними та індивідуальними текстами, за певними темами, аналіз окремих слів для кращого розуміння їх значення, підбір синонімів або антонімів до активної лексики навчальних текстів.

Головні висновки. Таким чином, розвиток самостійної роботи як додаткового освітнього напрямку передбачає поза-аудиторні заняття студентів, які керуються викладачем з метою здобуття додаткових знань, які в подальшому будуть необхідні студентів як фаховому спеціалісту. Самостійна робота включає в себе навчальні, тренувальні завдання та пошукові завдання.

Перспективи використання результатів дослідження. Виконання практичних порад і рекомендацій викладача щодо організації та змісту самостійної роботи дозволять студенту успішно просунути в оволодінні іноземною мовою.

Література:

1. Абашева Е.А. К вопросу о самостоятельной работе студентов, углубленно изучающих иностранный язык в неязыковом вузе. – Рига: Институт транспорта и связи. 2004. – 346 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / [М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль: Навч. книга. – Богдан, 2004. – 383 с.
3. Зимняя И.А. Основы педагогической психологии: учебное пособие / И.А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1980. – 528 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 33 – С. 4-6.
5. Осадчук О.Л. Управление самостоятельной работой студентов. – Омск: Полиграфический центр КАП, 2009. – 256 с.
6. Самостійна пізнавальна діяльність студентів : метод. рекомендац. / [укл. М.М. Солдатенко, В.М. Володько, І. С. Дмитрик та ін.]. – К.: ІСДО, 1993. – 52 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. для студ. пед. спец. вищ. навч. закл. / Василь Васильович Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 559 с.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: natali.korotka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-216-219

Костевич Н. С. Нерозривність вербальних та невербальних засобів комунікації в японській культурі у контексті міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 216–219.

УДК: 81'221+811.521

Костевич Наталія Станіславівна,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

НЕРОЗРИВНІСТЬ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню нерозривності вживання вербальних та невербальних засобів комунікації в японській культурі, аналізу конкретних прикладів їх нерозривного поєднання на фоні міжкультурної комунікації. Дослідження спрямоване на попередження культурних непорозумінь та культурного шоку під час спілкування українців з японцями, а також на подолання культурного та мовного бар'єрів.

Ключові слова: японська культура, міжкультурна комунікація, вербальні засоби комунікації, невербальні засоби комунікації, контактні нації, неконтактні нації, айзучі.

Костевич Наталья Станиславовна,
Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

НЕРАЗРЫВНОСТЬ ВЕРБАЛЬНЫХ И НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ КОМУНИКАЦИИ В ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЕ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ

Статья посвящена исследованию неразрывности употребления вербальных и невербальных средств коммуникации в японской культуре на фоне межкультурной коммуникации. Исследование направлено на предотвращение культурных недоразумений и культурного шока во время общения украинцев с японцами, а также на преодоление культурного и языкового барьеров.

Ключевые слова: японская культура, межкультурная коммуникация, вербальные средства коммуникации, невербальные средства коммуникации, контактные нации, неконтактные нации, айзучи.

Nataliia Kostevych,
Lviv Polytechnic National University, Lviv

INDISSOLUBILITY VERBAL AND NONVERBAL MEANS OF COMMUNICATION IN JAPANESE CULTURE IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The world nowadays is up to the cultural exchange and interaction. With the help of the Internet and mass media, the interest of individuals in certain countries or cultures is growing. However, improper reproduction of the standards of behavior regarding a particular linguoculture may cause communicative difficulties and misunderstandings. The important thing is to pay attention not only to the linguistic peculiarities of communication but also to the non-verbal elements, because within the culture of certain communities they can have a dominant place in communication. Due to the mutual deepening of the general interest of Ukrainians in Japan and vice versa, as well as the development of international tourism, we must adjust the intercultural communication between our nations. The article is devoted to the study of the indissolubility of the verbal and nonverbal means of communication use in Japanese culture on the background of intercultural communication. The study aims to prevent cultural misunderstandings and cultural shock while Ukrainians and the Japanese communication, as well as overcoming cultural and linguistic barriers.

Key words: Japanese culture, intercultural communication, verbal means of communication, nonverbal means of communication, contact nations, non-contact nations, aizuchi.

Сучасний світ прагне до культурного обміну та взаємодії. За допомогою мережі Інтернет та сучасних мас-медіа засобів зростає зацікавлення індивідумів до певних країн чи культур. Проте, неправильне відтворення норм поведінки щодо певної лінгвокультури може спричинити комунікативні труднощі та непорозуміння [1, с. 276]. Важливі не тільки мовні особливості комунікації, але й її невербальні елементи, оскільки в межах культури певних спільнот вони можуть мати далеко не останнє місце в спілкуванні. Питання вербальної та невербальної комунікації широко досліджувалися П. Екманом, Дж. Фастом, А. Фрізенном, а також Т. Ніколаєвою, І. Шароновим, К. Шерером та іншими науковцями.

Беручи до уваги ріст зацікавленості до цієї сфери та розвиток міжнародної співпраці та бізнесу, курс міжкультурної комунікації почав активно впроваджуватися в університетські навчальні програми у всьому світі. Японія, звичайно ж, теж не є винятком. Більше того, в Японії хист до міжкультурної комунікації вважається однією із найкорисніших навичок у міжнародному бізнесі та міжнародній співпраці [6, с. 16]. Проте, незважаючи на те, що останнім часом проблема міжкультурної комунікації викликає все більше зацікавлення серед науковців, проблема міжкультурної комунікації з Японією все ще не досліджена належним чином. Значні відмінності в мові, культурі та історичному розвитку наших країн спричинили великий розрив у взаєморозумінні та поглядах на життя, що і є причиною взаємного культурного шоку та міжкультурних невдач. В більшості випадків, коли люди з різних лінгвокультур не можуть порозумітися, – вони намагаються знайти «спільну мову», звертаючи увагу на невербальні засоби передачі мовлення, адже «...лише 35% інформації в процесі комунікації передається за допомогою мови, а 65% інформації ми отримуємо за допомогою невербальних засобів» [4, с. 149]. Саме невербальні засоби комунікації можуть слугувати зв'язною ланкою між людьми з різних лінгвокультур для взаєморозуміння.

Останнім часом почали поглиблюватися міжнародні зв'язки між Японією та Україною. Значний вплив на зацікавлення Японією та її культурою, а також покращення міжнародних зв'язків та співпраці справила 25-а річниця з приводу встановлення дипломатичних зв'язків між Україною та Японією в 2017 році. В силу взаємного поглиблення загальної зацікавленості українців Японією та навпаки, а також розвитком міжнародного туризму, постає завдання «заповнення прогалин» в міжкультурній комунікації наших націй. Однією з таких «прогалин» і є невербальні засоби комунікації націй, які вкрай відрізняються. Основною проблемою цих «прогалин» у випадку з Японією є те, що багато невербальних проявів комунікації не вживаються без вербальних. Дослідження науковцями японських вербальних та невербальних засобів комунікації з такого ракурсу проводилися вкрай мало, що надає цій темі певної наукової новизни, а ріст зацікавленості культурою Японії, її мовою, покращення дипломатичних зв'язків наших країн, та поширення міжнародного туризму визначає її актуальність.

Метою статті є дослідити та показати нерозривність вживання вербальних та невербальних засобів комунікації в японській культурі, проаналізувати конкретні прикладні нерозривного поєднання. Дослідження спрямоване на попередження культурних непорозумінь та культурного шоку під час спілкування українців з японцями, а також на подолання культурного та мовного бар'єрів.

У випадку з Японією слід згадати про поділ націй на «контактні» та «неконтактні» [5, с. 98]. «Неконтактні» нації характеризуються загальною стриманістю не тільки в мові але й в рухах, а отже й в невербальних засобах комунікації. До цієї групи ж ми відносимо і японців (хоча українці відносяться до «контактного» типу), а отже, такі звичні нам привітання, рукостискання, обійми або поцілунки в Японії «не прижилися» [2, с. 15], і такі прояви можуть виражати, з точки зору японця, занадто велику фамільярність чи навіть грубість. Проте, всім прекрасно відомо, що японська бесіда – це міради кивків, поклонів, посмішок, ввічливих фраз і жестів [2, с. 15]. І кожен із них несе конкретне значення у поєднанні з певними словами чи фразами. Яскравим свідченням того, що кожен рух в японській культурі має своє значення є японські театри («Кабукі», «Но», «Бунраку»), де часто співи, музика і т. ін. не такі важливі, як рухи, які виконують актори на сцені. Кожен рух, чи вираз обличчя (маска в театрі «Но») несе окреме значення.

Японці – це нація, що зуміла досконалим чином поєднати як вербальні, так і невербальні засоби комунікації. У багатьох випадках одні не можуть бути використані без інших, і навпаки. Яскравим проявом такої традиції є не тільки театр, а й мистецтва та ритуали Японії. Традиційні весілля, похорони, церемонії повноліття і т.д. проводяться за визначеною програмою. Це стандартні набори фраз та рухів, відхилення від яких вважається порушенням традиції. Та ж сама картина постає в бойових мистецтвах, мистецтві чайної церемонії і т. ін. Майже кожен прояв ввічливості в Японії супроводжується конкретним набором ввічливих фраз, а більшість ввічливих фраз супроводжуються визначеними ритуалами поведінки. Більшість таких поєднань вербальних та невербальних засобів припадає саме на різного роду «ритуали». Наприклад, ритуали знайомства, обміну візитними картками, представлення, вітання, прощання і т.д. Більшість із цих ритуалів, а також виражень ввічливості супроводжуються поклоном.

Поклон в японській культурі, на відміну від інших культур, – вірець стриманості, витонченості, природності та поваги до іншої людини. В ньому немає лишніх рухів чи проявів надмірної «акторської гри». Спина повинна бути рівною по всій довжині, очі – до низу, руки – прилягати до ніг (в чоловіків – по боках, в жінок – одна на одній спереду). Залежно від соціального статусу та віку співрозмовника, іншою буде й глибина поклону. Від простого кивка голови до утворення «прямого кута» тіла. Раніше використовувалися також і поклони з колін, проте в сучасній Японії цей вид поклону зберігся тільки в церемоніальних випадках (весілля, похорони і т. ін.) та традиційних мистецтвах.

Поклон заміняє і звичне нам рукостискання. Хоча японці завжди намагаються підтримувати своїх співрозмовників та йти в ногу з часом, потрібно не забувати, що консервативні підходи все ще лишилися, і тому не слід простягати руку японцеві, якщо він/вона не зробив цього першим. Якщо ж цього не сталося, то слід обійтися поклоном і обмежити можливість фізичних контактів, оскільки вони є неприйнятними між незнайомими людьми в Японії. Проте, як говорилося раніше, поклон – це скоріше супроводжуючий прояв ввічливості до співрозмовника, і тому його не можна вважати заміником мови. Розберемо деякі конкретні випадки, що потребують поклону.

Найчастіше вживаним контекстом для поклону є привітання, прощання, прохання або вибачення, які супроводжуються відповідними фразами. В таких випадках через глибину поклону яскраво виражається ставлення співрозмовника одне до одного та відносини між ними. Більше того, відповідно до глибини поклону будуть відрізнятися і фрази, що супроводжують його. Так під час прощання друзів можна почути коротке *じゃ、また!* *Ja, mata!* (Бувай!) та простий кивок головою, в той час як під час прощання з начальником в компанії (за умови, якщо ви йдете першим) це буде довге *お先に失礼致します* *Osakinishitsureitashimasu* (досл. Вибачте, що йду першим!), що супроводжуватиметься відповідним поклоном.

Під час знайомства з японцем поклін супроводжують дві стандартні фрази, між якими слід вставити інформацію, яку ви хочете повідомити про себе. А саме: 1) *初めまして!* *hajimemashite!* (Будьмо знайомі!); 2) інформація про себе; 3) *どうぞよろしく* (*お願いいたします*). *douzoyoroshiku* (*onegaigimasu*) (Мені приємно з Вами познайомитися); 4) поклін.

Від вищезгаданого відрізняються загальноприйняті норми **вручення** (подарунків, візитних карток чи чогось іншого), адже поклон в таких випадках буде виглядати дещо по іншому. Вручати чи дарувати щось комусь прийнято, тримаючи предмет обома руками, не залежно від його розміру (візитна картка чи великий подарунок). Простягаючи предмету поклони, говорять відповідні фрази, що відрізняються залежно від ситуації чи нагоди. Так, вручаючи щось з нагоди свята, можна обійтися простим *おめでとうございます*. *Omedetoogozaimasu!* (Вітаю!). Проте, якщо це подарунок сусідам з нагоди вашого переїзду (в Японії прийнято після переїзду піти познайомитися з сусідами, вручивши їм невеликий подарунок), то супровідною фразою буде *本の気持ちです*. *Honnokimochidesu!* (Це Вам від щирого серця!). Під час знайомства з сусідами також використовується фраза *これからお世話になります*. *Korekaraosewaninarimasu!* (Тепер буду під вашою опікою!), що застосовується при зміні оточення людини (нова робота й співробітники, новий дім та сусіди і т. ін.). Вручаючи візитну картку, зазвичай обходяться фразами, що вживаються під час простого знайомства.

Одним із яскравих прикладів поєднання невербальних і вербальних засобів комунікації, яких немає в жодній іншій країні, крім Японії, та якому слід приділити особливу увагу, є явище **«айдзуюці»**. Це термін, що «... використовується для позначення коротких фраз-відгуків, які вимовляє слухач в процесі спілкування» [3, с. 199]. Ці фрази не мають суттєвого смисло-

вого навантаження, а скоріше подають сигнал мовцеві про те, що його уважно слухають та розуміють. Коли говорить один із співрозмовників, то інший, ніби перебиваючи його, вставляє короткі слова та фрази для уникнення довгих монологів у розмові. Такі «айдзуці-фрази» супроводжуються численними кивками (для вираження того, що співрозмовника уважно слухають), закиданнями/відхиленнями назад голови (для вираження того, що людина дізналася щось нове) та зміною міміки обличчя (для вираження згоди чи здивування). Найчастіше вживаються такі фрази як *そうですねsoodesune* (так і є; саме так; я теж так думаю; маєте рацію), *そうですかsoodesuka* (Он воно як? Та Ви що?! Дійсно?), *本当ですかhontoodesuka* (Що, правда?! Дійсно? На справді?) та інші. Словом, що найчастіше вводить іноземців в оману та призводить до непорозумінь є «айдзуці-слово» *はい/うんhai/un* (Так.) або фраза *はい、そうですhai, soudesu* (Так, Ви маєте рацію.), що супроводжується позитивним кивком голови. З точки зору іноземця слово «Так» разом із позитивним кивком голови означає згоду на пропозицію або ж позитивну відповідь на запитання. Проте, у понятті «айдзуці» це означає не більше ніж «Я Вас уважно слухаю» або «Продовжуйте». Цьому факту слід приділяти особливу увагу у випадку ділових переговорів та укладання угод та не сприймати це як позитивну відповідь на запитання, поки не прозвучить повна позитивна відповідь або уточнення.

Отже, внаслідок дослідження стало зрозуміло, що в японській культурі вербальні та невербальні засоби комунікації не просто поєднуються, в багатьох випадках вони є нерозривними. Багато невербальних проявів комунікації не можуть вживатися без конкретних супроводжуючих визначених фраз, і навпаки. Так навіть прості кивки згоди чи рухи голови в сторони в знак незгоди, яких, на нашу думку, і так достатньо для того, щоб зрозуміти співрозмовника, частіше за все будуть підкріплені японцем відповідним «Так» чи «Ні», або ж і повною відповіддю на запитання. Також заперечення «Ні-ні!» може навіть бути підсилено додатковими рухами в сторони прямої руки, виставленої нижче обличчя. Значна увага в японській традиції приділяється правильності виконання тих чи інших невербальних компонент та правильному добору фрази відповідно до ситуації та соціального статусу чи віку співрозмовника.

Перспективними є подальші дослідження поєднання мовних та немовних засобів спілкування у контексті міжкультурної комунікації японців та українців, а також порівняння невербальних компонентів комунікації японців та українців, оскільки часто значення схожих невербальних засобів наших і їхніх культур не співпадають. Вважаємо, що тема лишається актуальною та відкритою для подальших досліджень.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Бойко О. Невербальні засоби спілкування у системі міжкультурної комунікації / О. Бойко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 23. – С. 14 – 15.
3. Літінська О. «Айдзуці» у повсякденному спілкуванні японців та проблема міжкультурного діалогу / О. Літінська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2016. – Вип. 62. – С. 198 – 201.
4. Малахова Ю. Проблема міжкультурної комунікації при викладанні японської мови / Ю. Малахова // Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет». – 2013. – Вип. 45. – С. 147 – 153.
5. Юр'єва О. Особливості невербальної передачі інформації в процесі міжкультурної комунікації / О. Юр'єва // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2009. – Вип. 11. – С. 95 – 102.
6. Hart W., Miike Yo., Rogers E. Edward T. Hall and the history of intercultural communication: the United States and Japan / W. Hart, YoMiike, E.Rogers // Keio communication review. – Tokyo: Institute for Communications Research, Keio University. – 2002. – № 24. – P. 3 – 26.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: viktoriakostenko20@rambler.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-220-221

Костенко В. Г. Актуалізація інтердискурсивності в документній комунікації в галузі стоматології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 220–221.

УДК: 811.111'23

Костенко Вікторія Геннадіївна,

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава,

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРДИСКУРСИВНОСТІ В ДОКУМЕНТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В ГАЛУЗІ СТОМАТОЛОГІЇ

У межах, окреслених дискурсом стоматології, відбувається реалізація когнітивних програм і моделей взаємодії учасників – науковців, лікарів-стоматологів різних профілів, керівників певних інституційних установ та їхніх підрозділів, пацієнтів та їхніх представників – в умовах ситуації професійного спілкування. Усе це сприяє розширенню рамок предметної сфери і тематики дискурсу стоматології, інтеграції, перехрещенню різних галузей знання та практики, що з позицій дослідження дискурсу визначається як інтердискурсивність. Метою запропонованого дослідження була спроба визначити жанрово-стилістичні параметри втілення інтердискурсивності в англійській документній комунікації в галузі стоматології. Матеріалом дослідження слугували 2 групи документів, типових для стоматологічної практики США, а саме *Clinical records* та *Consultation and Referral reports*. Досліджувані тексти виступають не лише інформативними документами, клінічними за своїм основним змістом, оскільки увесь комплекс лінгво-прагматичних засобів спрямований на забезпечення повноцінної передачі інформації реципієнту – насамперед компетентному колезі, вони також є об'єктами правового регулювання та аргументування, що підтверджено комунікативно доцільною присутністю елементів правового дискурсу. Ці медичні форми мають нормативний характер і віддзеркалюють систему принципів права, правової комунікації, притаманних певному соціуму.

Ключові слова: професійний дискурс стоматології, інтердискурсивність, документ, медична форма, жанр, правовий дискурс.

Костенко Виктория Геннадиевна,

Высшее государственное учебное заведение Украины

«Украинская медицинская стоматологическая академия», г. Полтава

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРДИСКУРСИВНОСТІ В ДОКУМЕНТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В ОТРАСЛІ СТОМАТОЛОГІЇ

В рамках, очерчених дискурсом стоматології, проісходить реалізація когнітивних програм і моделей взаємодії учасників – учених, лікарів-стоматологів різних профілів, керівників певних інституційних установ та їхніх підрозділів, пацієнтів та їхніх представників – в умовах ситуації професійного спілкування. Усе це сприяє розширенню рамок предметної області і тематики дискурсу стоматології, інтеграції, пересечення різних отраслей знання та практики, що з позицій дослідження дискурсу визначається як інтердискурсивність. Цілью запропонованого дослідження було визначити жанрово-стилістичні параметри актуалізації інтердискурсивності в англійській документній комунікації в отриманні стоматології. Матеріалом дослідження послужили 2 групи документів, типових для стоматологічної практики США, а саме *Clinical records* та *Consultation and Referral reports*. Досліджувані тексти являються не тільки інформативними документами, клінічними по своєму основному содержанию, поскольку весь комплекс лінгво-прагматичних засобів спрямований на забезпечення повноцінної передачі інформації реципієнту – прежде всего компетентному коллеге, они также являются объектами правового регулирования и аргументации, что подтверждено коммуникативно целесообразным присутствием элементов правового дискурса. Эти медицинские формы имеют нормативный характер и отражают систему принципов права, правовой коммуникации, присущих определенному социуму.

Ключевые слова: профессиональный дискурс стоматології, интердискурсивность, документ, медицинская форма, жанр, правовой дискурс.

Viktorija Kostenko,

The Higher State Educational Establishment of Ukraine "Ukrainian Medical Dental Academy", Poltava

OBJECTIFICATION OF INTERDISCOURSIVITY IN DOCUMENTARY COMMUNICATION IN THE FIELD OF DENTISTRY

Within the framework of the dentistry discourse that reflects the typical models of professional interaction and communication we can observe intricate intersection of particular cognitive programs and behaviour patterns of participants – scientists, dental doctors of different subfields, heads of institutional settings and their units, patients and their representatives. All these vectors of intra-professional and dentist-patient communication contribute to the extension of the scope of the subject area and the topics of the dentistry discourse, to the integration and cross-section of various branches of knowledge and practices that from the standpoint of the study of discourse, is defined as interdiscursivity. The purpose of the study presented was to bring out the genre and stylistic parameters reflecting elements of other discourses in the English document communication within the field of dentistry. 2 groups of documents typical for dental practice in the USA, namely, *Clinical records* and *Consultation and Referral reports* served as research materials. The texts studied have been found out not to be only informative documents, clinical by its main content and essence, since the whole complex of linguistic and pragmatic means is aimed at ensuring the full information transfer to the recipient, first of all, to a competent colleague; these documents also serve as objects of legal regulation and argumentation that is confirmed by the presence of the linguistic and stylistic elements characteristic of legal discourse. These medical forms also reflect the system of principles of law, legal communication, inherent in a particular society.

Key words: professional discourse of dentistry, interdiscursivity, document, medical form, genre, legal discourse.

Дослідження професійних дискурсів наразі є однією з актуальних проблем мовознавства, оскільки їхня лінгво-прагматична та національно-культурна специфіка відображає історичні, філософські, соціальні та культурні чинники, що впли-

нули на розвиток дискурсу, та є відзеркаленням ментальності його учасників. Усе це набуває особливого значення при викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням та іноземної мови для наукового спілкування.

Професійна комунікація – це взаємодія людей у процесі вирішення завдань професійної діяльності, що відбиває стереотипи мислення, рух знань, досвіду, особливості комунікативної поведінки в колі певної професійної спільноти. Практикою комунікативних взаємин для досягнення суспільної узгодженості та соціальної згоди є дискурс – складне комунікативне явище, що відображає процесуально-результативну єдність мовленнєвої діяльності в сукупності її мовних і немовних складових [1 – 4; 7 – 9]. Однак на сьогодні ще не має роботи, присвяченої аналізу професійного дискурсу лікаря-стоматолога з урахуванням усіх виконуваних ним ролей.

У межах, окреслених дискурсом стоматології, відбувається реалізація когнітивних програм і моделей взаємодії учасників – науковців, лікарів-стоматологів різних профілів, керівників певних інституційних установ та їхніх підрозділів, пацієнтів та їхніх представників – в умовах ситуації професійного спілкування. Усе це сприяє розширенню рамок предметної сфери і тематики дискурсу стоматології, інтеграції, перехрещенню різних галузей знання та практики, способів і каналів передачі інформації, «взаємодії різних систем знання, культурних кодів, когнітивних стратегій» [8, с.36], що з позицій дослідження дискурсу визначається як інтердискурсивність. Жоден дискурс не є завершеним чи замкнутим в собі: він постійно змінюється завдяки контактам з іншими дискурсами [9; 10; 13].

Інтердискурсивні зв'язки виникають унаслідок поєднання різноаспектних засобів дискурсу, залучаючи різні його категорії, тож інтердискурсивність, за визначеннями І.С. Шевченко, Л. М. Черноватого та інших вітчизняних та зарубіжних мовознавців, у теоретичному плані постає як лінгвістична когнітивно-комунікативна категорія вищого ієрархічного рівня (гіперкатегорія), що об'єднує інші категорії дискурсу [1; 9; 11; 13] та фіксує дискурсивно-лінгвістичні феномени, що розглядаються стосовно певної дискурсивної цілісності (последовності) як зовнішні. Реалізація інтердискурсивних зв'язків являє собою «когнітивне перемикавання» з однієї системи знання чи типологічної моделі породження тексту на іншу, що означає переключення у свідомості автора, і, згодом, реципієнта, з одного типу дискурсу на інший [7]. Досліджуючи певний професійний чи науковий дискурс, доцільно говорити про комунікативно зумовлену інтердискурсивність, яка відбиває природний процес інтеграції знань, означуючи перехід від вузькоспеціалізованого аналізу до більш широкого, всебічного та всеохоплюючого вивчення різних явищ, процесів тощо [4].

Метою запропонованого дослідження була спроба визначити жанрово-стилістичні параметри втілення інтердискурсивності в англійській документній комунікації в галузі стоматології. **Об'єктом** дослідження були композиційно-стильові прийоми та формально-змістові особливості таких жанрів як *acts and regulations (concerning medical practices and research)*, а **предметом** – особливості їх втілення в документах, що фіксують діяльність в межах соціального інституту – закладу з надання стоматологічної допомоги – між лікарем, пацієнтом, іншими медичними працівниками. **Матеріалом дослідження** слугували 2 групи документів, типових для стоматологічної практики США, а саме: *Clinical records*, що включають *Registration forms; Health history and update forms; Clinical chart or examination forms; Progress notes forms (Dental diagnosis, treatment plan, and estimate sheet; Medication history and prescription forms; Laboratory requisitions); Consultation and Referral reports*. Корпус документів (50 форм) був сформований з використанням онлайн-ресурсів Open Dental Software, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation. Ці текстові форми наразі не отримали належного висвітлення в сучасній лінгвогенетичній, їх майже не згадують у системах жанрів професійного дискурсу, хоча вони є важливим засобом офіційного спілкування в галузі охорони здоров'я. У дослідженні були використані **методи** лінгвістичного спостереження; жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми і функції, що робить внесок у розуміння когнітивного структурування інформації; дискурс-аналіз – для дослідження соціального контексту породження наукових жанрів, контекстуально-інтерпретаційний та прагматичний аналіз – для виявлення комунікативно-прагматичних інтенцій узагальнених адресантів жанрів документації, чинника їх адресатів; структурно-семантичний аналіз – для виявлення семантико-когнітивної структури досліджуваних текстів; описовий метод з прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації тексту.

Упродовж розвитку суспільства виробило свої правила поведінки в соціально значущих ситуаціях інституційного спілкування. Як зазначає С. Левінсон [12, с. 82], інституційний дискурс відрізняється від неінституційного за трьома аспектами: по-перше, його учасники завжди мають чітку комунікативну мету; по-друге, існують певні легітимні та ритуальні обмеження на засоби (мовні і немовні) для досягнення цієї мети; по-третє, особливості інференцій та інтерпретацій комунікантів. Основною характерною ознакою інституційної мовленнєвої взаємодії є те, що дискурсивні сутності мовців, їхні інституційні ролі, стосунки та мовленнєва поведінка завжди попередньо визначені контекстом. Інституційна комунікація має стереотипний характер і закріплена в певних жанрових формах, що у найзагальнішому вигляді визначаються як типова мовна поведінка в типових ситуаціях соціальної взаємодії людей.

Головною складовою документа є інформація, тобто найрізноманітніші дані, відомості, знання, призначені для передачі в процесі професійної взаємодії. Медична документація є важливим письмовим компонентом дискурсу стоматології: так, ретельне вивчення документів дозволяє отримати цілісне уявлення про професійний дискурс та професію в цілому, визначити основні вектори спілкування та обміну інформацією, виявити їхні найбільш принципові характеристики і особливості, а також окреслити напрямки, які б поліпшували ефективність професійного спілкування.

Досліджувані документи являють собою систему записів, що фіксують результати профілактичних оглядів, діагностичних досліджень, верифікацію діагнозу, лікувальні заходи, перебіг та завершення хвороби і усі види взаємодії з пацієнтом в стоматологічному закладі. Комунікативна мета досліджуваних текстів – проінформувати про факти і події, що стосуються зазначеного вище; ці документи не лише фіксують та зберігають інформацію, важливу для пацієнта, але й забезпечують зв'язок між стоматологом та будь-яким іншим медичним фахівцем (*intra-professional* та *inter-professional communication*), якому з низки різних причин може випасти опікуватися пацієнтом. Отже, адресант – лікар-стоматолог / установа за допомогою документа передає певний обсяг інформації про стан здоров'я порожнини рота пацієнта, що є важливою і необхідною для адресата – власне пацієнта (реалізація асиметричних інституційних стосунків) чи для компетентного колеги (реалізація рівноправних суб'єкт-суб'єктних інституційних стосунків).

Для досліджуваних документів, як для усіх офіційних паперів, що мають характер документа, є типовим високий ступінь стандартизації висловлень, строга регламентація тексту, регульовальний характер, стислість, чіткість, відсутність емо-

ційності та образності. З лінгвістичної точки зору, ці форми є різними за жанрами, спільним же є те, що вони являють собою вербальне оформлення та підтвердження компетентності (чи навпаки) лікаря-стоматолога, фіксують за допомогою спеціальних професійних знаків (термінів, скорочень, графічних символів), кліше, синтаксичних структур інформацію про пацієнта, його соціальний статус, стан здоров'я ротової порожнини, загальний стан здоров'я та ін., наприклад:

Problems identified at 2/9/14 exam: 25 F (Q2); 34 D (Q4),

Periapical radiolucencies on 13 (fractured root?)

Procedure: Ext of retained root tip 11; Follow up: NAD

де цифри 25, 34, 11, 13 використані для позначення зубів за Universal (ADA) system, Q 2, Q4 позначають певні сегменти зубного ряду, літери D (decayed) та F (filled) відповідно позначають зуби, уражені карієсом та запломбовані; аббревіатура NAD позначає відсутність відхилень (no abnormalities detected); ext – скорочення від extraction – видалення зуба.

Окрім клінічної інформації, яка є ключовою для досліджуваних текстів цих двох груп документів, усі вони включають такі дані як: *Marital status (name of partner / spouse); Employment Status; employer's name and address; Guarantor information; Insurance information; Names / locations of other physicians (including General practitioner), providing medical care; Authorization to release non-public personal information; Authorization to mail, call, e-mail; Financial arrangements*. Також фіксується інформація, що є важливою з погляду етико-правових норм у такій мультикультурній країні як США, а саме дані про релігійну приналежність та віросповідання (*Religion: Beliefs and Practices*), приналежність до етнічної групи / раси (*Ethnic origin / race*).

Невід'ємною ознакою досліджуваних документів є маркери правового дискурсу, зокрема, на рівні синтаксису. До останніх можна віднести повноту структур, засоби, що оформляють логічні зв'язки, структури зі значенням модальності (необхідності та модальної можливості) тощо: *I authorize Clear Dental to release any information regarding my dental/medical history, diagnosis or treatment to third party payors and/or other health professionals I hereby consent to evaluation, testing, and treatment as directed by my MedicalEdge physician or his or her designee*.

Важливу роль у дослідженні інтердискурсивних перетинів відіграє актуалізація аксіологічного компоненту, властивого тому чи іншому дискурсу [2; 5; 10]. З одного боку, система базових цінностей визначається місією конкретного інституційного дискурсу і характерним для сфери його функціонування професійним кодексом. З іншого боку, цінності у значній мірі визначають комунікативні цілі, вибір і доцільність тих чи інших лінгвістичних, риторичних засобів. Серед базових цінностей дискурсу стоматології можна виділити такі: «загальне здоров'я», «здоров'я ротової порожнини», «естетична привабливість», «точний діагноз і правильно проведене лікування», «знання і професійний досвід», «репутація медичного працівника чи установи». Ціннісні аспекти правового дискурсу, що знаходять втілення у досліджуваних документах, це «законність», «автономність та самодостатність особистості», «свобода», «духовні та матеріальні цінності цінності», «відповідальність».

Досліджувані тексти також можна розглядати і як такі, що належать до адміністративного дискурсу, спрямованого на реалізацію базових функцій планування, організації, мотивації, контролю, оцінки [2]. З іншого боку, адміністративний дискурс, що у більшості випадків вплетений в структуру дискурсу будь-якого соціальної інституції, може розглядатися у контексті правового дискурсу.

Висновки. Отже, розглянуті типи документів, а саме *Registration forms* та *Dental Consultation and Referral reports* виступають не лише інформативними документами, клінічними за своїм основним змістом, оскільки увесь комплекс лінгво-прагматичних засобів спрямований на забезпечення повноцінної передачі інформації реципієнту – пацієнтові, а радше, компетентному колезі, але є також об'єктами правового регулювання та аргументування, що підтверджено комунікативно доцільною присутністю елементів правового дискурсу. Ці медичні форми мають нормативний характер і віддзеркалюють систему принципів права, правової комунікації, притаманних певному соціуму.

Звернення мовознавців до сфери документації розширює знання про професійний дискурс та дискурсивну спільноту, сприяє вивченню їхньої організації та функціонування, налагодженню ефективної професійної комунікації. Виконане дослідження слугує підтвердженням того, що сучасний англомовний дискурс стоматології – це складне інституційне утворення, що має свої жанрові, ціннісні, культурно-специфічні, вербально-семіотичні, комунікативні та прагматичні особливості.

Література:

1. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: От психолінгвистики к лингвосинергетике. – Изд. 2-е, стереот. / В. Г. Борботько. – М.: URSS: КомКнига, 2007. – 286 с.
2. Евтушенко О. А. Административный дискурс: институциональные характеристики / О. А. Евтушенко // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2011. – № 5. – С. 11 – 14.
3. Карасик В. И. Этнокультурные типы институционального дискурса [Текст] // Этнокультурная специфика речевой деятельности: Сб. обзоров. – М.: ИНИОН РАН, 2006. – С. 37-64.
4. Костенко В. Г. Актуалізація концептів сфери економіки як вияв інтердискурсивних взаємодій в англомовному дискурсі стоматології // Наукові записки. – Випуск 153. – Сер. Філологічні науки – Кропивницький: Видавель Лисенко В.Ф., 2017. – С. 464 – 470.
5. Ущина В. А. Інституційний дискурс як асиметрична мовленнєва взаємодія / В. А. Ущина // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2010. – № 7. – С. 160-163.
6. Филлипс Луиза Дж., Йоргенс Марианне В. Дискурс-анализ. Теория и метод / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр. – 2004. – 213 с.
7. Чернявская В. Е. Интертекстуальность и интердискурсивность // Текст– Дискурс– Стиль. Коммуникации в экономике / Отв. ред. В. Е. Чернявская. СПб: Из – во: СПбГУЭФб 2003. – С.23 – 24.
8. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса : проблемы речевого воздействия : [учеб. пособие] / В. Е. Чернявская. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 136 с.
9. Шевченко І. С. Інтердискурсивність політичного дискурсу / І. С. Шевченко // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 53 – 57.
10. Gotti M. Specialized Discourse. Linguistic Features and Changing Conventions. – Bern: Peter Lang, 2003. – 351 p.
11. Heritage J., Maynard D.W., Problems and Prospects in the Study of Physician-Patient Interaction: 30 Years of Research // Annual Review of Sociology. – Vol. 32, 2006. – P. 351-374
12. Levinson S. Activity types and language / S. Levinson ; P. Drew and J. Heritage (eds.). – London : Sage, 1992. – P. 66 – 100.
13. Sarangi S., Roberts C., Talk, Work and Institutional Order: Discourse in Medical, Mediation and Management Settings. – Berlin – NY: Mouton de Gruyter, 1999. – 540 p.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: natali.philologinya@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-222-224

Кочукова Н. І. Практична спрямованість курсу «Мова засобів масової комунікації: історія і сучасність» у системі професійної підготовки філологів – фахівців інфокомунікацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 222–224.

УДК: 378.016:811.161.2:316.77: 3МІ

Кочукова Наталія Іванівна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ПРАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ «МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ – ФАХІВЦІВ ІНФОКОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто особливості викладання курсу «Мова засобів масової комунікації: історія і сучасність» у філологів – майбутніх фахівців інфокомунікації. Запропоновано завдання, які сприятимуть розвиткові критичного й творчого лінгвістичного мислення.

Ключові слова: мова ЗМІ, медіатекст, емоційно-експресивні мовні одиниці, трансформовані фразеологізми, стилістичні функції.

Кочукова Наталья Ивановна,
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск

ПРАКТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ КУРСА «ЯЗЫК СРЕДСТВ МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ» В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ФИЛОЛОГОВ – СПЕЦИАЛИСТОВ ИНФОКОММУНИКАЦИЙ

В статье рассмотрены особенности преподавания курса «Язык средств массовой коммуникации: история и современность» у филологов – будущих специалистов инфокоммуникаций. Предложены задания, способствующие развитию критического и творческого лингвистического мышления.

Ключевые слова: язык СМИ, медиатекст, эмоционально-экспрессивные единицы, трансформированные фразеологизмы, стилистические функции.

Natalia Kochukova,
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk

PRACTICAL ORIENTATION OF THE COURSE «THE LANGUAGE OF MASS MEDIA: THE HISTORY AND THE PRESENT» IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF PHILOLOGIST – INFOCOMMUNICATION SPECIALISTS.

The relevance of the topic under study is substantiated in the article. The emphasis is made on the fact that in the modern Ukrainian linguistics the study of changes in the selection and use of linguistic means in a journalistic style noticeably intensified. This is the result of the influence of changes and transformations in the social, political, economic, scientific and cultural spheres of Ukraine. Modern social communications media have become one of the main sources of studying the state of language development at a certain historical stage. There are a lot of scientific works, devoted to the study of the language of mass media. However, there are not enough practical recommendations for the assimilation of linguistic-stylistic peculiarities of various genres of mass-media discourse, the uniqueness of the functioning of lexical, phraseological, morphological, word-formation and syntactic means in the language of the MMC, the development of its own speech style.

It is emphasized that the educational discipline «The Language of Mass Media: the History and the Present» is aimed at familiarizing master's students, specializing at «Media Communication» with the language practice of the Ukrainian printed and electronic mass media in different historical periods. The discipline is also aimed at the multilingual speech development, the awareness of the communicative mission, representative and cultural functions of the Ukrainian language in mass media, the formation of a professional broadcasting culture of the philologist, who works with printed and electronic texts.

The author also proposes a number of tasks through which students develop the ability to use different units of language in everyday and professional communications, in oral and written forms, to be able to improve their own linguistic competence. The proposed exercises provide for the students' development of critical and creative linguistic thinking, responsibility for oral and written speech. All these abilities help to gain professional competence.

Key words: the mass media language, media text, emotionally expressive language units, transformed phraseological units, stylistic functions.

Мова сучасних періодичних видань є виразником найхарактерніших типових, суб'єктивних, подібних і зовсім протилежних поглядів, ідей, переконань, почуттів, настроїв, традицій, звичаїв тощо. Здатність мови впливати на формування масової свідомості у ХХІ ст. визначається широким інформативним простором ЗМІ. Масова свідомість є результатом активного втілення в мові політичної, правової, моральної, художньої, філософської, релігійної та інших сфер життя суспільства.

У сучасному українському мовознавстві помітно активізувалося дослідження змін у доборі та використанні мовних засобів публіцистичним стилем під впливом змін і перетворень у соціальної, політичній, економічній, науковій та культурній сферах України [1; 2; 3; 4]. Сучасні засоби масової комунікації нині стали одним із основних джерел вивчення стану розвитку мови на певному історичному етапі. Наукових праць, присвячених вивченню мови мас-медіа, наразі є чимало, тоді як практичних рекомендацій, спрямованих на засвоєння лінгвістичних особливостей різноманітних жанрів мас-

медійного дискурсу, своєрідності функціонування лексичних, фразеологічних, морфологічних, словотворчих і синтаксичних засобів у мові ЗМК, вироблення власного мовленнєвого стилю, недостатньо.

Мета статті – надати практичні рекомендації, які сприятимуть кращому засвоєнню студентами нових тенденцій уживання емоційно-експресивних мовних одиниць у мові ЗМК, створенню власних оригінальних текстів публіцистичного дискурсу.

Навчальна дисципліна «Мова засобів масової комунікації: історія і сучасність» спрямована на ознайомлення студентів за напрямком підготовки ОКР «магістр» зі спеціалізації «Медіакомунікації» з мовною практикою українських друкованих і електронних ЗМІ в різні історичні періоди, різнобічний мовленнєвий розвиток майбутніх фахівців, усвідомлення місії комунікативної, репрезентативної та культуроносною функції української мови в засобах масової інформації, формування професійної культури мовлення філолога, який працює з друкованим і електронним текстом.

Демократизація суспільно-політичного життя, послаблення цензури, свобода вибору засобів вираження, відкриття багатьох раніше заборонених тем, зростання особистісного чинника сприяли розкріпаченню мови мас-медіа, зокрема широкому вживанню стилістично зниженої лексики. Аналіз інноваційних процесів сучасного медіатексту на лексичному рівні дозволить простежити основні тенденції в оновленні мас-медійної лексики, здійснити семантичний аналіз новацій іншомовного походження, з'ясувати сфери їх поширення й дати їм оцінку, дослідити неологізми-новотвори в мові сучасних мас-медіа й визначити найпродуктивніші способи їхнього творення, виявити особливості експресивного мовлення сучасних українських засобів масової інформації. Під час розгляду теми «Лексичні процеси в словниковому складі сучасної української преси» потрібно наголосити на тому, що в публіцистичному стилі допустимі авторські новотвори, конотативно маркована лексика, окремі вкраплення розмовної чи просторічної лексики. Але надто активне їхнє вживання відволікає увагу від змісту, викликає недовіру до автора як особи, що недостатньо володіє ресурсами літературної мови. Виконуючи запропоновані завдання, студенти виробляють уміння користуватися різними одиницями мови в повсякденній і професійній комунікації, в усних і писемних її формах, бути здатним удосконалювати власну мовну компетентність. Це сприятиме поліпшенню журналістського тексту майбутніх фахівців, підвищенню його експресивності, ефективності та сили впливу на аудиторію.

Завдання. Знайдіть у наведених реченнях жаргонізми, некодифіковані інішомовні запозичення, діалектизми. З якою метою їх вжито? Проаналізуйте стилістичні функції використаних одиниць.

1. «Юнак прямо зі службового кабінету «забив стрілу» (*Україна молода*); «Останні погодні «манси» продемонстрували, що Україна таки дійсно – країна контрастів» (*Україна молода*); «Політичні «розбори», які в парламенті тривають постійно, часом набувають несподіваних форм» (*Подільські вісті*); «...був випадок, коли членом фонду намагався стати хтось із бандитського угруповання, – його швидко «розкололи» (*Україна молода*); «Кличко вибиває «понти» за півтора раунда» (*Україна молода*); «Минув час – можна підбити «бабки» (*Україна молода*); «Чи вдасться нашим вдало скористатися цією «тусовкою» світової фінансової та політичної еліти?» (заголовок) (*Україна молода*).

2. «Ось вам, козаки, і «вері вел!»» (*Подільські вісті*); «Кажуть, дороги – обличчя держави. Коли так, то можемо себе привітати: у нас вельми непривабливий «фейс» (*Подільські вісті*); «Прагнучи зробити усе «шарман», постановники чомусь забули потурбуватися про озвучення українською мовою» (*Урядовий кур'єр*); «...саме нормальне слово й знаєш утисків, а от для словесного багна а-ля Бузина жодних перешкод у країні немає» (*Молодь України*); «Все ніби «тіп-топ», от тільки майно Безгубенко заставив не зовсім, так би мовити, своє, і кошти потім використав на зовсім інше» (*Україна молода*); «Врешті-решт, попри дотепну критику Івана Дзюби і Юрія Іллєнка, Володимир Олександрович переконав присутніх, що є таке слово – «нада» (*Україна молода*).

3. «До новацій мусимо віднести й безкінечні хіт-паради – з телекрана безконечно почали ревіти біснுவаті хлопаки з гітарами, які ніколи не грають...» (*Подільські вісті*); «У чотирьох просторих кімнатах родинного будинку – рушники, обруси, покривала, пошиванки, серветки, що їх виткала газдиня» (*Високий замок*); «Марія Володимирівна Швиденько – щаслива мати, бо має трьох синів – підростаючих легенів» (*Україна молода*).

Завдання. Знайдіть у наведених реченнях стилістично знижену лексику. Чим зумовлено її використання?

«Кіна не буде» (заголовок) (*Сільські вісті*); «... хочеться згадати про ще одну «бомбагу», щоправда вже з більш близьких до нас часів» (*Україна молода*); «...бо вони – прихватизатори – в основному вже завершили розподіл майна у владному «міжсобойчику», а тут – на тобі! – приходять ще сім мільйонів громадян і справедливо кажуть: віддайте наше!» (*Вечірній Київ*); «За повнолітніх віддувалися батьки: кожний сплатив понад 50 гривень штрафу» (*Україна молода*); «Що ж, одні цинічно «працюють» ракетами і бомбами на благословених землях Межириччя, де зароджувалася людська цивілізація, інші – не менш завзято калашматять наші мізки тут, в Україні, на землі, може ще й давнішій за Месопотамію» (*Вечірній Київ*).

Під час розгляду емоційно-експресивних засобів у різних жанрах мови преси варто наголосити на активному оновленні фразеологічного складу мови на сторінках періодики, який оперативним чином віддзеркалює нове сприйняття явищ, нову оцінку світу в сучасній політичній та побутовій культурі. Аналізуючи стилістичні функції трансформованих фразеологічних одиниць у публіцистичних текстах, потрібно звернути увагу на те, що здебільшого такі трансформи виконують одночасно й експресивну, й оцінну функції, посилюють висловлюване, виступають засобом впливу, переконання й аргументації тощо. Важлива і їхня композиційно-конструктивна роль, адже журналісти часто озаглавлюють статті трансформом або завершують ним текст. Винятково важливе практичне значення мають творчі завдання, які потребують вдумливого, креативного підходу до їхнього виконання.

Завдання. Проаналізуйте стилістичні функції фразеологічних одиниць у наведених реченнях, поясніть їхнє значення.

«Минуло два тижні від першої наради, на якій журналісти вирішили «щось робити» – і тепер ціле місто стоїть на вухах» (*Урядовий кур'єр*); «Один починав бюджетний рік, інший завершував... Тому кожна сторона нині скубла безрідний бюджет 2002, як горох при дорозі» (*Сільські вісті*); «...звинувачений не став спокушувати долю і відбудувати світ за очі ще до вердикту Верховної Ради» (*Україна молода*); «Можна тільки уявити, яким промиванням мізків виконавчій владі з боку ортодоксальної лівої частини Верховної Ради стане втаємничене збіговисько» (*Україна молода*); «Фальшивомонетники взяли на мушку сільського трудівника» (*Сільські вісті*).

Завдання. Видозмініть подані власне фразеологізми, прислів'я, приказки та крилаті вислови. З двома-трьома одиницями на вибір складіть речення.

Зразок: Совість мучить. – Не його совість замучила, а він її. Зачароване коло. – Зачароване коло українського хокею: не хочемо грати, бо є проблеми, а проблеми є, тому що не хочемо грати. Робота не вовк – в ліс не втече. – Робота не вовк – із лісу не прибіжить. Молоко на губах не обсохло. – У тебе мед на губах не обсох. Платон мій друг, але істина дорожче. – Платон мені друг, але у Степана більше грошей. Хліб наш насущний. – Бюджет наш насущний.

1. Приший кобилі хвіст; ловити на гарячому; з широкої дороги; давати волю язикові; лізти із шкури; ломитися у відчинені двері; відрізнути божий дар від яєчні; іскри з очей сиплються; не лишити каменя на камені; гроші пускати за вітром; виплисти на поверхню; стріляти словами; тримати руку на пульсі; знімати останню сорочку.

2. За дурною головою і ногам нема спокою; Діла на копійку, а балачки на карбованець; Чим далі в ліс – тим більше дров; Краще раз побачити, ніж десять разів почути; З ким поведешся, від того й наберешся; Твоїми вустами та мед пити; А віз і досі там; Язык до Києва доведе; Що посієш, те й пожнеш; Старий кінь борозни не зіпсує; Хоче душа в рай – та гріхи не пускають; З вовками жити – по-вовчому вити.

3. Коні не винні; Час збирати каміння; Хто до нас з мечем прийде, той від меча й загине; Людина людині вовк; Рідкісний птах долетить до середини Дніпра; Мовчання – знак згоди; Час – це гроші; Не хлібом єдиним...; Бути чи не бути; Гордів вузол; Вовк в овечій шкурі; Один у полі не воїн; Крапля камінь точить; Істина у вині.

Завдання. Запишіть традиційну форму видозмінених фразеологічних одиниць, проаналізуйте їхні стилістичні функції.

Зразок: «Зробиш справу – посієш віру» (Голос України), пор. традиційне: *Посієш вітер – пожнеш бурю*; «Що раніше було на думці, те тепер у Путіна на язиці» (Дзеркало тижня), пор. традиційне: *Що у тверезого на думці, те в п'яного на язиці*.

1. «Сотні мільйонів гривень викинуто на вітер» (*Час*); «Язык» до Києва доведе, а мова – до Москви» (*Україна молода*); «Вимальовуючи портрет переконаного хапуги, який на очах широкої публіки натоптує кишені державною готівкою, він замішував фарби за перевіреним рецептом: до чайної ложечки правди додавав відро брехні, припущень, вигадок» (*Журн.*); «Бачили очі, кого обирали – тепер дивіться крізь пальці» (*Урядовий кур'єр*); «Великі гроші викинули на вітер, що гуляє в голові нашого начальника» (*Молодь України*); «Грозою в парламентському повітрі запахло ще до початку засідання» (*Україна молода*).

2. «Я йшов, не помічаючи дороги. Тисячі кицьок дряпали моє пошматоване серце» (В.Нестайко); «І ось тепер це колосальне місто Будапешт... опинилося затиснуте в залізні лещата» (О.Гончар); «Край станції непорушно й масивно стоїть синьомундирний жандарм, законними очима їсть переселенців» (М.Стельмах); «Лист осик у вічному танку тремтить, і поривається, і лине...» (М.Рильський); «... теліпався Кривцин завжди коло нас, як те запасне колесо до воза» (П.Загребельний).

Отже, уміння працювати з мовними одиницями забезпечують розвиток у студентів критичного й водночас творчого лінгвістичного мислення, відповідальності за усне й писемне мовлення, уміння зіставляти чужу мовну продукцію зі сформованою засобами мовної освіти програмою власної мовної діяльності. Усе це допомагає майбутньому філологу – фахівцю інфокомунікацій, набувати професійної компетентності.

Література:

1. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Т. А. Коць. – К.: Логос, 2010. – 303 с.
2. Кочукова Н. І. Трансформовані словосполучення в мові української преси: На матеріалі укр. преси кінця ХХ – початку ХХІ ст. : [монографія] / Н. І. Кочукова. – К.: Унів. вид-во «Пульсар», 2005. – 165 с.
3. Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: [монографія] / Б. О. Коваленко. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2010. – 160 с.
4. Навальна М. І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : [монографія] / М. І. Навальна. – К., Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: kra_nat@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-225-228

Nataliia Kramar. Humor in “The feynman lectures on physics”: typology and pragmatic functions. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Остроп: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 225–228.

УДК: 81'42:811.11+81-7

Nataliia Kramar,

Center for Scientific Research and Teaching of Foreign Languages of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

HUMOR IN “THE FEYNMAN LECTURES ON PHYSICS”: TYPOLOGY AND PRAGMATIC FUNCTIONS

The present paper deals with the use of humor by Richard P. Feynman in his famous and still popular Lectures on Physics, presented to undergraduate students at Caltech in 1961-63. Modern perspectives on humor in academic discourse are discussed, with various taxonomies of humor types being compared. It is suggested that the underlying rhetorical mechanism and the availability of deprecation should be construed as the main criteria when classifying humor in lectures and other academic events with uneven power balance. It is established that R.P. Feynman often resorts to deprecatory humor targeted towards Humanities, which he did not believe to be true science. This type of humor functions to draw the line between the in-group (the participants) and the out-group (the others), thus enhancing the solidarity in the former one. In terms of rhetoric, R. P. Feynman mostly uses irony, comparison/contrast and hyperbole to create humorous effect. Far from being merely entertainment, humorous comments perform important pragmatic functions, such as establishing rapport, focusing the attention of the audience, and making the content more memorable.

Key words: humor, R.P. Feynman, lectures, academic discourse, pragmatic function.

Крамар Наталія Анатоліївна,

Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України, м. Київ

ГУМОР У «ФАЙНМАНІВСЬКИХ ЛЕКЦІЯХ З ФІЗИКИ»: ТИПОЛОГІЯ ТА ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ

У статті висвітлюються особливості використання гумору у лекціях з фізики відомого американського вченого, Нобелівського лауреата Р. Ф. Фейнмана. Встановлено, що основними риторичними механізмами, які лежать в основі авторського гумору, є іронія, порівняння і контраст, гіпербола. Хоча у лекціях переважає доброзичливий гумор, Фейнман допускає і осудливі гумористичні коментарі на адресу представників гуманітарних наук, до яких він ставився критично. Гумор у лекціях виконує цілу низку прагматичних функцій, серед яких зміцнення солідарності учасників лекцій шляхом визначення «чужого», фокусування уваги аудиторії, зменшення формальності та викладення матеріалу у легкій для запам'ятовування формі.

Ключові слова: гумор, Р.Ф. Фейнман, лекції, науковий дискурс, прагматична функція.

Крамар Наталия Анатольевна,

Центр научных исследований и преподавания иностранных языков НАН Украины, г. Киев

ЮМОР В «ФАЙНМАНОВСКИХ ЛЕКЦИЯХ ПО ФИЗИКЕ»: ТИПОЛОГИЯ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ

В статье освещаются особенности использования юмора в лекциях по физике известного американского ученого, Нобелевского лауреата Р. Ф. Фейнмана. Установлено, что главными риторическими механизмами, которые лежат в основе авторского юмора, являются ирония, сравнение и контраст, гипербола. Хотя в лекциях преобладает добродетельный юмор, Фейнман допускает и осуждающие юмористические комментарии в адрес представителей гуманитарных наук, к которым он относился критически. Юмор в лекциях выполняет целый ряд прагматических функций, среди которых укрепление солидарности участников лекций путем определения «чужого», фокусирование внимания аудитории, уменьшение формальности и изложение материала в легкой для запоминания форме.

Ключевые слова: юмор, Р. Ф. Фейнман, лекции, научный дискурс, прагматическая функция.

Humor as an imminent feature of human communication has long concerned linguists, philosophers and psychologists alike. But it's only since recently that scholars have turned their attention to the use of laughter in education. While humor is rarely employed in classroom on a conscious level, it certainly provides a vast number of pedagogical benefits, especially given the contemporary communicative model of teaching [1, 45]. As noted by Attardo, a salient figure in humor research, the most crucial function of humor is to generate and enhance solidarity between the participants, while also creating in- and out-groups [2]. It was found to increase students' information retention [5] and to enhance their enjoyment of the subject [12]. Having analyzed the instances of lecturer-prompted laughter in the MICASE, the BASE and the ELC corpuses, Hilary Nesi revealed that it helped greatly to build lecturer-student rapport, relieve tension, maintain social order and mold professional identities [10, 88]. Similar conclusions were drawn by D. Lee, who studied humor in terms of lecture comprehension [7, 49]. He also notes that using humor in classroom is part of the global informalization process that encompasses all academic levels, from college seminars to thesis defenses. Humor, therefore, seems a perfect vehicle for the so-called edutainment, a hybrid of education and entertainment, which is sometimes viewed as a new genre of lecturing [11, 1].

In the present study we intend to explore the use of humor in the Lectures on Physics by a renowned scientist and Nobel laureate Richard P. Feynman. What makes Feynman a particularly suitable figure for such an investigation is his adventurous character, extreme curiosity and love for practical joking that all his friends were accustomed to. Apart from being an extraordinary person, Feynman was an extraordinary lecturer: the simplicity of his lectures earned him the title of “Great Explainer” [8]. The Feynman Lectures on Physics, based on the course he delivered to undergraduate students in Caltech in 1961-63, became his most widely-read

book that has not lost its popularity ever since. Our aim is to analyze the way R. P. Feynman uses humor in the classroom setting, with particular focus on its pragmatic functions.

For the purpose of our research, we adopt the broad definition of humor by J. Holmes: “utterances which are identified by the analyst, on the basis of paralinguistic, prosodic and discursive clues, as intended by the speaker(s) to be amusing and perceived to be amusing by at least some participants” [6, 163]. According to D. Lee, lecture is one of the most laughter-scarce events among academic speech genres, as compared to seminars, meetings, student presentations, tutorials and other events with stronger interactive component [7, 54]. Feynman’s lectures turned out to be no exception in this respect: we identified only 108 humor elements in the three volumes of lectures, which comprise 812, 000 words. Taking into consideration the general number of lectures (115), it totals to one humorous remark per lecture. It means that R.P. Feynman definitely discerned between the academic and the everyday setting in molding his discourse and did not rely on humor as a pedagogical means too much.

Quite different typologies of humor can be met in the literature on academic discourse, with no stone-set pattern to follow. Based on the MICASE corpus, David Lee identifies seven types of humor: self-effacing jokes and in-jokes; sarcastic and tongue-in-cheek comments; mixed lexis or registers, wit and uncommon turns of phrase; comic comparisons and contrasts; references to youth culture; hyperbole and exaggeration [7, 56]. Hilary Nesi, who analyzed three main academic English corpora, comes up with a quite different taxonomy: teasing, lecturer error, disparagement, black humor, self-deprecation, and wordplay [10, 79]. Based on our sample, we believe it is certainly necessary to discern between deprecatory and non-deprecatory humor, on the one hand, and to consider the rhetorical mechanism that lies in the foundation of the humorous strategy, on the other hand. Concerning the first criterion, 17 out of 108 humorous elements turned out to be deprecatory towards other people or communities and 1 was found to be self-deprecatory. The self-deprecatory comment reads as follows:

“That is all my teacher told me, because he was a very good teacher and knew when to stop talking. But I don’t know when to stop talking”. (Vol. II, Lecture 19)

In this case, R. P. Feynman reproaches himself for too much talkativeness, thus revealing that he is not blameless and becoming closer to his students. In general, as pointed by Nesi, self-deprecation signals “modesty and approachability”, though it may at times also serve the opposite purpose of implicit self-aggrandizement [10, 85]. However, humility is very rare to be seen in the Lectures: Feynman is mostly critical of others than of himself. In the following example R. P. Feynman is slightly denigrating women, positioning them as fickle creatures:

“Some changes are more difficult to describe than the motion of a point on a solid object, for example the speed of drift of a cloud that is drifting very slowly, but rapidly forming or evaporating, or the change of a woman’s mind.” (Vol. I, Lecture 8)

Feynman also tells to his students a joke about a cop and a silly female driver, who replies to the cop’s accusation of speed driving in such a way: “It is ridiculous—how can I go 60 miles an hour when I wasn’t going an hour?” As mentioned in Feynman’s memoir, this harmless joke cost Feynman allegations of sexism from a feminist group [4, 50]. Although being quite ludicrous, this incident shows how careful lecturers should be when choosing words and jokes to tell their students, especially in modern democratic society when much (and sometimes even too much) value is put on tolerance and equality.

Another object of Feynman’s deprecatory humor is the representatives of the opposite research camp – the Humanities, particularly philosophers and psychologists. Feynman was always “a technical guy” with neither liking nor understanding of the humanities. He openly despised philosophers and considered them “inane” [3, 151]. Even in the lectures, he can’t pass them by in silence: we’ve found 6 instances of deprecatory humor directed at philosophers and philosophy, e.g.:

“We cannot define anything precisely! If we attempt to, we get into that paralysis of thought that comes to philosophers, who sit opposite each other, one saying to the other, “You don’t know what you are talking about!” (Vol. I, Lecture 8)

“When this idea descended upon the world, it caused a great stir among philosophers, particularly the “cocktail-party philosophers,” who say, “Oh, it is very simple: Einstein’s theory says all is relative!” (Vol. I, Lecture 16)

“When this is told to a philosopher, he is very upset that he did not really understand it, because to him it seems impossible that one should be able to determine rotation about an axis without looking outside.” (Vol. I, Lecture 16)

In one case, the object of Feynman’s deprecatory humor is psychology, which he also believed to be close to pseudoscience:

“So that is the situation in the psychological analysis of this matter: if everybody says there are three, and somebody says there are four, and they want it to be four, it will be four. That shows the difficulty with psychological researches.” (Vol. I, Lecture 36)

Deprecatory humor performs the function of creating in- and out-groups, which Attardo claims to be one of the main functions of humor in general [2]. The disparagement of out-group members (in this case, women, philosophers and psychologists) serves to bond participants and strengthen in-group identity, while also fostering a sense of superiority [7, 86]. The undergraduate Physics students that Feynman lectured to were thus encouraged to mold the identity of an elite group of society that discussed the matters which were far beyond the grasp of others. Certainly, such form of humor may not always be acceptable: though Feynman got away with it, modern lecturers can get into troubles for bolstering the in-group identity of their students at the expense of others.

On the other hand, physicists and engineers also take the blow in Feynman’s Lectures: 4 out 108 instances of humor deride precisely the field that the students are supposed to work in, e.g.:

“So you see, this physics of ours is a lot of fakery—we start out with the phenomena of lodestone and amber, and we end up not understanding either of them very well.” (Vol. II, Lecture 37)

“The reason that the engineers like to do this is that they learned something when they were young: $V=RI$ for resistances, when they only knew about resistances and dc. [...] it is a miracle that they did not insist also that the letter Z be an R!” (Vol. I, Lecture 23)

Therefore, the elitism that students might have begun developing is balanced out with a more rational and self-critical attitude to their specialty. Feynman urges them to understand that the hard sciences do not have answers to all the questions one may put, nor are they immune to mistakes and limitations of other sciences.

As concerns the rhetorical essence of humorous elements in Feynman’s lectures, most of them were found to be based on irony (42 occurrences), comparison and contrast (16 occurrences), hyperbole (15 occurrences), and sarcasm (8 occurrences). Irony, which is merged with sarcasm in Lee’s classification [7], is the most salient type of humor in Feynman’s lectures. It primarily appears in the explication of theoretical content, while we also come across this type of humor in the introductory and concluding phases:

"For this reason poor old Einstein was called the "father" of the atomic bomb in all the newspapers." (Vol. I, Lecture 16)

"Remember them in case you are ever on a desert island." (Vol. II, Lecture 26)

"Are all the laws of physics reversible? Evidently not! Just try to unscramble an egg!" (Vol. I, Lecture 46)

If we blow on the water so as to maintain a continuous preponderance in the number evaporating, then the water is cooled. Hence, blow on soup to cool it! (Vol. I, Lecture 1)

In the last two examples, it can be seen that the humorous effect is often created by associating high-brow theoretical issues with trifling everyday matters, thus adding the rhetorical element of meiosis (understatement).

Humorous comparisons and contrasts, even though they may be incongruous, are an effective means to make academic content more memorable [7, 59]. In the examples below, Feynman alludes to the image of Cinderella and to old grandfather's clock that are sure to evoke childhood memories in the audience:

"[...]one kind of chemical "fits" into the enzyme, but the other kind does not (like Cinderella and the slipper, except that it is a "left foot" that we are testing)." (Vol. I, Lecture 52)

"In other words, if we build a piece of equipment in some place and watch it operate, and nearby we build the same kind of apparatus but put it up on an angle, will it operate in the same way? Obviously it will not if it is a Grandfather clock, for example!" (Vol. I, Lecture 11)

Humorous hyperbolization is also common in Feynman's lectures. According to Lee, hyperbolic humor is rare to be found in spoken academic discourse, especially as concerns overgeneralizations, exaggerations in number and exaggerations to extreme extent [7, 61]. The hyperbole we encounter in Feynman's lectures is of different kind: in most cases it lies in the use of strong emphatic words instead of neutral ones, which are typically more expected in the academic discourse, or in the emotional concurrence of synonyms:

"So instead of leaving it as an interesting remark, I am going to horrify and disgust you with the complexities of life by proving that it is so." (Vol. II, Lecture 19)

"Now, is it absolutely, definitely, philosophically necessary that one should not be able to tell how fast he is moving without looking outside?" (Vol. I, Lecture 16)

A peculiar way of hyperbolization, which seems specific to Feynman, is calling something a miracle or miraculous:

"It is a miracle of good luck that we can associate a single axis with a plane, and therefore that we can associate a vector with the torque." (Vol. I, Lecture 20)

The major function performed by hyperbolic humor is reducing the formality since the lecturer positions himself as an emotional being, thus becoming more approachable for the students. Another way of sparking humor in Feynman's lectures is mixing lexis and registers of speech, which is also featured in Lee's study [7]. In taking his stance on debatable theoretical issues, he often resorts to colloquial words and phrases, e.g.:

"Finally, in order to really convince you that this theory is obviously nuts, we will take one more example." (Vol. II, Lecture 27)

"[...] these are obviously particles, for anybody's money!" (Vol. I, Lecture 38)

This type of humor, similarly to hyperbolization, makes the lecturer seem more accessible and friendly to his students as he turns to "talk their language". According to Nesi, inserting informal words into otherwise formal context benefits the lecturer's positive face by creating the impression of spontaneity and unstuffiness [2, 86].

It is worth noting that R.P. Feynman is not afraid to resort to some of the most controversial types of humor, i.e. black humor and religious humor. Talking about the diagram invented by Stevinus (a Flemish mathematician) and inscribed on his tombstone, the lecturer makes the following aside:

"If you get an epitaph like that on your gravestone, you are doing fine." (Vol. I, Lecture 4)

Religion becomes an object of humorous remarks mostly when Feynman tells his students of the matters that are hardly explainable to scientists. He refers to "demons", "angels" and "omnipotent being", whose involvement might clear the things up. The irony was obvious to his audience, though, as Feynman always declared himself an atheist despite his Jewish background.

Finally, the varieties of humor that are conspicuous by their absence in Feynman Lectures on Physics are student teasing, mock threats and bawdy humor. He maintained decent and reserved manner of speaking throughout, without trying to earn the respect of his audience by buffoonery or insults. Of the four psychological styles of humor [9], he only applies self-enhancing and affiliative styles, but never self-defeating or aggressive humor.

In conclusion, benign humor is one of the robust and often underestimated means of establishing rapport between teachers and students at any level of study. Though no single methodology and taxonomy for analyzing humorous remarks has been developed yet, we suggest that it is important to identify the rhetorical mechanism that lies in the basis of humorous remarks, while also taking into account whether it's deprecatory or not. In Feynman Lectures on Physics, the major type of humor is irony, followed by comparison/contrast and hyperbole. The deprecatory remarks are predominantly targeted towards philosophy and psychology, which Feynman perceived rather skeptically. In the lecture discourse, they perform the function of bolstering the solidarity of the lecture participants by creating in and out-groups. Other pragmatic functions that humor is responsible for in Feynman Lectures are reducing formality, creating an approachable image, focusing students' attention and making the content memorable. Further research in this area might compare the use of humor in the works of several famed scientists or analyze humor in academic discourse in cross-cultural perspective.

Sources of Illustrative Material:

Feynman R. P. Feynman Lectures on Physics / R. P. Feynman. – The California Institute of Technology, 2013. – Retrieved from <http://www.feynmanlectures.info/>

References:

1. Askildson L. Effect of Humor in the Language Classroom: Humor as a Pedagogical Tool in Theory and Practice / L. Askildson // Second Language Acquisition and Teaching (SLAT). – 2005. – Vol. 12. – P. 45-61.
2. Attardo S. Humor in Language / S. Attardo // Oxford Research Encyclopedias: Linguistics. – Mar 2017. – Retrieved from <http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-342>

3. Feynman R. P. (1985). "Surely you're joking, Mr. Feynman!": Adventures of a Curious Character / R. P. Feynman. – New York: W. W. Norton & Company, 1985. – P. 350.
4. Feynman, R. P. What do you care what other people think? / R. P. Feynman. – New York: Bantam Books, 1989. – P. 256. – Retrieved from <http://scilib-physics.narod.ru/Feynman/WDYC/en/contents.htm>
5. Garner R. Humor in pedagogy: How ha-ha can lead to aha! / R. Garner // *College Teaching*. – 2006. – Vol. 54. – P. 177-179.
6. Holmes J. Politeness, power, and provocation: How humor functions in the workplace / J. Holmes // *Discourse Studies*. – 2000. – Vol. 2 (2). – P. 159–185.
7. Lee D. Humor in academic discourse / D. Lee // *Journal of Language, Culture and Communication*. – 2006. – Vol. 8 (3). – P. 49-68.
8. LeVine H. The Great Explainer: The Story of Richard Feynman / H. LeVine. – Greensboro, North Carolina: Morgan Reynolds, 2009.
9. Martin R. Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire / R. Martin, P. Puhlik-Doris, G. Larsen, J. Gray, K. Weir // *Journal of Research in Personality*. – 2003. – Vol. 37 (1). – P. 48-75.
10. Nesi H. Laughter in university lectures / H. Nesi // *Journal of English for Academic Purposes*. – 2012. – Vol. 11 (2). – P. 79–89.
11. Tait G. Laughing with the lecturer: the use of humour in shaping university teaching / G. Tait, J. Lampert, N. Bahr, P. Bennett // *Journal of University Teaching & Learning Practice*. – 2015. – Vol. 12 (3). Retrieved from [t:http://ro.uow.edu.au/jutlp/vol12/iss3/7](http://ro.uow.edu.au/jutlp/vol12/iss3/7)
12. Torok S. Is humour an appreciated teaching tool? / S. Torok, R. McMorris, Lin Wen-Chi // *College Teaching*. – 2004. – Vol. 52 (1). – P. 14-2

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 16 березня 2018 р.

e-mail: hkryzhanivska@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-229-231

Крижанівська Г. Т. Гороскоп у сучасних англомовних жіночих журналах: жанровий підхід. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 229–231.

УДК: 811.111'12

Крижанівська Галина Тадеївна,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ГОРОСКОП У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛАХ: ЖАНРОВИЙ ПІДХІД

Статтю присвячено дослідженню формально-структурних та мовних конвенцій такого популярного жанру жіночих журналів, як гороскоп. Стереотипна репрезентація цього жанру на сторінках жіночих видань виконує роль орієнтира як у їх суб'єктивній побудові, так і у сприйнятті. Композиційний формат текстів цього жанру реалізується крізь такі його обов'язкові складові, як загальна характеристика періоду, міжособистісні стосунки, фінансовий стан, кар'єра та здоров'я. Проведене дослідження розкриває механізм функціонування та впливу цього жанру на сучасну жіночу аудиторію. У дослідженні використано аналітичну модель жанрового аналізу Дж. Свейлза та функціонально-стилістичний підхід до аналізу мовного матеріалу.

Ключові слова: жіночий журнал, гороскоп, жанр, функціонально-риторична модель, оцінка.

Крыжанивска Галина Тадеевна,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ГОРОСКОП В СОВРЕМЕННЫХ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ЖЕНСКИХ ЖУРНАЛАХ: ЖАНРОВЫЙ ПОДХОД

Статья посвящена исследованию формально-структурных и языковых конвенций такого ключевого жанра женских журналов, как гороскоп. Стереотипная репрезентация этого жанра на страницах женских изданий исполняет роль ориентира, как в их субъективном построении, так и в восприятии. Композиционный формат текстов этого жанра реализуется сквозь такие его обязательные составляющие, как общая характеристика периода, взаимоотношения, финансовое положение, карьера и здоровье. Проведенное исследование раскрывает механизм функционирования и влияния этого жанра на современную женскую аудиторию. В исследовании использована аналитическая модель жанрового анализа Дж. Свейлза и функционально-стилистический подход к анализу языкового материала.

Ключевые слова: женский журнал, гороскоп, жанр, жанровая модель, оценка.

Halyna Kryzhanivska,
Ivan Franko National University of Lviv

HOROSCOPE IN MODERN WOMEN'S MAGAZINES: GENERIC APPROACH

This paper focuses on the genre analysis of the horoscope, the genre endemic in modern women's magazines. The study identifies the generic structure of the horoscope and the key linguistic features of its texts. More specifically, it examines the basic convention concerning the purpose, form and linguistic devices of the elements of genre's schematic structure. Finally, the paper analysis how these conventions provide an assumption of the ideas inscribed in the texts of this genre. The results of the analysis demonstrate a certain recurrent scheme of this genre that functions as a stereotypical model for both, constructing and interpreting its texts. The schematic structure of this genre consists of five moves: general information, love and relationship, financial status, career and health. The scheme performs a role of a powerful mechanism in transmitting the information from the journal to the reader. The analyzed corpus incorporates texts from such popular women's magazines as *Cosmopolitan*, *Marie Claire*, *Elle* and *SHE* over the years 2016 – 2017. The study is theoretically framed by Swales genre analysis and functional approach to language.

Key words: woman's magazine, horoscope, genre, schematic structure, move, evaluation.

Сучасні засоби масової інформації є невід'ємним компонентом розвитку соціуму, джерелом постійної інформації, яка визначає формування переконань, світоглядних і ціннісних орієнтирів як людини, так і суспільства загалом. Безпрецедентний вплив ЗМІ на практично усі сфери діяльності людини робить їх предметом посиленої уваги з боку дослідників різних галузей знань, зокрема лінгвістів.

Активне застосування жанрового підходу до аналізу мовного матеріалу у сучасній мовознавчій науці (див, наприклад, [2, 6]) концентрує увагу на жанровій різноманітності медіа-текстів. Система жанрів сучасних ЗМІ постає як потужний механізм, який забезпечує спілкування з читачською аудиторією і є ефективним засобом пропагування ідей та культури видання (див., наприклад, [5, 10]). Важлива роль у цьому процесі належить жіночим журналам, які є одним із засобів впливу на формування світогляду та уподобань сучасної жіночої аудиторії [4, 7].

Дана стаття присвячена дослідженню текстів такого популярного жанру на сторінках жіночих часописів, як гороскоп. Як улюблений жанр жіночої аудиторії [7, с. 121], гороскоп є постійною рубрикою кожного журналу. Незначна кількість розвідок, присвячених дослідженню цього жанру, зумовлює актуальність цієї публікації.

Мета даної статті – дослідити структурно-композиційні та мовні особливості гороскопів у сучасних англомовних жіночих журналах. Дослідження здійснено на матеріалі 50 текстів цього жанру з таких популярних жіночих журналів, як *Cosmopolitan*, *Marie Claire*, *Elle* та *SHE* за 2016 – 2017 роки.

Як астрологічне поняття, гороскоп це схематична карта, яка відображає розміщення планет на небі протягом певного періоду часу. Тлумачення гороскопу як медіа жанру випливає із розуміння категорії жанр у сучасній мовознавчій науці.

За М. М. Бахтіним, жанр це типова форма висловлення, мовленнєва реалізація типової ситуації соціальної, психологічної й культурної взаємодії особистостей, що характеризується триєдністю тематичного змісту, стилю і композиції (1, с. 430 – 435). Незважаючи на різні підходи до розуміння лінгвістичної сутності жанрів [2, 6, 10], спільним для них усіх є визнання соціокомунікативної та функціональної зумовленості жанрів, яка визначає структуру їхніх текстів, вибір вербальних і невербальних засобів. Жанровий підхід до аналізу мовного матеріалу передбачає не лише визначення взаємозв'язку між формою та функцією текстів певного жанру, а й розуміння когнітивного структурування інформації, адже специфічна структура текстів одного жанру впливає із типового для членів комунікативної спільноти способу передавати інформацію.

З огляду на це, гороскоп на сторінках жіночих журналів не лише інформує читачок про ймовірність розвитку подій відповідно до розташування планет, а апелюючи до інтересів та потреб жіночої аудиторії, пропагує ключові ідеї видання та формує світогляд. Важлива роль у цьому процесі належить особливостям його формальної структури та мовним конвенціям, які і є предметом нашого подальшого аналізу.

З метою виявити формальні та лінгвістичні особливості текстів жанру *гороскоп* у сучасних жіночих журналах використовуємо аналітичну модель Дж. Свейлза [9], яка базується на типових риторичних кроках. Крок – це семантична та функціональна одиниця тексту, яку можна виокремити завдяки її комунікативній меті і мовним особливостям [9].

Як показав текстовий аналіз вибірки, рубрика *гороскоп* складається із 12 текстів, які репрезентують 12 знаків зодіаку. Усі тексти побудовані відповідно до чіткої моделі, яка складається із п'яти послідовних та повторюваних функціонально-семантичних кроків – текстових блоків: 1) загальна характеристика періоду, 2) міжособистісні стосунки, 3) фінансовий стан, 4) кар'єра та 5) здоров'я. Така повторюваність та послідовність елементів риторичної моделі свідчить про ригідність цього жанру, жорстку заданість його жанрової структури. Проілюструємо це на прикладі конкретного тексту.

(1) Загальна характеристика періоду	2016 is a year when Aries <u>may</u> need to take more time coping with old and new issues. You <u>may</u> find it challenging at times for your work and business. It is a year that Aries patience and resilience <u>may</u> be tested. You <u>may</u> find it tiring and challenging at work during the first half of the year. Overall to improve your efficiency, it is better to define your goal and strategy.
(2) Стосунки та відносини	Aries expects to have a favorable relationship in 2017. Try to avoid extramarital affairs. You may find your family not so supportive on your relationship at times. For married Aries, it is important to spend more time with your partner. Try to avoid taking stress from work to home as this may cause frictions on your relationship.
(3) Фінансове становище	2016 is a year that Aries may need to avoid lending <u>money</u> or entering into a <u>business</u> partnership with others. It is important to pay attention to your <u>cash</u> flow and set aside some contingency <u>funds</u> . Try to avoid unnecessary <u>expenditures</u> and think carefully before you invest.
(4) Кар'єра	2016 is a year when Aries expects to make lots of preparations in order to gain fame or <u>promotion</u> . Aries is likely to stay ambitious and persistent. You are prepared to <u>work hard</u> in order to gain knowledge and experience. It is important for Aries to <u>work</u> on self-improvement in order to stay competitive. Try to avoid over depending on others.
(5) Здоров'я, добробут	<i>Aries expect to have a better time during the second half of the year. It is important for you to pay more attention to your <u>health</u> in 2017. Aries may find <u>tired</u> at times hence it is important to maintain an active and balanced <u>lifestyle</u>. You need to avoid backing in the sun without sun <u>protection</u> creams. Try to avoid road rage where possible as this may create car <u>accidents</u> [11].</i>

Як видно із наведеного прикладу, перший крок у жанровій моделі гороскопу передбачає загальну інформацію про ймовірний розвиток подій у зазначений період майбутнього, на що вказує прислівник *overall*. Функціонування іменників *relationship, affairs, family, partner* та прикметника *married* дає змогу ідентифікувати наступний, другий крок у моделі жанру – розвиток взаємовідносин. Лексичними маркерами третього кроку є іменники *money, business, cash, funds, expenditures* та дієслово *invest*, семантика яких вказує, що його комунікативна спрямованість – повідомити про можливий розвиток фінансових справ. Четвертий крок інформує щодо кар'єрної перспективи, про що свідчить використання слів *gain, promotion* та *work*; а комунікативна мета заключного, п'ятого кроку реалізується крізь використання іменників *health, lifestyle, protection, accidents* прикметника *tired* та словосполучення *better time*. Семантика лексичних одиниць кожного кроку експліцитно відображає його комунікативну спрямованість.

Дослідження фактичного матеріалу засвідчило, що іменникам належить вирішальна роль у диференціації функціонально-семантичних кроків у структурі жанру. Завдяки своїй номінативній функції ці лексичні одиниці апелюють до інтересів читачок, що привертає увагу, залучає до комунікативної ситуації та формує відчуття приналежності до однієї спільноти. Оцінний потенціал іменників дає уявлення про ціннісні домінанти, які пропагуються текстами гороскопів (детальніше про оцінку як лінгвістичну категорію див., наприклад, працю О. Бессонової [3]). Так, абстрактні іменники на позначення якостей, властивостей особи: *Aries patience and resilience may be tested*, не лише інформують про важливість таких якостей як терплячість та гнучкість у вирішенні проблем, а й характеризують читачок як носіїв цих якостей.

Оцінно-забарвлена лексика рівномірно розподілена поміж усіма елементами риторичної моделі жанру. Аксиологічний потенціал мовних засобів сприяє пропагуванню чітких моделей поведінки та конструює певний образ сучасної жінки. Наприклад, лексичні одиниці *cope with, challenge, efficiency, goal, strategy* у функціональному блоці “загальна характеристика” є маркерами конкурентоспроможності, уміння досягати цілі. Акцентуючи на важливих для успішного майбутнього якостях, автори текстів гороскопу експліцитно моделюють не лише образ представниць цього чи іншого знаку зодіаку, а й аудиторії читачок загалом.

Важливим граматичним маркером текстів цього жанру є часові категорії теперішнього та майбутнього. Вони надають тексту смислової цілісності, а їхня функціональна спрямованість лежить в основі риторики цього жанру – повідомити про можливий розвиток подій у майбутньому. Стрижневим у цьому контексті є паралельне функціонування теперішнього часу дієслова *to be* (*2017 is a year...*) та модального дієслова *may* (*may need...*), які вказують на те, що тісний взаємозв'язок між констатацією факту та припущенням є ключовим моментом риторики жанру.

Аксіологічний потенціал граматичних структур ґрунтується на поєднанні меліоративного заряду конструкції теперішнього часу та пейоративно забарвленої конструкції припущення: *Aries expects to have a favorable relationship – You may find your family not so supportive*. Позитивний заряд конструкції теперішнього часу, що ґрунтується на використанні прикметника *favorable*, надає викладу оптимістичного звучання. Використання модального дієслова *may* згладжує негативний заряд словосполучення *not so supportive*. Таким чином, через ствердження позитивного та лише припущення негативного тексти гороскопів звучать позитивно та оптимістично й відповідно налаштовують свою аудиторію. Полярність зарядів *favorable relationship – not supportive* задає чіткий орієнтир для оцінки відносин.

Важливим в аспекті окреслення ціннісних домінант є використання інфінитивної конструкції *it is important to*, яка спрямована на експліцитне виокремлення важливих аспектів поведінки, наприклад, постійне самовдосконалення: *It is important for Aries to work on self-improvement in order to stay competitive*. Повторюваність цієї граматичної структури межах одного тексту спрямована закарбувати у свідомості читачок чітку модель поведінки.

Подібне функціональне навантаження несе також імперативна конструкція *try to avoid*, яка характеризує кожен крок у риторичній моделі жанру. Однак дієслово *try* (семантика якого вказує на спробу дії, а не зобов'язує до дії) пом'якшує наказовий тон цієї конструкції, що імплікує рівні статусні відносини комунікантів у ситуації жанру, орієнтує на розуміння та підтримку й виключає наказ чи зобов'язання.

Отже, як показало дослідження, гороскоп розгортається відповідно до чіткої моделі. Характерною особливістю цієї моделі є наявність експліцитно ідентифікованих функціонально-семантичних кроків. В основі риторики жанру лежить повідомлення про ймовірність певного стану справ у майбутньому та рекомендації щодо дій. Функціональне навантаження оцінних слів та конструкцій сприяє формуванню у свідомості читачок чітких норм та пріоритетів, під впливом чого моделюється образ сучасної жінки – стиль її життя, способи з'ясування проблем, бажані форми соціальних взаємовідносин тощо. Ця модель закарбовується у свідомості читачок і свідчить про ідеологічний потенціал такого розважального жанру як гороскоп на сторінках жіночих видань.

Проведене дослідження розкриває механізм функціонування і впливу цього жанру і може бути корисним як для медіа-екології, значення якої дедалі більше усвідомлюється сучасним суспільством, так і у процесі викладання та тренування навиків писемного мовлення. Перспективними видаються дослідження інших жанрів медіа-дискурсу.

Література:

1. Бахтин М. М. Проблема речевих жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – С. 250-296.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф. С. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2005. – 264 с.
3. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О. Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362с.
4. Мартинюк А. П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А. П. ММАртинюк. – Київ, 2006. – 40с.
5. Потапенко. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і маніпуляційний аспекти /С. І. Потапенко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – 391с.
6. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 420 с.
7. Ferguson M. Forever Feminine: Women's Magazines and the Cult of Femininity. London: Heinemann, 1983. – 243.
8. Miller C. “Genre as social action.” In A. Freedman and P. Medway (eds.) Genre and the New Rhetoric. Bristol: Taylor and Francis, 1994 – p. 23 – 42.
9. Swales J. Research Genres: Exploration and Application. New York, NY: Cambridge University Press, 2004. – 189p.
10. White P. R. R. Media objectivity and the rhetoric of news story structure. In Discourse and Community doing functional Linguistics. Language in Performance 21., Ventola, E. (ed.), 2000. – P. 379 – 397.

Джерела:

1. Your horoscope ... // Marie Claire September 2017. Режим доступу до журналу <http://read-magazines.com/brand/marieclaire>.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: gkuzenko@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-232-235

Кузенко Г. М. Інформативно-семіотичний процес перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 232–235.

УДК: 81'25: 81'366.5

Кузенко Галина Миколаївна,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ІНФОРМАТИВНО-СЕМІОТИЧНИЙ ПРОЦЕС ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена розгляду семіотичних знаків, їх значенню у творчій природі перекладацького семіозису. Переклад як акт семіозису генерує у свідомості рецептора за допомогою знаків мови перекладу смислові інваріанти, адекватний смисл, втілений автором у послідовності знаків мови оригіналу, що утворюють вихідний текст.

Ключові слова: знак, семіотика, первинний / вторинний семіозис.

Кузенко Галина Николаевна,

Черноморский национальный университет имени Петра Могили, г. Николаев

ИНФОРМАТИВНО-СЕМІОТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС ПЕРЕВОДА

Статья посвящена рассмотрению семиотических знаков, их значению в творческой природе переводческого семиозиса. Перевод как акт семиозиса генерирует в сознании рецептора с помощью знаков языка перевода смысловые инварианты, адекватный смысл, воплощенный автором в последовательности знаков языка оригинала, образующих исходный текст.

Ключевые слова: знак, семиотика, первичный / вторичный семиозис.

Halyna Kuzenko,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

INFORMATIVE-SEMIOTIC PROCESS OF TRANSLATION

The article is devoted to the consideration of semiotic signs, their significance in the creative nature of the translation semiosis. Translation as an act of semiosis generalizes in a receptor's consciousness using symbols of the target language semantic invariants, an adequate meaning, embodied by the author in a sequence of characters of the original language which form the source text.

The translation semiosis is a complex and structured multidimensional process, which includes:

– *creation of a speech statement «in the form of a bilinear semantic sign», «directed to the generation and translation of the listener (or rather, to activation in the minds of the listener) teleologically central to the communicative process of the essence of meaning.»*

– *the secondary semiosis is associated with the onset of semiotic processes in the mind of an interpreter. Interestingly, the semiotic activity of the author of the message and the interpreter is fundamentally different in at least two aspects: motivation and stage.*

– *The third stage of the semiosis for an interpreter is the construction of the expression in the language of translation, taking into account the specifics of the new receptor. From a semiotic point of view, the task of an interpreter is to formalize / denote the meaning of it in the form of a bilateral sign.*

– *The fourth level of semiosis involves a translation receptor. The reconstructed (transcoded) by means of the semiotic activity of the translator the meaning of the statement is actualized in the consciousness of the receptor, which, in turn, begins its own semiosis.*

Key words: sign, semiotics, primary / secondary semiosis..

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Поведінка людини, умови її інтелектуального й соціального життя, сімейні і родинні стосунки, зв'язки у сфері виробництва та обміну свідчать про використання відразу декількох систем знаків. Насамперед знаки мовлення, якими людина оволодіває на початку свідомого життя; знаки мови, писемності; знаки «ввічливості», «вдячності», спілкування в усіх її різновидах і ієрархічних зв'язках; знаки, що регулюють рух транспортних засобів; «зовнішні» знаки, що показують суспільний статус людини (чоловік, жінка, військовий, моряк тощо); «грошові» знаки – індикатори і показники економічного життя; знаки культові, обрядові, релігійні; знаки мистецтва у всіх їх різновидах (музика, театр, образотворче мистецтво та ін.). Якщо навіть обмежитись емпіричним переліком, стає зрозумілим, що все наше життя пов'язане з різноманітними мережами знаків і ми зумовлені ними в такій мірі, що неможливо було б відмінити жодної з них без того, щоб не поставити під загрозу рівновагу суспільства і окремої людини. Знаки породжуються і поширюються завдяки внутрішній необхідності, що, як видно, відповідає вимогам нашої інтелектуально-психічної організації.

Є всі підстави стверджувати, що наукові класифікації знаків (і знакових систем) продовжують становити предмет самостійних досліджень великої теоретичної та практичної цінності.

З викладеного випливає, що актуальність статті викликана зростанням інтересу перекладознавчої науки до знаків (вербальних / невербальних), їх семіотичного розуміння у творчій природі перекладацького семіозису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток перекладознавства у даній галузі став можливим завдяки студіям та практичним розробкам зарубіжних й вітчизняних перекладознавців. До них належить, зокрема, вивчення лінгвістичної семіотики зосередженої на природній мові, як найважливішій зі знакових систем, що виступає їх еталомом. Основні проблеми лінгвосеміотики висвітлені в працях видатних вчених, таких як Е. Бенвеніст, Л. Сльмелев, А. Волков, Г. Глотова, Є. Найда, Ч. Моріс, Ч. Пірс, Ф. де Сосюр, Ю. Степанов та ін.

Наративна семіотика вивчає художні, а також юридичні, публіцистичні, релігійні тексти, витвори мистецтва, живопису, кіно, архітектури, розглядаючи їх за аналогією з дослідженнями мови. Основні положення наративної семіотики викладено у роботах У. Еко, І. Іванова, С. Гринева, Р. Барта, Ю. Кристевої, Ю. Лотмана, О. Ребрія та ін.

Мета статті полягає у визначенні семіотичного розуміння природи перекладу як творчої діяльності перекладача, розгляді етапів перекладацького семіозису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повне розуміння процесу перекладу, як зазначав С. Найда, можна знайти в семіотиці, дисципліні, яка розглядає всі системи знаків, які використовує людство. Великою перевагою семіотики перед іншими підходами до міжмовної комунікації є те, що вона має справу з усіма видами знаків і кодів, особливо з мовою як найбільш складною з усіх знакових систем, що використовуються людиною. Жоден цілісний підхід до перекладу не виключає семіотику як фундаментальну дисципліну в кодуванні й декодуванні знаків [12].

Семіотичний підхід дозволяє віднести до мови різні системи знаків, підкреслити первинність природної мови як основи комунікації і співпраці всіх інших мов, що кодифікують позначуване (А. Шафф), виявити залежність всіх штучних знакових систем від природної мови (Н. Мулуд).

Природні мови – це мови, що історично склалися у суспільстві: звукові (усне мовлення), потім графічні (письмо) знакові системи. Штучні мови – допоміжні знакові системи, створені спеціально на базі природних мов для точної передачі наукової та іншої інформації (наприклад: мова формальної логіки, математична мова, мови програмування, інформаційно-пошукові мови бібліографічних описів та ін.). Вони конструюються не власними засобами, а, як правило, природною мовою або раніше створеними штучними (формалізованими) мовами. Крім того, існують мови, засновані на системах образних знаків (мова музики, мова танцю, мова міміки і жестів тощо).

Природна мова має особливий статус серед інших знакових систем. Засновник і глава копенгагенської школи структурної лінгвістики Луї Ельмслев, бачив унікальність мови в тому, що «практично мова є семіотика, в яку можуть бути переведені всі інші семіотики – як всі інші мови, так і всі інші мислимі семіотичні структури» [2, с. 71]. Мова постає як складна багаторівнева система, що включає в себе безліч взаємопов'язаних і взаємообумовлених дискретних елементів. П. Копнін дає визначення мові як «формі існування знань у вигляді системи знаків» [3, с. 38]. Це визначення мови можна віднести до всіх знакових систем, якщо включити поряд зі знаками, що фіксують знання, ще й засоби, що виражають емоції.

Під знаком (у широкому смислі) розуміємо матеріальний об'єкт (явище, властивість, дію тощо), що піддається чуттєвому сприйманню, як правило, відрізняється від об'єкта, ним позначеного, і слугує в пізнанні та спілкуванні людей як представник, що інформаційно заступає деякий предмет (або сукупність, властивості або відношення предметів) і використовується з метою надбання, зберігання, перетворення та передачі повідомлення чи його компонентів. Значення знака (екстенціонал) – предмет, що представляється (репрезентується) даним знаком. Сенс знака (інтенціонал) – інформація, що репрезентується у предметі, яку містить сам знак або яка зв'язується з цим знаком у процесі спілкування або пізнання [1, с. 167].

Найбільш важливою і характерною ознакою знака є його функція інформаційного заміщення об'єкта, що цей знак репрезентує. Об'єкти, що заміщуються знаком у подібних випадках, називаються денотатами. Знак, у власному розумінні цього слова, не містить якоїсь нової інформації про об'єкт, але має надзвичайно важливу якість свого значення – «накопичувати» нову інформацію. Завдяки цьому, з часом його значення може ставати багатшим. Власне знак лише актуалізує в пам'яті реципієнта знання про позначений цим знаком денотат. Отже, знак є наслідком пізнавального процесу, наслідком встановлення якогось причинно-наслідкового зв'язку між предметом та його об'єктивним замісником.

Науковці неодноразово намагалися описати і класифікувати семіотичні знаки. А. М. Коршунов та В. В. Мантатов пропонують класифікувати знаки наступним чином: 1. Індекси: а) симптоми, ознаки; б) показник приладів. 2. Іконічні знаки: а) схеми, діаграми, креслення, карти; б) копії, зображення; 3. Символи: а) емблеми, стяги, герби; б) художні і графічні символи. 4. Мовні знаки: а) знаки природних мов; б) знаки штучних мов [2].

Схожа класифікація знаків представлена у філософській енциклопедії: 1. Мовні знаки (знаки спілкування): а) знаки природних мов; б) знаки штучних мов. 2. Немовні знаки: а) знаки-копії; б) знаки-ознаки; в) знаки-індекси; г) знаки-сигнали; д) знаки-символи.

Запропонована Ч. Пірсом класифікація знаків до сьогодні залишається найбільш органічним для семіотики поглядом на знаки, які дозволяють бачити суттєві процеси семіозису. У семіотиці Ч. Пірса термін символ означає знак (позначуване), зв'язок якого з його об'єктом (позначником) є цілком довільним або базується на домовленості [11, с. 64].

Ч. Пірс виділяє три основних типи знаків: *іконічні знаки* (копії об'єктів), *знаки індекси* (ознаки об'єктів) та *символи* (зв'язок знаків з об'єктом умовний, наприклад знаки в будь-якій системі мови).

Знаки-індекси та знаки-символи складають полярну протилежність з точки зору своїх можливостей позначити конкретне та абстрактне, загальне або одиничне. Індекси «прив'язані» до конкретного та одиничного; символ, навпаки, «не може вказувати на якусь конкретну річ – він денотує певний тип речей» [11].

«Чистий» знак відрізняється від знака символа тим, що перший просто позначає об'єкт, проте сам не має особистого змісту, не несе якоїсь додаткової смислової інформації, що її можна інтерпретувати, тоді як знак-символ узагальнено, абстрактно відображає предмети та їхні властивості, а також явище через свій особистий зміст, і встановлює певні відношення схожості, подібності між різними предметами та явищами. Однак слід зважати на те, що знаки-символи – це знаки, що фізично не пов'язані з об'єктами, які вони позначають, їхні значення встановлюються переважно за умовною згодою. У зв'язку з цим вони набувають статусу умовного позначення і всезагального правила. Переважання умовності у формі по відношенню до змісту знака робить його знаком-символом.

Чарльз Пірс вперше використав поняття семіозису для характеристики триєдиної природи елементарних знакових відносин «об'єкт – знак – інтерпретанта» й розглянув їх як процес, у якому об'єкт генерує знак, а знак породжує інтерпретанту, котра генерує наступну інтерпретанту. Семіозис це – діяльність знака для виробництва своєї інтерпретанти, яка є єдиним можливим способом його функціонування і відображає єдину сутність відносин між знаком та універсумом. Інтерпретанта – це власне переклад, витлумачення, концептуалізація відносин знак / об'єкт в наступному знаку (наприклад, певна реакція

людини на знак, що сприймається; пояснення значення даного слова за допомогою інших слів тощо). В листі до Вікторії Вельби Ч. Пірс писав: «Існує Іntenціональний інтерпретант – визначає розум мовця; Ефективний інтерпретант – визначає розум слухача; Комунікативний інтерпретант (комінтепретант) – визначає розум в якому зливаються розум мовця й слухача для здійснення комунікації» [11, с.27].

Ч. Моріс розуміє семіозис як процес у якому дещо набуває значення для когось й передусім звертає увагу на взаємодію знака, який трактує як знаконосій, об'єкт референції, тобто, десигнат, інтерпретанта, тобто дію, через яку відповідна річ виявляється для інтерпретатора знаком та інтерпретатора – дійової особи процесу семіозису. Всі ці складові передбачають наявність один одного.

Слід звернути увагу, що інтерпретація лежить в основі перекладацького семіозису і, відповідно, параметрів індивідуальної свідомості людини. У процесі семіозису створюється потенційно нескінченний ряд інтерпретант. Процес інтерпретації як семіотична основа перекладу, фактично безмежний й пояснює в прикладному аспекті феномен множинності перекладів.

Дослідник Е. Бетті узагальнює поняття інтерпретації в чотирьох канонах: 1) комунікативної інтенції автора, яка втілена у «вихідних» лінгвокультурних кодах; 2) відтворенні «вихідних» кодів із використанням лінгвокультурного простору як моделі інтерпретації; 3) герменевтичної «конгеніальної установки» щодо предмета, яка потребує адекватного рівня компетенції інтерпретатора-перекладача стосовно лінгвокультурного простору автора; 4) канон повноти відтворення [13, с. 123]. У методологічному аспекті він означає, що прагнення до об'єктивності інтерпретації (у сенсі другого канону) не означає прагнення позбутися власного лінгвокультурного простору перекладача.

Отже, цілком логічно, що комунікативно-орієнтований процес декодування будь-яких текстів розглядається як перекладацький семіозис. Життєвий світ людини, який було визначено як середовище кодування (знакотворення) та декодування (інтерпретації) смислів, є одночасно середовищем семіозису у якому учасники оперують кодами (Г. Бурова, Дж. Ділі, І. Добичіна, І. Колегаєва, Н. Мечковська, М. Нікітін, Р. Якобсон та ін.). Системи кодів, якими володіють «свій» автор і «чужий» інтерпретатор / перекладач, різні. Важливим чинником для тлумачення є ще й екстралінгвістична ситуація («за текст»). Як оригінал, так і переклад мають свої смислотворчі контексти [4], які безпосередньо залежать від семіотичних просторів їхніх культур. Системи кодів, якими користуються адресант і адресат, різні, а тому в процесі перекладу ми отримуємо не точну копію першотвору, а одну з його можливих інтерпретацій. Отож, вихідний текст і отриманий текст є лише відносно ідентичними. «Перекладу без втрат не буває» [7, с. 130]. Головне завдання перекладача – не втратити інваріантну суть першоджерела.

Процес семіозису характеризується двома векторами: репрезентація та детермінація. Об'єкт «детермінує» інтерпретанту, знак (репрезентамен) та інтерпретанта «репрезентують» об'єкт. Об'єкт репрезентації може бути пізнаний лише через дослідження породжених ним знаків.

В. І. Кодухов виділяє три підходи до розуміння знака: феноменологічний (фізиколістичний), логіко-психологічний (операційний) і білатеральний [2, с. 76]. Представники першого підходу (І. Кант, Е. Гусерль, Ч. Морріс, Ф. Бопп, Л. Блумфілд) звертають увагу тільки на матеріальну сторону знака як носія інформації. Знак при цьому розуміється як сигнал або ознака, позбавлений власного значення. Прихильники другого напрямку, навпаки, ігнорують матеріальну сторону знака й розглядають знак як ідеальне або функціональне утворення. Такі протилежні концепції об'єднує поняття, що знак сам по собі не існує, а є частиною знакової ситуації. У білатеральному розумінні знак є єдністю матеріального (зовнішнього, звукового) і ідеального (внутрішнього, значення).

Перекладацький семіозис, як стверджує голландська дослідниця Діндо Горле, поєднує в собі виконання правил (rule-breaking), змінювання правил (rule-changing) та створення правил (rule-building), і саме таке співіснування систематичної (rule-obeying) та креативної (rule-generating) поведінки в термінах семіотики зветься семіозисом [9, с. 106].

Отож семіозис представляє собою реалізацію семіотичного ставлення людини до себе й світу, припускає відображення через репрезентацію, розрізнення значимого і позначуваного, здійснення актів кодування і декодування різних знакових систем як вербальних, так і невербальних [8]. певним чином семіозис це – мовленнєвий акт у якому здійснюється передача повідомлення (інформації), з використанням знаків (мов природної / штучної) та знакових систем через вибраний канал зв'язку у певному середовищі. Породження знакової інформації відправником (автором), її сприйняття та переосмислення перекладачем, представляє складний процес в ході мислення переробки предметно-образної інформації та її перекодування з однієї кодової системи в іншу. Як й мовленнєвий акт, семіозис включає локуцію, іллокуцію й перлокуцію.

Дослідження показують, що перекладацький семіозис складно-структурований й багатоаспектний процес і включає:

– створення мовленнєвого висловлення «у формі білатерального сентенціонального знаку», «скерованого на породження та трансляцію слухачеві (а точніше, на активацію у свідомості слухача) телеологічно центральної для комунікативного процесу сутності смислу». В основі первинного семіозису – утворення пропозиції як «концептуального скелета» майбутнього речення, що об'єднує «семіотичні перетворення в концептуальній сфері та семіотичні перетворення в мовній сфері» [10].

– вторинний семіозис асоціюється з початком семіотичних процесів у свідомості перекладача. Цікаво, що семіотична діяльність автора повідомлення та перекладача є принципово відмінними принаймні в двох аспектах: мотиви та етапності. Мотив мовця пов'язаний з необхідністю реалізації власного мовленнєвого задуму та, як наслідок, впливом на рецептора. Для перекладача мотив семіотичної діяльності пов'язаний з намаганням «збудити у свідомості слухача концептуальні зв'язки, аналогічні тому смислу, що був породжений в якості першого семіотичного продукту» [10] автором повідомлення. Отже, сутність другого етапу перекладацького семіозису полягає у конструюванні в свідомості перекладача смислу, адекватного тому, що був породжений автором повідомлення.

– третім етапом семіозису для перекладача є побудування висловлювання мовою перекладу з урахуванням специфіки нового рецептора. З семіотичної точки зору завдання перекладача полягає в тому, аби формалізувати / означити опрацьований ним смисл у формі білатерального знаку. Автор доходить висновку про те, що «за наявності формально-смислових розходжень між знаковими утвореннями в мові оригіналу та мові перекладу, в них наявний спільний компонент (інваріант)

значення, що забезпечує їхню міжмовну конгруентність» [10]. Універсальний континуум можливих сенсів реалізується у різних формальних способах вираження, специфічних для даної мови, за умов збереження «універсальної семантики» [14].

– четвертий рівень семіозису залучає рецептора перекладу. Перебудований (перекодований) за допомогою семіотичної діяльності перекладача смисл висловлення актуалізується у свідомості рецептора, той, у свою чергу, починає власний семіозис, що пояснюється тезою про принципову діалогічність будь-якого мовлення [10].

Семіозис рецептора може мати різні форми – залежно від того, чи є ситуація перекладу безпосередньою (наприклад, усний переклад) або опосередкованою (письмовий переклад). За умов усного перекладу рецептор на четвертому рівні семіозису переходить до власних мовленнєвих дій, тобто виступає автором повідомлення, а отже четвертий рівень семіозису неначе зливається з першим, утворюючи своєрідне семіотичне коло. За умов письмового перекладу діяльність рецептора має переважно рефлекторний характер і проявляється в тому, що отримана ним та ментально перетворена інформація стає частиною єдиного когнітивного простору індивіда, вбудовуючись у складну мережу інтертекстуальних, прецедентних та асоціативних зв'язків, які потенційно виступатимуть основою первинних семіотичних процесів у майбутньому (хоча цей вплив може і не усвідомлюватися мовцем безпосередньо).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, з позицій семіотичної онтології оперативною одиницею ментального відображення перекладацького семіозису є знак як білатеральне асиметричне утворення будь-якого рівня та ступеня протяжності (від морфеми до тексту), причому складні за природою знаки можуть в процесі перекладу фрагментуватися, відбиваючи таким чином ієрархічність всередині сформованих на їх основі концептів. Метою перекладу як акту семіозису є генерація у свідомості рецептора за допомогою знаків мови перекладу смислового інваріанту, адекватного смислу, втіленого автором у послідовності знаків мови оригіналу, що утворюють вихідний текст або повідомлення. Перекладацький семіозис становить собою не обмежену в просторі та часі послідовність знакових інтерпретацій.

Викладене дає підстави стверджувати, що перекладацький семіозис – це не просто мовно-зорієнтований процес семіотичного простору, а трансформація вихідного повідомлення (вербального або невербального) знаковими засобами цільової (приймаючої) мови та культури.

Завданням подальших наукових пошуків у цьому плані мабуть стане творчий і критичний синтез класифікації знаків, етапів семіозису, визначення питань, що потребують уточнення або переосмислення, а також питань, що абсолютно не вивчалися.

Література:

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт // – Москва, 1989. – 616 с.
2. Глотова Г. А. Человек и знак. Семиотико-психологические аспекты онтогенеза человека / Г. А. Глотова // – Свердловск, 1990. – 256 с.
3. Копнин П. В. Проблемы диалектики как логики и теории познания / П. В. Копнин // – Москва, 1982. – 285 с.
4. Леви-Стросс К. Структура и форма: размышления об одной работе Владимира Проппа. [пер. с фр. и вступ. ст. Г. К. Косикова] / К. Леви-Стросс // – Москва, 2000. – С. 121-152.
5. Лотман Ю. М. Семиотика культуры. Информационные процессы, эвристическое программирование, проблемы нейрокибернетики, моделирование автоматами, распознавание образов, проблемы семиотики: материалы V Всесоюз. Симп. по кибернетике, Тбилиси, 25–29 окт. 1970 г. – Тбилиси, 1970. – С. 307–308.
6. Моррис Чарльз У. Из книги «Значение и означивание» Семиотика / Ч. У. Моррис // – Москва, 1983. – С. 118 – 132.
7. Сусов И. П. Семиотика и лингвистическая прагматика. Язык, личность и дискурс. / И. П. Сусов // – Тверь, 1990. – С. 125 – 133.
8. Худяков А. А. Семиотика перевода URL: <http://HYPERLINK> «http://www.professor_hudyakov.ru/pdf/2002-semiotics.pdf»/www.professor_hudyakov.ru/pdf/2002-semiotics.pdf (дата звернення: 10.11.2017).
9. Gorlee D.L. Wittgenstein, Translation and Semiotics: With Special Reference to the Semiotics of Charles S. Peirce. Approaches to Translation Studies. Amsterdam, 1994. – № 12. P 87-114.
10. Greimas A. J. Semiotics and Language / A. J. Greimas // Bloomington. – 1979. – 409 p.
11. Letter of 12 October from Peirce to Lady Welby. Semiotics and Signifies. The correspondence between Charles S. Peirce and Victoria Lady Welby [ed. Charles S. Hardwick]. Bloomington, 1977. P. 22–36.
12. Morris C. Signs, Language and Behavior / C. Morris // New York. – 1946. – 326 p.
13. Nida E. A. Language, Culture, and Translating / E. A. Nida // Shanghai. – 1993. – 185p.
14. Winner I. P. The Semiotics of cultural texts / I. P. Winner // Semiotica. 1976. – 18:2. P. 101–156.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lina.kurchenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-236-238

Курченко Л. М. Гендерний вимір у невербальній міжкультурній комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 236–238.

УДК: 81'27

Курченко Ліна Миколаївна,

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР У НЕВЕРБАЛЬНІЙ МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті описуються і класифікуються невербальні елементи міжкультурної комунікації, які стосуються просторових уявлень і гаптики, з акцентом на гендерний вимір спілкування в офіційному стилі.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, гендерна лінгвістика, невербальна комунікація, гендер, теорія комунікації, гаптика.

Курченко Ліна Николаевна,

Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана, г. Киев

ГЕНДЕРНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ВНЕВЕРБАЛЬНОЙ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье описываются и классифицируются невербальные элементы межкультурной коммуникации, касающиеся пространственных представлений и гаптики, с акцентом на гендерное измерение общения в официальном стиле.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, гендерная лингвистика, невербальная коммуникация, гендер, теория коммуникации, гаптика.

Lina Kurchenko,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv

GENDER DIMENSION IN NONVERBAL CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

The article deals with the challenges of cross-cultural communication with a special focus on gender issues. The author concentrates on haptic – the part of nonverbal communication based on touch – which is the most sensitive issue in view of cultural differences of gender roles and expectations – and scrutinizes gendered proxemic and haptic views and habits of high-contact and low-contact culture groups. Apart from different cultural patterns of gender-sensitive non-verbal behavior, the study outlines overlapping patterns of touch based on relationship of power with regard to gender and social status. The object of the cross-cultural research has been put into a broader context of gendered relations of power as expressed by hidden means of culture-based discursive verbal and non-verbal communication patterns between men and women. The research findings and theoretical notions are illustrated with real cases from the press and the author's experience of cross-cultural business communication. This interdisciplinary study brings the fields of gender linguistics, non-verbal and cross-cultural communication together and can essentially contribute to fostering communicative skills of international business, management and communication students.

Key words: cross-cultural communication, gender linguistics, nonverbal communication, gender, communication theory, haptic.

У сучасному глобалізованому світі зростає розуміння того, що для успішної комунікації між особами і організаціями, які представляють різні культури, і навіть у колективах, які включають у себе представників різних культур, бездоганне знання тієї чи іншої мови спілкування не є єдиною і достатньою умовою. Комунікація може бути успішною лише в тому випадку, коли враховується широкий соціальний контекст взаємодії і національно-культурні особливості комунікантів. На основі експериментальних досліджень А. Меграбян встановив, що прагматичний, емоційно забарвлений вплив усних повідомлень на людину досягається лише на 7% за рахунок вербальної (словесної, експліцитно-лінгвістичної) комунікації, а решта впливу припадає на імпліцитні комунікативні сигнали, а саме: 38% – на паравербальні сигнали («голосове відчуття» за термінологією Меграбяна, тобто не *що* говориться, а *як* говориться) і 55% – на невербальні сигнали («мімічне відчуття» за Меграбяном, тобто інші позамовні сигнали, відмінні від голосових) [3, с. 233]. «Таким чином, за наявності суперечностей найбільш важливим виявляється вираз обличчя, голосовий компонент посідає друге місце, а слова мають найменше значення. Іншими словами, ми навряд чи повіримо словам, якщо міміка або голос їм суперечать» [там же].

Незважаючи на ключову роль невербальної комунікації у міжособистісному спілкуванні у професійному, суспільному і приватному житті людини, під час підготовки фахівців з міжнародних відносин і бізнесу питання міжкультурної комунікації якщо і розглядаються, то зовсім не в розрізі її невербальних компонентів. Позатим, невербальна комунікація у різних культурах містить як загально-людські елементи (наприклад, мимовільний вираз базових емоцій), так і величезний пласт суспільних конвенцій, норм і звичаїв, закодованих у невербальних сигналах. Оскільки такі сигнали здебільшого імпліцитно засвоюються носіями культури під час соціалізації, вонитак же імпліцитно і підсвідомо ними декодуються, але для представників інших культур сигнали другої групи залишаються поза рамками інтерпретації або інтерпретуються неправильно, отже, потребують експліцитного пояснення. Ще гостріше проблеми невербальної комунікації представників різних культур постають у гендерному розрізі, адже суспільні уявлення про норми спілкування за ознакою статі демонструють значні відмінності у різних культурах, зумовлюючи актуальність вивчення гендерного аспекту як вербальної, так і невербальної міжкультурної комунікації тарозвитку відповідних компетенцій студентів міжнародних спеціальностей.

На необхідність вивчення гендерних аспектів комунікації вперше звернули увагу представниці феміністського руху і засновниці гендерної лінгвістики у 70–80х роках минулого сторіччя. Зокрема, Анна Лівія Браун зазначала, що до цього антропологі, майже винятково чоловіки, досліджуючи різні аспекти суспільного життя, вивчали насамперед чоловіків і просто не помічали жінок. Так, К. Леві-Строс, який у 1930-х роках, вивчаючи життя південноамериканського племені бороро, повідомляв: «Наступного дня все село відпливало на тридцятиканое, залишивши нас самих, разом з жінками та

дітьми, у порожніх будинках». А. Браун звертає увагу на те, що К. Леві-Строс у одному реченні тричі підтвердив, що не вважає жінок і дітей за рівних собі людей: «... як “усе” село могло поїхати, коли залишилися жінки й діти, і чому в такому разі антропологі вважали себе самими, а також те, чому вони вважали будинки порожніми, якщо там залишилася принаймні половина населення» [5, с. 455 – 456].

Якщо засновниця сучасної гендерної лінгвістики Робін Лакофф здебільшого звертала увагу на семантичні, граматичні і фонетичні особливості жіночого мовлення, то пізніші дослідження гендерних особливостей комунікації все частіше стали зосереджуватися на дискурсивних моментах спілкування у одностатевих і різностатевих групах: контекст спілкування (хто говорить? кому говорить? з якою метою?), припустима і неприпустима тематика, розподіл говоріння/слухання у часі, перебивання або дотримання черги під час обміну репліками, асертивність мовлення і частотність питань, ввічливість, тощо. Дослідження Н. Хенлі показали, що чоловіки розмовляють більше за жінок, тому що мають більше можливостей висловити власну думку, зокрема, під час ділових зустрічей і переговорів. Чоловіки перебивають жінок частіше, а також ікраще за жінок вдається спрямовувати розмову в бажаному напрямку [5, с. 459]. Дебора Таннен зайняла у гендерних дослідженнях екстремальну позицію, зазначивши, що чоловіки і жінки спілкуються настільки по-різному, що можна описувати їхню взаємодію у термінах міжкультурної комунікації [10]. Подібні позиції обстоює Ч. Крамере, яка стверджує, що особливості «чоловічої» комунікації нав'язуються всьому суспільству як загальний стандарт, що змушує жінок «конвертувати свої унікальні ідеї, переживання і значення у чоловічу мову, аби лише бути почутими» [9]. Причини такого становища вона вбачає у тому, що чоловіки і жінки сприймають світ по-різному, оскільки їхнє світосприйняття формується різним життєвим досвідом через те, що жінки й чоловіки виконують різні завдання у суспільстві. Чоловіки, на думку Ч. Крамере, закріплюють свою владу політичними засобами, відтісняючи жіночі ідеї і уявлення від публічної уваги і схвалення [8].

Слід зазначити, що сучасні суспільства на даній момент знаходяться на різних етапах усвідомлення гендерних дисбалансів у комунікації і їх свідомого подолання. Якщо відсутність курсу гендерних студій вважається у США значним дефектом навчальних програм університету [7], а у Австралії, Канаді, Північній та Західній Європі політика забезпечення гендерної рівності є важливим елементом урядових і освітніх стратегій, то в Україні гендерні дослідження знаходяться у маргінальному стані, а державна політика забезпечення гендерної рівності носить здебільшого декларативний характер. Такий стан соціуму зумовлює різку відмінність сприйняття гендерних відмінностей, зокрема у діловому контексті міжкультурного спілкування, і інколи може призводити до критичних ситуацій. У попередніх дослідженнях ми вже наголошували на деяких відмінностях німецької і української культури у сфері невербальної комунікації між чоловіком і жінкою у діловому контексті. «Наприклад, у діловому спілкуванні в Німеччині прийнято супроводжувати привітання і знайомство рукопритисканням незалежно від гендерної ознаки партнера. В Україні найчастіше руки тиснуть один одному лише чоловіки. Якщо перед початком ділової зустрічі український бізнесмен тисне руку лише особам чоловічої статі, ігноруючи при цьому ділових жінок, для представниць німецьких бізнес-кілце є справжнім культурним шоком. Інший приклад – різні проксемічні уявлення. Зона інтимності у українців менша, ніж у німців, тому під час розмови німець відчуває дискомфорт, якщо український партнер стоїть надто близько, і навпаки. Відомий випадок, коли А. Меркель звернулася до французького посольства з нотою протесту щодо образливої поведінки Н. Саркозі, який у розмові з нею припускався надто активної жестикуляції і доторкався до неї [Samuel 2007]. Те, що є неприпустимим в офіційному узусі для німців, для представників більшшпівденних етносів, включаючи український, іноді є соціально-культурною нормою» [2, с. 437].

Різні культури мають різні уявлення про те, хто може торкатися кого у якій ситуації. Якщо китайці допускають рукопритискання між чоловіком і жінкою, то для арабів і малайців така поведінка – табу. Дружні обійми між чоловіками набагато більш прийнятні у Південній Америці, ніж у Північній. Якщо для французів поцілунком у обидві щоки – гендерно-нейтральний вияв родинності або дружньої прихильності, то британці навіть з близькими людьми схильні обмежуватися лише повітряним поцілунком [11, с. 128–130].

Очевидно, що невербальний аспект комунікації, який носить назву «гаптика», є найбільш гендерночутливим у сфері ділових міжкультурних контактів, тому ми зупинимось на ньому більш детально. Гаптика – це наука, яка вивчає дотик. Використання тактильних елементів комунікації може свідчити про взаємовідносини, соціальний статус, міру прихильності, родинні зв'язки, афективність, близькість відносин між комунікантами. Гаптика поєднує жести, пози і особистісний простір; всі ці елементи невербальної семіотики мають яскраве культурне забарвлення. За класифікацією, запропонованою Н. Хеслінім і адаптованою М. Неппом і Д. Холлом, комунікативні дотики підрозділяються на: 1) функціональні (професійні), смисл яких полягає у беземоційному виконанні певної роботи або наданні певних послуг (дотики тренера, перукаря, лікаря тощо); 2) соціальні (знаки ввічливості), які виступають доказом визнання в іншій людині представника свого біологічного виду, який керується такими ж правилами поведінки, проте не мають нічого особистого (наприклад, рукопритискання); 3) дружні (сердечні), які носять індивідуальний характер і демонструють, що адресат користується прихильністю; 4) інтимні (любовні), які носять суто приватний характер [4, с. 161–162]. Зрозуміло, що в офіційному контексті доречними є дотики переважно перших двох груп. Тілесний контакт третьої групи, з одного боку, може сприяти налагодженню більш тісної партнерської взаємодії, а з іншого, може нести в собі конфліктний або саркастичний потенціал через різне трактування конотацій. Яскрава ілюстрація – відомий фотознімок поцілунку Л. Брежнєва і Е. Хонекера, над яким німці насміхаються вже кілька десятиліть.

Як відмічають Е. Аронсон, Т. Уілсон, Р. Ейкерт, у культурах з високим рівнем контактності люди під час спілкування стоять близько один до одного і часто доторкаються до співрозмовників. У культурах з низьким рівнем контактності співрозмовники тримають більшу дистанцію і рідше торкаються один одного. До перших відносяться культури Близького Сходу, Південної Америки і Східної Європи. До других – культури Північної Америки, Південно-Східної Азії північної частини Західної Європи. Культурні відмінності знаходять прояв у доречності або недоречності дотиків друзів однієї статі. Так, Корейці Єгипці чоловіки і жінки тримаються за руки, беруть одне одного під руку або ходять обійнявшись з товаришем або подругою тієї ж статі, і такої невербальній поведінці не надається жодного сексуального змісту [1, с. 40].

У міжкультурній комунікації слід зважати на кордони особистого простору, які є різними для різних культур. Е. Холл визначив типові кордони для представників середнього класу північноамериканської культури: інтимна дистанція (0-18 дюймів), персональна дистанція – для повсякденного спілкування (18 дюймів – 4 фути), соціальна дистанція – для офіцій-

ного і ділового спілкування (4-12 футів) і публічна дистанція – для публічних виступів (12-25 футів). У висококонтактних культурах (наприклад, у латиноамериканців) ці відстані менші, у низькоконтактних (наприклад, у британців) – більші, при чому зростають для представників різних статей. Найчастіше міжкультурні непорозуміння виникають через різні уявлення про межу між інтимним і персональним простором. Персональний простір часто виступає як прихований вимір міжкультурного спілкування, адже кожна особа підсвідомо сприймає його як священну і непорушну захисну територію, яка не підлягає обговоренню [11, с. 128]. С. Тінг-Тумі повідомляє про різну реакцію представників різних культур на порушення їхнього індивідуального простору: представники індивідуалістських культур найчастіше займають активну, агресивну позицію, а представники колективістських культур – пасивну, відступальну позицію. Складна проксемічна поведінка визначається факторами культурних цінностей, мовлення, гендеру, віку і контексту [11, с. 130].

Дослідники виявилигаптичні гендерні відмінності у одностатевому спілкуванні. С. Гарькавець відмічає, що «жінка у чотири рази скоріше доторкнеться до іншої жінки, ніж чоловік до чоловіка» [1, с. 41]. М. Непп і Д. Холл також вказують на те, що «у північноамериканському суспільстві чоловіки доторкаються до оточуючих рідше, ніж жінки. Особливо негативно вони ставляться до тактильних контактів з іншими чоловіками.... І дані опитувань, і спостереження свідчать про те, що чоловіки і жінки ставляться до фізичних контактів з представниками своєї статі по-різному: чоловіки їх уникають, а жінки ставляться до них вельми прихильно» [4, с. 157].

Багато досліджень свідчать про взаємозв'язок між дотиком і відносинами влади: люди, наділені більшою владою, доторкаються до людей, наділених меншою владою [6, с. 53]. Так, Н. Хенлі встановила, що молоді чоловіки більш схильні ініціювати тактильні контакти з молодими жінками, ніж самі жінки. Хенлі пропонує розглядати цей факт у тому ж логічному ряду, що й ініціювання тактильних контактів у парах педагог – учень, слідчий – підозрюваний, господар – слуга. Прояв підлеглими такої ініціативи, а в деяких випадках – і аналогічні дії у відповідь (якщо статусні ролі чітко визначені), сприймаються як щось неприпустиме і образливе. Тому дотик чоловіка до жінки сприймається як доказ не лише симпатії, але й влади. Коли ж ініціатором дотику виступає жінка, це найчастіше сприймається як прояв сексуального інтересу, оскільки суспільна думка априорі не схильна наділяти жінку більш високим соціальним статусом. Ці твердження знайшли непрямий доказ у експериментах, які провели Мейджор і Хеслін, Голдберг і Катц на матеріалі рекламних зображень, виявивши, що рейтинг домінантності особи, яка торкається іншої, зростає, а особи, до якої доторкаються, падає незалежно від статі, статусу і віку персонажів [4, с. 158].

Крім того, дотик, особливо до ліктя, може значно впливати на поведінку самих комунікантів, сугестуючи владу. С. Гарькавець повідомляє про дослідження університету Міннесоти, коли учасникам експерименту підкидали монету, а після того, як респондент присвоював її, просили повернути гроші власнику. Лише 23% учасників віддавали монету відразу, але якщо дослідник непомітно торкався ліктя співрозмовника протягом лишетьрьох секунд, то вже 68% респондентів, знітившись і виправдовуючись, повертали монету власнику. Таким чином було встановлено, що дотик здатний у три рази підвищити шанси отримати бажане від об'єкта впливу. Експериментально було доведено, що повернення монети у різних культурних середовищах значно залежить від поширеності дотиків у цій культурі. Так, серед австралійців монету повернули 72% респондентів, англійців – 70%, німців – 85%, французів – 50%, італійців – 22%, із чого можна зробити висновок, що дотик має найбільш релевантний вплив там, де він не є культурною нормою. У гендерному розрізі дотик сторонньої людини до ліктя викликає різку негативну реакцію у жінок (страх перед сексуальним поневоленням), а у чоловіків може викликати агресію захисного характеру (страх нападу або затримання) [1, с. 40–41]. Ці дані слід брати до уваги, коли на міжнародних прийомах хтось «підлікоток» відводить співрозмовника у затишний куток, щоб наодинці поспілкуватися на вигідну для ініціатора комунікації тему, або коли переговорює підтримує даму під лікоть.

Таким чином ми можемо констатувати, що різні культури дотримуються різних стандартів і мають різні очікування щодо доречності, видів і припустимого обсягу тілесних контактів у діловому спілкуванні. Особливо у гендерному розрізі культури значно різняться щодо того, які саме тілесні контакти допускаються щодо осіб тієї ж або протилежної статі. Му-сульманські культури особливо рестриктивні щодо дотиків між чоловіками і жінками, проте більш терпимі щодо дотиків між особами однієї статі. Для європейських і північноамериканських культур застосування дотику у комунікації перш за все визначається дистанцією влади, але, попри всі відмінності, у діловій комунікації їх об'єднує традиція рукоштовання, яка із зростанням числа жінок на керівних посадах все більше поширюється між чоловіками і жінками. Для запобігання непорозумінням між людьми у діловому контексті вивчення міжкультурної комунікації слід поглиблювати з урахуванням гендерних змінних і невербальних елементів спілкування.

Література:

1. Гарькавець С. А. Психологія невербального общення: учебное пособие / С. А. Гарькавец. – Северодонецк : Изд-во «Петит», 2015. – 214 с.
2. Курченко Л. М. Міжкультурний аспект невербальної комунікації (на матеріалі німецьких і українських комунікативних жестів) / Ліна Миколаївна Курченко. // *StudiaLinguistica*. – Вип. 4. – 2010. – С. 433–438.
3. Меграбян А. Психодіагностика невербального поведіння / Альберт Меграбян. – СПб: Речь, 2001. – 256 с.
4. Нэпп М. Невербальное общение. Мимика, жесты, движения, позы и их значение. Полное руководство по невербальному общению. / М. Нэпп, Д. Холл. – СПб: Прайм-Евроснак, 2007. – 512 с. – (Научный бестселлер).
5. Фоменко О. С. Гендер і мова / О. С. Фоменко // *Основи теорії гендеру* : Навчальний посібник / О. С. Фоменко. – Київ: Видавництво «К.І.С.», 2004. – С. 456–475.
6. Baden I. Non-Verbal Communication [Електронний ресурс] / Ian Eunson Baden // *C21: Communicating in the 21st Century*, Edition: 3, Chapter: NVC, Publisher: John Wiley & Sons. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/275965639_Non-Verbal_Communication.
7. Griffin E. CheriKramaraeonmutedgrouptheory. – Interview [Електронний ресурс] / E. Griffin, C. Kramarae. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=IKkM1adp5Uo>.
8. Kramarae C. Women and men speaking: frameworks for analysis / CheriKramarae. – Rowley, MA: Newbury House Publishers, 1981. – 194 с.
9. MutedGroupTheory [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://oregonstate.edu/instruct/theory/mutedgrp.html>.
10. TannenD. Youjustdon'tunderstand: womenandmeninconversation / DeborahTannen. – NewYork: Ballantine, 1991. – 352 p.
11. Ting-Toomey S. Communicating across cultures / Stella Ting-Toomey. – New York, London: The Guilford Press, 1999. – 311 с.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 14 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: nicokutsenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-239-241

Куценко М. А. Теоретичне підґрунтя когнітивно-фонетичного дослідження специфіки просодичного вираження співчуття в англійськомудіалогічному мовленні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 239–241.

УДК: 811.111'34

Куценко Микола Анатолійович,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ КОГНІТИВНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ПРОСОДИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні передумови експериментально-фонетичного дослідження когнітивної специфіки просодичного оформлення англійських висловлень співчуття, актуалізованих в діалогічному мовленні. Обрано модель розгляду реальної взаємодії складної системи факторів, які впливають на просодичну реалізацію співчуття у процесі мовленнєво-когнітивної діяльності мовця.

Ключові слова: англійські висловлення співчуття, методологія, експериментально-фонетичне дослідження, просодичне вираження, діалогічне мовлення, модель.

Куценко Николай Анатольевич,
Военный институт телекоммуникаций и информатизации имени Героев Крут, г. Киев

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ КОГНИТИВНО-ФОНЕТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СПЕЦИФИКИ ПРОСОДИЧЕСКОГО ВЫРАЖЕНИЯ СОЧУВСТВИЯ В АНГЛИЙСКОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ

В статье обоснованы теоретико-методологические предпосылки экспериментально-фонетического исследования когнитивной специфики просодического оформления английских высказываний сочувствия, актуализированных в диалогической речи. В работе выбрана модель рассмотрения реального взаимодействия сложной системы факторов, влияющих на просодическую реализацию сочувствия в процессе речевой и когнитивной деятельности говорящего.

Ключевые слова: английские высказывания сочувствия, методология, экспериментально-фонетическое исследование, просодическое выражение, диалогическая речь, модель.

Mykola Kutsenko,
Military Institute of Telecommunications and Information Technologies, Kiev

THEORETICAL BASIS FOR THE COGNITIVE-AND-PHONETIC STUDY OF PROSODIC EXPRESSION OF SYMPATHY IN ENGLISH DIALOG SPEECH

The paper advances the substantiation of theoretical and methodological grounds for performing an experimental phonetic study of a cognitive specificity of prosodic organization of utterances of sympathy, actualized in English dialogue speech. The author chooses a model for considering the real interaction of a complex system of factors that influence prosodic realization of sympathy in the process of the speaker's cognitive and communicative activities. Considering the data obtained from the model it is clear that the individual's speaking-and-cognitive activities while uttering sympathy take place within the interaction of his/her micro- and macocosms. The microcosm comprises the following areas of communicative space with a corresponding complex of factors, influencing the utterance prosodic organization: 1) ego-thesaurus, i.e. the individuals' understanding of themselves and their social role; 2) socio-thesaurus, i.e. the individual's role and place in social interaction and comparison with others of the same community; 3) universe-thesaurus, i.e. the individual's view of the society. In the culture of a macocosm, prosodic organization of sympathy is influenced by a different set of factors connected with the speaker's level of education, the culture of the society to which the person belongs as well as by the speaker's social status in relation to the interlocutor's (higher, equal, lower).

Key words: English utterances of sympathy, methodology, experimental phonetic research, prosodic expression, dialog speech, model.

Постановка проблеми. Відомо, що сучасні фонетичні дослідження орієнтовані не лише на вивчення законів та механізмів сприйняття усного мовлення, аналітично-синтетичної обробки акустичних сигналів та універсальних особливостей функціонування фонетичних одиниць, але й на більш глибоке дослідження механізмів формування в пам'яті зразків-еталонів та основних закономірностей породження мовлення, які ґрунтуються у наш час на ідеях синергетизму [4, с. 213], у світлі яких імовірнісний опис подій розглядається як адекватне вираження процесів, як міра схильності об'єкта до певної поведінки, яка йому внутрішньо притаманна. Це, насамперед, пов'язано з тим, що людина живе у світі не окремих об'єктів, а віддзеркалює його як складну систему, що існує та взаємодіє з іншими системами, з природним та соціокультурним середовищем. Не стимули впливають на людину, а вона сама активно взаємодіє з цілісною актуальною ситуацією [2, с. 6]. Саме з позицій синергетизму виникає можливість дослідження двох різних систем у межах єдиної концепції взаємодії просодії та свідомості людини [5, с. 120]. Важливо підкреслити, що свідомість відіграє головну роль у духовному бутті людини, оскільки воно як складна психо-енергетична система здійснює розробку та контроль реалізації певних поведінкових стратегій, що дають можливість індивіду виживати в умовах матеріального світу та соціуму [6, с. 211]. Проте зрозуміло, що реалізації експериментального пошуку результатів взаємодії системи факторів у процесі мовленнєво-когнітивної діяльності мовця має передувати попереднє обґрунтування методологічний передумов дослідження на основі моделювання реальних процесів актуалізації висловлення в комунікації.

Тому метою цієї праці є розробка теоретико-методологічного підґрунтя експериментально-фонетичного вивчення усної актуалізації висловлень співчуття з урахуванням когнітивної специфіки їхнього просодичного вираження в англійському діалогічному мовленні.

Аналіз останніх досліджень. Розглядаючи проблематику дослідження породження мовлення, неважко зрозуміти, що в психологічних концепціях охоплюється більш широкий контекст, ніж суто лінгвістичний [2, с. 164]. Так, особливу увагу приділяють довербальним стадіям породження мовлення, тобто інтенціям. У межах когнітивної психології виокремлюють два процеси відтворення інформації: стимульованого та нестимульованого ззовні, де останнє опирається на процеси «внутрішньої активності», яка не породжується зовнішніми подразниками, або зовнішній подразник має лише опосередковане відношення до неї. Таке бачення щільно корелює з визначеними нами [7, с. 53-54] характеристиками співчуття, яке може мати як внутрішню природу, тобто спиратися на особистий досвід мовця, так і зовнішню, що проявляється у вигляді вербального або невербального стимулу.

У концепції Л.С. Виготського [1, с. 319-329] загальна модель породження мовлення базується на ідеї екстеріоризації думки через внутрішнє мовлення до зовнішнього вираження словами. Побудова мовлення проходить декілька стадій: мотив, який породжує думку, що, у свою чергу, оформлюється у внутрішній формі мовлення і потім опосередковується у значеннях слів та власне вербальне вираження думки. Звідси, в основу породження мовлення ставиться мотив. Розвиваючи положення, викладені Л.С. Виготським та іншими дослідниками, у психолінгвістиці мовлення почали розглядати як елемент процесу комунікації. Таким чином, сформувався прагматичний напрям дослідження мовлення, оскільки мовлення не можливо вивчати поза межами реальних життєвих ситуацій і соціальної взаємодії комунікантів. У цьому аспекті очевидним убачається акцент на вивченні інтенціональних ознак мовлення, приховування чи вираження у комунікації намірів мовця [2, с. 166-168].

З викладеного витікає, що, досліджуючи когнітивні особливості специфіки актуалізації співчуття, необхідно спиратися на надбання соціальної психології, яка дозволяє зрозуміти механізми взаємодії індивіда й соціуму. Відомо, що існують генетичні фактори, які впливають на природу особистості, проте соціальний досвід також відіграє суттєву роль у формуванні комунікативної поведінки індивіда. Серед ключових факторів виокремлюють такі [8, с. 32]: 1) роль, яку ми відіграємо в соціумі; 2) соціальні ідентифікації, які ми формуємо; 3) порівняння себе з оточуючими; 4) наші успіхи та невдачі; 5) думки та судження про нас оточуючих; 6) культурна приналежність. Таке бачення дає можливість краще зрозуміти сутність складних психофізіологічних процесів, які беруть участь у мовленнєво-мисленнєвій діяльності індивіда під час комунікації, оскільки наше розуміння своєї ролі в соціумі, яке можливе лише за умови порівняння з іншими, стає важливим критерієм, що здійснює вплив як на вербальне, так і невербальне вираження почуттів і емоцій. Важливо, на нашу думку, звернути увагу на фактор успіху та невдачі, який охоплює весь комунікативний досвід індивіда та впливатиме не лише на вираження висловлення за допомогою мовних чи позамовних засобів, але й на саму стратегію поведінки та характер реалізації висловлення. Саме соціокультурна приналежність індивіда як «оболонка» складної системи факторів регулюватиме процес актуалізації висловлення з погляду етикетних норм поведінки, прийнятних для культурного середовища, до якого належать мовці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи викладене, логічно, насамперед, виходить з того, що на реалізацію висловлень-співчуття в англомовному комунікативному просторі впливатимуть як суто особистісні характеристики мовця (психотип, темперамент тощо), так і низка факторів, пов'язаних з соціокультурними характеристиками мовця та середовищем його існування. У цьому контексті, для наочності і простоти розуміння складного механізму взаємодії різних факторів у процесі реалізації висловлення логічно скористатися загальною інтерпретаційною схемою системи тезаурусів індивіда та взаємодії сфер простору комунікації, запропонованою у праці [6, с. 178] та наведеною нами на рис. 1. Зі схеми видно, що мовленнєво-когнітивна діяльність індивіда в умовах комунікації відбувається в межах концептуальної моделі мікрокосм-макрокосм. Мікрокосм охоплює такі сфери простору комунікації з відповідними, діючими у їхніх межах комплексами факторів: 1) еґо-тезаурус – уявлення індивіда про себе та свою соціальну роль; 2) соціо-тезаурус – роль та місце індивіда у соціальній взаємодії, порівняння себе та оточуючих; 3) універсум-тезаурус – уявлення індивіда про суспільство. У культурі макрокосму на перебіг комунікації впливають інші комплексні фактори, пов'язані з спрямованістю освіти мовця, культурою соціуму, до якого він належить, а також з соціальним статусом мовця по відношенню до комуніканта (вищий, рівний, нижчий) [там само, с. 178-180]. Скористувавшись цією моделлю, ми набуваємо можливість адекватного наукового опису складної системи факторів, які впливають на просодичну реалізацію висловлень-співчуття.

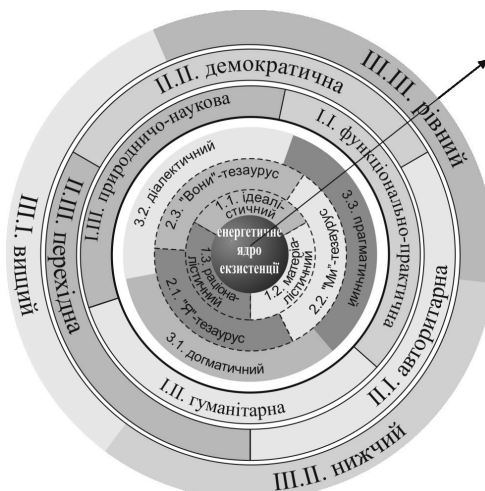

Рис. 1. Модель реальної взаємодії мікрокосму та макрокосму індивіда у процесі вираження співчуття

Спираючись на модель, розглянемо приклад одного з можливих варіантів взаємодії комплексів провідних факторів, що у процесі мовленнєво-когнітивної діяльності індивіда здійснюють вплив на просодичне оформлення ним висловлення-співчуття. На рис. 1 цей варіант позначено відповідним вектором.

Як бачимо, положення вектора описує таку ситуацію вираження співчуття: мовці є рівними за соціальним статусом, адресант висловлює співчуття у вигляді підбадьорювання з приводу неприємної ситуації, що сталася з адресатом повідомлення. Отже, намір, який зародився в енергетичному полі екзистенції адресанта, з погляду ідеалістичного бачення індивіда та враховуючи соціальні норми взаємодії і прагматичні наміри мовця (підбадьорювання), реалізуватиметься, переважно, як висловлення-підбадьорювання під впливом його освіти (функціонально-практична), загальної культурної спрямованості суспільства (демократична) та соціального статусу комунікантів. Зрозуміло, що декодування адресатом співчуття проходить зворотньо-ідентичний шлях, з незначними відхиленнями, зумовленими його культурними та особистісними характеристиками.

Звідси стає очевидним, що модель дозволяє простежити взаємне переміщення елементів сфер мікро- та макрокосму як складної психоенергетичної системи, яка функціонує у духовному бутті мовця під час вираження ним співчуття. Отже, користуючись описаною моделлю, ми маємо змогу враховувати будь-яку кількість факторів, важливих для наукового опису мовленнєво-когнітивної діяльності мовця, його особистісних та соціальних характеристик.

З методологічної точки зору, враховуючи всю складність процесів просодичного оформлення співчуття для вираження певного його типу, необхідно звернути особливу увагу на емоційну складову, яка є рушійним елементом породження будь-якого типу висловлювання, оскільки перед вербальним вираженням думки має місце емоційна активація, яка також бере участь у підготовці та виборі невербального вираження, що супроводжує процес вербалізації. Звідси, емоційний стан індивіда безпосередньо впливає на ряд когнітивних процесів та здатний істотно змінювати їх. Крім того, емоції є важливими, коли в системі присутні декілька мотивів, які мають між собою складні взаємозв'язки, виконуючи регулятивну функцію [2, с. 343-344]. Важливість урахування емоційного стану комунікантів для дослідження мовленнєво-когнітивної специфіки просодичного оформлення висловлення-співчуття полягає в тому, що в інтервалі певних емоційних навантажень утворюватиметься хаос, який є вихідним станом синергетичної системи певного ступеня складності, що, у свою чергу, залежить від рівня збудження психіки індивіда [3, с. 9-10].

З огляду на методологію, важливо також зважати на те, що в сучасному концептуальному баченні процесів породження мовлення причину зародження багатьох когнітивних процесів прийнято відносити до сфери екзистенції індивіда, оскільки емоційно-енергетичні процеси, які проходять в ній, підкорюючись законам хаосу, що саморозвивається, породжують в психічній сфері індивіда певні неусвідомлені поля інтенцій, енергія яких передається відповідним ментальним структурам [6, с. 208]. Ця енергія, викликаючи резонанс подібності у збудженні емоційного і логічного начал ментальної сфери, трансформується у більш конкретні, але ще не повністю усвідомлені індивідом прагматичні наміри. Потім передаючись у сферу трансцендентного буття, енергія не зовсім усвідомлених прагматичних намірів, під контролем свідомості трансформується у конкретні прагматичні установки [там само].

Висновки дослідження та перспективи. Використання моделі взаємодії тезаурусних сфер мікркосму та макрокосму у процесах духовного буття людини уможливило виклад відповідних теоретичних уявлень про когнітивну специфіку породження співчуття, а також дозволяє здійснювати ретельний експериментальний опис складної системи факторів, які впливають на просодичне оформлення висловлень-співчуття, серед яких виокремлюємо уявлення індивіда про себе та своє місце в соціумі, причетність до певної соціальної групи, картина світу, яка домінує у соціально-професійній свідомості індивіда, державна форма правління та соціально-культурний статус індивіда.

Література:

1. Выготский Л.С. Проблемы общей психологии / Л.С. Выготский // Собрание сочинений в 6-ти т. – Т.2. Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.
2. Дружинин В.Н. Когнитивная психология: [учебник для вузов] / В.Н. Дружинин, Д.В. Ушаков. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
3. Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: [монографія] / Алла Андріївна Калита. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
4. Калита А.А. Синергетизм порождения и актуализации фоноконцепта / А.А. Калита, Л.И. Тараненко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (Мовознавство). – Вип. 96 (2). – Кіровоград, 2011. – С. 213–220.
5. Коваленко Н.А. Просодия и сознание: системно-синергетический подход / Н.А. Коваленко // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – Иркутск, 2011. – С. 120–126.
6. Клименюк О.В. Знание, познание, когниция: [монографія] / Александр Валерианович Клименюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 304 с.
7. Куценко М.А. Систематизація провідних лінгвістичних ознак актуалізації співчуття в англійському діалогічному мовленні / М.А. Куценко // Одеський лінгвістичний вісник. – 2017. – № 10. – Т.1. – С. 53–58.
8. Майерс Д. Социальная психология: [монографія] / Дэвид Майерс. – СПб.: Издательский Дом «Питер», 2007. – 794 с.

Отримано: 19 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 5 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: irenabogdanivna@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-242-244

Кушнір І. Б. Символічне навантаження анімалістичних образів у новелах Т. Гунціга та Т. Малярчук. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 242–244.

УДК: 821.133.1-32.09:7.049»20»

Кушнір Ірина Богданівна,
Львівський національний університет ім. І. Франка

СИМВОЛІЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНИХ ОБРАЗІВ У НОВЕЛАХ Т. ГУНЦІГА ТА Т. МАЛЯРЧУК

Стаття має на меті вивчити проблему “маленької людини”, її екзистенції у ХХ–ХХІ ст. на прикладі збірок «Найменший у світі зоопарк» Т. Гунцігата «Звірослов» Т. Малярчук. Автори застосували прийом контрасту, химерності та незвичайного у звичайному, що є ознакою сюрреалістичності новел ХХІ ст. Використані зоометафори для показу жалюгідності життя «маленької людини» ХХ–ХХІ ст. Анімалістичний образ є своєрідним alterego кожного з персонажів. Зоонімічне вираження збайдужилого ставлення до свого життя, відсутність активності у світі, екзистенційна самотність визначає завершення новел – духовна смерть персонажа як результат безвиході. Обоє письменників констатують самотність маленької людини у світі, екзистенційний страх життя, абсурдність світу. Ідея песимізму людського життя увиразнюється також через зоометафору у назві новел обох збірок.

Ключові слова: анімалістичний образ, зоометафора, новела.

Кушнір Ирина Богдановна,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ АНИМАЛИСТИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ В НОВЕЛЛАХ Т. ГУНЦИГА И Т. МАЛЯРЧУК

Статья посвящена изучению проблемы “маленького человека”, его экзистенции в ХХ–ХХІ в. на примерах сборников «Самый маленький на свете зоопарк» Т. Гунцигаи «Зверослов» Т. Малярчук. Писатели применили прием контраста, химеричности и необычного в обыденном, характерного для сюрреалистических новелл ХХІ в. Зоометафоры служат для иллюстрации и невзрачности жизни «маленького человека» ХХ–ХХІ в. Анималистический образ – это своеобразное alterego каждого из персонажей. Зоонимическое выражение безразличия к своей жизни, отсутствие активности, экзистенциальное одиночество характерно для завершения новелл: духовная смерть персонажа как результат безысходности. Писатели акцентируют одиночество маленького человека в мире, экзистенциальный страх жизни, абсурдность мира. Идея песимизма и примиренности человеческой жизни подчеркивается зоометафорой в названии новел обох сборников.

Ключевые слова: анималистический образ, зоометафора, новелла.

Iryna Kushnir,
Ivan Franko National University of Lviv

SYMBOLIC VALUE OF ANIMALISTIC IMAGES IN SHORTS TO RIESBY T. GUNZIG AND T. MALIARCHUK

In this article the problem of “a small person”, his existence in ХХ–ХХІ s. on the example of collected short stories “The smallest zoo in the world” by T. Gunzig and “Zvirislov” by T. Maliarchuk has been studied. Both authors used the contrast, the fancifulness, the unusual in the life routine which is the feature of surrealistic story of ХХІ c. Zoometaphors were used to show the homeliness of life of “a small person” in ХХ–ХХІs. Animalistic image has been proved to be an Alter Ego of any characters. Zoonimic expression of indifference to life, the absence of activity, the existential loneliness lead to the tragic ending of shorts stories meaning the spiritual death of a character as a result of despair. Both writers showed the loneliness of “a small person” in the world, his existential fear to live, the absurdness of the world. The idea of pessimistic human life is also emphasized by using zoometaphor in the title of a short story.

Key words: animalistic image, short story, zoometaphor.

Творчість Т. Гунціга (нар. 1970 р.), відомого бельгійського прозаїка-постмодерніста ХХІ ст. є малодослідженою в Україні, зокрема, увагу привертає його новелістична спадщина. Його твори демонструють появу нового цікавого автора, що вже став лауреатом декількох бельгійських премій (премія Віктора Росселя, 2001, премія видавців 2003).

Стилю Т. Гунціга притаманні суміш бурлеску, кафкіанської фантастики і проблематики, злої сатири, чорного гумору з песимістичним реалізмом та екзистенціальним підходом до абсурдної дійсності. Він є автором романів «Смерть білінгви» (2001) «Куру» (2005), «1000 літрів суцільного жаху» (2007), декількох новелістичних збірок, де відчутний вплив сюрреалізму Б. Віана та Ф. Кафки, що, як стверджує і сам Т. Гунціг, є його улюбленим письменником.

Звідси об’єктом вивчення стали найбільш показові у плані проблематики зоометафор новели Т. Гунціга «Жирафа», «Червона рибка», «Корова», «Тарган», «Коала» зі збірки «Найменший у світі зоопарк» (2003) із метою дослідити анімалістичні образи та їхнє смислове навантаження. Так само у новелах збірки «Звірослов» (2009) Т. Малярчук, званої сучасної української авторки, спостерігаємо своєрідні авторські зоометафори, що під особливим кутом зору показують реальність ХХ–ХХІ ст.. Видається доцільним дослідити особливості зоометафор у Т. Гунціга та Т. Малярчук, звідси спроба проаналізувати їхні новели для встановлення спільного та відмінного у символічному навантаженні анімалістичних образів. Такий аналіз становить новаторство статті, оскільки у порівняльному плані ці автори не вивчалися раніше.

Загалом до дослідження зоометафор та аніمالістичних образів звертаються О. Бровко, Л. Золотюк, Т. Трофименко, О. Лілік, що засвідчує постійний інтерес до такого аспекту дослідження. У цій статті вперше звертаємося до аналізу новел Т. Гунціга, тоді як українська авторка Т.Малярчук має багато критичних досліджень її збірки «Звірослов» (серед яких статті авторства Т. Трофименко, О. Бровко, рецензії в інтернет-виданнях). Як вважає О. Бровко: «*«Звірослов» Тані Малярчук охоплює новели – психологічні (іноді радше психіатричні) студії, своєрідні портрети наших сучасників – самотніх, загублених у світі прагматичного сьогодення»*[1].

Важливе значення Т. Гунціг вклав у епіграф цієї збірки *«Закони, спричиняють всі зміни, які спостерігаємо у природі, хоча вони всюди однакові та не вступають у протиріччя, дають у живих тілах результати, відмінні від тих, які вони спричиняють у тілах, позбавлених життя, що є їхньою протилежністю»* (Ж. Б. Ламарк «Філософія зоології» (1809)) [2]. Метою автора є увиразнити персонажа у порівнянні з певною твариною, що стає символічною зоометафорою його існування.

У новелі «Жирафа» головним персонажем є Кеті, що чекає від чоловіка підтримки і кохання, тоді як отримує навзаєм зневагу і нерозуміння Боба, котрий завжди вислуховує її, втягнувши голову у плечі з виглядом побитої собаки. У відповідь на претензії дружини він зауважив, що «така товста корова» нічого не розуміє у коханні. І все відбувалося завжди за однаковим сценарієм: придирки – перепалка – сварка – образи – відхід Боба – повернення Боба – набурмосений вигляд – боязкі кроки до примирення – мир. Проте одного разу після повернення додому після чергової сварки він констатував відсутність дружини вдома і мертву жирафу в саду. За допомогою двох турків і бензопили чоловік позбавився трупа жирафи. Ось як відреагувала на це його дружина: *«Кеті відкрила рот і хотіла щось сказати, але з губ злетів тільки жалісливий подих. Вона опустила очі, підхопила дорожню сумку і вийшла з квартири»*. Такій сімейній драмі Т. Гунціг надає іронічно-песимістичне закінчення: *«Більше Боб її не бачив <...> він вирішив, що його дружина була з привітом. Потім узагальнив свій висновок і прийшов до переконання, що всі жінки у чомусь шизофренічки»* [2].

У новелі «Червона рибка» – це історія маніяка Франка, що живе у власній реальності, як червона рибка в акваріумі. Жертви його садизму – молоді дівчата у багажнику, для окреслення їхньої ситуації Т. Гунціг використав влучну зоометафору морської черепахи: *«Вони дивилися на нього. Нерухомо, як дивляться морські черепахи, коли їх витягнули на палубу корабля, і вони знають, що їм кінець. У Франка тряслися руки, він раптом зрозумів, наскільки йому все остогидло: і робота, і дім, і нещасна дурена-мати, і телевізор, і власна пика, і те, як він одягається, і те, що говорить»* [2]. Тому Франк підпалює машину з минулим, але не вміє знайти вихід зі свого абсурдного життя і все продовжується: *«<...> він швидко переодягнувся, треба поспішати, не можна запізнюватися вдруге»* [2].

У новелі «Корова» – історія ідеальної дівчини-корови, яка не потребує любові, спілкування, нової шуби, грошей, а всім задоволена – чоловіча мрія Анрі стає реальністю: *«Корм, вода, газети – і доста з неї»* [2]. Проте у процесі співжиття персонаж дізнається, що цього недостатньо для щастя: жінка – це не тільки істота для задоволення його фізичних потреб, тому Анрі повертає дівчину-корову в дослідницький центр. Ця новела є прикладом чоловічого споживацького ставлення до жінки. Прочитуємо кафкіанське «Перетворення» в чорному гуморі Т. Гунціга.

У новелі «Тарган» немає фантастичних перетворень, як у попередніх історіях. Молода пара приїхала на медовий місяць до Індії. У ставленні до індійців та при переляці на вигляд таргана у ванній кімнаті жінка пізнає сутність свого чоловіка: *«Він був такий голий, такий білий, такий худючий, як старий верблюд»* [2]. Тоді вона приймає рішення його покинути: *«Вона не побачить двері готелю, не побачить обличчя чоловіка, що чекає її на рецепції, не побачить його огидних щурячих очей <...>»*[2].

Новела «Коала» теж ілюструє проблему маленької людини ХХ-ХХІ ст. Це приклад Фреда, що знайшов у готельній кімнаті коалу. *«Він не терпітиме більше цю країну, і цю істоту, і свою роботу, і загалом життя не вдалося»* [2]. Персонаж не вміє турбуватися про свою сім'ю, він забув про дружину і сина, бо поглинутий роботою, так само, як він забув про коалу, що викинув за вікно, і тварина загинула від холоду.

Трагічне існування персонажів Т. Гунціга має ключем до розуміння аніمالістичний образ, що слугує для пояснення його сутності. Це оригінальні авторські зоометафори жінки-домогосподарки-жирафи, дівчат-жертв-черепах, ідеальної дівчини-корови, «білої людини»-щура, близької людини-коали. Так автор бачить екзистенційну проблему маленької людини сучасності, що страждає від нерозуміння в абсурдному світі та від самотності. На підставі проведеного аналізу констатуємо негативне смислове навантаження аніمالістичних образів Т. Гунціга. Функція зоометафори – чіткий перегук з долею персонажа.

Десять історій «Звірослова» отримали назву *«своєрідна постмодерна варіація на тему середньовічних бестіаріїв. Є збіркою оповідань, присвячених темі самотності і її різновидів»* [3]. Через п'ять років після українського видання «Звірослов» Т. Малярчук з'явився в німецькому перекладі з назвою «Про зайців та інших європейців» (2015).

У новелах Т. Малярчук маємо образ маленької людини, дуже часто жінки. До прикладу – продавець риби Капітоліна, затуркана жінка-курка («*Gallus domesticus*»): *«Ну ти прям курка куркою»* [5, с. 9], *«Господи, ну курка куркою ! Де ти така взялася?»* [5, с. 25], *«Роздзьобаний ползат летать не сможет! Ми з тобою дві курки. І ми курки, і твоя бабка тоже!»* [5, с. 33]; чи історія пацієнтки Белли та її лікаря Григорівни («*Aurelia aurita*»), що живуть як медузи, з однаковим «діагнозом» і лікар, і пацієнтка: *«І мільйони медуз так само колишуться поруч. Без руху. Без болю. Без сліз»* [5, с. 87]; пенсіонерка Антоніна («*Сogvus согах*») переконує себе, що щастя – в самотності, що звучить як крик душі про допомогу: *«Мені добре самій з собою. А чого ще хотіти? Це в житті головне – коли добре самій»* [5, с. 109]; дівчина Фаня («*Sus domestica*»), яку вважають посміховиськом з дитинства, не вміє знайти вихід із замкненого життєвого кола: *«Не хочу! Хочу жити тут, у цьому свинарнику! Я свиня, і маю жити у свинарнику!»* [5, с. 165]; Тамара Павлівна («*Rattus norvegicus*») така самотня, що їй добре в компанії зі щуром: *«Я така самотня, <...> дуже самотня. Але тепер мені легше. У мене є ти»* [5, с. 102]; Жанна («*Thysania аггірріна*») асоціюється з метеликом, що випадково втрапив у світ людей *«У метеликів дуже нелюдські очі. Метелики не подібні на людей. <...> Вони ніби з іншого світу. Їх так тяжко зрозуміти»* [5, с. 273–274]. Бог забирає її на небо, хоча вона прагнула у житті тільки зазнати жіночого щастя та кохання.

Новели Т. Малярчук мають швидше позитивну перспективу, тоді як закінчення Т. Гунціга песимістично-реалістичне. Погоджуємося з О. Купріяном у наступному: *«І початкові презирство й насмішка враз поступають перед співчуттям»*.

Адже *Таня Малярчук* намагається не судити своїх персонажів, а тільки показати їх такими, якими вони є: справжніми, не прикрашеними героїзацією, не ретушованими гарними манерами і правильною вимовою. Вони по-своєму навіть гарні, якщо все ж таки зазирнути за алегорію» [4].

Для обох авторів важливий аспект – це екзистенціальна свобода і вибір персонажа. Кожна історія – особиста міні-драма людини, що проходить непоміченою іншими, проте веде до відкриття своєї самості персонажем. Персонажі Т. Малярчук шукають способів вирватися з абсурдної реальності світу і часто це їм вдається. Жанка вирішує кардинально змінити життя і продавати метеликів: «*Я досить намучалась! І тепер всьо. Буду продавати пиріжки, їсти їх, дивитися телевізор, ходити в туалет, купувати собі імпортні блузки раз у два місяці. І всьо. І так буду жити. Як комаха*» [5, с. 254]. Персонажі Т. Гунціга заплуталися настільки, що не знаходять виходу, їхнє життя продовжується по замкненому колу. На відміну від Т. Гунціга, у Т. Малярчук прочитуємо більше співчуття до своїх персонажів, відсутнє безособово-відсторонене та різке намішкувато-іронічно-сатиричне авторське ставлення Т. Гунціга.

Зоометафори стали ілюстративними, щоб показати як персонаж пробує подолати відчуженість світу. Проблема маленької людини, її екзистенції у ХХ–ХХІ ст. стала темою зображення в обох авторів. О. Купріян підсумовує: «*Проте письменниця мовби вивертає традиційну алегорію навиворіт: так, щоби крізь наскрізну іронічність і сарказм читач побачив зворотний бік сучасної «маленької людини», її незмірну трагічність*» [4].

Кожна новела має ніби незначний сюжет: історія з життя непримітної людини, такої як всі. У поетичному плані такий прийом контрасту, химерності та незвичайного у звичайному є ознакою сюрреалістичності новел ХХІ ст. (Т. Гунціга, М. Ж. Уреш, Т. Малярчук). Можемо констатувати оксюморон реально-побутового та фантазмагоричного планів. Кожна з зоометафор Т. Гунціга та Т. Малярчук має антикомпліментарний сенс: домогосподарка-жирафа, Белла-медуза, Капітоліна-курка і т.д. Автори використовують такі зоометафори для показу жалогідності життя «маленької людини» ХХ–ХХІ ст. Анімалістичний образ є своєрідним alter ego кожного з персонажів. Зоонімічне вираження збайдужилого ставлення до свого життя, відсутність активності у світі, екзистенційна самотність визначає завершення новел – духовна смерть персонажа як результат безвиході. Обоє письменників констатують самотність маленької людини у світі, екзистенційний страх життя, абсурдність світу. Ідея песимізму людського життя увиразнюється також через зоометафору у назві новел обох збірок.

Вважаємо цю наукову проблему дуже перспективною, і у подальших дослідженнях будуть залучені українські та зарубіжні автори, що використовують зоометафори зі схожою метою.

Література:

1. Бровко О. Жанрова матриця бестіарію в сучасній літературі / Олена Бровко // Синопис: текст, контекст, медіа. – 2016. – №1. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/HYPERLINK> «http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=stkm_2016_1_6»stkm_2016_1_6
2. Гунциг Т. Самый маленький на свете зоопарк / Томас Гунциг. Пер. с фр.: Н. Хотинская. – М.: Ультра. Культура, 2006. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surfingbird.ru/surf/twY7C458>
3. Звірослов [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Звірослов>
4. Купріян О. Таня Малярчук. Звірослов / Ольга Купріян [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/reviews/zvirosllov>
5. Малярчук Т. Звірослов / Таня Малярчук. – Х.: Фоліо, 2009. – 281 с.

Отримано: 13 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: alexaristos@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-245-247

Левко О. В. Аксиологема «смиріння» у грецькій ранньохристиянській та українській лінгвокультурах: діахронічний вимір. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 245–247.

УДК: 811.161.2:811.14'03+81'42

Левко Олександр Вадимович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

АКСІОЛОГЕМА «СМИРЕННЯ» У ГРЕЦЬКІЙ РАННЬОХРИСТИЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ: ДІАХРОНІЧНИЙ ВИМІР

У статті досліджено вербалізацію аксиологеми «смиріння» в українській лінгвокультурі на матеріалі Корпусу української мови, встановлено її біблійні витoki, здійснено компаративний аналіз семантики «лексем смиріння» у грекомовній ранньохристиянській літературі та українському художньому дискурсі XIX–XXI ст. Визначено появу нових оцінних конотацій у семантиці «лексики смиріння» в українській мові та виявлено еволюцію змістового наповнення аксиологеми «смиріння». Встановлено, що «лексем смиріння» можуть отримувати в українському художньому дискурсі негативні семи «поступливість», «безвольність», «слабкість», «жалюгідність», «нікчемність», «відчай».

Ключові слова: смиріння, аксиологема, семантика, цінності, категорія оцінки, українська література, Новий Завіт.

Левко Александр Вадимович,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев

АКСИОЛОГЕМА «СМИРЕНИЕ» В ГРЕЧЕСКОЙ РАННЕХРИСТИАНСКОЙ И УКРАИНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ: ДИАХРОНИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В статье исследована вербализация аксиологеми «смирение» в украинской лингвокультуре на материале Корпуса украинского языка, установлены ее библейские истоки, проведен компаративный анализ семантики «лексем смирения» в греческой раннехристианской литературе и украинском художественном дискурсе XIX–XXI ст. Определено появление новых оценочных коннотаций в семантике «лексемы смирения» в украинском языке и показана эволюция содержания аксиологеми «смирения». Установлено, что «лексемы смирения» могут иметь в украинском художественном дискурсе негативные семи «податливость», «безвольность», «слабость», «ничтожность», «отчаяние».

Ключевые слова: смирение, аксиологема, семантика, ценности, категория оценки, украинская литература, Новый Завет.

Oleksandr Levko,

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv

AXIOLOGEME OF «HUMILITY» IN THE GREEK EARLY CHRISTIAN AND UKRAINIAN LINGUOCULTURES: DIACHRONIC DIMENSIONS

The paper addresses the verbalization of the axiologeme of “humility” in Ukrainian linguoculture based on the Corpus of the Ukrainian language. The semantics of the “tokens of humility” in Early Christian literature and Ukrainian fiction of the 19th and 20th centuries is analyzed in the comparative aspect. It is shown that the axiologeme of “humility” belongs to the central values of the early Christian axiosphere, being defined as obedience to God and diminishing one’s own value. The paper identifies new evaluative connotations in the semantics of “tokens of humility” in Ukrainian language and describes the evolution of the axiologeme of “humility”. It is established that “tokens of humility” can acquire negative semantics in Ukrainian language (“complacency”, “weakness”, “insignificance”, “pity”, “despair”, “apathy”), as opposed to extremely positive connotations of Greek lexemes in the New Testament and Early Christian literature. As the study showed, the variability of the semantics and the palette of evaluative connotations of the “tokens of humility” can only be established through the use of corpus data in comparative and diachronic studies, as vocabulary data do not show the depth of semantic changes and do not allow for the identification new contextual meanings.

Key words: humility, axiology, semantics, values, the category of evaluation, Ukrainian literature, New Testament.

Українська аксіосфера сформувалася під впливом християнської парадигми цінностей. Найбільш важливі морально-етичні концепти біблійного походження були засвоєні українською лінгвокультурою, проте з плином часу частина з них зазнала еволюції з огляду на зміну ціннісної складової мовно-літературного простору України, зумовлену різними історичними та соціокультурними процесами XIX–XXI ст. До таких морально-етичних концептів або аксиологем належить «смиріння», яке у сучасній масовій культурі отримує почасти негативну оцінку [6, с. 23–26]. Як зазначається у статті Т. Добка, у свідомості пересічного українця смиріння є швидше недоліком, слабкістю, аніж чесною та проявом сили духу [2, с. 53]. Проте словники української мови засвідчують позитивно марковані семи у значенні «лексем смиріння» [7, с. 404], відтак вважаємо, що визначити, якої все ж таки семантики та оцінки вони набувають у мовному узусі, можна лише на основі корпусних даних. Отож, з огляду на еволюцію чесноти смиріння в українській лінгвокультурі та набуття «лексемами смиріння» нових оцінних конотацій дослідження аксіологічного статусу смиріння в українській мові на основі Корпусу української мови видається актуальним.

Мета статті – дослідити мовну репрезентацію аксиологеми «смиріння» в українській мові у зіставленні з аксиологемою «ταπεινότης» у грецькій мові ранньохристиянських текстів та встановити, якої семантики та мовної оцінки набувають «лексем смиріння» у текстових корпусах. **Об’єкт дослідження** – фрагмент аксіосфери української та грецької мовних картин світу, а **предмет дослідження** – семантичні зміни та оцінні конотації «лексики смиріння» в українській мові у зіставленні з грецькою мовою Нового Завіту і ранньохристиянської літератури. **Матеріалами дослідження** стали словники

української та давньогрецької мов, Корпус української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx>) та Корпус давньогрецьких текстів *Thesaurus Linguae Graecae* (<http://stephanus.tlg.uci.edu>).

Аксіологема “смирнення” належить до центральних цінностей ранньохристиянської аксіосфери і визначається як покірність перед Богом, усвідомлення свого місця, применшення власної вартості. На важливості смирення як духовної цінності у християнських лінгвокультурах східних слов’ян наголошується у працях Т. Коноваленко [3], Ю. Кореневої [4] та Н. Коч [5]. У Новому Завіті до “лексем смирення” належать прикметники *ταπεινός* «смирений», «покірний» і *ταπεινόφρων* «смирений», «смиреномудрий» та похідні від них іменники *ταπεινώσις* «смирнення», «покірність» і *ταπεινοφροσύνη* «смирнення», «смиреномудрість» [9, с. 1756–1757]. У давньогрецькій літературі лексема *ταπεινώσις* містить негативні конотації «приниження», «упокорення», «жалюгідність» [1, с. 1602]. Однак у християнську добу завдяки концептуальній метафорі «вверх-униз» *ταπεινώσις* як самоприниження набуває позитивних сем у протиставленні з гордістю та вивищенням. У значенні морально-етичної чесноти *ταπεινώσις* у Новому Завіті позначає «покірність перед Богом», «смирений стан душі», наприклад у вірші Лк. 1:48: *ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινώσιν τῆς δούλης αὐτοῦ* «бо зглянувся на смирення раби своєї». Проте зустрічаються випадки вживання *ταπεινώσις* і з негативною семантикою, наприклад у Дії 8:33: *ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη* «у Його **приниженні** суд Його було взято». Натомість лексема *ταπεινοφροσύνη*, яка походить від *ταπεινόφρων* «той, що має смиренний розум», набуває винятково позитивної семантики у Новому Завіті та ранньохристиянській літературі, вживаючись зі значеннями «смирнення розуму / серця», «покірність перед Богом», «смирнення перед людьми», наприклад: *τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγοούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν* «у **смиреному розумі** вважайте один одного вищим від себе» (Флп. 3:2).

Значення «покірність перед Богом» є центральним значенням лексеми *ταπεινώσις* у її вживанні у Септуагінті та Новому Завіті на позначення чесноти [8, с. 461]. У корпусі української мови зустрічаються вислови, які засвідчують актуалізацію цього значення і в українській мові, що можна вважати, безумовно, біблійним впливом, наприклад: *смирнення перед волею Всевишнього* (Ю. Дольд-Михайлик. У чорних лицарів), *смирнення перед Богом*, *смирнення і покора перед єдиним паном – Богом* (Г. Пагутяк. Слуга з Добромиля), *смирненням перед Всевишнім* (Л. Дереш. Пісні про любов і вічність).

Зауважимо, що лексеми *ταπεινός* і *ταπεινώσις* / *ταπεινοφροσύνη* семантично близькі у Новому Завіті і ранньохристиянській літературі до лексем *πραῖς* «кроткий», «спокійний», «тихий», «лагідний», «сکромний» та *πραΐτης* «лагідність», «покірність», «смирність», «скромність». Відтак для позначення смиренного стану людини *ταπεινός* і *πραῖς* можуть вживатися як близькі за значенням слова в одній синтагмі, наприклад: *πραῖς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ* «бо Я **кроткий** і **смирений** серцем» (Мт. 11:29). Схожі синтагматичні явища спостерігаємо і в корпусі української мови: *тихий, смиренний, слухняний* (В. Дрозд. Листя Землі), *смирненна і кротка* (В. Лис. Поліська мудрість Пелагеї), *скромність і смирення* (Л. Дереш. Пісні про любов і вічність), *смирнення і спокій* (Г. Тарасюк. Сестра моєї самотності).

У ранньохристиянській літературі *ταπεινοφροσύνη* синтагматично поєднується з абстрактними іменниками, що позначають чесноти, наприклад: *χρηστότης, ταπεινοφροσύνη, πραΐτης, μακροθυμία* «доброта, смирення, покірливість, довготерпіння» (Кол. 3:12), *ταπεινοφροσύνη καὶ πραΐτης* «доброта і покірливість» (Еф. 4:2), *ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ πραΐτης* «ласкавість і смирення і покірливість» (Климент Римський. Послання до Коринтян, 30:8). У текстах української мови, як і в ранньохристиянській літературі, *смирнення* часто фігурує у складі бінарних сполук, іншим компонентом яких є назва іншої чесноти, наприклад: *терпіння та смирення* (С. Андрухович. Жінки їхніх чоловіків), *смирнення й покірливість долі* (В. Савченко. Золото і кров Сінопа), *смирненність та покора* (Ю. Мушкетик. На брата брат), *добрість, працюваність, смиренність* (Ю. Мушкетик. Гетьманський скарб); *смирненність і всепрощення* (Ю. Мушкетик. Погоня).

Християнські уявлення про смирення як неодмінну аскетичну чесноту засвідчуються у Корпусі української мови частотним сполученням прикметника *смирений* зі словами, що позначають духовних осіб, наприклад: *смирений слуга Божий* (Ю. Сорока. Северин Наливайко), *смирений батюшка* (О. Вишня. Зібрання творів), *смирений служитель Христа, смиренний отче, смиренний чернець, смиренний служитель вівтаря, ряса смирення й забуття мирської суєти* (М. Старицький. Останні орли), *смирений душпастир* (Ю. Смолич. Мир хатам, війна палацам), *смирenni єзуїти* (Р. Іванчук. Манускрипт з вулиці Руської).

У ранньохристиянській літературі лексеми *ταπεινώσις* та *ταπεινοφροσύνη* актуалізують у своїй семантиці значення «непихатість», «незарозумілість», «негордовитість», «праведність», «самоприниження», позначаючи упокорення своєї гордині та набуття смиренних думок про себе. У Корпусі української мови у близькому оточенні лексеми смирення зустрічаємо лексику на позначення пороків, яким смирення протиставляється, зокрема *гординя, марнославство*, наприклад: *Істину треба досліджувати не марнослав’ям, а смиренням* (П. Загребельний. Диво); *Гординя, а не смирення перед волею Всевишнього* (Ю. Дольд-Михайлик. У чорних лицарів); *Гординю слід ламати смиренням* (П. Загребельний. Євпраксія); *Мав прикру злостиву вдачу, не відзначався смиренням, не терпів, аби йому хтось вказував* (Г. Пагутяк. Зачаровані музиканти); *У голосі дівчини, в її манерах і поведінці не було ні краплі смиренності, а була, радше, гординя, самовпевненість і почуття, що увесь світ належить їй* (Б. Бойчук. Аліпій і його наречена). Таке вживання зумовлене ранньохристиянським узусом «лексики смирення».

У Корпусі української мови зустрічаємо численні текстові уривки, у яких акцентується увага на зовнішніх ознаках смирення. Прояв смирення асоціюється з виразом обличчя, поглядом очей, голосом, поставою і може набувати як позитивної, так і негативної оцінної семантики. Наведемо позитивно марковані випадки вживання «лексем смирення»: *очі виказують смирення* (С. Пашковський. Осінь для ангела), *вираз смирення на лиці* (В. Савченко. Золото і кров Сінопа), *говорити тихо і смиренно* (П. Загребельний. Диво).

У негативному сенсі акцент на зовнішньому прояві смирення відбувається тоді, коли йдеться про лицемірне смирення, наприклад: *Пускати смиренні погляди в стелю* (О. Гончар. Берег любові), *Хитрі й смиренні на взір* (І. Нечуй-Левицький. Афонський проїдисвіт); *І стояли навпроти мене смиренні, а в очах скакали бісики* (Ю. Мушкетик. Обвал); *Виказував позірну смиренність і слухняність, а тим часом повертав князя у вигідному для себе напрямку* (П. Загребельний. Диво); *Знову цей погляд низу вгору, ця вдавана смиренність старого фавна* (Л. Дереш. Пісні про любов і вічність); *Він говорить, смиренно опустивши очі, а я думаю, що й тут, за монастирськими стінами, вітер славолюбства розжожує жар нікчемних*

пристрастей (Ю. Мушкетик. Погоня); *І смиренно, з людською насолодою, плекаючи свою чорну образу, зневажене самолюбство, мовив виношені в сатанинській гордині слова* (М. Стельмах. Гуси-лебеді летять). У наведених вище уривках «лексми смирення» набувають негативних сем «зовнішня праведність», «псевдосмирення», «лицемірство», «підступність». Личина смирення вербалізується як *удаване смирення та маска смиренності*.

За результатами аналізу Корпусу української мови було встановлено, що на відміну від ранньохристиянської літератури «лексми смирення» можуть набувати негативної семантики в українській мові, актуалізуючи наступні негативні конотації у значенні:

1) поступливість, безвольність: *Ішла Марія, смиренна, скорена, зі зсутуленим сумлінням* (Р. Іваничук. Мальви); *Ніколи б не зустріла ідеальну кандидатуру на роль смиренної ляльки для сина* (Л. Дашвар. Мати все); *Смиренно і слухняно йде тишинами мармуровими сходами палацу на поклін, на сором, на ганьбу до твого витвореного владики* (В. Винниченко. Соляна машина);

2) слабкість: *В цьому світі смиренністю не досягнеш нічого* (Ю. Мушкетик. Яса); *Смиренно стоять собі, похнюпивши голову, мов винуваті, котрих зібрались судити* (П. Мирний. Повія);

3) жалюгідність: *Ой, який смиренний, жалюгідний сидить Псойс у куточку кабіни!* (М. Дашків. Загибель Уранії);

4) мізерність, нікчемність: *Скупі й смиренні оці скнарі* (І. Нечуй-Левицький. Афонський проїдисвіт); *Убоге, некрасиве, смиренне створіння* (Ю. Мушкетик. Яса); *У своїх окулярах на резинці та зі смиренною посмішкою він уособлює душку-дебіла* (Л. Дереш. Трохи п'їтьми);

5) відчай, апатія: *Смиренний параліч духу* (Є. Пашковський. Осінь для ангела); *Втілення смиренної безнадії та високого відчаю* (Л. Дереш. Остання любов Асури Махараджа); *Зболілий дух відчаю і смирення* (Є. Пашковський. Осінь для ангела); *Насторожувало і смирство Лорине, апатія і байдужість до всіх твоїх заходів* (Г. Тарасюк. Сестра моєї самотності).

Отже, підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що аксіологема «смирення» засвідчує в українській лінгвокультурі зв'язок з ранньохристиянською аксіологемою «ταπεινοφροσύνη», проте, безперечно, зазнає еволюції, що позначається в актуалізації нової семантики та набутті ширшого спектру оцінки у мовному узусі. Як було встановлено, «лексми смирення» можуть набувати негативної семантики у текстах української мови на противагу винятково позитивним конотаціям грецьких лексем у Новому Завіті та ранньохристиянській літературі, актуалізуючи значення «поступливість», «безвольність», «слабкість», «жалюгідність», «нікчемність», «відчай», «апатія».

Як показало дослідження, варіативність семантики та палітру оцінних конотацій «лексем смирення» можна встановити лише завдяки залученню корпусних даних і великих масивів текстів та проведенню зіставних і діахронічних розвідок, адже словникові дані не показують усієї глибини семантичних змін та не засвідчують творення нових смислів у контексті. Відтак вбачаємо перспективу у проведенні діахронічних та корпусно-орієнтованих досліджень ціннісної складової мовного простору України, які дозволять визначити вектор зміни цінностей, зокрема цінностей біблійного витоку, і встановити їх ієрархічність у мовній свідомості сучасного українського соціуму та уможливають верифікацію еволюції змістового наповнення аксіологем та набуття ними певної мовної оцінки у текстових корпусах.

Література:

- Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : в 2-х т. / Иосиф Ханаанович Дворецкий ; [под. ред. С. И. Соболевского]. – М. : Гос. изд. иностр. и нац. слов., 1958. – 1904 с.
- Добко Т. Феноменологія смирення / Т. Добко // Гуманітарні студії. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – Вип. 20. – С. 52–62.
- Коноваленко Т. Г. Смирение как ключевой концепт православной языковой картины мира / Т. Г. Коноваленко // Филологическое науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 7. – Ч. 2. – С. 101–104.
- Коренева Ю. В. Семантика смирения в агиографическом тексте: историко-лексикографический аспект / Ю. В. Коренева // Лингвистика. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 4 (2). – С. 560–563.
- Коч Н. Ориентационная метафора «верх/низ» и концепт «гордыня/смирение» в христианской лингвокультуре Древней Руси / Н. Коч // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Лінгвістика. – 2013. – Вип. 18. – С. 106–111.
- Левко О. В. Аксіологічні виміри біблійного концепту СМІРЕННЯ в українському політичному медіадискурсі // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Зб. наукових праць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. – Вип. 34. – С. 18–29.
- Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9. – 918 с.
- Dickson J. Humility as a Social Virtue in the Hebrew Bible? / J. Dickson and B. Rosner // Vetus Testamentum. – 2004. – Vol. 54 (4). – P. 459–479.
- Liddell H. G. Greek-English Lexicon / Henry George Liddell, Robert Scott and Sir Henry Stuart Jones. – Oxford : Clarendon Press, 1996. – 2042 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: p.levchuk@ispan.waw.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-248-250

Левчук П. Г. Лексичний мінімум європейських мов як іноземних та УМІ. Аналіз та приклади вдалих практик. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 248–250.

УДК: 811'373

Левчук Павло Григорович,
Інститут Славістики Польської Академії Наук

ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ ТА УМІ. АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ ВДАЛИХ ПРАКТИК

У зв'язку з початком роботи над створенням державного стандарту з української мови як іноземної, автор звертає увагу на питання лексичного мінімуму та наводить приклади з процедури створення такого мінімуму у французькій та польській мовах. У підсумку пропонує провести аналогічні дослідження для української мови.

Ключові слова: словник-мінімум, українська мова, французька мова, польська мова.

Левчук Павел Григорьевич,
Институт славистики Польской Академии Наук

ЛЕКСИЧЕСКИЙ МИНИМУМ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ КАК ИНОСТРАННЫХ И УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ. АНАЛИЗ И ПРИМЕРЫ УДАЧНЫХ ПРАКТИК

В связи с началом работы над созданием государственного стандарта украинского языка как иностранного, автор обращает внимание на вопросы лексического минимума и приводит примеры из процедуры создания такого минимума во французском и польском языках. В итоге предлагает провести аналогичные исследования для украинского языка.

Ключевые слова: словарь-минимум, украинский язык, французский язык, польский язык.

Pavlo Levchuk,
The Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences

THE LEXICAL MINIMUM OF EUROPEAN LANGUAGES AS FOREIGN AND THE UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE. ANALYSIS AND EXAMPLES OF GOOD PRACTICES.

The preparation of the language certification program of Ukrainian as a foreign language resulted in the need to create a basic Ukrainian language dictionary, thanks to which it would be possible to create both examination tasks and new textbooks for learners. In this article, the author shows the current proposals for the certification of Ukrainian language created in Kiev and Lviv and requirements from the candidates at the basic level A1. The next part shows examples of creating similar dictionaries for French and Polish. Two proposals to conduct research on the structure of languages are adjusted to the specifics of each of them. The article discusses the methodology of conducting research and the final effect. The summary contains suggestions for conducting similar research for the Ukrainian language.

Key words: basic dictionary, Ukrainian language, French language, Polish language.

Постановка проблеми. Зацікавлення створенням Державного стандарту з української мови як іноземної ще ніколи не мало таких обертів як у останні місяці. Два головних осередки, Київ та Львів, активно дискутують на тему пропозицій щодо вимог до окреслених рівнів, структури екзамену та, навіть, зразків екзаменаційних завдань. Однак, досі бракує ключового для цих дискусій компоненту – лексичного мінімуму української мови як іноземної (УМІ), тобто того, що повинно регулювати як лексичну частину, так і приклади з граматики, письма та мовлення на окреслені рівні.

Аналіз останніх досліджень. У «чинному» стандарті, котрим вважають свій варіант київські колеги на А1 потрібно опанувати 750 слів [5:17], без жодного конкретного визначення звідки це магічне число взялося. Натомість тематичний каталог подає наступні теми: розповідь про себе; окремі елементи життєпису: дитинство, навчання, робота, зацікавлення; сім'я; друг (член родини); робочий день; дозвілля, відпочинок, захоплення; Україна, Київ (або інше місто, де навчається іномовець) [5, с. 8]. Можна лише зробити припущення, звідки з'явилися усі наведені вище пропозиції, тому що список використаної літератури відсутній. Після дискусії 2 лютого 2017 року над тодішнім варіантом, авторки змінили 780 на 750, не наводячи жодних підстав для цього, однак автор цих слів переконаний, що на це рішення сильний вплив мав російський стандарт [5, с. 16].

В свою чергу можна зробити висновок, що авторки львівського проекту стандарту прислухалися до пропозицій під час згаданої вище дискусії [2, с. 110], оскільки цей проект пропонує 800 – 1000 слів [4, с. 20], котрі містяться в 13 темах і мають значно ширший тематичний компонент, подібний до європейських діючих стандартів. Проте цей висновок нічим не підтверджується, тому що бібліографія також відсутня.

Для української мови існують частотні словники та словник-мінімум [3], який на них базується, однак, на думку автора цих слів, посилення на підручники української як іноземної та частотні словники початку ХХІ століття вимагають деяких модифікацій.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження створення словника-мінімуму для інших мов, зокрема для французької та польської, що зумовлює необхідність вирішення наступних завдань:

1. Методика досліджень розмовної мови
2. Методика опрацювання отриманого матеріалу
3. Модифікація лексичного мінімуму для потреб іноземців.

Виклад основного матеріалу. Створення лексичного мінімуму пропонуємо розглянути на прикладі Франції та Польщі.

Франція. Після Другої світової війни французи прагнули відновити статус своєї мови у світі, оскільки домінуюча у міжнародній комунікації англійська витіснила французьку. Однією з проблем був лексичний мінімум, тому французькі мовознавці вирішили створити відповідник англійському «Basic English».

У 1952 році, переважно у Парижі, дослідники записали 301 інформатора, з котрих 275 були авторами довгих розповідей. Було записано монологи і діалоги 104 інтелектуалів і людей *profession libérale*, 34 працівників розумової праці, 31 працівника фізичної роботи, 17 продавців, 12 осіб, які працювали прислужкою у багатих родинах, 8 фермерів, 28 жінок без професії і 11 школярів. Інформатори говорили про професійні справи – 94 розповіді, родину і друзів – 69, подорожі – 41, про здоров'я і хвороби – 43, про транспорт – 17, щоденне життя – 21, їжу – 9, житло – 21, спорт – 21, життя студентів – 12. Записані тексти розмов зайняли 1090 сторінок, де було 312 135 слів. З цього матеріалу дослідники вибрали 7995 словникових лексичних одиниць. В опублікованому списку було 1063 слова, які вживались частіше, ніж 20 разів, бо саме таку частоту вважали правильною при опрацюванні *vocabulaire de base* [9:207].

Порівняння списків слів розмовної мови зі списками літературних текстів принесли декілька важливих спостережень:

1. Розмовна мова має виключно актуальні синонімічні та похідні вирази, чого немає у літературних текстах, адже письменники вживають всі доступні синоніми.
2. Дослідження певних слів показують тенденції у розвитку мови. Займенник «він» у розмовній формі «nous» зустрічається 136,67 разів на 10 000 слів, тоді як у літературній мові тільки 38,5.
3. Розмовна мова не має старих та архаїчних слів, але в ній присутні слова модні на той період (*gens, histoire, moment*), є слова взагалі відсутні у літературній мові (*bouquin, sorain*) та вульгаризми.
4. Частотність вживання розмовної мови має велику погрішність. Особливо це було видно у назвах професій, де був відсутній муляр і т.п.

Беручи до уваги можливі статистичні помилки автори *français fondamental* вирішили застосувати новаторський підхід, котрий опирався на наступні критерії:

1. Частотність вживання слів у розмовній мові,
2. Пошук слів, котрі можуть бути тематичними словами – *mots disponibles*.
3. Раціональний емпіризм.

Протиставлення часто вживаних слів тематичним словам можна назвати логічним мисленням. Важливим є дослідження R. Mischea, пов'язане із забуванням частин мови у випадку афазії. Спочатку забуваються власні назви, потім назви речей, абстрактні поняття, прикметники, дієслова, а потім слова з категорій *mots grammaticaux* (займенники, прийменники і сполучники) [9, с. 210]. Пізніше, на підставі цих досліджень з'являється поділ на **тематичні** та **атематичні** слова. Атематичними вважаються слова, котрі часто вживаються у кожному тексті і служать не для називання речей, але для їх опису незалежно від теми і ситуації (займенники, прийменники і сполучники, більшість прикметників та дієслів і частина загальних іменників). Тематичні слова пов'язані з окресленою темою, а їх частотність залежить від вибору тексту. Автори створили 16 лексичних тем, тобто *centres d'intérêt* «центрів зацікавлень» (термін проф. В. Т. Мьодунки). Запропонований авторами словник-мінімум французької мови складався з:

1. Слів частих у використанні, частота яких перевищує або дорівнює 29, з-поміж яких було виключено ті, які були вжито менше ніж у 5 розповідях. Спочатку це було 805 слів, потім викреслили ще 104 слова: загальні слова, модні у розмові, менш часті синоніми, слова, пов'язані з християнством (залишили лише *Dieu* і *religion*) та слова, які вважали складними для початкового рівня навчання.
2. Слова отримані методом дослідження 16 «центрів зацікавлення».
3. Універсальних слів, потрібних на першому етапі навчання, котрий є головним етапом в опануванні мови.

Лексичний мінімум, який знаходиться у *français fondamental*, складає 1475 слів. З них 46,9% іменників, 22,9% дієслів (що сильно відрізняється від Basic English, де кількість дієслів зведена до мінімуму), 17,1% слів *mots grammaticaux*, 6,6% прикметників, 5,6% прислівників. Опанування цих слів дозволяє зрозуміти 80,8% розмови, 65,75% оповідань, 16,38% наукового тексту, 46,35% спортивного тексту і так далі. Запропонований мінімум пізніше отримав декілька незначних модифікацій і донині є діючим взірцем для створення сертифікаційних іспитів та підручників з французької як іноземної [9, с. 210-216].

Подібні дослідження були проведені і для іспанської мови, де зібрали 800 000 виразів від 1600 інформаторів та створили корпус з 400 000 слів, котрі потім зіставили з 25 темами, а також для португальської мови, де було зібрано 435 456 виразів, зіставлених з 27 темами [9, 217].

Польща. Розвиток полоністичної глоттодидактики відбувався на декілька десятиліть пізніше, тому методика та опис досліджень відчутно відрізнялись. У 1979 з'явилося аж два словники різних авторів, однак комісією глоттодидактиків цікавив саме сучасний стан мови, тому дослідження проводив Інститут польської мови Ягеллонського університету, а саме доктор Зофія Цигал-Крупа. Авторка досліджувала тематичний словниковий мінімум польської мови, котрий з'явився у 1986 році та став підставою її габілітації у 1990 р. [6]. Ця праця була практичним використанням теорії семантичних полів авторства тоді вже професора Владислава Мьодунки. Другим джерелом було дослідження мови телебачення, цим дослідженням керувала проф. Зофія Курцова з того самого інституту. Мовознавці під керівництвом Курцової записали близько 900 годин ефірного телебачення, починаючи з 1 квітня 1977 р. і закінчуючи 31 березня 1978 року. Кожна година дала біля 200 словоформ до корпусу. У підсумку було зібрано 189 000 словоформ. Оскільки зібраний матеріал був неоднорідним, його поділили на три типи: прочитаний текст, монолог та діалог.

Використовуючи дослідження мови телебачення у створенні лексичного мінімуму, автори зробили два важливих спостереження:

- 1) це жива мова *sensu largo* («у широкому значенні»);
- 2) це мова, котра раніше була опрацьована мовцем.

Ці два спостереження дозволяють розмістити мову телебачення між мовою щоденного спілкування та літературною мовою. Істотною рисою мови телебачення є її наближення до літературної мови, адже тексти, котрі були прочитані чи сказані під час телефірму, раніше піддавалися редагуванню, так як і літературні твори.

У порівнянні зі словниками 1979 року, корпус словоформ Курцової був більший на 89 000 одиниць, тому саме це дослідження лягло в основу створення лексичного мінімуму для іноземців.

Одночасно варто нагадати, що польська мова є флексійною мовою, тому комп'ютерні підрахунки словоформ дозволили встановити частоту вживання відмінків у польській мові. Іменники та прикметники мають наступну частоту: родовий → називний → знахідний → місцевий → орудний → давальний → кличний. Числівники та займенники мають дещо іншу структуру відмінків. Варто зробити висновок, що не всі відмінки мають таку саму функціональну необхідність у різних частинах мови.

Дослідження групи Курцової мали величезний вплив і на самі програми викладання польської мови як іноземної – як у 1991 році, так і у 2011 р. Для прикладу, давальний відмінок з'являється тільки на рівні А2, адже вживати його А1 просто немає потреби. Останнім на рівні А1 є орудний відмінок, він покриває тільки біля 6% форм.

Після закінчення досліджень у Міністерстві Освіти створили комісію з 10 осіб, котрі представляли всі осередки, які на той час викладали польську як іноземну, та представника Інституту польської мови Академії Наук. Комісією очолював 46-річний професор Мьодунка з Інституту полонійних досліджень Ягеллонського університету. Комісія працювала протягом двох років на регулярних засіданнях в Ягеллонському університеті, куди запрошували і членів групи Курцової, які представляли свої дослідження і мали виключно дорадчий голос при прийнятті рішень. Окремі члени комісії працювали у підкомісіях, де розробляли окремі частини майбутнього мінімуму та стандарту з польської мови як іноземної. Після закінчення робіт комісія публікує «Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny» [7]. У даній публікації знаходимо лексичний каталог, котрий має 1579 слів для каталогу А. Якщо поділити ці слова на частини мови, то ситуація виглядає так: іменники 46,2%, прикметники 11,8%, числівники 3,6%, займенники 3,5%, дієслова 19,8%, прийменники 2,3%, вигук 1,5%, прислівники 4,9%, сполучники 2,9% та партикули 3,4%. У словнику-мінімум Курцової знаходилось 1520 слів, однак авторка у вступі пояснює, що різниця виникає зі специфіки лексичного мінімуму для польських дітей та для іноземців [8, с. 5-7].

У польських програмах викладання на рівні А1 закладено мінімум 1000 слів [10,16]. Відповідно з колишнього рівня А після впровадження Європейських стандартів довелося поділити зміст словника-мінімум Курцової на дві частини та дописати типові для іноземців слова. Доповненням для лексичного мінімуму стали назви інших країн та їх мешканців, жіночі форми слів, відмінні від чоловічих, частина числівників, назви місяців та кольори і т.д.

Висновки. Отже, опрацювання українського державного стандарту повинно відбуватись на підставі лінгвістичних досліджень, частина з котрих є наявною, такі як частотні словники, підручники з УМІ та тематичні каталоги, особливо львівський варіант має досить детальний каталог. Однак, багато варто ще зробити у створенні і описі структури української мови, частоти вживання частин мови та відмінків. Автор цих слів переконаний, що координувати такі дослідження повинна професор Оріса Демська, котра має досвід у дослідженні мови телебачення та у створенні тематичних словників. Найпотрібнішим елементом у підготовці мінімуму та сертифікації в цілому є **здоровий глузд** учасників дискусій. Окремі запропоновані варіанти просто не витримують критики, особливо через плагіат та нерозуміння специфіки створення такого типу документу. Важливо почати дискусію над приготуванням дослідження структури мови, котру на себе повинні взяти інституції НАН, а після відповідних досліджень дидактики УМІ – підготувати відповідний каталог.

Література:

1. Государственный стандарт по русскому языку как иностранному. Элементарный уровень / Владимиров Т.Е. и др. – 2-е изд., испр. и доп. – М. – СПб.: “Златоуст”, 2001. – 28 с.
2. Левчук П. Порівняльний аналіз удосконаленої пропозиції стандарту УМІ з сертифікаційними екзаменами польської мови як іноземної та елементи стандартів інших мов // Сучасні проблеми германського та романського мовознавства: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 24 лютого 2017 року, Рівне, 2017. – С. 99-112 URL: http://if.16mb.com/SPGRM_2017_Zbirnyk.pdf (дата звернення: 17.01.2018).
3. Партико З. В. Словник-мінімум української мови / Зіновій Васильович Партико. – К.: Видавн.центр Ін-ту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. – 78 с.
4. Проект Державного стандарту України «Українська мова як іноземна: Рівні загального володіння та діагностика» /укладачі: Данута Мазурик, Леся Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. – Львів: на правах рукопису, 2017. – 135 с.
5. Стандарт з української мови як іноземної: початковий рівень (A1) / укладачі Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О. та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017 (2011). – 18 с.
6. Cygal-Krupa Z., Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym / Z. Cygal-Krupa. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1990. – 229 s.
7. Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny / red. Władysław T. Miodunka. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1991. – S.306.
8. Kurzowa Z. Słownik minimum języka polskiego / Z. Kurzowa. – Poznań : Kantor Wydawniczy SAWW, 1992. – 215 s.
9. Miodunka W. T. O badaniach słownictwa i gramatyki francuszczyzny mówionej / W. T. Miodunka // Poradnik Językowy. – 1977. – z.5. – s.206-218.
10. Programy nauczania języka polskiego jako obcego A1-C2 / red I.Janowska i in. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 2009. – s.316.

Отримано: 1 березня 2018 р.

Прорецензовано: 5 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: julian.rivage@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-251-253

Yuliia Lysanets, Olena Bieliaieva, Olena Pisotska. Professional medical discourse in british and american english: spelling differences. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Остроп : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 251–253.

УДК: 811.111'42

**Yuliia Lysanets,
Olena Bieliaieva,
Olena Pisotska,**

Higher State Educational Establishment of Ukraine “Ukrainian Medical Stomatological Academy”, Poltava

PROFESSIONAL MEDICAL DISCOURSE IN BRITISH AND AMERICAN ENGLISH: SPELLING DIFFERENCES

The paper focuses on the features of medical terminology through the prism of differences in spelling of British and American English. The present research is the first scientific effort to synthesize and summarize the potential difficulties that may arise when working with medical discourse genres of British and American English. The main differences in spelling of British and American English have been outlined. The authors developed methodical recommendations for minimizing and avoiding errors in the English language writing by Ukrainian scholars. The authors emphasize the importance of following the consistency principle when writing for British or American audience. It is necessary to pay special attention to spelling features of British and American medical English when developing academic ESP syllabi at medical universities. The study of potential difficulties, which Ukrainian medical professionals may encounter in the process of producing medical discourse in British and American English, is important for developing relevant guidelines to eliminate possible mistakes and avoid misunderstanding in medical communication. It is crucial for medical professionals to be aware of peculiarities of British and American medical English in order to be understood and accepted in the modern English-speaking world. The analysis of potential challenges in producing medical discourse in British and American English is an important element for integration of Ukrainian researchers into the world community. The research will be useful for translation studies, teaching English as a second language, and developing multilingual competence of future doctors.

Key words: medical terminology, medical discourse, speech errors.

**Лисанець Юлія Валеріївна,
Беляєва Олена Миколаївна,
Пісоцька Олена Олександрівна,**

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

ПРОФЕСІЙНИЙ МЕДИЧНИЙ ДИСКУРС У БРИТАНСЬКОМУ І АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВІДМІННОСТІ У ПРАВОПИСІ

У статті проаналізовано особливості медичної термінології крізь призму відмінностей у правописі британської і американської англійської мови. Пропонована розвідка є першою науковою спробою синтезувати й узагальнити потенційні труднощі, які можуть виникнути при роботі з жанрами медичного дискурсу британського і американського варіантів англійської мови. Розроблено методичні рекомендації щодо мінімізації й уникнення помилок в англомовному писемному мовленні українських науковців.

Ключові слова: медична термінологія, медичний дискурс, мовні помилки.

**Лисанец Юлия Валериевна,
Беляева Елена Николаевна,
Песоцкая Елена Александровна,**

*Высшее государственное учебное заведение Украины
«Украинская медицинская стоматологическая академия», г. Полтава*

ПРОФЕСИОНАЛЬНИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ДИСКУРС В БРИТАНСКОМ И АМЕРИКАНСКОМ ВАРИАНТАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА: ОТЛИЧИЯ В ПРАВОПИСАНИИ

В статье проанализированы особенности медицинской терминологии сквозь призму различий в правописании британского и американского английского языка. Данное исследование является первой научной попыткой синтезировать и обобщить потенциальные трудности, которые могут возникнуть при работе с жанрами медицинского дискурса британского и американского вариантов английского языка. Разработаны методические рекомендации с целью минимизации и избежания ошибок в англоязычной письменной речи украинских ученых.

Ключевые слова: медицинская терминология, медицинский дискурс, речевые ошибки.

The prevalence of English as not only the *lingua franca*, but as an important transmission medium of scientific knowledge in our time compels the professionals in all spheres of science and technology to render their research results in English in order to be understood and acknowledged. Internationalization of higher education raises a demand for effective training of students who will ultimately succeed in the wider English-speaking world [10]. However, conversational fluency does not guarantee the effective mastering of academic writing skills: it is necessary to acquire the so-called “*academic literacy*” in English as a global language in science and technology [9]. In order to achieve this objective, medical professionals are expected to be not only fluent in English, but also well-versed in academic style and standards. The major challenges in academic English vocabulary and grammar have already

been discussed in our previous studies [1; 2; 3; 4]. We also focused upon potential errors in academic English spelling and punctuation [5; 6; 7; 8]. The present paper directs attention to the features of medical terminology through the prism of differences in spelling standards of British and American English.

The aim of the study is to outline major differences in spelling of British and American English and to develop methodical recommendations for minimizing and avoiding errors in the English language writing by Ukrainian scholars. The present study is the first scientific effort to synthesize and summarize the potential difficulties that may arise when working with medical discourse genres of British and American English, which renders the research relevant.

There are several areas in which British and American spelling are different [9]. British English tends to retain the spelling of words which it has absorbed from other languages (e.g., Latin), while American English has adapted the spelling to reflect the way that the words actually sound [9]. Tables 1, 2 represent the most widespread medical terms with Latin diphthongs “ae” and “oe” which are preserved in British English and reduced to “e” in the US.

Table 1

Spelling differences in British and US English: vowels “ae” and “e”

Br	US
<u>ae</u> tiology	<u>e</u> tiology
ana <u>ae</u> mia	ana <u>e</u> mia
ana <u>ae</u> sthetic	ana <u>e</u> sthetic
ca <u>es</u> arean	ca <u>e</u> sarean
defa <u>ec</u> ation	defe <u>c</u> ation
dyslipida <u>em</u> ia	dyslipid <u>e</u> mia
gly <u>ca</u> emic	gly <u>e</u> mic
gyna <u>ec</u> ology	gyn <u>e</u> cology
ha <u>em</u> oglobin	hem <u>o</u> globin
ha <u>em</u> orrhage	hem <u>o</u> rrhage
ischa <u>em</u> ic	is <u>e</u> mic
leuka <u>em</u> ia	leuk <u>e</u> mia
orthopa <u>ed</u> ic	orthop <u>e</u> dic
pa <u>ed</u> iatric	ped <u>i</u> atric

Table 2

Spelling differences in British and US English: vowels “oe” and “e”

Br	US
diarrh <u>oe</u> a	diarrh <u>e</u> a
co <u>el</u> iac	ce <u>l</u> iac
dyspno <u>ea</u>	dyspno <u>e</u> a
fo <u>et</u> us	fe <u>t</u> us
man <u>oe</u> uvre	man <u>e</u> uver
o <u>ed</u> ema	ed <u>e</u> ma
oesop <u>h</u> agus	esop <u>h</u> agus
o <u>es</u> trogen	es <u>t</u> rogen

Another common challenge for non-native speakers of English consists in the choice of endings in certain terms, depending on the British/American context. Table 3 provides a list of words with endings “-re” (Br) / “-er” (US) and “-our” (Br) / “-or” (US).

Table 3

Spelling differences in British and US English: endings “-re” and “-er”; “-our” and “-or”

Br	US	Br	US
centimet <u>re</u>	centimeter <u>r</u>	behavi <u>our</u>	behavior <u>r</u>
cent <u>re</u>	center <u>r</u>	col <u>our</u>	color <u>r</u>
fib <u>re</u>	fiber <u>r</u>	hum <u>our</u>	humor <u>r</u>
lit <u>re</u>	liter <u>r</u>	lab <u>our</u>	labor <u>r</u>
tit <u>re</u>	titer <u>r</u>	tum <u>our</u>	tumor <u>r</u>

Yet another spelling difficulty may be encountered with endings “-ise” / “-ize” and “-yse” / “-yze” (Table 4).

Table 4

Spelling differences in British and US English: endings “-ise” and “-ize”; “-yse” and “-yze”

Br	US
organ <u>ise</u>	organ <u>ize</u>
real <u>ise</u>	real <u>ize</u>
recogn <u>ise</u>	recogn <u>ize</u>
Br	US
analy <u>se</u>	analy <u>ze</u>
cataly <u>se</u>	cataly <u>ze</u>
paraly <u>se</u>	paraly <u>ze</u>

Most peer-reviewed academic journals have particular requirements regarding the British or American spelling. Therefore, it is crucial for medical professionals to follow the consistency principle, i.e., always to spell as the journal prefers – US or UK, – and never a mixture of styles [9]. Consistent spelling within the same piece of writing when writing for British or American audience is an essential prerequisite for scholars. By contrast, mixing British and American English in formal writing provides an impression of author's incoherence and illiteracy. Consequently, it can influence the reviewer's or editor's decision, and eventually result in paper's rejection. Therefore, it is necessary to pay special attention to spelling features of British and American medical English when developing academic ESP syllabi at medical universities.

The provided lists of lexical units are by no means exhaustive: they aim to structure the material under consideration and stipulate further development. The aforementioned material has already been integrated into the 1st edition of *Medical English for Academic Purposes* (by Yu. Lysanets, O. Bieliaieva, M. Melaschenko: in press), which largely focuses on improving the writing skills in British and American English.

We also suggest grouping the miscellaneous lexis of medicine and healthcare in British and American English as displayed in Table 5. The proposed system of organizing the material aims to facilitate memorizing of such terms and avoiding errors in their use.

Table 5

Spelling differences in British and US English: miscellanea

Br	US
age <u>ing</u>	agi <u>ng</u>
alumin <u>ium</u>	alumin <u>um</u>
counse <u>ll</u> or	counse <u>l</u> or
defen <u>ce</u>	defen <u>s</u> e
depend <u>ant</u> (noun), depend <u>ent</u> (adjective)	depend <u>ent</u>
equal <u>led</u>	equal <u>ed</u>
fulf <u>il</u>	fulf <u>ill</u>
gr <u>ey</u>	gr <u>ay</u>
intervertebral disc <u>e</u>	intervertebral disc <u>k</u>
label <u>led</u>	label <u>ed</u>
leu <u>g</u> ocyte	leu <u>k</u> ocyte
to licen <u>se</u> (verb), licen <u>ce</u> (noun)	licen <u>s</u> e (verb and noun)
mod <u>el</u> led	mod <u>e</u> led
operating theat <u>re</u>	operating roo <u>m</u>
to pract <u>is</u> e (verb), pract <u>ic</u> e (noun)	pract <u>ic</u> e (verb and noun)
program <u>me</u>	program <u>m</u>
signa <u>ll</u> ed	signa <u>l</u> ed
sulph <u>ur</u>	sulf <u>ur</u>

Thus, the study of potential difficulties, which Ukrainian medical professionals may face in the process of producing medical discourse in British and American English, is important for developing guidelines to eliminate possible mistakes and avoid misunderstanding in medical communication. It is crucial for medical professionals to be aware of differences in spelling of British and American English so that they are able to produce effective genres of medical discourse, which will be accepted by peer-reviewed journals. The analysis of potential challenges in producing medical discourse in British and American English is an important element for integration of Ukrainian researchers into the world community.

References:

1. Беляєва О.М. Функціонально-змістовні та функціонально-стильові характеристики наукових текстів / О. М. Беляєва // Інновації в освіті, науці та виробництві: матеріали шостої Всеукр. конф., 23–24 квіт. 2009 р. / Полтавськ. ін-т економіки і права вищ. навч. закл. "Відкритий ун-т розвитку людини "Україна". – Полтава : ПНЕП, 2009. – С. 108–110.
2. Лисанець Ю. Типологія мовних помилок у процесі вивчення англійської мови студентами вищих медичних навчальних закладів / Ю. Лисанець, Стриж А. // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 2016. – Вип. 86 (Ч.1). – С. 26–28.
3. Bieliaieva O. M. Grammatical and lexical features of academic writing in English for medical students / O. M. Bieliaieva, Yu. V. Lysanets // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (Рівне, 10 грудня 2015 р.). – Рівне, 2015. – С. 233–235.
4. Bieliaieva O.M. Terminological collocations in medical Latin and English: A comparative study / O.M. Bieliaieva, Yu.V. Lysanets, I.V. Znamenska, I.V. Rozhenko, N.M. Nikolaieva // Wiadomości Lekarskie. – 2017. – 70(1). – P. 139–143.
5. Bieliaieva O. Latin as a language of international communicative status: Medicine of the 16th-17th centuries / O. Bieliaieva, Yu. Lysanets, M. Melaschenko // Georgian Medical News. – 2017. – 262. – P. 120–124.
6. Bieliaieva O. Paronymy in the sublanguage of medicine (linguistic and linguo-didactic aspects) / O. Bieliaieva, Yu. Lysanets, K. Havrylieva, I. Znamenska, I. Rozhenko, N. Nikolaieva // Georgian Medical News. – 2017. – 271. – P. 144–149.
7. Lysanets Yu. Stylistic features of case reports as a genre of medical discourse [Електронний ресурс] / Yu. Lysanets, H. Morokhovets, O. Bieliaieva // Journal of Medical Case Reports. – 2017. – 11(83). – Режим доступу до журн.: <https://doi.org/10.1186/s13256-017-1247-x>
8. Lysanets Yu. The use of Latin terminology in medical case reports: Quantitative, structural, and thematic analysis [Електронний ресурс] / Yu. Lysanets, O. Bieliaieva // Journal of Medical Case Reports. – 2018. – 12(45) – Режим доступу до журн.: <https://doi.org/10.1186/s13256-018-1562-x>
9. Lysanets Yu. Lexical and grammar features of academic writing in medical English: Lecture Materials for PhD Students / Yu. Lysanets. – Poltava : "Ukrainian Medical Stomatological Academy", 2017. – 56 p.
10. Morokhovets H.Yu. Developing the professional competence of future doctors in the instructional setting of higher medical educational institutions / H.Yu. Morokhovets, Yu.V. Lysanets // Wiadomości Lekarskie. – 2017. – 70(1). – P. 101–104.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 14 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: Lis-enko@bigmir.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-254-257

Лисенко Н. О. Створення системи тестів «модульний контроль» для дистанційної підтримки самої роботи студентів з курсу «українська мова як іноземна». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 254–257.

УДК: 378.6:62.016:811.161.2

Лисенко Наталія Олександрівна,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ТЕСТІВ «МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ» ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»

У статті узагальнено досвід використання тестів у структурі розробленого викладачами кафедри українознавства та латинської мови НФаУ ресурсу для дистанційної підтримки самої роботи студентів з курсу «Українська мова як іноземна» для підвищення рівня мовної компетентності студентів-іноземців та перевірки набутих знань.

Ключові слова: дистанційний курс, тести Moodle, «Українська мова як іноземна».

Лысенко Наталья Александровна,
Национальный фармацевтический университет, г. Харьков

СОЗДАНИЕ СИСТЕМЫ ТЕСТОВ «МОДУЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ» ДЛЯ ДИСТАНЦИОННОЙ ПОДДЕРЖКИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО КУРСУ «УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ИНОСТРАННЫЙ»

В статье обобщен опыт использования тестов в структуре разработанного преподавателями кафедры украиноведения и латинского языка НФаУ ресурса для дистанционной поддержки самостоятельной работы по курсу «Украинский язык как иностранный» для повышения уровня языковой компетентности студентов-иностранцев и проверки полученных знаний.

Ключевые слова: дистанционный курс, тесты Moodle, «Украинский язык как иностранный».

Natalia Lysenko,
National University of Pharmacy, Kharkiv

CREATING THE SYSTEM OF «MODULE CONTROL» TESTS FOR THE DISTANCE CONTROLLED SUPPORT OF STUDENTS' SELF-INSTRUCTION ON THE COURSE «UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE»

The experience of the use of tests has been generalized in the article in the structure of the resource developed by the teachers of Ukrainian Studies and Latin department of National University of Pharmacy for distance controlled support of students' self-instruction on the course «Ukrainian as a foreign language» in order to increase of level of language competence of the foreign students and the assessment of the knowledge gained. Possibilities of the test system Moodle have been analyzed in relation to the teaching of language discipline; recommendations have been given related to forming the test «Module control» when teaching of Ukrainian as a foreign language, in particular with the use of such types of tests, as «image positioning», «matching», «embedded answers», «text positioning», «missing words choice», «missing words choice» with audio-file addition – listening test etc. The illustrations have been provided with the examples of the tasks.

Key words: the distance controlled course, Moodle tests, «Ukrainian as a foreign language».

Сьогодні над створенням теоретичного підґрунтя дистанційної освіти, апробацією інтерактивних освітніх технологій і впровадженням досвіду західноєвропейських університетів, розробкою вимог до дистанційних курсів та діяльності тьютора працюють В. Кухаренко, А. Бойко, Н. Дем'яненко, Л. Настенко та ін. Численні ж роботи щодо розробки тестів зазвичай апелюють до обізнаної аудиторії програмістів.

Однак кожна дисципліна має об'єктивні відмінності щодо застосовуваних форм, методів і прийомів, формулювання завдань, відповідно з'являються додаткові вимоги до діяльності викладача-філолога, який викладає свій курс дистанційно або використовуючи елементи дистанційного навчання (зокрема студентам-іноземцям), а також специфічні ризики, виникнення яких пов'язано з викладанням «мовної» дисципліни (ураховуючи розвиток сучасних комп'ютерних редакторів, існування он-лайн словників та ін.), що, у свою чергу, доводить **актуальність** нашого дослідження.

Метою нашої статті є узагальнення практичного досвіду щодо використання тестів – невід'ємної складової дистанційного курсу на платформі Moodle, покликаній допомогти студенту-іноземцю як підвищити рівень власної мовної компетентності (тренувальні тести), так і перевірити якість засвоєння знань. Для реалізації мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- проаналізувати можливості тестової системи Moodle у річизі викладання мовної дисципліни;
- надати рекомендації щодо формування тесту «Модульний контроль» при викладанні української мови як іноземної.

На даному етапі інтерактивний освітній простір Центру дистанційних технологій навчання НФаУ умовно поділяється на дві складові: дистанційну підтримку самої роботи студентів та дистанційні курси для студентів-фармацевтів з усіх дисциплін на платформі Moodle, розроблені відповідно до вимог для ліцензування таких курсів в Україні. Викладачами кафедри українознавства та латинської мови НФаУ створено обидва варіанти ресурсів. При вивченні української мови як іноземної використовується ресурс для дистанційної підтримки самої роботи.

Тести – одна з найпопулярніших функцій у дистанційних курсах. Ця форма завдання дозволяє організувати перевірку засвоєння студентами певної теми. При створенні завдання цього типу викладач вказує часові рамки проведення тестування, обмеження часу проходження тесту, кількість спроб тестування, які може здійснити студент, затримки між спробами

(для того, щоб заохотити повторити матеріал перед повторною спробою), режим показу коментарів до відповідей (одразу при виборі кожної відповіді, після завершення тестування). Коментар зазвичай містить бал, отриманий студентом, правильну відповідь, коментар до неправильних відповідей, якщо це потрібно, тощо). Також можна встановити режим вибору груп, коли викладач зможе переглядати результати тестування не всіх учасників курсу одразу, а за визначеними групами.

В оновленій версії Moodle, що використовується у НФаУ на сайті дистанційного навчання [www.HYPERLINK "http://www.pharmel/"_HYPERLINK "http://www.pharmel/"_pharmel](http://www.pharmel/), наявні такі типи тестів: «правильно/неправильно», «вкладена відповідь», «вибір пропущених слів», «обчислювана відповідь», «стисла відповідь», «множинний вибір», «множинний обчислюваний вибір», «встановлення відповідностей», «переміщення тексту», «переміщення маркерів», «переміщення зображення», «проста обчислювана відповідь», «встановлення відповідності», «числова відповідь», «есе» тощо. Однак не всі з перелічених тестів доцільно використовувати у процесі вивчення саме мовної дисципліни. Зокрема, формуючи тест «Модульний контроль 1» (для студентів-іноземців першого курсу з російською мовою навчання, для яких відведено на вивчення української мови 45 годин у I семестрі), ми обрали 10 питань, попередньо створивши 10 категорій по 10 варіантів однотипних тестів для «перемішування» і можливості встановлення режиму «випадкове питання».

Відповідно до програми I семестру студенти вивчають такі лексичні теми: «Знайомство», «Люди і речі навколо нас», «Моя сім'я», «Погода. Пори року. Місяці», «Людина. Частини тіла», «Людина. Зовнішність», «Професії», «Продукти та страви», «У супермаркеті», «У кав'ярні».

Безперечно, студентів, які лише починають вивчати мову, варто заохотити до опанування нової лексики. Для перевірки рівня засвоєння лексичного мінімуму нами пропонується створення категорії «Малюнки». Тип застосовуваного тесту – «переміщення зображення», сенс якого полягає в тому, щоб перевірити, чи співвідносяться у свідомості студента вивчені слова й зображення відповідних предметів.

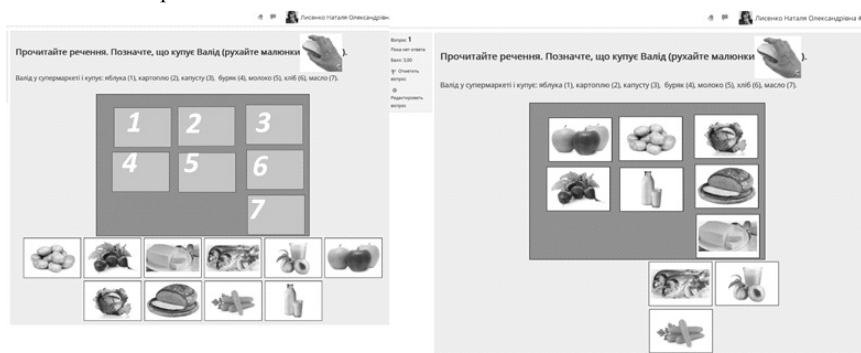

Рис. 1. Тест «У супермаркеті № 1»

Із цією ж метою логічним є також використання тестів типу «встановлення відповідності» і створення категорії «Переклад».

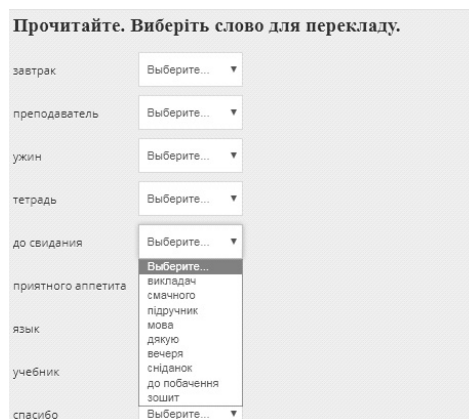

Рис. 2. Тест «Переклад № 5. ЗМ 1»

За допомогою тестів «встановлення відповідності» також можна перевірити засвоєння граматичних тем, створивши категорію «Морфологія». Наприклад, навички щодо вибору правильної форми дієслова:

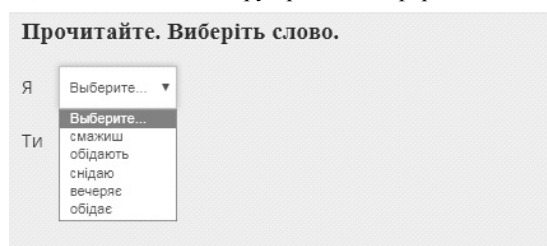

Рис. 3. Тест «Дієслово 11. ЗМ 1»

Література:

1. Бойко А. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної взаємодії / А. Бойко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fdspace.pnpu.edu.ua>
2. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів / В.В. Вишнівський, М.П. Гніденко, Г.І. Гайдур. – К. : ДУТ, 2014. – 140 с.
3. Гушко П.В. Методичні вказівки щодо роботи викладачів в системі Moodle / П.В. Гушко, С.В. Леонченко, Н.Г. Сverdlikiv-ska. – Кривий Ріг : КЕІ ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2014. – 54 с.
4. Костікова М. В. Про деякі аспекти діяльності тьютора в системі дистанційної освіти / М. В. Костікова, І. В. Скрипіна // Системи обробки інформації. – 2011. – Вип. 7 (97). – С. 72–75.
5. Технологія створення дистанційного курсу [навчальний посібник / за ред. М. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка]. – К. : Міленіму, 2008. – 324 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Тест «У супермаркеті № 1» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.
2. Тест «Переклад № 5. ЗМ 1» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.
3. Рис. 3. Тест «Дієслово 11. ЗМ 1» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.
4. Тест «Займенник 5. ЗМ 1» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.
5. Рис. 5. Тест «Речення 1.1. ЗМ 1» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.
6. Тест «В аудиторії» [Електронний ресурс]: фото // ЦДТН НФаУ – URL: <http://pharmel.kharkiv.edu/moodle/mod/quiz/view.php?id=62594> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрану.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: andrianaltvn@gmail.com;
nadya.yurko@rambler.ru; iryna80@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-258-262

Литвин А. А., Юрко Н. А., Стифанишин І. М. Лінгвальна характеристика інновацій англійської мови соціальної мережі Facebook. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 258–262.

УДК: : 81'42:811.111:004.72

**Литвин Андріана Андріївна,
Юрко Надія Анатоліївна,
Стифанишин Ірина Миколаївна,**
Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів

ЛІНГВАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ FACEBOOK

У роботі досліджено лінгвальні параметри англомовної інноваційної лексики соціальної мережі FACEBOOK. В результаті здійсненого дослідження визначено, що активними способами формування англомовних інновацій соціальної мережі FACEBOOK є афіксація, словоскладання, телескопія, конверсія, скорочення. У формуванні новотворів лексики англійської мови соціальної мережі FACEBOOK важливу роль відіграє механізм аналогії, коли нова одиниця утворюється за зразком вже наявної одиниці шляхом заміни в ній певного компоненту. З'ясовано, що певна кількість нових лексичних одиниць соціальної мережі FACEBOOK представлена семантичними неологізмами.

Ключові слова: афіксація, інновація, конверсія, неологізм, скорочення, словоскладання, способи словотвору, телескопія.

**Литвин Андриана Андреевна,
Юрко Надежда Анатольевна,
Стифанишин Ирина Николаевна,**
Львовский государственный университет физической культуры, Львов

ЛИНГВАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИННОВАЦИЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ FACEBOOK

В работе исследованы лингвальные параметры англоязычной инновационной лексики социальной сети FACEBOOK. В результате проведенного исследования установлено, что активными способами формирования англоязычных инноваций социальной сети FACEBOOK является аффиксация, словосложение, телескопия, конверсия, сокращения. В формировании новообразований лексики английского языка социальной сети FACEBOOK важную роль играет механизм аналогии, когда новая единица образуется по образцу уже имеющейся единицы путем замены в ней определенного компонента. Выяснено, что определенная часть новых лексических единиц социальной сети FACEBOOK представлена семантическими неологизмами.

Ключевые слова: аффиксация, инновация, конверсия, неологизм, словосложение, сокращения, способы словообразования, телескопия.

**Andriana Lytvyn,
Nadiia Yurko,
Iryna Styfanyshyn,**
Lviv State University of Physical Culture, Lviv

LINGUAL CHARACTERISTICS OF NEW ENGLISH VOCABULARY IN THE SOCIAL NETWORK FACEBOOK

The lingual parameters of new English vocabulary in the social network FACEBOOK has been investigated in the article. As a result of the study, it has been determined that the active ways of new English vocabulary formation in the social network FACEBOOK are affixation, composition, blending, conversion, abbreviation. The mechanism of analogy also plays an important role in the formation of new words. The mechanism of analogy functions when a new lexical unit is formed on the model of an existing lexeme by replacing one of its component. It has been found out that new lexical units of the social network FACEBOOK are represented by semantic neologisms.

Key words: abbreviation, affixation, blending, innovation, neologism, composition, conversion, ways of word-formation.

Постановка проблеми. На фоні інформаційного буму, економічного, технологічного та соціального розвитку англійська мова збагачується новими лексичними одиницями, які позначають нові поняття. Провідні країни світу США та Великобританія стимулюють зміни у суспільному житті не лише носіїв мови, але й жителів практично усіх держав світу, де їх вплив є неминучий. Стрімкий розвиток людства диктує високі вимоги до мови як засобу спілкування. Однак, іноді мова не вправі задовольнити потреби суспільства. На сьогодні, дослідження та аналіз мовних ресурсів є однією із важливих проблем, над якою працюють науковці галузі неології.

Огляд останніх досліджень. Процес домінантності англомовних країн світу простежується крізь наявний англомовний матеріал – лексичні неологізми. Хоча поняття “неологізм” або “інновація” застосовується на позначення нових слів, проте його вичерпне визначення залишається дискусійним у сучасній науці. Від традиційних загальноновживаних слів неологізми відрізняються тим, що вони тісно пов'язані із часовими рамками, які визначаються колективною свідомістю. Будь-яке нове слово вживається в якості неологізма, тобто одиниці, якій притаманна певна новизна. Лексична одиниця вважатиметься неологізмом, допоки його новизна буде відчуватися. Лексикологи та лексикографи вважають новими словами, одиниці, котрі появились у мові після певних умовних часових рамок. Такими часовими рамками мовознавці вважають кінець Другої

світової війни (1945 рік), запуск першого штучного супутника Землі (1957 рік), випуск словника Бернхарта, в якому автор опублікував 10 000 нових слів, які виникли після 1963 року, включно [1, с. 6].

Зазначемо, що поняття “неологізм” є ключовим фактором для дослідження процесів збагачення словникового складу. Вчені стверджують, що не можна обмежувати визначення поняття “неологізм” до слів та зворотів, що створені для позначення нового (раніше невідомого) предмета або для вираження нового поняття. А, також, некоректно обмежувати визначення поняття “неологізм” для денотативних, стилістичних чи лексикографічних критеріїв слів [3, с. 2].

Незважаючи на розбіжності у поясненні поняття “неологізм”, вже ж таки науковці залишаються одноголосні у визначенні цього поняття як: а) новостворене слово, що позначає, нове, раніше невідоме поняття (лексичний неологізм); б) нове значення уже існуючого у мові слова (семантичний неологізм); в) повністю або частково переосмислені словосполучення (фразеологічний неологізм); г) запозичені слова, новизна яких ще відчувається; д) okazionalizmi (слова чи словосполучення, що були використані автором в потоці мовлення лише один раз).

Мовознавці зазначають, що кількість інновацій не піддається точним підрахункам, оскільки неологізми виникають не в мові як системі об’єктивно існуючих, соціально-закріплених знаків, а в реалізації цієї системи – у мовленні конкретних носіїв і не всі вони закріплюються в мові [3, с. 3].

Завдання дослідження. Інформаційна революція на початку ХХІ століття продовжує бути найбільш впливовим чинником щодо процесів поповнення словникового складу сучасної англійської мови. Безсумнівним свідченням цього процесу є функціонування та розвиток соціальної мережі Facebook. Захопленість цією соціальною мережею та її популяризація серед інтернет-користувачів сприяла виникненню певної кількості англомовних лексичних інновацій. Тому, завданням нашого дослідження є виявлення способів та механізмів вербалізації нових понять соціальної мережі Facebook в англійській мові. **Матеріалом дослідження** є понад 200 англомовних лексичних та фразеологічних інновацій, що утворилися у соціальній мережі Facebook у період з 2004 до 2017 рр. Робочу картотеку укладено шляхом суцільної вибірки з новітніх англомовних друкованих словників, електронних лексикографічних репозитаріїв (Word Spy, World Wide Words) й англомовної періодики за 2004 – 2017 рр.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи інновації соціальної мережі Facebook, як сфери збагачення словникового складу англійської мови за останні роки, ми з’ясували, що неологізми, які поповнюють цю сферу утворилися винятково за рахунок власних мовних ресурсів шляхом лексичної та семантичної деривації, тобто шляхом створення нових та заміни значення існуючих одиниць. Досліджуючи активність різних способів словотвору, виявлено, що найбільша кількість неологізмів соціальної мережі Facebook утворилася за допомогою афіксації та словоскладання.

Афіксація – це спосіб утворення слів, який полягає у процесі додавання афіксів до вихідної одиниці, в результаті чого, похідна одиниця набуває нової форми та значення. Обов’язковою ознакою похідного слова є його похідність та семантична мотивованість, тому похідна одиниця зберігає формальні та семантичні зв’язки зі словом, від якого вона походить. Похідна одиниця вважається результатом деривації, а вихідна одиниця є джерелом деривації.

В інноваційній лексиці соціальної мережі Facebook, яка утворилася способом афіксації найпродуктивнішими є суфікси германського, латинського та грецького походження. Усі суфікси, які використовуються для утворення дериватів у досліджуваній соціальній мережі поділяються на суфікси з високим ступенем продуктивності, які відіграють велику роль у формуванні нових слів та з низьким ступенем продуктивності. Продуктивними суфіксами, які активно використовуються у формуванні інновацій є суфікси **-er** та **-ing**. Менш продуктивним суфіксом є суфікс **-ist**.

Відповідно до класифікації суфіксів, щодо позначення частини мови, визначено, що інновації соціальної мережі Facebook утворюються за допомогою суфіксів, які використовуються для утворення іменників. Наприклад, суфікс **-er** додається до основи дієслів та вказує на специфічні ознаки особи-користувача соціальної мережі Facebook. Найпоширенішою моделлю за якою утворюються деривати із суфіксом **-er** є модель: **v + -er → N**. В утвореннях іменникових дериватів суфікс **-er** позначає типи користувачів досліджуваної соціальної мережі: *use*, **v + -er – user** “користувач соціальної мережі фейсбук”; *share*, **v + -er – sharer** “користувач соціальної мережі “фейсбук”, котрий поширює світлина з особистого життя”; *stalk*, **v + er – stalker** “користувач соцмережі фейсбук, котрий безупинно стежить за посиланнями іншого користувача (як правило, певної знаменитості, колишньої дівчини, колишнього хлопця) та нав’язливо відправляє запити на дружбу”; *lurk*, **v + -er – lurker** “фейсбуківець, котрий залишається в курсі усіх подій, що відбуваються у соцмережі, однак він/вона ніколи їх не коментують та не оцінюють”; *promote*, **v + er – promoter** “користувач соцмережі фейсбук, який безупинно поширює інформацію, про події, що відбуваються в компанії, де він працює”. В останні роки, у засобах масової інформації цей неологізм живається як компонент складного слова *brand promoter* та позначає особу, яка поширює світлина, відеоролики та новини про своє місце роботи у соціальній мережі Facebook з метою популяризувати компанію, фірму, організацію, навчальний заклад, де працює користувач, а також, засвідчити йому свою відданість та прихильність.

Не менш поширеною моделлю за якою утворюються деривати із суфіксом **-er** є модель: **n + -er → N**: *game*, **n + -er – gamer** “фейсбук-користувач, який користується мережею винятково задля участі в інтерактивних відеоіграх на кшталт *Candy Crash, Farmvill*”. Відповідно до статистичних даних, у соціальній мережі Facebook налічується понад 15 мільйонів користувачів, які охоче реєструються у цю мережу задля участі у платних відеоіграх.

Іншим продуктивним суфіксом в утворенні інновацій соціальної мережі Facebook є суфікс **-ing**. Цей суфікс використовується для утворення іменників від основ іменників та утворюється за моделлю **n + -ing → N**. Семантика суфікса **-ing** вказує на процес діяльності: *sham*, **n + -ing – shaming** “ганебне приниження у соцмережі фейсбук”; *screen*, **n + -ing – screening** “перегляд світлин, подій та стрічки новин у мережі фейсбук”; *tag*, **n + -ing – tagging** “позначення іншого користувача соцмережі фейсбук на світлинах чи подіях у своєму життєписі”. Суфікс **-ing** використовується, також, для утворення іменників від складних слів: *facebooking* “користування соціальною мережею фейсбук”; *friendsourcing* “процес накопичення інформації, порад та відгуків від надійних друзів у соцмережі фейсбук”.

Friendsourcing is based on the potential of relatively small networks of friends, which have similar interests and common professions. There is no wisdom of the crowd, but wisdom of a carefully collected network of people, which becomes a high quality source of information. (Historia i Media, September 30, 2009).

Менш продуктивним суфіксом у досліджуваній сфері, виявився суфікс *-ist*. Цей суфікс функціонує з іменниковими основами та відповідає за агентивне значення або кваліфікаційну характеристику. Похідні лексеми утворюються за моделлю: $n + -ist \rightarrow N$. Інновація *diarrheaist* є похідною лексемою від слова *diarrhea* “діарея”, яке у загальноживаній мові номінує певний вид захворювання. Пейоративна семантика цього слова зберігається у формі похідного неологізма *diarrheaist*, який позначає людину, котра виставляє напоказ деталі свого особистого життя:

Rock music's most prolific social media diarrheaist apparently failed at her last attempt to verify @CourtneyLoveUK. (Gawker, March 4, 2010). Значимо, неологізм *diarrheaist* вступає у синонімічні відносини із інновацією *over-sharer*, що характеризує користувача соціальної мережі Facebook, як такого, хто поширює максимально багато інформації про себе.

Соціальна мережа Facebook поповнюється, також, неологізмами утвореними префіксальним способом. У досліджуваній мережі, більшість інновацій, що виникли за допомогою додавання префіксів до вихідного слова, є дієсловами. Значно менша частина неологізмів, утворених префіксальним способом виявилася іменниками. Продуктивними префіксами у соціальній мережі Facebook виявився префікс *un-*: *unfriend* “видаляти контакт зі списку друзів у соцмережі фейсбук”; *unlike* “не схвалювати певну інформацію та не погоджуватися із певними посиланнями у соцмережі фейсбук”, та *under-*: *underbrag* “ситуація, коли користувач фейсбуку поширює ганебні світлини чи події, які трапилися з ним, задля того, щоб хвастливо показати байдужість до думки оточуючих”:

The latest form of boasting is being called the 'underbrag' – whereby you tweet something so slovenly or shocking, it shows that you simply don't care or have to worry about losing your job/friends/partner. (The Telegraph, February 13, 2013).

Детальна розвідка афіксації як активного способу словотвору у соціальній мережі Facebook дозволила нам виявити інновації, які утворилися префіксально-суфіксальним способом. Наприклад, неологізм *over-sharer* “фейсбуківець, котрий поширює практично усі події у своєму особистому житті”, утворений за допомогою префікса *over-*, що вказує на понаднормове виконання певної дії та агентивного суфікса *-er-*, який вказує на суб'єкта виконання дії. Іншими інноваціями, утвореними префіксально-суфіксальним способом є неологізм *non-user* “пасивний користувач соціальної мережі фейсбук”; *unsourcing* “функціонування компанії завдяки роботі працівників-волонтерів, особливо тих, хто є користувачем соціальної мережі фейсбук”:

Today, to reduce my operating costs, the only sort of sourcing I am pursuing is unsourcing . If you're not familiar with the term, unsourcing is all about migrating service activity from the IT department to customers, or suppliers, through the use of self-service functionality. (Computer Weekly, September 10, 2001).

У новому сторіччі активно продовжується процес утворення складних слів. Словоскладання – це спосіб утворення нових слів, що полягає у поєднанні двох, або більше (у рідкісних випадках) основ, які функціонують як одне ціле і виступають в ролі особливої цілісної лексичної одиниці в реченні. Оскільки в англійській мові складні слова складаються з повнозначних форм, іноді їх важко відокремити від словосполучень. Тому статус складного слова, здебільшого, визначається відповідно до його меж позначення поняття у мові. Іншими словами, ключовим критерієм визначення статусу складного слова є семантичний критерій, який здатен розкрити цілісність значення складного слова.

У семантичному плані складні слова-неологізми соціальної мережі Facebook є частково переосмисленими одиницями, у яких один компонент змінює своє значення: *hate-link* “посилання на неприємну статтю чи вебсайт”. Похідною формою цього складного слова є іменник, що позначає особу-виконавця діяльності: *hate-linker* “користувач мережі Facebook, котрий робить посилання на неприємну статтю чи вебсайт”. Інновація *pity friend* “користувач соціальної мережі, котрого додають у список контактів, винятково через почуття жалості до нього”. За допомогою конверсії складне слово-неологізм *pity friend* набуло дієслівної форми та має значення “додавати друзів у список контактів винятково через почуття жалості до них”:

Do you hate Facebook's new design? Do you find the home page too noisy, with important updates from your friends getting buried under a stream of banal comments from high-school classmates and other people you pity-friended? (Slate, March 23, 2009).

Частково переосмислене складне слово-неологізм *sharebait* позначає посилання-приманку, тобто певне посилання з написом, світлинкою або відеороликом, призначене для того, щоб змусити користувача поширити це посилання. Інновація *thumbstopper* характеризує цікаву статтю, подію, світлинку, яка змушує користувача припинити прокручування списку повідомлень. Особливо це відноситься до ситуації, коли список повідомлень прокручується на сенсорному пристрої за допомогою великого пальця руки:

This is known, in Facebook land, as a "thumbstopper." And thus, the great promise of the digital [sic] revolution is realized: The best minds of our generation are obsessed with manipulating the movement of your thumb on a smartphone touch-screen. (Salon, August 4, 2014).

Складне слово-неологізм *timeline*, також, відноситься до частково переосмислених складних слів, відповідно до семантики. Ця інновація позначає збірку посилань у мережі Facebook, розміщених відповідно до часу та дати, коли було зроблене відповідне посилання.

Нерідко зустрічаються і повністю переосмислені складні слова-неологізми: Facebook “соціальна мережа для спілкування і поширення світлин, новин та подій”; *catfishing* “нереальна особа, обліковий запис якої було створено з метою заманювання інших користувачів у романтичні відносини”:

And while what happened to Manti Te'o is bringing the term to light, we shouldn't talk about catfishing like it's a new thing. Ever since there's been an Internet, there's been a fat guy in an undershirt pretending to be a hot model. Social media only makes the lie more believable and more noticeable. (Chicago Tribune, January 24, 2013). Похідними формами інновації є дієслово *to catfish* “вигадувати персонаж для заманювання у романтичні відносини” та утворений за допомогою конверсії іменник *catfish* “персонаж-приманка”. Процес утворення складних слів-неологізмів соціальної мережі Facebook, майже, винятково здійснювався за моделлю N+N, тобто коли складне слово формують іменники.

Аналізуючи складні слова соціальної мережі Facebook, ми виявили, що ця мережа збагачена складними словами синтаксичного типу. Даний тип лексикалізації або компресії синтаксичних груп утворився у досліджуваній соціальній мережі з причини описати певне явище, для якого не існує назви, однак його потрібно номінувати максимально стисло. До цього типу складних слів ми відносимо інновацію *JeSuisCharlie* “заклик у соцмережі фейсбук до боротьби за свободу слова, са-

моцензури та звільнення від терору”. Це складне слово виникло як реакція на загибель головного редактора французької щотижневої сатиричної газети, котрий загинув від рук терористів 7 січня 2015 року. Неологізм JeSuisCharlie запозичений з французької мови і перекладається на англійську мову як: “I am Charlie (Hebdo)” (“Я – Шарлі”).

Важливе значення цієї інновації полягає у тому, що вона є словом-зразком для утворення аналогічних складних слів синтаксичного типу: JeSuisParis “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук жертвам терористичної атаки в Парижі у 2017 році”; JeSuisBruxelles “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук жертвам терористичної атаки в Брюсселі у 2016 році”; JeSuisNice “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук жертвам терористичної атаки в Ніцці у 2016 році”; JeSuisVolnovakha “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук жертвам терористичної атаки у Волновасі в 2015 році”; JeSuisDonetsk “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук бійцям, які загинули під час збройного протистояння за Донецький аеропорт у 2014 році”; JeSuisUkraine “солідарність та підтримка, висловлена у соцмережі фейсбук жертвам, які загинули захищаючи гідність та свободу України у 2013 – 2014 роках”.

Менш активним способом утворення неологізмів соціальної сфери Facebook виявилися телескопія та конверсія. Під телескопією мовознавці розуміють спосіб словотворення при якому відбувається злиття повної основи одного слова із скороченою основою іншого, або зрощення двох скорочених основ вихідних слів. Цей спосіб утворення лексем, також, називають злиттям, звуженням, контамінацією, гібридизацією. В англійській літературі явище телескопії називається *blending*, *fusion*, *contamination*, *portmanteau words*. Поштовхом до формування нових телескопічних одиниць є тенденція, яку науковці називають “мовною економією”, або “законом економії мовних зусиль”, що полягає у відборі тих мовних засобів, які несуть найбільше інформації. Окрім прагматичної значущості телескопізми характеризуються незвичними фонологічними формами, які надають одиницям експресивності та емоційності.

Існує ряд словотвірних моделей механізмів утворення телескопізмів. Найпродуктивнішою словотвірною моделлю неологізмів соціальної мережі Facebook є скорочення фрагмента основи другого вихідного слова (афеза) із повною основою першого. Це модель – **ab + cd > abd**: *mindcasting* (*mind* + *broadcasting*) “поширення світлин, відеороликів, подій та публікацій у соціальній мережі фейсбук, які відображають поточні думки, почуття, прагнення, інтереси користувача”; *sharent* (*share* + *parent*) “користувач фейсбуку, котрий поширює надмірну кількість інформації про своїх дітей”. Похідною формою цієї телескопічної одиниці є лексема *sharenting* “поширення батьками надмірної кількості інформації про своїх дітей”:

Still in testing with select users, Facebook highlight gives users the opportunity to throw in a couple extra bucks with their status update in order to ensure that it appears in more friends' feeds....[A] prediction: a suspicious increase in the amount of “sharenting” posts in our feeds. (Wired Insider, May 14, 2012).

Телескопізм *usie* (*us* + *selfie*) позначає вид фотографії, із зображенням певної групи людей, зроблений за допомогою камери смартфона, фотоапарата чи веб-камери. Як і вищеописані неологізми, ця телескопічна інновація утворена за словотвірною моделлю **ab + cd > abd**, тобто є скороченням фрагмента основи другого вихідного слова із повною основою першого. Телескопізм *usie* вступає у семантичні відносини із телескопічною одиницею *groupie* (*group* + *selfie*), що позначає фотографію-селфі певної групи людей:

When you take a photo of yourself, a “selfie” (I really don't like that word), or with two or more people, an “usie” (I like that one even less), remember to stretch that arm out as far as it will go and hold the phone or camera up so you have to look up. Just don't tilt your head back, or you'll have a photo of your nostrils. (The Wichita Eagle, July 1, 2014).

Менш продуктивною словотвірною моделлю формування телескопізмів є скорочення фрагмента основи першого вихідного слова (апокопа) із повною основою іншого. Графічно ця модель зображається як **ab + cd > abd**: *Facecrook* (*Facebook* + *crook*) “злочинець, який використовує соціальну мережу фейсбук для планування та скоєння злочину”. Іншою малопродуктивною моделлю утворення нових телескопічних лексичних одиниць є поєднання апокопи першої вихідної одиниці із апокопою другої лексичної одиниці. Це модель – **ab + cd > ac**: *propic* (*profile* + *picture*) “основна світлина користувача у соціальній мережі фейсбук”. Непродуктивною є словотвірна модель апокопи першої вихідної одиниці із афезою другої вихідної одиниці. Графічно модель зображається як **ab + cd > abd**: *dronie* (*drone* + *selfie*) “відео-портрет зроблений за допомогою спеціального приладу”:

A dronie is a video selfie taken with a drone. I featured Amit Gupta's beautiful droniesterday...Other people have since taken dronies of their own and the idea seems like it's on the cusp of becoming a thing. (Kottke.org, April 16, 2014).

Окрім особливостей словотвірних моделей слід зупинитися і на семантиці телескопічних утворень. Аналіз неологізмів соціальної сфери Facebook, дозволив нам виокремити дві групи телескопічних слів відповідно до їх значення. Перша група – це слова, загальне значення яких не повністю відповідає сумі значень повного та скороченого компонентів, однак, складається на їх основі: *mindcasting*, *Facecrook*, *dronie*. Друга група – це слова, значення яких повністю відповідає значенню двох компонентів, при чому один з яких є скороченням лексичної одиниці і абсорбував значення цієї одиниці: *propic*.

Конверсія, як спосіб утворення інновацій соціальної мережі Facebook, не відіграє важливу роль у процесі неологізації. Підтвердженням цього явища є низький відсоток нових конверсійних лексичних одиниць. Конверсія – це безафіксне перетворення однієї частини мови на іншу і, відповідно, зміна семантики вихідної одиниці. Конверсійні інновації соціальної сфери Facebook виникають за моделлю $N \rightarrow V$: Facebook “соціальна мережа для спілкування і поширення світлин, новин та подій” \rightarrow to facebook “обмінюватися повідомленнями та поширювати інформацію у соціальній мережі фейсбук”; underbrag “ситуація, коли користувач фейсбуку поширює ганебні світлини чи події, які трапилися з ним, задля того, щоб хвастливо показати байдужість до думки оточуючих” \rightarrow to underbrag “поширювати ганебні світлини чи події у соцмережі фейсбук, задля того, щоб хвастливо показати байдужість до думки оточуючих”. Нагадуємо, що неологізми hate-link \rightarrow to hate-link, pity friend \rightarrow to pity friend, також, утворилися способом конверсії за моделлю $N \rightarrow V$.

Найменш активним способом утворення нових лексичних одиниць у соціальній мережі Facebook є скорочення. Мовознавці пояснюють поняття “скорочення” як процес зменшення кількості фонем (або морфем) у слові чи словосполученні без зміни їх лексико-граматичного значення, в результаті якого утворюється нова номінативна одиниця, або варіант похідної одиниці”. Всі скорочення у досліджуваній соціальній мережі представлені абривіатурами. На сьогодні, явище абривіації

викликає суперечності у поглядах науковців, оскільки не існує єдиної думки щодо того чи вважати це явище словотворчим процесом. Дослідники наголошують, що немає чітких фонологічних та орфографічних правил згідно з якими можна було б передбачити де, і як саме буде скорочуватися слово. Відповідно до способу читання науковці поділяють абрєвіатури на алфавітизми та акроніми. Алфавітизми – це скорочення, які читаються за алфавітом: *FB (Facebook)*. Акроніми – це літерні скорочення, що перетворилися на лексичні одиниці: *SoLoMo (social + location (or local) + mobile)* “мобільний додаток, який дозволяє визначити місце знаходження інших користувачів мережі”:

As South by Southwest bears down, we're seeing accelerated promotion of products that fuse social, local and mobile media (SoLoMo). This follows the success that Foursquare had at SXSW '09, before quickly expanding to its current 7.5 million users. (Search Engine Watch, March 11, 2011).

Акронім *GAFa (Google, Apple, Facebook, and Amazon)* позначає корпорацію “Гугл”, “Епл”, “Фейсбук” та “Емезон”, як групу, що можна об’єднати під назвою “найвпливовіші чинники сьогодення”:

In France, there's a new word: GAFa. It's an acronym, and it has become a shorthand term for some of the most powerful companies in the world – all American, all tech giants. GAFa stands for Google, Apple, Facebook, and Amazon. (Quartz, December 1, 2014).

Неологізм-акронім *JOMO (Joy Of Missing Out)* характеризує душевний стан користувача мережі Facebook. Акронім *JOMO* вживається на позначення ситуації, коли “фейсбуківець” отримує задоволення від байдужості та відсутності інтересу до того, що відбувається у мережі, коли він не підключений до Інтернету:

JOMO is a social detox, the equivalent for the mind of the nine-day juice cleanse. It's about not allowing the new, noisy world make you feel inadequate... It's choosing not to watch 'Love/Hate'. Instead you fully engage in your own life rather than constantly interrupting it to worry it's inadequate and eavesdrop on other people's. (Irish Independent, January 3, 2014).

Інновація *MoSoSo (mobile + social + software)* є наступним прикладом акронімів, що збагачують словниковий склад соціальної мережі Facebook. Цей неологізм позначає спеціальні програми, які дозволяють використовувати мобільний телефон для пошуку та спілкування з іншими людьми:

One of the newer shorthand labels making the rounds is MoSoSo, which stands for “mobile social software.” The idea behind the label is that technology users are becoming more mobile, whether they are using laptops or PDAs with Wi-Fi or Bluetooth built in, or smart-phones that have those and other features. (The Globe and Mail, May 26, 2005).

У процесі дослідження інновацій соціальної мережі Facebook, ми з’ясували, що незначна кількість неологізмів даної мережі утворилися від імені відомих людей. Наприклад, інновація *zucker* “розробляти не надійні налаштування приватності у соціальній мережі Facebook, які б давали доступ до конфіденційної інформації користувачів”. Інновація виникла як скорочення прізвища розробника і засновника соціальної мережі Facebook Марка Цукерберга. Похідною одиницею від неолексеми *zucker* є одиниця *zuckering*, яка позначає “розроблення не надійних налаштувань приватності у соціальній мережі Facebook, які б давали доступ до конфіденційної інформації користувачів”:

The privacy settings on Facebook that, according to critics, rely on confusing jargon and user interfaces to trick people into sharing more about themselves than they intend. (This has come to be called “Zuckering,” after the company’s founder.) (Pacific Standard, September 3, 2014).

Англомовний словниковий склад соціальної мережі Facebook, свідчить про наявність певної кількості семантичних неологізмів у досліджуваній мережі. Семантичні неологізми – це існуючі слова, які набувають нових значень. Мовознавці зазначають, що утворення семантичних неологізмів є результатом функціональної мобільності лексики, та її руху від периферії мовної системи (від мови спеціальних людей, соціолектів) до її ядра – загальнонародної мови, від ядра системи до периферії [3, с. 52].

Саме з такими пересуваннями пов’язаний процес спеціалізації лексичних одиниць, які поповнюють соціальну мережу Facebook. Ми виявили, що семантичні неологізми досліджуваної сфери утворюються на базі загальноновживаних слів. Наприклад, лексична одиниця *friend* “приятель” набуває іншого, більш спеціалізованого значення у соціальній мережі Facebook та позначає контакт у списку знайомих. Загальноновживана одиниця *wall* “стіна” у соціальній мережі використовується на позначення життєпису, особистого профілю користувача. Лексема *check-in* “реєстрація” у соцмережі Facebook має значення “поширювати інформацію про своє поточне місцезнаходження”. Слово *post* “пошта, кореспонденція” означає “поширення певної інформації у соцмережі Facebook”. Загальноновживана лексична одиниця *poke* “поштовх” конкретизується та спеціалізується у своїй семантиці в рамках досліджуваної соціальної мережі і означає “посилати нагадування”.

Висновок. Популяризація соціальної мережі Facebook є одним із провідних чинників утворення неологізмів англійської мови. Аналіз нових лексичних одиниць дозволив з’ясувати той факт, що активними способами утворення інновацій залишаються афіксація, словоскладання, телескопія. Менш активними способами словотвору в досліджуваній мережі викремлено скорочення та конверсія. Виявлено, що певна частина нових лексичних одиниць соціальної мережі Facebook представлена семантичними неологізмами. **Перспективу подальшого дослідження** вбачаємо у висвітленні особливостей нової фразеології соціальної мережі Facebook.

Література:

1. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка : учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. И. Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
3. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку 21 століття : англоукраїнський словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 328 с.
4. Литвин А. А. Лінгвальні, лінгвокультурологічні та лінгвопрагматичні параметри англомовної інноваційної лексики та фразеології сфери спорту та туризму : автор. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / А. А. Литвин. – Запоріжжя, 2017. – 20 с.
5. Spoken English words that Facebook made famous [Електронний ресурс] // You Tube. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=O2g0-sfWXxo/> – Назва з екрана. – Дата публікації : 25.15.2015. – Дата перегляду : 03.02.2018.
6. Types of Facebook users – English Vocabulary Lesson [Електронний ресурс] // You Tube. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Rr38hQh1WFw&t=49s> – Назва з екрана. – Дата публікації : 11.09.2014. – Дата перегляду : 03.02.2018.
7. Word Spy // The Word Lover’s Guide to New Words [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.https://wordspy.com>

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: olytv@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-263-265

Литвиненко О. О. Практичний підхід до формування базових мовних компетентностей в іноземних студентів (ключний відмінок). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 263–265.

УДК: 811.161.2:376.1-054.62

*Литвиненко Ольга Олександрівна,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків*

ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК)

У статті порушено **актуальне** для початкового етапу вивчення мови питання викладання української мови іноземним студентам. **На меті** нашої розвідки маємо дослідити й узагальнити методи й підходи до формування мовних компетентностей у студентів, зокрема у граматичному аспекті. Важливим при цьому є застосування комбінованих методів і прийомів, різних видів практичних завдань у процесі засвоєння базової граматики української мови. **Завдання** нашої роботи вбачаємо у з'ясуванні основних проблем у вивченні граматичних парадигм української мови та шляхів подолання цих труднощів. **Результати** роботи можна застосовувати як під час підготовки до практичних занять з української мови, так і для самостійної роботи студентів. **Висновок** можна сформулювати як необхідність застосування комплексного підходу з метою успішного формування мовних компетентностей в іноземних студентів.

Ключові слова: граматична компетентність, ключний відмінок, іноземні студенти, методи та прийоми викладання, українська мова.

*Литвиненко Ольга Александровна,
Национальный фармацевтический университет, г. Харьков*

ПРАКТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ БАЗОВЫХ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ (ЗВАТЕЛЬНЫЙ ПАДЕЖ)

В статье рассмотрено **актуальный** для начального этапа изучения языка вопрос преподавания украинского языка иностранным студентам. **Цель** нашей работы состоит в том, чтобы исследовать и обобщить методы и подходы к формированию языковых компетентностей у студентов, в частности в грамматическом аспекте. Важным при этом является применения комбинированных методов и приемов, разных видов практических заданий в процессе усвоения базовой грамматики украинского языка. **Задание** нашей работы видим в выяснении основных проблем в изучении грамматических парадигм украинского языка и путей преодоления этих трудностей. **Результаты** работы можно применять как во время подготовки к практическим занятиям по украинскому языку, так и для самостоятельной работы студентов. **Вывод** можно сформулировать как необходимость применения комплексного подхода с целью успешного формирования языковых компетентностей у иностранных студентов.

Ключевые слова: грамматическая компетентность, звательный падеж, иностранные студенты, методы и приемы преподавания, украинский язык.

*Olga Lytvynenko,
National University of Pharmacy, Kharkiv*

PRACTICAL APPROACH TO THE FORMING OF BASIC LANGUAGE COMPETENCES FOR THE FOREIGN STUDENTS (VOCATIVE CASE)

Lately, the problem of teaching Ukrainian as a foreign language has come to a great importance in modern educational system. In the article, the **topical issue** of teaching Ukrainian for the foreign students at the initial stage of language study has been considered. The **aim** of our research consists of investigating and generalizing the methods and approaches towards forming the language competence for the students, in particular in grammatical aspect. Here the application of the combined methods and receptions, different types of practical tasks in the process of mastering of base grammar of Ukrainian is of great importance. The **task** of our work can be seen in finding out the main problems in the study of grammatical paradigms of Ukrainian and the ways of overcoming those difficulties. **Practical results** can be applied both during the preparation to practical tuition in Ukrainian and for students' self-instruction. The **conclusion** can be set forth as the necessity of application of complex approach with the purpose of the successful forming of language competence for the foreign students.

Key words: foreign students, grammar competence, methods and approaches of teaching, Ukrainian language, vocative case.

Питання викладання української мови як іноземної набуває все більшої **актуальності** в умовах сучасних тенденцій до глобалізації освітнього процесу загалом й інтернаціоналізації освіти в Україні зокрема. Викладання української мови іноземним студентам наразі є необхідною умовою здобуття вищої освіти студентами-іноземцями у ВНЗ України відповідно до Статті 7 Закону про освіту №3491-д. Основна **проблема** постає тут у тому, що жоден сучасний вищий навчальний заклад в Україні не забезпечує підготовки фахівців за спеціальністю «Українська мова як іноземна», отже, викладачам доводиться використовувати загальні методики викладання іноземних мов, а також спиратися на власний досвід та інтуїцію. Як позитивний слід відзначити той факт, що останнім часом з'явилися численні публікації й розвідки з цієї проблеми, навчальні посібники, які дають можливість викладачам української мови комбінувати та використовувати різноманітні методики, техніки та вправи, зокрема такі: «Українська мова для іноземних студентів I-IV курсів» (М. В. Арделян, 2010), «Завдання для практичних занять з навчальної дисципліни» Українська мова (за професійним спрямуванням)» для іноземних студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання» (І. Ю. Підгородецька, С. Ю. Сокол, 2012); «Українська мова для іноземних студентів» (М. В. Винник, О. М. Гайда, І. Д. Драч, 2013) та ін. На особливу увагу заслуговує посібник «Українська мова для іноземних студентів» авторського колективу Національного фармацевтичного університету, де послідовно й логічно

подано фонетичний, лексичний і граматичний матеріал [2], підручник із серії «Яблуко» Мар'яни Бурак видавництва Українського католицького університету [1], підручник Данути Мазурик «Українська мова для іноземців. Крок за кроком» [4], а також практикум «Українська мова для іноземців», автори Назаревич Л.Т., Гавдида Н.І., який розраховано на студентів-іноземців, що попередньо навчалися на підготовчих курсах української мови й володіють основами граматики та культури мовлення [6]. Це, безумовно, сприяє ефективності методів та прийомів формування рис професійного мовлення в іноземних студентів.

Завдання нашої розвідки вбачаємо у з'ясуванні основних проблем у вивченні граматичних парадигм української мови та шляхів подолання цих труднощів. З цієї метою відібрано відповідний граматичний **матеріал для дослідження**, приділено окрему увагу вивченню відмінкової парадигми українських іменників на прикладі засвоєння форм кличного відмінка. У цьому руслі варто погодитися з думкою Луцюк М.В.: «У межах навчального курсу іноземної мови неможливо навчити й навчитися цій мові “взагалі”, але можливо оволодіти її фрагментами – доцільно побудованій і тому дієвій підсистемі цієї мови. Побудова такої функціональної підсистеми здійснюється в три етапи: спочатку фіксується обсяг кінцевих знань, якими хоче чи повинен оволодіти студент; потім здійснюється відбір, мінімізація та дозування фактографічного матеріалу, що покриває повністю й надлишково сферу цільової комунікації, і тільки після цього вибирається стратегія навчання» [3]. Якщо студенти вже володіють спорідненими мовами (російською, білоруською, польською), то це може бути як перевагою (коли певні міжмовні моменти виявляються аналогічними), так і недоліком (коли однакові на перший погляд слова мають зовсім різне значення). За спостереженнями Зоряни Мацюк, навчальні програми, що постали останніми роками, спираються на найновіші вимоги: слухачі мають уміти не тільки розпізнавати й формулювати речення, що багато років становило мету навчання, але й творити та розуміти висловлювання, оперувати мовленнєвими актами, які є основою мовної комунікації; отже, вміння послуговатися мовою мають набути характеру, що відповідає автентичному вживанню мови [5, с. 38].

На нашу думку, у процесі викладання української мови як іноземної велике значення має саме функціональний підхід, який, на протипагу традиційному, зосереджує увагу на проникненні в семантичне багатство граматичної форми. Необхідно наголосити й на ролі мотивації іноземних студентів до вивчення української мови. Важливим є пояснити студентам-іноземцям немовних вищих навчальних закладів основні поняття з термінознавства, їх професійного мовлення, збагатити їхній словниковий запас не тільки термінологією, а й професійною лексикою. Українська мова для іноземних громадян має виступати засобом комунікації, спілкування з представниками інших націй. Важливо розвивати культурологічний та міжкультурний підхід у навчанні.

Під час викладання української мови для іноземних студентів виникає цілий комплекс питань формування мовної компетентності студентів – майбутніх фахівців. У формуванні мотивації до вивчення української мови студентами-іноземцями слід виділити окремі етапи. На початку занять студенти очікують, що їх навчать говорити, спілкуватися іншою мовою. Якщо цього не відбувається, вони швидко втрачають цікавість. Тому на початковому етапі завжди важливо дати студентам такий матеріал, який вони зможуть використовувати для побудови найпростіших діалогів, а також максимально дати можливість спілкуватися, реалізовувати комунікативну активність. Обов'язковим для мотивації є особисте зацікавлення студента у вивченні української мови. Наприклад, якщо студент навчається в багатомовній групі, де відсутня спільна рідна або іноземна мова, то українська стане єдиним засобом спілкування з однокласниками й викладачами, що значно стимулює зацікавлення студентів. Складнішою є ситуація для студентів, які навчаються у моно- або білінгвальних групах. У таких випадках доцільно наголосити на необхідності вивчення української мови з метою мати можливість вивчати фахову літературу, інтернет-джерела для подальшої навчальної й наукової роботи. Позитивним чинником є й застосування мультимедійних засобів навчання, які значно розширюють можливості як викладача, так і студента: можна створювати мовне оточення в аудиторії, слухати музику, аудіокнижки, дивитися фільми й серіали, спілкуватися в письмовому чи усному вигляді з іншими носіями мови. Слід наголосити на зацікавленні студентів-іноземців в умовах російськомовного середовища в містах Східної України, зокрема, в Харкові, де досить складно мотивувати студентів необхідністю повсякденного спілкування українською мовою в побуті: тут трапляються прикрі випадки, коли іноземні студенти звертаються до місцевих мешканців – громадян України українською мовою, а у відповідь чують російську, якої вони не вивчали й не розуміють, а це негативно позначається на їхній мотивації до навчання. Погоджуємося з думкою Лариси Селіверстової, що однією з причин такого становища можна вважати двомовність навчання (російська й українська мови) у вищих східних областей України [7, с. 23].

Отже, на початку мовного курсу слід, по-перше, ознайомити студентів з необхідною кількістю лексичних одиниць, потрібних для побудови найпростіших діалогів, у тому числі експресивно забарвлених слів, фразеологічних зворотів, лексики з різних функціональних стилів; по-друге, поступово вводити лінгвокраїнознавчу лексику; по-третє, ознайомити з емоційними варіантами, що допомагають формувати індивідуальне мовлення; і нарешті, засвоїти основні принципи української фонетики й норми орфоєпії. Основні моменти, про які слід пам'ятати викладачеві української мови як іноземної з метою формування правильної мотивації у студентів, полягають у тому, що необхідно правильно обирати рівень навантаження: якщо заняття занадто легкі – учні втрачають цікавість, якщо занадто складні, це спричиняє нерозуміння, стрес і зниження зацікавленості. Також навчання має бути систематичним для того, щоб бути ефективним: потрібно постійно підтримувати мотивацію й зацікавлення, не підганяти з виконанням завдань, підкреслювати й звертати увагу на те, що вдається найкраще, якщо студенти навчаються «чути» мову, не будуть мати проблем із вимовою; викладач має говорити повільно й уникати зайвих слів. Пізніше можна перейти на нормальну швидкість мовлення, таку, яку можна почути в природному мовному середовищі. Вдалим прийомом є комбінування різних мовних компетенцій (мовлення, аудіювання, письмо, читання): усі ці види діяльності мають бути пов'язані між собою спільною темою (наприклад, на занятті про українські свята можна вчити складати побажання, писати вітальні листівки, читати та укладати діалоги про традиції, слухати і/або співати святкові пісні, вивчати лексику відповідної тематики тощо). Тут слід пам'ятати, що не варто давати занадто велику кількість лексики, краще об'єднувати слова за тематичними категоріями. Корисним є добирання слів за їх приналежністю до певного класу, за асоціативними зв'язками, продовження чи укладання синонімічних рядів та антонімічних пар (маленький ≠ великий). Ступінь складності слід поступово збільшувати, завдання мають бути логічно пов'язаними між собою [5, с. 38].

Найефективнішим методом вважаємо такий, при якому навчання повністю відбуватиметься українською мовою. Це вимагає від студентів більшої концентрації, дає можливість сприймати мову на слух і дає кращий ефект. Пояснюючи нові теми, можна вживати картинки, конкретні предмети, інтернаціоналізми, синоніми тощо. Високих результатів можна досягнути за допомогою застосування технічних засобів навчання з використанням презентацій, аудіозавдань, відеороликів та демонстрацією їх в аудиторії на проекторі чи мультимедійній дошці.

Формування елементарних граматичних навичок слід починати разом із вивченням графічних та фонетичних норм української мови. Уже в темі «Знайомство» варто вводити такі граматичні поняття, як «іменник», «істота – неістота», «рід» і «відмінок». Не слід переобтяжувати виклад навчального матеріалу нагромадженням відомостей про поділ іменників на відміни, відмінкову парадигму іменників в українській мові тощо. Варто починати засвоєння відмінкових форм іменників із називного та кличного відмінків, застосовуючи їх у комбінації з найпростішими фразами етикету та конструкціями типу «Як Вас звуть?», «Дуже приємно», «Звідки Ви приїхали?» тощо з комунікативною метою, наприклад, запропонувавши студентам не лише познайомитися, але й почати звертатися один до одного на ім'я українською мовою. Цей прийом (так званий «ice-breaking effect» має на меті не лише формування комунікативних та граматичних навичок у студентів, але й сприятиме подоланню певного психологічного бар'єру, який зазвичай виникає при зіткненні з чимось незнайомим: у нашому випадку це іноземна для студентів українська мова й чужомовне оточення.

У класичній граматиці прийнято вивчати кличний відмінок, спираючись на поняття відміни іменників та поділ іменників на групи. Зрозуміло, що цей підхід не буде ефективним для іноземних студентів, отже пропонуємо іншу схему вивчення цього граматичного аспекту. Після того, як студенти познайомилися між собою, варто запропонувати їм записати свої імена українською мовою та зробити спостереження: найвірогідніше, чоловічі імена матимуть нульове закінчення, а жіночі – -а (-я). На цьому етапі доцільно пояснити категорію роду іменників та категорію істоти / неістоти. Далі слід записати імена всіх присутніх на дошці й навести форми кличного відмінка для чоловічих і жіночих імен, наприклад: Ахмед – Ахмед + е, Хассан – Хассан + е; Фатім-а – Фатім + о, Сумі-я – Сумі + є і под. Тут можна запропонувати студентам самим сформулювати правило правопису відмінкових закінчень кличного відмінка, доповнивши відповідними граматичними коментарями. На цьому етапі слід пояснити, що форми кличного відмінка використовуються в українській мові лише для істот і вживаються для іменників чоловічого й жіночого роду. З метою демонстрації граматичного матеріалу ефективно застосувати таблицю відмінкових закінчень у вигляді слайдів або анімованої презентації, а також корисним буде аудіозавдання (прослухати аудіоролик або подивитися відеоуривок, у якому використано форми звертання, й визначити їх на слух). Варто одразу закріпити нові знання на практиці, наприклад, запропонувати студентам скласти діалог зі своїм партнером, використовуючи імена один одного у кличному відмінку. Після усного закріплення доцільним є виконання письмового завдання: в активній лексиці заняття знайти іменники, визначити їх рід, категорію істоти чи неістоти та записати у формі кличного відмінка. Паралельно слід пояснити вживання розділових знаків при звертанні в українській мові. З метою подальшого закріплення комунікативних навичок викладачеві слід повертатися до них на наступних практичних заняттях, називаючи студентів на ім'я у формі кличного відмінка та заохочуючи студентів до вживання слів у кличному відмінку й у повсякденному українському мовленні. Отже, як бачимо, саме комплексний підхід до вивчення граматичного матеріалу забезпечує якісне формування мовних компетенцій у студентів-іноземців.

Нагадаємо, що слід бути вкрай коректним і толерантним при виправленні помилок: наприклад, у комунікаційних завданнях найголовнішим є зміст і те, що студент узагалі намагається щось сказати, ніж граматична правильність. Якщо ж помилки надто ускладнюють чи унеможливають розуміння (або постійно повторюються), помилку необхідно виправити, щоб вона не закріпилася в мовленні, але для цього доцільно дочекатися до кінця, а не переривати розповідь. Варто пам'ятати, що кожна людина має свій темп і стиль навчання: хтось краще сприймає матеріал на слух, хтось – у процесі руху (наприклад, щось записавши), хтось запам'ятовує тільки побачене. Саме тому комбінування завдань й надання достатнього часу для їхнього виконання є дуже важливим [5, с. 37].

Таким чином, можна зробити **висновок**, що викладання української мови для іноземних студентів є важливим завданням сучасної вищої освіти в Україні й потребує спеціальної як практичної, так і теоретичної підготовки фахівців-філологів, викладачів української мови як іноземної. Позитивним явищем є зростання кількості публікацій підручників і посібників з української мови для вивчення іноземними студентами, але необхідність комплексного методичного підходу до викладання української мови як іноземної залишається актуальною. Застосування саме комбінованої методики викладу матеріалу, поєднання граматичного й лексичного аспектів із комунікативним є запорукою позитивних результатів у вивченні української мови іноземними студентами, а використання результатів функціонального підходу до опису лінгвістичних одиниць забезпечить практичне оволодіння іноземною мовою.

Література:

1. Бурак М. Яблуко. Базовий рівень. – Підручник. – Львів: УКУ, 2017. – 238 с.
2. Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світлична Є. І., Цапко Т. П. Українська мова для іноземних студентів: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 239 с.
3. Луцюк М. В. Підручник з української мови для студентів-іноземців (довузівська підготовка в мовному середовищі). – [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2005-2/07_Lucuk.pdf
4. Мазурик Д. Українська мова для іноземців. Крок за кроком / Данута Мазурик. – Харків: Фоліо, 2017. – 288 с.
5. Мацюк З. Лінгвістичні основи методики викладання граматики української мови як іноземної / З. Мацюк // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 31 – 39.
6. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Українська мова для іноземців. Практикум / Л. Т. Назаревич, Н. І. Гавдида – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. – 188 с.
7. Селіверстова Л. Проблеми укладання навчальних програм з української мови як іноземної / Лариса Селіверстова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 21 – 26.

ЗМІСТ

Аліменко Ольга Сергіївна ЗАСОБИ ГРАФІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ СКЛАДНОСТРУКТУРОВАНИХ ФОНЕМ У КОРЕЙСЬКІЙ ПИСЬМОВІЙ СИСТЕМІ XV–XXI СТ.	3
Антюхова Наталія Ігорівна СТРУКТУРИ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ У ФІЛОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ	7
Артемова Юлія Ігорівна ПОНЯТТЯ ПРО ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМУ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	11
Афанасьєва Ольга Миколаївна ТЕОРІЯ АГЕНТИВНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РИТУАЛІЗОВАНИХ КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИК	15
Бабій Ірина Михайлівна ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКА НОМІНАЦІЯ ОСІБ У РОМАНІ «РАЙ» ВАСИЛЯ БАРКИ	19
Бабчук Юлія Йосипівна ЗАЛЕЖНІСТЬ ТЕМБРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВИГУКІВ ВІД СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОВЦІВ	23
Балабан Олена Олександрівна МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ УНІВЕРСАЛІЙ У СПОРІДНЕНИХ МОВАХ	26
Бачун Лілія Ігорівна ДЕЩО ПРО ПСЕВДОНИМИ ПЕРІОДУ 1942-1954 РОКІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ)	31
Бежека Дмитро Анатолійович ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ДО ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ	34
Белявська Олена Олександрівна, Кратюк Юлія Казимирівна ОСОБИСТІСТЬ КОНСТРУКТИВНОГО ВИКЛАДАЧА І ЙОГО РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	39
Бесараб Татьяна Петровна, Лутай Наталья Викторовна СВЯЗУЮЩИЕ ПРИЕМЫ ЮРИДИЧЕСКОГО ДИСКУРСА	43
Oksana Bielykh, Larisa Rys DIE SYNTAKTISCHEN FUNKTIONEN DER PARTIZIPIEN PERFEKT IN DEN BERTHOLD VON REGENSBURG MITTELHOCHDEUTSCHEN PREDIGTEN	47
Біздай Марія Олексіївна ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА ДІСЛІВ БУТТЯ	51
Svitozara Bihunova ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS OF LATIN AND FRENCH ORIGIN: COMPONENT “DOMESTIC ANIMAL”	54
Білик Яна Степанівна ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ СИНОНІМІЧНИХ ПРОСТОРОВИХ КОНСТРУКЦІЙ З ПРИЙМЕННИКАМИ КОЛО – БІЛЯ	57
Білоножке Лідія Васиївна ВЗАЄМОДІЯ ЛІТЕРАТУРИ Й МУЗИКИ В РОМАНІ Т. УАЙЛДЕРА «КАБАЛА»	60
Богачик Марина Сергіївна КОМП'ЮТЕРНА МЕТАФОРА ЯК ОДИН З ПРОВІДНИХ МЕХАНІЗМІВ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	64
Борковська Інна Пилипівна ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА ЯК ХАРАКТЕРНА ОСОБЛИВІСТЬ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ	67
Боршевський Сергій Вікторович КАВКАЗЬКІ ПАРАЛЕЛІ ГЕРМАНСЬКОЇ ЛЕКСИКИ НЕВІДОМОГО ПОХОДЖЕННЯ	70
Бубнов Денис Валерьевич ЯВЛЯЕТСЯ ЛИ ТЕМП И СЕГМЕНТАЦИЯ РЕЧИ ИРЛАНДЦЕВ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫМ ПРОСОДИЧЕСКОМ МАРКЕРОМ?	73
Бурка Наталія Анатоліївна ЗМІНИ СИНТАГМАТИКИ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ НА ПОЧАТКУ СЛОВА У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД	77
Olena Verovkina, Viktoriia Hontar THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE STYLISTIC FUNCTIONS OF PARADOX IN THE WORKS OF E. WAUGH AND R. DAHL	81
Винник Ольга Юрійівна, Рубель Наталія Володимирівна СТРАТЕГІЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЧИТАЧА ДО СПІВПРАЦІ З АВТОРОМ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ПРОГРАМУВАННЯ	85
Войналович Людмила Петрівна ВЖИВАННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	89
Волкова Людмила Вікторівна РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНШОМОВНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ДІЛОВОЇ ГРИ	92

Гагіна Наталія Вікторівна, Лось Олена Вікторівна РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	96
Гаращенко Лілія Борисівна, Мізіна Ольга Іванівна СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ СКЛАДНОНУЛЬСУФІКСАЛЬНИХ АД'ЄКТИВІВ НА ОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТВАРИН	100
Гармаш Олена Леонідівна СЕМАНТИЧНА СКЛАДОВА МЕРЕЖИ АНГЛОМОВНИХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СТРУКТУР	104
Гащенко Ірина Олександрівна СВОЄРІДНІСТЬ ЗАГАДКИ ЯК ЖАНРУ ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ	107
Глюдзик Юлія Вікторівна ПОЕТОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ФЕНТЕЗІЙНОЇ ПОВІСТІ «THE MAGICIAN'S NEPHEW» К.С. ЛЬЮІСА	111
Гонта Ігор Анатолійович МЕТАФОРІЧНО-АСОЦІАТИВНІ ПАРАЛЕЛІ У ФОРМУВАННІ СУБСТАНДАРТНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ	114
Гордій Оксана Мирославівна ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ХАРАКТЕР ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ВЕБ-СЕРВІСАХ ЗАПИТАНЬ І ВІДПОВІДЕЙ	118
Грінченко Наталія Олександрівна СТРАТЕГІЇ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ, ЩО МІСТЯТЬ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНІ КОМПОНЕНТИ	121
Губарєва Ольга Семенівна ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	124
Дерба Світлана Миколаївна ТЕКСТ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	128
Дерев'янюк Віра Ігорівна АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ ФРАЗЕМ У ЧЕСЬКОМОВНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ	131
Дружб'як Світлана Володимирівна СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ РІЗНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ В НІМЕЦЬКИХ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНАХ (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛУ BRIGITTE)	135
Дяків Христина Юрївна ТЕЛЕІНТЕРВ'Ю І ТРУДНОЩІ ДЛЯ ЖУРНАЛІСТІВ	139
Жабко Катерина Олексіївна ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ФІЛІА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ	143
Жарікова Юлія Валентинівна КОНЦЕПТ «ОСВІТА» У СВІТОСПРИЙНЯТТІ ГРЕКІВ НАДАЗОВ'Я, ВІДОБРАЖЕНИЙ У РУМЕЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ	146
Заболотна Ольга Романівна КОНЦЕПТ СТРАЖДАННЯ ЯК ХУДОЖНЬО-МОВНА ВЕРСІЯ ГЕНДЕРНОГО СУСПІЛЬНОГО ДИСБАЛАНСУ У РОМАНІ СІЛЬВІЇ ПІАТ «THE BELL JAR»	149
Anna Zavgorodnia DIE STILISTISCHEN PARAMETER DER VERBALEN INNOVATIONEN IN DER DEUTSCHEN PUBLIZISTIK	153
Зелінська Лідія Володимирівна ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА НОВЕЛИ ПРО ПСИХЕЮ ТА АМУРА (ЗА РОМАНОМ ЛУЦІЯ АПУЛЕЯ «МЕТАМОРФОЗИ, АБО ЗОЛОТИЙ ОСЕЛ»)	157
Івашикевич Леся Сергіївна, Ніколаєнко Катерина Володимирівна АНІМАЛІСТИЧНА СИМВОЛІКА УКРАЇНОМОВНОГО ТА НІМЕЦЬКОМОВНОГО ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРІВ	160
Іщук Алла Анатоліївна ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСОБУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	165
Каленюк Світлана Олександрівна, Воронюк Катерина Русланівна СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП ЧОКОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	169
Каленюк Світлана Олександрівна, Швець Ірина Олександрівна СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА ПАРФУМОНІМІВ ТА АРОМАТОНІМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВИ	172
Каніболоцька Ольга Анатоліївна МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМПЕНСАТОРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	175
Капуш Алла Володимирівна РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПОПЕРЕДЖЕННІ НЕВДАЧ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ	178
Карачун Юлія Геннадіївна СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ АФІКСІВ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У СТРУКТУРІ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВИ	181
Каширїна Ірина Віталіївна ЕКСПРЕСИВНИЙ ЗСУВ У ПЕРЕКЛАДАХ С. КАРАВАНСЬКОГО	184

Кізіль Марина Анатоліївна РОЛЬ СЛОВОСКЛАДАННЯ У ТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	187
Коваль Ростислав Семенович, Тираська Оксана Іванівна НАЙМЕНУВАННЯ ПРОФЕСІЙ У РЕАБІЛІТАЦІЇ	190
Колган Олена Володимирівна, Данилейченко Інна Сергіївна ТЕРМІНИ ВІЙСЬКОВОЇ СПРАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ХУДОЖНІХ ЗАСОБІВ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»	193
Комаха Олександр Іванович, Літінська Ольга Юрївна ЗАСАДИ СЮРРЕАЛІСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ НІСІВАКІ ДЗІОНДЗАБУРО	196
Комірна Євгенія Віталіївна ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ Ж. ГОДБУ «ПРИВІТ, ГАЛАРНО!»	199
Копчак Маріанна Миколаївна ФУНКЦІЙНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВЛЕННСЬКОГО ЕТИКЕТУ ЗВЕРТАННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ ТЕКСТОПРОСТОРИ	203
Корнєва Зоя Михайлівна, Протащук Анна Анатоліївна СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК АНГЛІЙСЬКИХ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ	208
Коротка Наталія Володимирівна ПОТЕНЦІАЛ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	212
Костевич Наталія Станіславівна НЕРОЗРИВНІСТЬ ВЕРБАЛЬНИХ ТА НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ В ЯПОНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	216
Костенко Вікторія Геннадіївна АКТУАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРДИСКУРСИВНОСТІ В ДОКУМЕНТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В ГАЛУЗІ СТОМАТОЛОГІЇ	219
Кочукова Наталія Іванівна ПРАКТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ «МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФІЛОЛОГІВ – ФАХІВЦІВ ІНФОКОМУНІКАЦІЙ	222
Nataliia Kramar HUMOR IN "THE FEYNMAN LECTURES ON PHYSICS": TYPOLOGY AND PRAGMATIC FUNCTIONS	225
Крижанівська Галина Тадеївна ГОРОСКОП У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛАХ: ЖАНРОВИЙ ПІДХІД	229
Кузенко Галина Миколаївна ІНФОРМАТИВНО-СЕМІОТИЧНИЙ ПРОЦЕС ПЕРЕКЛАДУ	232
Курченко Ліна Миколаївна ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР У НЕВЕРБАЛЬНІЙ МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	236
Куценко Микола Анатолійович ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ КОГНІТИВНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦИФІКИ ПРОСОДИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ СПІВЧУТТЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ	239
Кушнір Ірина Богданівна СИМВОЛІЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АНІМАЛІСТИЧНИХ ОБРАЗІВ У НОВЕЛАХ Т. ГУНЦІГА ТА Т. МАЛЯРЧУК	242
Левко Олександр Вадимович АКСІОЛОГЕМА «СМИРЕННЯ» У ГРЕЦЬКІЙ РАННЬОХРИСТІЯНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ: ДІАХРОНІЧНИЙ ВИМІР	245
Левчук Павло Григорович ЛЕКСИЧНИЙ МІНІМУМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ ЯК ІНОЗЕМНИХ ТА УМІ. АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ ВДАЛИХ ПРАКТИК	248
Yuliia Lysanets, Olena Bieliaieva, Olena Pisotska PROFESSIONAL MEDICAL DISCOURSE IN BRITISH AND AMERICAN ENGLISH: SPELLING DIFFERENCES	251
Лисенко Наталія Олександрівна СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ТЕСТІВ «МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ» ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»	254
Литвин Андріана Андріївна, Юрко Надія Анатоліївна, Стифанишин Ірина Миколаївна ЛІНГВАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ FACEBOOK	258
Литвиненко Ольга Олександрівна ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (КЛІЧНИЙ ВІДМІНОК)	263

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»
Серія «Філологія»**

Збірник наукових праць

**Випуск 1(69)
Частина 1**

Головний редактор *І. Д. Пасічник*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, О. Ю. Костюк*

Технічний редактор *Р. В. Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 31,39. Наклад 100 прим. Зам. № 13–18.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві

Національного університету «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.

Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. netРВ № 1 від 8 серпня 2000 року.